

JOSEF PÁTA

LUŽICKOSRBSKÁ ČÍTANKA

Předmluva

Serbskim čitarjam!

Jugoslavenskim čitaocima!

1. - Hišće Serbstwo njezhubjene
2. - Serbski narod
3. - Stare Serby a stari Serbjo
4. - Serbam
5. - Powitanje Łužicy
6. - Serbskej zemi
7. - Popjelńča
8. - W cuzbje
9. - Wrót do Serbow
10. - Doma
11. - Wrót do domizny
12. - Při khowanju božeho slónčka
13. - Rano
14. - Khwalba burstwa
15. - Serbski hospodař

16. - Žiwjenje zbožowneho bura

17. - Serbska wieska

18. - Mrějace lěčo

19. - Praża

20. - Što mi wowka powědała

21. - Praża

22. - Naša wowka

23. - Što je Serbow wótcny kraj?

24. - Mój wótcny kraj

25. - Tak krasny wječor

26. - Toast Čišinskeho

27. - Narodne pěśnički

28. - Rycěški kěrluš

29. - Zajac a mrowja

30. - Syrotka

31. - Jank a Hanka

32. - Wěra do Serbowstwa

33. - Hólčik kaž palčik

34. - Serbska lipa

35. - Čista wutroba

36. - Měsačk
37. - Złote kubło
38. - Zapowědzena próstwa
39. - Wjelk a liška towařšej
40. - Nalětni čas
41. - Kozakaj
42. - Serbow bitwy pod Lubinom
43. - Wucho abo kurjatko
44. - Božemje horam
45. - Šewc a čert
46. - Narodne pěśnički
47. - Přisaha budyšinskih serbskich měšćanow z druheje połojcy 15. lětstotka
48. - Wo nastaću serbskich městnostnych mjenow z mjenow rěkow
49. - Nadžěja, lubosć, wěra
50. - Žadosć
51. - Studnička w Duborcy
52. - Wodžan
53. - Abraham Frencelius
54. - Bože sedleško
55. - Bydło zrudoby

56. - Slepjanski hród
57. - Budyšin
58. - Wo wažnosći fotografowanja za serbski narodopis
59. - Mikławšk
60. - Rowań
61. - Kukow
62. - Nutrni spěwarjo
63. - Ranje
64. - Evangelska wěra pola Łužiskich Serbow
65. - Při kwasu
66. - Něšto z mythologije
67. - Při kolebcy
68. - Nižše stoji ćíše
69. - Serbske barby
70. - Zastarske serbske připiwanje
71. - Bratřa
72. - Łastojčki
73. - Stary lěšak
74. - Serbska khorhow´
75. - Křižerjo

76. - Serbskim křižerjam
77. - J. P. Jórdan započina wudawać „Jutničku“, nowiny za Serbow, 1. wulkeho rózka 1842
78. - Pohrjebane zbože
79. - Wašnja při wotemrěću a pohrjebje
80. - Ptači kwas
81. - Wódny muž
82. - Serbska njewjesta
83. - Nawoženja
84. - Handrij Zejleř
85. - Ródnej řeči
86. - Maćefna řeč
87. - Serbščina
88. - Wužitnosć serbskeje řeče
89. - Epigramy
90. - Ja sym Serb
91. - Móc serbskeje řeče
92. - Serbam
93. - Serbske wobydleřstwo w Budyšinje w spočatku 15. lětstotka
94. - Mortwy doł
95. - Mařcyna přaza

96. - Wineta
97. - Serbski prawopis
98. - Serbski rychłopis
99. - Hudźba
100. - K. A. Kocor
101. - Zdalenej lubej
102. - Klankodźiwadło a jeho wuznam
103. - Słónco - swoboda
104. - Něšto wo čjtowjeku w diluwiainym času w Europje
105. - Něšto z geologiskeho twara wokolnosće Budyšina
106. - Jěž
107. - Herc
108. - Wo serbskej reji
109. - Serbska meja
110. - Na rejach
111. - Kral Přibysław
112. - Na łakańcy
113. - Z Homeroweje Iliady
114. - Z Homeroweje Odysseje
115. - Smjerc maćerje Jugowićow

116. - Mór w serbskich Hornich Łužicach
117. - Pokazka ze Sienkiewiczowych „Křižakow“
118. - Z wopomnjeću smjertneho dnja wulkeho wótčınca Michała Hórnik
119. - Wopomnjeću Hórnikowemu
120. - Čas serbskeho narodneho znawarodženja
121. - Hišće je Serbstwo tudy
122. - Francózske wójsko w Čornym Khołmcu do bitwy pola Budyšina 1813
123. - Při tebi
124. - Zymski wobrazk
125. - Jejdyrkec Hapla a Hantychryst
126. - Božemje Budyšinej
127. - Za Budyšinom na roli ..
128. - Čołmiski spěw
129. - Při studničcy
131. - Hdže z nim?
132. - Ptači kwas
133. - Biskup Myriel
134. - Wječorne rudženje
135. - Swjatkowny wulět do Lubnjowskeje a Komorowskeje strony Dełnjeje Łužicy
136. - Hola

137. - Běžina Łuka
138. - Jěra staroba
139. - Serbski nakładnik Jakub Herrmann
140. - Hdyž z njebjes sapa wohen..
141. - Nócne hłosy
142. - Woka móc
143. - Hdy podaš ty so, wutroba?
144. - Bóh wěrnosć widži, ale njezjewja ju zahe
145. - Přece zapřěća
146. - Cyrkew we wsy
147. - Wosud wutroby
148. - Po bitwje
149. - Serbskim wótčincam
150. - Hendrich Jaroměr Imiš
151. - Na Helgoland
152. - Jan Ernst Smoleř
153. - Ernst Smoleř
154. - Z autobiografije J. E. Smolerja
155. - J. E. Smoleř - J. Purkynjej
156. - Łužiskim Serbam

157. - Na Belvederu
158. - Čechowje a jich narodne dźiwadlo
159. - Złota Praha
160. - Naš sławny wótčinc Jan Arnošt Smoleř w Hućinje w korčmje
161. - Wbohej Łužicy
162. - Wocućenje, bjeznadźijnosć a wobrot k lěpšemu w Delnjej Łužicy (1848-84)
163. - Sprewja w Błótach
164. - Serbja w Texasu
165. - Epistola
166. - Wójna
167. - Hymnus Serbam na puć do noweho stotka
168. - Zwjazk Serbskich Towafstwow
169. - Protyka a protyki
170. - Julius Caesar
171. - Naše dźiwadlo
172. - Na Hrodzišću
173. - Rozhlad a wuhlad
174. - Łobjo
175. - Z Wařawy do Moskwy
176. - Glosa

177. - Jakub Bart-Ćišinski
178. - W zymicy
179. - Serbski dom w Budyšinje
180. - Karl Arnošt Muka
181. - Worjolej
182. - Revisor
183. - Kak je so stało, zo sym serbski nawuknył
184. - Zasleyjeni
185. - Hróńčka
186. - Brunčikowo njezbože
187. - Zdźerž serbski lud!
188. - Přepjata narodnosć
189. - Pruha wutrobineje žiły
190. - Epigramy
191. - Serbskej młodzinje
192. - Młodym Serbam
193. - Serbske studentstwo
194. - Spěw serbskich studentow
195. - Łužičenjo a Mišnjenjo na krakowskej universiće w 15. a 16. lětstotkomaj
196. - Serbskim žonam

197. - List serbskemu studentstwu
198. - Słowjanam
199. - Łužica a Čechojo
200. - Łužicy
201. - 28. winowca
202. - Zora puca
203. - Różowa holina
204. - Pětr Bjezruč
205. - Sokoł w Serbach
206. - Traće Serbowstwa
207. - Z prawnych stawiznow Hornjeje a Delnjeje Łužicy
208. - Hymna
209. - Serbja, twarće sej swój dom!
210. - Přećiwo Wšoněmcam
211. - W Delnjej Łužicy
212. - Wótčinska česć
213. - List z wójny
214. - Kónc sčepnosće!
215. - List serbskeho studenta ze zajeća
216. - Postańće, Serbja!

217. - Serbska politika

218. - Naše Serbstwo z procha stawa

II. - Několik ukázek z písennictví dolnolužického / Něšto pokazkow z delnjoserbskeho pismowstwa

219. - Narodne pěsnički

220. - Z nejstaršych casow

221. - Pši pšězy

222. - Grod „Sedym dubow“ pla Mišna

223. - Pla rowa

224. - Wódny muž a mjadw'ez

225. - Noc

226. - Reformacyja

227. - Mašefna rěc

228. - Pšerada markgrofy Gera

229. - Dolnolužyske Serbstwo w zachodnem lěše

230. - Serbska zemja

Něšto přispomnjenjow ze słowjesnosće

Přispomnjenja

Beleška za jugoslavenske čitaoce

Něšto přispomnjenow wo spisowaćelach

Předmluva

Přítomná Čítanka je druhou částí mého díla, kterým chci přiblížiti lužickosrbský jazyk a lužickosrbské písemnictví nejen nám, ale všem těm, kteří se o nejmenší slovanský národ zajímají. První část tohoto díla - „Krátká příručka hornolužické srbštiny“ - je již v rukou našich čtenářů. Druhá část - přítomná - přináší výbor z lužickosrbského písemnictví. Třetí část tvoří Slovník. Všechny tyto tři části se vzájemně doplňují a jen společně mohou podati čtenáři - Nelužičanu náležitý přehled a jasné poučení.

Povrchní pozorovatel lužickosrbské literatury má dojem, jako by té literatury bylo málo a jako by ani se nemohla měřiti s ostatními slovanskými literaturami. To by byl omyl. Literatura lužickosrbská, zvláště hornolužická - poměrně k početnosti svého národa a k okolnostem, za nichž se vyvíjela - je zrovna tak bohatá a pěkná jako všechny ostatní slovanské literatury. Dojem nepatrnosti vzniká proto, že Lužičané neměli posud nakladatele, jenž by vydával samostatné knížky a publikace, jako se to děje na příklad u nás. V důsledku toho zůstává celá literatura, vyjímaje nečetné celkem případy, roztroušena v lužických časopisech, kalendářích a revuích, kde zapadá a čeká na lepší dobu lužického národa, kdy bude možno také těmto věcem věnovati náležitou pozornost. Přítomná Čítanka je jasným svědectvím, že Lužičané mají skutečně krásnou a bohatou literaturu. Vim dobře, že i sami Lužičané budou překvapeni tím, kolik pokladů se skrývá v těch jejich starých zapadlých časopisech a publikacích, kolik skvostu, dnes již většinou neznámých. A to byla první z příčin, která mne vedla k sestavení této Čítanky: ukázati aspoň ve výběru na bohatství lužického písemnictví a při tom dáti zároveň dobrou příručku všem, kteří se chtějí s literaturou lužickou seznámiti. Z téhož důvodu vydal M. Hórník již v roce 1863 svou „Čítanku“, v níž otiskl na osmdesát ukázek z hornolužického písemnictví a projevil přání, aby po jeho Čítance brzy následovaly další a to větší i důkladnější práce...

Přání Hórníkovu zůstalo pouhým přáním, ač došlo přece ohlasu. Hornolužický spisovatel farář Jurij Kral již řadu let připravuje lužickou anthologii, která, bohužel, posud je v rukopise. Bylo mně dovoleno nahlédnouti do této chystané knihy: má rovněž značné množství materialu, který však je roztříděn zcela jinak, a to, jak se zdá, pod vlivem Hórníkovy Čítanky. Spisovatel J. Kral uspořádal své ukázky do několika skupin: literatura lidová, náboženská, rozličná prósa, básně a drobnosti. Vzdávám tu díky autoru za dovolení k nahlédnutí; mohl jsem v několika případech přece doplniti ještě vlastní výbor.

Ale moje Čítanka sleduje ještě jiné cíle. Jsem přesvědčen, že Lužičané budou záhy potřebovat podobné Čítanky pro své střední školy; než vydají si vlastní pomůcky, může jim být tato kniha vhodnou příručkou při vyučování mateřskému jazyku a domácí literatuře. Proto jsem připojil ke knize stručnou slovesnost a přihlížel k tomu, aby podle možnosti byly zastoupeny všechny známé literární doklady, jak lidové, tak umělé, jak prosaické, tak básnické. A tu jsem hleděl dáti doklady výhradně z domácí literatury; jen v málo případech jsem užil dokladu z literatury nelužické. Chtěl jsem jednak ukázati na dobře příklady cizí, jednak dáti doklad pěkného umění překladatelského v Lužici. Jsou to jednak básnické překlady z Homéra, z jihoslovanské národní poesie a ze Shakespeara, jednak překlady prosaických děl z české literatury: Boženy Němcové, Aloise Jiráska, J. Karafiáta, Jana Nerudy, Aloise Mrštíka, ze slovanských literatur: Gogola, Tolstého, Turgeněva, Sienkiewicze, a z francouzské literatury: V. Huga. Nejsou to překlady nahodile zvolené; pozorný čtenář sám pozná, proč byly právě ty ukázky zvoleny: šlo tu jak o stránku ideovou, tak o překlad a dobrý doklad k slovesnosti.

Čítanka svým uspořádaním i výběrem článků je určena nejen školám, ale všem přátelům Lužice vůbec. Proto je sestavena tak, že nás vede od nejjednodušších dokladů literárních až po složité útvary řečnické a dramatické, že nás vede od lidové pohádky a písně až k výkladům o lužické politice a k revoluční poesii osvobozenského hnutí. Čítanka chce nejen vychovávat lužický dorost v lásce k vlasti, ke Slovanstvu a k lidstvu vůbec, ona chce též býti obrazem národního a duševního vývoje našich nejmenších slovanských bratří. Ona chce ukázat, co posud vykonáno a co ještě vykonati nutno. Ona chce vésti též k dalšímu sblížení česko-lužickému. Proto vloženy sem nejen články z vlastního hnutí lužického, z nichž vřazena i neotištěná posud stať Wićazova o lužickém studentstvu, nybrž i letáky, jakož i ukázka z Kaprasových „Právních dějin“ a z mé „Lužice“, proto otištěny básně Vrchlického a Klášterského, proto otištěna i Preradovićova báseň „Zora puca“, aby bylo pokračováno také ve sblížení lužicko-jihoslovanském. Neboť jako Příručka, tak i tato Čítanka je určena našim jihoslovanským bratřím, kteří už od obrozenské doby jevíli zájem o lužické své bratry, jak z článku v „Českolužickém Věstníku“ pražském je zřejmo. Vykoná-li tato kniha svůj úkol i u ostatních Slovanů, tím lépe. Připojil jsem posléze několik ukázek z literatury dolnolužické. Nechtěl jsem zapomenouti na slabší větev lužickou, která potřebuje stálé podpory svého silnějšího hornolužického bratra. Přál bych si, aby Hornolužičané věnovali skutečně vytrvalou pozornost Lužici Dolní a nezapomínali na ni při žádné příležitosti; přál bych si, aby moje kniha dala podnět k podobnému výboru dolnolužickému. Posud nejvíce ukázek

dolnolužických otiskl G. Swjela ve své Cytance ze serbske žiší, vydané v Chotěbuzi roku 1907.

Jako Příručka tak i Čítanka je tištěna latinkou, kterou považuji za jediné správné písmo obojího lužického nářečí, jak jsem již v úvodě Příručky poznamenal.

V přítomné Čítance je otištěno celkem 230 článků, z nichž je 218 hornolužických a 12 dolnolužických. Je tu celkem 15 lidových a 215 umělých dokladů literárních, z nichž lužické literatuře připadá 194 ukázek ze 67 spisovatelů (61 hornolužických, 6 dolnolužických); 21 ukázek je vyňato z literatur cizích. Několik poznámek k jednotlivým článkům, jakož i stručný abecední přehled spisovatelů ma usnadnit užívání knihy. Nicméně pro zevrubnější poučení všeobecné, musí každý čtenář sáhnouti k přehlednému dílu Adolfa Černého „Lužice a Lužičtí Srbové“ z roku 1912 a pro období popřevratové k mé „Lužici“ z r. 1919.

Jen pro úplnost podotýkám, že drobné ukázky z lužickosrbské literatury obou nářečí byly nám známy již od dob obrozenských. Tak na př. Fr. L. Čelakovský otiskl v Čas. Českého Musea v r. 1830 řadu lužických národních písní v originále i s českým překladem (jen český text těchto písní přetiskl v bibliofilské úpravě K. Dvořák v Praze r. 1919); K. J. Erben ve své Slovanské čítance roku 1865 otiskl též řadu lužických pohádek a pověstí; značné množství ukázek lužických umělých i národních otiskl Fr. Doucha, jak zřejmo z mé edice Smolerjovy České korespondence (Budyšín 1919); většinu z nich přejal pak Fr. Vymazal do druhého svazku své Slovanské poesie, vydané v Brně 1878. V. Hrubý ve své Praktické rukojeti srovnávací jazyků slovanských z r. 1904 odbyl lužičtinu jen skromnými ukázkami v úvodě; jinak lužičtinu ze své rukojeti vyloučil. Stanislav Forman ve své Srovnávací čítance slovanských jazyků z r. 1909 věnoval lužickému písemnictví devět ukázek. Také Adolf Černý ve své příručce „Lužice a Lužičtí Srbové“ z roku 1912 má v kapitole o jazyku několik ukázek obou nářečí. A posléze i ve Všeslovanské čítance „Lípě“, vydané Horčičkou-Ledrem letošního roku, nalézáme obrazy z písemnictví lužického. Soustavné výbory - ovšem v překladu - máme posud ze Zejlerja a Čišinského. Pořídil je zdařile Ad. Černý a to ve „Výboru písní“ Zejlerjových ve Sborníku svět. poesie r. 1894 a ve „Výboru básní“ Čišinského ve Svět. knihovně r. 1906. Celkem je zřejmo, že zájem o lužickou literaturu u nás byl vždy. Tím více vhod přijde přítomna první soustavná lužická anthologie.

V závěru konečně vděčně vzpomínám ochotných pokynů, jichž se mi dostalo při sestavování Čítanky od prof. dra Arnošta Muky, jakož i děkuji všem, kdož mně jakýmkoliv způsobem při

shromažďování materiálu byli nápomocni, zejména přáteli J. Wićazovi, který mimo to také se mnou četl korektury celého díla.

V Praze dne 28. září 1920.

Josef Páta.

Serbskim čitarjam!

Přítomna Čitanka je druhí džěl mojeho džěla, z kotrymž chcu serbsku řeč a serbske pismowstwo přibličić nic jenož Čecham, ale všěm, kiž so zajimuju wo najmjeńši słowjanski narod. Přěni džěl tutoho džěla - „Krótka poručka hornjołužiskeje serbsčiny“ - je hižo w rukomaj našich čitarjow. Druhi džěl - přítomny - přinoša wubjerk ze serbskeho pismowstwa. Třeći džěl twori Słownik. Wšitke tute tři džěle so wzajomnje dopjelnjeja.

Zwjeršny wobkedźbowař serbskeho pismowstwa ma začišć, kaž by bylo teje literatury mało, a kaž by so ani njemohła měrić z druhimi słowjanskimi literaturami. Ale to by zmylk był. Serbske pismowstwo, wosebje hornjołužiske-poměrnjek ličbje naroda a k wobstojnosćam, w kótrychž so wuwiješe - je runje tak bohate a rjane kaž wšě druge słowjanske literatury. Začišć njenahladnosće tohodla nastawa, zo njemějachu Serbja dotal nakładnika, kiž by wudawał samo wobšěrne knižki a publikacije, kaž je to zmóžnjene pola druhich słowjanskich narodow. To je z přičinu, zo wostawa cyła literatura, z wuwzacom mało připadow, roztrušena w serbskich časopisach, protykach a revuach, hdžež so na nju pozabywa a hdžež čakaju na lěpšu dobu serbskeho naroda, hdyž budže móžno wěnować kedźbnosć kaž so słuša tež tutym wěcam. Přítomna Čitanka swědči jasnje za to, zo maju Serbja woprawdže krasnu a bohату literaturu. Wěm derje, zo tež Serbow samych překwapi, hdyž budža wědžeć, kelko pokładow so khowa w tych starych serbskich pozabytych časopisach a publikacijach, kelko drohich kamuškow, džensa skoro njeznatych. A to běše přěnja z přičinow, kotrež mje hnujachu k zestajenju tuteje Čitanki: pokazać znajmjeńša we wubjerku na bohatstwo serbskeho pismowstwa a podać zdom tež dobru přiručnu knihu všěm, kotřiž chcedza póznać serbske pismowstwo. To je M. Hórnik hižo l. 1863 pohnuło k tomu, zo je wudał swoju „Čitanku“, w kotrejž je wočišćal na wše wósomdzesat pokazkow z hornjoserbskeho pismowstwa a hdžež wupraji přece, zo bychu jeho čitanku bórzy scěhowałe dalše a to wjetše a dokładniše džěla...

Přeće Hórnikowe wosta wšak z hołym přećom. Ale skónčnje namaka tola wothlósa. Hornjoserbski spisowaćel farař Jurii Kral přihotuje hižo tójšto časa serbsku anthologiju, kotraž je bohužel hač dotal w rukopisu. Dowoli so mi pohladnyć do tuteje připrawjaneje knihi: ma tohorunja nahladnu syłu maćizny, kotraž je wšak docyła hinak rozdžělena, a to, kaž so zda, pod wliwom Hórnikoweje Čitanki. Spisowaćel J. Kral je zestajał swoje pokazki do něšto skupinow: ludowa, nabožinska literatura, wšelakora próza, basnje a drobnosće. Wuprajam tu autorej swój džak za dowolnosť k přehladanju. Móžach we wšelakim nastupanju tola hišće dopielnić swój samsny wubjerk.

Tola moja Čitanka dže hišće za druhimi zaměrami. Sym přeswědčeny, zo budže Serbja bórzy trjebać podobneje Čitanki za swoje srjedźne šule; prjedy hač sej wudadźa swoje samsne pomocne knihi, móže jim tuta kniha być z přiódnej wučbnej knihu při wuwučowaniu maćeřneje řeče a domjaceje literatury. Tohodla je ke knizy přidata krótka słowjesnosť; hladach na to, zo bych po móžnosći byle zastupjene wšě znate literarne dokłady, kaž ludowe, tak wumjelske, kaž prozaiske, tak basniske. A tu složowach swoju kedžbność na to, zo bych podał dokłady jeničcy z domjaceje literatury, jenož běše-li trjeba, wužich dokładow z njeserbskeho pismowstwa. To su na jednej stronje basniske přeložki z Homera, z južnosłowjanskeje narodneje poezije a ze Shakespeara, na druhei stronje přeložki prózy z českeje literatury: Boženy Němcoweje, Aloisa Jiráska, J. Karafiáta, J. Nerudy, Aloisa Mrštíka, ze słowjanskich literaturow: Gogolja, L. N. Tolsteho, J. J. Turgjenjewa, H. Sienkiewiczza a z francózskeje literatury V. Huga. Ale to njesu slepje wolene přikłady, kedžbliwy čitař sam spóznaje, čehodla su so runje te pokazki woliše: rozsudźaca bě tu kaž ideowa stronka, tak tež přeložk a dobry dokład k słowjesnosći.

Ze swojim zarjadowanjom a wubjerom nastawkow je Čitanka postajena nic jenož za šule, ale wšěm přećelam Łužicy powšitkownje. Tohodla je tak zestajana, zo wjedže nas wot najjednoršich literarnych dokładow hač k složitym řečniskim a dramatiskim wutworam, zo nas wjedže wot ludoweje bajki a pěsnje hač k wukładam wo serbskej politycy a k revolucionarnej poeziji narodneho hibanja wo swobodu. Čitanka chce nic jenož serbsku młodžinu wukublować w lubosći k ródnej zemi, k Słowjanstwu a čłowjestwu zcyła, wona chce tež zwobrazować narodne a duchowe wuwiece najmjeńšeho naroda słowjanskeho. Wona chce tež puće rubać k dalšemu zbliženju serbskočeskemu. Tohodla su so sem přijale nic jenož nastawki ze samsneho serbskeho hibanja, ale tež pokazka z Kaprasowych „Prawnych stawiznow“, z

mojeje „Lužicy“, tohodla stej wočišćenej basni Vrchlickeho a Klačterskeho, tohodla je přijata tež Preradovićowa baseń „Zora puca“, zo by so tež pokročowało w serbskojužnosłowjanskim zbliženju. Přetož kaž „Poručka“, tak je tež Čitanka postajena za našich južnosłowjanskich bratrow, kotřiž su hižo wot wobrodžeńskeje doby zajim jewili wo swojich lužiskoserbskich bratrow, kaž je widžeć z nastawkow w pražskim „Čěskoserbskim Wěstniku“. Dopjelni-li tuta kniha tež pola druhich Słowjanow swój nadawk, čím lěpje.

Na kóncu sym přidał něšto pokazkow z delnjoserbskeje literatury. Nochcych zabyć na słabšu serbsku haľuzu, kotrež je trjeba stajneje podpjery swjeho sylnišeho hornjoľužiskeho bratra. Moje přeće je, zo bych Hornjoserbja woprawdźitu wutrajnu keďzbu poswjećeli Delnjej Lužicy, a na nju njezabywali při žadnej składnosći. Bych sej přaľ, zo by moja kniha nastork daľa k podrobnemu delnjoľužiskemu wubjerku. Hač dotal je G. Swjela najwjacy delnjoserbskich pokazkow wočišćaľ w swjjej Cytancy za serbske žiši, wudatej w Khoćebuzu l. 1907.

Kaž „Poručka“, tak je tež Čitanka s ľačonskim pismom ćišćana, kotrež mam za jeničke prawe pismo wobeju serbskeju narěči, kaž sym kižo w zawodže Poručki přispomniľ.

W přitomnej Čitancy je wšeho dohromady 230 nastawkow wočišćanych; z nich je 218 hornjoserbskich a 12 delnjoserbskich. W cyľku pokhadźa 15 dokładow z ludoweje literatury a 215 wot spisowaćelow. Z tutech je 194 pokazkow, z 67 spisowaćelow (61 hornjoserbskich, 6 delnjoserbskich), wzatych ze serbskeje literatury, 21 pokazkow z cuzych literaturow. Něšto přispomjenjow k jednotliwym nastawkam, kaž tež krótki abecedny přehlad spisowaćelow ma wolóžić wužiwanje knihi. Tola šěršeho a powšitkownišeho powučjenja dla dyrbi kóždy čitař přimać po přehladnym džěľu Adolfa Černeho „Lužice a Lužićti Srbové“ z l.1912 a za čas po přewróće po mojej „Lužicy“ z l.1919 (serbski přeložk 1920 w Budyšinje). Jenož dospołnosće dla přispominam, zo běchu drobne pokazki ze serbskeho pismowstwa hižo wot wobrodžeńskeje doby w Čechach znate. Tak wočišća na př. Fr. L. Čelakousky w Časopisu Českeho Musea w l. 1830 něšto serbskich ludowych pěsni w originalu a z čěskim přeložkom (jenož čěski tekst tutech pěsni přećišća w bibliofilskim wudaću K. Dvořák w Prahy l. 1919); K. J. Erben wočišća we swjjej „Slovanskej čitancy“ l. 1865 tež rjadu serbskich bajkow a powěsći ; nahladnu syľu pokazkow ze serbskich spisowaćelow a z ludoweho basnistwa wočišća Fr. Doucha, kaž je widžeć z mojeje edicije Smolerjoweho Českeho listowanja (Budyšin 1919); wjetšinu z nich přewza potom Fr. Vymazal do druhého zwjazka swjjej „Slovanskeje poesije“, wudateje w Brnje 1878. V. Hrubý w swjjej „Practickej rukojeti

srovnavacej jazyků slovanských“ z l. 1904 wotby serbsčinu jenož z skromnymi pokazkami w zawodže. St. Forman poswjeći serbskej literaturje džewjeć pokazkow we swojej „Srovnavacej čitancy slovanských jazyků z l. 1909. Tež Ad. Černý ma we swojej knize „Lužice a Lužičti Srbové“ z l. 1912 w stawje wo řeči něšto pokazkow wobeju narěčow. A naposlědk namakamy tež we Wšosłowjanskej čitancy „Lipje“, wudateje lětsa wot Horčicki-Ledra, wobrazy ze serbskeho pismowstwa. Systematiske wubjerki - wězo w čěskim přeložku mamy hač dotal ze Zejlerja a Čišinskeho, kotrež je wudał derje poradžene Ad. Černý a to „Výbor písni Zejlerjových“ we „Sborniku svět. poesie“ l. 1894 a we „Výboru básni Čišinského“ we Svět. knihownje“ l. 1906.

Skónčnje spominam džakownje na zwómiwe pokiwy, kotrychž je so mi dóstało při zestajenju Čitanki wot prof. dra Arnosta Muki.

Tohorunja džakuju so všem, kiž su mi byli na kajkežkuli wašnje k pomocy při hromadženju maćizny, wosebje přećelej Jurijej Wićazej, kiž je nimo toho tež korekturu cyłeho džěła ze mnu čitał.

W Słowjanskej Praze dnja 28. požnjenca 1920. Józef Pata.

Jugoslavenskim čitaocima!

Ova Čitanka treba da otvori prozore barem malo u bratsku literaturu lužičkosrpskog naroda. Jugoslavenima Lužičani nisu nepoznati. Već u doba preporoda održavane su veze između Lužičana i „Iliraca“ što svedoče manji članci u jugoslavenskim časopisima, u Gajevoj „Danici“ i Letopisu Matice Srpske onoga doba. U novije doba te su veze našle jačeg izražaja u lepim brošurama sarajevskog pisca Josipa Milakovića, u njegovim studijama o Čišinskom i Muci, kao i u njegovoj nedavno izdanoj knjižici „Lužički Srbi“. Izjave jugoslavenskih novinara prilikom puta u Češkoslovačku u martu 1920 i dotjcaj prilikom svesokolskog sleta iste godine utvrdili su praktički tu uzajamnost. Zato sam u svojoj Kratkoj priručnici gornjolužičkosrpskoj“ (Prag 1920) napisao posebno poglavlje o odnošaju lužičkosrpskog prema jugoslavenskom jeziku i za to su u mom priručnom Rečniku lužičkočeskom također i izrazi jugoslavenski. Kratka beleška o lužičkosrpskom dodana je i ovoj knjizi.

Uveren sam, da će ova Čitanka naći mnogobrojne čitaoce na Slavenskom jugu; naši Jugoslaveni će se uveriti, da i najmanji Slaveni imaju lepu i bogatu literaturu. Naši Jugoslaveni će se uveriti, da su Lužičani i pored svega ugnjetavanja neprijateljskog začuvali svoj slavenski karakter i svoj slavenski duh. Osvedočiće se, da i Lužiani teže za samostalnim životom i da su toga života vredni. Doprinesu-li i Jugoslaveni za uspeh u toj borbi zajedno sa nama Čechoslovacima i - da Bog da - s vremenom sa ostalim Slavenima, izvršiće veliki čin prave slavenske uzajamnosti.

U   Pragu   28.   septembra   1920.
Josef Páta.

1.

Hišće Serbstwo njezhubjene

(Hymna Serbow.)

Hišće Serbstwo njezhubjene,
swój škit we nas ma,
nowy duch wšo woślabjene
sylvje pozběha:
Bóh je z nami, wjedže nas,
njepräcel so hižom hori,
Serbjo, Serbjo wostanu, Serbjo dobuđu!

Jeno zlósc so na nas měri,
by nas póžrěła,
njech pak zawistna so šćěri,
njech so přisłódža:
Bóh je z nami, wjedže nas,
njepräcel so hižom hori,
Serbjo, Sierbjo wostanu.
Serbjo dobuđu!

Zaspané žadyn pokhwaleŕski
Serba njezluda,
swobodny duch rjeŕŕi serbski
křidla rozšerja:

Bóh je z nami, wjedže nas,
njepřecel so hižom hori,
Serbjo, Serbjo, wostanu,
Serbjo dobudu!

Serbow khwalbu, serbske słowo
přemóc njeskazy,
Serbstwo rozsylnja so z nowoh'
w krasnej Łužicy:

Bóh je z nami, wjedže nas,
njepřecel so hižom hori,
Serbjo, Serbjo wostanu,
Serbjo dobudu!

Serbska Klio nowe mjena
wšednje zapisa;
Łužica njej' přewinjena
a so nepodda:

Bóh je z nami, wjedže nas,
njepřecel so hižom hori,
Serbjo, Serbjo wostanu,
Serbjo dobudu!

H. Zejleŕ.

2.

Serbski narod

Hlej, k poŕdnju zběhaju so módre hory,
K poŕnocy čemna hola stražuje;

K nim a w njej tuleju so běle dwory
A zemja tuk a tyće daruje.

Praj, serbski kraj hač njeje raj?

Wón kryje nas, wón žiwi nas,
Wón spochi z nami swjeći kwas.

A lud we wutrobach a kosćach kruty
Je wukhował so w tymle krajiku;
Je přetrał bolosćow a bėdow pruty,
Ród zdzeržał nam a rěč w tym kućiku.
Hej, serbska krej, nam žiły hrěj!
Kaž wótcojo my chcemy stać
A Serbja wostać, w Serbach trać.

My česćić chcemy, lubować a hajic,
Z čimž pyšił je so nan a z česću stał;
A nihdy njedajmy sej w šiji dajić
Rěč, kotruž z maćerju je Bóh nam dał!
Pukń cuzy zwuk, dzerž w kraju tuk!
Rěč serbska dyrbi khwalbu měć
A zbožo Serbam w Serbach kćěć!

Štož dodzerželi smy sej z bėdnej' nocy,
ze serbskich rukow nihdy njedajmy!
Hdyž cuze do nas chcedža drěć só mocy,
Sej dom a dwór a hono škitajmy!
Prut serbski lud sej bjeř a křud,
zo Serby serbske wóstanu.
A wěčne mjeno dóstanu!

J. Cišinski, Z doškrabkom.

3.

Stare Serby a stari Serbjo

Serbjo, kiž pola Němcow „Wenden“ rěkaju, su narod wulkeho słowjanskeho luda a wobydlachu něhdy wšón kraj wot Bobra hač do Sale a k Šmrěkowym horam. K połdnju mjezowachu z Čechami a k połnocy z Łutycami, a na tutej stronje čehnjechu so jich mjezy něhdže wot zjednoćenja Wódry a Warty hač k zjednoćenju Łobja a Sale. Wobstojachu z mnohich splahow. Z nich běchu Łužičenjo a Milčenjo najwosobniši. Tamnym slušeše kraj, kotryž so nětko Delnja Łužica mjenuje, tući wobydlachu pak krajiny, kotrymž su pozdžišo mjeno Hornja Łužica nawdali. W staršim času njerěkaše Hornja Łužica hinak hač Milska abo milčanski kraj, a jeje wobydlerjo běchu wšudžom jako Milčenjo abo milčanscy Serbjo znaći; pozdžišo pak poča so Milska wot cuzych z nětčišim mjenom pomjenować a je swoje stare mjeno cyle zhubiła, hačrunje naš lud hišće džensniši džeń jenož Delnjołužičana za Łužičana spóznawa.

Słowjenjo bydla w Europje tak dołho kaž Keltojo, Germanojo a Romanojo. Hižo w najstaršich časach běše wšón kraj, kiž mjez adriatiskim a narańšim morjom so rozpřescěra a wot Wódry hač do žórlow Dnjepra a Dona dosahuje, jich samsne wobsedžeństwo. Woni běchu stajnje jedyn z najwjetšich europskich ludow. Z krajinow, kiž w džensnišej Pólskej na woběmaj stronmaj Wisły leža, přicežechu najskerje Serbjo do hořjeka spomnjeneho serbskeho kraja, a při spočatku šěsteho letstoka widžimy jón wot samych Serbow wobsadženy.

Štož zwonkowne napohladanje Słowjanow a z nimi Serbow nastupa, dha slušeja do najrjeńšich ludow indoeuropskeho splaha. Woni licachu so stajnje k tym narodam, kiž w khěžach a domach bydla. To bě wina, zo so najradšo na ratařstwo abo rólnistwó zložowachu. Ratarjo pak so dołho rjemjesła, překupstwa a wšelakich wunamakanjow zminyc njemóža. Pluh je słowjanske wunamakanje.

Serbjo mějachu rady měř z cuzymi, běchu sprawni a dobroćiwi, štož tež jich boža služba, jich prawa, wašnja a domjace žiwjenje wobswědča. Boha wjeřšneho česčachu jako stworičela njebjes a zemje, pódla njeho pak mějachu nižšich bohow, kaž Běłoboha, Čornoboha, Swjatowita, Djasa, Připołdnicu, Smjertnicu atd., kotrymž jako srědnikam mjez sobua mjez wjeřšnym bohom howjadła, wowcy, sad a wšelake plody woprowachu. Zo bychu ludźi woprowali, to da so jenož pola někotrych druhich słowjanskich splahow při narańšim morju dopokazać; tam pak bě tajke wašnje z cuzby přišlo a traješe jenož krótki cas. Woni wěřjachu do žiwjenja a wotrnanja po smjerći. Při naležnosćach cyłego kraja wobzamkaše tež cyły lud; w swojej swójbje měješe pak jeje starši njewobmjezene knjejstwo. Za zastejenje zjawneje

božeje služby, krajnych naležnosćow a sudow, za dohladowanje překupstwa a za wothladanje wójny a měra buchu woleni zastojnicy na powšitkownych zhromadźiznach. Hižom w prastarym času mějachu swoje zakonje, kotrež so wot nana synej rozpowědowachu abo tež wot měšnikow z rězami - do drjewa wurězanymi znamjenjemi - napisowachu. Wšitcy Serbjo běchu swobodni, tola so, jako do němskeho susodstwa přińdžechu, někajki rozdźěl stawow pola nich započinaše. Njewólnistwo, a wotrocstwo su Serbam Němcy přinjesli. Starych ludźi Serbjo swěru hladachu, a zo su jich morili, je hoła wunamakana bajka a njeprěcelska lža.

Za khorych a khudych starachu po zdobnje; tohodla njebě mjez nimi prošerjow a krajbłudzerjow. Jich wubjerna hospodliwosć, kotraž z jich přinarodženeje dobroćiwosće wukhadžeše a kotruž za swjatu přislušnosć mějachu, njemóža tež jich njeprěceljo dokhwalić. Žony, kotrychž mandželsku swěrnosć swjaty Bonifacij wulcy khwali, smědzachu wšudže po woli přikhadžeć. Wyše ratařstwa, pčólnistwa, hońtwy a kubłanja skotu zaběrachu so wosebje z wikowanjom. Spěw, hudźba a reja běchu jim najlubše zabawy. Woni běchu wosobni čėslojo, kowarjo, twarcy, jěrcharjo, rjemjenjerjo, hewjerjo a rězbarjo. Zo pozdžišo, wot 11. a 12. lětstotka sem překupstwo a rjemjesło kónc bjerješe, zo jich města hinjechu, zo hrubosć a lěnjosć pola nich přiběrašej, na tym njeběchu woni wina, ale jich němscy potłóčowarjo, kiž kóždého Serba z wyššich stawow wuzamkachu. Dokelž Serbjo ratařstwo lubowachu, dha rady wójny njezapočinachu. Njeběchu dobywařski lud; hdyž pak mějachu sebje a wótčinu před njeprěcelom wobarać, wojowachu z najwjetej wutrobitosću. Tuta bě wšudžom wuwolana.

Při tak mnohich dobrych počinkach namakatej so pola Słowjanow tež dwaj žalostnaj njepečinkaj: njejednota a cuzolubstwo, kotrajž staj jim hač do džensnišeho dnja k najwjetej škodže byłoj. Dla jich njejednoty móžeše jich kóždy jenož trochu rozhladny a mócný njeprěcel lohcy přewinyć a to čím skerje, dokelž so tež často Słowjenjo namakachu, kiž cuzbnikam přećiwo svojim krajanam pomhachu. To je bohužel hišće džensniši džeń tak, přetož Serbjo su Serbow najhórši njeprěceljo a hladaju, kak bychu jich zahubili. Cuzolubstwo, zo bych hišće dale na něćišich Serbow składnostnje spomnił, kćěje tež pola Serbow. Přetož hdže nadeńdžeš wjetšu pokhilnosć: cuzu řeč, cuze wašnje, cuzu narodnosć wyše swojeje wuzběhować? Hdže slyšiš husćišo w cuzej řeči řečeć hač mjez samsnymi Serbami? W najnowišim čau drje počinaju so bóle zjednoćeć a so jako lud začuwać; w našich dnjach počinaju drje tež Serbjo při zjawnych składnosćach serbscy řečeć a w towaršnostnym žiwjenju serbsku řeč nałožeć, ale to ma so hišće wjele bóle přisporjeć, prjedy hač móžemy prajić, zo so za swoju serbsku narodnosć tak jara staramy kaž Němcy za němsku.

J. E. Smolef, Hórnikowa Čitanka.

4.

Serbam

Najkrućišo so nětk mi spinaj, truna złota!
Akordy z njej' najmóćniše wab, porsto mlódy!
Spěw spěwać chcu, kiž mojim Serbam do swobody
ze šumom dobyćeřskim wułamaj by wrota.

„O Serbja, stańće k džělu, njebojće so pota!“

Was z rowa próša Serbow zahinjene rody.

„O stańće, zlemće puta cuzbařskeje škody,
so zhrabajće a mjez wami budź přezjednota!“

Za cuzym duchom, cuzym wašnjom hježadajće;
řeč wótcow serbskich a jich swěru kruće hajće
a kóždy hruzlik serbskej zemje wobarajće!

Juž ranje puka so přez čěmnosc nócnu. -

Tuž stajce do džěla tu ruku staromóćnu,
wy Serbja moji, za řeč a za zemju wótenu!

Jakub Bart-Cisinski, Kniha sonettow.

5.

Powitanje Łužicy

Krasna družka, witam. Tebje,

Sotrow Sławy najrjeńša!

Njesu Tebi z cuzej' zemje

Wěrnú, swěrnú wutrobu.

Z pola, z hole khwalće ju,
Našu Serbow wótčinu.

Z wencom horow wudebjena
Stojiš horda njewjesta:
Tak kaž hora, wěčnje kruta
Sy tež Serbow wótčina!
Tuž dh'a česćmy njewjestu,
Našu lubu Łužicu!

Ty we njewjesćinym wěncu,
Čorny Boho, dejmant sy,
Kiž ze swojej sławnej krónu
Mócnje sahaš k njebjesam.

Tu sej pychu škitujmy,
Spěwy na nju zanjemy!
Zelena tež hola ćemna
W šěrokości debiš ju;
Rěčki jasne, pola, hona,
Wy sće drasta njewjesty.
Wěncu sławny, pyš tuž ju,
Wěčnje młodu njewjestu!

Jan Čěsla, Jubilejne spisy Serbowki I.

6.

Serbskej zemi

O zemja serbska! twoju 'nož chcu khwalić rolu,
chcu khroble sławić twoje městna starodawne
a wožiwjować twojich synow mjena sławne,
njech wutroba tež rozkoći so z dźiwjej bolu.

O zemja serbska! z kuzłom svojim moju wolu
brón, zo bych wotkrył starych časow slědy krwawne
a słyšał, kak so z njebjes woła myto sprawne
na cuzu złósc přez twoje hory, hona, holu.

O zemja serbska! khwalić twoje płódne hona
chcu, hory módre, spēwow cunjozrudne hrona
a sławić ćichu nadobnosć chcu twojoh' ludu.

O zemja serbska! nihdy tebje njezabudu!
Twój wobraz widžu w myslenju a wosrjedź sona
mi twoje mjeno klinci kaž zwuk jasnoh' zwona.

J. Bart-Ćišinski, Kniha sonettow.

7.

Popjelńča

Narodna bajka ze zapiska kantora Symanka w Baćonju.

Běštaj nan a mać, a taj měještaj džowčićku. Tuta pak běše jara rjana a meješe złoty měsačk na čole, a tohodla měješe čolo přeco zawjazane. Mać wumrě a nan woženi so z druhej, kiž měješe tři džowki. Jónu bě wulki knjez kwas wuhotował, a wšitcy so na njón hotowachu; hołčcy pak bě macocha běrtl jahłow do popjeła sypla, zo by je zaso z njeho zwuběrała. Tuž wboha holčka žalostnje jara płakaše. Swj. Marja pak bě ji kmótra a tak k njej přińdže a rjekny: „Moja mótko, pre čo tola tak jara płakaš?“ Holčka wotmołwi: „Kak njebych płakała! Naši su wšitcy na kwasu. Mni je mać běrtl jahłow do popjeła sypla a ja dyrbju je nětko zwuběrać.“ Swj. Marja rjekny: „Njeplač, mótko, ja mam dweju hołbikow doma, tej ja pósćelu a budžetej ći dobre do běrtla zwuběrać a słabe do horleška. Wonej ći tež worješk přinjesetej, tón wotćiń a tam budže židžana drasta a rjany wózyčk. Potom so zhotuj a sydń so do wózyčka a rjekń: „Fur, prjedy mje swětło a zady mje ćma!“

Tak je holčka sćiniła, so zhotowała a jěła na kwas. Hdyž je tam přijěła, su wšitcy ludžo na nju hladali: 'wona bě tola jara rjana była, a złoty měsačk so ji na čole blyšćeše. Za blidom sedžeše

při wulcy wosobnym knjezu. Wón so z njej wjele rozmołwješe a po jědźi wjele z njej rejowaše. Skónčnje so ju tež wopraša: „Čeja sy?“ Wona pak jemu njepraješe, ale čekny mjelčo ze jstwy a sydže so do wózyčka prajicy: „Fur, prjedy mje swětło, zady mje ćma.“ Doma so židžanu drastu sleče a sydže so zaso do popjeła. Ludžo domoj přišedši jara powědachu, kak rjanu knježnu su na kwasu widźeli a zloty měsačk je na čole měła. Holčka rjekny: „Ja sym tu tež widźala a je na našich khlěwach stała.“ Tuž da jeje nan hnydom khlěwy pokopać.

Nazajtra džěchu zaso wšitcy na kwas, holčcy pak bě macocha běrtl jahłow do popjeła sypnyła, zo by je zwuběrała. Hdyž holčka płačo na popjele sedžeše, přida so tam k njej swj. Marja a praješe: „Moja mótko, pře čo tola tak płačeš?“ Holčka wotmołwi: „Kak dha njebych płaakała: Naši su wšitcy na kwasu, mni pak je mać běrtl jahłow do popjeła sypła a ja dyrbyu je wuběrać.“ Swj. Marja rjekny: „Njeplač, mótko, mam dweju hołbikow doma. Teju ći pósćelu a budžetej dobre do běrtla zwuběrać a słabe do horleška. Wonej ći worješk přinjesetej; tón wotćin a budže tam cyle slěborna drasta a rjany wozyčk. Potom so zhotuj, sydń so do wozyčka a rjekń: „Furr, prjedy mje swětło, zady mje ćma!“

Tak je holčka sćiniła: so zhotowała a jěła na kwas. Tón króc so hosćo hišce bóle džiwachu, Tón wosobny knjez so hnydom zaso k njej za blido přiwdra a po jědźi jenož z njej rejowaše. Zas so ju prašeše, čeja je, ale wona jemu njewotmołwi. Hosćo wšitcy jenož kedźbowachu, hdy krasna knježna domoj póndže; holčka pak jim tola mjelčo cekny. Jeje ludžo doma powědachu: „Smy na kwasu tajku rjanu knježnu widźeli.“ Holčka rjekny: „Ja sym ju tež widźala, wona je na našich hródzách stała.“ Tuž da jeje nan hnydom hródže pokopać.

Třeći dzeń džěchu zaso wšitcy na kwas. Holčcy pak bě macocha běrtl jahłow do popjeła sypła, zo by je zwuběrała. Płačo sedžeše holčka w popjele, hdyž so swj. Marja k njej přiwdra prajicy: „Moja mótko, pře čo tak płačeš?“ Wona wotmołwi: „Wšitcy su na kwas wotjěli, mi pak je mać běrtl jahłow do popjeła sypła, a te dyrbyu zwuběrać.“ Swj. Marja džeše: „Njeplač, mótko, mam doma dweju hołbikow. Teju ći pósćelu a budžetej dobre do běrtla zwuběrać a hubjene do horleška. Wonej ći tež worješk přinjesetej; tón wotćin a w nim budže cyle złota drasta a rjany wózyčk. Potom so zhotuj, sydń so do wozyčka a rjekń: „Fur, prjedy mje swětło, zady mje ćma!“ Tak je holčka činiła: so zhotowała a jěła na kwas. Wšitcy hižo na nju čakachu, a tón knjez bě ze žedźiwosću nimale zahinył. Tón króc pak chcychu ju z mocu zdzeržec a nalachu tohodla na dworje a po skhodže smoły. Hdyž wječor zaso čekajo běžeše, njemóžeše nohu ze smoły wučahnyć, ale črijik wosta tčacy.

Doma powědachu jeje ludžo: „Smy hišće wjele rjeńšu knježnu widželi, ta běše złotu drastu woblečena a złoty měšačk so ji na čole blyšćeše. Holčka rjekny: „Ja sym ju tež widžala, wona je na našich bróznjach stała.“ Tuž da jeje nan hnydom bróznju potorhać.

Tón wosobny knjez pak z črijom po kraju khodžo spytowaše, na čuju nohu by so hodzał. Tak tež do holčcyneho domu přińdže. Mać přiwjedže swoje tři džowki jednu po druhej, ale črijik bě mały, hač runiž mać jim přecy pjaty prirubowaše. Tuž so knjez woprašaja, hač žanu wjacy džowku nima. Woni prajachu: „Ně, khiba tu, kótraž přecy w popjele syda.“ A knjez kazaše, zo bychu ju přiwjedli. Holčka přińdže cyle popjełojta. Dachy ji črijik a hlej! nóżka so jenož tak do njeho suny. Holčka wottřase tež popjełojtu drastu a stoješe tu w samym złotu; tež rubiško wot hlowy wotwjažaja a złoty měšačk so zablyskny, zo so cyla jstwa swěćeše. Młody knjez bě jara wjesoły a wza sebi holčku za swoju mandželsku.

Łužica 1914.

8.

W cuzbje

Naćisk.

Daloko su serbske hona,
Serbske wsy a serbske cyrkwy,
Serbske domy.
Serbskich zynkow, serbskich spěwow
Njesłyšiš.
Swojim božemje smy dali,
Do cuzby smy pućowali,
W cuzbje džěło džělamy,
Domizny tu nimamy.
Młode sylne mocy khodžaja
Lěto wob lěto na cuzy khlěb,
Całty, kaž to džěći praja,
Na mjedowe pomažki,

Tajki khlěb ma dźiwne mocy
Kuzłafske, a pomjatk mota,
Serbski jazyk lemi.
Po cuzym Serb khlemi.

Handrij Dučman, Łužica 1911.

9.

Wrót do Serbow

Hory módre, ja was znaju:
Ja sym zaso w serbskim kraju,
Hdžež mi bydli wutroba;
Młódnazelena ty strona,
Wokřewjace serjaske hona,
Wy sće moja domizna.

O ja słyšu hižo z nowa
Slěbroklinčne serbske słowa,
Słódku rěč mi maćerņu:
Kotrychž jenak w mysli nošu,
We duchu was wšitkich košu,
Serbja w rjanej Łužicy!

Džensa róžička mi kćěwa,
Džensa zbožo mi so směwa,
Kaž dzeń běły, nalětni!
Kajke žiwe pukotanje,
Kajke zbóžne začuwanje,
Zo sym zaso mjez wami!

K. B. Pful, Hórnikowa Čitanka.

10.

Doma

Tak so mi nihdže, nihdže njelubi, kaz mjez mojimi Serbami. Bohu džak, njejsym z cyganskeje šlachty, zo bych wšudže był doma. Wocygań a budžeš - Kajn! Njejsym z Judašoweho naroda, zo bych - swoju zbóžnosť na křiž zbiwši - sam po swěće so dyrbjał bić...

K ptačkam zhladuju. Nazyma je nam z kraja wuhna, ze serbskich hnězdow a honow. Ale Stworićel je z nalěćom wjedže zaso dom. Kaž naše škórcy njedocakaju, zo mohle so domoj nawróćić, tak je mi, hdyž sym khwilu na cuzbje přežił. Njeleći ptačk k nanej, maćeri - ale k ródnemu hnězdu, k ródnej zemi. Tež mje čłowjeka wabi dych serbskeje zemički domoj, dych, kiž jenički mojim płucam tyje, kiž moju wutrobu sylni, kiž moju dušu křewi... Dale mje su ptakow isyły pobyłe, su mnoho wjacj hač ja nawidžale - a tola so jim po domje styska. Wěrju jim, a z radosću je domoj witam. Je jim doma najlěpje. Kak bych ja, rozumny čłowjek, hdže druhdže mohł być radši hač doma?

„Serbska zemja - statok mój!“ Su mi powědali, kak su naši wótcy na tejle pódze so zahnězdźowali, ju wobdžělowali a škitali, kak su z potom a z krowju tutón kraj swjećili. Hdžež su woni po Božim wjedženju doma byli, tam je tež - wěrju - mi najlěpje być doma. A hdy by kraj serbski był najkhudsi mjeze wšemi za mnje bywa přeco raj. „Naš krajik rajik je“ Čišinski spěwa. Praži-li wo žně Bože slónčko, praž: wšako na serbski praži kraj, a tajke slónčko znjesu. Wěje-li wjelči wichor ze sněhom, njech wuje, duje džěn po Serbach, to sym so zwucił. Doma so ze wšëm, ze wšëm znaju. Tu chce so mi žiwy być, žiwy jako Serb. A wumru-li, Božo, daj mi na serbskej wumrěć zemi - doma, zo mój proch wotpočuje z wótcami, zo nad mojim popjełom praži slónco, kaž wo žně, zo nad mojim rowom so Wichorec hólcy honja - žiwi serbscy hólcy.

Rowjeńcy moji, potomnicy naši, swojich njebohich njezapomńće! Skitujće, hajće kraj, zo zemrěći móhli w pokoju swój wěčny sonić raj. Hladajće so, zo njejabcy njestanu a wam z hrožitymaj wočomaj njeporokuja - njeđzaknosť, njeserbskosć! Přetož chcedza ležeć doma - wy činće, zo zwostanu jich powostanki doma. A skutkujće, zo njejsće na swojej zemi nic jeničcy doma, ale tež z knjezom! Skutkujće, džěłajće!

M. Nawka, Lužica 1908.

11.

Wrót do domizny

Hižo módrja mi so naše hory,
Witaj! hona šumja žołmate;
Postrow kiwaju mi wsy a dwory,
Witaj, pleńča lipy ha'zate ... .
Domoj, domoj! Duša, truny spiń
Wšě a jusk a radosć ze rta liń! -
Doma, džakowano Bohu, doma!
Košić kóždu kwětku, wobjimać
Keřk a zdonk mohł kóždeho bych štoma;
Do wobeju rukow mohł bych wzać,
Sćišćeć na wutrobu kóždzički
Hruzlik, kóždy kamušk mólički!
Krew so do licow a čola lije,
Połne swětlych sylzow woko je
Swjaty wječor z blizkej cyrkwe bje
Ducy domoj žnjeńc sej spēwa:
„Hdže Statok mój?“ O duši lěk a hój!
Juskaj: Zemja serbska statok mój!

J. Čišinski, Ze žiwjenja.

12.

Při khowanju božeho slónčka

So bože slónčko k zemi klóni,
A směrk žno w dolinach so róni,
So čichi swjatok přibližuje,
A ptačkow kěrlušć zamjelkuje.

A slónčko dawajo so k měru
Nas lubje napomina swěru:
„Tež wy nětk do pokoja džiće,
A z wutroby wšón nieměr wzmiće!“

Kaž wono přikhila so k zemi,
Wy k winikam tež z luboscěmi
So přikhilće, jim zwodawajće,
A hněwej rady mjezu stajće!

Wam z duše měj so mysl hrozna,
Ta hidžita a njelubozna,
A dozabudźće zekřiwdženje,
A z pomjatka njech hófkosc čeknje.

Njech hněw so pod podnože sadža,
Zo slónčko na nim njezakhadža,
Kaž to nam bože słowo praji,
A swjatu kaznju na to staji.

Jan Radyserb-Wjela, Łužica 1909.

13.

Rano

Z nócnej' pastwy spěcha sorna,
Sowa khwata do skhowa,
Do hole nóc lěhnje čorna
So a woko zańdželi.

Młody dzeń ke křćeńcy wjezu
Rańše zerja w mróčelach,
Hono, holu, łuku, mjezu
Ke kmótřenju wuproša.

Radosć klinči přez njebjesa
A na zemi wotcuća;
Kabaćik swój škowrončk česa,
Leći slóncej napřečo.

W ćichim keřčku słódke hłosy
Z horła wabi sołobik,
Škórцы, drózny, knadže, kosy
Křćeński kěrluš zanjesu.

Z cyrkwjow klinča rańše zwony,
Džeń so młody rozsměje,
Wjesołe dže přez zahony
Hibanje a blyšćenje.

Słódke žohnowanje ranja!
Srěbaj z njeho, čłowjeko,
Prjed' wšědnoh' wojowanja
Brěmjо bjerješ na ramjo!

J. Cišinski, Serbske zynki.

14.

Khwalba burstwa

Mój nan je bur a serbski je,
To na wočach jom widziće,
Muž kruty, sprawny, hódny -
Za wopon pľuh a brónu ma
A z konjomaj kraj wobdžěła,
Hač kiwa wječor khłódnny.

Ze złotom, slěbrom, parlemi
Bur njehordži so po dwori,
To da wón knježim nosyc -

Za bant a hwězdu po boku
Wón bróžeň radšo kopatu
Wot Boha zechce prosyc.

A džěła tež džěň cylički
Na lúcy, polu, w zahrodzi,
Što tón kus prócy wadzi? -
Herc tuni doma - łastojčka
A wonka - škowrončk, pocpula
Jom' zaspěwaju radzi.

A rano, hdyž džěň zaswita
A zerja barbja njebjesa,
So złoći lěs a hora -
Je hižo kapon wocućił,
Džěň jasny, krasny připojdzil;
Won! won! wy ludžo z dwora!

Duž mešćenjo wy pyšniši,
Do wašich murjow zawrjeni,
Wy sće mi ludžo wbozy -
My burja smy lud wjesoły,
Wětr čisty wonka srěbamy
Na krutej, strowej nozy.

H. Zejleř, Zhrom. sp. III.

15.

Serbski hospodař

Tej roli, w kotrejž płodza waše płuhi
Khlěb nětko nam a haja naše byće,
Serb dołho dawał z potom tuk a tyće,
Kładł do njej' přeća, zdychi, sylzy, tuhi.

Wón ze krwju macał vašich polow smuhi
A hnojil z kosćemi. A toho kryće
Te pola su, štož było wótcow chcyće,
Pjeršć swjata vaše pola, łuki, łuhi.
Džerž rolu sej, haj wótcow wotkaz swjaty,
Česc štož sy namrěl ze krwju wot pradžěda,
Budž serbski rólnik wot hlówy do pjaty!
Hdžež w bėdže džělał Serb a w smjertnej nuzy
Tu rolu sej, a nam a džěćom bėda,
Hdyž pluh jow zastajil by hdy so cuzy!

J. Čišinski, Wysk a stysk.

16.

Žiwjenje zbožowneho bura

Što čini čłowjeka zbožowneho a wjesoleho? Jeho wobsedźeństwo, přiroda jeho wobdawaca a jeho swěrne skutkowanje. Chcemy raz wšitke druhe stawy čłowjeskeho towařstwa wotstronić a jeničcy wobraz zbožowneho serbskeho bura sebi před woči stajić.

Kapon je spěwał, štyri je biło; njech dzeń swita abo njech hišće ćěmność a mrokota zemju přikrywa: bur so zběha ze swojeho lěhwa. Wón stawa radostnje a khwali Boha džakownje. Wón budži žonu, wón woła wotročka a druhich we swojim domje. Nětko dže do džěla spěšnje a wjesele, pak do bróžnje, pak won na polo abo na łuku abo do keřkow. Tež jeho mandželska njeje w tu khwilu prózdna; wona zatepja a wari snědanje za ludži a skót, dže potom do hródže, hdžež ju hlódný skót mórčo a korčo lubje wita. Picuje kruwy a swinje, sypa ječmjeń kurom a husom a njezapomina ani psa ani kóčki, zastara tež swoje móličke, kiž su mjez tym stanyłe. A nětko přikhadžeja nuř z prózdnymi brjuchami a dobrym požadom ; hospodař a čeladnicy a sydaju so k blidu. Hospoza přinošuje poliwku a běrny abo kofej a khlěba a butry, a wšitkim słodži po čěžkim džěle zwučene snedanje. A nětko po mócnym wokřewjenju du hnydom zaso do džěla; činić je dosć. Žně su wulke, rukow je mało. Po počasach je wšědne džělo wšelake. Tu ma so drjewo pušćeć, maju so walčki rubać; rola ma so přihotować, dyrbi

so syc a sadžec; luka ma so syc, syno a wotawa domoj wozyć; ma so dom khować, štož je rola přinjesła, zběrać a šćipac, štož je na winowym pjeńku zezraliło abo štož je na sadowych štomach narostło, a w zymje mlócić abo přasć a pjerje drěć. A hdyž je lěto nimo a hdyž je samo srědnjemu burej jeho pijne prócowanje sto abo dvě scě toleř čisteho dobytko přinjesło, njeměł so wón zbožowny začuć a zradować we swojej wutrobje? Wšak je wšitko jeho; wšo je sebi zaslužil ze samsnym skutkowanjom; wšo je jemu spožčila dobroćiwa přiroda a jeje mócný knjez.

Ale tež w druhim nastupanju začuwa so bur ze swojej swójbu zbožowny a radosćiwy. Přikhadža-li njeźela a z njej džen měra a wotpocinka, wotkláduje wón swoje wšědnjace pomyslenja, kiž běchu jenož na zemske zložene a khwata swjedžeńscy zwoblekany ke mši, zo by Bohu lubemu knjezej so džakował za spožčenu móc k džělu a za bože žohnowanje na polu a łucy, na zahrodze a w lěsu, w pincy a bróžni, v hródzi a domje. - Hišće krasnišo wupyšena dyžli hospodař dže za nim jeho mandželska w rukomaj spěwařske knihi a rjane wonješko ze swojeje zahrodki, zo by z nuchanjom mócnje wonjacych kwětkow wostudne spanje sebi začěrjała, kiž mohło ju w cyrkwi nadpadować a nutrnosći zadžěwać. Radosćiwy dže bur ke mši a z blyšćatym wobličom wróća so wote mše. Zda so, jako by z njeźelskej drastu cyle druhi čłowjek do njeho začahnył, Popołdnjo je k wukhadej na polo, łuku a do keřkow postajene. Štož je w wšědny džen nadžělał, štož so jemu na polu, na łucy w keřkach narostło, to chce wohladać, nad tym chce raz njeźelscy so zawjeselić, tež snadno spěwanja ptačkow a čisteha miłeho powětra tak prawje z cyłej wutrobu wužić. To su burowe njeźelske wjesela. A jeho džěci? Te skakaja tak žiwje a wjesele wokoło nana a maćerje, zraduja so rjanosće kwětkow abo pychi pisanych mjetelow, abo hraja z psyčkom a kóčku abo majkaju a koša mlode jehnjatko abo wjesela so nad kózlatkami ławki „ a stólcy přeskakowacy. Tež burowe džěci maju swoje wjesela a začuja so zbožowne. A wobradža-li hakle Bože džěco, hdyž přińdu běle hody a z nimi swěćaty štomik božeho džěsća, napowěsany z pozloženyimi jabłukami a worječami, rózynkami a cokorowymi wěcami, dha leža pod nim rózynkate kołački, rukajcy a knižki z barbnymi wobrazami. To načinja wjesela, wyskanja a skakanja, hladanja a powědanja bjez kónca; to čini tež nana a maćeř zasy mlodeju a tež wonaj začujetaj so zbožownaj kaž jeju džěci. Tajke je žiwjenje a wjeselo serbskeho bura.

M. Rostok, Hórnikowa Čitanka.

17.

Serbska wieska

Tam w dólčku we kwětkatym
So k hórcy tuli mała wjeska,
A žołnička přez wjesku pleska
Po žlobju kamuškatym.

Tam rjenje, rjenje je;

Tam so mi chce!

W srjedź wsy so wowcki pasu

A džěci z nimi maju hraje,

Pod lipu wowka bajki baje

Jim wjecor w lětnim času.

Tam ćicho, ćicho je;

Tam so mi chce!

Hólc spěwa sej do kosy,

Serp pěseň zynčo holčo wodži;

Pót žnjeński lóšt a lubosć płodži

A džěło radosć nosy.

Tam zbože, zbože kće;

Tam so mi chce!

Hdyž džěło dokónčene,

Mać, nana, džěci, džěda, wowku

A wotročka a cuzu džowku

Tam blido syći jene.

Tam lubosć, lubosć kće;

Tam so mi chce.

J. Cišinski, Formy.

18.

Mrějace lěčo

To sprócne lěčo šedziwi

A zastarjene stona

A dycha wodych posledni

Přez łuki, haj a hona.

Je bože slónčko wosłabło,

A pruhi tupe sćełe,

A z mrózom khore lisće so

Na zemju słabe mjele.

A kraj wšón leži skiprjeny

Wot řeznoh' wětra zdrjeny

A swět do smjertnej' womory

So nurja wumučnjeny.

Pak do wěčnej' to smjerće nej'

Zas' nalěčo b'dže switać,

B'dža ptački róže kiwać sej

A radostnje so witać.

My njebočičkich khowamy

Tych domučnjonych k měru,

Zas' knjez jich zbudži jutrowny,

To krućimy sej swěru!

Jan Radyserb Wjela, Łužica 1909.

19.

Přaza

Pomaľku běše zyma cyły kraj zwupřimala. Jeje zymny dych je tež našich njesprócných a džělawaych Serbow z honow začěrił do ćopłych jstwow - zo bychy so nětko bóle domjaceho džěla přimali.

Měščćenjo to mjenuja lěnje burske časy. To pak wěrnó njeje, dokelž runje w zymje čaka na našich serbskich hospodarjow a hospozy wjele wšelkeho džěla.

Nimale přez cyłu zymu, wosebje w rańšich hodžinach a to hižo zahe, maja nuzne w bróznjach z młóćenjom. Dale pak namaka kóždy swěrný hospodař dosć džěla doma. - W léće při pótnym džěle su wšitke hospodařske a rólniske graty šle do kruchow abo su so wobškodziłe. A kaž wsitkim wědomě, kóždy wěrný, serbski bur, kaž naš Handrij bě, porjedzi tajke wobškodžene graty ze swojej ruku, abo sebi džěla nowe.

Młody hólc, kiž je swojej holcy dobry a so z woženjenjom nosy, ma nětko čas, swojej přichodnej hospozy a mandželskej rjanu kudžel wurězać. Ja sam sym tajke rjane wurězane kudžele widzał, kiž swědca wo wulkej rězbařskej wustojnosći našich serbskich młodžencow, kiž su dokonjeli bjez wšitkeho wumjeľskeho nawjedowanja a rězbařskeje wučby. Dolhi kudželiny stołpik bě rjenje z wurězany mi rózowymi rankami wudebjeny. Róžowe lisće bě ze zelenym, róže pak z četwjenym twjerdym wósskom wulate, tak rjenje wšo wudebjene, zo móžeše kaž narodnoserbske wumjeľske rězbařske džělo w kóždym museju być. wustajene.

Žony pak a holcy maja pódla swojeho wšědneho domjaceho džěla cyłu zymu dosć džěla z předženjom. Kóždu prózdnu hodžinku k tomu nałožuja, wosebje pak dołhe zymske wječory. Nětko wjedže „přaza“ swoje knježstwo. Wjesne holcy zhromadźuja so w jednej khěži, kiž ma wulku jstwu, k přazy. Kaž elektriscy ćěřjene wjerći so kołwrota kolesko pod nohomaj našich Serbowkow. Při tym pak džěla jich huba sobu na přemo. Jow su Jěwine džowki wšitke na cyłym swěće jedna druhej rune. Wšitke sej derje rozumja, hač runjež jich na dobo 12-16 powěda. W tym so my mužojo z nimi podarmo budžemy měrić!

Na přazy pak naše serbske holcy nic jenož, zo swěru a pilnje přadu a sebi powědaju, ale tež rady spěwaju. W léće pytnješ, zo samčk ze swojim spěwom wabi k sebi swoju lubu; jow pak je cyle hinak. Holčacy spěw wabi młodžencow na přazu, kiž tež rady tam khodža, ale nic, zo

bychu přadli abo pilnym holcam pomhali, ale čím bóle, zo bychu jim zadžěwali a wšelko k lubu činili. Na tym pak so naše holcy njehórša. Zyma je dołha, a štož so jow pódlu skomdži, domach zaso nakhwataju. Wyše toho to klubučinjenje a žortowanje dyrbi we swojich mjezach wóstać, hewak by „ćeta“ ze swojej cyłej autoritu postanyła a kažaceho škaraka won ćisła.

W prjedawšich zastarskich časach, jako naši Serbjo hišće žanych spěwaškich njemějachu, běše runje přaza město, hdžež młode holcy kěrlušy z hlowy wuknychu a při tym tež spěwać. Haj tež nětko hišće wuknu tam kěrlušy, kiž za wjesne spěwanje trjebaju.

Přaza přestawa póstnicy. Hdyž je kermuša za našich Serbow w nazymje wulki wosadny swjedzeń, su póstnicy čím wjetši. Toho dla dyrbi póstnicy kóždy rejować, kiž ma nozy. Hdy by runje wowka što wě kak stara była a wot staroby a džěla skhilena, póstnicy dyrbi tola hrónčko porejować, a hdyž hinak njeńdže, z najmjeńša mały kusk so powjerćeć po jstwje. Hewak so, hdyž to skomdži, len njeporadzi. - Póstnicy je korčma połna, a to wjaćy dnjow, tež džěci su pódlu. Tele pak, wosebje małe holčki, rejuja před korčmu, na nawsy, hdžež so pak same, pak jedna z druhej wjerća, kaž hercy hraja, -- a tak za přichod z časom bjez wšitkoho nawjedowanja rejować wuknu.

Hdyž će zynki hercow tak mócnje wabja, zo do rejowanskeje lubje pohladaš, tam něšto njewšědneho pytnješ. Naše serbske rejowarki bosy rejuja. Praja, zo so jich nózki tak wjele lóžšo zběhaju. Je-li njewěriš, zo je tomu tak, spytaj sam!

So samo wot so wě, zo póstnicy w žanym domje plincy njesmědža pobrachować. Su staroserbska narodna jědź, kotruž naše lube serbske hospozy, nic pak jeno wone, ale tež jich mužojo, jara derje přihotować a pjec wědža, - a kaž so słuša tež rady ke kofejej z butru derje pomazane a z cokorom posypane rady jědža. Z krótka: to njeby z cyła dobry Serb był, kiž njeby plincy rady jědl. Mi tež pódlu, hdyž wo nich tute slowa pisam, derje słódža -.

Póstnicy, zo byšće wšitcy wědzeli, so pola našich holanskich Serbow z „camporom“ započínaju. Młodžency zababjeni hromadža we wšěch domach při wšelakich žortach a tryskach wšelke wěcy k jědži a pjenjezy. Pjenjezy so nałožuju k zapłaćenju hercow, za napoje, piwo, palenc, - wosebje za słódki; štož pak je so k jědži nahromadžiło, jejka, kołbasy, poč, sušene mjaso so přihotuje k hosćinje.

Hudźba bě zastarska w našich holanskich wsach ryzy narodna: kozoł a dwoje husle, jedne ze železnymi trunami. Kak je so jeno po tajkej hudźbje rejowało? Strowy, wjesoly lud njetrjeba

k svojim rejam orchestra. Wón so zabawja wjele lěpje bjeze wšěch rejoyanskich programow, bjez parketa, rukajcow a běłych a lakowych črijow a kak hišće wšo to rěka, štož na knježskich rejach njesmě pobrachować, a jemu to tež wjele lěpje tyje a jón wokřewja hač wšitke nowoswětne wumyslenja do kopicy.

Nětko zaso pak z rejoy k našej přazy!- Što so z tym w zymje napředženym lenom stawa? Tón njeńdže něhdže do města ke tkalcam, ale so doma tkaje. To je tola za kóždu serbsku hospozu wulka česć a wjeselo, bórzy po póstnicach so za krosna, kaž na trón sydnyć, hač tež poslednja cywka w płáce sedzi. W domje so tola přeco wjele płatu trjeba. Čeledź - služobne holcy a wotročcy dóstawaju tak a tak wjele łohćow płatu sobu jako wučinjenu mzdu. A dale, kak wjele płatu je nuzne w słowje k šatam, k ložam, k domjacym potřebam, a te módre šórcuchi a płachćički a šanta, bjez kotrychž naši Serbja a Serbowki njemóža być, z wotkel bychu tola, prošu was, je brali, njebychu-li dosć płatu naše hospozy natkaľ?

J. Dobrucki, Handrij, serbski kěbětář, Łužica 1908.

20.

Što mi wowka powědała

I. Pobožny putnik a jandźel Boži.

Běše pak něhdy w starych časach pobožny muž, kiž sebi w lěsu khežku natwari a wokoło njeje něšto wowsa wosy. Khěžka bě jednora, měješe jenož tři woknješka. Tu wjedžeše pobožny putnik samotne žiwjenje, a maľohdy k njemu što přikhadžeše. - Sta pak so, zo jónu k njemu rjany, cuzy muž přińdže a jemu přikaza: „Pohladaj z přenim woknješkom won! što tam widziš?“

„Wulku wójnu widžu; konje padaju: čłowjekojo so we krwi waleju. Ow, to je hrózbny napohlad.“

„Tajke jónu časy přińdu. - Nětk pohladaj do druheho wokna! Što tam?“

„Tu ničo njewidžu. Tolsta ćma tu je.“

Haj, na hrěšny lud přińdže po wójnje mór a čorna khorosć. - Što nětko we třecim woknje widžiš?“

„Ach, tu je krasna, wulka, zelena luka. Rjany muž tam trawu syče. Tola widžu tu jara mało ludži.“

„Po hrózbnych časach budža lěpše. Tola čłowjekow budže z woprědka mało. - Ja sym boži jandžel, a dokelž sy přeco pobožny a ponižny, smědzach ći přichod pokazać.“ To rjeknywši so jandžel zhubi.

II. Kowař w horje.

Něhdy khodžeše po kraju kowař, kiž njeměješe džěła. Tak přińdže tež blisko k horje pola Prahi. Bě mučny a lehny so na slónčko. Na dobo stoješe šěry mužik před nim prajo: „Widžu, zo džěła nimaš, tak pój ze mnu, chcu ći dosc na dosc dać.“ A dowjedže jeho na horu a woćini małe durička. Kowař wuhlada nutřka wjele wojakow, kiž na zemi ležachu a spachu. Mužik dowjedže jeho ke konjom, zo by podkowy zwottorhał a nowe přibiwał.

Po dolhim času bě ze wšěmi hotowy a dósta wot šěreho mužika wulku rnzdu. Hdyž won džěše, přimny poslednjeho z wojakow za hłowu prajo: „Nó, bratře!“ A wojak so zaspary wopraš: „Je hižo čas?“ W skoku šěry mužik wotmołwi: „Ně, ně, přeco hišće spi!“ a kowarjej praješe pak takle: „Hdyž přińdže prawy čas, stanu tući wšitcy a wulka wójna nastanje.“

Hdyž kowař z hory wustupi, njeznaješe wokolinu; wšo bě přeměnjene. Bě džě tam na wšě polsta lět džěłał.

III. Poslušny Jank.

Natušec mały Jank w R. dyrbyeše husy na pastwišćo hnać. Bě to runje tehdy, hdyž Napoleonowe wójska přez naše krajiny ćahachu. Tohodla porući mać Jankej, zo by sebi tola husy w hromadže džeržal, hdyž wojacy nimo počahnu. Jank to wjesele slubi a ćěrješe husy won. Dołho njetraješe a hižo přijěcha črjóda jězdnych. A što Jank sćini, zo by wojakow w blizkosći wohladał a tola tež maćeri posluchał? - - Wza swój křud a zwjaza sebi wšitke „liby“ wokoło pasa. Tak džěše na wojakow hladać. Tym chcyše so wězo jara smjeć a sćinichu Napoleona, kiž runje sobu jěchaše, na hólčka kedžbneho. A tón so hólčeca wopraš, čehodla je tola husy takle zadajil.

„Haj, naša mać je prajiła, zo dyrbjú sebi husy w hromadźe dźeržeć, ale wojakow chcych tola tež widžeć,“ bě Jankowa wotmołwa. Na to so Napoleon wjesoły zasmja a Jankej husy zapłaći.

Fr. Kral-Rachlowc, Łužica 1905.

21.

Přaza

(Madrigale.)

Na zemju sněh dyrkotacu pada;

Wetr hroznje z nim hraje,

Róže na wokna saje.

Rjenje won so hlada.

Woheń w kachlach praskoće,

Kofej w horncu so plepoće.

Holiča přadu.

Bajki za kachlemi wowka jim baje -

Hólcy spěwaju pod woknami serenadu -

Do jstwy hospoza jim kaza.

Na reju hólc swoje holičo ćaza.

W reji na ličkach różow zakćěwa pycha.

Wětr pak hałuzy wonka na wokna dycha.

J. Čišinski, Formy.

22.

Naša wowka

W léće stawaše wowka w štyrjoch a w zymje w pječich hodźinach. Přenje, hdyž stawaše, bě, zo so swojemu dobroćiwemu stworićelej a wótcej za to dźakowaše, zo bě ju w nocy přede

wšim strachom a njezbožom wobkhował, a zasy nowy dzeń wobradził, zo by měła zasy nowu skladnosť, sebi za wěčne žiwjenje hišće wjacy zaslužbow dobyć. Hdyž bě so zwoblekała a raňši pačeř wuspěwała, wza wrjećenko a předžeše spěwajo sebi při tym raňši kěrluš. Něhdže za hodžinu, hdyž bě stanyła, stupaše z toflemi při placuju z durjemi won do khěže a stupi so na próh. Tu zaspěwachu husy w khlěwičku, swinje zakwičachu, kruwy zaruchu, kury pjerchotachu z kridłami sebi spar wotřasuju. Kóčcy přičěřištej štó wě z kajkeho kuta a móraštej so ji lišćo pod nohomaj. Psaj wuskočištaj z hětow, přeachowaštaj so a w jednym skoku běštaj pola wowki; hdy by so njewobarała, byštaj ju zawěsće potorhnyło a šklu zorna a bėrnaw z ruki wurazyło. Wowka měješe wšě tele zwěrjatka jara rady a wone ju. Bóh zwarnuj, zo by widžala, zo je štó njetrjebawši dračuje a był-li to jenož čeřwik. Štož je čłowjekej wužitne abo škódne a so skóncować dyrbi, njech w božim mjenje kóncuja, jenož nic čwilować, by prajiła. Džeci pak njesmědzachu přihladować, ani hdyž kokošku rězachu, a to tohodla, zo by jim jeje žel bylo a wona potom wumrěć njemohła.

Něhdy pak bě so na psaj Sultana a Mórasa rozhněwała. Měješe pak tež swoju dobru winu k tomu. Dobywaštej so mjenujcy spoch do khlěwička a běštaj džesać rjanych žoltych kačkow, wjesolych to zwěrjatkow, zo měješe čłowjek swoju radosć nad nimi, za jednu nóc zakusaloj. Wowcy so zecny hdyž rano durička wotewri a husyca so jenož z třomi pilkami w m přihna splóšiwje gigotajo, jako by pře swoje skóncowane młódzata žalosćila, kotrež bě město njeměrnejše lažateje kački sama wusedžala. Wowka tukaše najprjedy na mordarja, ale spózna po čěri, zo staj to psaj skućiloj, psaj, taj swěrna stražnikaj. Wowka ani swojimaj wočomaj njewěrješe, a to hišće přińdžeštaj a so lišćeštaj, jako by ničo njebyło, to wowku najbóle rozmjerza. „Prječ wote mnje, rawsaj, što su wamaj kački činiłe, staj snadž hłódnaj? Ně, to je hoła wólność. Prječ wote mnje, ani widžec waju njecham!“ Psaj powsnyštaj wopuši a wjezeštaj mydło. Wowka pak džěše do komory, zo by džowcy swoju žalosć wuskoržila. - Krasa njemysleše sebi hinak, hać zo su paduši jstwičku wurumowali, abo zo je Haňžka zemřela, hdyž wowku cyłu wupłakanu a blědu do komory přiběžec wuhlada. Hdyž pak bě cyłu wěc słyšał, njemóžeše so směchow zdžeržec. Što bě jemu wo par kačkow! Wón bě je njenasadźował, je njewidžal, kak so z jejkow dypaju, kak lubozne su, hdyž po wodže płowaju, hłowički pod wodu ponórjeja a z nózkami nad wodu pancaju. Arnoštej bě jenož wo někotre pječenje; tohodla tež njewosta psykomaj sprawnu zaplatu dolžny, ale hrabny křud, a džěše won, zo by jimaj někotre přez rjap naměrił. Wowka zapřimny sebi wuši, hdyž haru a skiwjenje wonka słyšeše, a mysleše sebi: „Što to pomha, dyrbi być, zo byštaj to zasy nječiniłoj.“ Hdyž pak za hodžinu a tež za dvě psaj hišće z borla njewulěžeštaj, dyrbyeše

pohladać hić, hač je jimaj to tak jara blizko šło. „Štož je so stało, je nimo, a to staj tola jenož njerozomnej zwěrjeći,“ praješe sama za so kukajo do hětow. Psaj z bolosću zawuštaj, pohladowaštaj želnosćiwje na nju, lišćeštaj so ji z wopušku machajo a jej pod nohomaj po brjuše lažo. „Je wamaj to žel? Widžitaj, tak dže so njekničomnikam, njezabudźtaj to ženje!“ -- Psaj na to njezabuštaj. Hdyžkuli husy abo kački po dworje čampachu, wotwobroćitaj radšo woci na bok, a tak dobyštaj sebi zas wowcynu přikhillnosć.

Hdyž bě wowka pjerinu wobstarala, zawoła čeledź, njebě-li ta hišće stanyła. Po šesćich hakle přistupi k Hańžcynemu ložu a klepnj ju zwaha na čolko - to mjenujcy duša najručišo wotuća - a wołaše: „Stawaj, džowcička, stawaj; kapon je hižo džewjeć króć smjeće wobkhodźił, a ty hišće spiš; njeje će hańba?“ a pomhaše so ji zwoblekać; potom džěše do komory, hač je tón drobjas hižom na nohach; je-li so tón abo tamny na ložu waleše, poplaca jeho wowka wołajo: „Stawaj, stawaj njeroda, koza je bróżeń pobodła.“ Na to pomhaše so džěćom wumyć, štož drje skoro žadyn džen bjez wójny njewoteńdze. Ale z woblekanjom so ji njechaše šlachćić; do tych kneflikow, spinkow a seklkow na klejdzikach a hiplkach njemóžeše so wumasać. Zwjetša wobroći, štož do předka słušeše, do zady. Hdyž běchu džěći zwoblekane, poklakny so a wuspěwa z nimi „wótče naš“ a džěše z nimi snědać.

Božena Němcova: Naša wowka. Přeložil dr. F. Rězak. 1883.

23.

Što je Serbow wótcny kraj?

Ha, što je Serbow wótcny kraj,
Je Saksonska, je Bramborska?
Hdžež Łobjo šumi dudławi,
A Sprewja z nim so jednoći?
O ně, o ně,
Naš wótcny kraj ma wjetši być!
Ha, što je Serbow wótcny kraj?
Je Pomorska, je Litwjanska?
Hdžež julinske su spadanki,

Wineta tež so ponuri.

O ně, o ně, Naš wótcny kraj ma wjetši być!

Ha, što je Serbow wótcny kraj?

Je morawski, je česki kraj?

Ach, Čechow móc je wotkčěła,

Jich swobodnosć je spadnyła.

O ně, o ně,

Naš wótcny kraj ma wjetši być!

Ha, što je Serbow wótcny kraj?

Snadž Pólska je ta ryčeřska,

Tak horliwa za swobodu

A njespěšna za jednotu?

O ně, o ně,

Naš wótcny kraj ma wjetši być!

Ha, što je Serbow wótcny kraj?

Iliriska, Dalmatiska?

Je to Ragusa znajomna,

Toh' morja stara kralowna?

O ně, o ně,

Naš wótcny kraj ma wjetši być!

Ha, što je Serbow wótcny kraj?

Je Serbiska, Slawoniska?

Hdžež mjeno a řeč towařšna,

Hdžež kralowski stoł Miloš ma?

O ně, o ně,

Naš wótcny kraj ma wjetši być!

Ha, što je Serbow wótcny kraj?

Je Rusowska ta njeskónčna,

Kiž třecina wšej' zemje je,

We kotrejž slónčko njezańdže?

O ně, o ně,

Naš wótcny kraj ma wjetši być!

Duž powěz mi tón wulki kraj!
Wot Łobja dže hač k Dunaju ,
Wot čornoh' morja k lodowom',
Wot baltiskoh' hač k kamčatskom',
To je, to je
Nas Serbow wulki wótcny kraj!
H. Zejleř, Zhrom. spisy I.

24.

Mój wótcny kraj

Wěš mi mój rjany wótcny kraj?
Wón złoty njej, to nježadaj;
Pod figowcom a palmami
So jeho zemja njekrasni -
O ně, o ně! Wón ponižna
Je plódna boža zahroda.

Wěš mi mój rjany, wótcny kraj?
Na mjezow šěř jom' njehladaj,
Za hordym knjejstwom njeleći
A krwawne brónje njewótři -
O ně, o ně! Štož khwalbu ma,
Je jeho wulkosć pytana.

Wěš mi mój rjany wótcny kraj?
Na němski kraj mi njehladaj,
Mój kćějata je wobnožka
Naštomje sławnoh' Słowjanstwa
Haj, to wón je! a njespadnje
A Łužica so mjenuje.

To je, to je mój wótcny kraj,
Mój serbski dom a zbóžny raj,
A kiž tu rodža kćěć a rosć,

Tym k zbožu je tež wulka dosć -
Kćěj, krajo, kćěj! ty jasniši
Na česći a na pěknosći!

H. Zejleř, Zhrom. spisy III.

25.

Tak krasny wječor

Tak rjany wječor. - W stole płachtatym
So kolebam a z myslemi sej hraju,
Hdyž woko k njebjesam dže kćějaty
A měri doł a horu w óichim kraju...
Z młhu pada džeń a jeho khwilička.
Dny w dalinje so hibaju kaž sćinje -
Tam směje so, tam płáče myslička,
Hdžež juski du, hdžež woko w sylzach hinje...
A woko k horam saha přede mnu -
Kaž nóc so nizke hory z blizka čornja,
A za nimi so wyšše zběhaju,
Kaž lazur jich so módri kroma hornja.
A z jasnej pychu njezapomnički
Ktu wjeřški štyri za nimi tam zady;
A je, kaž złoto bychu hwězdzički
Sej na nich kazałe tam do hromady.
Płášć čorny woblečena hodźina
Je husto, doniž krocí ći po boku,
A w myslach pusta šeri ćmowina
A bědy bjeru blyšč a módrosć woku.
Hdyž džeš pak z wokom k hwězdam zhladujo
A khowaš wutrobu a hłowu khmanej

Sej, a čorny plašč so rozdrje spadujo,
A póndzeš jako na kwas z družku rjanej.
Štož tebjje bolało, či budže kććć
Kaž njezapomnička we spominanju,
Štož z wichorami wuło, budže wěć
Kaž postrow či we hwězdnym błyskotanju ...
O kuzło slódke! W stole płachtatym
So kolebam a z myslimi sej hraju,
Hdyž woko k njebjesam dže kćějaty
A měri doł a horu w ćichim kraju.
A sylne wot žiwicy wonjenje
Wětr z jědlow njese, z różow něžne wonje,
A mile w myslach ćehnje zwonjenje,
A rajski ptak mi woblětuje skronje....
J. Ćišinski, Z juskom wotřinskim.

26.

Toast Ćišinskeho

při swjedženju 20lětneho wobstaća „Towařstwa serbskich burow“ w Małym Wjelkowje 11. oktobra 1908.

Ćesćeni přitomni,

lubi serbscy gospodarjo, lube serbske hospozy!

Mi je so wot ćesćeneho pedsydstwa „Towařstwa serbskich burow“ dowěrił rjany nadawk, was w tutej sali džensa z přiměrjenym toastom postrowiće. Dokelž sće džensa, štož je porědko takle mužowje a žony zhromadźeni, sym sebi wotmyslił, wulkotnu wažnosć serbskeje hospodařskeje swójby za naš lud a kraj wuzběhnyć a wošlawić.

Wo swójbje chcu porěčeć, po tajkim wo serbskim hospodarju, wo serbskej hospozy a wo serbskich dźěćoch. -

Naležnje prošu, přikhilće ini lubosćiwje wucho a wutrobu!

Wo swójbje rěču, wo serbskej hospodařskej swójbje rěču:

Muž dyrbi měć jasne woko, wótru wolu a worclowy rjap.

Žona dyrbi měć we wutrobje lubosć, we swójbje sćeřpnosć a w domjacym dźěle wutrajnosć.

Muž je knjez na polach a dyrbi swoju hordosć pytać w dobrym dźělanju rolow.

Žona je knjeni we domje a dyrbi swoju česć hladać w porjadnosći doma a hródźow.

Muž dyrbi być kruty stołp, wokoło kotrehož so wjerći žiwjenje cyłego kubła, cyłego statoka.

Žona dyrbi być pěstońča, ke kotrejž cyły dwór a dom so z lubosću a z dowěru tłóči.

Hdyž muž dyrbi być kruty z ludźimi w dźele a na polach a hdyž so druhdy hrabnyć da wot nahłosće, to žona dyrbi doma zaso narunać z lubym wóčkom a přećelnym słowom, zo cyły dom wostanje w přezjednosći a spokojnosći.

Spokojna přezjednosć mjenujcy dyrbi być to, štož je dźěćom kolebka, w kotrejž kóždemu so dóstawa wotpočnjenja a pokoja, noweje lubosće a čerstweho lóšta do dźěla.

Dźěći su a dyrbja być wjesołosć staršich, jich najdróžši pokład, jich najrjeńša nadžěja za přichod, jich słódki tróšt na wuměnk a jich lubosćiwja pomoc na khoroložu.

Kaž su starši a dźěći jedneje krwje, tak dyrbja tež być jedneje mysle, jednoho přeswědčenja; dźěći dyrbja być po staršich. Nan a mać a dźěći tworja swójbju, tworja čělny a duchowny cyłk, tworja kóždemu ludej žórlo žiwjenja a stołp narodneho byća.

Tu maće a tu widźiće wulku, haj wulkotnu wažnosć swójbje; z toho pónawace pak tež wulku zamołwitosć nana a maćerje napřećo dźěćom, wulku swjatu zamołwitosć dźěći napřećo nanej a maćeri.

Starši, budźće sprawni a krući we wotcéhnjenju dźěci: wy sće serbscy, tež dźěci dyrbja być a dyrbja wostać serbske. Tuž hladajće na to, zo waše dzeći njecinja nihdy na nihdy žadne cuze wopičenje, žadne kołwrotne kekleřstwo, žadnu hlupu nadutosć a žadne pojacojte brojenje z pjenjezami. Budźće krući napřećo dźěćom, hewak potom w jich rukach traš pojedže kubleško a na kruchi budže waša swójba, waša swójba, kotraž je lětstotki dołho stała z česću, so žiwila po sprawnosći a hajiła serbsku krew' a serbsku rěč, serbski raz a serbske mieno. Starši, serbscy lubi starši, budźće krući, železnje krući napřećo dźěćom! Čas je strašny, naš čas je zatrašnje štrašny! - A nas Serbow je tak mało! -

Kóždy serbski dwór dyrbi być škitać a zakhować serbskeje zemje; kóždy serbski dom dyrbi być lubozna kapalka čestneho a křesćanskeho serbskeho žiwjenja, kóždy serbska hospodařska swójba dyrbi być studnja, njezaprahnića studnja serbskeho byća a tyća -

Haj, lubi serbscy hospodarjo, lube serbske hospozy, tajki dyrbi być serbski hospodař, dobry rólnik wonka. Tajka dyrbi być serbska burowka, dobra hospoza doma. Tajki dyrbi być serbski dwór a serbski dom. Tajka dyrbi być serbska hospodařska swójba. Za cyłu swójbu a cyły dwór pak njech płaći přez cyłe lěto: Spěwaj a dźělaj! Bóh da, zo by kóždy serbska hospodařska swójba była -tajka! - Potom móžemy z wěstosću wočakować, zo Bóh budže dale z nami, z našimi polemi, dworami, domami a swójbami, potom budže na wěki trać a rosć a kćěć nam serbska zemja luba! Potom budže čestna, pilna, solidna a bohobojazna hospodařska swójba nam dale dźeržeć serbsku zemju, serbsku krew', serbsku rěč, serbsku česć a serbsku hordosć -

Tule nadźěju pak mam, hdyž nětko hladam po tutej přepjelnjenej sali, hdyž widžu pychu našich serbskich hospodařskich swójbow. Hišće rosće pak moja radosć, hišće bóle so zběha moja nadźěja do přichoda, hdyž widžu, zo je so k nam přitowařišo telko knjezow a mužow ze serbskeje inteligency. A moja móc so rozšěrja, moja krew' so zapala a woči a křidła zběhaju so z mocu horje k swěću a k swobodze -

W tutym zmysłu, lubi a cesćeni hosjpodarjo a hospozy a hosćo z intelligency, zběham swoju škleńcu a z cyłej lubosću serbskeje wutroby a z cyłym wohnjom serbskeje krowje wam zawyskam: Njech wěčnje traje, rosće, kćěje serbska hospodařska swójba. Tohodla was w lubosći prošu, stańće a přimńće so swojeje škleńcy a zahrimajće ze mnu:

Swěrnej serbskej hospodařskej swójbje: Sława!

Łužica 1908.

27.

Narodne pěsnički

I. Přadla je Marja kudželku

Přadla je Marja kudželku,
kudželku židžanu;
přěnju je nitku napřadla,
kudželku dopřadla.

Šiła je Marja košulku,
košulku židžanu;
přěni je šowčik zešiła,
košulku došiła.

Marja te reje wjedžeše,
ze swojim džěcatkom.
Tak wona so Bohu lubješe;
jandželki scěh'wachu.

Štó tu khodži po mojim rowje

„Štó tu khodži po mojim rowje,
zhibuje trawku zelenu?“

Khodži tu z hroda młody pan,
zhibuje trawku zelenu.

„Rjekń ty swojej młodej pani,
zo dri mi druhi kitel šić!

W tym ja ležeć njemóžu,
w tym ja ženje njezhniju!

Štwórtk je wječor zašiwany,
sobotu wječor došity!“

Šoł je pan do dwora domoj,
żałostnje jara płakaše.

Pani z woknom dele hlada,
swojeho pana wuhlada.

„Pře čo płáčeš, młody pano,
boli će twoja hłowička?“

„Mje njeboli nic hłow'čka moja
a tež mi hewak ničo njej“;

ty driš swojom' njeboh panej
jedyn druhi kitel dać.

W tym wón ležeć njemóže,
w tym wón ženje njezhnije!“

„Štó tu khodži po mojim rowje,
zhibuje trawku zelenu?“

Khodži tu z hrodu młoda pani,
zhibuje trawku zelenu.

„Ja ći druhi kitel njesu!“
Row so rjenje wotewri.

„Stup ty ke mni do mojoh' rowa,
wostaj sej kluče před rowom!“

Młoda pani do rowa stupa,
żałostnje jara płakaše.

„Pře čo płáčeš, młoda pani?
Je tebi žel twojoh' nowoh' hrodu,
je tebi žel twojoh' młodoh' pana,
je tebi žel drobnych džěćatkov?“

„Mi nic njej' žel nowoh' hrodu,
mi nic njej' žel młodoh' pana,

mi nic njej' žel drobných džećatkow,
štož jenož małoh' Micholatka.

Micholatko, njebožatko,
we tujawcy ćiše spaše,
Katržinka mólička,
ta jeho rjenje kolebaše.

Tej stej dvě młodej syrotcy,
tymaj wy křiwdy njećinće.
Štóz b'dže jimaj křiwdu činić,
temu so derje njepóndže!“

J. E. Smolef: Pěsnički Hornich a Delnich Serbow.

Serbske dobyće

Serbja so do Němcow hotowachu,
Słowčka pak němscy 'šće njemóžachu.

Swoje sej koniki sedłowachu,'
Swoje sej wotrohi připinachu.

Swoje sej miečiki připasachu,
Do pola runeho zjězdźowachu.

Prěni króc na wójnu wučahnychu,
Wulke tam dobyće wudobychu.

Hdyž bě to zhonił tam kral tón jich wječh,
Dał je jich wšitkich wón před sebje přińć.

Wšitkich wón jara je wukhwalował,
Do swojich wojakow wšitkich je wzał.

Druhi króc na wójnu wučahnychu,
Wulke tam dobyće wudobychu.

Hdyž bě to zhonił tam kral tón jich wječh,
Dał je, jich wšitkich wón před sebje přińć.

Dał je jich wšitkich wón zwoblekać

Do samoh' čorlacha čerwjeneho.

Třeći króc na wójnu wučahnychu,

Wulke tam dobyće wudobychu.

Hdyž bě to zhonił tam kral tón jich wječch,

Dał je jich wšitkich wón před sebje přińć.

Dał je wón kóždemu ryzy konja,

Hišće tón swetły mječ k zejhrawanju.

Narodny spěw. M. Hórnik, Historija serb. naroda.

28.

Ryčeřski kěrluš

„Serbskeje řeče zamoženje a khwalbu w ryčeřskim kěrlušu“ spěwaše Jurij Mjeń, duchowny w Njeswačidlu. Porjedži a wuda A. T. R. Mjeń, duchowny w Kotecach. W Budyšinje z Monsowymi pismikami 1806.

Spisowaćel mjenuje najprjedy wšěch evangelskich spisowarjow wot Molerja w 16. lěstotku započinjajo a skónči z delnjołužiskim spisowaćelom Fabricijom a z Leskom. Potom pokročuje:

Budźće mi witani, dostojni mužojo! Hlej, waše mjena
su kaž saronske róže, kaž z ranja zernički, lube
tudy na zemi tym Serbam; tam pak we knjezowym templu
z błyšćatym pismikom zaryte krasnje do marmornych stołpow.

Wy sće swětło ludźi, a bózscy wodźerjo dušow,
twarjerjo wěry, wucerjo prawdy, pastyrjo swěrnj,
tróštarjo zrudnych, lěkarjo khorych, drozy a lubi
pomharjo k njebjju, wěrnj a swěrnj, kaž njesmjertnych jedyn.

Wo žni wy budźeće najwjacy snopow prawdosće nosyć;
wjesele wyskać, hdyž budźe wam mzda tych wińcarjow data;

spěwać před trónom toh' knjeza, we wěčnej radosći krasnje:
česć budź, wysokosć z khwalbu a z modlenjom našemu Bohu
wot wěčnosće hač k wěčnosći, halelujah! a hamen!

29.

Zajac a mrowja

We sonach słódkich na poli
Knjez zajac něhdy spaše,
Tuž jeho mrowja wubudźi,
Kiž po nim zběhowaše;
Wón na nju njemdrje sakruje
A za to smjerc' ji sudžeše.

„Ach njebudź takle surowy,
Tuž mrowja poča prosyc',
Budź wulcymyslne zmysleny
Ja džak chcu wěčny nosyc'
We wutrobje a pomjatu
Za twoju sčěrpu dobrotu.'
„Běž,“ rjekny wuchač, „puzorna,
Mi hódno nej' će skazyć,
Hejz' budžeš pak mi do lěhwa
Hdy wjacy na mnje łazyć,
Dha pak so z tobu stało je -
Tón džak - njech jeno wostanje.“

We sonach słódkich po lěči
Tam zajac zasy spaše,
Tuž mrowja jeho wubudźi
A jachlo powědaše:
Ćekń, ćekń! ja widzjach ze štoma
Po polu khodžo hajnika.“

Knjez Měšawka so džakuje
A nóżkuje, štož móže,
A ducy sej tak mysleše:
Što podawa so lóže,
Hač zo tón mały zacpity
Je wulkemu tež wužitny.

H. Zejleř, Zhrom. spisy IV.

30.

Syrotka

Hraju sebi hrajachu
Na wsy džěćata;
Madlenka bě k rowniku
Bjez towařškow šla.
Swjaty wječor zazwoni
Po wsy, po polu;
Domoj sebi maćeřki
Džěči woľachu.
Srjedź dwejt' rowow sedžeše
Blěda Madlenka,
Ronjo z wóckow krjepjele
Wboha syrota.
„Domoj pójt,“ njewoľa
Nan k njej ani mać;
„Tu je jeju komorka;
Při nimaj chcu spać.“ -
W směrkach jandžel přišedši
Wza ju sobu sej. -

W zbožnym raju jandželki

Lubje hraju z njej.

Z nanom zas' a z maćeřku

Zraduje so nět,

Zabywši we wjeselu

křiwdy poľny swět.

Jan Radyserb Wjela, Łužica 1904.

31.

Jank a Hanka

Běštaj pak něhdy nan a mać, a měještaj jara wulku črjódu džěci. A nan dóndže do města a kupi běrtl hrochu a da kóždemu džěsću po hróšatku, ale Jankej a Hancy pobrachny. Tohodla jara płakaštaj. Nan pak rjekny: „Mjelčtej a njeplačtej, póndu do lesa drjewo rubać a wój póndzetej sobu do jahodkow.“ Nan wza kulušk a mandlušk sobu a powěsny jej na štom. Jankej a Hancy rjekny: „Džitej přeco a šćipajtej sebi! Doniž drjewko rubam, móžetej jahodki šćipać.“ Wětr pak z kuluškom a mandluškom klepaše a džěsci sebi mysleštej, zo nan drjewko ruba, a šćipaštej přeco jahodki. Běštej so hižo najedľoj, měještej tež poľne karančki a džěštej nana pytać. A přińdžeštej tam, hdžež kulušk a mandlnšk wisaštej, ale nana tam njebě. Nětko jara płakaštej a běhaštej a woľaštej po ľesu wokoľo, ale nikoho njenamakaštej. A hižo so ćmjěše.

Z dohom wuhladaštej swěcu a naběžeštej poprjancowu khěžku. Do teje přeco dypaštej: „Dyp, dyp do poprjancoweje khěžki!“ Na io stara Wjera z woknom zawoľa: „Štó tu je?“ A džěsci zastróženej praještej: „Boži wěťrik sam, boži wěťrik sam!“ A Wjera wokno zawrě. Potom dypaštej zaso: „Dyp, dyp do stareje Wjermeje khěžki!“ Tuž wona z durjemi wustupi woľajo: „Štódha tu je?“ A wonej so khěťře skhowaštej, zo jeju njenamaka. Potom dypaštej přeco zas do khěžki: „Dyp, dyp do Wjerineje khěžki“. Tu pak stara Wjera a jeje sotra ruče wuskočištej a džěsci popadžeštej. Wzaštej jeju nutř a Wjera praji: „Nětkole budu waju kormić,“ a zawrě jeju do khlěwička a dawaše jimaj same w mlócy caľty k jědži.

Potom přińdže hladać, hač staj kormjenej dosć. „Janko, tykń swój porsćik won, hač sy kormjeny dosć!“ wona rjekny. Wón pak swoju pišćałku tykny, kotruž běše wot domu sobu přinjesł. Wjera do njeje rězny: „Och, ty njejsy hišće tučny dosć, to je wšitko hišće jara kosćojte! Hanka, tykń ty porsćik won, kač sy kormjena dosć.“ Hanka pak porsćik z pjeršćeńkom wutykny. Stara Wjera rězny přeco do pjeršćeńka: „Och, tež ty njejsy hišće tučna dosć!“ A Wjera woteńdze swarjo.

Potom pak harowaštej tak jara, a Jank zhubi swoju pišćałku a Hanka swój pjeršćeńk. A stara Wjera přińdže zaso hladać, hac staj kormjenaj dosć. Wón swój porsćik tykny, a Wjera do njeho rězny, hač krew' jeno tak bėžeše. „Hanka, tykń swój porsćik won, hač sy kormjena dosć!“ Wona jón tykny, a Wjera do njeho rězny, hač krew' jeno tak bėžeše. A stara rjekny: „Haj haj, staj wobaj kormjenaj dosć, nětko waju wopjeku.“

Wona pęc tak prawje wupyri, wza Hanku a Janka a praješe: „Nětko sydńtaj so na tule łopatu!“ Wonej sydaštej šo na łopatu, pak tak, pak hinak, wona jimaj přeco powědaše, kak matej so sydać, ale wonaj padžeštej kóždzički króc dele. „Njewěmoj, kak mamoj so sydnyć, pokaž džě namaj!“ Tuž sydže so stara Wjera na łopatu a džěsći ju fuk sunyštej do žehliweje piecy. Wona spali so cyła w žehliwej pjecy a džěsći bėžeštej wjesolej před khěžku.

Tu bě swěťły lód na hatku, a Jank a Hanka smykaštaj so wjesele po lodže. Tu dohlada so Wjerina sotra na njej a chcyše jeju popadnyć. Spěšnje přibėža z khěžki a zabėža na lód; tola tu so wobsuny a padajo rozdre a rozrazy so, přerazy lód a so zatepi. Jank a Hanka mėještaj nětko poprjancowu khěžku a bydleštaj w njej.

Jónu přińdže nan do bližiny drjewo rubać. Wuhladawši poprjancowu khěžku zastupi. Kajka bě to radosć, hdyž Janka a Hanku čileju wohlada! Wonaj daštaj jemu so najlěpšoho najěsć a napić. Potom pósłaštaj jeho z wulkim brěmjenjom poprjancow domoj k maćeri a bratřikam a sotřičkam. A kóžde dósta po poprjancu. Nazajtra wopytachu wšitcy poprjancowy domičk. O, to wjeselo, to bě radowanje! Jank a Hanka pak mataj khěžku hač do džensnišeho dnja, jeli jeje njeprědaštaj.

Ze serb. bajkow. Nawkowa zběrka.

32.

Wěra do Serbowstwa

O mój lubši ludo serbski,
Sy ty wusnył, sy ty khory?
Je duch blazny, zawjedžeřski
Twoju nohu wjedł na hory
A či swěta krasnosć pokazal,
Zo by před njej ty so zhibowal?

Zo by narodnosć so slěkał,
Swoju pychu čestnu, rjanu?
Serbski sy ty dotal rěkał -
Nječujeteš ty ranu žadnu?
Škruty z morja zymnoh' płowaja
K serbskim wutrobam so přiłoža.
Hory, doły, haje, hola,
Serbske mjena hišće noša;
Kamjeń, drjewo, rěki, pola,
Su to posledni, kiž koša
Pjaty dobrych džěci serbowskih,
Swědku serbskich zynkow poslednich?

Ně, ně! Lubi bratřa serbscy,
Wótcna rěč přez hona, prohi
Z wami khodži dobyćeřscy,
Zadyn wot was njebudź wbohi;
Štóž sej kraje serbsku pokrutu,
Wostań Serb, měj serbsku wutrobu!

Žiwu hałzu, plódnú čěri
Wěrjace to Serbowstwo,
Serb je, kiž do serbskoh' wěri,
A sam z toho česći so.
Štóž so Serbstwa hańbuje,
Němskich plantow hódny je.

33.

Hólčik kaž palčik

Běštaj pak něhdy nan a mać, kotrajž žadneho džěsća njeměještaj, byrnjež Boha bóle prosyľoj.

Jónu muž zdychny: „Ach hdy bych ja tola synka měľ, byrnjež wjetši njebyľ hać palc!“ A hlej, jeho próstwa so dopjelni; dósta synka kaž palčika. Tutón pak bě jara džiwi a skakaše po blidach a po scěnach, tak, zo so staršej boještaj, zo mohľ so padnywši zarazyć.

Jónu běše nan na polu, mać pak butru dželaše. Tuž poča hólčik palčik woľać: „Maći, maći! ja chcu nanej butřanku napolo njesć.“ „Ach, ty džě njejsy wjetši dyžli palc,“ mać rjekny, „kak dha chceš to blešku njesć?“ „Zwjazaj mje jenož z někajkim rubiškom k blešcy,“ hólčik měnješe, „potom chcu so hać k nanej na polo kuleć.“ Zdaloka hižo poča woľać: „Nano, nano! ja ći butřanku njesu!“ Nan wokoľo so hladaše, ale njeprĩndže za tym, šćo tak woľa, doniž so jemu bleška z hólčikom pod nozy njekuli. To bě wjesela!

„Dbniž swaćiš, nano,“ palčik nanej džeše, „chcu ja za tebje worać.“ „Kak dha chceš ty worać, ty džě wjetši njejsy dyžli mój palc?“ Hólčik pak rjekny: „To ničo njewadži; sadž mje jednomu konjej do wucha!“ A nan jeho konjej do wucha sadži. Hólčik palčik pak woľaše hi a hót, a konjej khodžeštaj po roli.

Tu přijědže bohata knjeni w rjanym wozu nimo. Słyšeše, zo něchtó na konjej woľa a z nimaj wora; widzeć pak nikoho njemóžeše. Tuž woprašo so bura, šćo tam tola tak woľa. „To je mój hólčik,“ wón wotmoľwi; „tón njeje wjetši hać mój palčik a sedži w konjacym wuše.“ Knjeni so hólčik palčik lubješe a chcyše jeho nanej wotkupić; wón pak nochcyše jeho předać. Ale knjeni rjekny: „Ja ći sto toler a młodeho konja dam.“ A nan hólčka předa. Knjeni jeho wza na wóz a woljedže.

Bórzy přijědžechu do wulkeho ľesa. Palčik bě we wozu myšacu džerku wusledžiľ, a z njej wuskoći won a nastaji so dom. Ale nóc jeho překwapi. Njedaloko domu sprócný wusny. A bě toľsta ćma, zo mohľa sekera wisać.

Můžno, zo wón wot myšacej džěrki za myšu wonješe. Přetož kóčka přiběžza, čuchny a hap, šlap jeho za myšku šlapny. Nazajtra hólčk w kóccynym brjuše wotučl, ale kak so stróži, hdyž bě wokoło njeho čma sama. Kócka laptase poliwku; tu palčik w jeje brjuše poca wołać, zo bychu ludžo słyšeli: „Čeja je poliwka, moja abo twoja? Čeja je poliwka, moja abo twoja?“ Ludžo myslachu, zo je so hlupy do kócki dał, ju zarězachu a kutło zady bróžnje čisnychu.

W nocy pak přiřna so wjelk a kutło zežra. Palčik bě nětko hišće we wjetšim straše. Wón pak bě překlepany a wjelka narěča, do nanowych koľbasow hić. Wjelk da so narěćeć myslo: „To budže kermuša!“ Lědy móžeše z wuhladkom do pincy. Najě pak so tak, zo won njemóžese. Ha nětko palčik woľaše, jako by pinca do hromady padała: „Nano, maći! jowle je wjelk! Nano, maći, wjelk tu je!“ Tutaj přiběžestaj; nan z kijom wjelka zarazy, mać rozpró wjelkej brjuch a palčik wjesoły wuskoči - runje maćeri na krawny nóż. To bě radosć wšitkim třom. Palčik wjacj do swěta njechaše, hdžež bě telko wustał. Hladaše, hdže by nanej a maćeri pomhał.

Ze sydmym lětom daštaj hólčka krawcej, zo by krawstwo nawuknył. Tu poby lěta; ale jemu so njelubješe, dokelž přeco hubjene k jědźi dóstawaše. Chcyše tohodla dale hić a rjekny krawcowej žonje, zo by jemu tola posledni dzeń něšto dobreho zwarila. Wona drje to slubi, ale palčikej njechaše so wěrić. Tohodla džěše, hdyž so jěsć warješe, do kuchinie hladać, hač tež to žona lhała njeje. Běše pak jara mały, a tohodla dyrbyeše na kromu hornca stupić, chcyše-li do njeho widžeć. Tu pak jeho kur sobu wza a z wuhenjdom won čisny. Něšto stow kročeli dale krawcec znješe so na zemju.

Wjesele trypotaše dale a njebojaznje pućowaše do čmoweje nocy. Přińdže do lěsa a mučny sydže so spody wulkeho hriba a wusny. Ale dołho njetraješe, přińdže krawski ze šića a mučny sydže so runje na hólčka palčika. Tón pak poča wołać- „Stanješ na měsće abo će ze šidleškom kolu.“ Naš krawski, bojazny kaž wšitcy krawcy, čekny khwatajcy, a hólčik měrnje dale spaše.

Za khwilu pak přińdžechu paduši. Jedyn sydže so na hrib, ' pod kotrymž palčik spaše. „Stanješ abo će kolu,“ hólčik zawoła. Paduši - běchu tři -- počachu hladać, ale nikoho njewuhladachu, doniž palčik jednoho za kholowu njepotorha wołajo: „Njzateptaj mje!“ Nětko so na njeho dohladačm a prajachu: „Nó, tebje móžemy runje trjebać. Hižo smy na hrodže kradnýč spytali, ale wšo bě zezamkane. Ty tola z klučowej džěrku do hrodu zalěžeš!“ „Mojedla,“ palčik praješe a džěše z nimi.

Přínďzechu k hrodej. Za wokomik bě hólčik na muri. Pytaše škaľbu, z kotrejž mohł nutř zalězc, a bě tak zbožowny, zo ju skónčnje namaka, a zalěze nutř. Za khwilu bě slyšeć klimp, klamp, a namjeta jim wjele toleř dele. To zaslyšachu tež wobydlerjo a přiběžachu do komory. Tu pak splóšiwje so wobhladujcy ničo njewidzachu a hižo so wróćachu. Palčik pak so dlěje smjeću njewobró a poca wótře kichotać. Služownicy běžachu khětře do toho rózka, z kotrehož běchu kichot slyšeli, ale wón bě hižo w druhim rózku. Tak so na poľ hodžiny honjachu, doniž služownicy myslo, zo šeri, njećeknychu. Palčik domjeta nětko zbytk a zalěze dele.

Ducy trjechi dweju mužow před pincu stojo radzaceju so, kak byštaj z njeje twarožki zwućahaľoj. „Ja wamaj pomóžu!“ holčik rjekny a zalěze do pincy. Tu poča woľać: „Kajke chcetaj měć, ózkate abo kulojte?“ Wonaj prajištaj: „Bjeř, kajkež tam su, a budć z měrom!“ Wón pak njeprästa woľać. Na to přínďzechu ludžo a padušnikow wotehnachu.

Palčik pak z pincy wulězši tupotaše dale. Hišce w nocy nadeńdže wosrjedz ľesa dwór. To bě statok rubježnikow a paduchow, Suny so pod wrotami do bróžnje a lehny so do syna spać a wusny. Rano přínďže džowka po syno a hrabny runje homadku, hdžež palčik ležese. „Woľanje njepomhaše!“ palčik mysleše a zawali so do wulkeho łopjena. A kruwa je cyle póžřě, dokelž bě jej škoda, rjane łopjeno rozkusać. Nětko palčik w knrwje haru zapoca: „Čeje je mloko, moje abo twoje? Čeje je mloko, moje abo twoje?“ džowka dojo so nastróža a do jstwy běžeše, woľajo, zo je čert do kruwy zajěľ a tam haruje. Hospoza praješe: „Što tež to so tebi džije,“ a džěše sama dojić. Wšitcy khwatachu za njej do hródze; ale zaso slyšachu: „Čeje je mloko, moje abo twoje? Čeje je mloko, moje abo twoje?“ Na to kruwu zarězachu a ćisnychu kutľo na hnój. Mjaso pak zjěchu: Aľe na nje wumřechu. Kradnjena kruwa přinjese jim smjerć.

Kutľo zežra wjelk. Palčikej bu zatrach. Hdyž wjelk přez polo běžeše, zo by wowčerjej jehnjo kradnyľ, woľaše hólčik palčik hižo z daloka: „Wowčerjo, wjelk dže!“ „Chceš mi z brucha won, wjedrowy hólče!“ wjelk swarješe a ćekny khwatajcy. „To ja chcu,“ palčik wotmoľwi, „ale ty dyrbiš mje na wopuši k mojemu naněj donjesć.“ „K tomu khwile nimam,“ wjelk zmórča a ćerješe na druge polo, hdžež bě črjóda ćelatow. „Ćeleřka, ćeleřka,“ woľaše palčik hižo z dala, „wjelk do ćelatow dže, wjelk do ćelatow dže!“ Wjelk dyrbješe zaso cofać a ruješe: „Wjedrowy hólče, chceš mi z brucha ležć!“ Wón wotmoľwi: „Prjedy nic, doniž mje na wopuši k našemu naněj njedonjeseš.“ Dokelž běše wjelk jara hľodny, slubi to. A hólčik palčik sydže so wjelkej na wopuš.

Hdyž pak k nanej na polo přińdžeštaj, poča hólčik wołac „Nano, zaraž wjelka; nano, zaraž wjelka!“ A nan zarazy wjelka a na njezbožo tež palcika, a přez to bu basnički kónc.

Ze serbskich bajkow. Nawkowa zběrka.

34.

Serbska lipa

Radosíwa widži lipku młodu
Maćeř Sława w zemi serbowskej,
Kotruž we lubosći bratrowskej
Sadźichu tam synojo jej' rodu;
Žadosíwa čaka zažnoh' kwěća
K zbožu swojoh' luda serbowskoh',
Nadžěja so ducha wótcowskoh',
Kiž by Serbstwu wrócił rjeńše lěća.

Duž dha, lubi bratřa, z horliwosću
Serbsku lipu hajmy, pěstónmy,
Zo by rjana kćěła z plódniosću.
Ha, za narodnosć a wěrne zbože
Swojoh' luda mócnje postańmy:
Njeminje nas žohnowanje bože!

Jakub Buk, Hórnikowa Čitanka.

35.

Čista wutroba

Čista wutroba
Je ta róžička,

Kiž na kóždym puću kćěje,
Hdžež so boža lubosć směje,
Hdžež so zjednoća
Z wěru nadžěja.

Čista wutroba
Je ta studnička,
Kiž nam dawa móc a sylnosć,
K dobrym skutkam prawu swěrnosć,
A we hórkosći
Dušu wokrewi.

Čista wutroba
Je ta hwězdzička,
Kiž we ćmowej smjertnej nocy,
Hdyž nam zańdu naše mocy,
Miłu jasnosć da
Na puć do njebja.

Čista wutroba
Słódke spanje da,
Hdžež po sprócnym ćežkim džěli,
Kiž smy tudy džělać měli,
Smjerc nas powoła
K měrej do rowa.

Čista wotruba
Wjedže do njebja,
Pyši nas pri božim trónu
Z njezachodnej krasnej krónu;
Čista wutroba
Wěčnu zbóžnosć ma.

Herta Wićazec, Hórnikowa Čitanka.

36.

Měsačk

Hlej, měsačk z jasnym wobličom
Přez njebjo ćíše kroci;
Kónc njeje z jeho swětleskom,
Hdyž njewidža joh' woci;
O hdžež tež wón swój kućik ma,
Jom' slóncko wóčko přikhila.
Kaž měsačk budź, o wutroba,
Budź ćicha, jasna, miła;
O njepraj: mi je zrudoba
Wšu swětlosć začěmniła; -
Hlaj, hdžež so twój khód zložuje,
Na tebje Bóh Knjez zhladuje.

K. A. Fiedleř, Hórnikowa Čitanka.

37.

Złote kubło

Nan měješe třoch synow, kotrychž jara lubowaše, a da jich, dokelž běše zamožity muž, přislušnje wukublać. Staršej bratraj wuknještaj jara derje, njeměještaj pak tak dobreje wutroby kaž mlódši, Pětr, kiž bě „trochu hlupikojty“ a tamnymaj wólnikomaj wěčnje k žortej. Samaj pak běštaj jako do swěta šwarnaj pachołaj w cyłej wokolnosći znataj. Wšudžom měještaj so na kedźbu a kóždy wědžeše, zo kroški lićić njetrjebataj, dokelž něhdy nanowe „złote kubło“ zdžědžitaj. Zo běštaj we swójbach, hdžež běchu holčata, rad widžanaj, a zo so někotražkuli mać mało njewjeseleše, hdyž měještaj pachołaj jeje džowku prawje zańč, tomu so spomnjenych přičinow dla džiwać njemóžemy. Pětrej drje tež nihtó kamjenje na puć njekładžeše, tola přez měru jeho kedźbu njemějachu. Wón derje wědžeše, kak hidžo wo nim mysla, zo mjenujcy so do swěta njehodži, bě bóle sam za so, a hladaše jenož, zo by nanej wjeselo činił. Dawno hižo staršej bratraj cakaštaj, hač jimaj nan skoro złote kubło njepřepoda

śam so na wumjeńk sydneywši. Tu powoła nan jónu wśěch synow a wozjewi jim, zo chce nětko wot swojeje prócy wotpočować a zo jednomu z nich wzłote kubło“ wotstupi; rad wśak by wśitkich jenak bohaće wobdźělił, ale bohatstwo so dźělić njemóže. Tohodla ma kóždy někotre kuski wuwjesć, a štóž dobudže, tón kubło dostanje.

Najprjedy dyrbi kóždy wot swojeho holiča rjane rubiško přinjesć; kotryž najrjeńše prinjese, je přeni raz dobył. Wjesoľaj woteńdžeštaj tamnaj; zo mohł Pětr nad nimaj dobyć, to ani njemysleštaj, dokelž wón - to derje wědžeštaj - holiča bliže njeznaješe. Wot swojeju žadaštaj sebi nětko najrjeńše rubiško, njedostaštaj pak je, dokelž kóždy mysleše, zo tama wěsće swoje najlěpše njeda. Pětr, kotryž so prjedy wo złote kubło starał njebě, dźěše zrudny za huna, njewědžo, hdže ma po rubiško hić.

Tola kak postróži so wjesele, hdyž z cuzym, ale z miłym a přecelnym hłosom swoje mjeno mjenować zasłyša! Njewědžeše, štó jeho woła, dokelž koło wokoło nikoho njewuhlada. Bórzy pak pytny, zo hlós ze zemje přikhadža a spózna, zo wulka želena žaba na njeho řeči. Hdyž tuta widžeše, zo je ju Pětr pytnyl, woprašo so přecelnje, cehodla je tola tak zrudny. Hdyž bě ji Pětr wśitko swěru wupowědał, praješe wona: „Njerudž so, wśak mam sama džowku, ta móže dźě ći rubiško dać; pój jeno sobu.“ Lědom bě něšto kročeli šoľ, wuhlada na zahrodže džěru do zemje a pozasta tu; towařska pak jemu radžeše, zo by po skhodže za njej dele stupał. Khětro časa so pominy, doniž skóncnje do rjaneje jstwy njepríndžeštaj. Žaba hnydom swojej džowcy, kotraž při woknje sedžo šiješe, rjekny: „Tu tebi swěrneho pachoła wjedu, daj jemu prawje rjane rubiško!“ Ruče holicka stany a wjedžeše Pětra ke křini, wśelake rubiška jemu pokazuju, zo by sebi. jedne wubrał. Mać pak ji přikaza, zo ma je sama wubrać, dokelž muž wo žonjacych trundlkach ničo njerozumi. Tuž jemu džowčicka najrjeńše rubiško přepoda. Lubje so podžakowawši woteńdže Pětr wjesoľy domoj, hdžež hižo nan a bratraj na njeho čakachu. Tola kak so bratraj stróžištaj, hdyž dyrbještaj samoj wuznać, zo je Pětrowe rubiško najrjeńše! Nan pak dale na to njedziwaše, ale praji, zo hišće wěc wučinjena njeje, zo ma kóždy drohi a rjany pjeršćen domoj přinjesć. Trochu pokhmrjenaj woteńdžeštaj tamnaj, a tež Pětr bě zrudny, dokelž dyrbješe znowa tamnu holčku wobćežować. Tola so zwaži a prošeše wobydleřku „tamneho swěta“, zo by jemu tola pjeršćen z ruki dała, a zo budže ji to mytować, budže-li móžno. Wona sćeže swój pjeršćen a da jón Pětrej; tola dziwnje so jemu zezda, zo tu žabu njewuhlada, ale na zahrodže staru žonku. Wostajiwši wśeho khwataše domoj, hdžež hižo zaso wśitcy na njeho čakachu. Joho pjeršćen bě zaso najrjeńši a najdróžši. Bratraj hižo mysleštaj, zo je za njeju wšo zhubjene. Hdyž pak nan wuzna, zo jenož tón kubło dóstanje, kiž

nazajtra najrjeńšu a najpřistojnišu njewjestu přiwjedže, zebraštaj so z radosću kóždy po swoju njewjestu. Cyle kruće wěrještaj, zo tón raz dobudžetaj. Pětr džěn njewěrješe sebi holcam do wočow pohladać; tamaj pak běštaj sebi kóždy rjanu a bohata holcu wuzwoliłoj. Pětr džěše bjeze wšeje nadźije za huna; dopomni drje so na tu, kotraž bě jemu krasne rubiško a drohi pjeršćen darila, ale zo by jeho njewjesta byla, sebi tola žadać njemóžeše. Tuž khodžeše pomałku po zahrodže: znowa wusłyša znaty hlós, kotryž so jeho prašeše, čehodla dha je tola tak zrudny. Wón pak wotdołwi: „Kak njedyrbjał zrudny być, wčera hižo myslach, zo sym złote kubło zdžédzil, ale nětko je nan jenož tomu lubi, kiž najrjeńšu njewjestu přiwjedže. Bratraj so mi wusmějetaj, hdyž sam domoj přińdu.“ Zaso jeho žaba do swojeho bydlenja wjedžeše a hdyž tam dóndžěštaj, praješe k džowcy žortniwje: „Dwójcy sy pacholej dobyć pomhała, a nětko chce nan hišće kóždeho njewjestu widžeć. Tajku nadžěju smoj w młodžencu zbudžilej a nětko dyrbjałej jeho wopušćić bratromaj k směchej? Kak dha by bylo, hdy by ty njewjesta mlodeho pachola być chcyla?!“ Džowka pak wotmołwi wjesele so posměwkujo: „Wěš dha ty, hač wón wo mnje rodži?“ Młodženc zhubiwši wšu bojaznosť wuzna, zo by jeho jara zwjeseliło, hdy by tajku njewjestu dóstał. Holičo stany a džěše ze žabu do jstwicy wostajiwši Pětra samoho. Po khwili jeho slubjena z lětněj žonu zaso ze jstwicy wuńdže rjenje zdrasćena. Khwatajcy stupaštaj hromadže k wótcnemu domej. Nan džiwaše so njemało, hdže je Pětr nadobo tajku njewjestu hrabnył, hdyž so tola z holcami ženje towařišil njebe. Tu zastupištaj tež hižo bratraj, kóždy swoju sebi wjedžo. Nan pak poručil, zo by kóždy swoju w pyšnej reji powjercał. Dołho pak njetraješe a wšěm třom nadobnym zwotlěta zwjeřšna drasta, dokelž bě někak na nje zwěšana, a tamnej dvě stoještej we wšědnjacej. Pětrowa njewjesta pak běše nětko hakle prawje pyšna a krasna. So džiwajo džěše nan: „Prjedy hižo widžach a tež wój to wuznaštaj, zo je wona najrjeńšeho zrósta; njemyslach pak, zo ma pod njenahladnej drastu tak drohu a krasnu! - Widžitaj, Pětrej je zbože „złote kubło“ darilo, čehož so njenadžach.“ Z tym džěše k Pětrowej njewjesće a postrowi ju jako přichodnu džowku. Staršimaj bratromaj pak da nan něšto hódnje pjenjez, zo byštaj po kublešku sej kupiłoj a samoj hospodariłoj.

Ze serbskich bajkow. Šewčikowa zběrka.

38.

Zapowědzena próstwa

Njerunych wobćežnosćow a wšelakich podćišćenjow dla přińdže džělba mjeńšich štyrinohakow před krala lawa wo pomoc a polóženje prosyć. Wušikna liška bě wot nich za řečnika před kralom wuzwolena a řečeše tež jara mócnje a dušnje. „Wšo dobre,“ wotmołwi kral, „ale ze wšim prawom dwěluju na wěrnosći a prawdže wašeje wěcy, moji lubi, nic was skórzbnikow, ale wašeho zastupjenja dla, kotrehož lesnej hubje je čím mjenje wěrić, čím lěpje řeči. Tuž džíce a dajće mi pokoj, doniž njezměju druhich dopokazmow.“

Chceš być derje zastupany,
Hladaj, što će podpjera,
Jebak znaty, přewołany
Wěc najlepšu rozkida;
Z wopluskom ždyn jeho mjena
Je tež twoja prawda křćena.

H. Zejleř, Zhromadžene spisy IV.

39.

Wjelk a liška towařšej

W klóštrskim lěsu mještaj pak něhdy wjelk a liška swoju khěžku. W lěće khodžeštaj do jahodow a sćipaštaj wot běleho ranja hač do slepeje ćmy. Při tom so často š ludźimi skhadžowaštaj, kotřiž do slanja, do drjewa a do jahodow khodžachu. Wjelk potom jahodki do města na předań nošeše. Tak so z džělawymaj rukomaj žiwještaj a z dobom nuzny krošik do zymy nahromadžištaj. W zymje khodžeštaj do wsow na přazu, hdžež tak tryškowaštaj, zo so ludžo khori smějachu.

Jónu po hodžoch běštaj na kwas prošenaj. Hižo pozdže wječor podaštaj so na puć; běše rjany čas a měsačk jasnje swěćeše. Jako běštaj khwilu šłoj, nadeńdžeštaj studničku, a wjelkpraješe: „Što dha to? A liška praješe: „Hdže ha?“ A wón wotmołwi: „Tu w studničcy!“ A měsačk tak rjenje do studnički swěcese a běše poľny. A wonapraješe: „To je sydrješk“. Wjelk

praješe: „Ja sydrješk žalostnje rady jěm.“ Liška rjekny: „Mi so jeho njecha, sym so kalenow najedla“. A wjelk zdychny: „Moja ceřwjena suknjata, hdy bych ja tón sydrješk měl!“ Liška praji: „Wulapaj wodu!“ A wjelk poča wodu srěbać, zo wšón spróstny, a wusrěba cyłu studničku. Ale tam žadneho sydrješka njebě. A wonaj sebi praještaj, zo je jón něchtó wzał.

Potom džěštaj na kwas. Ducey woprašo so liška: „Kotry z naju pak zbytnje jědže domoj ponjese, ty abo ja?“ „Mni so jara njecha“, wotmołwi wjelk. A liška rjekny: „Wěš ty što, wjelko, njechamoj naju jědže hromadu kinyć dać, chcemoj sebi kóždy wosebje brać. Hdyž budže rěkać: Liška, to je tebi, budže to mi, a hdyž rjeknu: Liška, to je wamaj, budže to tebi!“ Wjelk rjekmy: „Mojedla, ja sym spokojom“. A dóndžeštaj do kwasneho domu.

Liška sydže so za blido, wjelkej pak za blido njedachu, dokelž běše hrozny a trundlaty. Tuž sydže so lišcy k nohomaj pod blido. Počachu nosyć a wudželeć: To je tebi a to je tebi. - Liška, to je tebi!“ a tak za sobu. Přińdže raz něšto špatniše abo hubjene, rěkaše: „Liška, to je wamaj!“ To pak wona wjelkej suny, kiž dawno njemdry pod blidom čakaše. Na posledku poča so samo hóršić a porskać. Tuž wzachu sebi hosćo kije, pjerjechu jeho a wuhnachu. Čekajo zaběža sebi we wšěm straše do kólnje, ale cyła črjóda čěrješe za nim. A wón skoči na přatr, ale woni wzachu sej žerdže a do njeho kaľachu. Tu sebi žiwy rady njewědžeše a we wšej štyškosći poča studnisku wodu pušćeć, zo so wšitycy delka tepichu. Mjez tym běše liška swoje drasty zhrabala a čehnješe najedžena a napita domoj, zo móžeše so lědy njesć. Poslednje běše prusnicy jědla a wišnjowy piľa, z tymi womaza so a zdaše so tajka, jako by krawna była. Wjelk hlódny, bity a zrudny ju dosćeže. A liška stonaše jemu tajke kruchi. A wjelk težjara stonajo skoržeše, kak su z nim zakhadželi. A liška praji: „Aw jawjaw! mi je so hišće wjele hórje šlo, ja njewěm, kak domoj přińdu. Njewidžiš, kak krawju?“ A wona postany a so wali a stany a wali so zas a praji: „Mój luby wjelko, ja bych će prosyła, zo by mje domoj donjesł. A wjelk wza ju na khribjet. Jako pak ju njese, směje so liška mjelčo a šepny: „Bity njebiteho njese.“ A wjelk praji: „Štodha šepoceš?“ A liška praji: „Ničo dale, mój wjelko, ja jeno wobžaruju, zo ty toho sydrješka njedosta.“ A wón ju dale njeseše. A jako kus dale přińdžeštaj, liška šepny: „Bity njebiteho njese.“ A wjelk jeje słowa zrozumi a rozłobi so jara. A dokelž runje po ławcy přez rěku džeše, to ju přeco do wody wottřase a džěše swoju stronu. To pak lišku přez měru jara mjerzaše.

Běše pak wulka zyma a trochu sněha; a liška běhaše mokra tam a sem a čehnješe swoju wopuš zady so. A hlowa ju boleše. Tajka přińdže na drohu a wusłyša wóz jěć; a skoči ruče za keřk. Pohonč z jerjemi přijědže a drěmaše sedžo na wozu. Tuž liška skoci na wóz, woćini

jedyn sudk a wumjeta khětro wjele jerjow z njeho. Potom skoci dele a zjě wšitke jerje hač do jenoho. A jako chcyše so do toho dać, přińdže wjelk a praješe: „Štoha jěš, moja čeřwjena sukjnata?“ Liška praješe: „Ryby. Chceš woptać?“ A wona jemu poľ jerja da a tón jemu jara zesłodža. A wón praješe: „Hdže ha sy tajke dobry ryby łójila?“ Wonapraji: „Tule w hrjebi“. „A wjelk rjekny: „Tajke bych ja tež łójil.“ A liška rjekny: „To tykń wopuš do wody!“ Dokelž běše zyma, hižo mjerznješe. A po khwili chcyše wjelk swoju wopuš wučahnyć, a liška praji: „Čěžkaj!“ A wjelk praji: „Ja ničo nječuju.“ Liška rjekny: „To je zahe.“ A po khětrej khwili chcyše wón swoju wopuš zaso wučahnyć; ale liška praješe: „Čěžkaj!“ A wjelk rjekny: „Mi so zda, zo so nešto jirna.“ Liška praji: „To je přeco hišće zahe. To su te małe rybki.“ Wopuš bě pak hižo khětro zamjerzła. Po dołhej khwili chcyše wjelk zaso swoju wopuš wučahnyć; ale liška praješe: „Čěžkaj!“ A wón rjekny: „Mi so zda, zo sym prawje wulku rybu popadnył.“ Wopuš pak běše kruće zamjerzła.

Tuž liška praješe: „Ćehń!“ Ale wón ćahaše, ćahaše a tola jeje njewućeže. Liška praješe: „Zapjeraj so, zapjeraj! Ja sym so tež zapjerać dyrbjala, jelizo w hrjebi ležo wostać nochcych.“ A wona džěše swoju stronu. A wjelk ćehnješe a ćehnješe a torhaše a torhaše; wón so zaprje, ale wšo podarmo. Nětko so rozzłobi a storže ze złosću, hač sebi wopuš přitorže. To pak jeho zatrašnje boleše a wot toho časa beše stajny njepräcel liški, byrnjež prjedy byłoj kaž bratr a sotra.

Ze serb. bajkow. Nawkowa zběrka.

40.

Nalětni čas

Móc boža nam nětk z noweho
To rjane krasne nalěćo
Po zymnym času dawa,
Hdžež zemja, kiž be zmjerznjena
So zaso rjenje wupyša
A wšudžom rosće trawa.

Nětk zaso škowrončk wjesele
So k njebju horje pozběhnje
A rjany kěrluš spěwa;
Nětk burski čłowjek z noweho
Dže zwjeseleny na polo
A k nowym sywam džěła.

Wsě stomy, kiž we zymje tu
Kaz wuskhnjene bjez lisća su,
Nětk zelenja so rjenje;
Nětk zaso kóžda zahroda
Je kaž najrjeńša lilija
Přez mnohich štomow kćenje.

Nětk Bóh tón knjez přez hrimanje
Tež zemju zaso roztrase,
Zo płódnisha by była,
Ju z ćopłym deščom wokřewi
A z miłym slóncom zwjeseli,
Zo dobry plód by měła.

Nětk w žiwym času nalěća
Tež kóžda wačka wjesoła
Po swojim wašnju džěła;
Haj cyłe dny so prócuje,
Zo pak, hdyž zyma nastanje,
By jědz a bydło měła.

Tuž prócuj so tež, čłowječe,
Spomń, zo to rjane nalěće
A lěćo zańdze ruče:
Tak zo maš potom najěsć so
A swoje ćopłe bydlenjo,
Hdyž zyma přińdze kruće.

Haj dzělaj, luby čłowječe,
Za swoje rjane nalěće,

Tak doľho, hač sy mlody;
Štóz za mlodosć je džělawy,
Ma, hdyž je stary, hubjeny,
Wšak džěła krasne płody.

A při tym pak tež pomysl' sej,
Hdyž na zemi tu zachodnej
Je wšo tak krasne, rjane:
Kak tola wjele krasniše
Je njebjo - bože bydlenje,
Wot Boha zhotowane.

Tež naš duch jónu zawěsće,
Hdyž derje naš čas wušoľ je,
Tam wěčnje bydlic budže.
Duž sprawna duša wjesel so,
Budź sćeřpliwa a přećeřp' wšo,
Hdyž křiž će trjechi wšudže.

Haj zraduj tež a wjesel so,
Ty sprócniwy křižnošerjo,
Tež za tebje wšo kćěje;
A hladaj k njebju z wjeselom,
Tam je naš wótcny kraj, naš dom,
Tam naš duch zbóžnosć změje.

Pětr Młyńk, Hórnikowa Čitanka.

41.

Kozakaj

W času poslednjeje wójny přičahnychu jónu kozakajo do wsy Wuric njedaloko Budyšina. Štó njeby tych znaľ, pak hišće ze samsneho widženja, pak z powědanjow nana abo maćerje? Štó njeby wědzał, zo běchu překlepani pacholjo na wětrospěšnych kónikach, hewak pak dobri ludžo, wustojni přede wšim na to, njepräćela w stajnym njepokoju, w nocy a wodnjo w straše

a njeměrje zdžeržec. - Čile ludžičkojo přijechachu we wjesolej črjódžicy. We wsy pak běše žiwnosceř z mjenom Mikela. Tež jemu běchu někotrych tych njelubych hosći připowědzili. Tola zo by so jich do časa zminyl, što ta mudra hłowička wobzamkny a sčini? Jeho khěžku, w blizkosći hłubokeho puća a lipoweho keřka, wobdawaše dwórčka tónle zasy murja z wrótkami. Naš Mikela zezamka, prjedy hač wojacy do wsy pričahnychu, khěžne durje, zawrě wrótku a poda so khwatajcy do brězoweho hajka na hórcy pola susodneje wjeski. Wot tam zhladowaše nětk na swój statok dele. Mjez tym běchu kozakoj do wsy začahnyli. Dwaj z nich stupištaj k Mikelowej khěži, zo byštaj tam hospodu brałoj. Jako pak běchu tam wrótku zawrěne, přelěze přeni wot druheho pozběhnjeny muričku, bě w dwórčku a sčahny druheho horje, abo pušći jeho wrótku wotewriwši tež nutř. Tak běštaj w dwórčku. Ale kak dale. Khěžne durje so tež njewotewrichu. Ničo wo to, wědžeštaj sebi pomhać, Hlej, jstwine wokno měješe kukačk abo suwack wulki dosć. Tón bu wotsunjeny a jedyn pozběhny druheho, kotryž nětko z woknom nutř lěžeše a pomhaše jemu. Při tym slyšach z mojeho keřka za lipu, w kotrymž skhowany přihladowach, tamnoho poľ nutřka naivnje te słowčka prajic: „Hósć lěze, hósć lěze!“ - Nutř zalězši wotewri durje a pušći towařša nutř. Tak běštaj w hospodze. Mikela bě nazdala khwilku přihladowaľ. „Tola Bohu skorženo, što so to čini,“ - - nadobo wuhlada, zo so doma z wuhenjom kurić poča.

Tuž nastaji so ruče na nohi a khwataše domoj. Tu do jstwy stupiwši widžeše brodateju hosćow wojakow, kotrajž za blidom sedžo z mlócnika, po kotryž běštaj sebi w pincy pobyłoj, mloko šlapaštaj; w kachlach pak warještaj dalšu jědž. A kajkaj to dobroćiwaj a zdwórliwaj hosćej?! - přetož lědma bě Mikela do jstwy zastupiľ, prošeštaj jeho, zo by so přisydnyľ a sobu jědľ. - Tak běše Mikela zwólno - njezwólno wojakow do hospody dostaľ a što chcyše, hač za njelubu hru přecelne wobličo cinić!

H. F. Wjela, Hórnikowa Čitanka.

42.

Serbow bitwy pod Lubinom

Do bitwy

Rapak znoša wot wječora

Na hona so łužiske,

Njestraši joh' lěsna hora

Ani doły hłuboke.

Wothłós zrudnoh' rapanja

Po Serbach so rozlěha.

Za rapakom strašnje céhnje

Cuzych wójsko přemócne

Cěmna mrócel powoblehnje

Mjezy zemje serbskeje;

Hrozy z krutym njezbožom

Našim wótcam z wotročstwom.

Na wšě strony pósli njesu

Zrudnu powěsć po kraju,

W polu horka, delka w lěsu

Do bitwy wšo wołaju:

„Bratřa, hona wótcowske

Z wótrym mječom škitajće!“

Stož krew' serbsku w žiłach čuje,

Swětłu brón sej wopasa,

Ryzy konja posedłuje,

Z lubymi so rozdžěla,

Młodženc, wótc, starc šedziwy

Do bitwy je hotowy.

Hdžež tam wokoł lubinskeje

Hory sokoł zlětuje,

We slěbornych žołmach Sprewje

Jasne křidja wobhladuje:

Tam so Serbja skhadžuja,

Khorhowje jich zmahuja.

Hněw wšěm ducha pozběhuje,

Z wočow khrobłósc płomjeni,

Sylna ruka zapřimuje
Mječ, kiž w nóżnach zašcerči.
Twoji Serbja, Łužica!
Strach a bojosć njeznaja.
Na njebju so slónco khowa
W mróčelach krew' čerwjonych,
Mnohich do čěmneho rowa
Wita w pruhach blyšćatych.
Tola Serb so wjeseli
Smjerće za kraj wótčinski.

Po bitwje

Zas so slónčko za horami
Lěsojtymi dokhowa,
Mróčele pak z njewjedrami
Jasnosć jeho přikryja.
Čěmnosć nócna po zemi
Čorne křidła rozšěri.
Njemdry wichor wuje w holach,
Drěje lisćo ze štomow,
Po krwawnych je nosy polach -
Mortwym Serbam zrudny row!
Sama Sprewja slěborna
Žarowajo pluskota.
Čežki hrimot k rowu zwoni,
Jasny blyskot přewodža;
Čmowe njebjo sylzy roni,
Krwawne rany wopłoka,
Kotrež smjerć su přinjesli
Serbam za kraj wótčinski.
Posyte je ze ćělami
Njezbožowne bitwišćo.

Bóh tón njebě ze Serbami;
Padnychu jich kralojo!
Z nimi bě, so nadžěja
Z kóždej' duše zhubila.

Khroble Serbja wojowachu
za sławu a swobodu,
Wótre mječe zejhravachu
Njepřećelam k njezbožu!
Dońž njej' přemóc njesměrna
Wutrobitosć přemohla.

Pod horu tam rowy ryja,
Ze želniwym zdych'wanjom.
Mortwych bratrow z pjeršću kryja.
Blyskot jasny z hrimotom
Krwawne polo wobswěći,
Zahrjebanych počesći.

Kralow mortwych donjesechu
Wysoko pak na horu.
Z kamjenjami pokładžechu
Rowy, ludej k znamjenju:
Kak su dali wótcowje
Za Serbowstwo žiwjenje!

K ranju won so zyboleše
Hwězda jasna na njebju,
Z nadžěju zas posylnješe
Serbow zrudnu wutrobu:
Přichodnosć zo přinjese
Rjeńše časy zbožowne.

Mikławš Cyž, Hórnikowa Čitanka.

43.

Wucho abo kurjatko

Borkač přiwjedže sebi kmótra Hansa na kermušu. Jeho za blido sadziwiši, počina nože rjedzić a točić. Žona pak pječe w kuchini kurjatka, a po kuchařsku woptawa a woptawa, hač běchu so kurjatka minyle. Ale kak mohła so nětko wurěćeć? Zbožowna myslička ji připadže. Muž zańdže na najstwu, zo by tam po něčo dóšoł. Spěšnje suny so žona do jstwy a poča: „Hdy byšće wědzał, kmótre, što mój muž z wami chce. Chce wam wuši wotrězac - wbohi je druhdy přemysleny. Čekńće, kmótre, ale spěšnje!“

Kmótr naboja so a khwataše z dwora won. Po khwili přińdže muž dele. „Hdže je kmótr?“ woprašo so. „O“, džeše žona, „ty sy sebi praweho njeplecha do domu přiwjedł; přilěze tón čłowjek do kuchinje a wzawši kurjatka čekny z dwora.“ Muž njewotpołožiwši noža, kotryž měješe w rucy, běžeše hnydom za kmótram wołajo: „Kmótre! jenož jedne mi daj!“ Kmótr mysleše na wucho a nóżkowaše bóle dyžli prjedy.

Ze serb. bajkow. Šewčikowa zběrka.

44.

Božemje horam

A domoj ptačata do juha
So ze črjódami hotuja;
Mhły běle jako smjertna tuha
Přez doł a horu žołmuja...
Wam božemje, wy dobre hory,
Wy hwězdow ćichich towařski!
Mje domoj ćahnu nowe dwory,
Wam postrow wołam drohařski.
A tola wutroba so rudži
A mikawčk sylzu koleba;

Waš duch mi w duši dźiwjosć skludźi,
Ból z myslow w skałach pohrjeba.

Hdyž parle bjeržešće a smužki
Sej w zerjow barbnym horjenju
A slónco witašće kaž družki
Na ličkach w różow mlódnjenju.

Mi njebjo do wutroby padže
Kaž z bajki zbóžna sonina,
A duša sebi njebě k radže,
Hdyž rajska běše zwonina.

Hdyž pychu mjetaše do rowa
A jusk při slónca khowanju,
A zrudne stoješće bjez słowa
We zerjow ćichim płakanju,

Mi twarješe sej ćichu khěžku
Do myslow pokoj podaća,
A na lico mi z přenjeje hwěžku
So sylza kuli wodaća -

Hdžež Serb sej twari běle dwory,
Tam z dźaknej pěsnja spěwać chcu,
Kak přemohle sće, módre hory,
Mi w duši dźiwjosć, ból a ćmu.

Hdyž z ptačatami nětko ćahnu
Do ródnej' Serbow do zemje,
Za kłobuk hišće jónkróc sahnju:
Wam, hory módre, božemje!

J. Čišinski, Z juskom wotčinskim.

45.

Šewc a čert

Něhdy běše šewc, kotryž bě tak khudy, zo při cyłym swojim džěle swoju swójbu zežiwić njemóžeše. We swojej nuzy njewědžeše, što by započal. Tohodla da so čertej zapisać. Tutón so jeho prašeše, što chce za to měć. „Nó,“ mēnjese šewc, „daj mi telko pjenjez, zo móžu sebje a swoju swójbu zežiwić.“ A tak nošeše jemu čert kóždy dzeń pjeć toleť. To pak sta so tehdom, hdyž Jězús hišće ze swatym Pětrom na zemi wokoło khodžeše.

A přińdžeštaj tež k tomu šewcej, kotryž bě so čertej zapisać dał, hdyž so z wječora šěric poča. Šewc njewědžeše što a z wotkel hoscej staj, a prašeć so jeju šewc strachowaše, dokelž widžeše, zo staj to cyle přistojnaj čłowjekaj. Wonaj žadaštaj, zo byštaj tu přenócowac smeloj a šewc jimaj to jara rad slubi. Žona jeju přecelnje powita a přihotowa jimaj dobru wječer, po wječeri pósła jimaj pěknje ložo a sama so wonka pod přitwarkom lehny. Rano stany zahe a zwari jimaj snědań, kaž so to tež słuša. Hdyž běštaj so nasnědałoj a chcystaj hižo woteńć, woprašo so Khrystus: „Što smój dołžnaj?“ Šewc na to wotmołwi: „E, ničo.“ Khrystus praji: „Nó, dha sebi něšto přej! A šewc wotmołwi: „Hdyž móžu sebi něšto přec, dha bych rad měł, zo by so mi třoja wěc dopjemiła; z přenja: štóž so tu na mój wusmoleny třinóžkaty stoł sydnje, hdžež ja wšednje sydam, hdyž šewcujo někajke roztorhane škórnje płatam, zo by na nim wostał kaž přikowany, tak dołho hač ja chcu; potom: štóž budže na mnje z woknom do jstwy nutř hladač, zo by wot wokna woteńć njemohł, doniž bych ja to njechał, a skónčnje: štóž by na zahrodze z mojeje krušwiny krušwy trasal abo šćipał, zo by so wot njeje hibnýc njemohł, tak dołho, hač bych ja to njechał.“

A Syn Boži rjekny: „Stanje so ći, kaž sebi to žadaš,“ a woteńdže ze swjatym Pětrom. A hdyž bě so hižo šewcowy čas minyl, tu přińdže po njeho čert prajo: wšewco, nětko póńdžeš ze mnu do hele; wšak wěš, zo je hižom čas.“ Na to šewc wotmołwi: „So wě, so wě, ale dočakaj wšak khwilku, hač powječerjamy, a mjez tym wotpočń tule na třinóžcy!“

Čert njeda so dołho prosyc a čapny so hnydom, zo by tam dočakał. A po wječeri rozžohnowa so šewc ze žonu a z džěćimi na puć do hele a rjekny čertej, zo by nětko z nim šoł. Čerćisko pak stawa a stawa, křiwi so wšelako, zo jeho wšo boli, zo by so jenož wottorhnyć mohł, ale to njeńdže. A křiči na šewca: „Tu tola helscy pali, tuž mi tola pomhaj a pušć mje, pušć! ja ći rad

hišće něšto časa přidam.“ A šewc praji: „Je-li zo mi hišće sydom lět přidaš, směš hić.“ A čert jemu hišće sydom lět přida.

A hdyž bě so sydom lět minyło, přiběža čert zaso po swojeho šewca; ale hižo wjacy do jstwy njeńdžeše, jenož z woknom na njeho hladaše a do wokna klepajo wołaše: „Šewco, sym tu zaso po tebe, hotuj so, wšak wěš, hdže maš hić.“ Ale hdyž šewc čerta wusłysa a wuhlada, rjekny jemu: „E, dočakaj jenož trochu, hač powječerjamy! Čert tohodla wonka na šewca stoji čakaše. A hdyž bě tutón po wječeri a bě so na puć zhotował, rjekny: „Nó, čerćiko, pój! Hižo sym hotowy.“

Ale luby čert njemóžeše nihdy wot wokna, měješe nozy kaž přikowanej. A když widžeše, zo dale njemóže, da so do prošnja: „Piišć mje, bratřiko, přidam ći hišće něšto časa.“ A šewc wotmołwi: „Hdyž mi hišće sydom lět přidaš, směš hić! Ale to ći praju, hdyž třeći króc přinđžeš aty potom, hdyž budu ja hotowy, njeponđžeš, potom pak mi wjacy njeprinđž, ja twój blazn być njecham.“ A čert přida jemu tež nětko zaso sydom lět a wróci so sam domoj.

Hdyž pak běchu so lětka minyłe, přinđže čert zaso po swojeho šewca. Hdyž jeho tón wuhlada, rjekny: „Prawje tak, zo džeš, je tola skoro čas. Ale docakaj kusk na mnje, doniž so njepríhotuju, abo dži do mojeje zahrody a natřas namaj na puć něšto krušwow, su so lětsa runje tak prawje radžile, njech namaj je žona potom do břemjenja zwjaza.“ Khwatajcy běžeše čert do zahrody a třaseše tak sylnje, zo za khwilku ničo wjacy na štomje njebě, hač hołe hałzy. Mjez tym pak bě so šewc na puć přihotował a wołaše na čerta: „Nó, tu derje zakhadžeš, njechaš traš cyły štom sobu wzac, ja sym ći tola rjekł, zo by tu krušwow natřasł, a ty tu zakhadžeš, kaž by w heli był. Pój radšo přecy do hele, ja sym na puć hotowy.“ Luby čert pak so prócowaše, zo by ze štoma dele přišoł, ale wšo bě podarmo. Tu počina so šewc na njeho huntorić: „To je tola pře wšu měru. K třecemu razej chcu ja do hele hić a ty njechaš. Mysliš, zo sym twój blazn? Čakaj, čerćiko!“ Ruče běžeše nutř po swój rjemjen a poča tola tak surowje wboheho čerta šić, zo tutón z cyłej šiju wołaše, tak zo cyła wjes so zběža, wćipna, što so tu tola stawa. Šewc wšak njepręsta do čerta mlóćić, doniž njebě cyle přebity. Hdyž pak wbohi khudak na čerta ani wjacy podobny njebě, pušci jeho šewc prajo: „Dži, kak zo traš će w heli hišće spóznaju.“

A z radoscu khwataše čert wostajiwši šewca domoj, hač so tak za nim kurješe. Před smjerću poruči šewc, zo bychu jemu, hdyž jeho pokhowaju, falu sobu dali, w kotrejž je khodžil; a tu

jemu tež dachu. Bórzy na to zemře a džěše k njebju, a tam přišedši kłapaše do njebjeskich wrotow, zo bychu jemu wotewrili.

A swjaty Pětr wotamkny ze swojim klučom njebjeske wrota a jeho wuhladawši rjekny: „Šewco, ty tu žadnoho městna, nimaš! woteńdź, štož sy sebi wolił, je so ći stało. Hdyby sebi njebjeske kralestwo wuzwolił, by je měł.“ To prajiwši zamkny zaso wrota.

Šewc sebi sam takle powědaše: „Što mam nětko započec?“ A wotmysli sebi, zo runy puć do hele pónđe. Hdyž čerći jeho z daloka so bližic widzachu, počachu na so wołać a škrěćec: „Šewc sem dže! khětre zawrějmy wrota, njepušćmy jeho nutř, hewak nas bórzy wšěch z hele wubije!“

Šewc kłapaše dosć, ale podarmo. Hdyž jeho tak ani do hele pušćic njechachu, džěše zaso na swjateho Pětra do njebjes. Swjaty Petr wotamkny a pohlada na njeho prajo: „Za tebe tu nihdy žadnoho městna njeje; čin, zo dale přińdžeš! A tak džěše khudak zaso do hele, a čerći zaso škrěčachu: „Jenož toho šewca sem nutř njepušćće!“ Tohodla so wón zaso wróci k swjatemu Pětrej. A hdyž swjaty Pětr z klučom wrota wotewri, čisny naš šewc nadobo swoju smolanu falu do njebjes nutř prajo: „Hdyž tam ja njebudu, njech je tam moja fala.“ A zaso džěše k heli. Ale tu so jemu nictón njepokaza, wrota běchu zawrjene a nutřka bě wšo ćicho. Tohodla praji šewc sam při sebi: „Hišće jónu póndu na toho swjateho Pětra.“

A džěše a kłapaše zaso. Swjaty Pětr wotamkny a šewc so jemu khětre pod ruku do njebjes nutř suny, tam rozpřestře sebi swoju falu a sydny so na nju. Swjaty Pětr jeho won honješe, zo by tola šoł, hdžež jemu słuša, zo w njebjesach městna nima. Ale šewc hižo sedžeše; jemu so wottam njechaše a rjekny Pětrej: „Wšak ja njesedžu na vašim, sedžu džěn na svojim!“ A wosta při wrotach sedžo, dokelž běše lubemu Bohu žel wboheho, wo kotrehož ani čerći nierodzachu.

Ze serb. bajkow. Šewčikowa zběrka.

46.

Narodne pěsnički

Khuda syrotka

Ja pak khuda syrotka
Nimam žandh' přecěla.
Wšitcy ludžo na mnje su,
Bjez winy mje hidža tu.
Mać ta je mi wumrěła,
Nana 'šće mam žiweho.
Ja chcu słužić mojom' knjezej,
Chcu jom' swěrnje džělaći.
Wón b'dže wěšće na mnje hladać
A mi pomhać z nuzy wšej.

Zrudny kwas

Hólcy so na kwas hotowachu,
Swoje sej koniki sedłowachu.
Swoje sej wotrohi připinachu,
Do runoh' pola so zjěždźowachu.
Rapaki wyše nich zlětowachu,
Na nich tak žadławje rapachu.
Rapaki wyše nich zlětowachu,
Wulke jim njezbože wěščachu:
Zo jim nawoženja z konja padny,
Zo sej šiju a hłowu zrazy.
Prěnje to hono tam přejědžechu,
Z konja prec pad že jim nawoženja.
Z konja přec padže jim nawoženja,
Swoju sej šiju a hłowu zrazy.
Prěni króc zwony so zazwonichu,
Njewjesta poča so swatow prašeć:
„Hdže maće mojeho nawoženju,
Zo tu jow nihdže mjez wami njej?“

„W nowej je komorje nawoženja,
Swoju sej hotuje lindyr drastu.“

Druhi króc zwony so zazwonichu,
Njewjesta poča so družkow prašec:

„Hdže maće mojeho nawoženju,
Zo tu jow nihdže wón mjez wami njej?“

„W nowej je komorje nawoženja,
Wón sej swój swětły mječ připasuje.“

Třeći króc zwony so zazwonichu,
Njewjesta poča so braški prašec:

„Hdže maće mojeho nawoženju,
Zo tu jow nihdže wón mjez wami njej?“

„Z konja je padnył twój nawoženja,
Swoju sej šiju a hłowu zrazył.“

„Torhajće ze mnje tu lindyr drastu,
Běle te płachty mje wodžewajće.

Zo budu žarować lětko a dzeń
W zelenym wěnašku ke mši khodzić,
W zelenym wěnašku ke mši khodzić,
Na swojoh' lubeho njezabywać!“

Z Hórnikoweje „Čitanki“.

47.

Přisaha budyšinskich serbskich měšćanow z druheje polojcy 15. lětstotka

(Najstarši pisomny dokład serbskeje rěče.)

Přisaha

Ja přisaham Bohu a našemu nejgnadnejšemu knjezu, knjezu ....., krali českem a jeho gnadze džědźicóm a všicknym potomnym kralóm českim, burgermajstru a radze toho města Budyšina wěrný, poslužny a podany być we dnje a w nocy, hdyž ja wot nich napominan budu, a při radze stać w všicknych wěcach, kotare woni za lěpše poznaju, jich lěpše pytać, a jich hórše wobwarnować; tak jak mi Bóh pomoz a jeho swjate słowo.

Časopis Mać. Serb. 1875.

48.

Wo nastaću serbskich městnostnych mjenow z mjenow rěkow

Serbske městne mjena su we třoch dobach časach nastala. Po mojich přepytowanjach nastachu najprjedy wsy, kiž maju swoje mjena po serbskich swójbach abo splahach - potom w druhej dobje wsy, kiž maju swoje mjena po ležomnosćach abo swojim položěnjem - a w třećej dobje wsy, kiž dóstachu swoje mjena po jich wobsedźerjach, t. j. jich knjezach abo knježkach.

Naši Serbja mjenujcy njejsu, kaž němscy stawiznarjo rad wudawaju, hakle w času přećahowanja ludow abo po nim do svojich sydlišćow začahnyli, po tym zo běchu je pječa Němcy wopušćili, ale Serbja su přěnjotni wobydlerjo, autochtonojo, w krajinach srjedz rěkow Wódry a Solawy a wot Łužiskich a Rudnych hór hač k połnocy do nižinow: wot nětčišeho města Frankfurta při Wódrje přez Barlin a Branibor hač k Łobju blisko Džěwina, a tohorunja běchu autochtonojo wšitcy Słowjenjo, kiž dale k połnocy wot Serbow srjedz rěkow Wisły a Łobja hač k narańsemu abo baltyskemu morju sydlichu, tak mjenowani Połobjenjo a baltyscy Serbja, kotřiž w splažnym a rěčnym nastupanju jenak blisko stojachu Serbam kaž Polakam.

Naši Serbja wobdžělowachu jako twjerdže zasydleni ratarjo hižo wjele lěstotkow do Khrystusoweho naroda tutón swój ródny kraj mjez Wódru a Łobjom a mjenowachu so tehdy powšitkownje, dokelž swoju ródnu zemju wobdžělach, Zemjane, t. j. Zemjenjo, w staršich romskich spisaćelach „Semnonēs“, - rozeznawajcy so z tym wot svojich nawječornych susodow Němcow-Germanow, kiž běchu pastyrjo a rubježni wojowarjo, t. j. nomadojo. Jako tajcy přiećahowachu woni tež hižo do Khrystusoweho naroda husćišo do serbskeho a słowjanskeho kraja srjedz Łobja-Solawy a Wódry-Wisły, podćisnychu sebi mjenje a wjacy słowjanskych splahow a přebywachu mjez nimi, tak dołho hac so jim to spodobaše a jim to

jich njeměrna, wojowniska krew' dowoli, jako knjezojo a knježerjo, spokojom z tym, zo jim Serbja-Zemjenjo žadane dawki wobstojace w plodach polow dawachu, a jich stadlam - hdyž žadnych sobu přičěrichu - pastwy poskićachu. Na to wašnje so wujasni, hdyž nam Tacitus podawa, zo za jeho čas Suebojo - němski splah, kotrehož přenjotne sydla su a běchu w nětčičej Šwabskej - tež srjedz Łobja a Wódry sydlachu: běchu so tam jako njeměrní dobywarjo na čas začišćeli. Tu wobsadźichu woni jako swobodni knježerjo hrody a hrodzišća Zemjanow a žiwjachu so kaž knježkojo z dawkow svojich poddanow, z hońtwy a pastwy, lěhajo, kaž jich potomnicy džensa radzi spěwaju, na kožach mjedwjedzow a srěbajo piwo, serbske piwo. - A tak so tež wujasni, hdyž nam Jornandes powěda, zo w spocatku ludoćahow Gothojo při wuliwje Wisły w džensnišej Pomorskej a nawjěčornej Pruskej bydlachu: běchu tam w wonym času z južneje Šwedskeje, hdžež maće hišće džensa krajinu Gothland, přičahnyli a čehnjechu potom w ludoćahach dale k Čornemu morju a skónčnje do Italskeje a k Pyrenejam.' Mjeno Serbja běše tehdy jenož pomjenowanje małego splaha Zemjanow-Semnonow, kotryž měješe swoje sydlišćo w nětčičim Voigtlandže, mjenowanym w starych žórlach stajnje „Serbsko“.

Tak khětre hač Serbja-Zemjenjo počachu worać, syć a žněć, załožichu sebi tež stajne sydlišća abo wsy, a to kóždy swójba abo kóždy splah wosebje, wězo najprjedy w najplódnějších stronach kraja a po móžnosći daleko rózno, zo by kóždy splah dosć wobsydnosće měł. Wšě hona, pola, łuki a lěsy běchu zhromadne wobsedženstwo cyłego splaha, tohodla ma wuraz „wjes“ tón samy korjeń kaž słowo wšón = cyły. Z toho tež wukhadža, zo njebě tehdy hinak móžno, hac zo tajka wjes dosta mjeno cyłeje swójby, cyłego splaha, kiž pak měješe zaso swoje mjeno po svojim prawótcu a załožerju. Tak nastachu naše najstarše wjesne mjena na - icy, delnjoserbski -ice, haž na př. Čemjeŕcy, Dobrošecy, Lutyjecy t. j. sydlišćo swójby Čemjera abo Choćeměra, Dobroša abo Dobrosława, Lutyja abo Lutoborja, t. r. młody wojownik. Tute mjena nastachu wěsće wjacj wěkow abo lětstotkow do Khrystusoweho narodženja.

Čim bóle so tajka swójba powjetši, čím bóle rozšěrješe so tež jeje wobsydnosć. A zo bychu Serbja tutech wsow džěle swojeje wobsydnosće rozeznawali, dawachu jim po jich wašnosći a wažnosći wšelake připrawne mjena, a tak nastachu naše ležownostne smjena. Hdyž pak bě so tajki zhromadny splah z časom přejara rozrostł a rozmnožil, wotšćepi so wot njeho wotnoha někotre swójby, a sčini so pak cyle samostatna, pak wosta hišće z džěla pod rozkazom zhromadneho splaha. W přenišim padže wuzwoli sebi tutón wotšćěpk nowu hłowu, noweho

wótca abo starostu, mjenowaše o nětko po nim a připožiči tež nowe wsy, kotruž sebi załoži, tuto nowe swójbne mjeno. W druhim padže pak zasydli so ta wotnoha něhdže z boka na ležownosćach, kiž měješe cyły splah hižo za swoje, a załožiwši tam nowu wjes, da ji mjeno, kotrež ležownosć wot dawna hižo měješe; tak nastachu na př. wjesne mjena Łaz (= němski „Gehege, Hag, Gereut“), Wólšina („Erlengebüsch“), Brězyna („Birkenbusch“), Dubc („Eichenhain“), Hory („Bergen“), Wysoka („Hochdorf“), Kamjenna („steiniges Gefilde“), Wjazońca („Rusterbach“), Sprjowje („Sprey = Dorf an der Spree“) a tak dale; tuto nastaje spóznaje so tež hišće z ludoweho nałožka, zo so praji: ja du na Hory, wón bydli na Horach, štož je samo ze serbskeje rěče do němskeje přěšlo, hdyž Němcy wokoło Drježdźan praja: er geht in die Lossnitz, er wohnt in der Sebnitz atd. Započatk załožowanja tajkich wsow směmy drje hišće do časa před Chrystusowym narodom položiť.

W přěnych lětstotkach našeho ličenja časa přestawachu a přestachu drje bórzy do čista załoženja sydlišćow z mjenami swójbow, a tehdy mějachu swój započatk załožki sydlišćow třćeje doby abo nastachu wjesne mjena třćeje rjadownje, t. j. wsy dostawachu mjena po swojim wobsedzerju abo knježku; tola pak załožachu so pódla přeco hišće tež wsy druheje družiny. Přez wobkhad Serbow z Němcami mjenujcy a přez poddanosć wšelakich serbskich splahow a župow Němcam, kiž běchu so do jich kraja dobyli, w času před a po Chrystusowym narodženju, nawuknychu tež Serbja, zo to njeje runje tak špatne a hlúpe z knjezom być, a tak wuwi so tež pola nich staw knježkow, runjež wšak drje tajki serbski knježk tak kruće a surowje knježić njerozumješe kaž jeho příkladnicy. Tak nastachu skónčnje roboćanske wsy abo wsy knježkow, kotrež tež po swojich knježkach swoje mjeno dóstachu, zo by so tež tak knježkowe swójtwo woznamjeniło; sem słušeja wjesne mjena kaž Měrkow, Hunjow, Stachow, Radwoń, Miłoraz, t. j. wjes abo wobsedźeństwo Měrka abo Měrosława, Unija, t. j. Dobrego abo Unisława = Dobrosława, Stacha abo Stanisława, Radibora, t. j. rady wojowaceho a Miłorada. - Tute roboćanske abo knježe wsy přeměnjachu z wjetša swoje mjena ze swojimi wobsedzerjemi, štož so tež tu a tam z lisćinow hodži dopokazać. -

Dr. E. Muka, Łužica 1903.

49.

Nadžěja, lubosć, wěra

Tam na dalokim jězorje,
Na módročornej hłubinje,
So wjeze moja nadžěja,
Je dobrym wětram podata;
Łódź lubu derje nawodźuj,
Mój łódźniko, a njezdrěmuj!

Při brjozy toho jězora
Tam běle kołpy płuwaja,
So hordža w žołmach kupajo
A maja lube towařstwo;
Pas, woda, kołpy swěćate,
Mjez nimi moja lubosć je!

W tej wodže kćěje róžička
A korjeni so do brjoha,
So wody přez nju zliwaju,
Hdyž wichory so pozběhnu -
Ta młódna kwětka w jězorje
Je wěra w mojej wutrobie.

H. Zejleř, Zhrom.. spisy I.

50.

Žadosć

Štó wróci do kraja mi lětnje ranje?
Wón jeho kćěwa, jeho spěwa radosć?
Štó jenož krótku wróci slódku khwilku
Mi jeho wonjenja a zwonjenja?

Přez haj a hono ćehnje zdychowanje,
A w duši cunjozrudna splakny žadosć -
To echo mrějaceho žiwjenja!

O spěchaj rjanoh' ranja zaswitanje!
Wróc kuzło wonjenja a zwonjenja!

J. Ćišinski, Formy.

51.

Studnička w Duborcy

Něhdy bě w Smochćicach wulki mór a koło wokoło. Žadyn domjacy srědk, žane lékařske wukazanje njepomhaše. Bóh luby Knjez pak běše dawno na tón čas z wustrowjacej mocu požohnował studničku w Duborcy.

Při jězdnym puću, kiž ze Smochćic do města wjedže, něhdže pjeć stow kročel wote wsy a pjećdzesat kročel wot puća k prawicy w keřčkach, kiž Duborka rěkaju, žórleše so studnička z jasnej dobrej wodu.

Cyła wjes ležeše khora a mrěće bě we wšěch domach. Štóz pak hišće zamó k tej studničcy po štyrjoch lězć a so z njeje napić, tón wotkhorí.

Wotkhorjeni dyrbjachu khwatać svojich zemřětych khować w blizkosći. Při wjelkowskim puću so hišće džensa to mócne pohrjebnišćo pokazuje na Pjetašec polu pod wulkej březycu.

Studnička w Duborcy bě z toho časa wuwolana po wšěch Delanach. Ze wšěch stronow přikhadžachu khori a napiwachu so strowi. A k čežkokhorym bu ta woda nošena nic bjezdžak. Tež strowi sebi z njej strowotu krućachu. Kiž bychu do města khodžili, bychu sej na domojpuću karany, bleše a khany za dom načerali.

Běše pak knjez nad Smochćicami hrozny, njepopřacy. Tón wyše teje studnički khěžku natwari a ju zamkny. Jenož do hrodu dyrbješe ta woda po roľach běžeć.

Ale bože khostanje njewuwosta. Kiž bě druhim njepopřaľ, přińdže sam do tradanja. Ta woda zaprahny.

Mały suchi dólčk woznamjenja hišće džensa to městno, hdžež je so něhdy woda wustrowjenja žorliła z kužoľkom.

Ta woda wotpočuje hľuboko w zemi; tón hrozny knjez pak njeje k wotpočinku přišoľ.

Hórnikowa Čitanka.

52.

Wodźan

Prěni wobraz.

Lěсны mlyn

Powědafka.

Była je, była knježnička,
wódneho muža njewjesta.
Net' při jězorje žaruje:
we lesnym młynje rodzena,
wot swojoh' nana předata,
wódnemu mužej data je!

Khór.

Šwórčo rěčka žoľmy ćeri
pluskotace do dwora,
wjerći koľo, dale měri
pućik swój do jězora.
Žoľma do jězora spěcha,
wša ju wita wodźina -

nad njej - módra njebjes třěcha,
wokoł - lěs so wupina.

Khór žónskich.

Na brjozy hrajka sej holičo,
w jězorje wobdžiwa wobličo.
Mjeta tam běluške kamuški,
łopješka zelene,
kwěćeńki čerwjene;
spěwa sej wjesole spēwuški.

Spěwajo drastu so wuslěka,
žołmy so swětluške wobleka.

Khłódna je wodzička,
wjeselša myslička.

W jězorje wobraz swój wohlada,
z posměwom hordym so zahlada.

Mužski hlós.

Jězor ćichi - samoćina -
wětrik drěma - lisčo spi,
čłowske wóčko njewidzi. -
Ale Wodžan z wódnoh' sćina
rozkuzłany na nju hlada,
rozhorjeny sebi žada:
„Moja dyrbi być!“

Maruška (ducy domoj).

Nana mam, maćeřku sym měła.
Macoča so stajnje na mnje hněwa.
Hněwa so - kaž so chce -
maćeřcy mje njewozmjje.
Sama sym - sotřičku bych měła -

wotešla je wot nas w cuze džěła.
W cuzbje je - wjesele -
na mnje wsak njezapomnje.
Sama sym. - Štó ze mnu khodži?
w hajkach, polach za ručku mje wodži?
O hdže by tajki był, -
kiž mi luby wostać chcył!

Khor.

Rěčička šumi, koło so wjerći,
młyn klepota.
Wody so ćerja, grat spěšnje šćerć
zwónčk klinkota.
Wšě ludžo su sparni.
Młynk z macochu šwarni.
Koło so wjerći, sylnišo ćeri,
lětaja škrě -
młyńca so pali, płomjo so šeri.
Woheń ma žně.
Młyn w płornjenjach pada.
Njej' pomoc, nej' rada.
Młyn pusty šeri - Jězor so swěći
kaž slónčny błysk.
Młyńk połny dwěla k jězorej leći
tepić swój stysk -
Wšak Wodžan ma woči,
jom' napřečo kroči.

Wodžan a młyńk.

Wodžan: „Hdže khwataš? hdže chceš?“

Młyńk: „Preč: dži mi z puća!“

Wodžan: „Zastań a njeběž!
praj mi, što chceš?“

Młynk: Preč! - dži mi z puća!
- njeprašej so! -
ja sym so nadřěl, - napinal mocy,
podarmo džěłał wodnjo a nocy:
woheń je zežrał moje mi wšo.
Młyn wjacy njemjele.
Zašle wšě wjesele: -
prošeř sym.“

Wodžan: „Hdže dha sy prosył?“

Młynk: Čěžcy sym nosył,
Boha sym prosył. -
Prosył sym něhdy,
prosył sym wjele -
Njepřišoł z bědy, -
wjac' njeprošu!
do wody dele
puć posledni du.

Wodžan: „Młynko! mi zastań!
Stojo tu wostań:
ja pomhać ěi chcu.“

Młynk: „Nječiń mje blazna!
Njehódź je razna.
Pomhać mi nichtó njezechce, njemóže.
Moje so koło wjac' njezawjertnje!“

Wodžan: „Njerěč tak, blaznje!
Daj sebi radzić:
čiń moje kaznje!
što chceš mi sadzić -
A za lětko zasy
ěi wjerći so koło,

rjeńše su časy -
wjesoły klepot,
lubozny šepot
jasni či čolo.“

Młyńk: „Njerěč mi, błaznje!
Móžno to njej!
Mi mysle so muća -
Ně, dži mi z puća -
chcu k jězorej.

Wodzan: „Stój a kedźbuj nětko,
što pomoc či sćele:
hdyž minje so lětko,
twój młyn zasy mjele.
Tu wzmi prawicu:
ja pomhać či chcu.“

Mtyńk: „Hdy by mi pomhał -
z čim zapłaću?“

Wodzan: „By rozom sej pacił,
što by mi plăcił? -
Daj swoju džowčičku,
daj swoju Marušku
njewjestu mi.“

Młyńk: „By-li mi pomhał -
džowku by dóstał.

Štwórty wobraz.

Wumoženje

Powědaŕka.

Maruška horjo je nosyła,
wódneho muža je prosyła,
zo směła na swět hić pohladać,

bratřička svojeho wohladać,
kwas sotřicki wjesele kwasować,
row lubeje maćefki wěncować,
stupić do božeje swjatnicy,
Bohu so pomodlić kajicy.

Wodžan

Na swět chcu hić ći dowolić,
tam svojich lubych postrowić.
Do cyrkwyje hić pak njedowolu;
by šła tam, će z błyskom zakolu.

Khór.

Žołmički ćíše hrajkaju,
žołmy so sylnje zmahaju,
žołmiska njemdrje storkaja,
wichory dźiwje wrjeskaja.
Maruška na zwjefchi jězora
zjěła je k brjoham zelenym,
brjohi so blyšća do wobzora
w miłym slónčku pruhatym.
Škowrončki słódcy spěwaju
we jasnej módrinje,
łastojčki lubje witaju,
sołobik zdychuje.

Maruška.

„O što to lubje wohrěwa,
mi ćěło, dušu wokřewja.
Nět' žalosć wšitka woněmi:
ja žiwa zas' sym na zemi.“

Powědař.

Maruška po séežcy khwataše,
spěšniše kročele stupaše.
Nazdala kiwa ji cyrkwička,
zetkał ju bratr a sotřička.

Bratr a sotra.

„Witaj, witaj, sotra naša;
witaj, zo zas' ke mši džeš.
Něť sej z nami wodychnješ.
Starosće nas wjac' njetraša,
Tuž z namaj pój.“

Powědařka.

Při puću lipa zastarska
ze sławnym swjećećom,
na nim so mile zasměwa
mać boža z Zbóžnikom.
Tam wisa rječazk z křižikom,
tón wzała Maruška;
a z radosćiwym zakřikom
na so jón pow'snyła.

Powědař.

Wjesele zwony zazwonjeju,
lubozne zynki roznošeju.
Maruška kroči do swjatnicy;
před božim wołtarjom klečicy
Synej so božom' je modliła,
maćeri božej dżak prajiła.

Khór kemšerjow.

Jehnjo bože,
swěta zbože;
Wumóžniko,
Zbóžniko!
Žohnuj z njebjeskeho stoła
swoje džěci zemskoh' doła.
Tebje khwaja
swojoh' krala
čłowjekojo,
jandželjo.
Zaćěr mocy złeho ducha,
a štož tebjje njeposłucha.

Powědař.

Rozzłobjeny lěta, skaka
wodžan zły před cyrkwičku,
z helskim hněwom kli a bjaka,
spowalał by swjatnicu.

Hrimot, šumot, wichor wuje,
wodžan njemdri w jězorje:
džěćom hłowčki wotwjertuje,
sapa hněw we rozkorje - -

Z čornych mrócnow błysk je prasknył
do młyna, a powalił
młyńka, macošje je hasnył
žiwjenje, młyn zapalił.

Wrjeskotajo dyri druhi
swětly błysk do jězora:
wodžan mortwy - krawne pruhi
zmahuje móc wichora.

Khór.

Tam při jězorje khěžčička,
we khěžcy želi Maruška:
žaruje lěta młoduške,
žaruje wbohe džěcatka;
wumrěle zo su njekřcěne,
w njebju zo města nimaja.

Khór žónskich.

Na jězorje gingawki běluške
su džěcatka sydom małuške.
Za maćeřku plakajcy hladaju,
swe hlówčki k njebjesam zběhaju,
A žaruja, zo njejsu wukřcěne
a z njebjeskej krónu debjene.
Tam kóždzičke lětko skhadžeja,
hač k sudnemu dnjej sobu přińdžeja.

Powědařka.

We lěsnym młynje rodžena,
wot swojeho nana předata,
wódnemu mužej data je:
Była je, była knježnička
wódného muža njewjesta;
nět' při jězorje žaruje.

H. Dučman. Wodžan.

53.

Abraham Frencelius

Hdyž my Serbja na svojich wótcow džakownje spominamy a jich zaslužby wo serbski lud a serbsku řeč wobnowjamy, zawěsće naš Abraham Brancel abo Frencelius njebudže poslední,

kotremuž naša serbska wutroba horcy džak čuje. Hižo jeho nan, Michał Brancel, duchowny w Budestecach, „přisporjeť serbskeje wěry“, kaž jemu Serbjo swojeho časa rěkach, bě muž, kiž Serbowstwo horcy lubowaše a bě hač do poslednjeho wokomika horliwy džělačef we wšěm serbski lud a serbsku rěč nastupacym. Ale wjele wyše nad nana wustupi syn; wón bě přeni, kiž Serbstwo ze serbskej narodnej lubosću wopřija a w słowjanskej mysli je wožiwi; a hačrunjež hižo sto lět w rowje spi, a žadyn serbski spisowačel dostojneho pomnika jemu njestaja, kotryž wón wjac dyžli što druhi zasuža, tola wopomnjeće tutoho krasneho serbskeho muža čas žiwjenja za swój lud a swoju narodnosť wojowaceho w serbskich wutrobach hač dotal njeje zahinyło, ale jeho zaslužby su hišće připóznawane mjez nami.

Abraham Brancel so narodzi 19. novembra 1656 we wjesy Kózłach, hdžež bě jeho nan duchowny samsny, kiž nimale cyły nowy zakon abo testament do serbskeho přeloži. Jako mlodženc přińdže naš Abraham do Budyšina na „wulku šulu“, t. j. gymnasij a pozdžišo do Wittenberka na „wysoke šule“, t. j. uniwersitu, hdžež so najbóle wuknjenju theologiskich wědomosćow a starych a nowych rěči poda. Po skónčenju swojich studijow bu Brancel w léce 1684 za duchowneho do Huski a dvě léce potom do Šunowa pola Bernarjec powolany. Tu napisa wón swoje najkrasniše pisma, tu skónči tež swoje Serbowstwu woprowane žiwjenje 21. januara l. 1740; potom hdyž bě šěsć a pjećdzesat lět był horliwy služobnik we winicy božej a šěsćdzesat lět na wuznaću serbskeje a druhich słowjanskich rěčow džělał. W tymle dolhim časa spisa wjele dobrych a wučenych knihow¹; najwosebniše jeho pisma lěža hišće nječišćene we lužiskich knihownjach a mało je tych, kotřiž bychu wažnosť tutech zwjetša hobrskich džělow znali. - Třoje je, štož my tudy wo nim wuprajíc směmy; Brancel bě přeni wučeny Serb, bě přeni Serbosłowjan, bě přeni panslawista.

Mósak Kłosopólski, Jutnička 1842.

54.

Bože sedleško

Płakało Bože sedleško

Na Žmórcu šmrěkojty.

Na wjeťšku hory płakało

Při swětle měsáčnym.

So prašala je šmrěčina
A buki pod horu,
Što sylzow winu porodza
Božemu sedlešku.

Su škraholcy tež slyšeli
Na haľzach jehľojtych
Pľáč zrudny, kiž jich wubudzi
Ze spanja zasparnych.

A wotmoľwić to sedleško
Tam sobu slyšachu:
Sym serbske hona wobešlo,
Tak šěroke hač su.

Ze zrudnym smjertnym wobwěškom
Wobwiwa Serbstwo so;
Ze zwóncow zwuk „pój dom, pój dom“!
Sym padać slyšalo.

Škraholcy wótrych pazorow,
Mi słowa nješkrěčće,
Kiž njeńdu wam do wutrowow,
Mje rudza žalostnje.

H. Zejleř, Zhrom. spisy I.

55.

Bydlo zrudoby

Hdžež slónčko jasne zředka
Tu ćemnosć předrěje,
Hdžež měsačk jeno zćežka
Přes haľzy zhladuje;

Hdžež wokoł šěrych skałow
So jiwa rozpleta,
Hdžež zrudnych ćěmnych hatow
Wětr rohodź přešumja;
Hdžež kurjawa přec wobda
Wšě kefki nazymske,
Hdžež z hróžbnym hłosom sowa
Sej wutle zanjese;
Hdžeš w ćěmnych horow dołach
Přec šumi wodopad,
Hdžež zahrawa na rowach
Wětr z lisćom wječorny:
Tam město wuzwolene
Je twoje, zrudoba,
Tam čěrpjaceho ćehnje
Zrudžena wutroba;
Tam wot tych blaznow khodźi
Wón swětnych zdaleny,
Tam horjow wuswobodźi
So twój wuzwoleny;
Tam połoži so duša,
Ta ćežcy čwilena,
Tam roztaje ta skora
Tež horja lodowa;
Tam liješ balzam swjaty
Ty sama do ranow,
Tam skićiš tróšt ty rjany -
Wšě rany zažija.

M. Bjedrich Wjeleměr, Łužiski Serb 1885.

Slepjanski hród

Za čas rubježnych hrodow, hdyž mějachu ryčerjo swoje wjesele na rubježnistwje a w tym swoju česć pytachu, do wsow a městow wupadować a ludźi w stajnym straše dźeržeć, tež w Slepom rubježny hród stoješe, kotryž bě sylnje wobtwjerdženy. Kołwokoło běše wulka murja natwarjena, a před njej bě hłuboka hrjebja z wodu napjelnjena. Tež cyła wjes běše z nasypom a z hrjebju wobdata, kaž je to hač do nowišeho časa zjawne było, doniž so nasypy njerozrunachu.

Hród samón, kaž so powěda a kaž móže so z wurytych dopokazankow z nowišeho časa póznać, nimale srjedź wsy, k połdnju wot cyrkwyje, na nětčišej Handrejkoč a Starych Kašporikoč zahrodže (gurje) stoješe. Jeho položenje běše tajke, zo bě wot toho boka, hdžež njebě přez wjes škitowany, jara ćežko, k njemu so předobyć; přetož za murjemi so wulke haty a tonidla wupřesćěrachu, kotrychž ani konjej ani mužej njebě móžno přepłować. Z trjebinskich hórkow so woda po rołach wodžeše, a před hrodom tak kaž slepjanska wěža wysoko hraješe. K połnocy hrodu pak wjes ležeše, kotraž běše tež wobronjena. Jenički pućik z hrodu na wjesnu drohu wjedžeše, nětčiši „wugon“ nimo Kulinkec. Po nim su ludžo we wójskim času skót ze wsy honili, a nadobu, a wšo štož su měli, wunošowali. Přez wodu su pławidla měli, z khójcow a witkow splecene, kotrež woły ćahachu. W „małym haće“ su wšitko khowali; tam su swój „slěpy schow“ měli a wot toho ma wjes swoje mjeno Slepó. Druzy měnja, zo su pławidlam po němskim „Schleppe“ abo „Sleppe“ narjekli a zo je z toho mjeno Slepó.

Wjesna droha, kotraž z wječora k ranju dže, běše na woběmaj bokomaj, hdžež so wjes kónči, z wrotami a z wisacym mostom zawřěna; wrota k wječoru rěkachu „małe“, te k ranju „wulke“. Nimo toho srjedź wsy puć do wsow wjedže, kotrež k połnocy leža; tam „srěnje“ wrota stojachu, kotryž wujězd je hač do džensnišeho dnja swoje mjeno wobkhował.

Hdy pak je so dawno rozpadany hród natwarił, štó je w nim we wšelakim času nad Slepom knježił, to docyła znate njeje. Z doby wšak, hdyž je Slepó pod mužakowske knježstwo přišlo, so slědowace powěda: w jědnatym stotku nad Slepom a wokolnosću sotře knježeštej, Katarina a Fryjina; wonej stej, hdyž je so jow křesćijanska cyrkej załožiła, boži dom natwariłoj. Hdyž

bě tón dotwarjeny a wěža hač na štyriróžk natwarjena, mjez sotromaj zwada nasto, a wěža so njedotwari.

K zwadze pak běštej sotře tohodla přišloj: Katarina haty a Fryjina holu lubowaše. Tu so sta, zo mokre a zymne lěta přińdžechu, a přez napjate haty bu zemja hišće wložniša, a husćiny wokoło hatow hinjechu. To Fryjinu tak rozmjerza, zo da do wulkeho babineho hatu hrjebju wuryć. Woda so dele zwala a z njej sobu rjane ryby wupłuwachu. Z tym bě zwada hotowa.

Fryjina so na to do Mužakowa sčahny, Mužakowske knježstwo založi a Katarinu z jejnymi hatami w Slepom wostaji; ale wěža bě so přestała twarić.

Prjedy tutoho časa - hdy, to wěšte njeje - běše wěsty Prilop žiwy; wón surowe knježstwo nad Slepom wjedžeše, a před nim wšitko třepotaše. Tónsamy Hródkowskich knježi zbi; tola po dlějším wojowanju tam a sem hródkowskim rjućanski knjez pomhaše; Prilop bu přewinjeny a dyrbyeše čekać. Na to Slepó pod Hródk slušese; ale po nic dołhim času so Prilop wróci, a dokelž jemu mužakowske wsy pomhachu, bu Slepó zaso wuswobodžene. Hač je tutón Prilop mužakowske knježstwo založil abo hač jepopřečehnjenju Fryjiny ze Slepoho tuto knježstwo nastalo, zwěścene njeje; ale stari ludžo powědaju, zo je so slepjanske knježstwo tehdy do Mužakowa přepoložilo, jako bu wěža hač do wysokosće štyriróžka natwarjena.

M. Handrik, Lužica 1901.

57.

Budyšin

Budź witane mi, stare město njepowalne“!

Drje třepotało sy, hdyž z Frankom w dziwim boju stał Serb,
hdyž w smjertnej bolosći sy piło swoju krew’;
tola hišće stojiš, Serbstwa sydło skalne!

Drje zapusćał je cuzbnik twoje domy spalne,
krew’ twojich synow nječłowjeski teptał w hnoju,
a tola wutroby, hlej přez Łužicu dwoju
ći serbske serbski hišće bija njerozwalne!

Hlós zańdženych stolětow na tebjje so roći:

„Stój kruće,“ hnuće prosy, „Serbow swědko mócný,
zo stara sława wot tebjje so njewobroći!“

Stój, o stój kruće, Serbstwa stražniko ty wótcny,
brón so, zo žadyn wichor tebjje njerozkoći;
budź jasna hwězda Serbej, hdyž chce padnyć sprócný!

J. Čišinski, Kniha sonettow

58.

Wo wažnosći fotografowanja za serbski narodopis

Naši młodzi Serbja so wšitkich wupłodow nětčišeje kultury přimaju a to je prawje; ale my sebi přejemy, zo bychy so samych dobrych wupłodow přimali. My mamy w Serbach kołojezdnych abo kolesarjow, haj same kołojezdne abo kolesańske towaństwa, my mamy tež serbskich lubowarjow fotografowanja, fotografow amateurow. Tući móža sebi wulke zaslužby wo naš serbski musej dobyć, hdyž swoje wumjełstwo sobu do služby serbskeho narodopisa staja a nam wšitke wosebiće serbske wěcy, kotrež do našeho museja trjebamy, derje fotografowane do njeho darja.

1. Što pak ma so wosebje fotografować?

Na tuto prašenje wotmołwjamy: wšitko, štož je wosebje serbske a štož je wosebje w Serbach: a) ludowe typy; b) ludowe drasty (wšědne, njeźelske, swjedžeńske) t. r. serbscy ludźo, stari a młodzi (karakteristicy a pěkni) w tajkej drašce; c) serbska domjaca nadoba we wšěch družinach; d) serbske domy, dwory, wsy; e) serbske hry, zabawy, swjedženje, swjatočnosće, t. r. zhromadženych Serbow při tutych hrach, zabawach a swjedženjach; f) serbske hrodžišća a hory a z cyla napohlady wšěchžkuli serbskich wokolinow a předmjetow, fotografowanja hódnych.

2. Što ma so při fotografowanju wosebje wobkedźbować abo kak ma so z cyla fotografować?

a) Ludowe typy, njech su w cylej postawje abo jenož hač do pasa (hlowa a wutrobno), maja so přeco brać w dwěmaj postajenjomaj: z přédka (en face) a z boka (de côté).

b) Twarjenja, wosebiće stare a wot ludowych twarcow twarjene, maju so brać z někotrych stron, kóždy króc pak a najprjedy z přédka; nimo toho hišće najbóle kharakteristiske džěle twarjenja, wosebje khódby, swisle, durje, wrota, wokna, jstwy wot nutřka, pęc, domjaca nadoba, stare wobrazy, rězby, pychi atd. Při fotografowanju cyrkwjow a kapaličkow, křižow při pućach a na pohrjebniščach, njech su drjewjane abo kamjeńtne, ma so najprjedy cyły předmjet a potpm tež stajnje jeho najwažniši džěl abo jeho zajimawe džěle fotografować.

c) Ludowe skupiny při džěle a zabawje, wosebje při swjedzenjach, maju so tak fotografować, jako bychu wosoby, zajate z džělom abo zabawu, wo tym njewědźałe, zo bywaju fotografowane a zo bychu byle dosahnjene a trjehene we swobodnym a woprawdźitym položanju najwažnišich wosebitosćow, zamóžacych zajimować narodnospisnika (etnografa). Tu za fotografowarja nastawa najćežši nadawk, žadacy sebi wustojnosće we wubranju najpřihodni-šeho wokomika a wumjełskeho začuća, ale za to su tajke wěcy čím zajimawše a čím wažniše.

3. Što ma so hišće nimo fotografowanja wobkedźbować?

a) Wšitke kopije fotografijow maja so prosto bjez retušowanja činić;

b) k wšitkim jednotliwym fotografijam ma so pak na wosebitu papjerku pak (hdyž njeje wjele) na zadny bok fotografije napisać: aa) z kotreje wsy fotografowany předmjet pokhadža; bb) hdy je fotografowany; cc) kak so tam mjenuje a kak so mjenuja jeho džěle po serbsku;

c) při fotografijach jednotliwych typiskich wosobow ludźi ma so zapisać: aa) kóždeho dospołne mjeno a přimjeno; bb) staroba; cc) městnosć narodženja a nětčišeho přebywanja; dd) postawa a wosebje tež wulkosć;

d) při fotografijach drascenja maju so na wosebitej papjercy wšě jednotliwe drasty nadrobno wopisać ze swědomitym zapisanjom jich barbow; dale maju so zapisać: a) serbske pomjenowanja jednotliwych drastow a jich džělow; bb) jich material; cc) wašnjo jich zhotowanja; dd) městno jich wudźělanja abo kupjenja; ee) wosebite

rozdžěle mjez wšědnej a swjedžeńskej a mjez lětnjej a zymskej drastu; ff.) rozdžěte mjez drastu wšelakich stawow a starobow, wosebje mjez drastu holcow, młodych žonow, maćerjow a wowkow; gg) w kotrych susodnych wsach noša tu samsnu drastu a w kotrych hinašu a we čim hinašu?

To su w hłownych smuhach te dypki, kiž maju so při fotografowanju narodopisnych předmjetow wobkedźbować, jeli dyrbja tute měć hódność a wažność za narodopis.

E. Muka, Lužica 1905.

59.

Mikławšk

Tam na skale stoja rozwaliny;

Wětr dže přez jich wokna gotiske,

Sprewja šumi, kak přez wóhnske

dźiwje mocy stara cyrkew' zhiny.

W nowej cyrkwi wosrjedź tej' ruiny

Bóh zas' bydło ma romantiske,

a kaž něhdy, nětk tež měšniske

prosy słowo za wodaće winy.

Sprócnj pućowarjo w tej ruinje

bydla a kaž dźěći drěmace

ćíše na maćeńnym sonja klinje.

A te staroswjate rozpadanki

stražuja kaž duchy škitace

mortwych křescíjanow powostanki.

J. Čišinski, Kniha sonettow.

60.

Rowař

Z rukomaj po durjach masajo
Rowař Bosćij stupi do jstwy hořej,
K blidu šmjata pjana hłowa so,
Jako blěda smjercé we drasće nowej.

„Čert će křižuj, Khata babica,
Z łoža stań mi, lěni pjeńko zhnily!
Palenc z karana so směwkota;
Swěčku zaswěć, zo sej křewju žily!“

„Njewěš, zo nam wolij wušoľ je.
Swěčka wčera tež so dopaliła?
Lehń so, poľnoc juž so bližuje,
Jědnata je hižom hodžin biła!

So za dušu khudu pomodli,
Zo by ćěło pokoj w rowje měło;
Wopiłstwa so wostaj, do so dži!
Palenc kazy dušu, kazy ćěło!“ -

„Změrom, stara waka w borle tam,
Blady skhowaj sej a přėdowanje!
Nochceš-li, dha zaswěću sej sam,
Na šibjeńcu słuša korkotanje -

Sapriľška Khata, džens chcu pić,
Zo ći keřchow ćmowy radosć změje;
Rowař sym a smjercé chcu poswjećić,
Při tajkim so piću smjercé džě směje.“

A tu rowař Bosćij postanje,
Ze jstwy z karanom so šmjata pjany,
Z durjemi pak strašnje zaprasnje,
Na keřchow wón kroći rozhněwany.

Na kečchow so rowaŕ doškraba,
Přez rowy so wjerčo postupuje;
Křiže po boku - tu kóstnica -
We njej wětr w srujertnych zynkach duje.

Bosćij tři króc z pjasću bije
Před kóstnicu na durje;
palenc ruče do so lije,
„Dobry wječor!“ zarjechtuje.

„Rjechtaj, rjechtaj, žaba błudnica,
Karan wuprózdnju při swětle jasnym;
Swěčkow dosć ma moja kóstnica;“
Zabórbata Bosćij z hłosom djasnym.

Tak kaž čertow wójsko howrjace,
Za nim duchow ómowy rój so čěri;
Mócný wichor ruje zatrašnje,
Přez rowy a křiže puče měri.

„K tajkim hosćom njesmě tótka
Kaž do korčmy zastupić; -
Što? - Ty mjelčiš, stara črjódka?
Njedaš próh swój překročić?

Wěrnó, njecha so wam stawać,
Lěnje stawy dudławe!
Čakajće, chcu do was kałać,
Zo wam nop waš roztaje!“

W zerzawym so zamku wjerći
Kluč we durjach pomałku;
Z khěžki hudźba smjerći ščerči -
- Tu so durje wotamknu.

Rowaŕ swěčku zapaluje,
Karan staji na ławku;
Wětr šumi, wětr duje,
Zatřasuje kóstnicu.

„Aj, snadź chceće přeprošenje
K nócnej mojej hosćinje?
Kóstliwcy, duž prošu rjenje,
Ke mni so jow posadźće!“

Kulody walody kosće so ćěrja,
Nopy za nopami rjepotaja;
Nohi a ruki so k sebi zas měrja:
Prěnjeho widziš, juž kóstliwca.

„Hojda, wy rjepuchi, čertowe pjeńki,
Pójće wšak bliže a njebojće so!
Karan was napoji, plěchate šćeńki!“
- Pije, so posadži bórbotajo.

Druhi so sydaju wokoło tótka,
Kosćowy rječaz joh' wobeńdze;
Pjana so wjerći kaž wrótna jom' hłowa,
Huba so karana njedótknje.

Běły tu stoji, tam čorny so stupi,
Žołty a ćmowy, šešeraty;
Zuby tón wótfi a tamny je tupi,
Wudžera woči nopachaty.

„Hopsa nětk, hajsja, wy susodži moji,
Knjeza džens našeho počesćmy!
Zběhajmy rucy a stajejmy nohi;
Z karana běži duch swjatočny!“

Khort zo by do was! wy prašiwe woči,
Do kutow z wami a do zemje!“
Napina žiły a na nje wón skoči -
Cyła wšak črjóda joh' wobzamknje.

„Pij jenož, kmótriko, pij jenož z nami,
Hosćo smy twoji džens nadobni;
Knježe naš, džensa so služowni z wami,
Zwjesela poľ jenož hodžinki!“

Z karana palenc wón do krka lije,
Kaž by so palił, wón poći so;
Bóle so kóstliwcow rój na njoh' wije:
„Pij jeno z nami, naš Bosćijo!“

Na zem wón padny so pod ławu wala
Dwanaće prasny - tu hosćo so
Zhubja - so swěcy we kóstnicy pala;
Hasnu - - w kóstnicy ćicho bu wšo -

Rano Khata stawa. „Zbóžniko!
Knježe Božo! hdže zas' Bosćij budže?
Jeho dušu zwarnuj. Jězusko!“
Pyta jeho, pyta jeho wšudže.

W kóstnicy joh' nam'ka na kosćach.
Karan prózdny - wokoł běle nopy -
Rowań leži morwy na marach.
Zašle, zašle wšitke jeho khopy,
Kotrež z łopatu wón ryješe.
Po smjerći snadź hosćow witaše.

Jan Čěsla, Łužičan 1866.

61.

Kukow

Kak rad na tebje so, khěžka mała,
dopomnjam, hdžeš sym wot maćerje
slódke spěwać wuknył paćerje
a hdžež wowka je mi bajki bała.

K tebi moja hraje, khěžka mała,
mysl a k tebi, kwětkna zahroda,
hdžež najrjeńši són je přiroda
w hrajkach džěći radostnych mi hrała.

Hdžež sym błyskotate łójił bruki,
hanjał za mjetelom pisanym
a hdžež hołb' mi dypał zorno z ruki.

Duch mje żołmowaty, ćicha wjeska,
nosy k twojim třecham słomjanym,
hdyž hołk swěta wokoł' mje nětk wrjeska.

J. Cišinski, Kniha sonettow.

62.

Nutrni spěwarjo

Sta so pak, zo knjez Khrystus a swjaty Pětr po swjeće khodžeštaj. A wonaj přińdžeštaj do wjeski, hdžež w jednym domje tak rjenje spěwachu. A knjez Khrystus wosta stojo, zo by posłuchał, swjaty pětr pak dale džeše. A jako wón kusk dale přińdže, powohladny so, a knjez Khrystus tam hišće stoješe. Swjaty Pětr pak přeco dale džeše. A jako won kusk dale přińdže, powohladny so zasy, a knjez Khrystus tam přeco stoješe. Swjaty Pětr pak tola hišće přeco dale džeše. A jako wón kusk dale přińdže, powohladny so hišće zasy a knjez Khrystus tam hišće přeco stoješe a posłuchaše. Tuž wobroći so swjaty Pětr a přińdže zasy k tej khěži a tam jara rjenje pěsnički spěwachu. A jako běštaj khwilu posłuchałoj, džeštaj dale a přińdžeštaj k druhemu domu. Tam tež spěwachu. A swjaty Pětr wosta stojo, zo by posłuchał, knjez Khrystus pak přeco dale džeše. Tuž džeše swjaty Pětr tež dale a džiwaše so wulcyšnje. A knjez Khrystus praješe: što džiwaš so tak wulcyšnje? Swjaty Pětr pak džeše: Ja so tak wulcyšnje džiwam, zo ty tam stojo wosta, hdžež pěsnički spěwachu a tu nimo džeš, hdžež kěrlušy spěwaju. Duž rjekny knjez Khrystus: Mój luby swjaty Pětro, tam spěwachu pěsnički, ale to ze wšej nutnosću, tu spěwaju kěrlušy, ale to beze wšeje nutnosće.

J. E. Smoleń, Pěsnički II.

63.

Ranje

(Sestina.)

W mocy popušćuje křidło nocy;
Měsac blědnje, wuhašeja hwězdy.
Wot ranja so purpurowy woheń
Lije z mocu do mróčelow; slónco
Skhadža; w złotym zabłysknu so błyšču
Hory; zemju młode wita ranje.
K žiwjenju a k swětu młode ranje
Woła ze spanja a ze ćmy nocy.
Swoje zwónčki w womłodženym błyšču
Kwětki kolebaju. Rosne hwězdy
Na trawje a kefku kosi slónco.
Nowej' palł lubosće so woheń.
K kćewej, k spēwej tutón hrěje woheń.
Přez holu so šepa: Dobre ranje!
Ptačkow spēw, wón kwětkow bjerje slónco
Za dar džakny po přetratej nocy.
K trunow hrě mje wabja złote hwezdy,
Hdyž so ranje kupa w zbožu błyšču.
Žiwjenje triumf we młodym błyšču
Swjeći. Lubosće a mocy woheń
Sapa w kóždym woku - Swěćće, hwězdy
Zboža, Serbam tež! Njeh čerstwe ranje
Kće jim hač do časow skónčnej nocy!
Lubosć wutrowow hrěj jim slónco!
Rano, hdyž sej zemju budži slónco,
Stawa k žiwjenju wšo w nowym błyšču
Ćmowe wotřasujo puta nocy.
We wutrobach mócny hiba woheń

So, hdyž k džělu zwoni čerstwe ranje
Jasne do nutrinow sajo hwězdy.
Ženje njehasnće, wy zlote hwězdy!
Ludej serbskemu, kiž swětle slónco
Mojich pěsni je a spěwne ranje.
Mojim spěwam swěćće w połnym blyšču
Tež, zo hrěle, swěćile kaž woheń
Bychu do zymy a do čmy nocy!
Swěćće hwězdy, zboža, w złotym blyšču
Do Serbow! Čmu nocy začěf, slónco!
Skutkow woheń zapal młode ranje!

J. Čišinski, Formy.

64.

Evangeliska wěra pola Łužiskich Serbow

Němcy su křesćijanstwo nic jenož z Božim słowom, ale tež z mječom přinjesli. Serbjo so cuzej kwakli stajachu, přez tři sta lět wojowachu wo swobodu, naposlědku buchu přewinjeni, zhubichu kraj a rěč a samostatnosć. Biskopstwa so załožachu k wobroćenju Serbow w Mišnje 959, w Merseburgu 865, w Džěwinje (Magdetourgu) 968, w Havelbergu. Najprjedy postupowaše křesćijanstwo pri morju w nětčišej Meklenburskej, hdžež tehdy splah Bodricow abo Obotritow bydleše. Tam běše w tu khwilu swobodny serbski kral Gottschalk jako křesćijan z knjezom, bu pak 1066 morjeny. W tamnej stronje předowaše Wicelin z dobrym wuspěchom (+ 1254). Mjez biskopami tola někotři widžachu, zo ma so Serbam z pomocu serbskeje rěče předować. Tajcy běchu Benno Mišnjanski (1066-1166), rodženy Serb, biskop Wigbert Merseburški, Norbert Džěwinski. Poslědni załoži mnišski rjad premonstratow, kotřiž polo džělachu a při tom bože słowo rozšěrjachu. Tež druge mnišske rjady zasydlichu so mjez Serbami. Po času zhubi so pohanstwo, ale tež serbska rěč bu husto dosć z mocu zahmata. Serbski lud bu k wotročtwu poniženy; štož chcyše postupować, dyrbješe so poněmčić.

W času reformacije bydleše serbski lud zdžela hišće za Łobjom, haj samo w blizkosći Wittenberga běchu Serbja, w Hannoverskej holi so zdžeržachu hač wokoło lěta 1750. Nowa wučba namaka pola Serbow zwólniwe wucho. Hižom 1520 předowaše budesčanski duchowny Pawoł Bosak po lutherskej wučbje. Wokoło lěta 1580 běše cyła Łužica evangelska. Jenož pola Kamjenca wosta něhdže džesać wosadow z klóštom Marijinej Hwězdu katolskich, tež budyšinske tachantstwo zdžerža so katolske a móžeše na dale ćim wjacy za duchowne pozběhnjenje swojich serbskich wosadow činić, dokelž jara mało Němcow při nim wosta.

Z reformacije nasta přenje duchowne hibanje abo tola wožiwjenje mjez Serbami. Přédowanje dyrbyeše so stać w maćeřnej řeči. „Stawy“, to su zemjenjo a města, chcychu Serbow při nowej wučbje měć a zdžeržeć, tohodla spěchowachu wuwučowanje serbskich duchownych. W lětach 1540-1546 bu we Wittenbergu štyrcyći Serbow na evangelskich duchownych wuswjećenych, kotřiž wšitcy do serbskich wosadow přindžechu. Džiwno so nam zda, zo so w někotrych městach tehdy serbski předowaše, hdžež je džensa hižo dołho wšitko němske, džiwno nam klinči, zo bratraj z Kulowa dyrbyeštaj pruhowanje wospjetować, dokelž němsku řeč dosć njeznaještaj.

Reformacija je maćeř serbskeho pismowstwa. Hižom dvě lěće po Lutherowej smjerći, 1. awgusta 1548, dokonči so přeložk „Noweho zakonja“ přez duchowneho Mikławša Jakubicu, kiž běše z fararjom blizko Žarowa, najskěrje we Łubnicach. Bohužel, njeje so tutón přeložk dla khudoby serbskeho luda čišćał, leži hišće džensa w rukopisu w kralowskej knihowni w Barlinje. Přenja čišćana serbska kniha běchu „spěwařske“ wudate wot duchowneho Albina Mollera w Třupcu 1587, jim so přizamkny 1597 hornjoserbski katechismus wot Warichia a 1610 delnjoserbski katechismus, spisany wot Handrija Tary, kiž běše z fararjom we Friedersdorfje pola Lěškowa, rodženy pak z Mužakowa.

Po tutyh přenich pospytach nastawokoło lěta 1700 mócniše hibanje za serbske pismowstwo a duchowne zastaranje Serbow. Tu mamy předewšim naspomnić Michała Frencela, duchowneho w Kózlach a wot 1663-1706 w Budestecach. Na jeho pohonjenje zeódže so 1660 w Budyšinje přenja serbska duchowna konferenca, w kotrejž so pjatnaće duchownych zjednoći k zhromadnemu džělu za serbske wosady a tež k zhromadnej pomocy w domjacej nuzy. Frencl přeloži „Nowy zakon“, kiž so 1706 w Žitawje čišćeše. Tež druzy duchowni spisachu serbske nabožne knihi. W Delnjej Łužicy přeloži „Nowy zakon“ G. Fabricius, duchowny w Kórjenju a po zdžišo superintendent w Khoćebuzu a da jón 1709 čišćeć.

G. Šwela, Evang. wěra mjez Słowjanami.

65.

Při kwasu

(Romanca.)

Horka, deika, dom so kwasny swěći.

K rejam zajuskaju hosćo zhrěći,

Wonka ćma. Ze sněhom wětr je w kuli -

K woknam pacholo so skradžu tuli.

„Wohladać će jónkróc hišće jeno

Chcu a zabyć potom twoje mjeno -“

Njewjesta kaž róža rjana kěže,

Wóčko so kaž njebjo módre směje.

Nawožen ju k sebi tlóči cunje

A ju wjerći nimo wokna runje ....

Pachoł wonka zdyrknje kaž krew' slaba

Za hłowu so, za wutrobu hraba -

Jemu być to hrozne zda so džeće ....

„Ně wšak ně!“ A zuby křipja kleće.

Wutroba so torha, čolo pali,

A sněh pod nohomaj jemu smali.

Preč wón wleče so do nocy ćmowej',

Kaž by wutrobu nješ swoju k rowej.

J. Čišinski, Formy.

Něšto z mythologije

Prěnjotny čłowjek, wobkedźbujo bytosće a wěcy wokoło sebje, njeje wo nich hinak sudzić mohł, hač jenož po sebi. Čujo w sebi žiwjenje, kotrehož wuměńjenja derje njerrozumješe, je wón tež wšitkón wokolny swět jako živy wobkedźbował a jako tajkemu jemu tež znamjo žiwjenja nadawał. Wón pak samsnemu žiwjenju derje njerrozumješe - tuž runje tak wopačnje, jako wo svojim žiwjenju, sudžeše tez wo žiwjenju druhich žiwych bytosći abo tež nježiwych wěcow, kotrymž žiwjenje přisudžowaše. Po tajkim puću přindže wón pořdzišo k předstawam wo wšelakich bytosćach, kotrež hač dotal pak w tradicionalnych mythach zdělanišich ludow, pak w přiwěrkach dotalnych dźiwich ludow widźimy.

Dyrbju so jasnišo wuprajíc a wěc wuklasć.

Prěnjotny čłowjek předstajowaše sebi dušu jako něšto, štož drje njebě móžno wobmasać, tola štož měješe runje tajku podobu kažčłowjek sam. Wón mjenujcy widžeše we spanju druhich ludźi, rěčeše z nimi, khodžeše z nimi na hońtwu kaž we woprawdžitym žiwjenju, a njemóžo swojeho sona hinak zapřimnyc, wukładowaše sebi, zo w nim sydli druhi čłowjek, bjezcělly, tola runje tajkeje podoby kaž wón sam, z runje tajkimi wosebitosćemi a potřebnosćemi, kajkež wón sam ma. Wón dale widžeše, zo kóždy čłowjek, hdyž spi, so njehiba, njerěči, njelada, njekhodži atd., zcyła je jenož nježiwe čělo. Tuž wón wusudzi: we čłowjeku je woprawdže hišće druhi čłowjek; hdyž tón z čěla wuńdže, wostanje čělo bjez žiwjenja ležo - tuž je tamón druhi, bjezcělly čłowjek přičina žiwjenja.

Na tajke wašnje přindže won k póznaću, zo je něšto, štož čłowjeka wožiwja, štož je po prawom čłowjek sam. Hdyž tamne „něšto“ z čłowjeka wuńdže - čłowjek spi. Z tuteho pohladowanja na spanje scěhowaše runje tajke pohladowanje na smjerć. Prěnjotny čłowjek z wopředka zawěsće njemóžeše derje rozdžělic son wot smjerće, njemóžeše rozdžělic, hač čłowjek, kiž wumrěje, spi a soni, t. r. hač z njeho „druhi čłowjek“ jenož na khwilu wuńdže, abo hač je mortwy, t. r. hac tamón wdruhi“ z njeho na přeco wuńdže a wjacny so njewróci. Wot toho přindže pohladowanje přěnjotnych ludow na smjerć jako na spanje, són. Hišće moderny čłowjek praji „wotpočni z měrom“, „spi z měrom“, „wón hižo soni wěčny són“ - nje přemyslejo, zo běchu tute słowa, kotrež wón jenož wobraznje praji, přez jeho prawótcow

do słowa myslene, tuž zo powěda něšto, štož je po prawom prastare herbstwo z přenjatnych časow čłowjestwa.

Dopokaz toho, zo woprawdže móže někajke byće w čłowjeku być, hačrunje bjezcěne, widžeše přenjatny čłowjek, hdyž wuhlada swój wobraz we wodže abo hdyž wobkedźbowaše swój scěn abo tež dych - wot toho wón nawda dušam zemřetych mjeno duch abo tež scěn, kaž hišće džensa dźiwje ludy duchow mortwych mjenuja. Z toho móžemy sebi lohcy wukłasć ludowy nahlad, zo duchojo so spóznowaju po tym, zo nimaju scěnja - dokelž su sami jenož scěň. Přetož w přenjatnych časach zawesće njewobkedźbowachu ludžo scěň jako jednory zjew přirody, ale jako wosebitu bytosć, kotraž, dokelž njeměješe ćěla, bě na jedyn skhodzeńk z duchami postajena, abo hinak wuprajene, bě jako duch wobkedźbowana.

Runje tajku abo podobnu dušu, kajkuž w sebi wobkejdźbowaše, mjenujcy dušu, kotraž je něhdže z fotografiju, z podobiznu ćěla abo zwonkowneje podoby, připisowaše tež zwěrjatam a wšitkim wěcam, kotrež wokoło njeho běchu. Tuž kón, pós, mjedwjedž atd. mějachu po jeho zdaću dušu, kotraž bě dospołnje podobna wopraw-džitemu konjej, psej, mjedwjedzej - duše tych zwerjatow je wón husto we swojih sonach widzał, hewak njewědžeše wón sebi wukłasć zjew tych zwěrjatow w sonach hač tak, zo jeho duša wukhadža z jeho ćěla a woprawdže wobkhadžuje z dušemi - konjemi, z dušemi - psami, z dušemi - mjedwjedžemi. Tola runje tak wón sudži tež wo wěcach, kotrež měješe, a wo cyłej nježiwej přirodže wokoło sebje. Tuž jeho wodžew, jeho łuk a kłoki, z cyła wšitke wěcy maju dušu, kotraž ma dospołnu podobu. woprawdžiteho wodžěwa, luka, kłokow - w sonach meješe wón dušu - wodžew, dušu - łuk, duše - kłoki. W sonach rosćeše duša - trawa, rosćechu duše - štomy, žołmješe so duša - woda.

Přenjatny čłowjek wobkedźbowaše, zo mortwe ćělo abo ćělo spjaceho čłowjeka njekhodži, njedžěla, njerěči, dokelž bě duch z njeho wotešoł, z čehož sudžeše, zo přičina wšitkich činjenjow čłowjeka je duch - a analogiscy tež přičinu wšitkich wujawow w přirodže, kotrež sebi wukłasć njemóžeše, we wšelakich duchach pytaše, kotrymž, njewědžo hinak, dawaše podobu čłowjeskeho ducha, apsp. čłowjesku podobu. Tola husto tež podobu druhich žiwych stworjenjow, zwěrjatow jim přidawaše, hdyž widžeše někajku podobnosć mjez wosebitosćemi tamnych wujawow a wosebitosćemi wšelakich žiwych stworjenjow, zwěrjatow.

Z toho pojimowanja scěhuje, zo tež wšelake podeńdženja swojeho žiwjenja, lubozne abo njelubozne, zbožowne abo njezbožowne připisowaše wšelakim ducham, přećelniwym abo njeřećelniwym - a z toho nastachu předstawy wšelakich duchow, kotrež žiwjeński běh

čłowjeka wjedu, postajeju, zaškituja abo jemu zadžěwaju. Měnju tudy genijow starych Romjanow - kóždy čłowjek meješe swojeho genija, - „dajmonow“ starych Grekow, „dolu“ Polakow, Małorusow a Rusow, „sreću“ južnych Słowjanow, „osud a sudičky“ Čechow, „sudjenice“ južnych Serbow, „sudjenice abo rojenice“ Khorwatow. Spodźiwne je, zo Serbja podobnje bytosće nimaju, tola zda so, zo něhdy tajku bytosć mějachu. Pful drje ma we swojim słowniku słowo „wosudnica“, tola njewěm, zwotkel je ma, hač je je w ludu słyšał abo sam wutworił. Na někotre wašnje bližitej so runje mjenowanym bytosćam serbska „boža łosć“ a „bože sedleško“.

Z tajkimi genijemi běchu tež duchojo zemrětych prjedownikow, Prěnjotni ludžo mjenujcy wěryjachu, zo duša zemrěteho nana ze swójbu wostawa a so z jeje škitowacym duchom stawa. Powostank teje wěry namaka so hišće nětko w ludu, kiž wěri, zo duša zemrěteho w domje wostanje tak dołho, doniž so mortwe ćělo k pohrjebej njewunjese. Tohodla pječa njeje derje, přeze wšu měru žaloscić a płakać, dokelž to njebožički, resp. jeho duša, wšo słyši.

Pozdžišo česćachu ludžo wšelakich domjacych duchow, njemyslo wjacy, zo bě tuta česć z woprědka dušam jich prjedownikow słušała. Prěnjotni ludžo wěryjachu tež, zo móže so duša prjedowrika wrócić tež w podobje někotreho zwěrjeća, na př. hada.

Na tajkim puću móžeše nastać wěra do kuboćikow, lutkow abo palčikow, do plonow abo zmijow, zdžěla tež do božeho sedleška a božeje łosće.

Adolf Černy, Mythiske bytosće lužiskich Serbow I.

67.

Při kolebcy

Do zahrodki wětrik duł

A lisćička tam zelene je hnuł,

Z ćicha zynčeše;

Lisća spinkajće! Haj!

Jandželko naš lubozny,

Nětk spinkaj, złoty hołbiko, tež ty!

Lubosć maćefna
Njespi, njedrěma. Haj!
Na hałzy spja ptaćatka,
Je kryje štom azlisćom wodžěwa,
Stražu na tebi
Džerža jandželki. Haj!
Tuj, tuj, złote džěcatko,
Nank, maćefka za tebje stara so Strachi zdaluje,
Mjehcy pósće. Haj!
W zbóžnym měrje, kuřko, spi,
Nětk hišće swěći złote slónčko ći,
Dónž će njebudža
Rany žiwjenja. Haj!
Dónž će starosć njebudži,
Zamkń módre kukulatko, změrom spi,
Naša róžička,
Naša lilija! Haj!
H. Zejleń, Zhrom. spisy I.

68.

Nižše stoji ćiše

Při kromje wulkeho lesa k njebiesam dosahacych štomow stoješe jaworc a zhladowaše njespokojny a zawistuy k jich wysokosći. Ach, čeho dla, džeše wón, njejsy mje, Božo, jako tajki majestostny štom stworil? Kak wjele prjedy a dlěje bych slónčka wužiwał a dale widzil! Błysk a hrmanje z powalacym wichorom přičeže, najwjetšeho hobra štomow porazy bože njewjedro a črjóda druhich pódlanow, jaworcowych susodow, ležeše wuwróćena jałorcej k nohomaj a zdychowachu žalostnje na swoju skódnju wulkosć. To widžo hańbowaše so jaworc swojeje zawisće a džakowaše so Bohu za swoju nizkosć, kiž bě jeho zdžeržala.

Njzawidź nikomu' jeho wysokosć, Ty njewěš jeje strachotnosć!

69.

Serbske barby

Bratřa, dajće město spěwej,
Sława! barbje wyskajće,
Módrej, čerwjenej a bělej,
Kajkuž Serbstwo lubuje;
Twjerdźizna njebjeska
Sama k njej' so póznawa.

Młody dzeń, hdyž ranje swita
Z różowatej kročelu,
Z našej barbu zemju wita
Z lubosću we wobliču;
Lubosć a wuznawa
Naša barba čerwjena.

Firmament so módri krasny
W fijałkowej módrini,
Jeho barba njewuhasny
Přećelow slub poswjeći;
Přećelstwo, bratrowstwo
W našej barbje hordži so.

Bělu drastu njewinosće
Jasny dzeń so wobleka,
Z běłych liljow khwalba rosće
Twojej barbje, Łužica!
Njewina wuzwola
Twoju barbu Łužica!

Módra, čerwjena a běła,
Haj, to krasna barba je;

Komuž wutroba so zhrěła
Za čuća je wótčinske:
Zawyskaj, zaklinkaj,
Sława serbskej barbje praj!

Handrij Zejleř, Zhrom. spisy III.

70.

Zastarske serbske připiwanje

Naši wótcojo su wšelake dobre wašhja měli, kiž drje su nětko zabyte, ale tola spomnjenja hódne wostanu. Hačrunje su jich ći, kiž mějachu so za jich zdžěłanosć starać, druhdy za hrubych wudawali, namakamy tola něštožkuli, štož na serbsku zdwórliwosć pokazuje. Tak ju widźimy w jich připiwanju. Njeje so přeco kaž nětko, hdyž tón, kiž ma reju, před hercami stejo na připiće woła, prajiło „Připij sej“ abo žortniwje „Připić huba - božemje Kuba“; ně, naš Abraham Frencl powěda nam w swojim wulkim rukopisnym słowniku str. 2547 takle: Hdyž so někomu, kiž za druhim blidom sedži, připija, praji so: „Ja chcu wam připić jako póćiwemu mužej, jeli přećiwo wašej mysli njebyło a česći nješkodziło.“ Na to wotmołwi druh: „W mjenje božim; ja rad wozmu jako wot póćiweho muža.“ Hdyž je wupił a zaso porjedził, poda tón přez drugeho a praji: „Bóh žohnuj wam; prošu za dobry dórtk“, t. r. zo by derje pił a wupił. Tón wotmołwi: „Ja rad wozmu, za koho rukij?“ t. r. sym ja rukij, zo je póćiwy muž a připića hódny? Tamón rjeknje: „Štóž je wam lubši, jeno mi nic; pokažće mi prózdnu, připijće wašim towařšam!“ Tónle druhi wupiwši wotmołwi: „Waša wola je so stała.“ Tamón pak pokračuje: „Podajće mi prózdnu; ja chcu wam nowu naleć. Hdyž je znowa porjedził, poda dale: „Požohnuj wam Bóh; napijće so čerstweho.“ Napiwši so praji tutón: „Ja so luboznje džakuju za vaše dobre připiće.“

M. Hórnik we swojej „Čitancy“.

71.

Bratřa

Wichor howri. - Njewidźiće,
Kak tu z čołmom zakhadžeja
Syčo žołmy ješčate? -

Bratřa, bratřa, k čomu spiće?

Wašu mać džě wusměšeja

Helske mocy sapate!

Stańće jako džěci hódne

Maćerje, kiž porodžiła

Luba was a kublała.

Polo poskića nam plódne;

Swěru je je plodžiła,

Wjele krewje přelala.

Zhrabajće so! Nječakajće!

Wokomik hdyž žad'n so zhubi,

K nam so wjacy njeskhili.

Wšitke mocy napinajće!

Wótčina wam sławu slubi,

Hdyž sće za nju bėdžili.

Mocy su 'šće čerstwe waše,

Rodźićercy přislašeja,

Wótčina je požada! -

Što jich runje zataw'waše?

Z nimi waše mysle džeja,

Wobknježa was přerada?

O! - Ach ně, to móžno njeje!

Kak chcyl Serb mi Serbej čeknyć,

Swoju maćeř wopušćić? -

Tuž dha khětre, doniž kćěje,

Čas nam. Lěnjoty so sleknyć!
Wótčinu nic zapušćić!
Serbscy bratřa, bratřa moji!
Serbow swěrnny Bóh nas stworił
Serbska khorhow' zmahuje.
Njepřećel so w črjódach roji!
Serbski naš duch je traš skhorił,
Zo so wjacny nječuje?
Ně, o ně! 'Nož tesak z nóżnow!
Wótry tesak złotych wědow
Njepřećelow póruba;
Swěrnny škitar serbskich bróžnjow
Zniči hrozne zlóscje jědow.
Njepřećelej zahuba!!
Wótčina nas wočakuje
Wutrobu je wotewriła,
Wjeršneho ma za swědka! -
Bratřa, ćežki boj 'žno wuje!
Prawdy hodžina je biła!
Bóh je z nami. Do přědka!

Jakub Šewčik. Jub. spisy Serbowki I. swjazk.

72.

Łastojčki

Ze škórcami přińdžechu tež druhe ptački z južnych abo nalětnich krajow, a w blizkich keřkach a lěskach so wot ranja hač do wječora wjesele spěwaše a fifoleše.

Šibakec nan běše hižo w zymje džěćom slubił, zo z nimi raz do lěsa pónđe a jim hnězda wšelakich małych a wulkich ptačkow pokaza a jich mjena našich najrjeńšich spěwakow nawuči. Prjedy pak, hač slubjena njedžela přińdže, zwjeseli druhi připad Šibakec swójbu.

Šibakec domček běše mała drjewjana khěžka. Z khěže džěchu jedne durje do istwy, druhe do komory a skhód na łubju. Wjěch w khěži běše drjewjany a ležeše na mócnej hrjedze, kotraž běše tak nizka, zo dyrbyeše trochu wjetši mužski so skhilić, chcyše-li preńć. Na tutej hrjedze počestej, dokelž so khěžne durje wodnjo mało začinjachu, łastojčcy swoje hnězdo twarić. Cyły dzeń lětaštej wobej spěšnje sem a tam, lěpještej a twarještej tak pilnje, zo běše wječor hižo hódna kromka hotowa. Jank a Lenka pytnyštej najprjedy tych wjesołych hosći a prošeštaj mać, zo by tola na te pěkne ptački njeswariła, hdyž nan domoj přińdže. „Ale hdže dha budžetej łastojčcy w nocy,“ prašeše so mać. „Ach, w nocy wonej k druhim do hródze polecítej,“ mjenješe Lenka, „pola Šoćic je w hródzi wěsće džesać hnězdow.“

Wjecor bu naněj nowinka hižo na wsy wupowědana, a wón z radosću přeće swojich džěci dopjelni, přispomnjo: „Hlejće, džěci, tež njerozumne ptački wědža, zo Šibakec džěci nikomu křiwdy nječinja a žadnemu ptačkej hnězdo njewurubja, dokelž derje wědža, zo su ptački najlěpši přeceljo čłowjeka a jemu jara wužitne. Jutře wuržam do našich khěžnych duri woknješko, přez kotrež něžne łastojčki tež potom, hdyž so durje začinja, přełeća.“

Po wječeri powědaše nan wjele wo łastojčkach a wo jich mudrosći a lubosći k jich młodym.

„Je tomu něšto lět,“ džeše nan, „zo běch słodeńk w susodnej piwarńi; tam so hižo dawno piwo njewari, ale kóždu zymu hač do nalěca so tam slód z ječmjěnja hotowaše. Tež tam zasydlištej so dvě łastojčcy a lětaštej wjesele sem a tam. Hnězdo běštej sebi delka na hrjedze natwarilej a mještej wězo hižo jejka, hdyž so slóžic přesta. Dvě njedželi so minještej, a piwarńja běše w tón čas kruće zezamkana. Tu přińdžech z piwarcom zaso do piwarńje a dyrbjach slód wažic, dokelž mješeše so wotwjesc. Lědma z piwarcom durje wotamknych a zastupich, powitachu mje łastojčki ze swojim hlósnym „Kiwit - kiwit“ a młode w hnězdažku šćěrčachu wjesele. „Hdže dha tu te ptački sem přińdu,“ prašeše so piwarc. „Mamy snadź něhdže rozbite wokno?“ Přehladachmój wšitke łubje a nihdže žadnjeje džěry njenamakachmój, hdžež by ptačk přełećec mohł. „To je tola dziwna wěc,“ džeše piwarc, „dyrbimój so přeswědčić, hdže łastojčki k swojim młodym přilětuja.“ Zamknychmój durje a čakačmój, Za mału khwilku postrpwi naj zasy znate: „Kiwit - kiwit“. Łastojčka posyći młode a so zhubi.

Widžachmój, zo po skhodze na łubju wuleća a tam so zhubi. Zeńdžechmój na łubju a čakachmój z nowa. Nadobo słyšachmój zaso znate „Kiwit-kiwit“ nad namaj a huš, huš běše hižo pod namaj w hnězdze. Hdyž pak so wróci, widžachmój, hdže wuleća. Na třěše běchu drjewjane wuhenje naprawjene, přez kotrež proch při čiscenju ječmjěnja a para při sušenju

słoda wustupowaše. Tute drjewjane wuhenje pak běchu z wjeřcha přikryte a mějachu jenož z bokow džěry, dešća dla. Přez tute wuzke wuhenje přelětowachu wbohe łastojčki a žiwjachu swoje džěćatka. Kak dołho su tute łastojčki pytałe a styskno wokoło woknow lětałe, přjedy hac su tute małe džěry na třěše namakałe. Njejsu to rozumne a k svojim młodžatam lubosće poľne zwěrjatka?“

P. J. Laras. Z powědańčka „Šibakec nan“, Łužica 1911.

73.

Stary lěšak

Widžu jeho hišće w duchu před sobu, toho stareho lěšaka, widžu jeho žiwje, kak posledni raz pokhileny nri při boku króčeše, tam na horu horje, při kotrejež podnozy bě jeho, z lěsom wobkhlódnjena khěžka. Dopominam so, kak potom zasta tam na wysokim kamjenju, kak z hluboka wodychny a kak so wobroći, zo by krajinu, wupřeseěracu so tu před namaj w krasnej pyše, ze mnu wobdźiwował.

„Słyš, mój přećelo,“ započa wón, hdyž běše so wukašlował, „sym nětko přez sydomdžesat lět stary, a wot svojich džěćacych lět znaju tutu krajinu. Hižo jako hólčec khodžach rad na tuto městno - a khodžach sem tež jako šedžiwc. A čím dlěje tute hona, a tu pod namaj swój domek wobdźiwam, čím wjetši začišć to na mnje wukonja - a póznawam, zo je na swěće tola tak rjenje, zo so mi staruchej z njeho hišće nochce. A tola začuwam, zo bywa dych z kóždym dnjom krótsi, zo mi mocy spaduja hladajcy, wot toho časa, hac ta zła khorosć mje potornhy... Hlej, luby přećelo, wróća so sem nalěćo, wróćeja so ptaćatka, ja jich tu njebudu hižo witać, podarmo budža tu wokoło zlětować a podarmo tu pytać swojeho swěrneho znateho lěšaka. Potom přińdź zaso sem na tutón kamjeń, a praj tym ptačkam, zo su stareho lěšaka pokhowali - tam na keřchowje při wsy na hórcy. Potom dopomń so na to, stož sym tebi řečał, a wróc so-w duchu do woneje doby, hdyž hišće hromadu khodžachmój - rano před switanjom a wječor při poslednich směrkach - hdyž khodžachmój dele na lěsnu łuku łakać na rjaneho sornika, kotrehož potom porazy woľoj z mojeje swěrnej trěľby. Dopomń so tež na wichorojte nocy, kotrež smój w tužacej službje wonkach přebywaloj, dopomń so na nóc, hdyž sebi při wohnju pod haľuzatym stanom pječechmój te džiwje hoľbje - a kak potom wichor wujo, wot zemje wotwjertny naju stan a kak rozdu woheń, kotryž po lěsu lětaše kaž na směrkach swjatojanske

muški. O, přećelo, to běchu za mnje hišće časy poľne zboža, tehdy mějach hišće mocow, wichorej a njewjedru khroble napřećiwo stupić. Tola ach, kak khětře je so to wšitko přeměniło. Hlej, kak mi ruka třepota; wona njebudže hižo wjacj třělbu k licu nastajeć ... Ně, ach přećelo, začuwam, zo ze mnu dže ke kóncej ... Nozy mje ľedom hišće nosytej, čuwidła mi sprostnjeju, a woći zhubjuja wótrosć - a tule, tule tón hrozny kašel!“ Stary ľěšak poľoži při tym prawicu na wutrobnjo, a z wočow běše jemu citać njewuprajny ból.

Stojachmoj hišće khwilku we hľubokim mjelčenju hromadže, a ja hladach staruchej do jeho zrudneho woblića a widzách, kak so jeho barba přeměnja. Lico a coło buchu šlewjeřběle, hubje pak a dólćki wočow na zeleń módre, a woći přikrywaštej so jemu kaž z pawćinu. A hdyž jeho blizki, lodžany dych na sebi začuwach, dha překhadžeše mi přez žily potajne začuće. - Staruch zezda so mi nětkle kaž postawa, wotpočowaca na čornych marach, na čole z myrtowym wěňčkom...

Dopominam so hišće žiwje, kak tehdy starucha za ruku vzach, kak jeho wjedžech pomaľu, kedžbnje po znatym puću do doľa dele, hdžež jeho domčk stoješe. Ach, njewědzách tehdy hišće, zo starucha přewodzách posľedni raz z ľesa domoj, hdžež běše přežiwił tak zakrasnu zbožownu hodzinku a hdžež měješe nětk dokonjeć swój běh -

Njebě so hišće tydzeń minyl, dha hromadžeše so wokoľo tuhoto domčka syła ludu w žarowanskej drasće, wšitcy hľuboko zrudzeni, ze sylzajtymi woćemi. Dyrbjach so z mocu přez tutu syľu přećišćeć, zo móhł do khěžki dospěć a tu do maľeje jstwićki, do kotrejež běch tak často přikhadzał, po stareho ľěšaka, zo bychmoj so hromadže nastajiľoj won na hońtwu, wo kotrejež běše mi wón tak často powědał ze swojeje sľódkeje a hórkeje zašłosće, hdyž běše byl jako džěćo, jako mľodženc, jako muž a jako staruch w zbožu a wjeselu žiwy. Zastupich do tuteje jstwicki a hižo njemózach so sylzam dowobarać ...

Haj, wón tón staruch, nětk ležeše tu w běľem kitelu, z blědym smjertnym woblićom, ze zańdzelenymaj woćomaj. Stojach khwilku němy w boli. Potom přistupich bliže, přimnych so jeho lódzymneje ruki, kotruž běše mi wón tak často zawdał - nětk pak, zo bych ju tľóćil posľedni raz. Hišće jónu smědzách jemu do woblića zhladnyć, zo so mi jeho wobraz njemohł nihdy zhubić - a nětko bu na njeho stajene kašćowe wěćko. Mužowje přimnychu kašć a njesechu jón ze jstwy. Na prozy bu ćěľo hišće trójcy pozběhnjene, a potom donjesene w doľhim čornyin éahu tam na keřchow při wsy na hórcey...

Nalěće bě začahnyło do kraja, a z nim zaso ći wjeseli spěwarjo, kotřiž lěs z nowa wožiwjachu. Tež tam na horje nad lěšakowej khěžku zlětowachu zaso tute drobne ptačatka, lětachu wot hałžki k hałžcy, wot keččka do keččka, a ćikotachu, pytachu bjez přestaća. Jich rědko zanošowane spěwy klincachu pak struchle a žarowanscy.

Stojach na kamjenju, hdžež tehdom z lěšakom stojach posledni raz. Dopomnich so na lěšakowe słowa a při tutym wopomnjenju zmócni so mje jěderna žalosc. Haj, nětk wědzach, koho tu ptačatka pytachu njeprěstawajcy, čehodla spěwachu tak zrudnje a struchle ... „O, ptačatka, njepytajće jeho, wón tu hižo njeje, wón njebudže wjacy připosluchać wašim spěwam, wón njebudže was wjacy kitać před rubježnym ptakom... Hlejće, tamle na kečchowje při wsy na hóracy!“

Mojej woći so tam nětkle njejapcy wobroćištej, wotpočowaštej tam horkach dołho, dołho, potom pak zhladnyštej k njebjesam, a mojej kolenje so potknyštej k zemi.

Mojimaj hubomaj wuroni pak so ćichi „Wótče naš“ za toho stareho lěšaka, wotpočowaceho tamle na kečchowje při wsy na hóracy.

J. Lorenc-Zalěski, Łužica 1898.

74.

Serbska khorhow´

Stój, khorhow´ módra, čerwjena a běła!
Tón barbow blyšč njech Serbow k sebi lóji,
Njech pod nim muž při muži lud wšón stóji,
Zo zemja serbska w tych by barbach kćěła!
Najbóle swěra žada so do džěła,
Kaž njebjo módre jeno rostěj hoji.
A lubosć krew´ a pjasć njech z mocu poji,
Bjez slónca žadna njeje' so róža zhrěła.

We swěrje pak a w lubosći spi přeće,
Zo trało zbože by, kiž z njeju pleće
So, zo by radosć wěčnje wostać směła.

Stój, khorhow' módra, čerwjena a běła!
Z njej hajće' sebi swěru, lubosć, radosć!
A mocy Serbja změja dosć a na dosć.

J. Čišinski, Wysk a stysk.

75.

Křižerjo

Serb, wosebje wjesny, ma ze starych časow khwalbu nabožneho čłowjeka a swjeći swjedźenje cyrkwineho lěta rad ze wšej swjatočnosću. Róčne časy, to su hody, jutry a swjatki, traja dotal zwjetša tři dny mjez katólskimi a ewangelskimi Serbami. Najbóle pak wuznamjenja so jutrownicka abo přeni dzeń jutrow.

Tehdy raduja so katólscy Serbja z mortwychstaća swojeho Zbóžnika nic jenož w cyrkwjach, ale tež wonka na swoich honach, hdyž wot swojeje wosadneje swjatnicy k susodnej jako křižerjo abo „za křižemi“ po dwu jěchaju. Tajke swjatočne wobkhady na konjoch wjedu so z Khrósćic do klóštra Marijineje Hwězdy, po wobpuću, hodžinu zdaleny. Ralbičanscy wosadni podawaju so do městačka Kulowa, dvě hodžinyj daloko, a Kulowscy do Ralbic, Njebjelčanscy pak do Wotrowa a Wotrowscy do Njebjelčic, štož je dobru hodžinu różno, wot jutrow 1882 tež Radwořcy do Zdžerje.

Su to jara nahladne čahi, přetož khrósćanskich a kulowskich křižerjow bywa přez sto šěsćdžesat, zbytnych pak pjećdžesat hač sydomdžesat. Jěcharjo, wšitcy w swjedžeńskej drasće, su gospodarjo a jich synowje abo tež služowni. Jich konje, hižo hewak starosćiwje kormjene a česane, dóstawaju za tutón dzeń wšu móžnu pychu. Sedła a šabraki, wuzdy a pasy maju wšelake mosazne, kosćane, slěborne a pozłóćane debjenstwo. Hriwy, snadź tydzeń prjedy plećene, pokazuja so kudžerjawe. Na wopuši je židžany wjazk z bantow přityknjeny, dar to mandželskeje hospozy abo lubowaceje duše; wón bywa čerwjeny a pisany, abo jeli

minjene léto něchtó ze swójby zemrjel, zeleny abo módry. Na tule pychu spomina naš basnik Handrij Zejler w swojim „Nalěcu“, hdyž w ranišim přezpolu jutrownych áharjow praji:

Hdže su mi banty čerwjene,
Na swjedzeń wjesoly;
Stó módrych, bělych přinjese
Na wjedzeń jutrowny?
Hdže sy, mój pyšny koniko,
A što so raduješ?
Kaž slónco skoči skhadžejo
Ty ze mnu zejhravješ...“

Křižerjo zhromadźuja so připołdnu po postajenym dobrym rjedže před swojej cyrkwju. Wjednikej přepodawa so křiž abo boža martra z wulkeho wołtarja, w Khrósćicach druhemu wjednikej hišće swječo z mortwychstanjeneho, a dwaj abo tež štyrjo maju khorhowje z cyrkwje. Při zwonjenju wšěch zwonow a serbske jutrowne kěrlušy spěwajo wobjěchaju potom swoju cyrkej a na to po wsy a po postajenym puću podawaju so k susodnej cyrkwi. Kotřiž dlějši puć činja, modla so tež rózarij a wjednu na tón čas pěši swoje konje. Před susodnej cyrkwju bywaju tu a tam wot duchowneho powitani, Kulowscy a Ralbičenjo wopytaju nyšpor, a wobjěchawši tutu cyrkew a tež nawsu, a w Marijnej Hwězdze tež klóštrski dwór nastajeja so zasy k wosadneje cyrkwi, zasy ze wšěmi zwonami powitani. Z nowa wobjěchaju cyrkew a po wsy. Tu čaka na nich wjele ludźi, kotřiž su w nyšporach pobyli abo kotřiž su jeničcy tohodla přišli, zo bychu na křižerjow hladali, z dalších městow a wsow. Hdyž křižerjo z cyrkwineje wsy domoj do swojeje jěchaju, je so najbóle hižo wječor přibližil. Doma pak hišće často powědaju, čěji hólcy su najmóćnišo spěwali a čeje konje su najkrasniše byle.

Tajki křižeŕski wobkhad, kaž jón naši Serbja dotal wobkhowachu, smě so přisprawny mjenowac, dokelž so z přistojnosću a wažnosću wotbywa. Hdžež Bóh našeho rólnika bohaće žohnuje, tam chce tón swjatočnje so džakować a dowěrnje prosyć. Kón pomha hewak k wužitku při čezkim rólnym džěle, jutrowničku chce jeho Serb sobu wužić k česći božej!

Hdy su křižerjo nastali, njehodži so zhódać. W Ralbicach wozjewja so kóžde léto, zo ma so jich wobkhad stać po starym!mišnjanskim rjedže“, kiž drje je před reformaciju wostał, snadź hižo w času křižnych áhow. W agendze (parochiale Misnense) so woprawdže poruca, zo by po nyšporje prócesijón był z jutrownymi spěwami.

Móžno pak je, zo su křižeřske wobkhady rólnikow njezemjanow so spočale, hdyž su ryčerjo zemjenjo so na swjedžeńske hry zjězdźowali. Tola njech tomu kažkuli, tu khwilu su křižerjo wosebitosć serbskeje katólskeje krajiny, hdžež po staršich a nowišich prócowanjach nabožnosć a narodnosć so wužitnje podpjeratej.

Michał Hórnik, Łužica 1883.

76.

Serbskim křižerjam

Kajke radosćiwe klinča hłosy
Wot Kamjenca hač do Budyšina?
Što jusk z wotrowskich so horow nosy
A hač za Kulow so dele pina?
Wuběžal čas cícheho je posta -
Z cyrkwjow jutrowna so radosć zwoni;
Khrystus stanył je, a w rowje wosta
Drasta jeno! Jandžel z njebjes hroni.
Serbscy křižerjo ze wšitkich dworow
Na jutrownyoh konjach wujězdźuja.
Z khorhowjemi w éahach pyšnych porow
Zanošuja z hłosom haleluja. -
Konje w kóstkaty a złotym gratu
Hriwy zběhaju hač wyše wuši
Kudžerjawe, njesu zmahowatu
Bantow pychu spjatu do wopuši.
Konje zesedłau na šabraku
Z jehnjećom so błyskotaju jasnje.
Pyšnje młodźenc sedzi na bŕunaku,
Šědźiwc za wuzdu tež hišće masnje.

Konje rjehoceja w pyše z horda,
Zwony jutrowny jusk roznošuja,
Z nimi začahuje do akorda
Křižerjow so serbskich haleluja..
Z tajkej pychu Serbja jutry swjeća -
Jusk jich dołho konikej do wucha
Klinči hišće, křižerjej do džeća,
A do honow haleluja bucha. -
Takle z Boha dale jutry swjeće!
Wotcow wašnje hajće s'ej a česće!
Konjom wopuše a hriwy pleće!
Haleluja přez kraj serbski njesće!
Doniž kón so budže we kudžerjach
Gratować a zadźiwane šmrěki
Budža šepać sebi wo křižerjach,
Serbja, Serbja wostanu na wěki!
J. Čišinski: Z juskom wótčinskim.

77.

J. P. Jórdan započina wudawać „Jutrničku“, nowiny za Serbow, 1. wulkeho rózka 1842

Lubi Serbja!

Wšitke ludy wokoło nas maju swoje nowiny a časne pisma, kotrež jim zašlych abo našich časow stawizny a nowinki wupowěduja, kotrež jim wšelake lesne powědańčka, rjane přikłady, směšne basnje a basnički a druhe tajke wjesole a struchle čitanja poskićuja, zo móža woni swoje njedzelske popołdno abo druhi čas, hdyž ničo za džělo nimaju, wjesele a wužitnje přečinić. Z tajkich pismow nawuknu woni něštožkuli, štož jim w jich hospodařtwje a we wšěm druhim jich džěle, žadanju a potrebowanju wulcy wjele spomhać, jich prócu polóžit, wjetši wuzbytk při mjeńšich mocach dawać, ze słowom w jara wjele kruchach wužitk a pomoc přinjesć móže. A někotra krasna hodžinka minje so jim z čitanjom rjaneho

powědaňčka, lesneje pěsnički, wjesoleho lisćika a wažneje nowiny wo ćežkich wójnach a spodziwnych podawkach z cyłego swěta.

„Kak je to tola dušnje!“ praji někotryžkuli z mojich serbskich bratrow; „kak rjenje, hdyž móže čłowjek telko noweho zhonić, tajke wužitne wěcy nawuknyć, swoje ćežke džěło sebi w něčimžkuli polóžiť a w prózdných hodźinach tak so powjeselić!“

„Haj hlej“, praji zas druhi, „Němcy, ach, ći maja tajke wšitko jara lohcy, ale my wbozy Serbja! što so wo nas stara? Serba hewak kóždy hani a hidži, a hdyž chce wón něšto wjacy nawuknyć hač swoje paćerje, dyrbi k Němcam po prošenju hić; we swojej řeči wón ani słowčka njenamaka.“ Ty maš prawje, serbski bratře mój; tak je było hač tu do tejele hodžiny. Ale to je było, mój přecelo, a njebudže wjacy. Nimo - minyła so je tale ćemna nóc, kiž serbske hona přikrywaše, a nowy dzeń nastupuje za nas. Zestawali su hižo někotři mužojo, swěrne džěći našeje serbskeje maćerje a wołaju nětk přeze mnje won do wšitkich serbskich honow: „Preč tule tupu ćemnosć! Nowe serbske slónco zeskadźuj a wobswěć naše lužiske hory, zo budžemy we swětle khodzić wobdaći z brónju wšěje rozomnosće, a wopasani z mječom swjateje wěrnosće!“

Tuž dha wy nětko, moji lubi, pójće a posłuchajće swěru na tónle hlós, dokelž wón njeje tón hlós samopašneje njepokory abo hordeho ropota a zepjeranja, ně - won je hlós bratrowskeje lubosće, kiž wam wužitk, wjeselo, radosć njese, hlós swěrneho přecela, kiž wam wšitko wupowě, štož wón wě abo zhoni, jelizo wam to na někajke wašnje spomóžne a wužitne abo lube a spodobne być móže. Wy pak, duchowni a swětni wučerjo našeho luda a wšitcy druzi, kiž to zamóžeće, pójće a pokazajće, zo woprawdže naš lud lubujeće a chcece, zo by wón dzeń wote dnja přiběrał w mudrosći a rozomnosći, we sprawnosći a wěrnej bohabojosći, pokazajće je přez to, zo našu „Jutrničku“ pokupiće a mjez našim ludom ju rozšěriće, zo bychu waše mjena přenje stałe mjez tymi, kiž naš lud tež na tele wašnje wuwučec a kublowac a ke wšemu dobremu budzić žadaja. W Lipsku, w nazymnym měsacu 1841.

78.

Pohrjebane zbože

(Sonet).

Hdžež wulke zbože skhował sy do rowa,
Tam njekhodź! Daloko budź wot městačka,
Hdžež, hdyž sy spěwać słyšał zboža ptačka,
Stej krwawiloj ći wutroba a hłowa!

Tam stara bolosć w duši rěza z nowa
Ći. Tam pak rozmjerza će kóžda wačka,
Pak woko nihdy njezabudže płačka.
Tam k džěłu, k zbožu njej' ći zemja strowa.

Hdyž z mocu tajnej ćehnje će a ćěri
Pak k rowej tamnemu, dži w ćichej nocy,
Hdyž sam sy z bolosću a ze sonjenjom!

Tam wupłac, wujednaj so se žiwjenjom!
Ztrěj sylzy sej, stań spěšnje w mužskej mocy!
Wukń, kak so ćěrpi, nadžěja a wěri!

J. Ćišinski, Formy.

79.

Wašnja při wotemrěću a pohrjebje

Hdyž je pola serbskich wjesnjanow khory smjerći blisko, položa jeho we jstwje na nowu słomu, kotraž je z płachtu wodžěta, ale ze žadnym spódnim poslešćom. Hdyž mrěje, wotewrja přitomni wokno a powočinja jstwine durje a poklaknywši wuspěwaju ćichi wótčenaš. Nětk posćelu po ćělowu žonu, kotraž ćělo wumyje a po móžnosći bórzy tež zwobleka a wupyši. Woda, z kotrejž bu ćělo wotmyte, wuliwa so tu a tam do keřka, zo ju ptačk woblětuje; a słoma, na kotruž bě ćělo položene, njesmě nihdže do ćmowehe přińć. Bě-li wotemrěty z pčolarjom, dóndže bórzy něchtó do pčolenca, zaklepa na kóždy koľč a wozjewja jeho smjerć z tymi słowami: „Pčoľki, stawajće, waš hospodař je so minyľ“, abo po delnjoľužisku: „Pčoľki, stawajšo, waš góspodař jo humřel!“ Ćělowa žona prosy potom přećelow, znatych a wjesnych ludźi na přewodženje. Druhdže noša gmejnsku heju abo kwakulu dwór wot dwora abo čorny kij. Kaž doľho je ćělo w domje, je wšitko po móžnosći z ćicha a tež pola wobeju susodow. Tehdom so njemľóci, drjewo so njeruba, skót so njepraħa. W žarowanskim domje su husto

smjertne kěrlušy słyšeć. Wječor přikhadžeja susodža a přećeljo, zo bychu zrudnych zmerowali. Wjecor před pohrjebom přińdže wyše tychle, z kóždého domu we wsy znajmjeńša jedyn na „pusty wječpr“, a tu spěwaja so zhromadnje kěrlušy hač do nocy. Čěło z kitelom woblečene leži w kašću z wysokim wěkom, na kotrež so w někotrych wsach sekera kładže. Na pohrjebnym dnju přikhadžeja přewodžerjo w žarowanskich drastach, a dostanu piwo abo škleńčku palenca. Najbliži přećeljo pojedža we jstwje. Hdyž so čěło z domu njese, dawa so domjacemu skotej pica, zo by njeležał. Je-li pohrjebnišćo w druhej wsy, dowjezu tam čěło z deskowanym wozom a w Delnjej Łužicy z rjeblowanym. Kóžda wjes ma najbóle swoju „mortwu kupku“ z kónc wsy, hdžež žarowanski ćah zastawa, a přewodžerjo wuspěwaju wótcenaš; katólsky pak pozastanu najbóle pola třoch swjatyh křižow. W někotrych krajinach najbliži žarowacy při tychle modlitwach ani w božim domje tehdom kłobuk njezejimaja, dokelž njesmědža swoje z wysoka žarowanje přetorhnyć. Njedaloko pohrjebnišća staji so kašć na mary, hdžež duchowny ze spěwarjom napřećo přińdže. Hdyž je modlitwa abo kěrluš dospěwany, pozběhnu nošerjo kašć a njesu jón k rowu. Wosebity rowať njeje wšudžom, ale ryće rowa dže po gmjenje wokoło, tak jzo dwaj mužej je wobstarataj. Wóz, na kotrymž bu čěło sem dowjezene, a kóždy stólc, na kotrymž bě kašć stať, leži potom najbóle doma jedyn džen powróćeny, zo by mortwy lěpje wotpoćowať. Najbliži zawostajeni ćiskaju po dokonjenju cyrkwinskih modlitwow horstku abo tři pjeršće do rowa a „měra“ so do rowa pušćí. Potom podawaju so přewodžerjo do cyrkwje. Pola katólskich du bliži z přećelstwa při božej mši ze zaswěćenej swěćku wokoło wołtarja. Pola ewangelskich spěwa so pohrjebny kěrluš a duchowny ma řeč a číta běh žiwjenja. We wjele wosadach přizamka so temu hišće „dobra nóc“, to řeka předať praji w mjenje zemřěteho kóždemu při wuznemu, susodam, kmótram, dobroćelam a přećelam božemje a to kóždy króc z mjenowanjom mjena, džakuje so za wopokazanu lubosć a wšo přećelstwo a přeje za to kóždemu wšitko dobreho. Skónčnje je modlitwa a kěrluš. Po skónčenych kemšach poklaknu přećeljo zasy na row, mjez tym zasypany, a wuspěwaju wótcenaš; bliži při wuzni činja to přez cyły žarowanski čas, hdyž do cyrkwje nimo du. Na row postaji so pak křiž, pak druhi wopomnik, abo při šulskich džěćoch hnydom po pohrjebje wjele małych křižikow, kotrež sobušulerjo a sobušulefki darichu. Po pohrjebje zhromadžeja so při wuzni najbóle hišće w žarowanskim domje k hosćinje, při kotrež husto na wotemřěteho „na božej prawdže“ spominaju. Tu a tam pomodla so doma na tym městnje hdžež je čěło stať, a wobzamknu cyłu pohrjebnu swatocnosć z kěrlušom. - Zarowanje abo žalowanje zložuje so po blizkosći při wuznistwa abo swakowstwa k zemřětemu. Džěći žaruja staršerjo a staršej swoje džěći lěto a něšto přez lěto, bratrow a sotry žaruja zawostajeni wósomnaće njedželi, swakow a swakowe, wujow a ćety štwórc lěta.

Hluboke žarowanje traje štyri njedźele a w tym času njesmě nchtón jich drasty a druge jich wěcy trjebać. Tež njesmě w tym času w žarowacym domje ľuh džěłany być, ani so płat z ľuhom parić, tola pak smě so bjez ľuha płokać.

Žarowanska drasta wobstoja nětko pola mužskich jenož w tym, zo so ničo pisaneho abo čerwjeneho njewobłekaju. Žónske žaruja w bělej płachće, kotraž je w Hornjej Łužicy z jednoho krucha a wot hłowy hač k nohomaj dosaha. Najbóle hišće maju na čole běłu šlebjerdku - nětko w „polu“ jenož tule - a w holi běły podhubnik (podgubnik). Jako poľ žarowanja je wokoľ Mužakowa płachta hač do kolen, na ramjenjomaj (nic na hłowje) wotpočowaca, a šlewjeť t. r. na papjeru zwite naškrobjene rubiško na khapje (měcy). W někotrych stronach Delnjeje Łužicy płaci to za cyľe žarowanje. W Blótach pak wobstoja žarowanska drasta z dweju kruchow čėnkeho płatu. Wjetši delni kruch wobdawa žiwot a je na pasu připinjeny, a mały horni, kiž so tež tam přityknje, dawa so na hłowu, tak zo ju a cyľy horni džěl žiwota a po spodobanju tež wobličo zawožděwa. Mjez tym zo w druhich stronach jenož najbližše zawostajene w tej bělej žarowanskej drasće khodža, naľožuja ju w Blótach nimale wšitke přewožděfki. Za cuzbnika je to spodziwnje swjatočny zaćišć, hdyž někotre čolmy z tajkimi běľymi wosobami wobsadźene pľuwać widži na rozdźělenej Sprjewi, abo hdyž je po dwu a ze zrudnym druhdy zakrywanym woblicom pomaľu na pohrjebnišćo kroćić wohlada.

Hórnikowa Čitanka. Po J. E. Smolerju.

80.

Ptači kwas

Hlejće, nowa wěc so staľa; sľyšće, chceće zrozumić:

Sroka je sej muža wzaľa, žedźiľa so woženić.

Hawron je ji nawoženja, toho je sej zhladaľa;

tón ma wjele zamoženja, za kotrymž je žadaľa.

Na slubje je rapak pobyľ, kwas joh' cheychu wotćišćeć:

wón je na wšěch druhich dobyľ, njeje daľ so poćišćeć.

Kraholec běše řěznik kwasny, wón sej wjele na to wě;

to wšak je wam pachol krasny: sam wšě koľbasy jim zjě.

Braška być na tymle kwasu stary baćon dyrbješe:
tón njej' khromy na tu hubu, nad sto młynow klepoce.
Kuchiń je męł wrobel twarić, škręka wa bę myjeřka,
kurotwa jim přińdže warić, kuchařka kař wojeřka.
Sowa, hlej, ta lesna Źona, ta bę slńnka njewjesće;
z nawoŹenju dŹęše wrńna, kmńtra rjana zawęsće.
Z Wrńnic dŹńwku męle druŹćić Źołma, kawka, kabija,
šćihlica kwas dyrbi spuščić, wo nju so tam zabija.
Čarš a škńrc tam swataj bęštaj, taj najreńšej pachołaj,
z hłowu wijo pyšnaj dŹęštaj přede wšćimi w frakomaj.
Hupak wjele do so dŹerŹi, přińjese tym druŹkam pić,
wokoł' njeho stajnje smjerdŹi: něchychu z nim rej'wać hić.
Štyrjo hercy teŹ tam bęchu. Łastojćka bę na husle;
hdyŹ pak woni piskać chychu, njemęjachu pišćele.
Konopačk dŹęn bę na dudki, škowrončk přińdže z pišćelu,
mały kralik bę samlutki z kńzłom při tym wjeselu.
Čorny kńs pak bę so wopił a z nim młoda pocpula,
bęše wšćikńn palenc dopił, tuŹ joh' swari ćapula.
Kanja poća k dobrom' radŹić, dokelŹ bęše słyšała,
cyŹika zo chcedŹa sadŹić: na smjerć bę so splńšała.
Při tym sta so wulka zwada: sknadŹik klesny sykorku;
tu bę trjeba dobrej' rady; ročk zas' hrabny za zybu.
Šęračk poća wšćikńch wabić, to je wulcy sylny muŹ,
chcyše šęru plišku zabić, wućeŹe sej na nju nńŹ.
Nichtń njebę bńle hnęwny dyŹli młody srokopjel;
ćichi Michał sedŹo zdręmny: dostał hiŹo bę swńj dŹęł.
Srokopjelej tesak wzachu, nikoho zo njezřuba;
a so wšćity strachowachu, Źadyn blisko njeřtupa.
Łysak pak so poca hńršić, što je drńzna řećała;
na sudnistwo bęŹi skorŹić, zo je na njoh' škręćała.
Kokula tam sudnik bęše, kař je kńŹdom' wędome:
winowatom' pomhać chcyše: šelma, hdŹe maš swędomje?
Hercy hišće wyše bęchu a nazdala stojachu.
Ći so sobu njećepichu, dokeliŹ so bojachu:

Zo b'dža dyrbjec sami rej'wac, hdyž tam wšitko ruješe;
sylobik sam dyrbi spewac, w kholowach zo čuješe.
Ja pak mam nětk cyle za to: zo tych lěpšich hosći bych,
žoldk hdyž změje žadosć na to, we škli měł wšěch pječenych.

Narodny spěw.

81.

Wódny muž

Khodžeše přeco z klobukom w horšći. Njeh bóle slónco abo zyma paleše, wón dzeržeše lědma swój nizki, ale brjuchaty cylindr ze šěrokej třěchu nad hłowu kaž parasol. To bě najwjacy. Šedziwe włosy běchu hladcy k hłowje přičesnjene a zjednočachu so zady do wopuše, tak kruće stolkanje a zwjazaneje, zo so ani njekiwkaše - bě to jedna z poslednich mužacych wopuši w Praze, hižo tehdom běštej tu jenož dvě abo tři. Jeho zeleny fračk ze zlotymi kneflemi měješe jenož krótki žiwocik, za to pak běštej poručmje dolhej a bještej suchu, mału postawičku knjeza Rybaka do wuskhnjeneju bristwow. Běly lac kryješe nakhilene wutrobno, čorne kholowy džěchu jenož do kolen, hdžež so slěbornej podwjazkaj swěćeštej, dale deleka běštej sněhbělej nohajcy hač k druhimaj slěbornymaj spinkomaj, a pod tymaj suwaštej so wulkej črijej. Hač stej tej črijej hdy wobnowjanej byłoj njewěni, zdaštej so z najmieńša přeco tajkej, kaž by rjekł, zo je so k nimaj rozpukana koža brała z třěchi najstaršeho fiakra.

Suche, kosćate wobličo knjeza Rybakowe swěćeše so w stajnym směwkanju. Žadny napohlad skićeše knjez Rybak, hdyž po wulicy džěše. Kóždych dwaceći kročeli wosta stojo a wobroćeše so na prawy, na ľěwy bok. Zdaše so, zo jeho myslički njejsu w nim, zo česćownje snadź kročaľku za nim džeja a jeho stajnje z někajkimi wjesołymi připadami zabawjeju, tak zo so knjez Rybak dyrbi posměwkować a zo so druhdy po šibakach wohladuje. Hdyž někoho strowješe, wuzběhny pokazowať praweje ruki a z lohka hwizdny. Tajke zlohka hwizdnjenje zapiskny tež tehdom přeco, hdyž knjez Rybak rěćec poča, a najbóle počinaše wón z „ajo“, štož měješe tak wjele rěkać kaž haj, haj.

Knjez Rybak bydleše we Hlubokim puću, hnydom deleka na lěwu ruku z wuhladom na Petřin. Ale byrnjež tež hižo w durjach swojeho domu był, tak khětre hač někajkich cuzbnikow wuhlada, kotřiž so na prawu ruku na Hradčany winychu, přeco džěše za nimi. Hdyž cuzbnicy na širokim wuhladownišću pozastachu a krasnosć našeje Prahi wobdźiwachu, stupi k nim, pozběhny porst a zahwizdny: „Ajo, morjo! - Čehodla při morju njebydlimy!“ Potom džěše za nimi do hrodu, a hdyž cuzbnicy w swjatowjačlawskej kapali zaso scěny wobdźiwachu, z českimi drohimi kamjenjemi wukładžene, zahwizdny druhi króc: „Haj, to chcu wěrić! Pola na ćisnje kruwař kamjeň do stadła, a kamjeň je často wjac hódn dyžli cyłe stadło.“ Wjacy jim ženje njepraješe.

Dla jeho mjena, a jeho zeleneho fračka a dla toho „morja“ rěkach jemu wódny muž. Ala zańč smy jeho měli stari a młodzi. Knjez Rybak be za justiciara na wuměńku, něhdže wot Turnova. Tu w Praze přebywaše pola swojeje blizkeje młodeje při wuzneje, kotra, měješe njewysokeho zastojnika a z nim hižo dvě abo tři džeći. Powědaše so, zo je knjez Rybak runjewon surowje bohaty. A to nic tak na pjenjezech, kaž na drohich kamjenjach. We swojej jstwičcy měješe, powědachu, wysoku čornu křinju stojo, w tej křini běchuj same nizke štyriróžkate čorne kašćiki, khětro wulke a kóždy kašćik bě z nutřka ze sněhbělej sylnej papjeru na same kwadratki rozdžěleny a w kóždym kwadratku ležeše na bawmje zybolacy so drohi kamjeň. Běchu ludžo, kotřiž běchu to widželi. Wšitko to je namakał a pjeca sam na Kozakovej horje nazběrał. My džěći sebi powědachmy, zo hdyž pola Šajwlec - tak rěkachu ći knjeza Rybakowi při wuzni - jstwu myja, zo ju město z pěskom ze samymj toľčenym cokorom posypuja. Sobotu, hdyž so myje, smy Šajwlec džěćom přeco surowje zawidželi. Jónu sedžach nad hrjebju za bruski wrotami blizko knjeza Rybaka. Tam so mjenujcy knjez Rybak kóždy rjany džeň na hodžinku rjenje do trawy posydný a kurješe z krótkeje dymki. Tehdom džěštaj připadnje dwaj wjetše studentaj nimo. Jedyn z njeju porskny a praji: „Tón kuri maminu watowu suknu!“ Wot loho časa mějach kurjenje mamineje watoweje sukny za něšto, štož móža sebi jenož jara zamožići ludžo dowolić.

Hewak překhodžowaše so „wódny muž“ - ale ně, njerěkajmy jemu tak, wšak 'žno njejsmy wjacy džěći - přeco jenož po bruskich nasypach. Zetyka-li někajkeho kanonika, kotrychž puće tež sem džěchu, pozasta a popowěda z nim něšto přecelnych słowow. Něhdy - posłuchach rad, što dorosceni ludžo rěča - slyšach jeho kak z dwěmaj kniezomaj rěči, na ławcy sedžacymaj. Wón stoješe. Rěčachu wo „Frankreihu“ a wo někajkej „swobodže“ same dźiwne reče. Na dobo zběhny knjez Rybak porst a zahwizdny: „Ajo, ja so Rosenaua dđeržu! Rosenau praji:

„Swoboda je kaž te juškate jědže a sylne wina, z kotrymiž so sylne natury, kotrež! su jim zwukle, žiwja a posylnjeja, słabe pak přemocuja, wopojaju a niča.“ A potom kiwny z kłobukom a džěše.

Wjetši a tolsty knjez potom praji: „Što dha ma to přecy z tym Rosenauom?“

Mjeńši ale tohorunja tolsty wotwolwi: „Spisowaćel, najskerje spisowaćel.“

Ja pak spomjatkowach sebi tule sadu jako wobsah wšeje wyššeje mudrosće. Wo Rosenauje a wo knjezu Rybaku mějach jenak wysoku předstawu. Hdyž potom dorosćech a sam wšelakore knihi do rukow dostach, namakach, zo je knjez Rybak tehdom woprawdže docyła prawje citował. Khiba z tym rozdžělom, zo tamnu sadu njebě Rosenau napisał, ale někajki Rousseau. Najskerje bě njekničomna připadnosć knjeza Rybaka z někajkim lohkomyslnym čišćeřskim zmylkom woženila.

Ale tohodla hišće zawěsće mój respekt njeje zhubił. Dobry, njesměrnje dobry čłowjek! -

Běše to slónčny awgustski dzeń, takle wokoło třoch hodzin popołdnu. Štózkuľi runje po Wotrohowej wulicy džěše, wosta stoja štóz runje tak po domjacym wašnju wonka stoješe, zawoła skoku něšto do domu nutř; z klamow běhachu ludžo. Wšitcy hladachu za knjezom Rybakom, dele kročacym.

„Tón so dže něhdže ze svojim bohatstwom hordzić,“ praješe knjez Herzl, korčmař „w dwěmaj slóncomaj“.

„Ow jej!“ zawoła knjez Muškot, překupc na rózku, tomu dyrbi złě być, njese na předaň!“ Je mi žel, dyrbju-li wuznać, zo knjez Muškot přewulkeho respekta pola susodow njewužiwaše. Powědaše so wo nim, zo je raz hižo bankrotej blizko pobył, a do džensnišeho dnja hlada dobry maľostronski susod na „bankrotarja“ docyła hinak hać zbytny swět.

Ale knjez Rybak kročeše spěšnje dale, trochu spěšnišo dyžli hewak. Pod ľewej pažu njeseše jedyn z tych štyriróžkatych čornych kašćikow, wo kotrychž bu hižo telko powědane. „Čišćeše jón kruće k čělu, tak zo so kłobuk w rucy deleka kaž k nozy přiklijeny zdaše. W prawicy měješe španski kij z plačitym kneflikom ze slonoweje kosće, znamjo to, zo knjez Rybak něhdže na wopyt dže, hewak ženje kija njenošeše. Postrowjany zběhaše kij a hwizdaše wjele wótrišo hać hewak.

Zeńdze po Wotrohowej wulicy, přeńdze swjatomikławšske torhošćo a zańdze do Žamberjeckeho domu. Tam bydleše po dwěmaj skhodomaj profesor gymnasija, knjez Mühlwenzel, mathematik a přirodospytnik. Potajkim muž za tehdyši čas trochu njewšědnje zdžělany. Wopyt njetraješe dołho.

Knjez profesor bě w dobrej mysli. Jeho mócne, zasadźite ćelo bě runje w pripoľdnišim drěnmjenju wotpočło. Dołhe šěre włosy, kotrež hołu hłowu wěncowachu, šmjatachu so sem a tam w bjezstarostnym njeporjedze. Módrej, duchapoľnej a přecy přecelnej wóčcy so swěćeštej. Woblico, bjez toho přeco čerwjene, so horješe. Tele šěroke, dobroćiwe wobličo bě trochu sylnje w jětrach pobyło a dawaše knjezej professorej přičinu k stajnemu žortej. „Tak to na sweće je,“ by prajił, „hdyž so holcka směje a ma mjezwoči dólčk, potom je to pječa rjane; hdyž ja so směju, mam dólčkow sta, a sym tola pječa přeco jenož hrozny.“

Pokiwny knjezej Rybakej k sofje a woprašo so: „Što sebi po tajkim přejeće?“

Knjez Rybak položi kašćik na blido a wuzběhny wěčko. Pisane kamuški so swěćachu.

„Ja bych rad - nó wěšće, ja bych rad zhonił - što je tónle tu, što je tole jowle tak snadź hódne -“ třepotajo praješe.

Posydhy so potom a podeprě sebi brodu wo hłowčku kija.

Knjez profesor zahlada so do kamuškow. Potom wućeže jedyn ćěmny kamušk, wažeše jón w rucy a hladaše na njón napřećiwo swětłu. „To je moldawit“, praješe.

„Što?“

„Moldawit.“

„Ajo, moldawit,“ zahwizda knjez Rybak. Na jeho wobliču běše tak troehu widžeć, zo tele słowo přeni króc w žiwjenju słyši.

„Tón by so do našeje gymnasialneje zběrki hodzał, te 'žno surědke. Tón byšće nam předać mohl.“

„To by so hodžalo. - Što dha takle -“

„Tři šěsnaki w dwacytnikach byšće za njón dóstał. Nó?“

„Tři šesnaki!“ zahwizdny ćeńko knjez Rybak. Broda so zběhny a zwjeze so zaso na hłowcku.
„A te druhe?“ šeptny po khwili, kaž by rjekł, zo jeho w šiji něšto spina.

„Chalcedony, jaspisy, ametystki - to nič njeje.“ -

Za mało wokomikow bě knjez Rybak hižo zaso na rózku Wotrohoweje wulicy. Stupaše pomalku po wulicy horje. Prěni króc jeho susodža wuhladachu, zo ma klobuk na hłowje. Šěroka trěcha be do čola sčehnjena. Španski kiješk čehnješe so z kóncom po zetni a šćerceše po dlóžbje. Njehladaše na nikoho, njezahwizda ani jónu. Toho runja so na puću ani jónu njewohladny. Wěsće džens žadna z jeho mysličkow wonka njeharowaše, wšitke jeho myslički běchu w nim.

Džensa hižo z domu njewuńdže, nic na nasypy a nic na Brusku. A běše tola tak krasny dzeń!

Běše hižo k pońocy. Njebjo so módrješe kaž na ranje, měsačk so zyboleše z najpyšnišim, najkuzłarnišim blyšćom, hwězdy so trepjetachu kaž běle škrě. Petřin bě pokryty z překrasnej slěbornej młhu, slěborne morjo ležeše nad cyłej Prahu.

Wjesole swětlo liješe so do jstwički knjeza Rybaka z woběmaj woknomaj, šěroko wotewrěnymaj. W jenym woknje stoješe knjez Rybak. Stoješe tu jako stołp, sprostnjeny. Z nazdala howrjachu wołtawske wory z čahatym mócnym zwukom. Hač je stary džěd słyšeše?

Nahle so zatorhny. „Morjo! - Čehodla tu njeje morjo!“ zašepa a hubje jemu zatřepjetašej.

Snadž so w nim žoľmješe stysk jako žoľmjace morjo.

„Ej,“ zatorhny so potom a wotwobroći so. Na zemi ležachu wotewrěne kašćiki a jeho woći so do nich zaprěšej. Wža najbližši z nich, wućeže z njeho kamuški a sypny je do horšće. „Fi - črjopy!“ a šmórny je z woknom won.

Delka zapukota a zašćerča wokno. Knjez Rybak so ani dopomnił njebě, zo je deleka w zahrodže škleńčnik.

„Wujo, štoha tola činiće?“ zawoła přecelny mužski hlós wonka, kaž so zdaše, ze susodneho wokna.

Knjez Rybak stupi nimowolnje kročel nazad.

Durje zapiskachu a zastupi knjez Šajvl. Snadž běše jeho krasna nóc we woknje zdžeržala. Snadž běše tež na starym wuju njewšedny njeměr wobkedžbował a z jeho jstwički dołho trajace šukotanje słyša. Snadž běchu so tež někotre starcowe zdychnjenja wótře z woknom won zalehnyłe.

„Wujko, wy drje tola njechaće wšitke te krasne kamuški z woknom zmjetać?“

Stary muž so zatorhny. Potom zašepa, hladajo škleńčanje k Petřinej: „Nima to žadneje hódnoty - črjopy to su -“

„Ja wěm, zo nimaju wulkeje hódnoty, wšak ja to sam znaju. Ale swoju hódnotu maju tola, za nas a za was. Wy sće sebi je sprócniwje zběrał - wujko, wostajće je, prošu was, wšě mojim dźěćom. Budža na nich wuknyć, wy budžeće jim wukładować -“

„Wy snadž sće sebi myslili,“ šepaše zaso starc ze słabym hłosom a napinanjom, „zo sym bohaty, a ja nětko woprawdže -“

„Wujo,“ praji knjez Šajvl z krutym, ale při tym mjehkim hłosom a hrabny starca za ruku, „njejsmy dha my bohaći dosć, hdyž mamy was? Moje dźěći njebychu džěda měle, moja žona by była bjez nana, hdy bychmy was njeměli. Wšak tola widziće, kak smy wokoło was wšitcy zbožowni, wy sće žohnowanje za naš dom -“

Na dobo přistupi starc hač k samemu woknu. Huba jemu dyrkotaše, we wóčku jeho něšto njewuprajnje paleše. Pohlada won. Njewidžeše ničo cyłeho, wšo so zyboleše kaž rozpušćeny dejmant - hač k samemu woknu - hač do jeho wóčka - morjo - morjo!

Dale wjacy powědać njebudu, dale wjacy njemóžu.

J. Neruda, Malostranské povídky. Přeložil Ľužan. Ľužica 1896.

82.

Serbska njewjesta

Sym Serbow serbske holičo,

Mi Hanka rěkaja;

A wjes'le sebi spěwajo
Mam spěšnosć do džěła.
Hdyž škowrončk ranko zaspěwa,
Mi spěwa k stawanju,
A jědu-li do džećela,
Z nim spěwam wo wjetu.
Na mjezu jězdźu zelenu,
Serp tupy wótrů sej,
A žněju trawku rosatu
Na mjezy kwětkatej.
A hdyž so ručka womača,
We trawcy rosatej,
Mi pjeršćeń mój so błyskota
Na ručcy na mokrej.
Tón pjeršćeń mam wot lubeho
Rjaneho pachola;
K nam wječor, hdyž so zasměrkło
Mój luby přikhadža.
Sym w zymje k nowej košulcy
A k płatej napřadła;
Płat dawno je žno natkany,
Płat trjebam njewjesta.
Tež pjerje je wšo wudrěne
Na dolhich wječorach;
Tuž poslesća mam hotowe
We swojich komorkach.
Za čerwjeny bant na hłowi
Chcu měć wěnc rućany;
Mać budiže čěpcow kupić mi
Za drohe pjenjezy.
Mi družčić budža holiča,
Te wjesne towarški,

A budže kwasna hosćina
Přez tři dny zaspochi.

H. Zejleń, Zhrom. spisy I.

83.

Nawoženja

Narodno-episka baseń wo džewjećich spěwach.

(Ze štwórtého spěwa.)

Na wutrobu bě Michałowu so zas' na nowo čorna
Zrudźba waliła z ćežu najćežšej a ze zrudnoh' woka
Zas' wula so jom po licomaj wjelezrudnuška sylza.
Na Michała so wobroćejo mać zjewi jom tole:
„Michale, ach njepušč tola nadžěje! Z nadžěju swět wšón
We žiwjenju sej ze studnje čěrpa tróšta najslódšoh'.
Zawěsće za młodźenca pak najmjenje so přistoji takle.
Zo postrowił by na džens' z posledna na wjecor škowrončk
Słónco ze spěwom, k wječornemu pozběha so njebju,
Ze zrudnymaj nětk křidleškomaj dele pjerchota na zem',
Zo njemóže wjac ze šije spěw rjenje žórlaty jeho
Słónco překrasnjować, tola hdyž so ze směrkwow rańšich
Wuzběhuje jom młoduški dzeń zaso z luboznosćemi,
Wumyła z błyskotatej sebi rosu na swětłej mjezy
Z wóčka spar a z wjeselšimaj so zas' křidłomaj ptačk juž
Do njebjes zawjerćawši, džak słóncu na nowo spěwa.
Hdyž zašlo je za hory zelene z wječora słónco,
Drasći so ze zrudobu najhlubšej na łucy kwětka
Zawěrajo swoju hlówčku najpyšnišu přeškódnym mrózam,
Pokošiwši pak na ranje ze rtom so slónčnym tak horco,
Zas' wotamka tu hlójcku ze spěchom z krasnosću młodej,

Srěbajo z wjeselosću jeho koški z poņeju hubku.
 Michale, kij je nadžěj, a zepjerajo so mi z dowěru čłowjek
 Na njón, na swěće přiměrjeny jemu dokonja běh swój.
 Njezadwěluj mi, Michale, tuž; wšak maćeri khroble
 Wěř, zo wuhotuje 'šće ći kwas tež z holcu najkhuďšej
 Nan, runjež džens' so ći staja. Najposlědnie jemu słowo
 To być njemóžeše nihdy na swěće, Michale luby.
 Wěř mi, we wutrobje jemu płomjeni za tebje lubosć,
 Zo by na rukomaj tebje z lubosću nosył najradšo.
 Sam pak wěš tola, zo nan na pjenjezy nimo měry
 Hlada, a zo je do česće, to nazhonił sy sam juž,
 Dži' nož k njom' a daj jemu poslušny słowa najlěpšoh!
 Z nanom popowědać tola wo tym dyrbiš najprjedy.
 Wułożowanja, so spušcej mi na to, njebudže činić
 Wulkeho, rozestaješ-li jom' wšitko. Praji drje džensa,
 Zo njesměš priwjesć jemu do domu bjez pjenjez holcy,
 Wusyť-li pak, zo Róžanćikec sy sej wuhladał Hańžu
 Za mandželsku, budź přeswědčeny mi, zo do toho zwoli;
 Wukhwalował je někotry raz mi ju pilnosće dla jej'.
 Hrudź naprosyć drje tuž so jom' da, zo njeb'dže tak kruće
 Naprašować so, što do pjenjezow b'dže ji nan sobu dać móc.“
 Do wutroby běchu Michałowej' tež wo prawdze słowa
 Maćerine zawěle najlěpšu nadobo nadžěj.
 Maćeri džak pak wuznawajo džeše z lubosću słowa:
 „Maćerka džens,“ njemóžu pak na nihdy před nana stupić;
 A přejera 'šće pukota hrudź mi moja w najwjetšim
 Njeměrje. Móc wuprosyć chcu wot Boha jutře sej na to
 Na kemšach; budź pak mi ze srědnicu, moju maćerka luba,
 A přihotuj juž do časa nana na moju žeńtwu!“
 Maćerina hrudź zajuskne tuž, a ze směwkom džeše:
 „Michale, prjed' hač na zahrodže 'šće mi na štomach hustych
 Jabłunka začěrwenja so najprěnje, na slóncu ćopłym
 Dozrawjejo, b'dže mandželsćina juž ći we domje lubosć
 Póslaničko słać, wo blido, wo skót starać so, wo hródź.“

Wobaj pozběhnyštaj so, ze spěšnej kročelu kročo
Přez zahrodu, sebi radzicku na žeńtwu radžo najlěpšu.
Z poslednicu nětk kročeše sam pak do kuchnje Michał.
Dojědziwši tu spěchaše do konjenca, sebi za lack
Čornakomaj natykawši při blidže khlěbowych skórkow.
Wjesele na Michała zarjehotaštaj; džě najwjětša
Zrudźba, kiž do wobjeda 'šće jom' ze styskom zjewješe wšitke
Woblico, bě nětk pozběhnyła so nimale z njeho.
Konjej zgratowawši sebi zapřeže do woza žitnoh',
Na rjebliźnu so zlehnywši do polow óěrješe ze wsy.

J. Čišinski, Jubilejne spisy Serbowki I.

84.

Handrij Zejler

Z pońnym prawom praji Michał Hórnik wo H. Zejlerju: „W njebočićkim zhubichmy jednoho najzaslužbnišich Serbow, sobuzałožerja a wožiwjerja noweho Serbowstwa, sławneho pěsnerja a pilneho spisowarja, kotrehož mjeno budže so w stawiznach serbskeje řeče a literatury wěčnje blyšćić.“ Woprawdže, Zejler běše w každym nastupanju přiładny, wubjorny čłowjek. Njelicomnje wjele je wón za naše Serbowstwo skutkował kaž z pismom tak ze słowom a z přiładom. Jeho powaha běše wjesoła a spokojna, miła a ponižna, - přecelna a lubosćiwa. Tuž bě wón wsudze rad widzany a njeměješe přećiwnikow ani mjez Němcami. Wón njeje ženje ani jako młodženc ani jako muž za zwonkownej česću a swětnej khwalbu honił, ale bě dospołnje spokojeny, hdyž smědžeše z měrom a njemyleny wot swětneho hołka za dobru a sprawnu wěc džělać, wón so nihdže do přědka njetłóčeše a tola skutkowaše při wšěch wjetšich a mjeńšich wótčinskich naležnosćach mócnje sobu ze słowom a skutkom. Dołhi čas bywaše wón, runjež husto njespóznaty a njewidžany, „factor movens“ při wšitkich serbskich hibanjach a prócowanjach. Jeho najwjětša radosć běše, hdyž so wěc wot njeho započata abo podpjerana radži, runjež druzy česć a džak za njeho žněli. W Lipsku na př. bě wón duchowny wodzeř „Sorabije“ a tola wostaji rad zwonkowne wjednistwo swojemu přećelej Krygarjej, po dołholětnym njesprócnwym zběranju běše wón wobšěrne přiřadowač k wudaću serbskeho

słownika sčinił a tola wjeseleše so, jako dr. Kř. Pf ul z myslu wustupi, zo serbski słownik spisa a wuda, poskići jemu wšě swoje zběrki k wužiću a podpjeraše jeho wšomóžnje. Jeho łazowska fara njeslušese do lěpšich w Serbach, a tola njeje so wón ženje wo žane druge město zamołwjał, ale je spokojneje wutroby swoju jemu wot Boha připokazanu wosadu z najwjětšej swěru a lubosću wučil a wodził. To paktež jeho wosada wědžeše a připóznawaše: wón běše wote wšitkich svojich wosadnych, wulkich kaž małych, bohatych kaž khudych, Němcow kaž Serbow, jako jich duchowny wótc a radzićeř wulcy lubowany a česćeny; a wón wědžeše, runjež svojich Serbow pře wšo lubowaše, mjez woběmaj jemu připoručenymaj narodnosćomaj stajnje puć pokojenja a zjednanja derje namakać, hdyž běše druhdy tež mjez nimaj někajka překora nastala. Wosebje přiwisowachu jemu khudži wosadnicy dla jeho dobroćiwosće a darniwosće; wšudže, hdžež bě nuza, wón z wotewrěnej ruku hnydom a w dosahacej měrje podpjerujo pomhaše.

Tutu stajnu hotowosć k pomhanju pokazowaše Zejleř we wšěch wobstojnosćach, kaž tu přećiwo svojim wosadnym tak napřećo svojim mnohim bližšim a dalšim přećelam, kaž w cyrkwinskih tak w narodnostnych serbskich naležnosćach. Wšě pohiby serbskeho ducha, wšitke serbske wustawy a towařstwa, wosebje tež našu jemu k wutrobje přirosćenu „Maćicu Serbsku“ wón rad a husto z nahladnymi darami podpjerowaše.

Wšitke wjesole a zrudne, česćace a wuznamjenjace podawki w žiwjenju serbskich wótcincow a svojich přećelow přewodžeše Zejleř z wutrobnym, njesebičnym džělbraćom a radowaše so, hdyž móžeše je z cunimi a khwalobnymi přispěwami poswjećić a překrasnić.

Khudži serbscy studenci a wučerjo namakachu a znajachu w Zejlerju wótcowskeho, skutowneho přećela; wón njeje ženje žadneho próstwu wotpokazał. Jeho lubozneje přećelnosće a zahorjaceje serbskosće dla pućowachu kóžde prózdny mnozy serbscy studowacy młodžency a wučerjo na łazowsku hospodliwu faru, na kotrejž so druhdy woprawdže ze studentami, wucerjemi, gymnasiastami a seminaristami mjeřwješe. Zrudny ze zrudnymi a wjesoly z wjesoly wědžeše wón sebi přež swoju wutrobnu radosćiwosć bórzy přikhilnosć wšěch tych młodych wutrowow dobyć a wšěch mócnje za serbsku řeč a narodnosć, za serbske wašnje a žiwjenje zahorić. W přnim lětdžesatku jeho přebywanja we Łazu mějachu jeho nježenjeni rowjenkojo a młódši serbscy přećeljo stajnu hospodu na jeho farje, w kajkimžkuli času a na kažkuli dołhi cas přińdžechu. Wobkhadžowachu pola njeho tehdy wosebje ze studentow a kandidatow Pjeńčk, Domaška, Cyž, Ernst Smoleř, Haas, Krušwica, Wařko a z wučerjow Kocor, Kulman, Wjela, Bjar, Karl Smoleř, Hicka, Bórš, Libš.

Bě to krasne žiwjenje, hdyž běchy wjacori z nich wokoło Zejlerja k wjesolej, duchapoľnej bjesadže zhromadzeni. Tehdy w nich pľomjo wótcínskeje lubosće wysoko a horco sapaše. Zejleř pak běše slónco, kiž jich wšitkich wutroby wohrěwaše, zahorješe, wokřewješe.

Za „Serbski słownik“ zběraše Zejleř z ludoweho erta a ze staršich serbskich spisow a čišćow hižo wot studentskich lět - nimo dra. Pfula wěsće ze wšitkich Serbow najpilnišo-wšěžkuli słowa a wurazy a zapisowaše je swědomiče do svojich słowniskich zběrkow, z kotrychž potom najwažniše drej. Pfulaj přeřoda k wužiću w jeho wulkim, 1866 dowudatym „Serbskim Słowniku“, na kotrymž wón z Mich. Hórnikom pilnje sobudžělaše. W studentskich lětach běše sebi Zejleř wotmyslił po wudaću řečnicy tež dospoľny serbsko-němski a němsko-serbski słownik wudać, tola wšelakich zadžěwkow dla wón tutón wotpohlad wuwjesć njemóžeše, a podžišo jón cyle spušći, jako zhoni, zo dr. Jórdan a dr. Pful přiřoty činitaj k wudaću serbskeho słownika. W knihowni Maćicy Serbskeje pak khowataj so dwaj rukopisnej foliantaj, wot jeho ruki pisanaj: 1. jedyn z l. 1827 z 378 stronami a z napisom wonkach na zwjazku Deutsch-Wendisches Worterbuch Tom 1. A-G a nutřka na titulnym łopjenje: Njemsko-Sserski Ssłownik wot Handrija Sejerja 1827. - 2. druhi z l. 1830, Mać. knih. rukop. A 33 z napisom „Słowow zběrka“. Spodžiwno je, zo ani tón ani tamny wot dra. Pfula wuceřpany njebu, tak zo so tam wšelake słowa namakaju, kotrež w Pfulowym słowniku njestoja.-

Zejlerjowa řeč je jednora a jasna, wobrazna a žiwa, myslam a začuám přiměřjena, ženje subjektivnje barbjena a dosć husto řeči našich narodnych pěsni podobna. Z jich pokładneho žórła čěra wón nimo znajomosće ludoweho ducha njezaprahnite mocy za swoje pěsnje a basnje a zložuje so z wosebitym wumjelstwom po jich podložkowych prikładach žadajo swojemu serbskemu ludej něšto poskićić, štož by tón cyle a po wšem za swoje připóznał a sebi bjeze wšeje čěže hnydom a do cyła přiswojił. Runje z tutoho wotpohladanja pak wukhadža na druhej stronje mjeńša a wjetša słabosć někotrych jeho pěsni tež z časa jeho najwyššeje pěsnjeřskeje twórnosće, a njedospoľnosć wšelakich jeho rymow, runjež wón hewak jara lohko, pravidłownje a wumjelscy derje rymować rozumješe, wo čimž mnohe jeho pěsnje swědča. A z teje sameje přiřiny tež so njeřtrachowaše hdys a hdys při skladnosći abo k položěnju rymowanja dialektiske, wosebje holanske twóřby a słowa prijimować, štož smědžeše sebi hižo tohodla čim skerje dowolić, dokaž za čas jeho najplódnijeje basniškeje džěławosće naša pisomna řeč hišće tak kruće postajena, wobmjezowana a wudokonjana njebě kaž džensa. Hewak, běše Zejleř kruty sudnik wupłodow swojeho ducha a porjedžeše na

wšelakich pěsnjach mnoho a husto, štož je z jeho zawostatych rukopisow a zakhowanych listow na Kocora a Smolerja jasnje widžeć. Tež mamy, z najmjeńša wot l. 1860, wěstu měru, kak wysoko wón sam tu abo wonu pěseň a baseň wažeše, w tym, hdže ju wón wozjewić da. Najwudokonjeniše mjenujcy podawaše wón do „Časopisa Maćicy Serbskeje“, mjenje dokonjane do „Lužičana“ a wšědniše do „Serbskich Nowin“; pěsnje, kiž pak z cyła jeho spodobanje njenamakachu, šlapi wón do rukopisneho, resp. papjerneho kućika we swojej studowarni, hdžež zakryte a zabyte wostachu, doniž je my tam njewučezechmy.

A wažnosť Zejlerjoweho basnistwa wotpočuje bjez dwěla w tom, zo wón maćiznu k svojim pěsnjam z přirody a ze serbskeho wjesneho žiwjenja bjerje a zo ju wón we wótčinskim, čistoserbskim a pobožnym křesćanskim duchu zapřimuje a wobdžěluje. Ze svojim wótrym, wotewrěnym wokom widžeše wón, kak hłuboko je našemu ludej swjata lubosć k Bohu a něžna, přelubozna lubosć k božej stwórbje do wutroby zaščěpjena, a wón jako prawy syn serbskeho naroda wobsedžeše tute jeho samownosće sam w najwyššej měrje: wón wobkedźbowaše žiwjenje stwórbje jara domyslne a dowćipnje a rozumješe jo nam basniscy w najrjeńšej podobje předstajeć. Wo tym swědča nimo mnphich jednotliwych pěsni wosebje jeho „Počasy“, kotraž su najlěpši dopokaz jeho hłubokeho zapřijeća božej stwórbje a jeho basniscy tworjaceje mocy. Serbske domjace a rataárske žiwjenje z narodnymi wašnjemi a swjedženjemi našeho luda matej za podložk wosebje „Serbski kwas“ a „Serbska meja“: tu kaž druhdže Zejler měrnje a wěrnje bjeze wšěch wotpohladow date serbske wobstojnosće wopisuje a w plastiskich, tež jednoremu čitarjej zrozumliwych wobrazach tak žiwje a zajimawje nam před woči staja, zo so nam zda, jako bychu so předmjety a podawki wot njeho wobspěwane před nami wupřescěrałe a stawałe a jako bychu jeho serbske wosoby žiwe před nami khodźiłe a skutkowałe; Zejler je swój serbski lud nanajlěpje znał a z najhorcyšej, čistej lubosću swojeje něžneje, nadobneje wutroby wo nim aza njón basnił; jeho pěsnje dawaju nam woprawdžity wobraz serbskeho luda samoho, kajkiž wón je ze swojej sprawnej, pobožnej, ale nic pobožnostkoweje myslu a ze swojej swěru. Tuž štož chce serbski lud nic jeno w jeho zwonkownym, ale tež w jeho znutřkownym žiwjenju spóznać, tón namaka k tomu najkrótši, najnjemylniši a najlubozniši puć w Zejlerjowych pěsnjach a basnjach. - A ze swojej swěrnej lubosću k serbskej zemi zaščěpuje Zejler serbskemu ludej samemu lubosć k domowinje a k maćernej rěči, kotruž wón znaješe a wumjelscy nałożować wědžeše w přenjoťnej cyłosci a cunjosći kaž žadyn z jeho rowjeńkow. To připózna waju tež wulcy wukrajny kriticy, kaž na př. pólski spisaćel hrabja Stanisław Mieroszowski, kiž mi wo Zejlerjowym pěsnistwje takle pisaše: „Ja čitam tute wabjawe idyle z cyle wosobitej radoscu - lubozne su wone kaž nalětnje

kropački, mejske zwónčki, njezapomnički, fijałki, nalicki a druhe małke, něžne pólné kwětki, kotrež nas ze swojej graciju, něžnotu a ponižnej elegancu zwjeseluju. Wulka wustojnosť k temu słuša, něšto woprawdže rjaneho a nadobneho po wašnju ludowych pěsni tak zbasnić, zo pola luda tež spodobanje a lubosć namaka - a Zejleř je, myslu, tutu wustojnosť w najwyššej měrje wobssdzał“ ... Haj, tutón posudnik ma cyle prawje: naš Zejleř je ludowy basnik w najlěpšim a najwyššim zmysłu słowa; čistoludowy a dospołnje serbski kharakter jeho pěsni je jim puć do srjedze našeho luda přihotował a Zejlerja kóždy serbskej wutrobje tak lubeho a sympatiskeho sćinił kaž dotal žadneho druheho serbskeho basnika.

Dr. E. Muka w Zhromadź. spisach Zejlerjowych.

85.

Ródnej řeči

O klinč a brinč mi, ródna řeč,
Kaž z njebjes lubosć wtebi dycha!
Za njewjestu chcu tebjě měć,
Ty krasna mojich sonow pycha.

Ty mojeju sy wušow wysk
A hordosć jazyka sy moja.
Hdyž čěsni mje a spina stysk,
Mi křídlo twoje zynki troja.

Tak zynčo kaž dych nalětni
A wonjejo mi w trunach hraješ.
Móc słodka ze rta wěje ći,
Hdyž do pjera mi kuzło tkaješ.

Ty woheń mojich słowow sy
A mojoh' mjena króna krasna.
Hdyž wichori a hroža ćmy,
Sy hwězda mojim myslam jasna.

O hrěj nas, deb' nas a nam swěć,
Ty wbohich Serbow złota pycha!
Haj, klinć a brinč mi, ródna rěč,
Wšak z njebjes lubosć w tebi dycha!

J. Čišinski, Serbske wobrazki.

86.

Maćérna rěč

Maćérna rěč ma w sebi wulku móc. Kajki lud je, što wón myśli a za čim žedži, što přežiwi a ćérpi, što jemu wjeselo cini to a hišće wjacjy ćeče do rěče a źórli zasy z njeje. Wona naćišći ludej jeho kharakter, wašnj a nałožki. Hdžež je so Serbam z namocu maćérna rěč brała, tam su so rozpušćile narodne zwjazki mjez ludom, tajcy su so po času skhilili k cuzemu, doniž njejsu cyle do njeho přešli. A tak smy zhubili serbske splahi a ludy a jenož horstka zwostachmy we Łužicomaj, kupa wosrjedź žołnjaceho morja Němcowstwa, kotrež chce nas póžrěć. Džensa hišće pozhubujemy Serbow po stach přez wotkhad do městow, přez zastojnistwa, towarstwa a žeńtwy. Přez to wotemrěja mnozy swojemu narodej a słowjanskemu swětej. Što sebi mjez nami Němc na swoju rěč być zda! Našu dzerži za špatnu. Nichtó njeprěje wažnosć nas wobdawaceje němskeje rěče. Čehodla njedyrbjeli ju jako druhu wobkhodnu do čista nawuknyć? Tola njesmě so k škodže serbskeje wužiwać a trjebać.

Serbska rěč ma w našich ludowych šulach měć centralne stojnišćo. Zcyła započinaju wyšše šule přezahe z wuknjenjom cuzych rěči. Najprjedy ma so džěćo w maćérnej rozwućeć. Pokazuju na tamne džěći, z kotrymiž w cuzej rěči zcyła ničo zapoćeć njemóžeš. Njeje tón čłowjek, tón lud wobžarowanja hódny, haj njezbožowny, kiž swoju maćérnu rěč, kotruž wšědnje trjeba, dospołnje njewobkneži? Tajka serbska rěč, kajkuž druhdy mjez Serbami słyšiš, je wonječesćenje maćérneje rěče. Hdyž serbske džěćo w šuli runje telko njemóže kaž němske, zda so we wočomaj němskeho dohladowarja hlupiše być, njedziwajcy toho, zo wone w swojej maćeršćinje wjele duchowneje maćizny wobkneži, kotruž pola němskeho podarmo pytaš. Je dha němska zdžěłanosć wjeřšk wšeje mudrosće na swěće? Što ma so potom wo druhich Germanach, wo Romanach a Słowjanach dzeržeć? Štóž je sebi njeskaženu a njezranjenu mysl za duchowne derjeměće bližšeho, křesćansku sprawnosć a čuće za natureske

a bóžske zasady wobkhowaŕ, tón dyrbi samo najmjeńšemu ludej joho njepríkroťšene prawo na maćernu řeč pripóznac. Wězo mamy tež winowatosće napřečo statej. Wón žada sebi jenajke duchowne wuwowanje luda. Tola na woćehnjenju džěci nima wón njeposředne prawo. Te słuša staršim. Stat ma jenož tomu dopomhać, štož starši njemóža abo zanjechaja. Swójba ma swoje natsurske prawo na maćernu řeč. Teho nimaju stat, cyrkej a šula jej kazyć a brać. Stawy jedneho stata maju so mježi sobu lubować a česćować. Tola wjacy lubosće smědža sebi domoróдни jenajkeho pokhoda wopokazować. Kóždy čłowjek smě po křesćanskej wucbje swój narod najbóle lubować. Z tym pak so cuza řeč a narodnosć njezacpěwa, štož nam naši njeprěceljo rad potykujaja. Lubosć k narodej je wola boža. Tohodla mamy jón ze wšěmi dowolenymi srědkami stajnje a wšudže podpjerać a zakitować. Stóž potajkim ze słowom a skutkom swoju serbsku narodnosć zaprěwa, so maćernej řeče hańbuje, ju wonječesći a potlóčuje, haj hišće druhich k tajkemu hrěšnemu činjenju wabi a tak wot wšěch přistojnych ludźi zacpětemu wotrodženstwu polěkuje, je najhórši renegat, Judaš na swojim ludze, je hanjeř Boha, kiž je jemu maćernu řeč do erta zaščěpił. Tajcy tež žadnych materialnych woporow za swój lud a narod njeprinjesu, radšo brója zbytny pjenjez za swětne a hrěšne wjesela. Tajkemu je tež wšo jedne, hač je Němc, hač Serb, hač Rus abo Prus; je kosmopolit. Pod kwaklu dotalneho systema w Němskej su Serbja nimo měry narodnje škodowali, a naša maćerna řeč bě k prošerskej róli, haj k smjerći zasudžena a zatamana.

Wukhod maćernej řeče je natsurski, tajke je tež naše prawo na nju. Štóž chcył to přěć, tón by so čłowječej naturje spjećował. Nichtó njeje sebi ju sam dał. Za wšěch čłowjekow je wona jedne z najdróžšich kubłow, kotrež na zemi mamy. Maćerna řeč je řeč wutroby a mysle, w kotrež cyle duchowne žiwjenje ze swojimi myslimi a začućemi so zjewja. Wona je z wosobu tak něžnje zjednoćena, kaž ćělo z dušu. Štóž ju bjerje a niči, tón torha jednotliwcej kaž ludej častki z duše. Kóždy lud ma swjate prawo na swoju řeč, a byrnjež mjeńši był. A tele natsurske prawo je pola wšěch ludow jenajke. Njech kóždy, pola kotrehož narodne čuće njeje hišće cyle pohlušene a podušene, sam rozsudzi, hač wón wupad na swoju maćernu řeč jako hórku njeprawdu njezacuwa. „Móc dže přez prawo!“ Tak rejachu něhdy hakatistoj a wšoněmcy. A Bohu džak, jich rohi njerostu wjacy hač do njebjes. K tomu słušeše kharakter: před nimi, před wyšnosćemi a predstajenymi swojeho serbskeho zmyslenja a narodneho přeswědčjenja so njetajić. Z dobrym přikładom bechu a su nam naši wótčincjo. Hdyž budža Serbja wšě swoje džělo a skutki po tym posudžeć, hač su we wšim k lěpšemu a k wužitkej naroda, potom budže s nimi tež lěpje.

Jurij Słodeńk, Serb. Słowo 1919.

87.

Serbščina

Je serbska řeč kaž lry slěbrozwuki,
kiž hiba porsćik zefyra;
kaž truny, kotrež přez hajnišća, łuki
najmilše zynki zaklinča,
zo kwětka tež směwa
so wjesele, spěwa
a klinči haj a dom.

Njej' serbščina kaž wětry šepotace
a w hał'zach mócne šumjenje?
Njej' w studničcy to źórło pluskotace
we sćinje ćiche zynčenje? Haj, khwalimy miłu tu mócnu a žiwu sej serbsku swoju řeč!
A praj, hač nješuči kaž žołmy wodow,
kiž wichor wala wějacy?
Kaž hrimot, mróčelow to połny škodow,
hdyž njemdri z błyskom zatrašny?
Haj, hrožace słowa
ze žołmjacoh' doła
to potom zynki su.
Sy słyšał hdy ty lubozniše spěwy,
hač sołobika, škowrončka?
Sy posł'chał, na jězoru kołp' hdyž běly
swój spěw we smjerći zanoša?
Tak klinči kaž žana
tež řeč naša rjana;
duž najlubša nam budź!

Jan Čěsla, Hórnikowa Čitanka.

Wužitnosć serbskeje řeče

Hač-tež-to je serbska řeč wužitna? Serbska řeč, kiž ma wjacy gramatiskich twórbow dyžli němska, je rozwiwanju myslenja wulcy spomózna; tohodla serbscy hólcy, kotřiž woprawdže serbscy mysla, na gymnasiju při wuknjenju cuzych řečow z wjetša so wuznamjenjeju. Ale wužitk serbsčiny přez wučerňju won daloko do žiwjenja saha. Němcy žadaju za naš nětčiši čas pódla němčiny znajomosć dweju nowišeju řečow: francózskeje a jeńdzelskeje, a nekotryžkuli na wuknjenje teju sameju rad wjele pjenjez waži, dokelž při pućowanju do wukraja abo doma we wobkhadže z ludźimi druhich narodow bjez njeju być njemóže. Tomu abo tamnomu česćenych čitarjow snadź so to tak nuzne njezda; ale wón mi, ja z nazhonjenja řeču, na słowo wěř, a kóždy mlódši daj sebi wote mnje radzić, zo khroble njedyrbi wuknjenje řečow zakomdžeć, hdyž so jemu, kaž wosebje na gymnastju, składnosć k tomu poskića. Přetož - tež wothladujo wot wužiwanja literatury - nichtón njemóže wědžeć, hač budže wón přichodnje na měrnej wjesy sedžeć, kotraž je z jenej abo dwěmaj řecomaj dospołnje spokojom, abo hač snadź do wobstojnosćow přińdže, kiž znajomosć někotrych nowišich řečow wužitnu abo tež njewobkhadnje nuznu činja. Tak daloko smy z praktiskimi Němcami cyle přezjene, kotřiž germanske a romanske jazyki wobjimać pytaju: ale my hišće něšto wjacy žadamy; přetož štóž němske mjezy překroči, tón lohko do tajkich krajow dóńdže, hdžež ani germanska, ani romanska řeč njedosaha. To widźimy hižom w najbližšej blizkosći, w susodnej Rakuskej, hdžež je najwjetši džěl krajow wot Słowjanow wobydleny. Tu, kaž tež w Pólskej a Ruskej, je wikowanja a služby dla hižom tón abo tamón lužiski Serb pobył, kiž sebi ze serbskej řeču přez kraj pom-haše. Wo wužitku serbskeje řeče wjedža tež stari ludžo powědać, kiž móžachu so we wójnje z ruskimi wojakami atd. zrěceć, a kotřiž při tym lěpje woteńdžechu hač susodni Němcy. Čim bóle pak w našich časach wobkhad ludow mjez sobu, ze železnicami atd., priběra, čim nuzniša bywa - na což su němscy překupcy z džěla tež hižom kedźbować počeli - znajomosć z najmjeńša jedneje słowjanskeje řeče. Štóž pak jednu rozumi, namaka so lohko do wšitkich druhich jako sotrowskich řečow. A tónle wulki wužitk, kotryž budže so w běhu lětstotkow přeco zjawnišo pokazować, podawa nam naša luba maćerna řeč, naša serbsčina. Tohodla sebi ju khwalmy a hajmy jako wosobnu dobrotu, kotruž je boža miłosć nam wobradziła.

Dr. K. B. Pful, Hórnikowa čitanka.

89.

Epigramy

I.

Džaka w swěće njehladaj,
Připóznaća nježadaj!
Hewak w hněwje zahinješ a w złoobje.
Myto skutkow pytaj we wutrobje!

II.

Stupać w taktu, kaž so piska,
Z wjelkami wuč z jednej truby,
Wěc mi stajnje běše nizka -
A tak mnohim njeběch luby.

III.

„Serb sym, Serb swěrný wostanu,“
Do swěta młodźenc hordže trubi.
Hlej, džěło lóžše, ćežši pjenjez so
We Němcach zabłysknje, a khwatajo
Wón jako muž so z Serbow zhubi.

J. Čišinski, Formy.

90.

Ja sym Serb

Ja sym Serb, to kóždom' praju,
Njech mje khwali, hani!
Rodženy sym w serbskim kraju,
Hdžež su ludžo khmani.

Serbscy čuju w swojej duši,
Serbscy mysli hłowa.
Žadyn wětr mje njepohłuši,
Hołk mje njepřewoła.

Kóžda žilka serbscy bije,
Kóždy stawčk je serbski.
Dónž so morjo njewulije,
Wostanu ja serbski.

W modlitwach za narod prošu
W horju, we radosći;
Kóždu ranu jemu košu
Swěrný we lubosći.

Z tysac stron njechza mnu šwórča
Njepřećelow šipy,
Zradcy njech, štož chcedža, bórča:
Njepušću so lipy.

Wotrodźenc njech so mi směje,
Njech mi přećel klije,
Zawistnik njech cesć mi drěje,
Njech mje krjudža zmije:

Ja sym Serb, haj, hač do rowa
- Słyš mje Bóh samlutki -
Serbska wutroba b'dže, hłowa,
Serbske słowa, skutki.

Jakub Šewčik, Jubijejne spisy Serbowki.

91.

Móc serbskeje řeče

Něhdy sym w Łužičanu rozestajał, čehodla Serb z konjom a ze psom němski rěči. - Kón a pos staj zwěrjeći, z kotrymajž tajki zemjank najradšo wobkhadžeše. Podan njewólnik wotposlucha sebi rěč knjezowu a měnješe skónčnje, zo kón a pos jeno němski rozumitaj.

Psy pak tola serbski rozumja nic jeno w Serbach ale tež něhdžežkuli druhdže. Dwaj přikładaj tu podam, kiž sym sam nazhonił.

Dowjezech so wóndanjo (nazymu 1886) na konjacej dróžnicy po Zeitz-skej hasy won ke Konjecam. Steju na zadnim peronju a někotři mužoj. Wulki čorny pos přiběža - a běžeše z boka woza šćowkajo a chcyše jeneho škusać. Chychu jeho wotehnać z wołanjom a hroženjom - ale pos čím bóle šćowkaše. Khwilu přihladowawši na psa zawołach serbski:

„Psyče, njej' će hańba?!“ A pos so, sčahnywši wopuš, zawróci a čekaše wot woza. Wšitcy so dźiwachu. Ja pak so smějach a rjeknych: „Rěč njeznata je psa stróžiła.“ Při sebi wšak myslach: Tež ludžo našu rěč njezriaja - a Serbow so boja -

W zažnym nalěcu 1886 džěch po drózy z Drježdžan do Wysokej; w Bohlen zastupich pola zahrodnika, a chych něšto nalikow kupić. Rěčach ze zahrodnikom, a njedaloko stoješe pos rječaznik. Pos so mi spodobaše, a chych z nim porěčeć. Zahrodnik praješe: „Pos kusa.“ Počach psej rjenje serbski rěčeć, a pos preco bliže ke mni lěžeše, a poplacowach jeho na hłowu, a pos mje njekusny. Zahrodnik so džiwaše a rjekny, zo rozumil njeje, štož sym z psom rěčał. „Widźiće,“ prajach „pos rozumi serbski a wy nic - wě wjacy dyžli wy.“

Ducy domoj pak sebi myslach: My Serbja z Němcami přecy rjenje rěčimy, a njechadza nam rozumić. Njerozomne skočo w sakskich krajinach zabyło njeje, zo su jeho prjedownicy serbski khlěb jědli.

Handrij Dučman, Łužica 1910.

92.

Serbam

Lětnje wětřički hdyž zaduwaja

Bóh wšem kwětkam kćěci dowoli!

Kóžda zahrodka so krasnje zyboli,
Něžne kwětki wónje rozsywaja.
Zo by kwětka rjeńšo zakćěwała,
Pilny zahrodnik jej přiliwa;
Na prócu a mučnosć njedžiwa,
Zo by krasnosć hišće přiběrała.
Serbowstwu dzeń najětni tež swěći,
Młódne kwětki kćěja w mnohosći,
Pokrjepja je pilnosć serbskich džěći.
Tuž sej tute kwětki zdobnje hajmy,
Zjednoćmy wšě mocy w lubospi,
Bohu wjeřšnemu so pod škit dajmy!

M. Hórnik, Čitanka.

93.

Serbske wobydlerstwo w Budyšinje w spočatku 15. lětstotka

Budyšin, z wopředka małe wobronjene městačko abo lěpje wjeska, natwarjeny wot našich serbskich prawótcow, bě najprjedy tež jenož wot nich wobydleny. Tak zwosta to lětstotki dołho. Ale hdyž němski kejžor Ota I. we wójnje ze Serbami sebi twjerde městna pytaše, z kotrychž mohł dale přećiwo Serbam wojować, natwari w Budyšinje, tak powědaju nam króniki, twjerdžiznu pozdžišo Ortenburg mjenowanu. Z dobom pósła do tuteje twjerdžizny němsku wobsadku. Z tym přičezechu přeni Němcy do dotal serbskeho Budyšina. Pozdžiši němscy kejžorowje, kotřiž tohorunja ze Serbami wójny wjedzechu, spytowachu tež křesćanstwo do serbskeho kraja zawjesć a sćezechu tohodla němskich kolonistow do kraja, kotřiž so wězo předewšěm do městow tlócachu. Kaž wšudžom, tak sta so tež w Budyšinje, zo Němcy Serbow bórzy po ličbje přesáhnychu. Budyšin pak bu z tutym připućowanjom kolonistow stajnje wjetši a wjetši, a Němcy, kotřiž ze Serbami hromadže bydlić njechachu, tutych po něčim z měšćanskich murjow wutlóčichu. Serbja, stajnje měř lubujo a njeradži wojujo, pytachu sebi z wonka měšćanskich murjow nowe bydla a twarjachu sebi nowe

statoki. Tak rozumimy, zo so na kóncu srjedžneho wěka předměsto Budyšina „serbske předměsto“ mjenowaše.

Z pomocu dawkowych lisćinow sym spytał ličbu serbskich wobydlerjow w Budyšinje w započatku 15. lětstotka wobličić. Njejsu drje w tutech lisćinach jako Serbja woznamjenjeni, tola myslu, zo je so mi po swójbny mjenje dawki dawarja abo po jeho pokhodze t. r. po městnu, z wotkelž je do Budyšina přičahnył, poradziło, ličbu Serbow nimale z wěstosću wuslědźić.

Zpřehlada dawkow widzimy, zo měješe Budyšin wokoło lěta 1408 něhdže 347 serbskich hospodařstwow z 1909 wosobami, to je 35,8 procentow wšitkich wobydlerjow, potajkim wjac dyžli třecinu Serbow. Přispomnić tu dyrby, zo měješe Budyšin po mojich wobličowanjach tehdom wšo hromadže 5335 wobydleri, Zo Serbja woprawdže před přikhadzacy mi Němcami do předměsta Budyšina wotstupowachu, widzimy z toho, zo bě w nutřkownym měsće 94 serbskich hospodařstwow z 517 wosobami, we wonkownym pak 253 hospodařstwow z 1392 wosobami. Abo po procentach přińdže 9.8 procentow na město za murjemi a 26 procentow na město před murjemi. W nutřkownym měsće běše wosebje „Serbska wulica“, w kotrejž najwjacy Serbow bydleše, po čimž je tež swoje mjeno dóstała.

So samo rozumi, zo mnozy z tutech Serbow njeběchu w Budyšinje samym rodzeni, ale zo běchu, jeli nic runje sami, tola jich starši a prastarši do Budyšina přičahnyli. Zajimawe je zhonić, z kotrych kónčinow serbskeho kraja abo z kotrych serbskich wosadow běchu připućowali. To praja nam jich swójbne mjena, kotrež su mnohim z nich date po wsy abo wjesy, z kotrež do města přičachnychu. Tak widzimy, zo tehdy budyšscy Serbja ze sčěhowacych wosadow pokhadzachu: z bartskeje 3 wosoby abo swójbny, z budyškeje 26, z husčanskeje 6, z hodzijskeje 9, z hućinjanskeje 2, z bukečanskeje 4, z mało - budyšinskeje 1, z klukšanskeje 6, z malešanskeje 3 z minakałskeje 6, z njeswačidlskeje 11, z budestečanskeje 4, z póršiskeje 3, z radwořskeje 5, z hornjowujěždžanskeje 3, z wjelečanskeje 4. Dale pokhadzachu z wosadow lubijskeho wokrjesa: z bukečanskeje 3 a z ketličanskeje 4, a z wosadow kamjenskeho wokrjesa: z króscičanskeje 3, z wosleńčanskeje 3, z ralbičanskeje 2 a z wotrowskeje 2. Z tutoho zestajenja spóznowamy, zo wosebje z wosadow blisko Budyšina wjac Serbow do města čahaše, dyžli z dalších. To pak je tež cyle zrozumliwe. Jenož Njeswačidlo čini tu wuwzaće ze swojkej wysokej ličbu 11 wosobow abo swójbow.

Što pak bě wina, zo mnohi krasnu ćichu wjesku z lubym domčkom a kćějaty mi polemi wopuści a swoje zbožo w měsće pytaše? Pola toho abo tamnoho běše to nadžěja, zo w měsće wjetše zamoženje docpěje, hač je jemu to w ratařstwje móžno. Ale časćiša přičina bě scěhowaca: W času do 14. lětstotka wědžeše serbski rólnik, zo wšě ćeže ratařstwa njese za swoju džědźičnu zemju a za wosobinsku swobodu. Tola wot tutoho casu a snadź hižo něšto prjedy dyrbyeše ratař pódla swojich starodawnych ćežow tež nowe přislušnosće dopjelnejć a k tomu zemju wobdžělać jenož jako poddan w hrodze sedzaceho zemjana, kotryž dawk žadaše. Tuž mnohi radšo wšo stejo a ležo wostaji a pytaše w blizkim Budyšinje swoje zbožo.

Nimo měry zajimawe by hišće było wuslědźić, kajke rjemjesła wosebje Serbja w Budyšinje wukonjowachu. Znate je, zo w něšto pozdžišim času Němcy z hidu na Serbow w měsće zhladowachu a skónčnje to docpěchu, zo žadyn njesmědžeše z mištrom być, jeli njemóžeše dopokazać, zo njeje serbskeho pokhoda. W tutym našim času to po zdaću w Budyšinje bišće njepláceše. Tola hač dotal njejsmy hišće žadnych kužołow wuslědźili, kotrež bychu nam na tole prašenje wotmolwile. Nimale z wěstosću pak móžemy prajić, zo Serbja wosebje w předměsće Budyšina tež husto dosć jako ratarjo swój khlěb jědzachu.

Dr. Jakub Wjacławsk, Č. M. S. 1917.

94.

Mortwy doł

Balada.

Pójće mi hólcy, khwatajće,
Pójće nětk, ze mnu spěwajće
Spěw mi tón cuni klinčaty,
Po wšěch mi Serbach zynčaty,
Po wšěch mi Serbach serbowski
Wo tych mi rjekach ryćeřskich! -
Tam hdžež mi we luboznej saksonskej zemi
Łobjo to šěroke slěbori so,
A nad Łobjon/skały so zběhaju k njebju,

Tam wysoko stwarjeny móst ja ći znaju
Wot skały do skały wjedźacy tak,
Zo wyšši njej' žadyn ći po cyłym kraju. -

Z mosta tam dele zhladuju,
Wuhladam trašnu hłubinu,
Wudžera na mnje dźiwje so
Hłuboke, hrózbne bjezedno;
Šmrěki tam delkach hobrske
Su ći kaž jehły maličke!

Tam hród je stał serbski na wysokej skale, -
Minyło tomu so wóšom stow lět, -
Dha na nim rjek Wójměr bě nadobny z knjezom,
Pan sylny a rjany, po wutrobje sprawny
Wótcowskim přiboham přiwisujo,
Pak swěrný a w bitwje před druhimi sławny.

Žadyn joh' winik njeprěmó,
Žadyn tež brón jom' njeprěkló;
Přez kabat jemu železny,
Přez worcel jemu blyšćaty
Puć jeno lubosć sćini sej,
Lubosć ke knježnje póćiwej.

Je lubosć ći dźiwna, njedźiwa na wěru,
Ani po narodže njepraša so; -
Jadwigu bě wuzwolił, křescanku, džowku
To němskeho ryćerja Wulframa młodu,
Kiž tam na susodnym hrodže bě knjez
A surowy njeprěćel serbskemu rodu.

Słał drje je Wójměr braškow k njom'
Z přistojnym, pěknym postrowom,
Z próstwami sam so ponižił,
Tajkile wotrjek naprosył:

„Serbskoh' za pohana psyču krej,
Nanihdy moja džowka njej!“ -

Na třěše zasutała zrudnje je sowa,
Wokoło hroda bě wichorina
So zběhnywši přirodu zatřasała dźiwje:
Pak wjetšu we wutroby hłubinje twori
Wójměrej zrudoba z njepokojom,
Zo nihdy njej wurjec, kak we nim so hori.

Wěra ta hory přesadzi;
Lubosć wšě hory přeskoči:
Wójměrej přińdže do mysle,
Lisćik wón lubej napiše,
Sćełe tón lisćik z huslerjom
Podróżnym skradžu lubej dom:

„Wo jědnatej, luba, budź jutře ty delkach
Pod hrodom w zahrodze čakajo mje,
Zo wuńdzemoj skoro wšěm njepřihodnosćam,
Zo lubosći twarimoj tempel we miłym
Mojim mi hrodžišću skałowatym,
Na mojim mi sydlišću njepřewinliwym.“ -

Čitawši holčo měnkluje,
Dwojaka mysl ju přehnuje:
„Dyrbju dha, abo njedyrbju? -
Budža mje swarić njeswěrnju -
Budža mje tamać njesmilni -
Njetama-li Knjez njebjeski?“ -

Ně, wón drje Bóh lubosće wostanje wěčnje,
Njetama, štož džě po lubosći je!
Tu z nana - hač křescana - hidženje sapa;
Tam z pohana wutroby lubosć so płodži,
Kaž z njebjes jandželik kiwajo mje: -
„O jandželko, twoje njech swětło mje wodži!“ -

Nóc běše ćicha nastała,
Sparnu tu płachtu přestrěła.
Jěchataj dwaj tam na konju,
Čěritaj spešnje po puću;
Dojěchu Wójměr z Jadwigu,
Na Raćin - skału wysoku. -

A mějtaj so derje a wužijtaj rjenje
Jasne dny wjesela z džakownoću!
Tu pod slóncom khwilčički zboža su kuše, -
Haj slěduje łóhcy dosć njewjedro trašne
Hodžinku miłu, zo wotćećpic maš
Traš z trajawej zrudobu wšo zbože brašne. -

Bórzy džě Wulfram wuslědzi
Khowanku swojej' džowčicki;
Pěni so w zlósci, zaroća,
Wječenje krwawne přihroža;
Wulki džěl Němcow wobjěcha,
Syły sej luda zhromadža:

„Mi pojće nětk, krajenjo, pomhajće wječić
Křiwdu nam šibale načinjenu!
Was wšitkich džě nastupa, hac smědža Serbja
So smjeći nam dale, nam knjezić na skodu, -
Wutup´my hnězdo to sokołowe,
A smjerc tomu sokołej, smjerc jeho rodu!“ -

Tupaju konje, zrjehotnu -
Wótre te mječe zabrinknu, -
Mróčele Němcow walejo
K Raćinej so a smalejo
Surowje wšitko wutupja,
Štož jenož serbske mjeno ma.

Drje nadběhi činja, pak witani krwawnje
Z twjerdžizny stupaju z wopječicu;

Što čłowska móc zamóže přećiwo twjerdzi,
Kiž Bóh je chcył sam ju ze škitom tak wodžéc,
Čas zo by, wšo hewak scyrowaty,
Lět tysacy ani ju njezamóhł podmlěć? -

Měsacy tak so pominu,
Lěto je nimal' na kóncu: -
Běda, či běda, Wójměro!
Sylniši winik přiwdá so, -
Hórši, hac Němcow zlobota,
Njepřećel hłód so přisnowa!

Ach, z hłodom wšě stawy či wošlabnjeja,
Z hłodom wšě wutroby zezawutla,
Kaž kwětka bjez włohi či zwjadnjena mrěje:
Hlej, Serbam hłód wutrobu nješćini khmanu.
Žiwy so njepoddam njepřećelam!
Tak Wójměr: „Stož swobodu lubuje, za mnu!“ -

„Do twojej rukow, Morjawa,
Swobodny syn či khwatam ja!“
Mječ w rucy z mosta šwikny so,
Z nim jeho štyrceć rjekojo,
Zleća do trašnoh' bjezdónka -
Bjezdno wšitkich pohrjeba. -

Jich kosće tam běleja w hłubinje ćichej,
Křižik jim žadyn tam stajeny njej',
Jim sołolik žadyn tam njepozaspěwa, -
Hač lutke tam sowisko styskniwje woła:
Sława budź wěčna, wy rjekojo wam! -
Hlej, to je ta powěsć wot mortweho doła.

J. Ed. Wjelan, Č. M. S. 1876.

95.

Mařcyna pŕaza

Mařka pŕedže spěwajo
Běłku kudžel židžanu,
Wóčko swětle błyskajo
Swědčiči mysl radostnu.

Wjerć so, ćeńke wrjećenko,
Směwkaj mi so myślička,
Cehń so, swětle pŕedženko,
Budžeš kwasna suknička.

Kajke, wčera wjesele,
Juřk bě z Mařku na slubi;
Džensa hórke rudženje -
K wójni su joh' zbrónili.

Mařka pŕedže plakajo
Šěru kudžel pačosnu,
Wóčko žołmy sylzujajo
Swědčiči tyšnu zrudobu.

Wjerć so, čorne wrječeno,
Lubeho su zabili;
Sěre, zrěbne pŕedženo,
Smjertna budžeš košul mi.

Jan Radyserb-Wjela, Tydźenska Nowina 1844.

96.

Wineta

Hdyž do wócka ći pohladnu,
Dha na Winetu pomyslu,

To sławne město zastarske,
Kiž do morja so přepadže.
Štóz prawe hrónčko wurjeknje,
Winetu zaso wuzběhnje
Z najjasnišimi wěžemi
A wysokimi khěžemi.
Praj, kajke hrónčko wuzwolu,
Z čimž twoju lubosć wubudžu,
Zo kaž Wineta postanje
Mi w ćichej twojej wutrobje?

K. A. Fiedleř, Lužican 1868.

97.

Serbski prawopis

Runjež su Serbja jenož mały lud, dha mjez nimi tola dwoje wěry wuznaće knježi. Wobej wuznaći meještej dotal swój wosebity prawopis; a rozdžěl teju prawopisow mały njeběše. Z toho přińdže, zo protestantjo katolske knihi čitać a zrozumić njemóžachu, a katólsky nic protestanske. Dokelž pak smy nětko wšitcy w nawědžitosći a rozswětle tak daloko, zo jedyn druhemu wjacj wěry njewutyknjemy, a dokelž smy póznali, zo kóžde rozkhadženje serbskim naležnosćam škodži a zo móže Serbowstwo jenož w přezjednosći luda duchownje so rozwijeć a rozkčěwać, tohodla su so mužojo wobeju wuznaćow w tym zjednoćili, zo by so nowy prawopis postajił a wot wobeju wuznaćow nałožował, tak zo by kóžda wudata kniha kóždemu Serbej wužitna była. Tak je tute nowe wašnje pisanja, tutón nowy prawopis nastał, kotryž je na powšitkowne słowjanske prawidła załoženy a so składny abo analogiski mjenuje. Tohodla, serbscy krajenjo, njewotwlakujće so tutoho prawopisa! Přez njón, jenož přez njón móžemy zjednoćenju našich Serbow a rozkčěwanju jich duchowneho žiwjenja spomóžni być. Njepraj nichtó: To su nowinki!“ přetož na starym městnje njemóžemy přecy stojo wostać. Njepraj nichtó: „Tón prawopis je ćežki!“ Wón je při nałoženju małeje prócy lóžši hač stary. Wulka syła našich wučenyh je jón z wutrobnej radosću powitała, a wy, kiž jón dotal njejsće póznali,

přimajće so jeho z najlěpšej wolu! Wopomńće, zo chcemy zjednoćeni za nawědźitosć našeho rad wuknjaceho ludu džělać.

Do słowjanskeje rěčnicy, a wosebje do słowjesow, je Čech Dobrovský najprěni swětło přinješ, kotrež naš krajan dr. Pětr Jórdan we swojich rěčničnych spisach rozšěrja, na čož tudy džakownje spominamy.

Dr. Kř. B. Pful. Čas. Mać. Serb. 1848.

98.

Serbski rychłopis

Hdyž běchu ludžo počeli prajene słowa pisać, počachu sebi tež na to myslić, kak bychu je po móžnosći ruče napisać móhli. Tohodla nałożowachu hižo w starogrekskich a staroromskich časach wšelake skróćenki słowow. W nowišim času poradzi so wunamakać pismo, z kotrymž móžeš khětrišo pisać hač rěčeć. Tajki rychłopis wuslědži za němsku rěč mjez druhimi Gabelsberger. Dokelž běše jeho system khmaňši dyžli druge podobne, přenjese jón Hendrich Jakub Heger, podpjerany přez sławneho Šafařika, přez Šumavskeho a druhich, l. 1848 na štyri najwjětši słowjanske rěče. Potom tež druzy we wšelakich słowjanpkich rěcach rychłopisne zestajenja připrawjachu a nałożachu. Tež w našej serbsćinje njewosta to njespytane. Štoš smy wo tom zhonili, staj so tu prócowałoj jako přěni naš najslawniši narodowc Michał Hórnik, a po nim z młódšich Jurij Kral. Do ćišća pak plody jeju prócowanjow dotal přiše njejsu.

Někotre mužkuli pak, wosebje serbskim předarjam a rěčnikom, budže snano witana wěc, hdyž budža móc swoje myslički khwatnje napisać a z tym wjele droheho časa zalutować. To je wina, čehoždla namołwjany přez druhich swój rychłopis tu w ćišću wozjewjam. Wón je nic jeno po teoriji zestajany, ale po mnohe lěta tež praktiski přeze mnje wuspytowany a nałożowany. A k tomu je wón tak lohki, zo jón kóždy zdžěłany Serb za někotre njedzele a, štož němsku stenografiju hižo znaje, za tydžeń dospołnje nawuknje. Z rychłosću zjednoća tutón rychłopis tež dospołnu wěstosć, kajkuž ma pismo, tak zo tón, kiž jón znaje, bjez wobćežnosće přečita nic jenož, štož je napisał sam, ale tež štož štó druh. Srědkaj, z kotrymajž so to dosćěha, staj teje: pismiki su jednore, pisaju a zwjazuju so lohcy; skróćenki słowow su

postajene po wěstych prawidłach. Potajkim džěli so wucba wo rychłopisu do dweju džělow, do wučby wo zložkach a do wučby wo słowach.

Dr. Filip Rězak, Č. M. S. 1895.

99.

Hudźba

Ty wodziš mje na hóna jasne,
Ćěř ludaprózdnu, ćichomnu,
A moje přeća, sony krasne
So swěća tebi we wočku.

Njeh swět mje tyši, přepóznawa,
Ty wěš, što pjelni wutrobu.
Wšak twoja řeč mi wěstosć dawa,
Zo znaješ radosć, stysknotu.

A sym ja přišoř khudy k tebi,
Tu nabych drohich kubłow dosć:
Hlej, pokoj duše dobych sebi,
Móc a horjo a zbožownosć.

K. A. Fiedleř, Lužica 1901.

100.

K. A. Kocor

Štó by mjez nami Serbami jeho mjena njeznał? Štó by jeho spěwow njespěwał? Wotročk a džowka, bur a knjez, zdžěłany a njezdžěłany w holi a horach, we wsach a městach, spěwa při džěle a při wjeselu krasne hłosy našeho mištra. Tež cuzomc, samón němski susod se Kocorej

kłoni, z respektom a počesćowanjom. A my džensa našemu mištrej ławrjenc podawamy, džakownje prajicy: „Ty sy, kiž sy naš luby lud spěwać wučil!“

Kocor je rodźeny melodiski genij; z jeho kuzłaŕskeje lyriskeje harfy stajnje nowe zaklinčuja hłosy, poľne naivneje jednorosće, ale nutrneje hłubokosće; wurazy to woprawdźiteho wumjeľskeho ducha. Našemu ludu je Kocor załožeľ serbskeje narodno-wumjeľskeje hudźby, wosebje spěwa.

W serbskich hórkach a hajkach zahoŕskeje wokoliny dorosće; tam zaščěpichu so jemu serbske narodne hłosy zahe do wutroby; a hdyž bě pozdžišo w hudźbje so kubłaľ, z mćcnym hibanjom wožiwichu, rozwiwachu a přetworjachu so: narodny spěw bu ze žiwjenjom jeho byću. Hnydom jeho přenje hudźbne pospyty wobswědčuja to; spěšnje nadoby powšitkowneje popularity.

Wjele k wuspěchu Kocorowych komposicijow přida zbožowny připad, zo namaka w fararju H. Zejlerju basnika, kotryž tak kaž wón stoješe na rćdnej pćdze serbskeho ludstwa, pěsnjerja bjeze wšjeje tendency, kiž date poměry a wobrazy z ludoweho žiwjenja skićeše w plastiskej formje a w prostym podaću.

Tak bu Kocor teŕ sobuzaložeľ serbskich spěwanskich swjedženjom l. 1845 a sćehowacych, a z tym njesmjertny zbudzowaľ noweje serbskosće. - Tehdom džě počachu so Serbja z nowa jako lud začuwać, a zjawnje přez Kocora dopokazachu swoju khmanosć teŕ za salony. Kocor njewobmjezowanje wobknježeše programy spěwnych swjedženjom, jeho spěw so rozleća do najzdalenišich wsow a mćcnje wjele wudokonja za zbudženje młodeho Serbstwa. Teŕ někotry młody wobdarjeny Serb tehdom swoje mocy spytowaše, kaž Frencl w Njeswaćidle - a staršaj hižo: Smoleľ a Zejleľ we Łazu.

Kocor je z njewšědnej pilnosću džělaľ, wozbožujo swćj lud z wulkej syľu maľych a wjetšich składbow.

Wulkotnje zaćiščachu so posľucharjam jeho oratorije, z kotrychž drje stej „Nalěće“ a „Kwas“ najkrasnišej wupłodaj jeho Musy; mi so „Nalěće“ najkrasniše a najslawniše mištrowe džělo być zda.

Ale teŕ w jeho mjeňšich džělaľach so krasne nakhadžeju parle. W dejmantowym bľyšču swěći so jeho „Syrota“, kotraž teŕ najkamjeńtnišu wutrobu zmjehći. A kak ŕorľi so bohaće

melodiske žiwjenje w opereće „Jakub a Khata“! Jedne z najposlědnych rjanych džělow mištra je „Wodžan“, na słowa H. Dučmana-Wólšinskeho komponowane. Tež krasne narodne reje se zajimawym rytmom je nam Kocor darił. Ani njezapominajmy na jeho komornu hudźbu a jeho ouvertury, hačrunjež njejsu tak znate. Hnujacy začišćuje so duši jeho duchowny oratorij: „Izraelowa zrudoba a tróšt“. Wšě wjetše kompozicije - oratorije, su so w Budyšinje, Lubiju a tež w Drježdžanach, ze znamjenitym wuspěchom před wubranym posluhařstwom předwjedle, mištrej k wulkej sławje a nam Serbam k česći - a k wužitku.

Wšitke Kocorowe kompozicije, tež najwobsěrniše, kaž jeho oratorije, maja wěsty raz wysokeje noblesy a žadneje pócciwosće; wšitke su po formje jednorje tworjene, njeso znamjenja narodnych hłosow. Ja bych Kocorowe spěwne pěsnje přirunał holčcy ze wsy, prostej w drascenju, rjaney, něžnej a lubej, tu sonjacej, tu šibałej; a jeje módrej wóčcy a kćějacej hubcy nas wobkuzłujetej, hdyž džě je wšo tak přirodžene na njej, ani jeje mysl njekhori na mudrowanje.

We swojim narodže Kocor samsne město zajima, kotrež Bjedrich Smetana w čěskim. Někotre rysy su jemu a čěskemu mištrej zhromadne. Wobaj narodžištaj so w přenjeje štwórci minyłego stotka, Smetana 1824 w Litomyšli, Kocor 1822 w Zahorju pola Budestec. Wobaj z prostych stawow swojeho ludu pokhadžataj. Kocorowy nan bě rolnik, Smetanowy piwarc. Lubosć k hudźbje w tym a wonym wucuci w najpřenišej młodosći. Kocor zdžěla so w Budyšinje w dobrej wučbje hudźbneho direktora Heringa jenak wustojnje kaž na klavěrje, tak na piščelach, a na seriousneho komponistu - Smetanowy talent zrawješe w Prahy pod nawodom znamjenitneho yirtuosa na klavěrje a hudźbneho skladowarja Prokeša. Smetana a Kocor zahe z originelnymi składbami předstupištaj před lud: Kocor někotre z luboznych přeničkow poswjeći swojemu wučerjej Heringej, Smetana swoje kharakterne opus 3. za klawěr mištrej Lisztej. Wobaj w najlěpšich mužnych lětach stworištaj džěła, kotrež same hižo bychu njesmjertnosć zawěsćile jeju mjenu: Kocor swoje złote „Nalěće“, Smetana swoju z dychom nalěća dychacu a zahrěwacu ze slónčnym blyšćom operu: „Prodaná nevěsta“; a wobě džěle wšak buštaj tež tu a tam najčasćišo spěwanej. Jako z Kocorom Serbam, tak ze Smetanu čěskemu ludu nasta załožer specifiscy narodneje a wumjełskeje domjaceje hudźby a z tym mócný wubudžer ludu. Wulke koncerty, woprawcžite swjate dny domjaceje hudźby, wobaj skladowarjej samaj dirigowaštaj, žnějo, zahorjene triumfy, najlěpši synowje ludu wyskachu jimaj.

A tola, kak so wobaj mištraj rozkhadžujetaj zaso! Samotna lyriska Kocorowa powaha a Smetanowa postawa dramatiska předstajujetej wótry kontrast. Hišće bóle wumjełcow džěli polo hudźby, na kotrymž knježitaj: Kocorowa domena je hłownje pěseń, Smetanowa komorna hudźba, symfoniske basnjenje a opera. Ze zlotym ławrjencom staj wobaj wěncowanaj, ale Kocor je wjele prjedy w ludu so předobyl, hač dołho we wukraju - w šwedskim Goteborgu - jako kapałnik skutkowacy a dojasnjowacy so Smetana; pozdžišo hakle tutón profeta we swoim wótcnym kraju připóznaća dońdže. Wysokeje staroby wobaj dóspěštaj, tola tež tu je Kocor lubušć Musy byl.

Hižo 80 lět starcej bě w slěboru pózdnjeje nazymy, a hišće so, njedźiwajcy na snadnu khorosć wočow, čělnje a duchownje čerstwy čuješe wužiwo w měrje we swoim ketličanskim idylu wulkich skutkow płody. Kak struchły za to bě Smetanowy žiwjeński wječor! Čěski mištr, kotryž hinak hač Kocor tež materielnu nuzu žiwjenja nawědźi, bu hižo w najlěpšich mužnych lětach z wušnej khorosću napadžený, a dospołnje wohłuchnywši skónči w začěmjenu ducha njezbožowny, lědom majo 60 lět w pražskich Kateřinkach.

Bjarnat Krawc, Łužica 1902.

101.

Zdalenej lubej

O daj mi, daj wšak, moja miła,
Ći zhladować do wóčka módroh'
Će, prošu, lěkarja nječoh' dobroh'
Ma wutroba mi přestyskniwa!

Wšón swět sy sama mi ty rjany;
Kiž radosće w nim njenamakam,
Ach tebe dobyć, miła, čakam,
Ach tebe - njejsym zaccpěwany!

Ach cheyła tróšt mi jeno skićić
Tu w njewjedrach, we žiwjenju,
A byli tež přez pohladnjenje.

Mje njebudža tež potom ničić
Wšě wosudy, we žadosćenju
Ja njepodam so słaby ženje.

Michał Bjedrich-Wjeleměr, Łužičan 1875.

102.

Klankodźiwadlo a jeho wuznam

Smy žiwi w dobjě, w kotrejž čłowjestwo při wšěm swojim pospochim khwatkom do přědka zaso přima za starymi dobrymi dołho dosć zaspěwanymi zarjadowanjami. Tak je to tež z klankodźiwadłami. Něhdy, hdyž wjetšina ludži hišće ani nowinow, ani knihow, ani dźiwadłow ze žiwymi hrajerjemi njeznaješe, běše klankohrajer, kiž ze swojim khuduškim wozyčkom město wot města, wjes wote wsy čahaše, jenički japoštoł wumjelstwa, haj, docyła duchowneje zabawy. A potom přińdže wobrot. Sepje časopisow a knihow rozlećachu so po wšěch krajach, dźiwadła rozćechu ze zemje a mali, ponižni kralojo a pryncojo a pryncesny klankohrajerjow běchu wopušćeni a wisachu po wšej swojej krasnosći zapróšeni něhdže w kućiku a tryskow poňny Hapka abo Kašpork zakisny a zaby swoje žorty, kiž běchu telko khutnych připosłucharjow rozwjesełi. Tola nic na wěčne! Wón jako zastupnik sylneho njezničomneho optimisma njemóžeše zadwělować, wón wědzeše, zo wšitcy ći zakuzłani pryncojo a pryncesny zaso wotuća ze swojeho hłubokeho spara hišće k wjetšej krasnosći. A měješe prawje. We wulkich mestach, w krasnych wumjelscy wuwjedženych dźiwadłach wustupuje džensa zaso Hapka jako swěrný služobnik svojich wysokich knjezow, a klankodźiwadlo ze swojej sylnej wobkuzłacej naivitu dobywa sej dale a wjacy přiwisnikow a lubowarjow. Njerěču tu wo Barlinu, hdžež płaći najtuńše městno w klankodźiwadle - tři hriwny. Ně, klankodźiwadlo ma a móže za tuni pjenjez poskiceć džěsću a wotrostłemu wokřewjenje a powučenje nadobo.

Wězo, předewšim džěsću. A tu skutkuje jako wubjerny srědk k wupěstowanju džěsćowskeho kharaktera. Moderna pedagogika hódności sej klankodźiwadlo wosebje tohodla, dokelž móže so z nim najlůžo a najlěpje přeskutkować jedna z přěnich požadankow pedagogiskich: wuwučować přez zabawu, rjec wěrnosć ze směwkom na hubinkach. Přeskakowacy, wjesoły duch młodźizny njeje jara přikhileny suchim šulskim wědomosćam, kotrež, su-li podawane

tak kaž su, sprócuj, budža njelóšt, haj, činja zacisć přinućeneje namocy. Džěci wšak dyrbja rady přijimać wučbu, powučenje ma jim być witane wjeselo, wosebje tam, hdžež so jedna bóle wo wukubłanje kharaktera dyžli rozoma. Móžemy džěco nuzować, zo by přijimało wědomosće, nihdy wšak, zo by so nutřkownje polepšilo - tu dyrbi kóžde džěco same chycć, dyrbi na přeswědčiwych přikładach widjeć, zo jedna wopaki a kak ma jednać prawje. Tu wězo šulske srědki njemóža dosahać. Dyrbimy dalše srědki pytać, z kotrymiž bychmy tutón wažny zaměr docpěli.

A tu njemóžemy sebi lěpšeho pomocnika myslić, dyžli dźiwadło a to klankodźiwadło, kotrehož kuzło skutkuje. tak bjezposrednje a je tak blízko džěscowskej duši, zo je w tutym nastupanju njemóžemy dosć wysoko hódnošćić. Maćizny klankohrow, brane najbóle ze swěta bajkow, rěča z najzrozumliwišimi słowami k młodej džěscowskej hłowcy, poľnej fantastiskich sonow a zbožownej w přespodźiwnych widženjach, kaž je wukuzlać dokonja jenož čerstwa, žiwa a mćčna džěscowska fantasija. Maćizny tajke podane wězo wot woprawdźiteho basnika, njemóža misnyć wuspěch, dokelž skutkuja z typiskimi, razowitymi postawami ludoweje poezije.

Dobra klankohra je z wokřewjenjom tež za dorostleho přihladowarja. Romantiske wuzdaće rjekow měnja lubowólne wobraz a zwróćeja jednanje a niča při tym ironisce ilusiju; rjekoj hladaja z dowěru žiwjenju napřeco, ale njedadža so wot njeho zjebać, njezadwěluja při wokomiknym nješlachćenju. Dokonjeja sej wažić poľnosć, krasnosć a slódkosć žiwjenja, a zhladuja z dobromyslnym směwkom na jeho podskoki, kaž bychy chcyli rjec: wšak my wěmy, zo to tak zľ njeměniš, sy tola dobre a krasne. Přihladowarjej so zda, kaž bychy rjekoj měli wosud we swojich rukach a bychy jemu diktowali notu swojich napadow.

A za tej kalejdoskopiskej hru přeměnjawych scenow přeswitaja jimawe rysy prosteho ludoweho basnistwa, tak njepytaneho a jasneho, jednoreho styla, z tak wotewrjenej čitěj mudrosću čisteje wutroby, zo dyrbi tež dorostlemu być wumjelski požitk scěhować hru ze zajimanjom. A džěci cuja instinktiwnje mć žiwjenskich wěrnosćow, podmoľowanych z nuznosću wosuda, a bjeru je z dźiwadla tak sobu, kaž běchu wot ludoweho basnika přežiwjene a na jewišću podate: hľboke, woprawdźite, ale w pisanych a wjesoľych ramach stroweho nahlada na swět. Demoniskosć a tajomnosć, samowne ludowym wutworam, su paralizowane ze směchom Hapkowym, kiž dokonja pryzlować tež w najbóle kritiskich situacijach.

Z klankodźiwadłom wšak je tež móžno pěstować wumjelske čuće. Na kraju wonka móže klankohrajeŕ być jenički japoštoł wumjelstwa. A tohodla kładže so tež w poslednim času tajka wažnosť na to, zo bychu podawane hry byle hódnotne płody woprawdźiteje poezije a dale zo bychu klanki same byle zhotowjene wot swědomitych wumjelcow. Njesmě so ani podhódnościć techniske zhotowjenje figurow. Klanka dyrbi być wumjelscy stylizowana, dokelž dyrbi so ze swojim wurazom a z móžnosću přihódnych gestow zbudzić žadane začuwanje.

Štož nastupa maćiznu, tu nawjazuje klankodźiwadło na ludowu tradiciju. Bajki, powěšće a narodne eposy wobsahuja cyłe bohatstwo dramatiskich elementow. Juž džensa je móžno małemu publiku podać woprawdže wumjelske džěła, napisane specielnje za klankodźiwadło, na př. klasika klankodźiwadła, hrabje Poccija, a mnohich druhich.

Tohodla je nuzne, zo bychu wšitcy, kotrymž zaleži na tym, zo by naša młodosć měła ze swojich zwjeselenjow najwjětši duchowny wužitk, přinjesli za tutón wažny zaměr swój wopor - zawěšće won přinjese bohate płody!

Fr. Prochazka - C. Wjeńka, Łužica 1908.

103.

Slónco - swoboda

„Slónco, slónco chcu ja měć!“

Woła slóncna róža,

„Kak ja dyrbju rosć a kćěć,

Kaž to róže móža?“

Prawje maš, o róžica,

Sy tež k tomu stworjena.

A ty ducho čłowjeski,

Na čo leći tebi?

Njejsy róžam k runosći,

Praj, što přeješ sebi?

Ja će słyšii zašumić
A mi wótře wotmołwić:
„Swobodu, mi swobodu
Město slónca dajće,
Putu, spřah a robotu
Z razom rozłamajće;
Štož je z Boha rodžene,
Dyrbi tež być swobodne!“

H. Zejleř, Zhrom. spisy III.

104.

Něšto wo čytowjeku w diluwiainym času w Europje

Diluwialna doba našeje zemje je potajna hranica swětnych a zemskich stawiznow. Jeje čas móžemy džensa lěpje postajić hač prjedy. Mjez tym wšak, zo po přepytowanjach poslednich 30 lět džensa egiptske stawizny hač něhdže do lěta 4000 před Khr. derje dosć znajemy, w Europje stawizniske žórła wjele prjedy zaprahuja, dosahuju z najwyša hač do 15. stotka před Khr. Wo tym, štož je so prjedy wo žiwjenju europiskich ludow podawało, zamóže nam jenož prahistorija někajke wotmołwjenje dać. Wučeni su stawizny zemje do wěstych periodow z kharakteristiskimi zwěrjatami a rostlinami džělili. Paproši wuhloweje doby slědowachu jehlinowe a hišće pozdžišo lisćowe štomu krydoweho časa, skónčnje rostliny z jasne widžomym kčěnjom. Podobnje móžemy zwěrčinu w njedžělenym zwjazku wot jednorych hač k wyše organizowanym formam sčěhować, hač k runje khodžacej čłowskej wopicy před něšto lěťami w třećej podzemskej woršće wosrjedź kupy Javy namakanej. Přirodospytnicy w jeje kosćowcu předkhadžace formy pračłowjeka zeznawaju. Njedžiwajo na tutu, tola hišće trochu njedowuslědženu namakanku - pokazuja nam druhe, zo je pračłowjek hižo wěstu kulturu měł. Wosebje prawobydlerjo Europy stojachu na přiměrjenje wysokim stojnišću zdžěłanosće. Ze spodžiwanjom widžimy, zo naš džěl zemje w třećej dobjě a w jeje mócnej vegetaciji hišće njebě wot ludźi wobydleny. Přenje dopokazy wo čłowjeku nakhadžamy hakle w slědowacym lodowym času. Tehdom njeběchu jenož Alpy, ale tež hornje Włochi, Šwabska, haj samo srjedžno-němska hornina z lodowcami přikryte, a wot sewjera přikhadžuju napjelnjachu

lodowe řeki wužlob baltyskeho morja, džěl sewjerneho morja a poľnócnu nětčišu Němsku. Rostliny a zwěrjata so k južnyrii pobrjoham Europy, z džěla samo do Afriki naspjet wróćachu, z džěla do cyła zahynychu. Za nimi pak ćišćachu so wot poľnocy druhe družiny, kiž zymu znjesechu. Srjedź tuteje tak mócnje přeměnjeneje přirody stoješe nětko čłowjek, Powostanki jeho byća namakaš w Francózskej a w Němskej wšudžom w tych stronach, kiž w lodowym času zalodžene njeběchu. Tajke namakanki wobstojeju z brónjow, ručneje a domjaceje nadoby, pychi, wšelkich wotpadkow a mjenje abo lěpje zdžeržanych kosćowcow. Sławne su wosebje namakanki w Scusssquelle w Šwabskej a z Taubacha w Ilminym dole pola Weimara. Flora a fauna přěńšeje pokazujetej docyła sewjerny raz, mjez tym zo starožitnosće z Taubacha pózdnišemu - srjedźolodowemu - času přisłušeju. Jim podobne su namakanki z wulkich podzemskich prózdnjencow w Francózskej a Šwabskej. Zložimy-li wšitke tute powostanki porunjo sebi, dóstawamy slědowacy wobraz diluwialneho čłowjeka:

Diluwialny čłowjek měješe hižo wěstu přěnjotnu zdžěľanosć, nakhadžamy pola njeho přěnje spočatki rjemjesła a druhich wustojnosćow. Wón bě hońtwjeř, runajo so w tym snadź sewjerno-amerikanskim Indijanam abo Čukćam w Asijskej. Swoje brónje hotowješe sebi z wótrych kamjenjow, kiž z rjemješkami k někajkemu toporu wjazaše. Hłowna džiwina běchu w tym času běhaće, hobsrke jelenje, mamuty a prózdnjenske mjedwjedže, kiž traš w jamach loješe. Přetož ze swojimi kiprymi a snadnymi brónjami sebi z ćěžka zwěri tamnym sylnym a džiwim zwěriskam swobodnje napřećiwo stupić.

Hońtwjeřski dobytk rozumješe wukozić a wukutlić, trjebajo při tym kamjeńtny nóz abo mjedwjedžowe čelesno. Mjaso pječeše sebi na wohnju a spóžera je drje tež na poľ syre. Pozdžišo nawukny, sebi je warić w hustoplećenych witkowych korbach, z nutřka z hlinu zamazanych. Přez to dóndže najskeřšo k hornčerstwu. K wotměńjenju jědžeše hdys a hdys ryby, kiž bě sebi z rohowej wudu popadnył. Po wobjedže wotpočowaše muž na mjedwjedžowej koži, mjez tym zo žona swoje hospodařske přisłušnosće wobstarowaše. Šiješe drasty ze šidleškom, kiž bě sebi z jelenjoweje kóstki wudžěľala a tež z tajkimi jehľami. Wězo běchu drasty jenož z kožow, přetož přasć a tkać diluwialny čłowjek njerozumješe. Pičk wón najskeřšo był njeje, přetož porědko nakhadžeju so piwne sudowja, kaž wobdžěľane jelenjace nopy. Tola pychu wón hižo znaješe a lubowaše. Na to pokazuja přewjerćene zuby džiwich konjow a čelesna džiwich kóćkow, kaž tež kruchi ćerwjenca, z kotrymž so wěsće barbješe. Z toho hódamy, zo je so tež zawjeselić wědžil w swojim žiwjenju. Wurězanki a wudypanki na rohach wobswědčuja nam, zo su někotre splahi hižo spočatki wumjeľstwa dóspěľe, přetož

wone pokazuja na wótre wobkedźbowanje přirody. - Mało wěmy wo wobydlenjach diluvialneho čłowjeka. Bydleše najskeřšo w léce pod kožanymi stanami a w zymje pytaše wuček w zemskich prózdnjencach a škałobach. Normalnu čělnu postawu pračłowjeka rysować je ćežko, dokelž hižo tehdom wšelake splahi w Europje bydłachu; najčasćišo namakachu so dołzy ludžo z dołhimi nopami. Čłowjeka diluvialneho časa slědowachu ludžo kamjeńtneho časa, kiž su z kolikowych twarbow bliže znaći. Wot skónčenja lodowego časa je so - kaž wšelake wobličjenja přezjedne dopokazuja - něhdže 20.000 hač 40.000 lět minyło. Kak snadnuške zda so nam napřećiwo tutej ličbje tamnych 1500 lět před Khr., kiž kónc historiskeho přepytowanja w Europje woznamjenjeju!

Jan Keřk, Łužica 1901.

105.

Něšto z geologiskeho twara wokolnosće Budyšina

Budyšin, stare hłowne město hornjołužiskich Serbow, k ranju, k połdnju a k wječoru z wěncem nahladnych hór wobdate, z kotrychž najhordžišo Čornobóh swoju krasnje wobrosćenu, z wěžu krónowanu hłowu wuzběhuje, stoji na powyšenu tudy dale k połnocy spadowaceje runiny, z wjetšim džělom na prawym brjohu Sprewje wosrjedź płódnych polow, łukow a hajkow, a ma swoje cyrkwy, hród a domy do twjerdeho zornowca zatwarjene. Wokolne hórki wužłobuje drje nětko proch a dynamit, železnica wotwožuje rjenje přirubany abo točeny zornowc do dalokich měst, wozy drobne kuski k porjedžowanju drohow a pućow; tola napadne přeměnenje zwjefšneho napohlada zemje z tajkeho čłowjeskeho džěla njeslěduje. Kak hinaše mocy su k temu jónu słušale, hdyž so hłuboke rěčnišćo do tutoho twjerdeho zornowca ryješe, hdyž bu hórka „Čělc“ abo „pola Přiboha“ z nawalom wodžinow přelamana, hdžež nětk wysoke kamjeńtne stołpy z wody so wuzběhmja, swědkojo stareje zlamaneje hordosće. Hišće wjetše mocy běchu trěbne, přemócne zemjerženja zakhadžachu, hdyž bu we wjele staršich časach zornowc niže nětčišeje „Winicy“ wosrjedź rozlamany a zaklinjena nahladna žiła druheho kamjenja šćěpjela.

Tutaj přikładaj neptunskich a wulkanskich přeměnenjow w našej krajinje w pradawnych časach njejtaj jeničkaj; namakamy tudy w nižinach pod'plódnej pjeršću tež, kopjena drobného běłego pěska, tu a tam hromady mjenje bóle žolteho ščerka a šěroke lěhwa hlíny.

Drobny běly pěk a mjenje drobný ščerok rozdžělujetaj so napadnje wot našeho rěčneho pěska, kiž z rozdrjebjenja našich horow a kamjenjow z rěčneje wodu lěto wob lěto nastawši wopřija jenož zestawki tutych, wosebiće zornowcowe - tamneje zestawk pak je křemjeń rozdrjebjeny z wodu, kotryž pola nas bóle zrědka so namaka. Šěroce lěhwa z njeho su wěsće z dalokich krajinow z mócnje so přiliwacej a žołmjacej mórskej wodu sem přinjesene a w měrnišich žłobjach so ščerok w cyle drobný pěk wotsadzowaše: hdžež pak poľna móc wodow hišće knježeše, tam wostachu wulke ćežke, hobske kamjenje, zdžěla na mócných lodowych škrutach přiřlowawši, wabjo pozdžišich wobydlerjow krajiny k wšelakim džiwnym powěšćam. Tele morjo kryješe cyľu němsku a słowjansku sewjernu runinu; z wuzběhnjenjom zemje pak buchu wody do druhich nižinow wotpušćene. Mnoha krajina, něhdy plódnje wobrosćena, je z tym nětk přikryta z wodu a mórske žołmy wobnowjeja tam džělo pola nas zanjechane přeměnjejo zemske wobličo. Pola nas wora nětk ratař, khowataj so sorna a zaječk, hdžež něhdy mórska ryba a mórski rak so wjeseleštaj.

Wobkedžbujo bliže zestawki tutych mórskich přiřlawow, nadeńdzemy w nich wšelake kamjenje, kotrež su našej krajinje hewak cuze, kaž čerwjeny zornowc z finskich brjohow, wapnowe kamjenje a krydu kupow a krajinow něččišeho narańšeho abo baltiskeho morja, jara zrědka tež jantar; wšitke pak pokazuja na sewjerne kraje jako swoju domowinu.

Zastupiwiši do našich ščerokowych abo pěkowych jamow nadeńdzemy tež často, kaž wšudžom po polach rozbrojeneho wšem znateho cuznika: křesawc abo klepany kamjeń. Wón bu w starych časach, wo kotrychž stawizny mjelča, k wšelakej domjacej nadobje abo k brónjam trjebany, dokelž so z twjerdosću a wótroscu kromy svojich złamkow wuznamjenješe. Swědk tamnych časow, powěda wón potomnikam čłowjeslwa, mjedžowy abo železny naporjad wužiwaycym wo žiwjenju w tak mjenowanym kamjenjowyrn času. Štóz chce na jeho džiwne powěšće kedžbować, tomu powěda wón z hišće wjele staršich časow, z časa, hdyž čłowjek hišće zemje njewobydleše, z časa, kiž je započatk jeho byća. Nic z pismikami čłowjeskeje rěče su pisane jeho stawizny; ně, w kamjenju wobkhowani su nam wobydlerjo tamnych časow sami a možemy jich přiřunować z našej něččišej stwórbu. Přiřunujo wšelake křesawcy našeje krajiny namakamy, zo su ćmowe a módrojte tudy khude na skamjenjeniny, swětliše, brune, nažolć a šěre pak w tym bohatše. Namakam w zběrcy z našeje krajiny mórskeho jěža, pak dospoľnu skamjenjenu skoru abo kožu we wjacorych družinach, pak jenož złamki skory zasy druhich družinow, wšitke drje w /lěččišej stwórbje wotemrěle, we wulkosci husaceho hac k hoľbjacemu jejku rozdžělnje; dale nohćdolhe

wjertawkojte škorpiznaki w načerwjeń kamjenju; w druhich wšelakobarbnych kuskach dołbe křemikowe jehły, zlamki krasnje wutworjenych pruhownikow, kotrychž přerěz je mjenje bóle prawidlowny pječiróžk. Najwjacoriše pak su stwórby z najnižšich organismow, z rjadownje koralow.

Zwjeřšny napohlad tutych pokazuje mnohe haložki a koruški, wšelako ze sobu splećene a přez cyły kamjeń rozšěrjene, na skorje a we zdónčku pak mnohe džěrki ze wšelakozubkowanej kromku we wěstym porjedže stejace, najčasćišo w křiwje so křižowacych smuhach; mjez nimi druhdy tež łopjenojte twórby z mnohimi bónčickami. Tajkele kožojte, łopjenojte twórby namakamy tež w nětčišich morjach hišće na př. flustra. Zdónčki abo łopjenojte twórby su kolonije jenajkich zwěrjatkow, kiž w bónčičkach bydla a wšelake nohi abo ramjenja k łojenju cyroby wutykuja. We starych skamjenjenych formach su jich čělka zhnile a jenički powostank snadź jewi so we wosebitej barbje kamjenja, jich wapnojty wupot abo zdónčk je wostał, njeprerajto pak přeměny. W tamnych časach, hdyž wapnowe a krydowe skały so tworjachu, wjeselachu so swojeho byća tež žiwochi w křesawcu namakane, dokelž na kupach narańšeho morja nadeńdzemy křesawc wšudže we wapnowyeh abo krydowych skałach, pak w jednotliwych kuskach, pak we worštach zakładženy. Chemiski přepyt pak powuča nas, zo křesawe wapnojte zestawki jenož připadnje wopřijejo hłownje z křemikoweje kisaliny wobsteji. Můžemy sebi myslić, zo tehdom, hdyž běchu so minyle wodžiny, z kotrychž so wapnowe a krydowe skały z wulkeho džěla tež přez powostanki najdrobnišeje zwěriny tworjachu, na wjeřšku krydowych twjerdnjacych polow lužički stojo wostachu z čéčitej křemikowej kisaliny; wša zwěrina w nich so žiwjaca wěsty čas w tajkejle mokrinje trajaca napjelnješe so bóle a bóle z křemikowej kisaliny, doniž žiwjenje cyle njezasta; tuta kisalina pak stwjerdny bóle a bóle do mjenšich a wjetšich kruchow abo kulow, do našeho nětčišeho křesawca. Tute lěžachu kryjo potajnosć tamnych časow we sebi lět tysacy na mestnach swojeho nastaća, doniž mórske žołmy je zaso wutorhnychu z měrneho přebytku a přenjesechu daloko do druhich krajinow, tež na pola a hona našeje Łužicy.

Dr. Pětr Dučman, Č. M. S. 1878.

106.

Jěž

Jěž je nimale poł łohća dołhi a při tym sylneje zasadźiteje postawy, kotraž je z wjercha z krutymi šěrymi kałačemi wobrónjena, mjez tym zo hłowu, brjuch, nohi a wopuš jednora kosmina samsneje barby přikrywa.

Jěž je po cyłej Europje a nawječornej Asiji z domom. Tu nadeńdžeš jeho w horach a w runinje, w holi, polu a zahrodze, tola wšudžom nimale porědko. Wo towařnosći jěž wjele njewě. Pod hustolistnymi kefkami, pod hromadami walčkow, w płotach a na podobnych městnach móžeš jeho lěhwo namakać. Je to wulke, z lisćom, słomu a synom wukładžene hnězdo, kotrež sebi do někajkeje džěry natwari. Njenamaka-li pak žadneje, wuryje sebi sam wobydleńčko, kotrež je něhdze poł łohća hłuboke a z dwěmaj wukhodomaj wuhotowane, z kotrejuž jedyn k połdnju a druhi k połnocy wjedže. We wysokich žitach džěry ani njehrjeba, ale je ze samym hnězdom spokojom, kotrež na cyle wosebite wašnje twari. Zo by maćiznu k njemu z hubu abo z nohami nosyć njetrjebał, kula so tak dołho po zemi, doniž so lisćo na kałače njeprikała; a to čini tak dołho, doniž cyły wał .na sebi nima. Potom čampa pomału domoj. Zezdanje-li pak so jemu wonka něšto wopak być, posłucha kedźbliwje do wšěch stron, a jeli někajkeho njeprěćela wučuje, zawróći so hnydom, abo njeje-li k tomu hižo wjacy khwile dosć, sćehnje so do kule. Chceš-li jeho do rukow wzać, wobróć jeho tak, zo je khribjet zwjercha a jězdź khwilu z ruku wot hłowu k wopuši po kałačach, zo jeho zhładkuješ! - Tajkeho móžeš jeho potom cyle derje z nahimaj rukomaj wotnjesc. - Docyła mainy tež srědku, zo so rozwije. Hdyž jeho do wody kuliš abo tež jenož z wodu poliješ abo jemu tobakowy kur mjez woci duješ - mjezwočo je tam, hdžež je dólck do kule - to jeho w prawym času na nohi stajiš.

Wodnjo jěž porjadnje spi a při tym tak smorči, zo so wo smorčatym čłowjeku přisłownje praji, zo „smorci kaž jěž“. Hdyž so čmić počina, naš kałak stawa, dokelž sebi žołdk swojeho prawa žada; hewak wšak so jěž zawěsće tež w nocy z hnězda hibał njeby. Tak pak dyrbi won - a tu je hewak nimale njelepe skoćatko cyle wustojny hajńk a wuwjedže wěcy, kotrež sebi nichtó wot njeho pytał njeby. Jeho wšědna cyroba su brunki, šwjerce, skóčki, muchi, waki wšěch družinow, šlinki a myše. Čłowjek wěrił njeby, zo mohł pomalki a njewuskocny jěž spěšnu myš popadnyć, a tola tomu tak je. Wonka wšak za njej njedoběhnje, ale rozrywa

džeru, hdžež je so skhowała, a bórzy myšine kwičenje a jěžowe spokojne smorčenje přeradží, što je so stało.

Samo jědojteje zmijicy so jěž njestróži. Jeho bitwy z tutym zlóstnikom přirodospytnik Lenz něhdže takle wopisuje: jónu sadžich jěža do wulkeho korta a dawach jemu, zo bych zhonił, što najradšo jě, po móžnosći wšelaku žratwu. Kaž so tu bórzy přeswědčich, jědžeše najradšo myše, sad pak jenož, hdyž ničoho druheho njeměješe. Wosebje pak so dźiwach, zo so nic jenož wšědných hadow, kotrež jědojte njejsu, ale tež zmijicy njestróži.

Sadžich raz staru, prawje jědojtu zmijicu k njemu do korta. jěž ju bórzy wuču, stany ze swojeho lěhwa a éhnješe ju wopytać. Hdyž jeho knjeni zmijica přińc widžeše a wosebje, hdyž ji skhrobły hósć mjez woči nuchać poča, jeho z wjacjkrócnym skusanjom počesći. Cyle spokojom z tajkim powitanjom wosta jěž bjeze wšeho rozhorjenja změrom sedžo a woblizowaše sebi rany. Ale při tym jeho zmijica z nowa a to do jazyka skusa. - Nico wo to. Hišće přeco jěž scérpnje přihladowaše. - Tola nadobo hrabny zmijicu tak za hłowu, zo wšě kosće zropotachu, a zežra ju hač do połojcy. To bě připołdnju. Wječor dojě dalšu połojcu a druhu młodu zmijicu, a nazajtra hišće 3 druhe.

Tutón nadrobny wopisk drje po zdaću žadneho zmysła nima, woprawdže pak je za praktiske žiwjenje tola cyle zajimawy, dokelž je z njeho widžeć, kak nimo měry wužitny jěž čłowjekej je. Čim njerozumnišo tuž je, hdyž ludžo tu a tam tutoho swojeho dobročerja zabiwaju, kotrehož měli na wšě móžne wašnje hajić. Móžeš drje hišće něhdžežkuli powědać słyšeć, zo jěž w nocy do mloka khodži a zo je samo kruwom z wumjenjow wudoji. Ale tute poroki su so jako bajki wupokazałe, tak zo rozomny čłowjek do toho njewěri. Cygamam a podobnym wokołowahatym ludam je jěž hišće po smjerći z wužitkom, dokelž jeho mjaso jědža. Stari Romjenjo trjebachu jeho kožu za wochlu a k česanju wołmjenjow.

Nimo njerozumnych ludži ma jěž tež hišće mjez zwěrinu mnohich njepräcelow. Psy su wšě njemdre, hdyž jěža wuhladaju; ale najzmužičiše z nich, kotrež chcedža so do njeho dać, bórzy z krawym nosom a wopuš powěšejo dale čahnu. Liška jeho, kaž so powěda, z tym k rozwiću nuzuje, zo jeho z přěnimaj nohomaj do wody kula; potom je jej wězo lohko, jeho za hłowu hrabnyć a zakusać. Jěžowy najwjetši njepräcel pak je sowa, kotraž je jemu wosebje tohodla strašna, dokelž je runja njemu nócne zwěrjo.

Jěž so jara derje skludźić hodži; trjebaš jeho jenož z jeho dotalneho městna wotewzać a na druhe w domje sadźić. Tu so cuzbnik lohcy zeznaje a zhubi bórzy wšu bojosć před ludźimi. Nimo toho tež na picu runje wostudły njeje. Žerje, štož dostanje, a pyta sebi nimo toho sam po domje wokoło, hdže što lepi; wosebje so na lójenje myši derje wustoji; abo hdyž maš w kuchni abo wokoło khachli khabry, njech su wulke abo małe, wobhonjej so za jěžom a sadź jeho na spomnjene městno. Z tym małych čornuchow lěpje a tuńšo začěřiš hač ze wšelakimi kupowanymi srědkami. Mjez napojemi lubuje jěž kaž domjaca kóčka najbóle mloko.

J. Nowak-Horjanski, Łužica 1891.

107.

Herc

Sym herc we Serbach znajomy,

Mje wšudžom witaja,

A maju dzeń hdže wjesoły,

Mój smyk jim zejhrawa.

Kaž włosančki 'nož smykowe

Na truny pomasnu,

So hnuja črjowka wjerćane

A jasnje wyskaju.

Ja hudžu młodej njewjesći

A spěšnym kwasarjam,

A kmótram hlej po wječeri

Ja žily wubudžam.

Su čėslojo hdže zběhali

Sej po mnje sćelega;

Jim zajusknu te truny tři

Na reju do koła.

A wječor na mnje wjesela

So młode třihafki.

Jim lóžka nóžka wjertliwa

Po huslach poskoči.

Ma rychły ludźik swjatoka

Na trawnym radniku,

Ja zahudžu - a młodźina

So wjerći pod lipu.

Wšě rjane dżowki korčmarske

Mi rady porjedža,

Pak njepowěm ja, kotra je

Mi ze wšěch najlubša.

J. Radyserb-Wjela, Č. M. S. 1867.

108.

Wo serbskej reji

Nětko móžemy přistupić k wopisanju mjezow narodneje serbskeje reje. Wona so rozpřescěra, respective so rejwa, hač runje nic wšudžom jenak husto, z přěnja w tych wokolinach, hdžež so narodne nastroje, husle abo dudy, namakaju. Dale sym ju nadešoł na zapadze Hornjeje Łužicy pruskej najpołnócnišo w Brětnej, hdžež je mi ju hišće herc Nazdala z Michałkow na modernych huslach piskał a hdžež, kaž su mi tam prajili, so hišće hdys a hdys rejwa. Tež we wokolinje Wóslinka su ju hišće znali. Nowotnik w Čisowje mi hišće někotre hewak mi znate reje piskaše. Herc we Wysokej mi tež praješe, zo znaje serbske reje piskać, njeměieše pak khwile a přislubi mi, je napisane pósłać. Třeća kupa, hdžež sym hišće narodnu reju namakał, je - kućik zady Picnja w Delnjej Łužicy.

To je jara zajimawy, škoda zó zabyty kruch serbskeje domizny. Cisće serbski jako w rěči, tak te w drasće a pěsnjach. W cyłej Delnjej Łužicy njenamakach žadneje jeničkeje serbskeje reje - hač tudy, w tym zastorčenym, w dalokej, šěrokej holi skhowanym kruchu serbskeje zemje. Tu je mi herc Pětac w Drejcach na huslach - modernych - tři jara originalne a zajiinawe reje, druhého kharaktera hac hornjolužiske su, piskał. To bě pozdže wječor a wón potom njechaše wjacjacy piskać. Škoda, zo runje tajke hubjene zymne, dešćiwe a wětrne wjedro knježeše tak zo

dyrbjach khwatnje so do Budyšina podać, bojo so wo swoju strowotu. Sym kruće přeswědčeny, zo so w Drycach, Janšojcach a wokolnych wsach hodži hišće wšelake rezběrać, štož budže za serbsku narodnu hudźbu zajimawe.

W druhich kónčinach, wosebje w Delnjej Łužicy, njejsym serbsku reju z cyła rejwać widzał. Wšudžom rejwaciu „němski“. Dowolće mi hišćemałe prašeńko, serbsku narodnu reju nastupace. Znaju jednu jeničku serbsku reju, w kotrejž rejwarjo (hdyž taj, kotrajž „reju měještaj“, porejwaštaj) 8 kročeli doprědka, 8 wróco du a potom štyrikročelowu reju na jednym městnje rejwaju. Njebě něhdy wjacu družinow narodnych serbskich reji?

Podobnje, kaž běše pola susodnych Čechow, kotřiž mějachu wšelake „strašáky, vrtáky, řezanky, rejdováky, kominíky, furianty“ a druge reje? Snadž by so hišće tu a tam někotry stary čłowjek na druge wašnje narodneje serbskeje reje dopomnić wědzał? Za tym slědźić by za serbsku ethografiju jara třebne a wažne było. Mi w tym nastupžmju něšto wuslědźić njeje so radžilo, tak zo so mi nimale zda, zo su stari Serbja woprawdže jenož jednu reju měli, na což zda so tež jenajkosć hlosow serbskich reji pokazować.

Adolf Černý, Narodne hłosy lužiskoserbskich pěsni. Budyšin 1888.

109.

Serbska meja

Zelena ta meja
Serbska lěsna reja,
Kiwa k rjanom' wjeselu;
Tuž hotuj so, ty rjane holčo,
Hotuj so na rejku
Z pachołom na trawniku!
Dešćik budže kapać,
Słónčko budže sapać,
Bórči nan a wotradža;
Maćeřka ta stara,

Ta je poľna swara
Pjenježkow tych swětłych dla.
Miłe njebjo lubje směwa so,
A swoje holčo wjedže pacholo;
Wokoľ' rjanej' meje
Zejhrawaju reje,
Horkach banty, rubišća.
Měja rubišćata khila so;
Tuž kedźbuj, kedźbuj, spěšne pacholo!
Za tym wjeřškom hrabń!
Wona leći, hrabń za wjeřškom zelenym!
Pacholo so mjerzaše,
Kiž tu meju njekrydže,
Zo nej' holčo jeho
W rejach kralowa.
Do korčmy ducy,
Tu meju w rucy,
Tón hólčik juska
Na sylnych ramjenjach;
Ći hercy hudža
A wjes'le budža
A hraja rjeńše přezpolo.
Zawyskajće, poskakajće,
Wjeselće so rjanej młodosće;
Bjeńće dar tej' lubosće
Z ruki holičow!
Něhdy sněhi nańdu,
Ličkow róže zańdu;
Róža njewinosće
Wěčnje rjana kće!

H Zejleř, Zhrom. spisy III

110.

Na rejach

„Bohu džakowano, zo je tola skoro zaso tydzeń dokonjany,“ tak rjekny sobotu popołdnju Wićazec Jakub. Ale kajku měješe to džě přičinu, zo so tak žadosćiwje na njedźelu wjeseleše? so prašeš. To drje dołho rozkładować njetrjebam: jenož praju, zo běchu tehdy runje žně. Po cyłych dnjach wot ranja zahe, hač do wjecora pozdže dyrbi tu, woprawdže wobžarowanja hódny čłowjek, na polu stać a so stajnje na slóncu pražić, zo mohł so zapalić! Byrnje tež jenož w košli a kholowach był, so tola pót přeco z rěkami z njeho lije. Štóż to sam hišće njespyta, ani njewěri.

Tuž so njedźiwajmy, zo so wšitcy wjesela, hdyž słyša sobotu swjaty wječor zwonic; přetož njedźelu džě budža móc powotpočnyć.

Njedźelu rano abo dopołdnja pak njedźělaju, pak ležo njespja prajo, zo dyrbjja so tola tež jónu za tydzeń wuspać. Ně, bohudžakowano! tak daloko hišće pola Serbow njeje. Džerža kruće do Boha a do bóžskich wěcow, a kóždy bur kedźbliwje za tym hlada, zo čeledź božich službow njeby zakomdžila.

Po kemšach mužscy před cyrkwju zastawaju, powědajo sebi tu hromadže, abo du tež hišće do wobjeda na škleńcu piwa. -

Michał: Nó, hólcy, hdže pak džensa póndžemy, njejsu nihdže reje?

Jakub: Kak by było, nastajmy so do Jawory! Tam džensa su reje, a lubju maja tam tež, kaž je kóždemu znate, dušnu. Njejsmy tam dołho wjacy byli.

Wšitcy běchu z tym spokojom, a wosebje tež tohodla; přetož mějachu hišće něšto z Jaworčanami wučmjeć.

Michał: Dočakajće na mnje, ja wokoło wječora po was přińdu, zo bychmy potom móhli hromadže hić.

Pětr: Njebudź pak nam zas' smjerc dołho, kaž je to hewak twoje wašnje; njebudžeš-li tu wokoło šesći, to my přeco pomału póndžemy.

Hosćencar: Witajće, hólcy! mje dołho wjacy wopytali njejsće, skoro sym wam za zło wzał.

Jakub: Smy wšak so posledni raz khětrje napłóšeli - a zo běchmy tehdom cyle njewinowaći, to sam derje wěš. Džensa pak chcemy so zaso zjednać.

Michał: Pójće horje, pójće! hercy džě hižo piskaju.

Pětr: Michale, dži jenož horje pohladać, a potom přińdź nam prajić, kak su će přiwezali, my wupijemy mjeztym deleka škleńcu piwa.

Michał džěše nětko na łubju, a tu jeho Jaworscy hólcy jara witacha a jemu hnydom připijachu prajicy: zo to tehdy tak zle měnjene njeběše, haž je so zdało, a zo jim to za zło brać njesmědža. Skoci nětko spěšnje dele, zo bychu tež swoji towaršowje sobu horje šli, kotřiž so nad tymle jara zwjeselichu!

Jaworscy: Pójće so z nami napić, Wotrowčenjo! a njech je to, štož je so stało, wšitko zabyte!

Wotrowčenjo: To je tež naše přeće, a smy tohodla tež sem přišli, zo bychmy so zaso zjednali.

Powědachu pak sebi dołho, podawachu sebi přećelnje rucy, a wupichu za mału khwilku tójšto škleńcow na nowe přećelstwo.

Na cyłej łubi běše wšitko hišće dwójcy wjeselše, kaž hewak; přetož serbscy hólcy radzi njepřećelstwa nimaju.

Njeje pak tu widzeć, zo su žne a zo jich stawy bola; ale skakaju a wjerća so kaž popki, kotrež móža cyły tydzień lehnić a jenož rejwać wuknyć. Wosebnje su holcy na reje wšě nablazne, a piskanje jim woprawdže do stawow zajězdźuje. Byrnje bychu tež bóle mučne byłe, reje pak tola njespušća, je-li jim to někak móžno.

Z najwjetšej lubosću a jednosću je tu młody lud přećelnje zhromadženy, hdžež wšitke starošće, wšu prócu a rozlaty pót zapomina, zo by so tak prawje z cyłeje wutroby wjeselić mohł. Tu hrabnje čerwjeny młodženc smějo a z rukomaj placajo lubozne holčo a wjerći so z nim mjelco do koła. Tam stoji črjódka hólcow, kiž spěwaju a juskaju, zo cyła łubja klinči. Je to z cyła za Serbow wosebite znamjo, zo přeco, haj samo při čěžkim džěle wjele spěwaju. A wo čłowjeku, kiž rad spěwa, móžeš tež skoro z wěstosću prajić, zo ma dobru wutrobu.

Hdžež 'nož pohladaš, wšudže nakhadža wóčko wjesołych dobrych ludži. Čuješ so mjez nimi čisce zbožowny; přetož njeje wšak w Serbach tak kaž we wulkich měščanskich salonach, hdžež su na wěste prawidła wjazani. Ně, tu móže so kóždy po swojim wašnju zawjeselić; a kak derje čini to wutrobje!

Je-li traš so w tydženju .tež druhdy hněwał a prawje nadžělał, to tola kóždy zaso na to zabywa, myslo, wšak sym přetrał a škodziło mi tež ničo njeje! -

Hańža: Hana, što to tola je, kiž z Krawcec Mariju rejwa, staja jednu kroče] kaž druhu, a při tym tak mjelčo, zo jeho ani njeslyšiš.

Hana: Ja jeho tež njeznaju, přińdže prjedy z Wićazec Jakubom sobu horje.

Lejna: To wšak je, kaž sym slyšała, Wićazec Jakubowy bratr, a změje džensa wječor reju. Boju so hižo do časa, kak pak budžemy jich domoj nawabić móc. -

Michał: Ale Pětrje, takle so mi dołho wjacj na rejach lubiło njeje kaž džensa. Kak šikowanje so to čas minje, hdyž so njestorkaja a njewurěčuja, kaž so to bohužel husto stawa.

Hańža: Jakubje, njebychmy skoro domoj šli; je hižo dwanaćich, a rano dyrbimy zaso zahe stawać.

Jakub: Dočakaj jenož hišće khwilku, póńdu pohladać, hač su wšitcy hotowi, a potom hnydom hromadže póńdžemy.

Hólcy, njechamy so pozběhnyć? mamy skoro čas!

Ju, to móžemy, wupijmy škleńcu piwa hišće hromadže, a potom mjelčo čeknjemy, hewak pak nas tola zaso zdžerža.

Zapłaćichu nětko worěznu a sunychu so, zo jich nichtó njeby pytnył, z domu, hosćencarjej dobru nóc přejo.

Jakub Bartec (Čišinski) 1873, Łužica 1902.

111.

Kral Přibyslaw

Śere so swětło rozpřěstruje,
Mrócel so blěda čerwjeni;
W murjach so čmowych rozswětluje,
Za pruhu pruha zyboli.

Z wotročkom wotročk khwata k džělu,
Wójwoda z knjezom za nimi,
Mocy su mužow w połnym kćěwu,
W bitwje so kóždy zjednoći.

Poslědnje směrki dołhej' nocy
Do bydłow čěmnych čekaju,
Ze złotym swětłom čerstwe mocy
W duši a w čěle hibaju.

Žiwjenje nowe, nowe byće
Na hrodze, w dole po murjach,
Hibanje wšudže, pružnosť, tyće,
Čerstwa krew' cyrci w wutrobach.

Wrota zas ščerča; dupot koni
Na mosće bije dudławje.
Khorhow' tam bělu ryćeř kloni
Póselstwo měra wěščuje.

Před krala wjedžo wojewodu
Ryćeř tak čicho zakliwa:
„Djas dyř do tebje, z hlódnoh' rodu!
Mór njech će čorny spóžera! -“

Ryćeř pak hordy z hłosom pyšnym
Praskajo na mječ porěci:
„Ludwik, knjez naš ze słowom tyšnym,
Kralo, či takle poruči:

Lebju podaj, mječ twój krwawny
Kralej ty Frankow miłemu!
Podaj nam Limas starodawny,
Hrody wšě - ludej němskemul
Podaj tež lud a kraje twoje,
Džowku, tež sebje sameho!
Z daloka hlej! so našich roje
Sčahuja z kraja serbskeho.
Dosć žno sy přelał krewje rěkow,
Serbow dosć twojich zničił sy!
Poddaj so! kónc na wěki wěkow
Z mjenom je serbskim! Skonjał sy! -
Přerězł džě zwjazk sy, zwjazki měra,
Ludwikej kiž sy přisahał!
Pohanska dyrbi zhnić íi wěra,
Dosć žno sy z Pjerunom, z Flinsom hrał.
Wotročski splah waš dyrbi padnyć,
Frankow wy zhinili služobni! -
Prašiwy staw na wěki zwjadnyć,
Zem kotryž z krewju pohnoji.
Na miłosć tuž so poddaj mocy,
Na miłosć kralej Ludwikej!“ -
„Na miłosć? - Kotraž wodnjo, w nocy
Rubi we zemi słowjanskej?
Zo íi njech Pjerun jazyk zlemi,
Miłosć zo Frankow přislubiš!
Miłosć to, kotruž w našej zemi
Z wohnjom a smjercu wosławiš?
Kotraž íi džěci morić kaza,
Žony a blědych šedźiwcow?
Kotraž 'nož z lesću cwilu wjaza,
Z jědom kiž mori Słowjanow?

Miłosć nam slubi tón, kiž bohow
Miłych nam kaza k hańbje dać?
Kotryž žony a knježny z prohow
Měrných sej zwěri z lesću brać?

Ludwikej tute słowa praju,
To jemu džak budź za miłosć:
Doniž su Serbjo žiwi w kraju,
Njezhinje serbska narodnosť;
Njerodźu miłosć, miłosć jeho,
Jeho so mječej njepodam -
Swobodu luda słowjanskeho
Nihdy na nihdy niepředam.

Doniž 'šće tute murje stoja,
Mužojo serbscy wojuja,
Čiła a strowa ruka moja,
Mužna mi bije wutroba;

Dónž hišće kamjeń jedyn leži
W hrodže tudy na karnjenju,
Hród doniž skała kruta ćeži,
Njezhinje wšo we płomjenju. -

Bohojo wjeřšni žiwja z nami,
Swjantowit, Pjerun knježitaj,
Płodžitaj zbožo mjez Serbami,
Pomoc a škit nam daritaj:

Nihdy ja miłosć Frankow žadać,
Nihdy ju prosyć njebudu! -
Prjedy njech dyrbi na mnje padać
Limas mi kruty na hłowu! -

Serbski to slub je, serbske słowo,
Donjes je kralej swojemu.
Mjez nami bój budź, bój na nowo
Prjedy hač dzeń dže k wječoru.“

Praji a mjelči. - Posoł hlada,
Nad kralom džiwa so strašeny.

„Horde to słowa, mysl tež pyšna
Jónkróc 'šće miłosć poskićam.“!
Nastanje khwila, strašna, tyšna,
Přihodna hordym zmyslenjam. -

- „Z miłosću wróc so k kralej twojom',
Žiwjenja hkrótkoh' raduj so:
Zet kam so z krwawnym, krutym bojom,
Zadycham wólnje, wjeselšo!“

Jan Čěsla, 1868.

112.

Na lakańcy

(Hońtwjeŕski wobrazk.)

Potajnje ćicho, mjelkno bě w lěsach, kotrež běchu hišće do šereje ćmy zawalene. Ptačatka spachu hišće měrnje w hałužkach a slónčko běše hišće daloko za lěsami skhowane. Njebjo běše jasne, módre, a njeličomnje wjele hwěžkow zyboleše so na nim. Z powětra sapaše pak lodžane dychanje, kotrež so w podobje drobneje, běleje mucki na hałuzu a moch sadžeše. Ćmowozelene šmrěki počinachu so tak na spodźiwne wašnje pomału wobswětlować, žiwe mikotanje wukhadžeše z drobných jehlinow a na moše zaswěćachu so zybolate hwěžki. Wšitko běše za krótki čas pokryte z běłym moškom a tak wuzběhowaše so kóždy kerjašk, kóžda hałužka, haj sama kóžda jehlina we mhlówinje.

Spodźiwajo wobkedźbowach tute kuzłapołne plećenje we stwórbje a běch při tym skoro zapomnił na jelenje, kotrychž dla běch so tu džensa tak zahe wustupił. Dołhó běch hižo za nimi khodzil, tola dotal njeběch hišće zboža poměł, jednoho tutych rohatych wobydlerjow našich lěsow z kulku potřělić. Z nowej nadźiju běch so džensa na swoje stare městno, za hałuzaty šmrěk, stupił, přetož derje wědzach, zo ma tu blizko přez lěsny puć statny jelen

swoju séežku, po kotrejž wón rady při rańšim směrkanju do huscíny kroči. Dotal běše so mi jeleń kóždy króc zbožownje zminyc wědzał a tohodla běch džensa čím bóle njedočakliwy a wćipny, kak budže mi tón króc zbože přikhilene.

Stojach hižo tójhdy na městno přikowany kaž socha a ničo so hišće njepokaza. Za to počinaše zyma čím bóle šćipac a rězac. Drasta běše z bělej, lodžanej rosu cyła posypana a błyskotate krystalki swěcachu so na třělbiněj tarči. Wšudžom běše bělina a žiwe mikotanje a tež w powětrě počinaše so jasnić. Slónčko spaše drje hišće za lěsami, tola na njebju wupřesěčrachu so pomału swětle, žolte kolesa, kotrež po času čerwjenu barbu naběrachu. W husćinje nastawaše pomału žiwjenje. Čorne kosy a žolte sknadžiki wulětowachu po rjadu ze svojich skhowanych lóžkow a ze spěšnym ćikotanjom a wjesołym pječhotanjom woznamjenjachu swoje spodziwanje nad spěšnym přetworjenjom stwórby. Čorne čarše a spěšne sykorki dypachu hižo w trawje a na hałužkach pytajo za wačkami a bručkami, kotrež pak běchu so přez zymu hłuboko do zemje zakhowale. Zwěrjatka běchu tak skludne, zo mohł je druhdy z ruku popadnyć; wone mje zawěsće njerozeznawachu wot kóždeho bližšeho šmrěka, přetož wšitko běše so přeměniło a wšitko zdaše so jenak běle.

Tola što to? Njezaslyšach na dobo daloce ruče, njeběše to ryčenje jelenjowe? Haj, njeběch so mylił, slyšach je jasnje a zrozumliwje k druhemu razej. Běše to wone rycenje, kotrež jelenje wustorkuja w času družčenja, w času, hdyž je jich wutroba napjemjena z lubosću a njenasytliwej požadliwosću. A tuto ryčenje je tak jimace, tak wobkuzłace, zo ludžo husto daloce puče njelutuja, jenož zo móhli na krótke wokomiki tutón pralěсны hlós do so srěbać. Hižo při wjecornym směrkanju započina jeleń swój hrimaty hlós zanošowac, z tym swojeho přećiwnika namołwjejo, jemu polo wostajić, abo so z nim na móc měrić. A husto přińdže tak mjez tutymi mócnymi wojownikami k bitwje, kotraž najčasćišo z poraženjom slabšeho kónci.

Spodziwajo připosluchach tutomu pózdnemu ryčenju jelenja. K třécemu, k štwórtemu razej wón mócnje zaryča a to kóždy króc jasnišo a bliže. Kóžde tajke ryčenje sluchaše so kaž daloce, błuke hrimanje, kotrež so mócnje přibliža. Po zdaću nastaješe so jeleń w runej merje na mnje. Wutroba wša rozhorjena žiwje we mni dupotaše a rucy přimaštej so krućišo třělby, kotraž měješe traš bórzy wulke džěło dokonjeć.

Zaso běše wšitko z měrom, jenož ptačatka ćikotachu dale a wohrěwachu so w złočanych pruhach skhadžaceho slónčka, kolebajo so na próšnych hałužkach. Wysoko w powětrě čahachu wulke črjody wrónow, wótrě harowajo do połodnych krajow. Powětr běše ćeńki,

přewidny, zo móžeše wóčko do njesměrných dalokosców sahać a by zawěsće hač do njebjes pohladać mohło, hdyž je na tym fijałkowy zawěšk zadžewał njeby. Lohki wětrik pozběhny so hdys a hdys we wjeřškach šmrěkow a saješe blyskotatu rosu we hrajatych trubjelach z hałužkow. Běše to wobkuzłace plećenje w božej stwórbje, tu w napohladže sameje krasy čuješe so wutroba tak zbožowna a swobodna, zo njeby so z kubłami a česćemi swěta měnjała.

-

Tola njeběše to łamanje hałuzow přede mnu w zdónkatym drjewnišču, njebližl so tu traš hižo mócný jeleń? Haj woprawdže, tamle khwata něšto w runej měrje na mnje. Khětre zložich třělbu k ľicu a měřjach - tola woħańbjeny wotstajich ju zaso. Njewinowata sorna to běše, kotraž chceše so do husćiny skhować. Za starej sornu krosnowaše pak so małe sornjatko, kotrež zplačitym hłosom swojej maćeri přiwołaše, zo njeby tak khwatała. Mje njespóznajo skočištej wobej pódla mje do husćiny. Jej běše něšto zatrašilo, přetož zdaše so, kaž chcełoj so bližacemu njewjedru wukhować.

Tak tu zaso stojach w nadžěji zjebany, zo jelenja hišće wuhladam, přetož ničo njebě wjacy wo nim słyšeć. Haj, tež tutón króc běše mje hońtwjeřske zbožo zapomniło, lesny jelen běše tež džensa přeliščil. Mjerzacy chcych hižo swoje městno opuščić, tola kaž wot blyska zraženy zjědžech za Šmrěk. - Smědzach svojim woćam wěrić? Njestoješe tu přede mnu w khójnach jelen? Běše móžno, zo móhl so tu wón tak z ćicha přibližić? Haj woprawdže! Hlej! nětkole zběħa wón hłowu a ľoji powětr, ach, nětko mje wón pytnje a khětre so zaso wróci! Ně, město toho zaryča wón ze slěbrojasnym, ale mócnym, hłubokim hłosom. Jeho šijne hriwy so při tym wupjerachu a jeho wóćcy so blyskotaštej kaž worjowolej, hdyž pyta sebi wopor.

Cyle poraženy wobkedźbowach tutoho ľesneho hobra, kotryž tak zmužiće svojim njepräćelam swój přikħad wozjewješe. Jeleń čuješe so zawěsće najmóćniši a běše kóždy wokomik hotowy, kóždemu přećiwikej, kotryž chceł sebi zwažić, jednu z jeho swójbných wotwjesć, swoje dwanaćekrómate rohizna na čolo stajić. Hordže a samopašnje kročeše jelen runje won, na mnje sebi ani njenadžějo, zo tu hišće móćniši přećiwnik steji, kotryž móže jeho z jednym pohibom porazyć. Haj a nětko běše čas! Jeleń stoješe njekryty srjedz dweju khójnow kusk wot boka a tu mějach dobre měřišćo. Wutroba z rozhorjenitosću mócnje we mni biješe, tola wóčko měrješe wěsće a ruka njetřepotaše. Mócný wrjesk! Přede mnu mróćel kura a přez tutón kur widžach, kak so jelen zaběraše a kak wón z přědkownymaj běħomaj wysoko do powětra zarubny. Potom skoči hišće něšto kroćeli na bok, hdžež so wjerćo k zemi sypny.

Khětře přiskočich k jelenjej. Wón běše hižo wudychał. Kulka běše so jemu přez wutrobu přeryła, wona běše požadliwu wutrobu na wěčne změrowała. Za znamjo jeho zmužitosće swědčeše pak na jeho wutrobnje poslednja česć - wulke barbne koło.

J. Lorenc, Łužica 1893.

113.

Z Homeroweje Iliady

Mór. Zlobjenje.

Zlobjenje, bohowka, spěwaj Achillowe Pelesa syna
škodne, kiž staji do njepřeměrných bědow Achajskich
a mnohe sylne ryčerjow duše k Hadesej torhny,
samych pak rubjenstwo witane sčini psykam a ptakam,
- wobzamknjenje pak Dzeusowe je so wuwjedło poľnje -
po tym hac přjedy w rozkorje hněwnej so džěliłoj běštaj
Atresa syn, knjez škitacy ludy, a krasny Achilles. -
Kotry džě bohow jeju we zwadže wojować zehna?
Dzeusowy syn a Latony. Tón mjenujcy hněwny na krala
khorosć we wójsku budžeše škódnju, a mrějachu ludy,
dokelž joh' Chryzesa měšnika njeběše dostojnje česćit
Atresa syn. Wón džěše wšak k łóžam spěšnym Achajskich
wukupić džowku a přinjesć njepřeměrjomnu wukup,
w rukomaj wěnc Apolla dodalatřělerja mějo
na zlotym bjerle, a prošeše naležnje wšitkich Achajskich,
Atresa synow pak najbóle dweju, kazarjow luda:
„Atresa synaj a druzy zwupaskowani Achajscy,
wam njech bohojo domy olympiske mějacy dadža
wutupić Priama město a zbožownje domoj so wrócić;
džěćo pak lube mi pušće a wukup tule sej wzmiće
bojo so Dzeusa syna dodalatřělca Apolla.“
Tehdy přiľosowachu druzy wšitcy Achajscy

měšnika česíc a wukup wubjernje wosebnu přijec;
ale Atridže Agamemnonej njeběše lubo,
ale zlé wotpósla, słowo pak k tomu nasylne staji:
„Zo tebe, šedziwco, njezetkam ja při žłobojtych łódzach,
ani hdyž nětko so komdziš ani so přichodnje wróciš;
zo snano z bjerłom cí wěnc by bohowy njepomhał ničo.
Ju pak ja njepušcu, doniž tež staroba w našim ju domje
njenadpadnje w Argejskej, daloko wótcneho kraja,
khozacu wokoło krosnow a bližacu k mojom' so lěhwu.
Ale dži, njehněwaj mje, zo by čerstwiši domoj so wrócił!“

Tak džeše, boješe so pak wón šedziwc a podda so słowu,
džěše pak mjelčacy při brjozy wjelewalneho morja.

Horco pak potom wón šedziwc prošeše dodala ducy
knjeza Apolla, kotrehož podja kudžerna Leto:

„Slyš mje, třelco ze slěbornym prokom, kiž škituješ Khryzu
a jara swjatu Killu a knježiš nad Tenedom z mocu,
Smintheso! je-li hdy tebi swjatnicu k wjeselu twarjach
abo hdy hižo tebi pleca tukojte palach
howjaze abo kózlace, tole mi žadanje dopjelní:
Moje njech Danajscy z kłokami twójimi zaplaća sylzy!“

Tak džeše z modlenjom, jeho pak slyšeše Fojbos Apollo.
Džěše pak dele z wjeřškow Olympa we wutrobje hněwny,
z prokom na ramjenjomaj a kłokadłom zawrjenym twjerdže;
zašcerčachu džě kłoki pak z ramjenjow hněwneho, hdyž so
hibaše sam; wón kroceše cyle pak podobny nocy.
posydny potom so nazdala łódžow a sypaše kłóki;
strašny pak za slěborneho wrjeskot wobłuka nasta.
Mule a spěšne psyčata najprjedy nadpadowaše,
dale potom na samych so měřjacy kónčojte kłoki
mjetaše; přeco pak wohnje za mortwych so palachu huste. -

Džewjeć dnjow po wójsku nadpadowachu bohowe kłoki,
na dzeń pak džesaty zwoła do rady lud sebi Achilles;
jemu však bohowska k wutrobje da, běłohćata Hera;

so wšak wo Danajskich staraše, dokelž džě widžeše mrěće.
Hdyž pak ći tak so skhadźowali a w hromadže běchu,
k nim pak so zběhnywši džeše hibity běhať Achilles:
„Atresa syno, měnju, zo nětko my ćěrjeni wróćo
domoj so podamy, je-li zo wukhowarny so smjerći,
hdyž tola kóncuje zdobom wójna a khorosć Achajskich.
Ale nó, někajkoh' wěšćerja nětk abo měšnika prašec
chcemy so abo tež sonarja - přetož tež són je wot Dzeusa -
kiž by mohł prajić, što hněwa tak jara so Fojbos Apollo,
hač džě wón slubjenjow dla abo hač je dla woperow hněwny,
hač něhdže wonjenje młodych wowcow a dospołnych kozow
dostawši zechce z nas wotwobroćić skaženje jěre.“

Wěsće wón rjeknywši tak so džě sydney, a mjez nimi stany
Kalchas, syn Thestorowy, hač najlěpši ptačatow znajeť,
kotryž, što bywa a budže a było je, znaješe derje
a bě do Ilija nawjedował lódže Achajskich
z wěšćenjom swoim, kiž dať běše jemu Fojbos Apollo;
ton k nim rěčeše dobreje mysle a mjez nimi džeše:
„Oh luby bohu Achillo, mi zlobjenje kazaš Apolla
wułožić knježerja, kiž do daloka z kłokami třěla;
po tajkim rěčeć ja chcu, ty pak kedźbuj a přisahaj mi so,
zo wěsće přecelny mi ze słowom a z rukomaj spomhaš.
Wěsće wšak měnju, zo rozhněwa muž so, kiž wšitkich Argejskich.
knjez je mócný, a jemu posłuchaju Achajscy.
Přetož sylniši kral je, hdyž hněw ma na snadneho muža;
by-li wšak tež džeń samsny hnewanje spóžerať do so,
ale tež pozdžišo hidu ma, doniž dokonjať njeje,
we swojej wutrobje. Ty pak sej přemysl, hač pomhać mi budžeš.“
Jemu pak z wotmołwu džeše hibity běhať Achilles:
„Budź jara mužneje mysle a wozjew wěšćenje, kiž wěš.
Wšak při Apollonje, lubušku Dzeusowym, kotrehož prošo,
Kalchaso, bože ty wěšćenja Danajskim wozjewješ jasnje,
nichtsó za žiwjenje moje a zemske rozhladowanje

na tebje při lódzach žłobojtych ćežkej njezłoži rucy
ze wšech Danajskich, ani, kiž wo wjele najlěpši hordži,
Agamemnon, Achajskich so być, by-li myslit na njeho.“

A tehdy potom bu mužny a šwarny rěčeše wěšćer:

„Ani džě wón dla slubjenjow ani dla woporow hněwny
njeje, ale dla měšnika, kotrehož je Agamemnon
wohanił, džowku tež njepušći ani njepřija wukup,
tohodla bědy džě dał je třěleř a póscele dale.

Ani wón předy z Danajskich njewozmjje hanibne horjo,
hač nanej lubemu njedadža rjanoličkate holčo
darmo bjez wukupje, wopor pak póscelu swjedžeński swjaty
do Chryzy; tehdy zwujednawši zdobrimy jeho.“

Zeserbjsčil M. Urban, Łužica 1916

114.

Z Homeroweje Odysseje

Odysseje dospěće k fejakam abo nausikaa, krala Alkinoia džowka

Tak wón tam drěmaše słódcy sćerpliwy jasny Odyssej
ze sprócnosću a spanjom zajaty: ale Athena
poda džě na puć so k ludu a městu muži fajekskich,
kotřiž předy raz bydlachu w hornjej krajinje rumnej
blizko kyklopskich mužow, khroble so wupjerowacych,
kiž jich wurubjowachu; wšak sylniši běchu na mocy.

Wot tam so zběhnywši zasadži Nausithoos bohoruny
jich na Šeriji z dala wot ludži so žiwjacych z khlěbom;
město pak wobhodži z murju a we nim natwari khěže,
bydla tež staješe boham a zahony wudžělowaše;
ale wón hižo zemřel a k Aidesej wotešoł běše;

Alkinoos pak nětk knježeše, wjedźicy mudrosć wot bohow.

K jeho so domu hibaše sapaca z blyščorn Athena,
bohowa, domojwrót mužnemu rozpominajo Odyssej.
Sahaše k jstwicy pak strojnej, hdžež knježna wotpočowaše
njesmjertnym runa po podobje čěla a wobliču rjanym,
Nausikaa, Alkinoa wulcy zdobneho džowka;
pódla pak džowcy dvě služobnej, mějacej rjanosć wot Rjankow,
z wobeju stronow, durje pak zawřene blyšćiwe běchu;
wona kaž z wodychom wětra pak k lóžku so knježnički zmawny
a džě so k hłowam stupi a knježnje rěčeše słowo,
w podobje Dymasa džowki, we lóžniskej sławneho wědže,
kotraž bě młodostna towarška jejna a spodobna w duši,
tutej so spodobnjowawši blyšč sapaca džeše Athena:
Nausikaa, je nětk mać tak njerodnu rodžala tebje?
njewobstarane tola drje leža blyšćiwe šaty,
tebi pak kwas je blisko, hdžež trjeba je rjenje so samu
zhotować, drastu pak poskićić wonym, kiž powjedu tebje;
wěsće wšak pokhadža z teho mjez ludom lubozna khwalba,
nan pak a čescowna mać z tym změjjetaj wjesele swoje;
ale džimój tam płokać z dobom ze skhadženjom zerjow,
z tobu tež pomocnica ja póndu, zo nadžělaš sebi
hać najspěšnišo, dokelž wšak knježna juž njebudžeš dołho;
hižo wšak- požadaju mjez ludom najlěpši tebje
Fajekow wšitkich, z nich sama tež pokhadžeš z rodom;
ale huj, pohanjej nana sławneho na ranje zahe,
zo by dał gratować mulow a wóz, kiž powjeze šaty,
kaž tež ruby a pokrywy blyšćiwe; tež pak je tebi
samej tak wo wjele rjeńšo hac z nohomaj stupotać pěši;
přetož su daloko wot města zdalene płokařske žłoby.“
Hnydom pak zerja so bližachu na złotym stole, kiž samu
zbudžichu, Nausikau, rjenje drascěnu; ruče pak sona
jara so džiwaše; džěše pak sahajo přez dom, zo powěsć
dała by staršimaj, lubemu nanej a maćeri. Nutřka
jeju pak namaka; wona při wohnišću sedžeše wołmu
z džowkami služobnymi morjopurpurnu předžo,

jeho pak při durjach zetka mjez rjekami duceho z domu
k zhromadziznje, hdžež jeho Fajekscy woľachu jasni.
Wona pak najbliže stupiwši k nanej lubemu džeše:
„Luby nanko, hač njechaľ wóz prihotować mi nětko
wysoki kolesowaty, zo bych sej dowjezľa šaty
pyšne k řecy na pľokanje, kiž mi dosć brudojte leža?!
Tež so pak samemu tebi, hdyž sy mjez přenimi radu
wuradžeć, sľuša čistu mějo na žiwoće drastu;
pjećo pak tebi su w domje rodzeni synojo lubi,
wonaj dwaj ženjenaj, třo z nich pak mľodži kćějacy hólcy,
woni pak přeco chcedža drastu najčisćišu nosyć
do rejoy stupajo; naleži wšo to pak wutrobje mojej.“ -
Tak džeše; přetož so strachowaše kwas kćějacy nanej
lubemu naspomnić; tón pak wšo pytny a džeše ze słowom:
„Ani mulow ći njezapowědžu ani što druhe,
džowčo! Dži! mjez tym ći přihotuja wotročy wozyk
wysoki kolesowaty, z pokryworn wuhotowany.“
Prajiwši tak k sebi wotročkow zawoľa; woni pak běchu
posľušni; woni džě wonka wóz wósľiči w kolesach dobry
wuhotowachu. mulow pak wjedzechu pod přah a k wozej
spřahachu; holčo pak z komory nošeše bľyščite šaty
a je na wozyk rjenje hľadčeny zestaja dele;
mać pak do toboľy nastaja dosahaceje jědže
wšelkeje, nutř pak da přikus a wina do kožanca nala
kozaceho; holco pak na wóz ,poda so horje.
Daľa pak běše do zľoteje bleški wonjacy wolij,
zo by ze žonami sľužobnymi so žalbowala.
Wona pak křud wza a wotežki swěcate z bľyščom,
z křudom pak zapraska k behej; z mulow wrjeskot pak běše;
wonej pak ćerještej spěšnje a wjezeštej šaty a knježnu,
nic samu, sobu z nej džowki tež druhe sľužobne džěchu.
Ale hdyž potom džě wróćo so domoj dyrbyeše podać
spřahnywši mulow a šaty zhľadkowawši sej rjane,
zaso tu druhe sej bohowka, sapaca z bľyščom Athena,

wumysli, zo by Odysseus so wubłudził, widzał tež knježnu
rjanu po wobliču, kiž jeho k městu by muži fajekskich
dowjedła; potom ból wječhowka funkny k služobnej dżowcy;
dżowku drje misny, do kužola hłubokeho pak ćisny;
te pak k tom do zdala zakřiknychu, a jasny Odysseus
wocući, sědžo pak rozpommaše we myslach a duchu:
„Běda mi! do kraja kajkich dospěl zaso sym ludži?
Hac dže su woni zlostni a džiwi, nihdy pak zdobni,
abo lubuja cuzych a maja pobožnu dušu?
Mi jako žónske wołanje młodych klinčeše holcow;
[wilow, kiž přebywaju na wječškach wysokich horow
a při źórłach rěkow a na łukach pokrytych z trawu.]
Wěsće nětko drje něhdže sym blisko při rěcacych ludžoch,
ale huj! sam chcu wobhonić ja so a z wočomaj widžeć.“ -
Prajwši tak so ze keřkow wusimy jasny Odysseus.
Zastrašny samym pak zjewi so, hrozny wot sólneho blóta.
Do wšěch pak stronow čekachu różno k wupadnym brjoham;
sama pak wosta dżowka Alkinoia; jej však Athena
khrobłosć skići do myslow a bojósć zebra ze stawow;
wosta pak z napřeca stejo so dđeržaca; wón pak Odysseus
rozpominaše, hač prosył by knježny z wobličom rjanym
wobjawši kolena abo tak ze zdala z luboznym słowom
prosył by, hač jemu pokaže město a poskići drastu.
Tak džě so jemu rozpomnjacemu lěpje być zdaše
prosyć ze słowami ze zdala luboznymi, zo knježna
jemu, hdyž kolena wobjał by, w myslach by njewzała za zło.
Hnydom najpřećelniše a wužitne praješe s owo:
„Prošu će, kralowa, žadna snadź bohowka abo sy smjertna!?
Wčera na dwacety dnju sym čěmnemu wućeKNył morju,
mjez tym pak přeco mje njeseše žołma a torhawe wětry
z kupy Ogygije, nětko pak tudy mje wućisny bózstwo,
zo bych snadź hišće tež žalósć ćěpřil; nihdy však, měnju,
njezměje kónca; ale bohojo dopjelnja prjedy
hišće dosć zleho; ale so, kralowna, smil! přetož bědy

přetrawši mnohe k tebi sym najprjedy dospěl a z druhich
nikoho njeznaju ludži, kiž město a krajinu tutu
wobydla; bydło pak pokaž mi; poskić pak płašć mi so woblec,
je-li maš přišedši žadne snadź zawalenje za drasty!
Tebi pak bohojo dadža njech wšitko, štož požadaš w myslach
swojich, muža a khěžu, a jednotu přjdadža pěknou;
njeje však woprawdže přez tuto mócniše ničo a lépe,
hač hdyž zložena je jenak we myslach hajtaj khěžu
mužik a žónka, mjerzanje stajne za zawistnych ludži,
radosć pak dobropřejacym, samaj pak najlěpje wěstaj.“
Jemu pak Nausikaa běłohćata wotmołwi zaso:
„Cuzbniko, dokelž so njerunaš złemu a hlupemu mužej,
Dzeus pak Olympiski ludžom sam wudžela žiwjenja zbože,
dobrym a złym, kaž zechce, kóždemu, něhdže tež tebi
tuto je dał, cí pak trjeba je při wšěm tym sćepliwje přetráć!
Nětko pak, dokelž sy k našemu m^{tu} a krajinje dospěl,
ani nětk drasty njebudžeš parować, ani što druge
ze wšeho, štož so při zetkanju prošerjej zbitemu słuša.
Město pak tebi chcu pokazać, prajić pak mjeno cí luda:
Bydla Fajekscy we měsće a krajinje tutej,
ja pak sym Alkinoowa wysocy mužneho džowka,
na nim pak wotpočuje sylnosć a přemóc Fajekow.“

Zeserbšćil M. Urban, Łužica 1911.

115.

Smjerć maćerje Jugowićow

Miły Božo, wulki to džiw Boži!
Hdyž so zehna na Kosowe wójska,
We wójsku tym džewječ Jugowićow
A Jug Bogdan: džesaty wón běše.

Boha prosy Jugowicow macer,
Zo by Boh ji woci sokolowej
Dal, a kridle belej swetloh' kolpja.
Lecala by na Kosowe rune,
Widzala tam dzewjec Jugowicow,
Dzesateho Jug Bogdana starca.
Prosyla je, Boha naprosyla:
Boh je dal ji woci sokolowej
A tez kridle belej swetloh' kolpja;
Wona leci na Kosowe rune:
Mortwych nandze dzewjec Jugowicow,
Dzesateho Jug Bogdana starca.
Wyse nich be dzewjec wojnskich hlebj,
Nad hlebjemi sokolow pak dzewjec,
Woko' hlebjow dzewjec dobrych koni,
Podla hlebjow dzewjec dziwich lawow.
Zarjehota dzewjec dobrych koni,
Z dobom zaru dzewjec dziwich lawow,
ZaskrECA tez sokolow tych dzewjec.
Ale macer hradze twjerdej' byla,
Sylzy wot wutroby njespuscila;
Ale jima dzewjec dobrych koni,
Zjimala tez dzewjec dziwich lawow,
Zjimala tez sokolow wseh dzewjec.
Potom wroci so do hrodu beloh'.
Synowki ju z dala wuhladachu,
Krocaiku drje napreco ji dzechu.
Zawrescalo wudowow je dzewjec,
Zaplakalo syrotow je dzewjec,
Zawrescalo dzewjec dobrych koni,
Zaruło je dzewjec dziwich lawow,
ZaskrEcalo sokolow je dzewjec.
Ale macer hradze twjerdej' byla,
Sylzy wot wutroby njespuscila.

Hdyž je bylo w nocy wo połnocy,
Zawrěšća to Damjanowy běłoš
Praša mać so Damjanowej' lubej':
Synowka mi, luba Damjanowa,
Sto nam wrěšći Damjanowy šumjel?
Hač je hlódny pšenicy drje bělej',
Abo lačny wody ze Zwečana?

Wotmołwja jej luba Damjanowa:
„Maći naša, maći Damjanowa,
Njeje hlódny pšenicy wšak bělej',
Njeje lačny wody ze Zwečana:
Je wšak jeho Damjan toniu zwučil,
Do poł nocy sytnoh' wowsa kramšćić,
Wot połnocy drohu pućowaći;
Tak wón želi swojoh' gospodarja,
Zo joh' njeje ná sebi dom přinjesl.

Ale maćeř hmdže twjerdej' była,
Sylzy wot wutroby njespušćila.

Nazajtra, hdyž zaswitał džen běły,
Lećitaj dha hawronaj dwaj čornej,
Krwawe matej křidła do ramjeni,
Na pysku so běła pěna ješći.

Ruku njesetaj wot khrobloh' rjeka,
A na rucy slubny pjeršćeń złoty.
Pušćiloj stej ruku maćeri do klina.

Wza sej ruku Jugowicow maćeř,
Wjerćala z njej a ju wobročala,
Zawołała Damjanowu lubu;
Synowka mi, luba Damjanowa,
Póznawaš ju, čėja tale ruka?“

Rjekny na to luba Damjanowa:
„Maći moja, maći Damjanowa!

To je ruka našeho Damjana,
Dokelž znaju slubny pjeršćeń, maći,
Slubny pjeršćeń ze mnu był je k wěrowanju.“
Wza sej maćeř ruku Damjanowu,
Wjerćała z njej a ju wobroćała,
Potom z ruku z ćicha bjesad'wała.
„Moja ruka, zelene jabłučko,
Hdže sy rostła, hdže sy wotšćipnjena?
Ach, sy rostła na mojim mi klinje
Wotšćipnjena na Kosowym runym!“
Tole prajo, lohko dušu spušći.

Južnoserbska narodna. Přeložil J. Wingef, Łužica 1897.

116.

Mór w serbskich Hornich Łužicach

Naši stari serbscy wótcojo mějachu husto pod mórom ćěpjeć, kiž w swojim času mjez nimi z wulkej surowosću zakhadžeše. Wosebje zły bě mórski čas w Serbach wokoło leta 1632. Najsurowišo wustupi tehdom tuta khorosć w holanskich serbskich wosadach wot Wojerec hač k Zhorjelcej. We Wojerecach zemře na nju w léće 1632 w poł štwórta měsaca na 700 ludži, mlodych a starych a powěda so, zo tehdom we Wojerecach njezby wjacy hač 16 porow mandželskich. Ze samsnej surowosću zakhadžeše mór we wokolnych wojerowskich wsach, na přikład w Bórku, hdžež nimale wšitycy wobydlerjo na njón wumrěchu. W Sprjewicach započa so mrěće hižom w léće 1631. Tehdomny sprjewičanski farář Matej Wićaz bě tohodla nuzowany so do Hamorow a wot tam pozdžišo do Bórka a naposlědku do Wojerec sčahnyć a bě wot Sprjewic na tři štwórće lěta zdaleny. Zo pak jeho spowědne džěci mjez tym njebychu cyle bjez Božeho słowa byle, wotměwaše wón bože služby wonka w holi pola Bórka, hdžež tež křćiješe a bože wotkazanje wudželeše. Na samsne wašnje předowaše tehdom tež duchowny z Khołma pola Nizkeje Hóznicanam přede wsu a stoji na tym městnje, na kotrymž je so to stało, blizko pola Hóznicy hišće džensniši džen kamjeń z napismom: „Pestaltar 1632“ k dopomnjeću na tamón zrudny čas. Podobny wołtar z kamjenjow natwarjeny a z ličbu lěta

1632 namaka so tež na hórcy pola Jězora, na kotrejž je jězorski faraf Hrjehoř Krygař pod dubom bože služby wotměwał.

Do tutoho duba bu pozdžišo ličba lěta 1632 wurězana a je so dołhe leta pola Jězora zdđerzał. Jako pak bě wón po času z nutřka cyle zhnił, su jón na posledku lózy pastyrjo zapalili a tak tutoho swědka ze stareho časa skazyli. W lěće 1832 bu toho dla wot jězorskeho hrabje horkach naspomnjeny wołtař na samsnym městnje natwarjeny, na kotrymž bě prjedy tamón dub stał. Kak zrudnje je tola dyrbjalo w tych pomjenowanych a tež w druhich wokolnych wsach byc, hdyž běchu tež bože domy w nich zamknjene, dokelž so ludžo bojachu w twarjenjach skhadžować! Tysacy su tehdom zemřeli a husto dosć njebě tu nikotio, kiž by chcył zemřelych pohrjebać, dokelž so kóždy wo swoje žiwjenje boješe. Hakle w lěće 1633 wróci so zasy lěpši čas, přetož z tutym lětom přesta to mrěće. - Nowy a runje tak zły mórski čas nasta w Serbach w lěće 1680. Tola zda so, zo je tehdom mór mjenje serbskich wosadow přecaňnył, hač poł sta lět prjedy. W lěće 1680 přińdže wón wot Drježdžan sem, hdžež bě z wulkej surowosću wustupił a na tysac ludži morił. Ze serbskich wosadow měješe, tak wjele hač je znate, najwjacy smělnjanska wosada přeceřpjeć. W Smělnej samej wumrě, kaž je tehdomny smelnjanski duchowny Jurij Wesenig do svojich cyrkwinskih knihow napisał, 31 wosobow na mór, z kotrychž buchu jenož štyrjo na keřchowje pohrjebani, wšitcy druzy pak w zahrodach, na łukach a w keřkach. Zo su so druge wsy w lěće 1680 před mórom w Smělnej bojałe, to wobkrućeja nam tež stare cyrkwinske knihi w Palowje, z kotrychž widžimy, zo su tehdom Zemičenjo a Tumičenjo dla mora w Smělnej wudyrjeneho swoje džěci w Palowje křěcić dali, štož je so posledni króc hišće wulkeho rózka 1681 stało. Kaž w Smělnej, tak zakhadžeše mór w lěće 1680 tež w Kamjencu hač najhórje. Tam wumrěchu na njón štyri radni knježa, štyri duchowni a wučerjo, dwaj lékařej, sydomnaće rowarjow a přez tysac pjeć stow druhich ludži. Wšě khěže běchu poľne khorych a tak mjenowana „boršć“ pola Kamjenca bě wot čeknjenych měsćanow z Kamjenca wobsadžena. Wjele domow a wulicow bě zabitych a městske wrota běchu zawřene. Skót ruješe w hródzách a dyrbyeše zawutlić, dokelž tu nikoho njebě, kiž by jón z picu wobstarał. W měsće samym nasta hlód, dokelž niktón wjaczy ze wsow ničo nutř njeprjwjeze. Mortwi buchu wšitcy hromadže do hlubokich jamow ćiskani a z wapnom posypani, dokelž khwile njebě, za kóžde ćělo wosebje row ryc. Jako bě naposlědku w měsće najwjatša nuza nastala, smilichu so wokolni zemjenjo a kublerjo nad njezbožownym městom a pošlachu jemu khlěba a butry a wina a wšelakich druhich wecow k warjenju, ale jenož hač před wrota. Hakle přichodne lěto 1681 přesta mór w Kamjencu zakhadžeć a tež w druhich stronach, w kotrychž bě 1630 wustupił. Wot tutoho lěta sem njeslyšimy tež ničo

wjacy, zo by so mór hdy zasy w našich Serbach pokazal, hačrunjež je tu tež pozdžišo wjele khorosców pod druhimi mjenami pobyło, kiž su runje tak surowje mjez Serbami zakhadžale kaž něhdy mór.

K. A. Jenč, Hórnikowa Čitanka.

117.

Pokazka ze Sienkiewiczowych „Křižakow“

[W času křižnych wójnow bě rjad němskich křižakow nastał, zo by wojował přećiwo Turkam a Boži row zakitował. Hdyž běchu Turkowje swjaty kraj zaso křesćanam wudobyli, přesydlichu so němscy ryčerjo najprjedy do Bjenatkow (Venedig), a potom lěta 1309 do Małborga (Marienburg) nad rěku Nogatu w nětčišej zapadnej Pruskej, zo bychu wojowali přećiwo Litwjanam, tehdom hišće pohanskim. Tola litwinski wječch Jagiełło, woženiwši so ze swj. Jadwigu, přija křesćansku wěru, da so křćić a po jeho přikładze tež jeho lud. Tuž móžachu křižacy po prawym swój krwawy mječ do nóżnjow tyknýc, ale nježiwajcy toho nadpadowacm woni dale litwinski kraj, doniž so Litwini z Polakami njezjednočichu a křižakow pola Tannenberg (1410) cyle zbichu a na hłowu porazychu. Henryk Sienkiewicz, sławny pólski spisaćel, w swojim romanje „Křižacy“ bitwu wopisuje.]

W tym času spohladowaše mištr na kralowske wójska, kotrež so z lěsa walachu.

Dołho hladaše na jich syłu, na jich křidła rozpřestrěte jako křidła hobrskeho ptaka, na khorhojow tučel - z wětrom so kolebacu, a nahle so jemu na wutrobu lehny někajke njeznate strašne začuće. Snadž wuhlada z woćomaj duše sepje čěłow a rěki krewje. Njebojo so ľudzi, naboja so traš Boha, kotryž dźeržeše hižo w swojej rucy tam na njebjeskich wysokoscach wahu dobyća.

Prěni raz přińdže jemu na mysle, kajki je to strašny dzeń nastał a přěni raz začu, kajke rijesměrne zamołwjenje je přewzał na swoje ramjenja.

Tuž zblědny jeho wobličo a hubje zatřepotašej, a z woćow so jemu wuronichu spore sylzy. Komturowje ze spodźiwanjom na swojeho wjednika spohladowachu. -

- Što wam je, knježe? - woprašo so hrabja Wende.

- Zawěsće je to najpřihodniša khwila za sylzy - džeše surowy Hendrich, cłuchowski komtur.

A wulki komtur Kuno Lichtensteinski nadunywši hubje rjekny: Zjawnje ći to porokuju, mištrje, přetož nětko so ći słuša, wutroby swojich ryčerjow pozbudžeć, a nic wosłabjeć. Zawěrně, tajkeho će njejsmy do toho časa widźeli. -

Ale mištrej so njezdźiwajcy na to tak pospochi sylzy na čornu brodu kulachu, kaž by něchtó druhi w nim plakał.

Skónčnje bu tak trochu nad sobu z knjezom, a pohladnywši z krutym wóčkom na komturow, zawoła: „do khorhojow,!“ Tuž skočichu kóždy do swojeje, přetož mištr powě to jara z mocu a z ruku načahnywši so k swojemu brónjerjej rjekny: „Podaj mi přilbicu!“

Hižo we woběmaj wójskomaj kóždemu wutroba biješe, kaž heja, ale hišće njeběchu trubny znamjo k bitwje dałe.

Nasta khwila wočakowanja, ćežša traš dyžli bitwa sama. Na polu mjez Němcami a kralowskim pólskim wójskom pozběhowaše so wot tannenberskeje strony něšto prastarych dubow. Na nje běchu tudyši burja zalězli, zo bychu přihladowali na wojowanje tychle wójskow, tak hobrskich, kajkichž swět widzał njebě z njepomnjenych časow. Ale nimo teje jedneje kupy štomow bě cyłe polo puste, šere, struchłe, na mortwu pusćinu podobne. Jenož wětr po nim hanješe a smjerć so nad nim znošowaše. Ryčerjam so woči nimowólnje na tule mjelčacu zło wěšćacu runinu wobročachu. Mróčele po njebju přelětujujcy zaslonichu z časami slónco, a tehdy padaše na zemju smjertna ćma.

Tu nasta wichor. Zašumi w lěsu, zedrě tysacy lisćickow, wuwali so na polo, zhrabny suche stwjelca trawy, zezběha mróčele procha a njeseše je wójskam křižakow do wočow. Runje w tej khwili zarža přewótry hlós wojeńskich róžkow, hwizdzałow a pišćalkow w powěťře, a cyłe křidło litwinskeho wójska zběže so a lečeše kaž njesměrne stadło ptakow přeciwo njeprěcelej. Po swojim wašnju dachu so hnydom do skoku. Načahnywši šije a potuliwši wuši hrabachu konje ze wšej mocu do přědka, a machajcy z mječemi a kopjemi lečachu jězdni ze strašnym křikom přeciwo lěwemu křidłu Křižakow.

Mištr bě runje při nim. Hižo bě přešlo jeho pohnuće, a z wočow džěchu jemu město sylzow škrě. Wuhladawši přibližowacu so litwinski syłu, wobroći so k Bjedrichej Wallenrodej, kotryž na tej strońje nawjedowaše a rjekny: Witołd je přeni wustupił. Započće tež wy w božim mjenje! -

A z dobom přihna so kaž z błyskom Zyndram z Maszkowic do pólskeho na čole zastupa, w kotrymž najwubjerniši ryčerjo stojachu, a pokazawši z nahim mječom na zbližowacy so Němcow pomrok, zaru tak z wotmachom, zo so konje w přěních rjadach na zad zwalichu:

Do nich! Bij!

A z razom so ryčerjo pokhilichu konjom na šije, a wusunywši před sebjě hlebije, postupichu.

Z powyšeneho městna kral cyłu bitwu wjedžeše, rozsyłaše póstlow, a wudawajo rozkazy wšón zdybawi. Wuhladawši skócnje wšě wójska w džěle, poča so tež sam do boja zaběrać.

Bojo so wo poswjećenu kralowsku wosobu, njepušćichu jeho dwórnicy. Żoława zhrabny konja za wuzdu, a hdyž tež jeho kral z hlebiju po rucy smykny, njepušći. Druzy jemu tež puć zastupichu, prošo, žebrjo a předstajejo, zo tak tež bitwy wusudow njeprawali.

A w tu khwilu so nad samym kralom a cyłej jeho družbu nahle najwjětši strach nakopi.

Po přikładze tych, kotřiž bitwu rozehnawši so wróćachu, zaměri so tež mištr - Polakam do boka, rozwi so w koło tak, zo dyrbyeše jeho 16 wubranych korhowi runje njedaloko hórki přěńć, hdžež stoješe Władźisław Jagiełło.

Dohladachu so hnydom stracha, ale njebě khwile, so wucofać. Zawichu jenož kralowske woznamy a z dobom doleća, stož bě w konju mocy, kralowski pisar Zbigniew z Oleśnicy k najbližšej korhowi, kotraš so hotowaše, njeprěcela přijec a kotruž ryceř Mikławš Kielbasa nawjedowaše.

- Kral wobstupjeny! Na pomoc! - zawoła Zbigniew...

Łužica 1903. Zeserbcił J. Winger.

Z wopomnjeću smjertneho dnja wulkeho wótčinca Michała Hórnik

(+ 22. małoho rózka 1894.)

Naš Hórnik wumrěł! Takle z Budyšina
So zrudna njese powěsć z wichorom;
A hórcy žalosćo wot Lubina
Do Błótow dele płače kóždy dom.

Ach, khorhojnik naš padnył je a hasła
Najrjeńša hwězda njejba serbskeho,
Najkhmańša žiwjenja je žiła prasa,
Preč móc najwjetša ludu našeho.

A hlejće! Přez Słowjanstwo, přez Europu
Kak tuta ćežka powěsć khwatnje dže;
A hdžežkuli tež staji swoju stopu,
Tam w duši stysk a w woku sylza je -

Hoj! k Budyšinej ludzi poľne puće
Su z Łužicy a z krajow dalokich;
A wšitkich jene spina bólne čuće
A jena žadosć wjedže wšitkich jich:

Jom' do wobliča jónkróc hišće zhladnyć,
Na keřchow jeho čělo pomhać njesć,
Při jeho rowje na kolena padnyć
A dać tam poslednju jom' zemsku česć -

Kašć na Mikławšku pušća so do rowa,
A ze wšěch woči nahły prasny płač;
Wšak kóždy wě, što w nim a z nim so khowa,
Zo ničo to nam njem'že zarunać.

Budź Bož'mje! Tebje Serbja njezabudu;
Tam horkach njezapomń ty na nas tež;
Ze swojim wulkim duchom w serbskim ludu
Ty dale nad nami a wěčnje knjež!

Jakub Čišinski, „Serbske Zynki“.

119.

Wopomnjeću Hórnikowemu

Zańdzenu póndzelu (27./II. 1904) je so minyło dżesać lět, zo je wumrěł Hórnik. - Hdyž kamušk do jězora ćisnješ, nastawaju koło wokoło zmohi, najprěnje wulke, potom dale mjeńše a mjeńše, doniž so skóncnje cyle njezhubja: zwjefch wody je so zasy změrował a wupřestrěwa so jako hladka runina před twojim wóčkom kaž prjedy. Podobnje je so stajo z mjenom mnohich serbskich wótčincow. Zaklinčachu, wuklinčachu; nictó jich wjacj njewuprāja a njeslyši. Mohło snadź so tež mjeno Hórnik runje tak zhubić z pomjatka serbskeho naroda? Nihdy, ženje! Přehłuboko je so ćeř, jeho skutkowanje zaryło do serbskich stawiznow, hłubšo dyžli žlobjo Sprjewje do zemje serbskeje! Přewysoko pozběhuje so jeho mjeno nad mjenami rojeńkow, wyše dyžli skalny khribjet Boha Čorneho!

Wuklinčale su dawno žarowace zynki zvonow, kiž smjerć wótca wótčiny připowědowachu wšěm serbskim wutrobam. - Kotry syn mohł zabyć swojeho nana? A njeje Hórnik swój cyły lud lubował z wótcowskej, nanowskej lubosću? Haj, je snadź hdy žadyn nan swojim samsnym ródnym džěcom mohł wjacj dać, woprować a wotkazać, dyžli je Hórnik so woprował a wotkazał cyłemu swojemu horcolubowanemu narodej? Naš lud je ratařski lud a to jara wustojny a nimo měry pilny ratařski lud a wón waži sebi kóždy rózka a brjóžka namrěteje zemje a kóžde stwjelco, kiž na nim narosće, jara wysoko, haj - skoro mohł prajić - přewysokjo. Ale je to tež jeničke bohatstwo, kotrež ma prawy dobry serbski a křesćanski nan swojim džěcom zawostajić? Njejsu dary ducha a plody wutroby, nadobne křesćanske zmyslenje, póćiwosć a počinki tež bohatstwa, snadź hišće wjetše a drohotniše bohatstwa, kiž hakle nadžěju dawaju na tamne pokłady, kotrež mole ani, ani zezawina njezahubi? A runje tute bohatstwa, bjez kotrychž tež sama serbska zemja, tak horcolubowaria serbska zemja, jeno zemja wostawa, je Hórnik nic jeno swojim přiwuznym, ale cyłemu, wosebje pak katólskemu serbskemu ludej poskićał, dawał a wotkazał z najdarniwišej wutrobu a a ruku.

Hdyž, kaž so we přisłowje praji, po lutowarju brójeř přińdže, kotryž rjane kubło, kiž su wšitcy jeho prjedownicy sta lět po swojich dobrych ponižnych a hłuboko křesćanscy zmyslenych wótcach namrěwali a w počće swojeho wobliča wobdžěłali, za krótki čas přećini, njeje to

Čorny njeźdzak přećiwo nanej a wšem jeho předkhadnikam? Podobny njeźdzak přećiwo našemu njezapomnitemu Hórnikej wostań wot nas dale zdaleny dyžli słóncó wot zemje.

Hórnik je wumrěł, ale nic cyły. Tež mjez nami je hišće žiwy jeho duch w jeho skutkach, džělach a spisach. Jeho ruka drje taje, ale symjo, kiž je wusywała ze ženje njeuwustawacym pjerom, hišće skhadža, rosće a nadobne płody njese a ponjese, doniž budže serbske słowo citane a česćene. Hladaj jeno do knižkow, z kotrychž šulske džěci wuknu, na zabawne spisy za młodych a starych, poslušaj jeno w domje božim na lubozwučne zynki we swjatym kerlušu, wzmi słowo bože do rukow: wšudžom widziš, slyšiš mjeno Hórnik. - W słowniku, w kotrymž so khowa cyły pokład našeje droheje maćeřšćiny, njeje ani jednoho słowa, kotrehož by jeho wótry rozom njeprěslědźił, jeho pomjatk ze słowami sotrowskich rěčow njeprirunał. Hórnik běše wjeřch w kralestwje myslerjow!

Ale, štož je jemu tež woprawdźite knježstwo, nahladnosť a swěrnú podatosć pola wšěch Serbow dobyło, to bě jeho nadobna wutroba. Jeho durje běchu wšem přistupne, jeho ruka wšem potřebnym wotewrjena, jeho rada wšem poskićena. Hač wysoki, hač nizki, hač bohаты abo khudy, hač zdžěłany abo njezdžěłany, wšitkich wón lubosćiwje přijimaše. Kóždy pohib a kóždy słowo swědčeše za to: Hórnik ma njesebičnu, ponižnu, k pomocy a k woporam stajnje zwólniwu, nadobnu wutrobu. Toběše tajna móc a spodziwne kuzło, kotrež je jemu płaćiwosć a wliw wšudžom a přecy dobywało a tež zdžeržalo.

Wo serbskich kralach je jara mało znate, snadź z wuwzaćom krala Miliducha, kiž z rjekowskimi Serbami wojowaše přećiwo cuzej přemocy. Štož so tutym wutrobitym škitowarjam serbskeje narodnosće njeje radziło, to je Hórnik z mocu ducha, wutroby a ruki docpěl a dobył, natwariwši nam sylnu twjerdžiznu noweho narodneho pismowstwa. Njech sebi kóždy, štož je był Hórnikowy wučomc a pomocnik, a tež kóždy druhi, štož serbske pjero wodzić a serbske słowo rěčeć rozumi, přiklad bjerje na tamnych wutrobitych rjekach, kotřiž swojemu kralej swěru wobkhowachu hač do smjerće. Hišće mnoho ma so wojować, džělać a dokonjeć za zdžerženjo serbskeje rěče a narodnosće, k natwarjowanju a wutwarjenju kralestwa božeho mjez serbskim ludom: njech je mjeno Hórnik wšem, wšem bjez wuwzaća, zhromadne dobyćeřske hesło. Jeho duši přejmy a prošmy wěcny měř a wotpočink, jeho wopomnjeću pak wostań česć a slawa!

J. Libš, Kat. Posoľ 1904.

120.

Čas serbskeho narodneho znodarodženja

Wubudžena narodna myslička, zwonka serbskeho kraja w towařstwach plahowana a w Serbach wosebje přez Tydžeńsku Nowinu rozšěrjena, pokazowaše so přece bóle w zjawnosći. Duchowni, wučerjo, kandidaći, řečnicy, lékařjo, studenci, haj tež wjesni mužojo spóznachu potřebnosć wužšeho zjednocowanja, zo bychu so ze zhromadnymi mocami za serbski lud postarali. Njedosahachu wjacy towařstwa młodžiny za wudokonjenjenje w maćefnej reci, ale wučeni ludžo we wažnych powołanjach stojacy zjednocowachu so najprjedy we wuradžowankach a potom w towařstwach. Serbscy wótcincy pak derje wědzachu, zo Němcy jich prócowanja zwjetša njeřadzi widža. Tohodla dyrbjachu wobhladniwje wustupować, chychu-li swój zaměr - duchowne pozběhnjenje Serbow - docpěć.

Hižo w času swojeho studowanja słowjanskeje filologije we Wrótsławju pod profesoromaj Purkynju a Čelakovskim zapřija J. E. Smolef mysličku wo založenju literarneho towařstwa za Serbow po přikładze českeje a ilirskeje Maćicy. Ale to njehodžeše so tak lohcy wuwjesć, hačrunjež běchu w léće 1845 wšelacy wótcincy za to dobyći. W tym času poby tež sławny historiograf Franc Palacký w Budyšinje a wobtwjerdžowaše někotrych Serbow w myslu založenja zhromadnoserbskeho literarneho towařstwa.

Na zhromadžiznje abo poradže Serbów na jutrownej srjedze 1845 w Budyšinje so wobzamkny, zo dyrbi so přede wšim přihotować a zjadować spěwanski swjedzeń, na kotrymž bychu so jenož serbske pěsnje spěwale. Wučer K. A. Kocor, tehdy w Stróži, zhromadži starše spěwy a zestawjowaše nowe hłosy, wupytowaše spěwarjow a spěwaŕki w serbskim kraju, a wotměwaše z nimi wuwučowanja. Na 17. winowca 1845 bě na třelefni w Budyšinje prjedy w serbskich a němskich nowinach připowědženy serbski koncert, dotal njeslyšana wěc! Z bližšich a dalšich stron přijědžechu Serbja a tež Němcy; koncert so derje poradzi a wšitkich spokoji. Powěsć wo tym roznjese so po Serbach, zo je Serbstwo w zjawnosći z česću wustupowało. Kocor bu z tym k dalšej džělawosći wubudženy a komponowaše wjacy serbskich spěwow, kotrež jemu wosebje H. Zejleř podawaše. Spěwarjo a spěwaŕki pak swěru w koncertach pomhachu. Tak wotmě so potom druhi tajki swjedzeń zaso w Budyšinje 1846, třeci we Wojerecach tež 1846, štwórty w Budyšinje 1847, pjaty w

Marijnej Studni 1848, šesty w Lubiju 1848, sedmy w Marijnej Studni 1849, wósmy w Budyšinje 1849. Tež pozdžiše serbske koncerty buchu wažne za znowarodjenje Serbowstwa.

Pódla spěwanja so literarnje dale džělaše wot jednotliwcow a w towarstwach młodžiny. Zejleř pisaše pódla „Nowin“ „Missionske powěšće“, Smoleř přeloži z J. A. Wařkom Fr. L. Čelakowskeho „Wothlós pěsni ruskich“ 1846, Kocor „Serbsku Meju“ 1847.

W Prahy studowacy Serbja, kotřiž hižo pod J. Dobrovskim a W. Hanku so w rěči wudokonjachu, založichu 1846 tež twjerdše zjednoćenje mjez sobu - towarstwo „Serbowku“.

Mjez tym zřadowa so nakhwilny abo přihowacy wubjerk wotmysleneho towarstwa Maćicy Serbskeje: Zejleř, Kłosopólski, Pful, Wjela a Smoleř. Wuradžene statuty přepodachu so k dozřadowanju dr. Adolfej Klinej, kotryž jako měšćanski rada z wyšnosću znaty dowolnosć sakskeho knježeřtwa k založenju towarstwa dósta 26. Małeho rožka 1847, po čimž móžeše so Maćica Serbska na jutrownej zhromadźiznje dozaložić.

Po wustawkach chcyše Maćica Serbska dobre ludowe a wědomostne pisma wudawać, jako tež Časopis za rozwučenje a nawědžitosć serbskeho ludu, při čimž dyrbyeše so zdobom na čisćenje a wudospołnjenje rěče džělać. Sobustaw móžeše kóždy być, kiž snadny lětny přinošk zaplaći. Z přinošków a dobrowólnych darow měješe se pokładnica tworić, jako tež knihownja so založić.

Dozaloženje Maćicy Serbskeje, jedyn z najwažnišich skutkow serbskeje historije, sta so 7. jutrownika 1847 na třěleřni w Budyšinje. Po přeprošenju w Nowinach zhromadźichu so ze wšěch kónčinow hornjoserbskeho kraja duchowni, kandidaći, wučerjo, studenci a někotři rjemjeslnicy. Woni přijachu předpołożene wustawki, wuzwolichu předsydstwo - dra Klina za předsydu, kandidata Wanaka za sekretara, J. E. Smolerja za redaktora Časopisa - a wuradźowachu, wo wudajomnych knihach. Wužitne bě mjez druhim postajenje, zo ma hłowna zhromadźizna na kóždolětnu srjedu po jutrach so wotbywać.

Po dozaloženju Maćicy Serbskeje rozpósła so přeprošenje „přećelam serbskeje rěče a literatury“ najprjedy w sakskim džěle Hornjeje Łužicy, a potom w pruskim, hdyž bě z rozkazom 30. jutrownika 1847, přez superintendentu Kubicu z Wojerec wobstaranym, tež pruskim Serbam přistup k Maćicy dowoleny. Maćica chcyše jako starosćiwa mać wšitkich Serbow być a wšěch swěrných Serbow wokoło sebje zhromadźić. Jeje skutkowanje bě jenož z tym trochu zadžěwane, zo bě wot spočatka khuda. Tola je při wšěm tym wjele za serbski lud

dokonjala, zjednocejo prjedy dzelenych Serbow w jednej pismowskej reci a wudawajo wuzitne serbske knihi.

W tajkim zaměrje zestaji najprjedy dr. Pful za Maćicu serbski prawopis, kotryž po přehladanju přez Smolerja a Kućanka so přija a w přenim lětniku Časopisa - 1848 - so wočišća, a hnydom počachu so přenje knižki za lud wudawać: Štyri předowanja H. Lubjenskeho, Serbske Hornje Łužicy abo statistiski zapisk E. B. Jakuba a J. Kućanka, někotre powědančka a druhe powučne spisy.

Nowe towařstwo doby sebi wjele přecelow a wubudžeše wulke nadžěje, kotrež pak tola njemůžeše w datych wobstojnosćach tak spěšnje spokojić. Hižo w přenje horliwosći wohrozachu mlódu Maćicu Serbsku njenadžěte podawki w němskich krajach.

Z Historije serb. naroda wot W. Bogusławskeho - -M. Hórnik.

121.

Hišće je Serbstwo tudy

Hisce so reci šerbska řeč maćerna
Po kraju serbskim! Serbja su pobožni,
Kiž zakhowaju staru swěru;
Cuzbować njechadža Serbja swěrn! -

Je řeč a wěra wótcow jim darjena
Wot Boha samoh', kotryž jich wukhował
Je dotal mile k česći swojej,
Zo bychu khwalili jeho swěrnosc.

Serbstwo njech mlóadne kčěje nam pó kraju,
Njech jemu skići městno so na slóncu! -
Zlósć njepräcelska njeswař na njoh'
Zawisě a hluposć je hida zlóstna.

Tudy je polo, na kotrymž džělaju
Wšak pilni ludžo, wutrajni w česnotach! -

Tuž, Serbjo, zakhowajmy swěru
Z maćernej rěču sej herbstwo drohe! -

M. Urban, Wotčinske hrona.

122.

Francózske wójsko w Čornym Khołmcu do bitwy pola Budyšina 1813

Sym jeho derje znał, stareho Běłojic dźěda. Wón běše susod při farje, a přińdže tež drudy na wječornu bjesadu k mojemu njebohemu nanaj na šulu. Potom zdźělowaše rad podawki ze zastarskich časow. A tak zhonichmy tež, zo je dźěl francózskeho wójska 1813 do Čorneho Khołmca trjechiła. Tuta wjes ležeše tehdy - a leži tež hišće nětko z dźěla - srjedź čěmnych lěsow a zdalena wot wjetšich drohow w dolinje mjez horomaj. Jenož stara droha z Wojerec do Drježdźan wjedžeže hižo tehdy něhdže dobre poł hodźiny wote wsy přez holu „Čertowe nuhlo“. Dźiw je tohodla, zo su Francózojo tehdy Čorný Khołmc namakali. Wěsće njeby to so stało, njeby-li wša wokolnosť z nimi napjelnjena była dla blizkich bitwow pola Wysokeje a pola Budyšina.

Čorný Khołmc běše wězo kaž wša wokolina tón čas hišće sakschemu kralestwu prislušacy, a dokelž běše kral we zwjazku z francózskeho kejžorom, běchu Francózoje w spřečelenym kraju. Alć woni njewobkhadźowachu z Khołmčanami jako z přečelemi! A to běše z přičinu toho, zo stary Běłojic dźěd jich wopyt zabyć njemóžeše.

Wón powědaše tak: „Na wječor nawalichu so Francózoje do wsy. Kóždy dom dósta wojakow. My jim dawachmy, štož mějachmy.

K wječeri zesydachu so k blidu a dóstachu šklu mloka z khlěbom nadrjebjenym. Ale khlěb běše jim přečorny a pominachu bely. Dokelž pak tón njedóstachu, blabachu so na nas, my pak jim njezrozumichmy. A hlej, tón jedyn běše tak njehańbity, zo šklu zapřimny a ju z tym lubym božim darom do srjedź jstwy bricny, tak zo črjopy a kuski khlěba wokoło lětachu.

Mój nan so khětro postróži, tola běše skoro rozmysleny a khwataše k susodej na faru. Farař drje běše tehdy njebohi Štempel. Tam běše francózski wyšk na hospodže, a tón dyrbyeše pomhać. Mój nan skoržeše swoju nuzu susodej fararjej z próstwu, zo by tola chcył z wyškom

po francózsku popowědać. Knjez faraf džeše hnydom do hornjeje jstwy a bórbotaje khwilu z wyškom. Potom džeštaj wobaj z nanom a přińdžechu k nam do jstwy, hdžež hišće wšitko ležeše kaž prjedy.

Hdyž wojacy wyška pytnychu, woni zeštawachu a - so wě - mjelčachu. Wyšk prikaza nětko, zo by so druha škla přinjesła. Potom kazaše wojakej, kiž běše šklu rozbił, zo by wšitke kuski na zemi zezběrał. A tón lažeše po kolenach po hlinjanej jstwě a zběraše. Potom nala mać hišće jedne mloko. A nětko wšitkim derje słodžeše. Wyšk stoješe we durjach a přihladowaše - ja pak stojach w kućiku a mějach swoje wjesele nad tym, kak jim pěsk mjez zabami škripoce.“

Tak powědaše Běłojic džěd. Wot druhich njesłyšach ničo z tamnoho časa.

H. Jordan, Łužica 1892.

123.

Při tebi

Daj, miła, při Tebi mi bydlić,
swět je ach tak prózdny, samotny:
mi w nim so styšče, tam přec' sydlić
chcył, hdžež moja droha, luba sy!

Daj miła, k Tebi zas mi khodzić,
swět je połny hołka, pohłuša:
ach njedaj mojej duši hłodzić,
njech je při wutrobje wutroba -

Daj wuček mi, swět je tak hruby,
tola Twojej wóčcy swěćitej
so lubosćiwje, hlós Twój luby
nihdy njetama, ach smilnosť měj!

Daj při Tebi mi zdrěmnyć měrnje,
swět je wšón tak falšny, jebawy:

wšak Twoje wóčko měni swěrnje,
Ty pak, luba, swěrnosć sama sy!
Ach, daj mi, daj o miła, čiše
daj mi wusnyć, daj so přeco hnuć,
zo při Tebi najwutrobniše
měł bych zbože, namkał k zbožu puć!

E. Muka.

124.

Zymski wobrazk

Zemja je sebi běle poslešćo mjez woči sćahnyła a nětko spi. Wšo žiwjenje je woćichło w polu a w holi, a zrudna čišina knježi, hdžeš něhdy spěwy so znošowachu. Ptačata su nas hižo dawno wopušćile a su lećale přez šěroke morjo daloko, daloko... Tež žaby su na swoju pěseň zabyłe, a su so zaryłe hłuboko do dna zeleneho hata, z kotrehož nětko wjacy njemóža; přetož tołsty lód je so na hat lehnył. Ani rěčka wjacy njebórboce w khłódnym hajku a njebaje nam wjacy wo svojim lěsnym skhowje a wo ródny domčku. Tam stoji w ćemnej komorecy jeje kolebka; tam spaše dołho, dołho; tola na dobo wotući, zastyska so ji po swěće a swětle, a skoku wuskoči jako slěborny kužoł z kolebki a čekny do swěta. Ale zymje njewučekny. Tež ji je zyma młodej spěšnej nózcy sputała. W klinje slěborneje rěčki blyščachu so něhdy swětle kamuški, a rybički sebi w jasnej wodže hrajkachu. Nětk je wšitko přeč, wšo je zyma wzała, tež módre njezapomnički na brjóžku je mróz zahubił. Jena wulka běła płachta kryje wšitko.

Tola čłowjek zwuknje všemu; tež wulkej žarowanskej bělej płachće sněha a mortwej čišinje, w kotrejž jenož wróny škrěča, rapak kraka. Druhdy wězo zawuja tež psy a třělba prasnje - ale to je wšo. Tola čłowjek zwuknje všemu, zwuknje po času tež zymje, póznawa rjanosće a wjesela, kotrychž ani zyma žadna njeje. Njeměnju tu swjateho Mikławša, ani Božeho džěsća a jeho darow, kotrež naše džěci tola tak žadosćiwje wočakuja, tak radosćiwje witaju. Njeměnju tu ani wutepjeneje jstwy a ćoplych kachli, za kotrež so wćipne wnučki tlóča, hdyž jim naše wowki bajki baja. Ně, tež wonka w přirodže mnoha zymska radosć naše džěci wočakuje.

Hižo wjacj dnjow je njebjó někak mhlówe, njemóže so wjacj wujasnić a kaž wołojane wisaju z njeho čezke šere mróče. Skónčnje da so do sněha a wjesele polětuje běle pjerje w powětrje. Młody sněh je mjehki, da so mjasć, a małe ručki wubjerne kulki z njeho spjeku. To naše džěci derje wědža a z črjódami tohodla na běle ladko ćěrja, hdžež so přenja sněhowa bitwa započina. Při tym je hołk a hara, zo so ladko třase. Pódlá spytuje so sańča ćěf, a tak khětrje hac budže někak móžno, budže so tu jězdzić, hać sanje lětajú! A byrnjež tajki mały kholowac tež raz wotlećał, to ničo njewadzi; w snězy sebi nictó kulow njenabije. Haj, sanje, to je w zymje džěci žiwjenje, a zawěsće njeje wjetšeho wjesela, kaž hdyž Bože džěco sanje wobradzi a k tomu mjecel sněha. Tola, komuž je so na sanjach wostudziło, tón dže na lód pohladać. Tež hat je wožiwił a za to, zo tu w lěće žaby rjechtaja, slyšimy tu nětkole naše džěci. Njecha so jim wottud, a přejara khětrje swjaty wječor domoj woła. Tola porjad dyrbi być, a skónčnje njeje to ani tak zlě, byrnjež sebi jedyn khwilku prebył. Kóždy wě: to su džěci. Hórje je, hdyž je sebi zwažny pachol dałoko zalězl a w zymnej wodze nowy drjewjanc wostajił. Potom njesłodzi jemu doma wječef, ale hlada sebi radšo helu, hdžež so na ćopłej plocy sedžo suši. Ale drjewjanc je přeč; nazajtra budže nad nim hižo tołsty lód, a lědma nalěto zaso nad wodu přiřluwa, njeje-li so přjedy w blóce na dnje hata zabrodził.

Z jenym drjewjancom wězo njebudžeš wjacj na lód khodzić, ale za kachlemi tohodla hišće njetrjebaš sedžo skorzić. Tež za tajkich njezbožownych je so zyma postarała. Hdyž je sneha wjacj, twarja so mjenujcy jara derje rjane sněhowe muže. Kuluch sneha nawala so bórzy a zjednoćenym mocam poradzi so skónčnje tež, khadlu na nohi stajíc, štož je wězo čezše džělo. Ale z tym je sněhowy muž tež hižo mohł rjec dokonjany; wšo druge da so samo. Za rucy so z kóždého boka kolik do wulkeho ćěla tyknje, a na tołstu šiju placnu prawje wulku kulowatu hlówu. Sněhowy muž ma wulku čornu hubu a čini, jako cheył cyły swět na dobo póžrěć. Tola boječ so jeho tohodla nictó njetrjeba: mólčkej, čornej wócy hladatej přejara přecelnje do swěta, a hdy by so běly pachol tola raz roznjemdrił a zapyrił, by rozběžał. To je tež skónčny wosud sněhoweho muža; njerosće kaž druzy ludžo, ale přińdže hnydom wulki na swet, a potom so jeho mócne stawy džen a bóle sydaju, doniž wšitko njerozběhnje. Njewostanje ničo hać luža wody a někotre kuski wuhla we njej.

Tola wšo, štož prawje je: tak dołho hać je sněhowy muž hišće žiwy, hraje wulkeho knjeza, a samo khrobly kón so naplóša, hdyž jeho nimo tajkeho běleho přemieńka wjedzes. Kaž njemdry ćeri potom přez hory a doły, a sanje leća za nim jako wětrik. A čehodla tež dyrbjał zamožity bur so w snězy na hermank abo na „kołbasu“ brodzić, hdyž ma w hródzi konje a w

kólni rjane sanje! A k tomu, kak rjenje je, hdyž móžeš sebi zymske popołodnjo do polow zajěć! Skoro ani njepytneš, zo jědžeš. Hdžež bě prjedy hrozny, kamjenjojty puć, tam njeje nětko ani blóta, ani kamuška: běly sněh je wšitko přikrył, sanje jědu kaž by třělił a štomy, statoki a cyłe wsy nimo mikaju. Swjata knježi ćišina; jenož wólnej konjej druhdy rjehotatej, a pod sanjemi pišći, wrěšći běly sněh. Je khětro zyma, z dołheho ranja duje režny wětřik. Za to je powětr kaž krystal čisty. Brunakaj so pyritej, a z blizkich domow stupa běly kur do jasneje wysokosće. Tón běly kur abo lěpje woheń, z kotrehož kur sapa, je brón, z kotrejž přećiwo zymje wojujemy. Mjez tym je nas přecelna wjeska prijala a jedyn kaž druhi strowi nas kóždy statok ze swojej rjanej bělej třechu. Njech tohodla lóze huby na zymu praja, štož so jim zechce; sprawnišeho hosća dyžli zymy nihdže njeje. Jenak je kóždeho ze svojim darom wobdžěliła: bohaty nima nad svojim hrodom rjeńšeje płachty jako khudak na swojej słomjanej khěžcy; kóždu třechu debi nanajrjeńša pycha. Kóždy kolik, kóždy měznik ma swoju bělu čapku a jenički wulki běly plašć kryje wjes a polo.

Njedaloko za wsu zapocina so pokhmurjeny lěs. Tež wón je so do sněha zawalił, a pod mócnym břěmjom bělych pjeri zhibuja so hałuzy hordych šmrěkow. Něhdy mějachu w tych nakhilenych wjeřškach ptački swoje hnězda a hałuzy žołmjachu w slódkich pěsnjach; nětko je wšitko ćicho kaž w zakuzłanym hrodze. Tón zakuzłany hród ma slěbornu třechu, slěborne wěže nad nej, a slóncó swětle koła na nju sće. Ale koła su přeco wužše a njeńše, doniž skónčnje slóncó za lěsom njezapadnje... Ale njemóže so ze svojim lěsom džělic; hišće jónu zhladuje na slěbornu jeho třechu, a lubozna čerwjeń rozlije so po wšěm njebju a po bělej zemi. Hišće jónu zaswěća so dejmanty do běleho plašća zatkane, hišće wokomik so w purpurowym blyšću wjes a město hori - a rózowe swětło hasnje.

Wokomik je njebjo prózdne; k wjecoru slaba čerwjeń, hewak nihdže běleje mrócałki, nihdže swětteška. Tola hižo stawa k ranju měsačk a jeho wowcki hromadza so na wšěch kóncach njebja. Ze swojisn blědym miłym swětłom strowi měsačk swoju towařsku zemju a šepce ji wo nowym rjeńšim nalěcu.. Ně, naša zemja njeje wumrěła; naša zemja ćíše drěma, a pod bělym plašćom bija mócnje jeje žiły.

M. Andricki, Łužica 1892.

125.

Jejdyrkec Hapla a Hantychryst

(Humoreska.)

W rjanych, dobrych časach, hdyž „naše Serbstwo z procha stawaše“, hdyž naši džědojo a naše wowki so z dobrymi Serbami začuwachu a jich džěci hišće njejězdžachu w škleńčanych wozykach, ani nic po železnicy do Drježdžan, ani nic z kolesami na wulěty do swěta, ně, hdyž naši stari a młodži Serbjo radšo pěši khodžachu, šikowanje pomałku, z wěstosću a swědomitosću hladajcy šebi dom a hospodařstwo - tehdy beše w Starej Cyhelnicy pola Kukowa staruška serbska ćetka žiwa, kotraž bě něhdže wot Kulowa sem do našeje wsy so wudała. Powšitkownje rěkachu jej „Jejdyrkec Hapla“, dokelž bywaše nastajnosći z jeje přěnim a poslednim słowom: „Mój Jejdyrko tola, ach mój jejdyrko haj!“ a „mój jejdyrko!“ přědku a „mój jejdyrko!“ zady.

Tale Jejdyrkec Hapla bě wam skoro tajki original, kaž njebočički „Jejkacy Handrij“. Tón je wam tež stajnje a wšudže jenož pěši khodźił, a nježiwajcy toho daloko wokoło po Serbach přišoł, často tež do Němcow tu a tam; čas žiwjenja pak njeje jenički raz ze železnicu jěł, samo nic do Drježdžan. Tam měješe pječa bratra - kaž su nam to „Serbske Nowiny“ powěle - bratra, kotryž měeše wot njeboh Handrija něhdže pječ stow hriwnow požčenych. Jejkowy Handrij dojeđe sebi po nje pěši - z kijom, z karu, dokelž bě jemu šibały bratřik swój dołh w samych lutyh drobnych pjenježkach wuplaćil. A luby naš Handrij, kaž ničo z toho, wotwjezy sebi swój pokład z residency do Małeho Wjelkowa - na karje. Bě tajki prawy samotaf. Trodlojkaty khodžeše swjatk a pjatk; a tola měješe něšto, štož by jemu džensa někotryžkuli najwosobniši panik abo naduty pacholč zawidzał - šwarnu hromadku pjenjez!

Tajka originalna ćetka bě tež Jejdyrkec Hapla. Wona drapaše a škrabaše njewustawajcy wšudže wšitko hromadže, štož so na brjóžkach, pućach a na sćežkach waleše: kóždu hałužku, kóždy kiješk, kóžde pjerko, kóždu trawičku, kóžde zeličko, kóždy powjazk, kóždy banćik - wšo so jej přihodžeše, wšo bě spomožne k jeje drobnemu hospodařstwu. A swoje ćežko zaslužene kroški kopješe w starych nohajcach a zamkaše zamoženje do stareje molowaneje křinje, kotruž bě po wowcy namrěła.

Kaž Jejkacy Handrij wšemu z puća khodžeše, štož by so z „domfom“ hnało a wozyło přeze wšě hory a doły, tak tohorunja naša cyhelńska ćetka čěkaše přede wšěm rohatym, křidlatym nowotařskim žiwjenjom. We wonym času bě mjenujcy čłowjeska mudrosć wunamakala přěnje kolesa, a swět započa kolesować. Jězdžachu na zastařskich dresinach, kiž měwachu

předku jara wulke a zady maľuške koleso. Ale naša luba Hapla znaješe jenož svoje kolesko při koľwroće abo to při swojej karje.

Běše to raz w lěcu. Stara Hapla džěše „na běrtl“ do bunow. Tu přihna so nadobo wot klóstra wulke rjebłate mužisko - traš z Kamjenca, khiba hišće něhdže z wotkal dale - na tajkim wysokim kolesu. Z cyłym wotmachom ćěrješe po nimale nahlej horje dele přez Staru Cyhelnicu: raz, dwaj - raz, dwaj - raz, dwaj! - Hopsa! Zhubiwši runowahu wali so ryceř-kolesowař, tak dołhi hač bě, do přerowa při „běrtlu“. Jejdyrkec Hapla hlada a hlada, zo mohła sej woči wuhladać: mužisko přileći z kolesom - raz, dwaj - raz-dwaj - raz, dwaj; - kolesko poskoči: hopsa! - měri do přerowa! běži, pada, a muž wala so přez hłowu: hopla! - Jejdyrko tola, tajkule kekliju cyhelński swět hišće widzał njebě. - Wša wustróžana čeka luba Hapla přez puć humpotajcy do wsy, křico, wrěšćo a woľajo so Bohu tak a hinak: „Ach, ty mój jejdyrko, ty mój jejdyrko, mój knježicko, pomhajće, lubi ludžo, čekajće, čekajće, to-je sudny dzeń! - do Cyhelnicy je přijěł „Hantychryst“, ach, mój jejdyrkecy haj, haj, „Hantychryst“, křidłaty, rohaty, lětacy „Hantychryst“! -

Na krik a haru su naše wjesnjanki bórzy do hromady. - „Štó, što? Antikhryst!“ zastróžana praša so Nowakec Lena.

Humpoštec Hanzlk bě sebi runje w zahrodcy před woknami hrajkal a tež cylej kekliji přihladowal: Wulke koleso, małe kolesko, kosćaty muž, teptacej nozy frfrfr - hopsa! Wšo tole hromadže běži křiž na křiž brbrbr - kolesowe wokřidło wječluje z „wysokim“ ryceřjom. Aw, jawjaw! a nadobo: Hopla, do hrjebje! - Tajke něšto bě wězo tež Hanzlk přeni króc zawohladał. A nětko wón nóżkuje, štož móže, k zběžawšim so na Hapline woľanje žónskim a woľa: „Maći, maći! Tamle w hrjebi jedyn muž z karu leži!“ -

A bórzy so wukopa, hdyž mužisko so z přerowa wudrapa a ze swojej „karu“ ke Khrósćicam ćěrješe, zo to njeběše někajki Antikhryst, ale Wonječan Njelepec Bosćij, kiž bě před wjele lětami do krawcow šoľ, w Drježdžanach Němcam wjele lět kholowy pľatał a z tym telko pjenjez našil, zo bě sebi tajku „mašinu“ - dresinu kupić mohł. Nětko bě do Serbow přijěł na „wysokim konju“ a z wulkim tituľom „Velociped-Agent“, štož najzrozumliwišo po serbsku rěka: „Knjez Nobel, fiksnóžkowař a wuskočny dohrjebjesopřezhłowumjetař.“ A našej lubej Hapli běše knjez Nobl přenju „probu swojeho kumšta“ pokazał. Jejdyrkec Hapla je „hejgn“ potom prajíc dyrbjala: „Derje tola, zo je Bóhl'byknjez mojeho Michała k sebi wzał, tón bě tež tajki fikshornčeř a wuskočny ptačk, a štó wě, hač mi tež wón njeby raz z tajkej karu wujěł!“ -

J. Bryl-Serbin, Lužica 1912.

126.

Božemje Budyšinej

Nětk nastaju so z Budyšina,
Hdžež mój rjany přebytk bě,
Mój wosud chce, to njeje hina,
Sprjewi dać mam styskanje;
O přecelo, mój Budyš'no,
Mój zabyć njemóžemoj so.

Mi złote hodžinki tu kčěchu,
Lěta zbóžnje zlećachu,
Nětk wjedže puć pod druhu třěchu,
Drohu ćahnu zahórsku;
O přecelo, mój Budyš'no, Mój zabyć njemóžemoj so.

Chcu sebi kwětki šćipać druhdze,
Wěnašk radosće sej wić,
Wšak swěće róže kčěja wšudže,
Štož tam njej', chcu přimyslić;
O přecelo, mój Budyš'no,
Mój zabyć njemóžemoj so.

H. Zejleř, Zhrom. spisy I.

127.

Za Budyšinom na roli ..

Z dypkom 1/2 4 hodzin rano 21. meje 1813 - běly dzeń hižo skhadžeše - wustupi Napoleon na hłowne budyšske torhošćo. „Rjeni ludžo“, rjekny wuhladawši jatych z wčerawšeje bitwy, kotřiž běchu na torhošću zestajeni. „Štó je najstarši po službje?“ woprašo so přistupiwi k jatym oficěram zestajanim w přenim rjedze.

„Wjefch Rjepnin!“ zawoła něchtó.

„Wy sće nawjedowaf přenjeho polka „gwardejских“ jěždnych kejžora Alexandra?“ woprašo so Napoleon.

„Ja - rozkazowach jenož jeničkej eskadronje!“ wotmołwi Rjepnin.

„Waš polk je swoje přislušnosće stajnje z česću wukonja!“ rjekny jemu Napoleon.

„Khwalba wulkeho bitwarja je najlěpše myto za wojaka!“ wotmołwi jemu raznje wjefch.

„Z wjeselosću podam wam tule khwalbu,“ rjekny Napoleon.

„Štó je tónle młodženc pódla was?“

Wjefch Rjepnin předstaji jemu swojeho syna, lědy 19lětneho młodženca z hišće hólčacym napohladom, kotryž bě po swojim přeću do přenich rjadow so pósłał, a kotrehož běchu na Čělcu wyše Wownjowa zajeli, hdžež chcyše runje z konjom z wysokeje skały do Sprjewje skocić.

Přečelniwje na njeho pohladajo rjekny Napoleon: „Tón započina młoduški z nami so měrić!“

„Bě młodosć hdy ze zadžewkom, zo njemohł čłowjek khrobly być?“ wotmołwi jemu młody Rjepnin z jasnym zynkom a z wubranymi francózkimi słowami, zo so Napoleon tomu džiwaše.

„Wubjerne wotmołwjenje!“ zawoła kejžor, „młodženco, wy w swěće hišće daloko dóndžeće.“

Tež ranjeného wjefcha Handrija Wolkońskeho běchu zawjazawši jemu ranu před Napoleonowymaj wočomaj postajili, zo by so z nim francózska česć doměriła.

Běše-li tež wjefch Handrij před něhdze pječ mjeńšinami z wojakami, kotřiž jeho njesechu, někotre słowčka porěčeć mohł, njewotmołwi wón Napoleonej tola ničo. Přespatny zdaše so

jemu Napoleon ze swojej maličkostnej hlupojtoscu a wjeselom nad dobyćem, a na jeho mjezwoču zjewi so dziwnje zrudnuški wuraz, jako chcył prajić: „Mi njebě trjeba, zo sym před Budyšskimi murjemi ranam a smjerći napřečo šo!; wšako je mój narod twoje puta roztorhał.“ A na jene dobo bu wuraz w jeho mjezwocu spodziwnje wótry, jako chcył prajić: „Hišće su ludy, kotrež ty putaš. Kóždy narod, a był-li hišće mjeńši, ma bože prawo, wo sebi sam sudzić. Ty sy tole prawo mnohim narodam rubi!; hlej, ja běch tež přišo!; zo bych tule njeprawdu wječił a zo bych narody wuswobodził.“

Napoleon njemóžeše wjacy dlěje do tohole mjezwoča hladać; tohodla wotwobroći so krjadam, hdžež wojapy stejachu. Wuhladawši pak tam čłowjeka z hobrskej wulkoscu, wuznamjenjeneho z křižom čestneje legije - běše to Lazarew, najdlějši muž w poľku Preobraženskich, kotremuž běše Napoleon w Tilsíce ze swojej ruku tutón wysoki křiž na wutrobno připjał - wotwobroći so wot jatych njepräcelow.

W 1/2 5 hodžin jěchaše Napoleon wot Nadžanec na kinjanske hory. Młody dzeń skhadžeše. Njebjo běše jasne. Jenó jenička mrócel je k ranju přikrywaše. Wopušćene nócne wohnje zhašowachu při skhadžacym rańšim swětle.

Pódla kejžora sedžeše čłowjek na konju w žoltej drasće ze swěćatym kłobukom a z wulkim pjerom na kłobucy. Wobaj so žiwje rozrěčowaštaj a hladaštaj husto nawulku papjeru. Tónle muž njeběše, kaž sebi w zjednoćenym wójsku myslachu, sławny nawjedowař francózskech jězdnych, Murat, Napoleonowy swak, kral neapolitanski, ale bě to jednory serbski čłowjek, sakske postilon Dejka z Budyšina w nježdelskej postillonskej dijasće, samsny Dejka, kotryž je přenju serbsku nowinu „Serbski Kurěr“ wudawał, a kotrehož je Napoleon po bitwje do kłódy sadził. Kejžor bě jeho sem dał zawołać, zo by sebi dał wot njeho wsy na karće zapisane w krajiny pokazać.

Tehdy zarža něhdže na prawicy jenički wutřel z kanóny; wón wuklinča a zhubi so w powšitkownej čišinje. Někotre mjeńšiny so minychu. Druhi, třeci wutřel wrjesny, zo powětr třepotaše... Štwórty a pjaty hrimaše blisko a swjatočnje zaso něhdže wot prawicy.

Hišće njeběchu přenje wutřele wuklincale, a hižo wrjeskotachu druhe, so měšejo a jedyn druhi zamyľujo. Žalostna hra běše so spočala.

A. Sommer, Łužica 1913.

128.

Čoľmiski spěw

We pisanej khěžcy na čoľmje
So wjezemy po rěcy,
Po hladkej, po slěbornej žoľmje
Přez kužoľ a hľubiny;
Kaž rybički spěšne pod nami,
Sej khwalimy žiwjenje;
Jědž, lubosć a nadžěja z nami
A powyšej wjesele.

Čoľm njese nas ćiše a rady,
Wón z wodu so rozmoľwja,
Hry muškow a žoľmičkow błady
Nam k bokej so towařša;
Kaž žoľmička stawa, so lěha
Tak spľunje lóšt žiwjenja,
Nam radosć pak mysličku zběha,
A lubosć ju poswjeća.

Stój! smějate brjohi k nam praja,
Stój! kiwaju do wody,
Wětr přecelny zaduwa z kraja:
„Tu přistaw je lubozny“;
A kiwaju druhe tam brjohi
Nam něhdy: „Tu zastawaj“ -
Dha stajimy z nadžěju nohi
Na wěčnosće rjeńši kraj!

H. Zejleř, Zhrom. spisy II.

129.

Při studničky

We łukach studnička so khowa,
Z nej' źórleško so kužoli -
K nej wabi mje, hdyž na mni kowa
Swět a so z hidu puzoli.

A parla ze dna běła stupa,
- Přez łuki ćehnje ćichota -
Hdyž spěwnu' šijku rock sej kupa
A z džakom spěwk ji ćikota.

A módre zwónčki z waha zwonja
Ji z boka kěrluš lubozny,
A hwězdy z njebjes do nej' kłonja -
Hač na dno błyskot hordozny -

Rad sydám sam tam při studničky
A hladám, słuchám hodžiny,
Hač sylza błysknje přez zerničcy.
A pokoj majka nutriny.

A boža móc a boža lubosć
Mi z kuzłom mysle jimatej,
Zo pěseń z jasnym hłosom wurość
Mi dyrbi z duše wyskatej'.

J. Ćišinski, Z křidłom worjołskim.

131.

Hdže z nim?

Je čitař hižo hdy rano na wulicy pobyl? Ja nochcu čitarja ranić, ja wěm, zo je čitař „nobl“ a nima trjeba, zo by stawał prjedy džewjećich - nó ale, připad! A když je jeho potajkim připad wuwjedł hdy z doma prjedy, zawěsće je so při swojim znatym wótrym wóčku dohladał, zo su na wulicy nic jenož ludžo, ale tež wěcy, kotrež widžeć hewak njejsmy zwučeni. Kaž tež při jeho znatej duchapołnosći njeje dwěla, zo je wo tych ludžoch, a wěcach, wosebje wšak wo tych wěcach potom rozpominał. Něhdže při khěžcy stoji stary karan. Něhdže na kromje khódnika płatana bańka. Něhdže leži wosrjedz. wulicy pónój. Kak su tam te wěcy přišle? Su sej snadź wulecałe w nocy z njestražowanych polcow a njejsu potom domoj trjechiłe, když hižo rańše zerja switachu? Su zhubiłe přez někajki připad, při rańšim nakupowanju, swoju kuchafku a čakaju tu nětko jako derje wuwučeny pos, kiž zhubiwši swojeho knjeza so sydnje trjebaj do srjedz puća a hlada wokoło sebje, hač sej jeho knjez zasy namaka?

Nu derje. Nětko so řeči wo khólerje a wo přihotach na nju - prošu čitarja, zo by mi dał dopowědać, zo by so njeprašał, kak to zwisuje - jenož njech mi da změrom pisać a pisać, na skónčny kónc so tola spóznaje, zo njerěču tak přehlupje. Potajkim: Řeči so wo khólerje. Što pječa ma wšo čłowjek činić, zo by so jej dowobarał. Předewšim: čistota wobydlenja je poł strowoty. Strowe howjaze, ćelace a swinjace mjaso je pječa tež poł strowoty. Dobře pilzeńske piwo je pječa runjež poł strowoty. Summa summarum: hdyž so na předpisy swěru kedźbuje, je čłowjek w casu khólery pjeca poltřeća króc strowiši hac je po prawym trjeba. Čemu wšak njebych kedźbował na wšě předpisy z na najwjetšej krutosću, když su a) k mojej strowoće, b) hdyž dopjelnjowanje předpisow napjelnja čłowjeka ze zastojnistwa zdomom z njewuprajnyin požadom!?

Hdyž běch sej potajkim na najbližšim rózku přečitał přislušne magistratne prikazy, přestach hnydom so překhodzować a wróćich so domoj. No - ja sej myslu, čiste je tu dosć! Podłoha a domjaca nadoba je pod stajnym a kedźbliwym dohladom mojeje Anče. Knihi drje su pod mojim samsnym dohladom, ale myslu sej, zo jim tróšku procha nješkodzi - wšak bychu měle hewak tak swjatočny, tak samokhwalny, a hlupy napohlad! A hewak - hm, hewak tu poprawom nič wjacj njeje. Khiba potajkim hišće ložo.

Zahłowkaj bělej kaž kołpjej. Přikrywa kaž plašć lilije, ložowa płachta kaž młody sněh. Włosankowe matracj kaž buchtj. Słomnik - słomnik - -

„Anča!“

„Prošu?“

„Hdy pak sym sej dał naposlědk wutykać swój słomnik?“

„To ja njewěm - štož sym tudy, ně - to drje je hižo same sykanje.“

Anča je pola mje šěsć lět. Spominam wróco, za tych šěsć lět - podarmo spominam! Kupich sej tón słomnik, wutykany a přešity, hišće w róžojtych časach rjaneje młodosće -

„Anča!“

„Tu maće 75 krejcarow - skočee hnydom k synarjej po tři woklepje słomy - hnydom, praju!“

Anča leći. Anča přičehnje so z třomi woklepjemi słomy. Da so do słomnika, wupróje přešiwanje, rozpróje šowy, hrabnje do słomy.

„Ale - hdže pak z tej starej słomu!“

Žónski rozom je tola wótriši dyžli naš! Na to bych tak hnydom njepřišo! Haj wšak, prjedy hač tam tykamy nowu słomu, dyrbimy najprjedy wottam wzac staru a - hdže z njej? Čisnyć ju z woknom, někomu na hłowu?

„Što pak so stawa z tajkej starej słomu?“

„To ja njewěm!“

„Hm,“ wotmołwjam zrazom, „tu maće pjenjez, je to šěsćak. Džiče tamle do toho wysokeho doma. Tam maja jamu na smjeće - dajće domownikej tón pjenjez, šěsćak, a wón wam dowoli, zo byšće do jamy wusypała słomnik.“ Wšak tón mužski rozom je tež hišće k něčemu!

Džěše a přińdze. Zo pječa domownik nochce. Zo pječa tam do jamy mjetaju služobne tež horcy popjeł a woheń by so mohł zapopadnyć słomy. A jama by była pječa tež bórzy poľna a bur sej nětko po smjeće njepřijědze, hakle w zymje, nětko pječa ma doma dosć za džělo.

„Tak što?“

„Ja njewěm!“

„Ale, ale!“ wołam po khwilcy - mužske mozy su wobdźiwahódnje płódne! - „jutře je srjeda, gmejnski wóz přijědže po smjeće! Wzmiće tón pjenjez, šěšćak, daće połojcu smjećerjej, kiž zwoni, połojcu pohončej, wusypataj wam to samaj na wóz.“

„Derje, ale na čom potajkim budžeće džensa spać? Słomnik njemóžu hižo položiť do łoža, je rozpróty, słoma by so přesypała mjez překušemi.“

„Wězo - no ale - budu potajkim spać na zemi! Rozpołożimoj pobočnu, dołhu podložku tamle z lěhanki na zemju, rjenje sej na njej pósćelemoj - a budu spać kaž kral!“

Spjach tež jako kral. A hnydom rano wunjese Anča słomnik na khódbu před durje, a čakachmój. Zwonjeř přińdže a ja w skoku přistupich k woknu, zo bych był ze swědkom teje procedury. Wóz přihrimota, Anča ćěrješe ze słomnikom před dom.

„A hdybyšće mi dawali złoty, ja wam to na wóz njewozmu - ja njesměm, mam zakaz!“ zawoła pohonč a praskny do konjow.

Anča ćehnješe słomnik zaso domoj.

„To je hižo hlupe!“ praju.

„Je to hlupe,“ wobkrućeše Anča.

„Tak so tola k něčemu mějće - mój Božo ně! woprašejće so něhdže, što činja druzy ludžo!“

Anča leći. Něhdy za hodžinu zaso přileći. „Zo je pječa najlěpje to spalić w kachlach.“

„Nó widźiće - zo smój na to njepřišoj! Potajkim palće! A wěšće što? Dźiće so po domje tróšku prašeć, njebudža-li něhdže buchtu p|ec a njepřeja-li sej, kaž so słuša, podpalić trubjel? Abo rozpyrić něśc, rozumniće?“

Anča hižo zaso leći. A potom njese wotmołwu, zo pjeca nihdže njebudža pjec buchtow, a zo sej nihdže njepřeja podpalić trubjel. Ale wona ale dyrbi nětko hižo na wiki a zo sej z tym palenjom tež nětko njemóže hrajkać, hakle wječor. A zo by čłowjek potom na stajnosći při tom sedzał. - Nu derje!

Nadeńdže wječor a bě po wječeri. Anca započa čahać słomu, džělać wěchče a storkać je do něšće. Ja so sydžech do jstwy k pisanskemu blidu a posłuchach, kak to z kuchinje do wuhjenja

rjenje éehnje a huci. Spokojom kurjach swoju viržinku - ja mam tele hučenje we wuhenju smjeré rad!

Nahły hołkot před domom. Wonka čłowjeske hłasy, potom zazwonjenje. Wuskoču a poslušam do khódby, što tež to so tam stawa. Zo pjeca pola nas lěta woheń z wuhenja a lěta hac na třecu třechu.

„Słódki Božo, Anca - přestańće palić! W skoku z tym słomnikom něhdže do jstwy, a přińdu-li k nam, čińće, jako byšće njewědźala ani toho najmjeńšeho. Su kachle rozpalene?“

„Hdže tež to - wot tych por wěchćow - skoro zymne!“

Njejsu přišli - Bohu džakowano! Woheń přesta po třechach lětać a ludžo na wulicy so po něčim rozeńdžechu.

Rozmjerzany pachach kur do wjefcha. A tójšto rozmjerzaniši lehnych so potom zaso na zemju.

Wězo scěhowace rano mje zaso wokřewi. Wuńdzech sej hnydom won, zo bych za .tym slědźił, kak wotbyć njepríjomny słomnik. Prašach so policajskeho stražnika, prašach so zjawneho poslužnika, prašach so wšěch znatych knježničkow.

Stražnik salutowaše: „To ja njewěm.“ Poslužnik zejma čapku: „Prošu, to njewěm.“ Knježnički prajachu jedna kaž druha: „Haj, z tajkimi wěčkami je to éezka wěc!“

„Holca, holca,“ praju Anči zaso doma, „to budže wobuza! - Ale što, takle to tola njewostajimój! Wustojíce so na džěłanje

dućkow - nic? nó, ja was nawuču, pójće!“ A džěłachmój dutki tykachmój do nich słomu. A hdyž jich hižo běše šikowana hrojnada, natykach sej jich něšto do kapsow, džěch so zaso překhoclžować a trušaeh dutki, hdžežkuli khodžach. Samsneho dnja pobych hišće šesćkróc na překhódzowancy; nazajtra pak dwanaćekróc.

Činjach tole tak štyri dny, a potom so pokaza, zo smój ze słoninika wuprózdniłoj hakle mały kónčk. A wuličich, zo bych dyrbjal něhdže hišće sydom mėsacow takle khodzić.

Zawěsće njetrjebam prajić, zo běch hižo skhorjeł. Na ničo drugeho njemyslach. We hłowje mějach hižo samu słomu a před wočomaj tež słomu. Tamle w tym kuće jstwy stojachu tři woklepje, tamle w tym kuće mój wbohi słomnik, a tamle zas ta dołha podložka z lěhanki - hdže - hdže wobroćić woči!? A když so w nocy na zemju lěhach, klějach a swarjach, zo bě to woprawdže skoro do šije hańba. Njepisach skoro ničo, stawach rano hižo před skhadženjom slónca a lečach hnydom zaso so prekhodźować.

Prijednejtej prekhodźowancy sopotajkim sta, zo so dohladachna wulicy runje tych karanow, bańkow a pónojow, na kotrež je so wótre wócko čitarjowe wězo hnydom na započatku tutoho nastawka dohladało.

Z tymi karanami, bańkami a pónojemi wšak ma so wěcka takle: kóždy. Pražan smě měć někajki karan, po připadže bańku, a tež pónoj - w tym so njenamaka poroka a na to njeje khostanje. Ale druhdy so stawa, zo so karan n. př. rozbije - a nětko to započnje! Hdže z nim!? Čisnješ-li jón na dwór, přinući će domownik, zo by sej jón wzał zaso rjenje wróco. Čisnješ-li jón na wulicu, zebjerje će stražnik. Čisnješ-li jón smjećecej na wóz, smjećeć će jón čisnje dele. Njewozmjje jón ani za najlěpše přepečić, ma kruty zakaz. - Derje. Wozmjješ potajkim karan w nocy, wuńdžeš na wulicu a stajiš jón njewobkedźbowany - nó hdžežkuli so će wuzda. A nazajtra zebjerje jón smjećeć rjenje z wulicy, tež bjez přepečića, a je derje.

Tu zajě do mnje hanibna myslička! Kak dha by było, hdy bychmój tež mój, potajkim ja a Anča, w nocy hrabnyłoj słomnik a donjesłoj jón tamle za rózku a słomu wusypało!? Bjez dwěla njerjana - njeporjadna myslička a k tomu hišće přećiwo zakonjej - ale přiznawam so: mni so lubješe. Ach, čłowjek bywa tak snadno špatny! Wězo - ja změju njezbožo. Zrazom, Bóh wě zwotkel, budže tu stać patróla. Budže chcyc, zo bych tu słomu zaso zebrał. Ja so budu wobarac, zworam naposlědk někajki rěčany njeskutk, zebjeru

mje, wotwjedu - zrazom budže po mojej dotalnej staćanskej bjezporočnosći - ale to je mi hižo wšitko wšo jedne - ja -

„Miłosćiwy knježe - miłosćiwy knježe“ - přihna so zrazom Anča do jstwy - „ja 'žno wěm, hdže z tej słomu! Mlokařka - ta kotraž kóždy dzeń tamle z wozykom stoji - pječa ju rada bjerje, trjeba slanjto doma do khlěwa! Jutře jej to damy!“

„Ale je to tež wěste?“

„Wěšte!“

Što mam hišće wjacu powědać!? Spjach tu nóc derje. A nazajtra rano njesechmoj potajkim ja a Anča słomnik k mlokařcy, hdyž běše so Anča wězo hišće najprjedy woprašala, hač naš dar tež woprawdže přiwozmje.

Bě to krasny wokomik! Hdyž mlokařka nam podawaše wróco prózdny měch, předoby mje čuće džakownosće tak, zo wokošich mlokařcy ruku, wobjach wutrobnje jeje rjebła'ka a kročach ze sylzajtymaj wóčkomaj domoj.

A doma hrabnychmoj čerstwu słomu a tykachmoj potajkim znowa. A hdyž bě słomnik hižo skoro poľny, hrabnych Anču, započach hwizdać: „Na tej łucy zelenej“ a rejowachmoj hromadže wokoło słomnika susodsku, hač so namaj poča wjerćeć hlowa,

To je ta cyła historija, tak kaž je so stała a kaž ju powědam. Je pěčna a časowa; sym z njej spokojom, kónču.

Jan Neruda, „Drobné klepy (kleski)“. Z českeho přeł. J. Wićaz.

132.

Ptači kwas

Džens je sroka zwěrowana

Z nawoženjom hawronom.

Hosći wjele, znatych, cuzych

Srokec widzi kwasny dom.

Haj, braška kapon wyska tam:

Witajće wšě hosćo k nam.

Nawoženi slónči wróna,

Sowa slónči njewjesće.

Cařž a škórc staj pyšnaj swataj,

Šěsć tych čestnych družkow je:

Haj, žołma, skulej, kabija,
Kawka, drózna, šćihlica.

Mužny kraholc kwasny rěznik,
Baçon šwarny tóčka je.
Kurotej pak pilnje wari,
Wustoji so na jědže.
Haj, štož so črjopow namaza,
Zwopłokuje škrěkawa.

Po wobjedže du na reje,
Hercy mócnje džěłaju:
Łaštojcka na husle hraje,
Škowrončk duje pišćałku,
Haj, z kózłom hlejće kralika, Na lik trubi pocpula.

Čorny kós, tón paleńčk srěba,
Hač so pjany wobkuli.
Třasłaka wón tež je zawjedł,
Łysakej so pisani:
Haj, hněwna swari čapula,
To b'dže strašna wadžeńca.

Sěračk šěru plišku mórnje,
Kibit storči tonušku,
Sykorku sknadź žołty klesnje,
Ročk tón hrabnje za zybu.
Haj srokopjel měř z mjecom chce,
Bakut pak jom' wutorhnje.

Hupak na škrjeńca so hórši,
Zo joh' hani smjerdžaka.
Zo by njedošlo do pukow,
Kok'la skóržbu sudzić ma.
Haj kokula bjez swědjomja ,
Zasudzi tam hupaka.

Nowy wrjeskot, hercy płača,
Zo jim čekuje zaslužba.
Ćichi mi chał syłobika
Skubny, a tón zaspěwa.
Haj, na to zasta rozkora:
Nasta krasna jednota.

Po ludowym spěwje. Khwatajće, ale spěwajće! 1910.

133.

Biskup Myriel

Lěta 1815 běše jeho Miłosć Charles-François-Bienvenu Myriel z biskopom w D. Jónu zaklepa něchtó na durje biskopoweho domu.

„Dale!“ zawoła biskop.

Durje so nahle šěroko wotewrěchu, kaž by je ze wšej mocu wurazył.

Zastupi čłowjek, sčini kročel doprědka a wosta stoji, njezawrěwši za sobu duri. Na khribjeće měješe wačok, w rukomaj dzeržeše kij. Jeho wobličo běše khrobłe, hněwiwe, mučne a hrube. Woheń z wohnišća na njeho swěćeše.

Biskop hladaše změrom na přikhadnika. Runje wotwěraše ert, chcyjo so woprašec, čeho sej přeje, hdyž so přikhadnik z woběmaj rukomaj zeprě wo kij, přeměri starca z wočomaj a rjekny:

„Tak. Mjenuju so Jean Valjean. Sym khostanc. Džewjatnaće lět pobych na wjeslicach. Pred štyřjomi dnjemi su mje pušćili a nětko du do Pontarliera, tam su mje pósłali. Štyri dny du z Toulona. Džensa sym wušoł štyri mile. Tu w korčmje su mje wuhnali, dokelž mam žoły pas. Džěch do druheho hosćenca, ani tam mje njejsu wostajili. „Póraj so!“ praja. Džěch do jastwa, dohladnik njeje mje tam pušćil. Džěch do psyčeje budki, pós je mje kusnył a wuhnał, jako by był čłowjek, jako by tež wón był zhonił, štó sym. Chych přenocować na polu, ale je ćma, - pomyslich sej, - přińdže so deščika, wróćich so do města, zo bych so stulił něhdž při wrotach.

Hižom hotowach so lehnyć na kamjeńtnu ławku, tu mi pokaza někajka stara žona waše durje prajo: „Zaklepaj tudy!“ Tuž zaklepach. „Što je tu pola was? Korčma? Mam 109 frankow štož sym sej w jastwje zasłužil. Zapłaću. Pjenjezy mam. Sym mučny, wšak sym wušoł štyri mile, a sym hlódny. Móžu tu wostać?“

„Knjeni Magloiorowa,“ praješe biskop swojej hospozy, „přinjesće sem hišće jednu jědznu připrawu!“

Pučowař sćini tri kročele doprědka a bližeše so lampje, stojacej na blidže.

„Posluchajće,“ rjekny, kaž by derje rozkazej njezrozumil, „sće słyšał, zo sym khostanc? Přikhadžam runy puć z khostańnje,“ wučěže z kapsy žořtu lisćinu a rozewri ju.

„Tu je mój pas. Žořty - widziće? Jehodla su mje wšudže wuhnali. Chceće, přečítajće sej jón? Wustuju so na čítanje, sym to nawuknył w klódže. Tam je šula za toho, kiž chce wuknyć. Pohladajće, što je tu napisane: „Jean Valjean, na swobodu pušćeny khostanc, narodženy ...“ to was njezajima. Pobych 19 lět w khostańni. Pjeć lět za rubježne padušstwo; štyrnaće za štyri pospyty w čeknjenje. Jara strašny.“ Wšitcy mje tu wuhonjeja; a wy mje sem pušćíte? A njeje pola was konjenc?“

„Knjeni Magloiorowa, dajće čiste šaty na łožo do spańnje!“ Knjeni Magloiorowa woteńdže rozkaz wukonjeć. Biskup wobroći so k hosćej.

„Sydńće a wohrějće so, luby knježe. Budžemoj hnydom wječerjeć. Mjeztym zo wječerjamoj, wam připrawja łožo.“

Pučowař bě widžomnje wopřimnył. Wuraz jeho wobliča, dotal rozmjerzany a hruby, přeměni so do wuraza dźiwaceho so, njedowěriwego, radostneho, a wón započea jakotać kaž čłowjek, kiž je přišoł ze swojeje měry.

„Sto? Hlejće! Mam potajkim wostać? Njewuhonjeće mje! Khostanca! Rěkaće mi „luby knježe“. Wykaće mi, njetykaće! Njeprajiće: „Póraj so, pso!“ kaž mi bychu prajili wšitcy. Wočakowach, zo mje wustorčíte. Tohodla sym wam hnydom rjekł, što sym do čłowjeka. A wy mi kazaće k wječeri a dawaće mi łožo ze šatami, kak, to by khort! 19 lět njejsym spał we łožu! Sće to dušni ludžo! Dowolće, knjez korčmař, kak so mjenujeće? - Zapłaću, njech sej žadaće štožkuli. Sće dobry čłowjek. Sće tola hosćeńcař?“

„Sym duchowny,“ wotmołwi biskop. - „Duchowny!“ znapřećiwi khostanc. „Woprawdže duchowny tuteje wulkeje cyrkwe? Hdže sym to měł woči, zo sym so njedohladał wašeje čapki.“

Po tutych słowach położy do kuta wačok a kij, zastorči lisćinu do kapsy a sydney so. Mjez tym zo řečeše, stany biskop a zawře durje, kotrež běchu wostałe wotewřene. Knjeni Magloirowa so wróci. Bě přinjesła hišće jednu jědznu připrawu a położy ju na blido.

„Knjeni Magloirowa,“ praješe biskop, položće jědznu připrawu bliže k wohnjej a wobroćejo so k hosćej doda: „Nócný wětrik je w Alpach zymny. Zawěsće sće přemjerznył, knježe?“

Hdyžkuli wupraji słowo „knježe“ ze swojim khutnym měrnym hłosom, rozjasni so z radosću khostancowe wobličo. Khostancej rjec „knježe“ je samsne, kaž lačnemu podač škleńcu wody. Poniženje lačni za česćownosću.

„Ta lampa ma njejasne płomjo,“ přispomni biskop. Knjeni Magloirowa zrozumi a woteńdže do biskopoweje spańje po slěbornaj swěčnikaj, kotrež přinjese ze swěćacymi so swěčkami a staji jej na blido. Wědžeše, zo to měješe biskop rad, zo so zaswěćichu, když su pola njeho hosćo.

„Sće dobra duša,“ praješe khostanc, „njezacpiwaće mje. Sće mje wostajil pola sebje. Njejsym wam zatajil, zwolkel přikhadžam a što sym.“

Biskop wza khostanca přecelniwje za ruku: „Njebě wam trjeba mi rjec, što sće. Tutón dom njeje mój, ale boži. Tute durje njeprašeju so přikhadžaceho, ma-li někajke mjeno, ale ma-li někajke horjo. Wy ćerpiće, cwiluje was hlód a lačnosť, witajće, zastupće. Njepřijimam was pola sebje, tu je z knjezom tón, kiž trjeba wučeknišća. Wšitko, štož tu je, je waše. Što trjebam wědзец waše mjeno. Prjedy dyžli sće rjekł swojo mjeno, hižo wědžach, kak mam wam rěkać.“

Hósć pohladny ze spodziwanjom na njeho. „Woprawdže, wy sće wědzał, kak so mjenuju?“ - „Haj,“ wotmołwi biskop, „wedžach, zo was mjenuja mójeho bratra.“ - „Haj, běch hlódný, hdyž tudy zastupich,“ praješe hósć, „ale nad wami dyrbbju so tak džiwać, zo sym samo na hlód zabył!“ Biskop pohladny na njeho a woprašo so: „Wjele sće ćerpjat?“

„Ach, čerwjeny kabat, kula přiwjazana k nozy, deska město loža, zyma, horcota, biće, dwoje puta za kóžde zpřeciwjjenje, klóda za slowo wotmołwy a rjecazy tež we ložu, haj samo w khorowni. Psy, haj psy su zbožowniše! A to traješe 19 lět. Dži, budź žiwy ze žoltej lisćinu!“

„Haj,“ praješe biskop, „sće přišoł z městna žalósće. Ale slyšće, w njebjesach budže wjacy radosće nad zaplakany woblíčom pokutneho hrěšnika dyžli nad čistym wodžěwom sta sprawnych. Jelizo sće sej z tutoho městna čerwpjenja přinjesł zlobu a hidu přeciwo ludžom, sće hódny sobučuća; jelizo pak sće sej přinjesł pokoru, měr a wotpušćenje, sće lěpsi dyžli my wšitcy.“

Mjeztym přinjese knjeni Magloiorowa wječer. Biskopowe wobličo přija nahle wjesoły wuraz hospodliwego domjaceho knjeza. „Prošu, přisydnće so,“ rjekny žiwje, kaž by hewak hosćom k blidu kazał. Biskop přečita modlitwu, potom nala poliwki. Hósć da so ze spěchom do jědze.

„Mni so zda, zo na blidže něčeho pobrachuje,“ rjekny zrazom biskop. Woprawdže, knjeni Magloiorowa bě na blido runje te tři nuzne jědzne připrawy položila, mjeztym zo bě wašnje klasć na blido wštkje jědzne připrawy, hdyž wječerješe w domje něchtó cuzy. Knjeni Magloiorowa porozumi naražcy, mjelčo wuńdže a za khwilku blyšćachu so na blidže hižo wšitke jědzne připrawy, kotrež bě biskop žadał, symetriscy rozpołozene před kóždym, štož sedžeše za blidom.

Po wječeri wza biskop z blida jedyn ze slěborneju swěčnikow, poda druhi swojemu hosćej a rjekny: „Dowjedu was do wašeje jstwy.“

„Khostanc džěše za nim. Tu khwilu, hdyž džěštej přez spańnju, kładžeše knjeni Magloiorowa slěbro do křinki na scěnje nad hłowu biskopoweho loža. Cinješe to kóždzičkeho wječora, prjedy hač džěštaj spać. Biskop dowjedže hosća do jstwy, w kotrejž bě čiste ložo pósłaše, staji swěčnik na blidko a zdali so přejo jemu dobru nóc.

Hdyž bě na cyrkwinskej wěži druha hodžina wotbiła, wocući Jean Valjean. Bě jeho to wubudžilo, zo bě ložo přemjehke. Njebě na khmanym ložu hižo dwaceći lět spał, a hačrunjež bě so w drasće lehnył, njeda jemu njezwučene začuće twjerdže wusnyć. Wjele wšelakorych mysličkow hraješe jemu we hłowje, a jedna so na stajnosći wróćeše a dobywaše nad druhimi: Bě widzał šěsć slěbornych jědznych připrawow a wulku lžicu do poliwki, kotrež bě knjeni Magloiorowa na blido položila. Te jědzne připrawy njedawachu jemu měra. Ležachu tu, něšto kročeli wot njeho. Hdyž bě soł přez spańnju, bě widzał, kak je kładžeše stara hospoza do

křínki nad hłowu łoża. Je sej křínku derje spomjatkował. Bě na prawu ruku wot wukhóda z jědźeńje. Jědźne připrawy běchu masivne, ze stareho slěbra; hdyby je předał, by mohł wuwikować dwójcy telko, dyžli štož bě sej zasłužil w času swojeho dżewjatnaćelětneho přebywanja w khostańni.

Cyłu hodžinu tak wosta w dwělach a w boju. Wotbichu tři hodžiny. Wotewrě woči, zběhny so na łożu. Rozcáhny ruku a přimny na wačok, kotryž čisny do kuta jstwý, spuści nozy a sydny so. Wosta něšto mjensinow khabłajo w tuteje poziciji, potom stany, hišće něšto mjensinow wosta stojo bjez toho, zo by so rozsudził a nasłuchaše; w khěži bě cyle čicho. Potom tykny sej črije do kapsy, sčahny wacok z rjemjenjemi a wza jón na khribjet. Zatajejo dych a kedźbliwje stupajo, nastaji so k susodnej jstwě, kotraž bě biskopowa spańja. Durje běchu přizačinjene: biskop njebě jich ani za sobu zawrěł. Valjean sčahny sej čapku do čola a džěše spěšnje runy puć ke křincy, njehladajo na biskopa. Kluč tčeše w duričkach, wotamkny je. Přenja wěc, koraž jemu do wocow padže, bě korbik ze slěbrom; wza jón, džěše z rychłej kročelu přeze jstwú, bjeze wšeje kedźbliwosće, a njedziwajo na šum, kotryž z tym nastawaše, džěše k woknu. Hrabny swój kij, wuskoci z woknom, skhowa slěbro do wačsoka, w skoku přeběža přez zahrodu, přelěze přez plót a skhowa so.

Nazajtra, při skhadženju slónčka, překhodžowaše so biskop po zahrodze. Knjeni Magloirowa přiběža rozhorjena k njemu.

„Biskopska Miłosć! Je čeknył a slěbro je nam wotnjesł. Hlejće, tule je přelězł!“ Biskop stoješe khwilku číše, potom pozběhnywši zamyslonej woči rjekny změrom: „Předewšim je hišće prašenje, hač bě slěbro naše. Dawno sym je z njeprawom pola sebje khował; słuša khudym. A tón čłowjek je khudy.“

Po małej khwilcy džěše biskop snědać k samsnemu blidej, za kotrymž bě wječor před tym sedzał Jean Valjean. Runje stawaše wot blida, hdyž něchtó zaklepa na durje. „Dale,“ zawoła biskop. Durje so wotewrěchu. Třo mužowje dzeržachu za khornaš štwórteho, Štwórty - Jean Valjean.

Biskop přistupi k nim tak žiwje, kaž jemu dowoleše jeho pokročila staroba. „Ach, to sće wy!“ praješe, hladajo na Jeana Valjeana. „Jara m|e wjeseli, zo was widžu. Słyšće, wšak sym wam tež dał swěčnikaj, stej slěbornaj, kaž wšo druge. Čehodla njejsće sej jej wzał z jedźnymi připrawami?“

Jean Valjean pozběhny woči a pohladny na biskopa z wurazom, kajkiž njemóže wuprajíc žadyn čłowjeski jazyk. „Tak je tón čłowjek prawdu rěčał, Waša Miłosć?“ woprašo so slražnik. „Zetkachmy jeho; zdaše so nam być kaž ćeknjenc. Zadźeržachmy jeho, přehladachmy a namakachmy slěbro..“ „A wón je wam prajił,“ rěčeše biskop z posměwkom, „zo je to jemu dał stary duchowny, kiž bě jemu nóclěh poskićił? A wy sće jeho sem přiwjedli? To je njedorozumjenje.“ „Tuž móžemy jeho pušćie?“ „Wězo,“ wotmołwi biskop. Stražnicy pušćichu Jeana Valjeana, kiž stupi něšto kročelow do zady. „Je to wěrnó, zo su mje pušćili?“ porěča z ćicha, kaž rěča ludžo spicy. „Haj, sy swobodny, njejsy słyšał?“ rjekny jedyn ze stražnikow.

„Luby přecelo,“ wobroći so k njemu biskop, „prjedy hač woteńdžeće, wozmjěće sej swojej swěčnikaj! Tu staj.“ Džěše k wohnišću, wza slěbornaj swěčnikaj a poda jej Jeanej Valjeanej. Jean Valjean třepotaše na cyłym čele. Mechanicy wza swěčnikaj a wšón zamotany zhladowaše na njeho. „Dziće w měru!“ rjekny jemu biskop. „A zo bych njezabył, luby přecelo, přińdžeće-li hišće ke mni, njeje trjeba khodźić ze zahrodu. Móžeće přecy přikhadźec a wotkhadźec z durjemi z wulicy. Zawěramy je wo dnjo a w nocy na klinku.“ Potom wobroći so k stražnikam a doda: „Knježa, móžeće hić.“ -

Stražnicy so zdalichu. Jean Valjean čuješe, zo je blizki womorje. Biskop k njemu pristupi a rjekny šeptajo: „Njezapominajće, njezapominajće nihdy swojeho sluba; dał sće słowo, zo wužijeće tych pjenjenz k tomu, zo byšće so stał z porjadnym čłowiekom.“ Jean Valjean njemóžo so dopomnić na žadne sluby spodžiwa so. Biskop wupraji tute słowa wosebje doraznje. Swjatočnje doda: Jeano Valjeano, mój bratře, wot nětka přestawaće slušec zlu a překhadźeće do mocy dobra. Sym wašu dušu kupił. Wuhonjam z njeje ducha ćmy a wotedawam ju Bohu.“

Victor Hugo. Z romana „Les misérables“ („Bědni“), přel. J. Wićaz.

134.

Wječorne rudženje

Słóncó za horami lehnyć khwata,

Ptačik w lěsu sebi wusnył je:

Łysačk zaškrěča raz hišće z hata,
Hdže pak pokoj mój mi, hdže mi, hdže?
Z wěžow po kraju so swjatok zwoni,
W horach zwonow wothlós k měrej dže;
Do wsy do hródzow skót pastyr honi -
Hdže pak pokoj mój mi, hdže mi, hdže?
Hwězdy na njebju so pasu čiše,
Měsac baje jim a wodži je,
Sony čłowjekam do myslow piše -
Hdže pak pokoj mój mi, hdže mi, hdže?
Z woknom do hwězdneje nocy hladam;
Njebjo w miłym měrje módre kće -
Z ćežkej myslu na stoł skoržo padam;
Hdže pak pokoj mój mi, hdže mi, hdže?

J. Čišinski, Z křidłom worjołskim

135.

Swjatkowny wulět do Lubnjowskeje a Komorowskeje strony Delnjeje Łužicy

Dokelž běch hižo někotre lěta wjacy w lubych serbskich Blótach lubnjowskeje strony a w kadziwych wuhlowych podkópkach komorowskeje krajiny njepobyl, dojedzech tam w krasnym swjatkownym easu, zo bych tam w Blótach čerstweho serbakeho powětra a pola Komorowa wuhloweho kada so nasrěbał a wobhladał, kak so tam w Blótach serbska narodnosć bėdnje wo žiwjenje bėdži. Wobě stronje stej na nawječornych mjezach serbskeho krajika, a hižo wo 100 a wjacy lět so bėdžitej wo byće a njebyće.

W Lubnjowje a Blótach.

Lubnjow nabywa přeco bóle napohlad barlińskeho předměsta, a slyšiš tam tež přeco wjacy po barlińsku a židowsku so rozrěcować hač po prawoněmsku a serbsku. Hosćenc, do kotrehož załožich, měješe dospołnje barlińskeho kolorita a powětra. Piwo njeběše hubjene a jėdž

njeběše dobra, woboje pak po wulkoměščansku selene drohe. K wječeri mi narěča hosćencař lubnjowsku delikatesu: błótownske mjeńki w kisałym sypotatym, kiž pak běchu tak suche, swižne a twjerde, zo mi w šiji tčace wostawachu a zo dyrbjach něšto króc porskać, zo so njebych zadusył, ale je zaso do šklicki składł, z kotrejež běch je brał. Spał pak sym tam derje dosć, dokelž běše móšnička:hišće poľna a tuž myslička spokojna.

Rańše slóncko zakłapa ze swěćatej pruhu do wokna a zawoła: Zaspanco, stań, stań, won do Błotow ćahń! - Stanywši wupich rańši kofej, wobhladowach sebi městačko, wupytach row delnjoserbskeho basnika a poslednjeho lubniowskeho serbskeho fararja Stempela, stupich do cyrkwy, zo bych tam pohladał na wobraz tutoho našeho wótčince, postorčich knihafnika Bruchmanna, z našeje serbskeje wustajeńcy w Drježdźanach mi derje znateho. Tón mi slubi Stempelowy wobraz fotografować a nam poskićić, zo bychmy jón móhli we „Łužicy“ a „Slov. Přehladže“ svojim čitarjam pokazać. Tola tajke slubjenja su stajnje lóžše hač dopjeljenja. Tak čakam a čakam nětko na tutón wobraz, kaž hižo čakam wob dvě lěće a džeń, na fotografiju mi slubjenu: wobrazu limborskeho spisaćela. fararja Křesćana Henniga we Wustrowje, sławneho poľabskeho lexikografa (+ 1719), kiž we wustrowskej cyrkwi při wołtarju wisa: snano mje z woběmaj k lětušim hodom překwapja!

Zhoniwši, zo ma Lubnjow wot něšto lět přez prócowanje swojeho nětčišeho wysšeho fararja pěknny „błótownski musej“, dostupich tam, wobdziwjujo jeho žadnostki, kotrychž ,běše přeco hižo dosć; najbóle mje zajimowachu serbske wěcy, kiž tam su, kaž rjane fotografije a wobrazy delnjoserbskich drastow, wosebje z błótownskich stron, někotre starše serbske knihi, wosebje 2 eksemplary Hauptmannowych spěwarskich „Lubnjowski sarski sambuch“.

Wokoło 10 hodź. k čołmarjam při lubnjowskim přistawje dostupiwši, wotnajach sebi za 5 hriwnow z přilubjenjom jědže a pića na přidawk, wjesłowarja ze serbskim mjenom, skočich do jeho čołma a při krasnym wjedrje a njekrasnym kaľanju błótownskich kuntworow abo konturlicow, jědzechmoj z wjesolej, spokojnej myslu a w přecelnym „rozgranjanju“ po „stšujach“, „groblach, cerach a groblicach“ nutř do Błotow, do lubyh mi wot mlodosće - Błotow.

Džed mojeho „pšewjadnika“ běše kruty serbski hospodař w Bórkowach był, jeho nana kisałe kórki do Lubnjowa zwabichu, wón rozumješe a řečeše hišće serbski, jeho syn, mój čołmař, saha ze svojim „wjasłom“ za pjenjezy tak husto hac jeho žadaju, k ranju won k džedowskemu statokej w Bórkowach, njemóže pak hižo wjac - serbski. Wjezech so wot Lubnjowa po

wšelakich groblach, wosebje po „Nowej rěcy“ (němski: Prinz - Wilhelm - Canal) a po Lěžanskej grobli, nimo lubnjowskich kupow, najprjedy na „Lědy“, do znatych „blótowskich Bjenatkow“. Tam, kaž bě mi znate, wot dawna „Serbstwo“ domrěwa a - domrěwaše woprawdže, wěje tam po cyłej šerokej wsy barliński duch, serbsku drastu su tam Serbowki hižo zwjetša wotpožili a troja so po měščansku, chcedža być knjenje, barlinafki, jazyk wjerći so jim po barlińsku. Dorosceni pak rozumja zwjetša hišće serbski, někotři, kaž na př. wobsedźer najwosebnišeho lědžanskeho hosćenca z mjenom Rychtař, 40-letny muž, a druzy - rěča samo hišće serbski, nic se swojimi, ale z Bórkowčanami a druhimi Serbami, hdyž so z nimi zetkaju a tamni z nimi serbski započnu.

Tu pak zdaše so mi runje tak, kaž před 200 lěty w Limborčanach tehdy, hdyž wustrowski farař Kř. Hennig z prócu a latafnju Słowjana tam pytaše a stareho bura Janiška w Klenawje dosahnywši, z jeho wust swój němsko-połobski słownik zestaja, kotrehož original so w Zhorjelcu w knihowni towařstwa wědomosći khowa. A tu by runje mohł mjenowany hosćencař Rychtař, wobhonity muž, lědžansku króniku zestajeć kaž to tam poła Limborčanow w lětach 1724 a 25 činješe - hišće džensa sławjeny Jan Parum Sołta z wjeski Zičina (n. Siiten). Ale naši burja wšak pytaju swoju sławu na - druhim polu! -

Z Lěd po „Wótsowskej cerje“ při miłym wjeselým spěwanju syłobikow a druhich přecelow - ptačatkow dale wjesłowachmoj na „Wótsowsku“, štož běše prjedy hajnikownja w lubnjowskim měščanskim „Blótu“, nětko pak je wobšěrna a wosobna blótowska restauracija; jeje wobsedźer je Bělaš; kiž prjedy z kórkami w Lubnjowje wikowaše; bě tam hižo radna črjódka ludźi, a ředne serbske žowčo nam poslužowaše, Mariana Kórjeńkoje z Bórkow. Hdyž běch tu powobjedował - so wě, zo sebi tež šćilku skazach z blótowskim wósmužom - prajach zaplaćiwi Marianje po delnjołužiskim wašnju „hadchej“, (t. r. a Dieu!) a wona mi na to „Bóžemje“, a ja jědžech dale nutř do blótowskich wyššich a nižšich wólšow po někajkej přčnej „cerje“ do „Mutnicy“ a dale po „Palencowej grobli“ do „Kpalowskich Blótow“, zetkawši tři čołmy, poľne nakładžene ze sylnym wólšowym drjewom, kotrež běchu barlińscy kołodžejo pokupili.

We wodže widžach tam a sem kćějace te rjane běle blótowske „wutki“ a w lěsu při wodže we wysokej trawje srjedz třćiny šwižne žolte wódne lilije, wókoło čołma šuskachu rybički, wosebje „kukleje“ podobne našim šližam, pica nic za ludźi, ale za wjetše ryby, za šćuki - tola wone přeco w prawym času před čołmom čekachu, tak zo žadneje njewobhladach, byrnjež wudzěraľ woči wjetše, hačnopaški. Suwajo so po „Abramcy“, wuzkej grobli, a potom po

někajkej šěršej „cerje“, pri kotrejež kóncu leži kralowska hajnikownja z němskim mjenom „Schiitzenhaus“, kiž je tež zdobom restauracija, přijědžech skónčnje na znaty „Kanowy młyn“, hdžež poswačich pod rjanej štominu pomazku z plecem a z karanckom piwa, a mój towařš-čoľmař nic mjenje.

Kanowy młyn leži wosrjedz najrjenešeje wólšiny cyľch Blótow, služaceje do kralowskeho lěsa a dosahaceje hač k hajnikowni pod „Dubom“; posledniša běše prjedy zakryta w ćišinje najkrasnišeje dubiny, nětko pak tam wokoło njeje jenož hišće 4-5 sylnych dubow stoji. Kanowy młyn pak njeje wjacy młyn, ale kaž „Dub“, kralowska hajnikownja z restauraciju - młyn bu pokupjeny wot knježerstwa a do hajnikownje přestworjeny.

Wotpočnywši a wokřewiwši so, jědžech na lipjansku stronu po někotrych mjeńšich runych cerach bjez mjena; přez wysoku ćěmnu wólšinu, wobaracu horcemu slóncu a přińdžech přez „Wisćanku“, wotležanu a maľohdy wobjězdženu groblu zaso na „Mutnicu“ a „Lěžansku groblu“ nimo lubnjowskeho měščanskeho lěsa a łukow, poľnych wysokeje trawy a wobhladawši z daloka zaso „Wótšowsku“, k wječeri znowa založich do Rychtarjec hosćenca abo hotela na Lědach; je to woprawdže po měščansku zarjadowany wosebny etablissement ze salomaj, wulkim a maľym.

Wulki je z wobrazami sakskich kurwjerchow pyšeny a maľy ma scěny wobwěšane ze wšelakimi mjeńšimi a wětšimi wolijowymi wobrazami barlińskich molerjow, kotřiž tam póđla we wosebitej, wot Rychtarja za nich natwarjenej rjanej khěži bydla a při tym z wjetša sceny Blótow a Blótowskeho žiwjenja wobrazuja. W njej je 25 jstwow za molerjow a tež druhich, z poľnej pensiju za 4-5 hr. wob dzeń; jara tunje a dobre přebywanje! Jědž je wubjerna.

Wšitko sebi wobhladawši a powječerjawši, so po ležanskej grobli a Górzešowje, z kotrejež je pěkný hród hrabjow z Lynař derje widžec, a po kotrejež wjele drjewa so pławješe k hrabinskemu řězakej - zaso do Lubnjowa wróćichmoj; při tym ja hišće wobhladach a sebi wobhladach wšitke mnohe, a z wjetša jenajke blótowske čoľmy, kotrež w Lubnjowskim přistawje abo jězdźidle stojachu. Tute čoľmy w lubnjowje wěsty Franc Lubchol, a na Lědach třo burja džěľaju, a wob lěto raz, a to srjedu w póstnicach wiki bywaju z nowymi a starymi čoľmami w Lubnjowje.

W Komorowje a Kóšynje.

Nazajtra z Lubnjowa nimo Kalawy jěducy a dopomniwši so na wěcipneho kalawskeho hosćencarja z lěta 1878, kiž tehdy wšudže za mnu a mojim towařsom khodžeše, zo by zhoňił, hač chcemoj kalawske škofnje abo što druge kupować, dojedźech prosto do Komorowa abo, kaž lud pola nas praji, do Złego Komorowa. Čehodla su jemu naši prjedownicy narjekli „złemu“, njewěm; hdyž ja tam bywach w młódšich lětach, ženje njejsym pytnył, zo by był zły, nawopak, rad wopytowach tam přeco staruškeho swěrneho wótčince, kapłana Kózlika, poslednjeho serbskeho duchowneho w Komorowje. Džensa wezo, po tym zo je w měsće a po wokolnosći twornjow narostło kaž hribow, brunicowych podkoptow daloko a šěroko, jama so wuryła při jamje - by so Komorow skorje zły hodzał mjenować; wjele cuzeho džělaweho ludu je so tam načahnyło, a njerědko stawaju so tam bića a kałanja. A serbska narodnosć je tam tež skoro hižo zabita a zadušena.

W hosćencu pak, do kotrehož běch zastupił, zo bych tam dzeń a noć wostał, běše wulka kordija. Wjele wobsedźerjow twornjow a podkoptow, wjele kupcow a překupcow z daloka, kotrymž wšitkim bohatstwo z wočow a porstow hladaše, měješe tam někajki zjězd.

Dziwach so, kak je so tuto měrne ratafske městačko, kajkež běše hišće za čas stareju Libuše a Kózlika, tak ruče dospołnje přeměniło. Je tam w twornjach a podkoptach tež wjele pólskich džělačerjow, a za nimi su někotři pólscy rjemjeslnicy, překupcy a korčmarjo přičahnyli. Při torhojšću w najwjetšich nowych klamach widźach pólske napisma, w jednym woknu: ubrania dla robotników, a w druhim: polska usługa, a wyše duri: Kubaczek. Tola tež dwaj židaj mataj pólske napisma, a wot pólskich džělačerjow najbóle wopytana je kórčma Polaka z mjenom: Szwejda. Wězo staj tež katolski duchowny a katolski wuceř pólskeje rěče swědomaj, štož pak je tež cyle nuzne, hewak tam swoje přislušnosće njebyštaj móhłoj dopjelnić.

Tak tu mócnje w cyłej wokolnosći pólskeho ludu a pólskeje rěče přibywa. Přetož přeco wjacy pilnych džělačerjow trjebaju mnohe te jamy, huty a twornje do koła wokoło města; wot Němješka přez Kóšynu a Kóšynku do Žarnowa a Sedlišća, wot Sedlišća přez Rań do Murjowa a Wórlicy, a we wsach znutřkach tutoho koła runje wopisaneho - a pilni a tuni džělačerjo Polacy su.

Woni so tež swojeje narodnosće, maćernej rěče a cyrkwy kruće dźerža; ze Serbami pak nimaju wobkhada ani zwiska; tu z burstwom Serbstwo mócnje wotebera a hinje. Wšak su twornje za Serbstwo kaž za burstwo mohł rjec jěd, kotrehož njeznjesetaj ani to ani wono. Najlěpje so serbska narodnosć a rěč dźerži w Bukojnje a w Kóšynje, dokelž su tam z džěla

hišće zamožići burja... Su drje tež hišće we Wjescy, Komorowskim předměstu, we Wórlicy a druhdze čisto serbske swójby, hdžež so domach samo z džěćimi serbski rěči, ale přeco lěta a mjenje jich bywa... Wulećach dze sebi z Komorowa někotry króc na wsy, wosebje do Bukojny a Róšyny, Žarnowa a Rowneho, hdžež je pilny, němski wučer ze serbskim mjenom Pawlica, kiž wobšěrnju němsku króniku města Komorowa a wokolnosće piše; 14 zešiwkow je hižo wudał.

E. Muka, Łužica 1903.

136.

Hola

Hdyž chce nas zyma spóžerać,

Hdyž wějo ćmi so w polu:

Štó lěsa khwalbu njespěwać,

Štó chcył mi zacpić holu?

Stup, towařšo mój předuty,

Do jstwički ćišišeje,

Do stołpatej' pój drjewiny,

Hdyž w polu wućeck njeje.

O hola, zymy skludźerka,

Štó njewě, kak nam słužiš?

Přez wopor twojoh' bohatstwa

Najhófkšu zymu stužiš;

Hdyž khwatajo do ćopłej' jstwy

Połmódri huhotamy:

Dha wěmy, što ći dołžimy,

A što na tebi mamy.

Dha hordź so w włóskach zelenych,

Kiž twoje džěći pyša;

Hordź so do časow šedźiwych,

A kaž će sněhi tyša

Twój njewjestny wěnc njezblědnje,
Hdyž lěta khód so minje,
Hdyž wo krónu haj žaruje
A krasnosť łukow zhinje!

H. Zejleń, Zhrom. spisy II.

137.

Běžina Łuka

Běše krasny julijski dzeń, jedyn z tych dnjow, kotrež jenož tehdy bywaju, hdyž je so wjedro dolho wobstajniło. Z najzažnišeho ranja je njebjo jasne; raniše zerja so njepryja kaž woheń: rozliwaju so z cunim rumjencom. Słónco - njewohniwe, njerozžehlene kaž w času žahaceje suchoty, njełukobahorowe kaž před wichorami a njewjedrami, ale swětle a přecelnje blyščate, - měrnje płowa pod wuzkej a dolhej mróčalku, čerstwje so přeswětla a ponórja do jeje lilijoweje mlhy. Hornja ćeńka kroma rozčehnjeneje mróčalki zablyskuje z hadžikami; jich blyšč podobja so blyšcej kowaneho slěbora. Ale hlej! zaso linychu so hrajuce pruhi, - a wjesele, wulkotnje kaž lečo, pozběhnje so mócne swěćadło. Wokoło připołdnja wozjewja so z wjetša mnohosć kulojtych, wysokich mróčelow, złoćiwošerych, z něžnymi běłymi kromami. Podobnje kupam, rozmjetanym po bjezkónčnje so rozlatej řečy, je wobbehowacej z hlubokopřehladnymi rukawamirurieje módriny, so wone skoro z městna njehibaju; dale k wobzorej wone splowaju, so hromadu ćišća, módriny mjez nimi hižo wjacu widžeć njeje; ale wone su tež tak lazurne kaž njebjo: su wšě přecěhnjene ze swěłom a ćopłotu. Barba wobzora, lohka, bledželilijowa. so cyły dzeń njezměnja a je koło wokoło jenajka; nihdže so nječěmnja a njewjedro so njesěhuje; lědma so něhdže z borka dele módrojte smuhi ćahaju: - to skoro njeptynjomny dešč saje. K wječoru zhubjeju so tele mróče; poslednje z nich čornojte, njewobmjezowane, kaž dym, lehaju so w róžowych kupkach z napřeća khowaceho so slónca, na městnje, hdžež je so wono ponóriło tak spokojnje, kaž bě so spokojnje na njebjo zběhnyło, stoji krótki čas čerwjene swětło nad počěmnjenej zemju, a něžnje mikotajo, kaž wobhladnje njesena swěca, so wječornička na nim zažehla. Na tajkich dnjach su wšě barby zmjehčene, swětle, ale njekalate, na wšěm leži wotblyšč někajkeje hnujaceje cunjoty. Na tajkich dnjach bywa druhdy horcota jara sylna, haj druhdy so samo „pari“ na spadach polow, ale wětr

nakopjenu žahlotu rozhonja, roznoša a wichorywjerćele - njedwělnje znamjo wobstajneho wjedra - čahaju z wysokimi stołpami po drohach přez rolu. W suchim a čistym powětrje wonja po połonje, syčenej rózcy, hejduši; ani hodžinu do połnocy so žaneje wložnoty nječuje. Tajke wjedro přeje sebi ratař za žně.

Runje na tajkim dnju honjach raz za ćećorami w čerńskim woktrjesu tulskeje gubernije. Nadeńdžech a natřělach dosć džiwiny; napjelnjeny wačok mi njesmilnje ramjo režaše; ale hižo běchu wječorne zerja pohasle a w powětrje hišće swětlým, hač mnje wot pruhow skhowawšeho so slónca wjacu njerozjasnjnym, poča so zymny scěn scáhować a rozliwać, jako skónčnje wobzamknych so domoj wrócić.

Iwan Turgenjew. Ze „Zapiskow hońtwjerja“ přeložil Jan B. Pjech.

138.

Jěra staroba

Je na dnju swjateje Genovefy.

Wichoraty dzeń. - Njemdra, bojazna běše to nóc; z mócnym dychom hwizdachu hač do ranja połnócne wětry a přez wumocowany kraj waleju so stajnje hišće nowe a nowe sněhowe žolmisk z bělej ćmu kryjo struchły dzeń. Do wysokosće murjow kopja si wějeńcy, nahe štomy stonaju, pod howrjenjom třepota w dolinje si, tulata wjeska. -

Připołdnju so mróće roztorhachu, sněh přesta padać, ale wětr howri dale, z třěchow so wěje we wysokich trubjelach sygotaty sněhowy proch.

Štóz njetrjeba, z khěže njestupi - a štóz wuńdze, khwata spěšnje zaso pod třěchu.

Džěci měrja ducy ze šule nawěty sněh. Tu zawali so tutón do zymneho pjerja, tamón wotřase so kaž mokry pos a storčiwši zmjerzłej rucy hłuboko do zaka, spěcha wokoło zahrodneho płotu po wuzkich, hłuboko zawětych šćežkach domoj. Jenož hlówy drobných jich postawow su widžeć, kak spěchajo dyrkotaju nad smuhami wysokich nasypow; tak wysoko kopja so sepje wusypaneho sněha.

Burja njepušća drjewjane łopace ani z rukow - zawěte šćežki wusypuja wob dżeń wjacy króc.

Čežcy wleča so po wjesnej drózy knježske wozy. Kolesa skiwlo kwiča, zarywajo so hač do wóskow do běłych sněhowych sepjow. Konje wjerća njeměrnje ze zawětymaj wušomaj a wobkusuja polodžene wojo. Mróz wěša so jim na nós a mikawče a cyłe čělo zda kaž so z wapnom polate.

A zaso třepota z hustyrn, wěčnym sněhom powětr. Pod bělej jeho čezu zhibuja so třěchi, pikota kryw; z hrabjemi wothrabuja bele poslešćo, zo njeby tak tlóćilo.

Za wjesku wšo běle, wšudže běle, na hórkach a w dolinje, kołowokoło šěroko daloko ta bjezkónčna njeprawidzomna, woko slepjaca swětla dalina.

Kehelate kopcy lišća so z běłymi žołmami k znižnemu njebju, so wijace hłuboke puće so zhubjeju, doły su pomjeńšene, zwyżene su hórki - sněhi rostu do njebja. Štomy płowaju hižo jeno kaž kulojte keččki ze swojimi krónami w bjezkónčnym powodženju sněha; nihdže zwuka, nihdže žiwjenja - wšudže, wšudže jeriož ta błyskotata mnohosć běłych čěličkow kaž z krudom šwihanych z praskacymi zwukami orkana.

Tež hawrony a wutrajne wróny su wopušćile prjedy lubu, džensa tak struchłu, za žiwjenjom jim łakatu zymsku přírodu. Ze sylnymaj křidłomaj bédža podarmo ze zasakłymi napadarni wětra a wujachlene, wuskrjudžene měrja so w nakłonjenym, motatym lětu do čišiny dworow; tam rozražuja wuhłódnjene, z njemdrym pyskom zmjerzłe konjace hruzliki.

Wokna khěžkow hladaju kaž wobělene sěpje do zymy; jenož kudžerjawy dym nad zawětymi třěchami wudychuje pod krywom dremace žiwjenje.

Pola hatka sedža, bjez zmysła za wšo to, husy. Zaspane stoja na jednej, do sněha zarytej nozy, a pysk skrywši pod pjerjo, spluwaju z posněženej zemju do sameje, lědma rozeznajomneje běliny -

Nastawa čmička.

Po zawětej šćežcy so napinajo čercha k hatej do rubišćow zababjena stara Rybakowa.

„Hdže chceće, četa?“ zawoła na nju Błažec kmótr.

Stróživši so storhny so ze swojeho čerchateho hića a swojich ćežkich myśli.

„Sym pola zwónka pobyła a nětko hladam za husymi.“

Suchi, torhaty kašel přetorhny jeje řeč.

„Byšće so wupoćić měła; kašlujeće.“

„Ale hdže tež to bych so wupoćić? W tej lódzymnej komorje?“

Błažec kmótr mikny z wokom a wuhlada na zmoršćenymaj licomaj hišće so blyšcate slědy sylzow.

„Płakaće.“

„Ale što, płakam? Jenož to žiwjenje dopłakuju. Njeje dnja, njeje hodžiny, ani nocy, zo njebych płakała. Tajke njejsym sebi swoje stare lěta myśliła“ - zdychny staruška a bjezmócnje suny ze suchej, wot drjenja sčehnjenej ruku wo suknju, „Dwěmaj knjezomaj je ćežko słužić. Njejsym doma ani pola Khrystofa, ani pola Rybakec. Tam spju, tam jěm, a džělać dyrby tam a tež tam. Što so našmjatam a naslužu za tón cyły luby dzeń. Hdyž sym młoda była, to wšak njejsym tak wustawała, kaž to nětko wustawam. A lědom so sydnu, mje hižo zaso do něčeho ćěrja - - Zlě so mam mój luby Mikławšo, zlě - - „, wutřě sebi staruška ze swojimi małymi kósćikami swojej woči. „Njeh za husymi hladać du! A nětkle! W tutym sněhu - za husymi hladać. Tři džěci maju, strowe kaž ryby, a mje staru šmjatawu wowku sćelu po husy - -

A w tajkimle wjedrje!-Hihhi! Haj wo nju so njestaraju, -

jenož sedža a w ćopłym zhódawaju, kotra ma rjeńšu suknju! Ha - ha! Božo na njebiesach, hdy budže to jenož ke kóncej, hdy budže to tomu kónce? Ha - ha - ha pytaj je! Husy, husy - haj! To maju rady! Hdyž jenož njebych trjebała w tym sněhu tak łazyć - - Haj, wšak haj! Nó, tak božemje, Mikławšo! - - -“

Štaruška wołaše hišće něšto króc na husy kaž na džěci a machajo z ruku na prawicu a na lěwicu, šmjataše so za husymi do napoł wotewrěnych wrotow.

Hdyž začinješe wrota, čehnješe so za njej hižo nócna ćma. Wětrik zadu a zmjeće z třěchi wysojm sep sněha před wrota.

Přeložk z Al. Mrštikoweje króniki „Rok na vsi“. Přel. serbske blido na Pražskich Vinohrodach. Łužica 1906.

139.

Serbski nakładnik Jakub Herrmann

Hdyž hišće we złotej Prazy přebywach, zo bych ducha a wutrobu na wažne powołanje přihtował, překhodźich wjele króc wosebje tamne wulicy, w kotrychž su najwjetše knihikupstwa. A dziwna wěc, mje zajimowachu prasuche napisma nowych knihi, wo kajkežkuli wědomosći jednachu. A wěm so hišće džensa na mnohu tam wupoloženu knihu dopomnić. Z woprědka činjachu na mnje najsylniši začišć mjena spisaćelow, a tajki profesor - profesorojo z wjetša knihi pisaju - tajki profesor, kotrehož wšelake titule mějachu na napismje lědma ruma, bě mi tehdom bjez mała něšto wjac dyžli čłowjek. A tak so sta, zo sym dosć husto přewidzał, što bě tam cyle delka w poslednim rjadku čišćane, mjenujcy słowčko „nakład“. A tola ma tuto słowčko, kotrež so tak ponižnje w poslednim kućiku khowa, wulki, wažny wuznam. A tež ja sym do toho přišoł.

Běch mjenujcy sej zwěrił, tež sam knihu napisać, a nětko bě moja cyła a jenička žadosć, ju čišćanu widžeć. Ale - ale što budže ju nakładować? Jedyn z mojich wučerjow mi radžeše, zo bych so pola Tempskeho w Prazy woprašec spytał, a chcyše tež moju próstwu podpjerować. Tola to bě podarmo. Wobročich so do Lipska, wot tam dostach radu, redakciju němskeho „słowjanskeho archiva“ prosyć, zo by ju do swojeho časopisa přijala a potom wosebity wočišć zhotowić dała. Ale tež to so njeradzi. Skónčnje přepodach rukopis Michałej Hórnikej za Maćicu Serbsku. Ale tež Maćica so khětro wotlakowaše a rukopis měješe so najprjedy wot wosebiteje komisije swědomiće pruhować. To so ani Hórnikej nochcyše spodobać a - Hórnik přijá sam na swoje risiko cyły nakład a mi wotpadže ćežki kamjeń wot wutroby. Telko prócy, časa, woporow a wutrajnosće sej žadaše, nakładnika serbskeje knihi namakać.

A z toho časa wěm ja derje, što ma słowo „nakład“ na sebi a tohodla sym so pjera přimnył, zo bych wopomnił a rozpomnił zaslužby, njezachodne zaslužby najwoporniwišeho serbskeho nakładnika: Jakuba Herrmanna.

Přeni króc jako horliweho serbskeho wótčince spóznach našeho wosławjenca při slěbornym měšnickim jubileju našeho njezapomniteho Hórnik a lěta 1881 při krasnym swjedženju w něhdušim Lauec hosćencu w Budyšinje. Słyšu to mohł rjec hišće džensa, kak Hórnik jako wučerja serbskeje řeče a serbskeho pismowstwa khwaleše a sławješe. A to z dobrym prawom. Hórnik bě wučer nic jeno z ertom, ale tež ze skutkom. Słowa pohnuwaju, přikłady ćahnu. To směmy wo Hórniku prajić. Hórnik je mjez druhimi tež wosebje wulke pjenježne wopory za naše pismowstwo přinošał. A jelizo tež našemu jubilaraj njebě móžno, z pjerom za serbske pismowstwo wjele skutkować - znajemy pak tež jara rjane wudžělki z jeho pjera - dha je tola tež mnohi serbski spis hakle přez njeho na swětło wušoł. Haj, njepraju přewjele, ale skerje hišće mało, hdyž wobkrućam, zo bě někotrežkuli serbske pjero dawno zezerzawilo, njeby-li naš jubilar so wo to starał, zo by, štož so dobreho pisa, tež w ćišću wudało. Ze złotej wutrobu a z darniwej ruku je sobudžělaćerjam serbskich časopisow a serbskim basnikam ruku wodził a hdyž so tak husto z khwalbu spomina na basnje a wudžělki serbskeho ducha a pjera, mamy tež wšu winowatosć, jónu zjawnje a sprawnje česćić toho, štož je nam tute džěla hakle přistupne sćinił. A tak je kanonik Herrmann dobry a džakowny šuleř našeho Hórnik a sćěhujo přikład swojeho wučerja wosebje jako nakładnik.

Skoro samo so rozumi, zo je naš wosławjenc tež dobry znajeř pismowstwa, kotryž dobre a mjenje dobre derje rozeznawa. To smy z jeho ertnych rozmołwow wjac hač jedyn raz spóznali. Toho dla plaći tež jeho słowo wjele. Wěm so dopomnić, zo je cyle krótke wuprajenje jeho erta jara dobre sćěhwki měło a k džělu na roli serbskeje literatury pohnuło. Tajki nastork je tež staršim přeswědčenym džělaćerjam trěbny, tajka ertna derje měnjaca kritika a tajke zrozumliwe pohnuwanje je mnohim wužitne, přetož to je dosć často jeničke myto serbskeho spisowacela.

Štož so za serbske pismowstwo zahori, zahori so wěšće tež za wšě druge narodne a nabožniske potřebnosće swojeho ludu. Tak tež kanonik Herrmann. Wo tom wědža powědać serbscy studowacy, Towarstwo Pomocy, towarstwo swjateju Cyrilla a Methodija, towarstwo „Serbowka“ w Prazy, wosebje pak Maćica Serbska a naš serbski dom. Njewěm a njemóžu rozsudzić, ale směm drje na poł wěšće zhódać, zo je wón jako wosadny duchowny wulki wliw měł na to, zo mamy z jeho wosady wjac hač jednoho zdžělaneho Serba, kotryž je so hižo we mnohim nastupanju jako swěrný narodowc a džělaćer wupokazał. Młoda mjehka wutroba přijima snadnje dobre začisće a te wostawaju čas žiwjenja: su podobne njewuhašomnemu pismej, kotrehož móc ani złość tak bórzy njezniči. Wo mnohich, jara mnohich woporach

našeho jubilara za wšě naležnosće našeho narodneho žiwjenja nochcu a njemóžu pisać, wjele z nich je zjawnje mjenowanych było, mnohe pak chce nadobny darować wěsće tež zamjelčane wostajić. Jeno na jednu, a to zawěsće nic najmjenje wažnu stronu jeho powahi dyrbjú hišće pokazać.

Serbjo bydla bjez mała jenó na wsach, a to zadžěwa wuwowanju zdžělanosće njemało. Runje srjedzišćam wšeho wědomostneho, literarneho a wumjelskeho žiwjenja w residencach abo sydlach swojich mnohich wječchow maja so Němcy džakować, zo maja tak nahladnu zdžělanosć. Cyle podobnje płáči to tež wo biskopskich městnach a klóštrach. Nam Serbam bohužel ani jene tajke srjedzišćo wostało njeje. Čim wažniše a zaslužbniše je potajkim to, zo su někotři z našich na wsach přebywacych wótčincow swój dom serbskim narodowcam a přecelam našeje wěcy wotewrili, přistupny a wulcy přijomny sčinili. Starši kaž n. př. kantor Hicka, naš sławny hudźbnik Kocor a družcy, njemóžachu ženje dowukhwalić hospodliwosć Handrija Zejlerja, kiž we swojim času lěto wot lěta wulki džěl serbskeje inteligency do swojeho domu witaše. Kajki wjesoły, zahorjacy, nadžiju stajnje z nowa zbudžowacy a k skutkam napominacy a posylnjacy duch tam knježeše, to njech wopowěduja cí, kotřiž su to sami nazhonili. Cyle podobnje skutkowaše tež naš njezapomnity Imiš. A po tutym přikładze zhromadžeše tež naš Herrmann hdys a hdys džělačerjow w serbskim pismowstwje do swojeho domu, a kóždy, štož móžeše, přijimaše z radosću jeho přeprašenje, dokelž bě sej wěsty, zo budže z lubosću witany, zo tam nadeńdže hospodliwosć, radu a - štož móžno - tež pomoc, nadeńdže cyle jenak zmyslenych přecelow a znatych, kotřiž so skhadžuja, zo bychu sej swoje nazhonjenja wuměnjeli, słowa lubosće, wěrnosće a tróšta prajili a swoju wutrobu k nowemu džělu posylnjeli.

Jeno ideałne, ideałne nadobne zmyslenje džě horstku serbskich narodowcow stajnje nawjedowaše a tež hišće nawjeduje. Materialneho wužitka so nchtó nadžijeć njemóže wot džěła za naše Serbstwo. Čim wužitniše, haj, čim nuzniše potajkim je, zo so tajke ideale zaščěpjeja, haja a zesylnjuja. A k tomu je jara mnoho čisteje, njesebičneje lubosće trjeba: we wjacym wutrobach pak so lubosć k naradej hori a móćniša wona je: wjele płomješkow dawa płomjo. A to wvšo dokonja wjesele, přecelne, lubosćiwe towarstwo, hdžež su swoji mjez swojimi a ze swojimi, hdžež so njetrjeba kóždy słowčko wotwažec, hdžež njeje nchtó wyšši a nchtó nižši, hdžež su wšitcy jenak zmysleni: kóždy kóždemu, kaž bratr bratrej. A duž tež z tajkeje hospodliwosće wukhadža mnoho wužitka za našu narodnu wěc.

Jurij Libš, Łužica 1899.

140.

Hdyž z njebjes sapa woheń..

Hdyž hrimot wrjeskoce a njebjo sapa woheń,
Po holi wichor dže a z pěska ryje korjeń
Tej khójnje wopušćenej a hdyž krupy bija
Ze štomow, stwjelcow płody, zo wšě zhnija:
O, styskno w holi je!

Hdy wichory pak holanow nam serbskich zbudža?
Hdy słabi Serbja z womory zas sylni budža?
Hdy wjeća wótcojo so krwawnje zabiwani,
Ći Serbjo, kotřiž w holi buchu zahrjebani? -
Nam hola keřchow je!

Korjeń njewuryja nam a njerozbija płody,
Wichor nihdy nježeškodži nam a zymne lody.
Błyski, hrimoty a wětry zbudža nas!
Hlejće, nam so bliži rjeńši hižo čas.
Hdyž sylni słabym rucy sebi podawamy
A woheń do wutrowow sebi dodawamy:
My w holi zbóžni smy! - -
Hdyž z njebjes sapnje woheń...

Jan Skala, Łužica 1910.

141.

Nócne hłosy

My nětk z čorneho lěsa wustupimy a widźimy na prawu ruku wulku kwětkojtu łuku. Měšačk ju poliwa ze swojim slěborom a jeho jasne pruhi zybola so w rosowych dejmantach. Lěsne štomy, kiž při kromje stoja, mjetaja w dołhich čornych smuhach swój scěn na wšu tu rjanosć. Tajka ćicha hórská łuka dyrbi hižo so wo dnjo kóždemu lubić, kiž ma čućiwu wutrobu; w

nocy pak, w swětle měsáčka, zda so nam wona edenska zahroda być, a my sebi žadamy tu wostać. Ale paradiziski měř tež tudy bohužel njebydli. Žałosćaty hlós, kiž do wutroby rěza, zaklinči nadobo z tarnneho kónca łuki. To so posłucha, kaž by tam małe džěčo bjez hlósa zapłaknyło. Ale to su smjertne hrona. Zaječk běše před wječorom z lěsa won na łuku přiskakał, bě wot młódneje trawy khłóšćil, so na wonjatym džećelku wjeselił a ze šěrokih łopjenow wokřewjacu rosu lizał. Hdyž měješe wšeho dosć, wosta w měrje a pokoju na łucy sedžo a mysleše na to, što by sej na blizkich polach najprjedy wobhladać šoł. Ale zady štomow a keřčkow so wukhowawši bě so liška z lěsa won přisnowała, zaječka wuhladawši za nim skoči, jeho hrabny a z wótrymi zubami daješe. Přeco slabše je zajacowe škrečenje, a bórzy cylewoněmi tutón žałosćaty nócny hlós.

Na našim puću domoj přińdžemy nětk do brězoweho hajka. Wórla, drózn a kosak, kiž mějachu jow z wječora swoje činjenje, su so k měru podale, žadyn miły dych njekoleba hałužki, žadne lisćicko so njehibnje. Womjelknył je ptačkow wjesoły spěw, zastało je zynčenje pilnych pčołkow.

Na zastanišću w Kubšicach parowy wóz zahwizda a z horow dolhi wothlós hwizdarjej wotmolwja.

Přede wsu je spěwanje slyšeć, wjesna młódžina tam při měsáčku po rosy khodži. Ale bohužel njemóža spěwy, kiž wot tam klinča, našu nutrnosť pozběhnyć a naše wjesele powjetšić. Młody lud, na kotrymž naša nadžija wotpocuje, spěwa jenož jara porědko rjane pěsnje, kiž je w šuli nawuknył, a wučerja wutroba boli, hdyž dyrbi připosłuchować, kak so te rjane jasne hlósy, kotrež je wón w šuli ze wšej swěrnosću wuwučował, nětko na tajke njewušne spěwy přeč mjetaja. Hdyž ludžo spachu, přińdže njepřećel a nasy njerjada mjez pšěncu. Jako přińhodne wotmolwjenje na tajke njedušne spěwy je nazdala rejenje a wołanje, swarjenje a zakliwanje slyšeć. Njeje ćežko zhódać, zo so tam někotři pjeni domoj kabłaju.

W bližšim dworje pos wuje, kaž so zda, dha so tež jemu tajke nócne hlósy njelubja. Ale tak swjeća a wužiwaja cí njewurjekniwu rjanosć lětneje nocy, kotrychž je Bóh za knježich swojeje stwórby postajił. O to je hubjenstwo, zo mohłe psy wuč!

Mjez tym je jědnaće wotbiło, a wo wsy hižo nócny stražnik trubi. Je to posledni nócny hlós?

Nětk pak je wulki čas domoj a do łoža, přetož jutře chcu do Kłukša na žabjacy koncert jěć. Bórzy w mjehkim łožu ležu, wusnyć njemóžu. Hdyž połny měsáčk na njebju stoji, dha so mi

ženje spać njecha. Naš kocor, ta swěrna mica, kiž tónle mój njepokoj najskerje znaje, chce mje w swojej přikhilnosći na wosebite wašnje zwjeselić. Wón je, po młynkec kocora šoł a wobaj hromadze započnjetaj nětk spodźiwnu štučku spěwać, štučku, wo kotrejž so praji, zo móže kamjenje łamac a ludźi njemdrych činić. Mje pak tajki spěw ha žadne wašnje njemyli, a ja budźich rady hišće dlěje připosluchował, ale klamaty pos priběža a wotehna pilneju spěwarjow.

We jstwjje dwanaće bije, hodźina šerjenjow započnje, powěda so, zo je w tutym času tež wšelke słyšeć a widžeć, ale kaž kedźbliwje tež poslucham, nič so njepiknje. O tola, z jednoho susodneho dwora je hlós słyšeć, to pak njeje šerjenje, hdyž runjež pola susoda husto dosć šeri. Kury tam w kólni na žerdkach sydaju, a jedyn mlody kapon tam w nocy spěwać wuknje. Wjele spěwanskich hodžinow hišće po zdaću měł njeje; to drje tež sam spóznawa, hewak by tola, kaž so to prawemu kaponej pristoji, wodnjo na hnojowu hromadu zalězl a tam spěwał. Ale štož hišće njeje, to hišće budže; talent so w potajnym wudokonja. Burjo měnja, hdyž kapona abo kokoš w njeprawym času spěwać słyša, zo hrozne wjedro přińdže. A wot starych časow sem je znata wěc, zo kapon wjedro do přědka wě, a wón je tón jenički wěšćeř, ke kotremuž maja ludžo přeco hišće dowěru. Potajkim so zda, zo ma wón ze svojim wěšćenjom wjedra wjacy wuspěcha hač někotryžkuli druhi profeta.

Na kotrehož běch dawno hižo čakał, tón so nětk z woknom nutř suny: spar mje z mjehkimaj křidłomaj zaja a jandžel měra mje přikry z płachćom do kotrehož běchu lubozne sony zatkane.

Na druhe ranje, bě to sobotu, dopomnich so na to, zo sym džensa z mojim šulskim džělom hižom w dwěmaj hotowy, a to mi lóžo z loža won pomhaše. A hdyž tak daloko bě, sydnych so na koleso a jědžech do delneho kraja; ja chcych do Klukša na žabjacy koncert, a ducy po puću mějach mysle wšelake waki lojić. Ruče so čas miny, a před wječorom hakle přińdžech do Malešec. Slónčko z dołhimi sahami k wječoru khwataše a chcyše so bórzy zemje dótkać.

Na rańšim kóncu Malešec leži kerchow, a při połnocnej kerchowowej muri je mały dólčk, wěsće tak stary kaž kerchow sam a w nim je w normalnych lětach luža mutneje wody. Haj, je dha to woprawdže woda? Njejsu snadź to sylzy, na kerchowje horkach plakane, kiž su jow hromadze zběžale? Ale sylzy su tola jasne kaž rosa. Haj, ale jenož te sylzy kiž wutroba płače, te wopačne pak tón sylzowy hatk zmača. Nětk so z teho sylzoweho jězorka spodźiwne wołanje zběhny: unk, unk klinčeše bjez přestaća kaž zwónčk, wótre drje, ale přez měru

zrudnje. Su snadź to te skóržby a žalošćenja, kiž běchu na keřchowje při wotewrjenych rowach słyšeć a su ze sylzami na zemju padnyłe a so do njeje zhubiłe? Ale dha by jich tola wjele wjacjy zdychnjeńčkow ze sylzoweho hatka klinčeć dyrbjało! Haj, to su tež jenož te skóržby, kiž z wutroby wukhadžeja, te njeprawe wozmjje wětřik prječ, prjedy hač na zemju padnu. - Lěto wot lěta bywa sylzowy jězork mjeńši, a jenož porědko hišće zaklinča z njeho žalošćate hłosy.

Znaty z Malešec nětk po puću přińdže. Ty drje chceš kunkawy lójić? wón na mnje wolaše, přeco je wułož wšě, zo te hrozne wołanje skoro zastanje!

Poezija čeka, hdyž próza přińdže. Ja dyrbju potajkim nětko wo kunkawach řečeć. Jich jasne wołanje by rjenišo klinčało, hdy njeby tak jara melancholiske było; teho dla tež je najwjacy ludźi rady njesłyši. Njezdźělanym ludžom so to dale za zło wzac njesmě, přetož či sebi při tym přeco hišće na někajke šerjenje mysla, ale zdźělani ludžo dyrbjeli poprawym hižo dawno hinašeho měnjenja być, woni so tola hewak přiwerkam směja. Tuž je spodziwne, zo n. př. němski pěsnjeř Bürger wuće zatamanych duchow, kiž w połnocy skiwlo wokoło šibjeńcy lětaja, z ničim druhim přiřunać njewě, hač z kunkawacym wołanjom. Jich spěwy klinca žalostnje kaž kunkawow wołanje - to su jeho słowa. Najskerje Bürger ženje w ćichej noci na melodiske wołanje kunkawow poslušal rijeje, hewak drje by hinak řečał.

Wosrjedź Plusnikec a Malešec staj při drózy hataj; a tón na rańštm boku je, kaž so zda, jenož z kunkawami wobydleny. Hdyž ja tam z wječora nimo lědu, dha ja stajnje z koła skoču a khwilu na kunkawy posłucham. Hdyž jich tajka črjóda, snadź wjacjy hač tysac, na dobo woła, dha je to mócný hlós, kiž je daleko słyšeć. Zo su při tym či spěwarjo wšelcy a zo je někotry hlós kusk nižši abo wyšši hač tamne, to jim njesměš tak jara za zło wzac, koncert tola přeco rjany wostanje.

Wot Malešec jědzech přez Załhow do stareje domizny do Klukša. poča so ćmić, a ja dyrbjach khwatać, je-li chcych žabjacy koncert w załhowskich hatach w połnej rjanosci słyšeć. Nichtó. njechaše sobu hić. Ničo wo to, štož chce krasnosć prirody woprawdže wužiwać, dyrbi być sam ze swojemi myslemi.

Přińdžech na stare haćenja; te běchu cyle hišće tajke, kaž běchu před 40 lětami byłe; jenož te rjane rynki wulkich dubow tani wjacjy njestojachu. Hnadny knjez bě pjenjezy trjebał.

Z černjoweho kefka witaše mje zelena žabka; widzeć ju wězo njemóžach, ale jejne wótre kri kri kri bě mi derje znate. Naša njeboha wowka praješe, hdyž zelenu žabku wołać słyšeše: wona wo deščík prosy. Žabka pak jenož woła, hdyž je ćopło a ćícho, a tajki džensniši wječor bě; wón njemóžeše rjeńši być. Pódla haćenja z měrom, kaž w prjedawšim času, rěčka běžeše; wona dyrbi cyłu črjódu hatow z wodu pjelníc. W tutej rěčcy, kotruž my wučlany přerow mjenowachmy, so w mojich džěcacych lětach wšo z rakami mjerwješe, a ja sym tam z druhimi njedušnymi hólcami druhdy za jedyn wjecor wjacy kop nałójił, a rěčka tola naša njebě a lójenje bě tam twjerdže zakazane. Tehdy my hižo tež na nócne hłosy kedźbowachmy; poslušachmy mjenujcy z woběmaj wušomaj, hač njebudźemy słyšeć knježeho rybaka přińc, a njezwěrjachmy sebi wótre rěčeć. To běchu rjane časy, ale rybak je wumrěł, a raki su wšě zahinyłe, džensa tam podarmo lójiš.

Wyše mje so někajke dybawe wołanje zběhny; z malešanskich hatow přičahny čapla, lećeše do hole dele niže Wujězda. Tam ma na wysokej khójnje swoje hnězdo.

Wulke a małe črjódky dźiwich kačkow lečachu nimo; wone přičahnychu z komorowskich hatow a chcychu swoje ćety w hućinjanskich hatach wopytač. Kački w załhowskich hatach je wohladawši wołachu ank ank, kaž bychu je chcyle k sebi dele wabić. Do cunjeho a melodiskeho ank ank měšeše so wohidne rjehotanje łysakow; njetamaj je tohodla, wone swoju lubosć na rjeniše wašnje wozjewić njemóža.

II.

Puč mjez hatami so na prawu ruku winy; to je šćežka do Hućiny. Po njej sym z někotremi towaršemi na hućinjanski hermank khodził. Mój Božo, tych tež dawno wjacy hłowa njeboli, kaž tehdy druhdy po hermanku; woni w rowje leža. Po tutej šćežcy dale kročo sym nětk wosrjedź žabjaceho koncerta, kotryž hižom, wusłyšach, hdyž běch z Klukša šoł. Jenož pomału móžach dale kročić, a cyłe lahodnje dyrbjach stupać, zo njebych muzikantow zešerił; přetož žaby su bojazny ludźik, a potom je rjechtanja kónc. Kaž so zda, dha te žaby, kiž na haćenjach sedža, sobu njerjechtaja ale jenož stražuja, a hdyž wone zešerjene do wody skoča, dha naměsće wšě žaby dokołowokoło womjelknu. Dónđzech nětk k rózkej hata, hdžež bě na haćenjach stary dub stał; tón běchu wukopali a nětk bě tam haćenje prózdne, ani keřčka tam njerosćeše. Tež hat sam tu njebě tak zarosćeny, kaž wšudžoin druhdže; jasny wodowy špihel bě tam wupřestrjeny, na kotrymž jenož tu a tam wulke łopjeno plůwaše. Ja so na dubowy zdónk sydnych, kiž tam při wodze ležeše. Žaby mje wuhladawši, naměsće zastachu rjechtać a

sunychu so pod wodu. Doľho njetraješe, dha tu pak tam jena zaso hłowu z wody won tykny, a někotre wosebje khrobľe zalězecha na łopjena horje. Druhe ležachu posľuchajo wšě štyri nohi wot so tykajo, na wodže a zběhachu jenož hłowu z wody won. Za khwilku poča jedna zas rjechtać, druhe jej přiľhosowachu, a bórzy hat zaso klinčeše kaž prjedy. Hdyž běch khwilku přiľosľuchowaľ, zběhnych khwatajcy rucy horje, a štož běch sebi myslil, to so tež naměšće sta: žaby so do smjerće wustróžachu, powšitkowny pluskot, maľe žoľmički na wodže, a koncerta bě kónc.

Zady Wowčeje hory pola Barta měsačk čerwjene wobľičo zběhaše, a jeho hišće slabě pruhi wobdawachu kefki a hat z magiskim swěťlom. Přeco dale ja po haćenjach kročach; tu a tam ćeňke mróčaľki mħľy pomaľu po wodže ćehnjechu; ze wšěch hatow pak žabjacy koricert w poľnej rjanosci šumješe. Tale spodziwna hudźba wobstoješe z jara wšelakich, zynkowy slabych a sylnych, nizkich a wysokich, doľhich a kušich, žadyn próšk takta, žadna jenajka melodija. A tola so tute wšelcizny zjednoćichu k rjanemu spodobnemu cyľkej a to drje tehodla, dokelž běchu wšitcy ći mali spěwarjo jenajkeje mysle, a jenajke začuće jich ćerješe, ale to w tutym padže njeběše lubosć, ale ćisia žiwjeňska radosć, Brekekekek, brekekekek někotre z cyľej šiju rjechtachu, a to běchu najskerje te najmłódsze; młódzina drje so njemóže hinak wjeselić hac z juskanjom a woľanjom. Druhe žaby, kiž drje běchu hižo starše, rjechtachu koaks abo koark a chcychu snadź z tym prajić my smy spokojne žaby a njechamy so ľepje měć hać tu khwilu. Te najstarše žaby pak spěwachu bas a přewodźachu wjesole juskanje z ćichim korčatym kworr kworr, a to dyrbješe być wuraz najwjetšeje spokojnosće a derjeměća, kiž wuprajić njeje. Spodziwne pak be, a wujasnić sebi to njemóžu, zo koncert druhdy njejabcy zasta, kaž by byl wotrěznjeny; a nic jena žaba wjacy slyšec njebě; to bě, kaž by jim njewidzomny koncertski mištr ze svojim kiješkóm kiwnyl. Tola powšitkowne mjelćenje jenož někotre wokomiki traješe; jedyn žabjacy młódzenc so zaso zapoca khlamać brekekek, brekekekekek, a bórzy zaso cyľy hat z wjeselom klinčeše. Chceš-li ty, luby ćitarjo, žabjacy koncert z poľnej radoscu wužiwać, dha přinjes wjeseľu mysľičku sobu, a potom je wěšte, zo budže ći wutroba z tajkej radoscu pukotać, kaž ty ženje hišće začuľ njejsy.

Žaby pak njejsu te jeničke stworenja, kotrychž hľosy tu miľu nóc porjeňšuju. Dawno hižo běch spěw klinček slyšal, kiž na raznosći žabjacy koncert hišće přetrjechi, tak charakteriski spěw, zo jón ženje njezabudže, kiž je jón hdy slyšal. Dore dorre dorre karre karre karre karr karr kei kei kei kei kerre kerre kerre kit - tajke hrónčko bě bjez přestaća z bližšeho hata slyšec. Tam sedzi na stwjelcu sciny maľy šery ptačk, tróšku wjetši hać wróbl. Wón scinaľ rěka, přetož

jeho domizna je jenož we wysokej sćinje, a mjez někotre stwjelca sćiny wón tež swoje hněžko powjesnje, a zo njeby do wody padnyłe, dha je wón k stwjelcam přiwjaza. Jeho razny spěw drje jenož ze zynkow wobstoji, kiž so njehodža cunje a melodiske mjenować, ale jeho zajimawe hrónčko tola nócne žiwjenje w hatach porjeńšuje, a jeho wutrajnosć, z kotrejž wón so prócuje žabjacy koncert přetrjechić, je wšeje česće hódna a žada sebi naše připóznaće.

Hdyž dale džech, přińdzech k wuzkemu haćenju mjez dvěmaj hatomaj, kiž bě z niskimi kefčkami cyle počehnjeny, a do kefčkow so sćina a wysoka trawa měšeše. Z tuteje husćiny klinčeše cuni hlós, kiž so wopisać njehodži; bě na skóčkowe šćerćenje abo šwórćenje podobny a tola tež cyle hinajši; po prawym běštaj jenož dwaj zynkaj słyšeć, z a r. Tutón dziwnuški nócny hlós běch před něšto lětami na mokrych łukach pola Sowrjec słyšať a wjedźich, zo jón žadyn skóčk njespěwa, ale mólčki šěry ptačik, přiwuznik sćinarjow. Što nětk tón mały mužik ze swojim šćerkotanjom chce? Lubosć jeho ćišći, a lubosć chce z nim wubudzić. Što mi zemja chce, sym-li bjez tebe! Holčo brune, brune wóčko, sydń so ke mni, radosć moja sy a duša we mni! - to je najskerje tekst jeho spěwa.

Měsačk bě mjez tym wyše na njebju postupił; z přecelnym wobličom hladaše hižom přez wjeřski najwyššich dubow na tamnym kóncu hata. Někotre z jeho jasnych pruhow dobywachu so so přez hustu rokoćiznu hač na wodu dele a do njeje nutř hač na dno hata a wobswětlachu tam w smuhach a smužkach židke blóto. Kajke žiwjenje bě tam tola w zahrodze wódneho muža widzić. Wšelke waki wulke a małe tam lažachu; šěre šlinki ze swojej khěžku na khribjeće so pomalu dale suwachu; a kaž je wšudžom, tak tež je we wodze: Sylny nad słabym knježi; wulki małego žerje. Čehodla tež to su tele tysacy hibićiwych stworjenjow k wěčnemu mjelčenju zasudžene? Ze žanym zynkom njemóža wozjewić, hač tež spody wody žiwjenja wjesele knježi.

Dale kročo přińdzech zasy na městno, hdžež žany kefki na haćenju njerosáchu, a přede mnu ležeše dolha a šěroka wodowa runina bjeze wšěch rostlinow, hladka kaž špihel a w měsačkowym swětle so zybolaca kaž by slěborna była. To bě krasny napohlad, kiž so, ze žanymi słowami wopisać njehodži. Na kóncu wobdawaše husta sćina kaž zeleny wěnc tu błyskotatu wodu, a tež w dolhich bantatych łopjenach sćiny so jasne pruhi zybolachu, kaž by ćichi měsačk do tuteho zeleneho wěncu blěde róže zapletowať. A na wšem tym wotpočowaše nócna ćišina; přetož koncert žabow bě wuklinčať, a tež ptački běchu so k měrej podale. Při kromje hata ležachu wulke šěroke łopjena na wodze, a mjez nimi steješe tu a tam wulka běla róža, jasne wóčko k drěmanju zańdželene. Hat zdaše so bjez dna być; w jeho hlubinje

zybolachu so mĕsačk a wjele hwĕzdow, a keřčki a keřki a tež te najwyšše duby dosahachu ze swojimi. wjeřškami tak hĕboko do wody nutř, kaž wone wyše njeje so k njebjesam horje zbĕhachu. Porĕdko jenož dźiwja kačka, cunje swoje ank wołajo, přez jasny wodowy špihel pluwaše a zady njeje so swĕtĕla brózda slĕbornych žolmičkow zyboleše. To wšitko so zjednoči do wobrazu njewurjekliweje krasnosće. Žadneho słowa mócny ja dołhi čas stojo hladach, zabywši na wšo druhe; haj, samo mysle so zastachu hibać, a z wočow mi ronjachu so sylzy. Na ko'hož tajka rjanosć žadneho začišća nječini, štož so njezačuwa hĕboko hnuty z tajkej krasnosću, tón žadneje wutroby nima.

Z mojeje nutrnosće mje wutorhny žalostny, hrózbny nócny hlós. Zwotkel je so tón wzał. Horkach z powĕtra abo delkach z wody abo z hĕbiny zemje? Njeklinčeše to kaž poslednje ćežke zdychnjenje mrĕjaceho? Abo bě to wódný muž, kiž z husteje sćiny hrožate słowa wołaše? Ně, to wšo nic. W susodnym haće stoji humpak, bruny ptak, kiž je na baćona podobny ale mjeňši, tyka swój dołhi pysk do wody a woła do njeje nutř. A na te wašnje nastanje tamny žadławy zynk, kiž tež njebojazneho zatorhuje, bojazneho pak z najwjetšim strachom napjelnja: Ale što dha ma te skoćo tam tak hroznje rejíc? mohł so mje něchtó prašeć. Ach, mój přećelo, humpak wšak tola njereji; wboheho pachola lubosć čišći, tuž tam stojo zdychuje; ty drje tola slyšiš, zo jeho zdychowanje z najhĕbšeje wutroby wukhadža. Zdychowanja lubosće su wšelake, rjenje žane njeklinči. Ale někotryžkuli, kiž je humpaka hdy wołać slyšał, budže na to přisahać, zo so lubosć nihdy na nihdy w tajkich hrózbnych zynkach wozjewić njezamóže. Nó, štož te zynki nastupa, přećiwo tym so tola ničo prajić njehodzi, hdyž runje so wone našimaj wušomaj njelubja. Zo pak zalubowany humpak bosy w haće stoji a pysk do wody tyka, tomu so tež njechamy smjeć, to snadź pola humpakow k dobremu zadzerženju a k pristojnemu wašnju slyša, duž nej ničo směšne. Abo měniš ty, zo zalubowany čłowjek žadnych hĕuposćow nječini? O, tón je druhdy wjele wjetši humpak.

Nowy hlós čehnje nětk přez nócnu čišinu kaž z wulkeje daliny ke mni, šumjaty, zynčaty hlós, kaž sym jón často z wjeřškow našich hórskich lĕsow slyšał. Wón wukhadža z lichańskeho wara a nastanje přez to, zo tam woda do hĕbiny pada. Ale tón přez dalokosć woslabnjeny hlós klinči, kaž bychu za hwĕzdami wĕčnosće rĕki šumiĕ.

W Klukšu jĕdnaće bije, a ja so pomału na puć domoj staju; někotre zdychnjenje humpaka mje přewodžeja. Něhdže mjez hatami je hwizdanje slyšeć, wone je mi džensa hižo wjacy króć nadpadnyĕ. Zo to čłowjek tam njeje, to je wĕste, wot kotreho zwĕrjeća pak wono poprawym

wukhadža, to ja z wěstosću njewěm. Najskerje pak je to wudra, přetož tych je tam k mjerzanju rybakow hišće dosć.

Po dalokich a šěrokih łukach małe mróčałki běleje mhły ćahnu kwětkowe duchy, kiž su při měsačku hromadže hrajkale a rejwale, te drje nětko k měru du.

Z haćenja zaso na drohu stupju. Daloko w połodnju wuhladam moje módre hory, te ćmowe lěsy na nich z měsačkowym swětłom poslebornjene. Tuž so mi zastyska po mojím rjeniším statoku tam pod horami. Štó chcyl, tež tu dlěje přebywać! W starej domiznje sym nětk kaž cuzbnik; skoro nchtó mě po dołhich lětach wjacy njeznaje. Tuž khwatach do wsey po swoje koleso. a dołho njetraješe, dha pomału z Klukša jědžech. Na prawu ruku při puću bě keřchow, a na keřchowje stojachu stare lipy, a w jich khłódku ležeše hórka při hórcy, ćiche rowy. - Ach zo by mje dawno kryła khłódna zemja ćichomna, dha by duša změrom byla, wupřehnjena wjesoła! - Na lěwym boku při puću z napřeća kerchowa stoješe młyn; w nim bě tež wšo změrom, a žadyn. klepot njebě slyšeć; ale z wara dele šumješe woda do kužoła kaž prjedy, a šumjenje ćehnješe přez ćichi keřchow klinco, zynčo, spěwajo: w rowje je měr.

Pomału jenož dach kolesu běžeć; najprjedy jědžech po runej drózy hač k Hućinje a potom so winych k Malešecam. Wšelke nócne hłosy hišće po puću slyšach, kiž pak mi njeběchu wšě znate. Na starej słomjanej třěše w Dobrošecach bě baćonjace hnězdo. Młode baćony w nim runje hłowy zběhachu a w swojej řeči něšto powědachu; najskerje so jim něšto dziješe. Staraj baćonaj pak stoještaj změrom na třěše, so rozumi na jednej nozy. To pola baćonow rěka: My mamy nětkle swjatok, přińdźće wodnjo, je-li něšto chceće. My drje tam njepóńdzemy.

Hdyž nimo krakečanskich hórkow jědžech, wołaše tam kokula. To njebě přeni króc, zo ja kokulu wosrjedź nocy slyšach, a dokelž z nazhonjenja wěm zo tež škowrončki druhdy při měsačku spěwaju, dha sebi njemóžu hynak myslić hač zo so jim runje tak dže kaž mi, zo při połnym měsačku spać njemóža.

Pomału jenož dale přińdžech, přetož wot Krakec do Bošec pócnje na horu hić. Druhdy tež zalězech z kolesa a běžach pódla; mój kónik bě sprócny; tak mózach wšelke nócne hłosy lěpje slyšeć hač při jědženju. Dwě bě wotbiło a ćma poča ćekać; rańše směrki so rozšěrjachu. Spěwarjo na polu a w haju wotućachu, a jich wjesołe spěwy klinčachu mlodemu ranju napřećo. Hdyž běch skónčnje hač k swojemu domej dojeł, dha sapate zerja běle murje

čerwjenjachu. Na třěse łastojčki widlowachu, a na płóće sedžeše čerwjena wopuška, kiž mje potulejo z přecelnym šćebotanjom witaše. A to běchu poslednje nócne hłasy.

K. B. Šěca-Rachlowski, Łužica 1915.

142.

Woka móc

Kaž jězor twoje woko je;
W nim z błyskotom so njebjo hlada,
Wón kwětkow brjohi wopoja,
Kaž flety zynk přez rohodź pada.

Tym žołmam kosy spěwaju
A tujawki so w hnězdze směja,
A sołobiki džělaju,
Hdyž złote w nocy hwězdy kćěja.

Te ptački moje žady su,
Kiž k twojemu so tłóča woku
A z jeho kuzłom potajnym
So přeměnja do pěsni w skoku.

J. Ćišinski, Příroda a wutroba.

143.

Hdy podaš ty so, wutroba?

Ty dźiwja krej, o zastań w spěchu
A zabyć wukni, wutroba!
Wef! Nam'kać budžeš zboža třěchu
We znjesenju a zabyću.

Hlej! Slóncó hasnje, róža zhinje,
A ptačkow spěwy doklinča;
Kćěw rozpadnje a wón so minje,
Hdyž wótre wětry zawuja.
Hdyž zbože wšě je prjec kaž woda,
Tu zemja plašć so wodžěje
A něma do bole so poda -
Hdy podaš ty so, wutroba?

J. Čišinski, Přiroda a wutroba.

144.

Bóh wěrnosć widži, ale njezjewja ju zahe

W měsće Wladimirje bě mlódy překupc Aksjonow žiwy. Wón měješe dwoje klamy a khěžu. Aksjonow bě rjaneje postawy, bě wjesoły a rad sebi zaspěwa. Jako mlódzenc bě wjele pił, a hdyž bě so wopił, lózy bywał; wot toho časa pak, hač bě so woženil, wostaji so pića a jenož z rědka podleža tutomu njepočinkej.

Jónu w léce jědžeše Aksjonow do Nižneho Nowohroda na hermank. Hdyž so wot swójby džěleše, džeše žona k njemu:

„Iwano Dmitrijewičo, njejědz nihdže, ja mějach wo tebi hrozny són.“

Aksjonow wusmja so a praješe:

„Ty drje so bojiš, zo bych so na hermanku wopił?“

Žona rjekny: „Njewěm sama, čeho so boju, a tak hrozne sym widžala; - widžala, zo ty přindže z města, sáhny sebi čapku, a što widžach? Twoja hlówa bě wša šedžiwa.“

Aksjonow so wusmja.

„Nó, to je dobre znamjo. Hlej, pobudu-li derje, drohich darow či přiwjezu.“

A wón rozžohnowa so z rodzinu a wotjědže. Na poł puća zetka so wón ze znatym překupcom a wosta z nim hromadže přez nóc. Wonaj napištaj so čaja a podaštaj so potom wobaj k měru do dweju susodneju jstwow. Aksjonow njelubowaše dolhi spar; wón wocući srjedź nocy, a zo by so jemu w rańšim khlódku lěpje jěło, zawoła pohonča a poruči jemu, zo by přahał. Potom džěše do jědźerńje, zapłaći hosćencarěj a wotjědže.

Hdyž bě štyrceći wjerstow jěl, wuprahny wón, zo by konjej zastarał, wotpočny w khlódnym hosćencu a k wobjedu wuńdže do khlódnicy; da sebi samowar přinjesć, wza kitaru a poča hrać. Tu na dobo přijědže k dworej wóz ze zwónčkom, a z njeho wustupi zastojnik z dwěmaj wojakomaj; wón bliži so k Aksjonowej a praša so: „Štó sće? a z wotkel?“ Aksjonow powěda wšitko, kaž je, a prosy: „Njeje snadź lubo, ze mnu so napić čaja?“ Ale zastojnik praša so jenož: „Hdže sće přenocował zańdženu nóc? Sam abo z překupcom? Sće snadź rano překupca widzał? Čehodlo tak zahe sće wotjěl z dwora?“ Aksjonow so džiwaše, zo so jeho za wšěm prašeja, powědaše wšo, kaž bě wěrnó, a praješe: „Što so mje tak wuprašujeće? Njejsym paduch, njejsym někajki rubježnik. Jědu swoje wěcy wobstarać, a njeje winy so mje prašeć.“

Tu zawoła zastojnik wojakaj a praješe: „Sym isprawnik (pólicajski zastojnik) a prašam so tohodla, dokelž bu překupc, z kotrymž sy zańdženu nóc přenocował, morjeny. Pokazaj swoje wěcy a wój jeho přepytajtaj!“

Džěchu do jstwje, wzachu jeho kufr a wačok a počachu rozwjazować a pytać. Nadobo wučahny isprawnik z wačoka nóż a zawoła: „Čeji je to nóż?“

Aksjonow pohladnje a widži - krwawy nóż běchu z jeho wačoka wučahnyli - a zastróži so.

„A wot čeho krew' na nožu?“

Aksjonow chcyše wotmołwić, ale njemóžeše słowa wuprajíc.

„Ja ... ja njewěm ... ja ... nóż, ja ... njeje mój -“

Tu rjekny isprawnik: „Rano namakachu překupca zabiteho we łožu, a nikomu hač tebi njebě možno tuto skućić. Jstwa bě wot nutřka zawrjena, a we jstwje njebě nihtó był hač ty. Tež krwawy nóż maš we wačoku, a samo wobličo će přeradza. Řěč, kak sy jeho zabił a wo kelko pjenjez sy jeho wurubił?“

Aksjonow přísahaše pola Boha, zo wón to njeje činił, zo wot toho časa překupca njeje widzał, hač bě z nim čaj pił, zo ma při sebi jenož swojich 8 tysac pjenjez, zo nóż njeje jeho. Ale wón sa zarjekowaše, mjez woči bě blědy a třepotaše wšón ze strachom kaž winowaty.

Isprawnik přiwoła wojakomaj a kazaše jeho zwjazać a k wozej dowjesć. Hdyž jeho ze zwjazanymaj nohomaj na wóz kładžechu, pokřižowa so Aksjonow a zapłaka. Wotewzachu jemu jeho wěcy a pjenjezy a pólachu jeho do blizkeho města do klódy. Pólachu do Wladimira, zo bychu pólnali, kajki čłowjek bě Aksjonow był, a wšitcy překupcy a wobydlerjo wladimirscy wobswědčowachu, zo bě Aksjonow w mlodosći pił a hejsał, ale zo bě hewak pěkny čłowjek był. Potom dowjedžechu jeho před sud. Winowachu jeho, zo bě rjazańskeho překupca zabił a 20.000 pjenjez pokradnył.

Žona strachowaše so wo muža a njewědžeše, što ma sebi myslić. Jeje džěci běchu wšě hišće małe a jedne hišće w pjeluškach. Wona wza wšitke sobu a dojedže do města, hdžež jeje muž so \v klódže zdžeržowaše. Z woprědka hochychu ju připusćić, ale potom wuprosy sebi pola předstajenych a bu k mužej dowjedžena. Hdyž jeho wuhlada w kostañiskej drasće a w putach hromadže z rubježnikami, padny k zemi a dołho njepřinđže k sebi. Potom da so džěcom wokoło sebje zestupać, sydny so při nim a poča jemu powědać wo domjacych naležnosćach a jeho na wšo so prašeć, štož bě so z nim stało. Wón jej wšitko powědaše. Wona rjekny: „Kak nětk stoji?“

„Budžemy dyrbjec cara prosyc“, wotmołwi wón. „Njeje móžno, zo bych zahinył njewinowaty.“

Žona powědaše, zo bě hižo próstwu carej pólala, ale zo tuta njeje došla. Aksjonow njeprajni ničo a skłoni jenož hłowu. Tu džeše žona:

„Podarmo tehdom, dopomń so, sń njemějach, zo bě ty zešedziwił. Hlej, ty sy woprawdže z horjom zešedziwił. Njedyrbješe tehdom jěć!“

A wona poča jeho wlosy přehladować a praješe: „Wanja, wutrobnje lubowany, žonje praj wěrnosć: njejsy ty to činił?“

Aksjonow rjekny: „Tež ty sy na mnje tukała!“ - zapřimny sebi woči z rukomaj a zapłaka. Potom přinđže wojak a praješe, zo dyrbi žona z džěcimi woteńć. A Aksjonow džěleše so posledni raz wot swojeje rodžiny.

Hdyž bě žona wotešla, poča Aksjonow rozpomínac, što běštaj powědałoj. Hdyž sebi pomysli, zo bě tež žona na njeho tukała a jeho so prašała, hač překupca zabił njeje, praješe při sebi: „Widžu, zo nimo Boha nchtó wěrnosć wědžeć njemóže, a zo jenož wón dyrbi so prosyć, jenož wot njeho wočakować so miłosć. A wot toho časa přesta Aksjonow próstwy pisać, přesta so nadžijeć a modleše so jenož k Bohu.

Wusudži so, zo dyrbi Aksjonow z knutom so khostać a k jastwownemu džělu so pósłać. Tak so tež sta.

Nabichu jeho z knutom a potom, hdyž běchu rany zažile, wotwjedžechu jeho z druhimi khostancami do Sibirije.

W Sibiriji w khostafni bě Aksjonow 26 lět. Jeho wlosy na hłowje buchuběle kaž sněh a broda narosće jemu dolha, husta a šedziwa. Wša jeho wjesolosc bě so zhubila. Wón so zekřiwi poča čicho khodžic, powědaše mało, ženje so njesměješe a často modleše so k Bohu.

W jastwje bě Aksjonow nawuknył škornje šic, a za nalutowane pjenjezy bě sebi swjate pismo kupil a čitaše nětk we nim, hdyžkuli bě w jastwje swětlo; a swjate dny khodžeše do jastwowneje cyrkwy, čitaše japoštołow a spěwaše na khórje, - jeho hlós bě přeco hišće dobry. Předstajeni mějachu Aksjonowa radzi jeho pokornosće dla, a towaršojo khostancy česčachu jeho a mjenowachu jeho „džěduška“ a „muža božeho“. Hdyžkuli chcychu jeći wo něčo prosyć, sćelexu Aksjonowa k předstajenym z próstwu a hdyžkuli bě mjez khostancami njeprězjenose, přikhadzachu woni k Aksjonowej, zo by nad nimi rozsudził.

Wot doma njeписаše nchtó Aksjonowej listy, a wón njewědžeše, hač su jeho žona a džěci hišće žiwe.

Přiwjedžechu jónu do běrcownje nowych khostancow. Wječor zestupachu so wšitecy stari khostancy wokoło nowych a počachu so jich wuwoprašować, z kajkeho města abo z kajkeje wsy što je a što bě što zawinował. Tež Aksjonow sydney so na ložo pódla nowych a připosluchaše skhiliwši hłowu, što što powědase. Jedyn z nowych khostancow bě wysoki, strowy starc 60-lětny, ze šedziwej, přitřihanej brodu. Wón powědaše, čehodla běchu jeho zajeli a džeše:

„Tak, bratřa, za ničo a wo ničo sym sem přišoł. Běch wózcy konja wot sani wotwjazał. Popadnychu mje a prajachu: sy kradnył. A ja praju: ja jenož chcych khětřišo dojěć, - ja sym

konja pušćil. Je džě tež wózka mój přecel. To je tola w rjedže! praju. - Ně, rjeknychu, sy kradnył. Ale to njewědzachu, što a hdže sym kradnył. A stałe su so wěcy, zo bych dawno hižo dyrbjal sem być póstlany, ale njemóžachu mi dopokazac, a nětk su mje njesprawnje sem póstlali.“

„Haj, lžiš, był sy w Sibiriji, ale dołho njejsy wutrał...“

„A z wotkel sy?“ woprašo so jedyn z khostancow.

„Smy z města Wladimira, tamniši měšćenjo. Mjenuju so Makar a rěkaju mi Symanowič.“

Aksjonow pozběhny hłowu a woprašo so: „A što, Symanec, njejsy w měsće Wladimirje słyšał wo překupcach Aksjonowach? Su hišće žiwi?“

„Kak bych njesłyšał! Boháci to překupcy; škoda jenož, zo je jich nan w Sibiriji. Je zawěšće tajki hrěšnik, kaž my. A ty sam, džěduško, što sy zawinował?“

Aksjonow njerad wo swoim njezbožu powědaše; wón zdychny a praješe: „Za swoje hrěchi 26 lět pokuću tu w jastwownym džěle.“

Makar Symanow rjekny: „A za kajke to hrěchi?“

Aksjonow praješe: „Štož je so stało, je so stało“, a nochcyše wjacy powědać; ale druzy jeći towaršoj powědachu nowemu, kak bě Aksjonow do Sibirije přišoł. Woni powědachu, kak bě něchtó po puću překupca zabił a Aksjonowej nóż podtyknył, a kak běchu jeho za to njewinowaće wotsudžili.

Hdyž Makar Symanow to słyšeše, pohladny wón na Aksjonowa, dyri z rukomaj na kolenje a praješe: „Haj, džiw! woprawdže džiw je to! Zestarił sy, džěduško!“

Počachu so jeho prašeć, čemu so tak džiwa a hdže je Aksjonowa widzał, ale Makar Symanow njewotmołwi na to a rjekny jenož: „Džiw, ludźickojo! Hdže dyrbjú jeho zaso wohladać?!“

Po tutych słowach pomysli sebi Aksjonow: hač tež to tutón čłowjek wo tom njewě, što je překupca zabił. Wón rjekny: „Sy snadź prjedy hdy wo tom słyšał, Symanec, abo sy mje prjedy widzał?“

„Kak bych njeslyša! cyły swět je tutoho powědanja połny. Ale dawno hižo je, zo je so to stało: štož sym slyšał, to sym zabył,“ praješe Makar Symanow.

„Snadž sy slyšał, što je překupca zabił?“ woprašo so Aksjonow.

Makar Symanow wusmjao so a džeše: „Nó, to je wěste; tón je jeho zabił, při kimž su nóż we wačoku namakali. Je-li či tež što nóż podtyknył, - njeje popadnjeny - njeje paduch. A kak tež to by či nóż do wačoka tyknył? Wšak či wón we hłowach stoješe! By to slyšał.“

Hnydom hdyž Aksjonow tute słowa wuslyša, pomysli sebi, zo je runje tutón čłowjek překupca zabił. Wón stany a woteńdže. Cyłu nóc njemóžeše Aksjonow wusnyć. Přińdže na njeho stysk, a wšelake wobrazy so jemu zewjachu: - zjewi so jemu jeho žona - tajka kajkaž bě, hdyž posledni raz na hermanke jeho přewodžeše. Widžeše ju kaž žiwu a widžeše jeje wobličo a woči a slyšeše, kak wona z nim rěčeše a so směješe. Potom zjewichu so jemu jeho džěci - tajke, kajkež tehdom běchu - małuške, jene w kožušku, druge w pjeluškach. Tež na sebje spomni, kajki tehdom bě byl - wjesoły, mlody; spomni, kak sedžeše w khlódnicy hosćencowej, z kotrejež jeho wotwjedžeču, kak hraješe na kitaru a kak bě tehdom w duchu wjesoły. A spominaše na městno, hdžež jeho šwikachu“, a na kata a na lud wokoło njeho a na puta a na khostancow a na cyłe 26lětno žiwjenje w jastwje, tež na swoju starobu pomysli sebi. A tajki stysk přińdže na njeho, zo bjez mała móhl sebi žiwjenje wzać.

„A wšitko přez toho njekhmanika...“ mysleše sebi Aksjonow.

A zmócni so jeho tajka złość na Makara Symanowa, zo njedžiwajo samsneho zahubjenja chcył by so na nim wjećić. Wón modleše so cyłu nóc, ale njemóžeše so změrować. Wodnjo zdalowaše so Makara Symanowa a njehladaše na njeho.

Tak minještej so dvě njedželi. W nocy Aksjonow njemóžeše spać a na njeho přikhadžeše tajki stysk, zo njewědžeše, što zapoćeć.

Jónu w nocy džěše wón po jastwje a wuhlada, zo pod jednym łozom so hlina sypa. Wón zasta a kedžbowaše. Tu nadobo wuskoči Makar Symanow spody łoža a ze zastróžanym wobličom pohlada na Aksjonowa. Tutón chcyše nimo hić, zo njeby jeho widzał, ale Makar přimny jeho za ruku a powědaše, kak bě pod scěnu překhód překopał a pjeršć wšědnje w škórnjornai wunošował a na wulicu wusypował, hdyž jich na džělo honjachu. Wón praješe: „Jenož mjelč, starco, wuwjedu tež tebje. A je-li to přeradžiš, přebija mje, a ja tebje njepušću - zabiju će.“

Hdyž Aksjonow svojeho škodžerja widžeše, wuwiny jemu ruku a rjekny: „Zo bych ćeknył, nimam winy, a zabić mje njetrjebaš, ty sy mje dawno hižo zabił. Wupowědam to na tebe abo nic - za tym hač Bóh mi to poručí.“

Nazajtra, hdyž khostancow na džělo wjedźechu, wuhladachu wojacy, zo Makar Symanow pjeršć wusypny, a počachu w jastwje přepytować a namakachu džěru. Dohladowař přijědže do jastwa, a poča so wšitkich wuwoprašować, što je džěru wukopał? Wšitycy zapřewachu. Ći, kotriž wo tom wědzachu, njepreradźichu Makara, dokelž wědzachu, zo bychu jeho za to bili hač na połmotweho. Tu so dohladowař k Aksjonowej wobroći. Wón wědžeše, zo je Aksjonow sprawny čłowjek, a praješe: „Starco, ty sy wěrnosćiwy, praj mi před Bohom, što je to činiš?“

Makar Symanow stoješe tu, kaž by ničo njebyło, hladaše na dohladowarja a njekeďžbowaše na Aksjonowa. Aksjonowej pak třepotašej rucy a hubje, a wón dołho njemóžeše słowčka wuprajíc. Wón mysleše sebi: „Mam zamjelčec? Čehodla dyrbjał ja jemu wodać, hdyž wón je mje zahubił? Njeh pokući za moje martry. A praju-li na njeho - je wěste, zo jeho přebija. A što, kak zo njesprawnje na njeho tukam. Haj, što tež to, budže snadź mi lóžo?“

Dohladowař hišće jónu rjekny: „Nó, starco, řeč wěrnosć, što je tam podkopał?“

Aksjonow pohladny na Makara Symanowa a džeše: „Njemóžu to prajíc, knježe, Bóh mi to njekaza prajíc. A tež njepraju. Čińće ze mnu, štož chceće - wy maće móc.“

Hačrunjež so dohladowař prócowaše: Aksjonow njerěčeše ničo wjacy. A tak tež njezhonichu, što bě podkopał.

Přichodnu nóc, hdyž bě so Aksjonow lehnył a lědma zadrěmnył, wuslyša wón, zo so něchtó přibliži a k jeho nohomaj sydney. Wón hladaše do ćmy a pózna Makara. Aksjonow rjekny:

„Što hišće wote mnje žadaš? Što tu činiš?“

Makar Symanow mjelčeše. Aksjonow pozběhny so a rjekny: „Što žadaš? Woteńdź! Abo zawołam wojaka.“

Makar Symanow skhili so blisko k Aksjonowej a šepťaje: „Iwano Dmitrějewičo, wodaj mi!“

Aksjonow rjekny: „Što mam tebi wodać?“

„Ja sym překupca zabił, ja tež sym nůž tebi podtyknył. Tež tebje chcych zabić, ale na dworje so něšto zaropota; ja tyknych nůž tebi do wačoka a wulězech z woknješkom.“

Aksjonow mjelčeše a njewědžeše, što by prajił. Makar Symanow stany wot łoža, skhili so k zemi a džeše:

„Iwano Dmitrijewičo, wodaj mi, wodaj pola Boha. Ja so wobskoržu, zo sym překupca zabił, tebje pušća. Ty so wróciš domoj.“

Aksjonow praješe: „Tebi so derje řeči, ale što dyrbju ja ćěrpjeć? Hdže póndu nětk?... Žona je zemrěła, džěci su mje zabyłe: njewěm, hdže hić...“

Makar Symanow njestany z podłohi, skhili hłowu hač k zemi a rjekny: „Iwano Dmitrijewičo, wodaj! Hdyž mje z knutom bijachu, bě mi lóžo hač nětko, hdyž na tebje pohladnu... A ty měješe hišće sobuželnosć ze mnu... njesy prajił. Wodaj mi, njekhmanemu zlóstnikej!“ - A wón wótře zastona.

Hdyž Aksjonow wusłyša, zo Makar Symanow płáče, zapłaka wón sam a rjekny: „Bóh ći woda; móžno, zo sym sto króc hórši dyžli ty!“ A wón přesta žadać za domiznu a nochcyše nihdže z jastwa a mysleše jenož na swój posledni čas.

Makar Symanow njeposluchaše Aksjonowa a wuzna so za wmowateho. Hdyž dóndže rozkaz, zo Aksjonow smě so wrócić, bě wón hižo wumrěł.

L. N. Tolstoj. - Zeserbsćił Michał Šewčik. Łužicu 1891.

145.

Přeće zaprěća

Ach njesměm tebi prajić,
Kak tebje lubuju!
We wutrobje chcu tajić
To płomjo sapace.

Hdyž z duše pak so linje
Do woka z přeradu,
Njeh do twojeho winje
So z rěču wóhniwej!
Hdyž sylza potom prasnje
Mi z woka na lico -
O njeh to płomjo hasnje
A duša zapomni!

J. Čišinski, Přiroda a wutroba.

146.

Cyrkew we wsy

Třo běchu bratřa, z Boranec rbdzeni. Sotry jim njeběše, dokelž sotře, kotrejž so staršimaj po druhim synu narodžištej, sotřičcy hižo zemřeštej a čakaštej pod samsnej hórku na radwońskim „wotpočinku“ dzeń, kotrehož w proty cy njeje.

Tak zwostachu staršej bratraj, kotrajž běštaj po nanu, a najmlódši, kiž bě po maćeri.

Ale žadyn z nich w Boranecach njebydleše. Z tym pak so stawizna hišće njepočina.

Radwoń ze starej cyrkwju běše jej z jewišćom. Stara cyrkew měješe za susodow „knježi dwór“, šulu a přez puć faru. Wote wsy džěchu na cyrkwinišćo dwoje wrota. Raz twara běše, kaž kóždy ze šule wědžeše, „radwoński“: dołha lódz z wysokimi z bokow woknami a wysokej třěchu, na prawicy wot wołtańnišća přitwarjena kapala, na kotrejž drjewjana zwónca z třomi zwonami, wša do wsy skhowana.

Křescanska duša by kóždy rad bliže ke mši měła. Tak by tež častohdy „Borancanskim“ w duši zdychło, hdyž bychu pola radwońskeho „wuja“ kublerja po rańšich abo hewak hdy na kofeju byli. Ale byrnje kulojtych měli, tehdy njebě tak lohko so do Radworja zakupić. Rěkaše tuž sćerpnje čakać.

A Borančenjo dočakachu. Hdyž radwoŕski wuj lětko po swojej žonje swětej dobru nóc da: njezawostajiwši ani synka ani džowcički, namrě jeho bratr - třoch synow nan, kiž bě so do Boranec dawał - kubleško bjez dołha. Zastyšawši wo smjerći lubeho bratřika, rozrudzi so Borančan stary nan, duška pak so jemu po pohrjebje rozradowa - wón bě wšak skupčik - nad naměrkom po bratru a nad tym, „zo, wón rjekny, změja nětko cyrkew we wsy“. Wón znaješe, što to rěka, hdyž běše hólcec a młodžeńc Radwořčan był.

A pobožna mać so jeno tohodla tak lóžičko wot ródneho swojeho statoka džěleše.

Ale wjeselši nictó hač Hawoł a Pawoł, starlej bratraj, kotrymajž so wšudze bóle lubješe hač w Boranecach. Radosć tež najmlódšeho „maćérneho“ hrabny, zo njetrjeba posłědnje poldra lěta „daloki“ puć do šule khelpać.

Borancanscy so do Radworja zhitarachu. W Boranecach předachu maćérnemu přećelstwu.

Štóz je mać znał, tež jeje přećelstwo znaje a wě, čěja swójba w ródny domje třoch synow a jich maćerje za džensniše sydli.

Štóz pak nanowe přiwuznistwo znaje, tež třoch synow z mjenom wě a hdze w Radworju jich po wótcu dom stoji.

Ale synowje žadyn w Radwo ju njebydlachu. Z tym smy juž w stawiznje samej.

„Borančanscy“ běchu hižo cyłe lěto „Radwořscy“. Přenje žně z namrětych honow mějachu pod suche. W hródzách, khlěwach jim wšo k zbožu džěše.

Z kubłom namrěchu tež starych wujowych hosći z Kamjeneje a Khasowa, a přiby jlm po maćeri nowych hosći z Boranec a Bronja. Kaž prjedy k wujej, khodžachu nětko k nim na kofej po zwučeny w Radworju wašnju. Serbja su přeco dosłědnje konservativni, w dobrych a złych wěcach; pře čo njebychu tuž přećelstwo hajili?

Djas wšak rady rozkoru mjez ludzi syje. A wusy ju tež do teje swójby.

A zwuži k tomu nana a „nanoweju“ synow. Nan hižo brěmješko skuposće wot mała nošeše. A djas spyta tež po nanu synomaj po wačošku skuposće naložić. Spyta - a poradzi so jemu: wón je z najwjetšich pedagogow mištr.

Raz - sobotu z wječorka běše - rjekny nan maćeri wosrjedź rozmołwy: „To bychmy radši cuzym předali hač twojim, kiž nam nětko spochi na šiji sedža, a či Bronjanscy tež woprawdze domoj daloko nimaju.“

Hawoł to z poł wuchom zasłyša, a Pawoł wot njeho zhoni.

Škrička so we nimaj rozežehli na płomješko - płomjo, hač wobeju přepali. Měještaj we sebi, što přikładować; haj woheń běše tajkeho raza, zo so sam wot paleše a njehasowaše...

Běštaj bratraj a daštaj so zhromadnje do džěła. Hdyž štó z „maćérnych“ hosći přińdže, počeštaj paliwo zberać: ličeštaj, kelko štó z „witanych“ hosći šalkow bruneje juški wupi, kelko khlěba a mazu styka, abo kelko skibkow. Wobaj ličeštaj. Přirunowaštaj, a přeco by toho ličenje plaćilo, kotryž by wjacj naličil.

Ličeštaj cyličke lěto - k wojakam žadyn njeńdzese - a ličby běchu hoberske. „Telko nan maćérnym při wuznym bjezdžak rozdawa!“

Woheń dale žerješe. Počeštaj kóždźickeho hosća wobkedźbować, wo kelko jich skhuduje. Njejednaše so nic jeničcy wo nana, ně, tež wo njeju, wo jeju naměrk něhdy.

A kedźbowaše skónčnje bratr na bratra, što zjě a wupije, što sebi nahromadźl, što rozbroji: što bratr bratrej škodži.

Najlubšej bratraj, kotrejuž samsny woheń wot spocatka wjazaše, rozpóznawaštaj so dzeń a bóle: woheń jeju rozpali.

Z tym wšak njebě hišće dosć.

Hórje bu: starši bratr bu bórzyčko sam we wótnym domje stajny hósć a při wjedze hosća hišće sobu.

A to takle. Po třoch kralach wutoru klečeštaj před wołtarjom stareje cyrkwy nawožen a njewjesta. Nawožen bě Hawoł. Njewjesta jemu žiwnosć, rjanu žiwnosć w Lutowcu za pomoc přinjese.

Pawoł pak ličeše hišće, što „Lutowčanskej“ wotjěštaj.

A niktó wo tym njewědžeše nimo Hawoła. Zapuscěny kraj mjez bratromaj bu šěrši a šěrši. „Djas je mištr.“

W lěcu hišće pak so tež Pawoł woženi do Bronja na kubleško. A tež wón bu ze stajnym hosćom w staršiskim domje.

Bratraj, kiž so husto w Radworju na kofeju zetkowaštaj, pak so njezbližištaj.

A niktó wo tym njewědžeše. Nawopak, staršej měještaj ze synow a přichodneju džowkow najrjeńše wjeselo. Powitawši so wote mše mějechu zabawu kóždu njedželku. Rozmołwjachu so wo svojich džělach, wo wjedrje, kak ze skotom a butru stoji, kelko

žito dawa atd. Staršej běštaj nimo měry zbožownaj, zo běštaj Hawoł a Pawoł tak derje trjechiłoj. Pjenjezy mějachu k woběmaj wuteptanu šćežku. Wačoškaj skuposće ...

Što pak budže z najmlódšim, z „maćernym“? Ach, wón je hakle šesnaće. -

Tři dny khoriwši nan dwajašesćdzesatnik wumrě.

Z jeho smjerću rozpadže khipra swójba. Woheń we bratromaj z blobami wudyri - wosrjedź suroweje zymy, kiž by najradši z jeničkim mėsacom - wjelčim - džesać zymow wucychnowała. To bě zwichorjeny pohrjeb na Domaša.

Mać płakaše horce sylzy, ale hižo po licu jej zamjertzowachu.

Hdy by wona nětkole wědźała, što wot staršeju synow na nju čaka, by so tu nad rowom swojeho mandžela mortwa splanakała. Bóh chcyše hinak.

Wróciwši so ze z wějemi zanjeseneho keřchowa, hdžež nětko skoro poł swójby drěmaše, měješe wudowa ze synami krutu rozmołwu. Jednaše so wo rozdžělenje po nanu zdžědženych pjenjez, wo zdžerženje kubła a wo jeje wuměnk.

Mać rjekny: „Hawole a Pawole, mataj k tomu, zo by jedyn z waju swój prjedawši wótcny statok přewzał. Jan, kiž je hakle w sydomnatym, njeby měł, z čim wamaj wuplaćić.“

„A wo žeritwje pola njeho hišće pomyslenja njeje,“ doda Hawoł.

„Wěštaj,“ pokračowaše mać, „zo so tu njejedna jeniccy wo statok po wótcach, ale z dobom wo blizkosć božeho domu. Ćežko sym so wot Boranec džěliła, ale mysl, zo změju w Radworju cyrkew we wsy, mi rozžohnowanje woloži. Njeje tež z wamaj tak?“

„Ja wšak sym hižo na puć wot Lutowča zwučeny“, znapřećiwi Hawoł.

„A zo bychmy my Bronjanscy daloko ke mši měli, štó chcył to prajić?“ přirazy Pawoł.

Ale tak njewinowate kaž jeju słowa njeběchu jeju mysle. Byštaj kóždy rad w Radworju bydliłoj, ale tón kofej, tón khlěb atd., štož mohł tajkim hosćom pře nico za ničo rozdawać, kiž jeno přikhadžeju, hdyž je „njedzela“. Djas jeju na so šćuwaše.

Pawoł namjetowaše: „Maći, hdy by ty swój wuměnk pola nas w Bronju přežiwiła, što?“

Jan pak za mać rěčeše: „Bratraj, njebyštaj so spokojiłoj, hdy bych ja kubło přewzawši wamaj za pječ lět wuplaćil a dotal danił?“

Hawoł wotmołwi: „Štó pak rukuje, zo so z njewjestu - złotym ćelećom woženiš?“

„Cyrkwi pak ja wostanu swěrna, zo bych w kóždej naležnosći k njej najkrótsi pućik měla,“ rjekny mać.

Njedojednachu...

Mać bydli w khěžcy, ze słomu krytej, w susodstwje swojeho njedawno hišće kubła. Khěžka je jeje, kupjena z pjenjez, kotrež bě jej sudnistwo wot mandželoweho džědzistwa zakońscy přidžěliło.

Zastupiš-li, zda so ći, jako by do najspokojnišeje jstwicky přišoł.

Ale wboha, krjudžena wutroba, kotruž su mječe synowskeje hrubosće přešle! Mać boleše, hdyžkuli swojej słabej wóčcy na pódla statne twarjenja zložil, do dna wutroby.

Hdžež běše wona před krótkim časom sama hišće knjeni byla, hdžež běše jeje njeboh muž měł rozkaz wšudže-wšudže, hdžež běše sebi myslila, zo při swojim synu Janu wuměnk přežiwi, tam hižo cuzy knjez - z wječornych stron - rozkazowaše, tam bě nětko młódša žona z knjenju, tam z cyła druhi duch knježeše. Jej bě, kaž by to kublej křiwda so stawała...

To bėchu hišće stare konje, to hišće Plesa ruješe, to hišće stary honač na ranjo wołaše ... Stysk so maćeri do wutroby rozlehny.

A kak žel bėše jej zas a zas, hdyžkuli so jeje Jan - z wjetša na njedźelach - na prozy zjewi, kiž nětko w Kamjenej słužeše. Ludžo praja, zo je na kuble słužil, hdžež su džensa Ćemjericy. Z nim by so dołho rozmołwjała, wón bė jenički, kotryž by jej rozumil.

Hawoł a Pawoł pak kaž byštaj so k maćeri njewėdźałoj a njeznałoj.

Jan maćeri powėdaše, zo je mjez staršimaj bratromaj srjedź Bronja a Lutowča wulki wichor. Pječa bratr bratrej přispėwa, zo je nanowe kubło přetunjo předate. Skuposć bė po zdaću wobeju truhnyla.

Hdyž bė Hawoł raz pola maćerje na khěžcy, Hawoł wšu winu na rozkorje přeješe.

A hdyž bė Pawoł raz pola maćerje na khěžcy, Pawoł tež wšu winu na rozkorje přeješe.

Bratr so bratra hladaše. A tola so jónu na khěžcy zetkaštaj. A mać bu ze swėdkom bratrowskeje hidy: zwadžištaj so strašnje a wostajištaj mać hišće w hóršim horju.

Samo cyrkwe so pceštaj bojeć. Hawoł nochcyše Pawoła, a Pawoł nochcyše Hawoła nihdže zetkać, ani zawohladać. -

Njepřećelstwo traješe - Jan njebė křćenik, zo by bratrow překřćić mohł - traješe hižo poltřeća lėta.

Mać so njepřestawajo wo podušenje mjez bratromaj njepřećelstwa k Bohu wołaše, ale Bóh kaž jeje wuslyšeć nochcył...

Mać so wo zbóžnu smjerc modleše, zo by so tola wšomu njezhinitemu skoro horju skhowala.

Njewumř. Ale khorosć ju zaja.

Tři lėta po smjerci muža „swjećeše“ šesćdzesate narodniny ze sylzami. Z nowa prošeše wo zbóžnu smjerc ... a tola sebi zaso přeješe, wuhladać, prjedyžli zandželi wóčcy, zjednaneju bratrow.

Bratraj pak běštaj so Bohu bóle a bóle wotcuzbiłoj. Powědachu hižo po wsach wo nimaj jako pohanomaj, kotrajž jeničcy za pjenjezom honitaj.

Njesčiništaj sebi pak ničo z toho.

Wot Jana wo maćefnym skhorjenju zhoniwši bu Pawoł hnuty, mać wopytać. Tola dopominajcy so zwady z Hawołom pola maćerje mysleše khoru mać njewopytać.

A Hawoł wot Jana zhoniwši, zo je mać so lehnyła, wotmysli sebi k njej dóńć. Tola ducy dopomni so dawneje zwady z Pawołom pola maćerje - a zawróci so.

Dobry trošt bě maćeri w khorosći, zo jej susodžic domjaca poslužowaše. Kotruž běše njedawno hišće do tych „cuzych“ ličiła, běše jej z dóbom bliže hac jeje samsne džěci. Holčka wšak bě sama dobra duša.

Hanka wutepi khorej žonje w tym zymskim času jstwu a znanoša jej wot domu k jědži dosć.

Mać Janej „swoju“ Hanku dokhwalić njemóžeše...

Tola rany, kotrež běštaj jej staršej synaj hrubje nabiłoj, při wšej lubosći a přiwisnosći Jana a Hanki njezažiwachu; nawopak: dzeń a hórje palachu.

Nadžěja, zo Bóh pokoj na rozdwojenju swójbu rozlinje, drje w maćerскеj wutrobje skryta so zybolkowaše, ale zdaše so, kaž by hakle za dołhi dołhi čas so dopjelnić chcyła. Mać toho dočakać njemysleše, byrnje toho dočakać žadała.

Mysle pak - přisłowo praji - jebaju, mysle ludži jebaju. -

Na Domaša - třeće lětne wopomnjeće nanoweho pohrjeba - zwottorhachu so wichorec duchi we wšech kóncach a dachu so mjez sobu do wójny. Bijachu so wokoło Radworja. Mjetachu so ze sněhom, zo njebě njebjja widžeć, ani přenjeho susoda.

Tych tale wějeńca zjeba, kiž běchu před třomi lětami myslili, zo so tehdy na džesać lět sněha nańdže.

Hawoł, kotrehož statok tež na bitwišću ležeše, dopomni so runje při tymle surowjenju rozwuzdženeje přirody na nanowy pohrjeb a po nim scěhowacu swoju rozwuzdženosć, swoju wójnu z maćerju a bratrom, kiž drje zwonkowneho raza njebě, tola wutroby žerješe. Dopomni

so swojeje wójny z Bohom, kotremuž, kaž myśleše, njebe za nimale tři dołhe lěta juž „na woči“, t. r. do cyrkwyje, přišoł.

„Kak, hdy bych so djasowych putow swlekl, so złemu duchej wutorhnył kaž wonka wichory?“ Něšto so we nim přihotowaše.

A Pawoł stoješe kaž we snje zaštych lět, hdyž spózna, kak bě jeho skuposć wuwjazala. Cyrkew, mać a bratrow bě jej njenasytnej woprował. Jemu so we wutrobje bitwa poča...

„Je čas, zo so zhrabam, wuwinu pazoram skuposće, kiž je mje wosamoćila a kiž by mje, ja wěm, tež zadajila.“ Kříž na kříž so jemu po mozhach myslički honjachu.

To bě na Domaša.

Nazajtra mać Hancy zjewi, zo traš patoržicu hišče wudycha swoju krjudženu dušu. A w rozmołwje wotkry swojej hladańcy wšu bolosć, počinajcy wot Hawołeho a Pawołeho kwasow kročo k předaću kubła a kónčicy ze słowami:

„Sy mi zrozumiła, Hanka? Na kuble myslach, zo dožiwju swoje dny - ale bratraj Janej kubła njepopřeštaj. Nadźijach so, zo budže lětsa mjez Hawołom a Pawołom rozkory, njepřečelstwa kónc. Sym za njeju spěwała k Bohu, ale -“

Tu so jej po skhudłymaj licomaj sylzyčcy kulištej: džěl jeje bolosće.

Přinǵe Boží wječor, ale Bože džěco jej njewobradzi, čehož sebi tak nutnje žadaše.

Hdyž so tehdy ze swojim Janom do pońocy rozmołwješe, řečeše najprjedy ze sylzowacymaj wočomaj wo tym, štož ju tak njesmernje ćežeše, na kónc pak so jej woči jasnić počeštej, kaž z njebjeskim wotsćinom.

Wot jědnaćich hodźin tež susodźic Hanka z napjatym wuchom na słowa ćerpjefki słučaše.

Hdy byštaj Hawoł a Pawoł w tutej hodźincy mać widźaloj a słyšaloj, zawěsće, jimaj by so kamjeńtna wutroba zmjehćila. By so měř a pokoj zlinył zaso na njeju, a mać by mohła spokojena - zawohladašy zjednaneju synow - zańdzelić na wěčne woči.

Chcyla, maći, dočakać, Hawoł - wón sam njewě, kak so to stawa - dže na nócne kemše, a Pawoł - tajnje hnuty - khwata džensa po dolhej zastawcy znatu šćěžku z Lutowča ke mši. Chcetaj tebję po kemšach wopytać - a so zjednać.

Ale ěi třo w nizkej jstwičcy wo tym dźiwje njewědźachu. Jeničcy tajne wot horjeka date čuće, wo kotrymž sama zapřijęća njemęješe, maćeri wobličo rozesměwaše, kaž Jan a Hanka widžeštaj.. - Čas pokračowaše.

„Džesać minutow do dwanaćich, słyštej, mojej džěsći,“ wuliny so nahle maćeri ze rta, „zwony ke mši wołaju! Kak husto su mje wołale, kak husto sym je sćěhowala, kak rada bych z wamaj - hdyž z tamnymaj njemóžu - džensa šla!“

„Hdyž budžeće strowa, maćerka!“ rjekny z luboznym hłosom Hanka..

„Ty sebi lohko wustrowjenje myslíš, džěćo“, khora želnje znapřećiwi.

„Wote mše přinđu zaso, maći,“ praješe Jan so zwjeřšnik woblekajo, „rozpowědam ěi wšo, kak rjenje je w cyrkwi było.“

„Ja pak chcu mjez tym być kaž w Božim domje a so modlić omu, kiž je swojim jandželam pokoj čłowjekam dobreje wole spēwać dał, hdyž je tónle swět nastupił.“

„A ja tež k wam ducy wote mše pohladnu,“ prošeše Hanka wotkhadžejo.

Wona pak k ložu zaso přistupi, hdyž so mać z Janom rozžohnowaše prajicy:

„Modli so za mnje -“

A k Hancy zhladnywši:

„- Hanka, wuspěwaj tež za mnje wótčenaš, Bóh ěi zamytuje -“

A k Janej dale:

„A modli so za bratrow, a hladaj, hać tola džensa w kemšach njejtaj, a přiwjedź jeju ke mnje. Mi je, kaž byštaj so skoro zjednać dyrbjało.“ -

Zymna je Boža nóc. Sněh pod pódušu piska.

Radwořscy sebi cyrkew we wsy khwala...

Po kemřach kleča třo synowje před čěłom swojeje mačerje: zjednani, a z nimi kleči holčo.

Zrudne, ale zbóžne hody ...

Za lěto.

Jan z Hanu na wótcnym kuble hospodari, a mać z njebjes a nan zhladujetaj na młode zbožo.

Wo „cuzych“ nictó njewě.

Hawoł a Pawoł zaso na kofej khodźitaj a staj hižo zabyłoj kuski ludžom do huby wotličować.

Jan pak je wšón zbožowny, zo ma cyrkew we wsy, a njehlada šalki kofeja, kotruž Bronjanscy abo Lutowčenj abo Borančanscy a druzy za jeho blidom pija.

M. Nawka, Łužica 1907.

147.

Wosud wutroby

Sam doma sedžu, sedžo sam sej płakam,

Mi šěri něšto wutrobu a spina,

Mje wabi zbože a mje traši wina;

Před winu čekam a na zbože čakam.

Kaž worjoł wysoko ja w myslach łakam

A nizko jimatej mje próch a hlina.

Kaž škowroněk zběhnyć a do zemje klina

Kaž błysk mohł wjesnyć so! - Tuž sam sej płakam -

Chcył lećeć z wichorom, ze slóncom horić

A khodźić z hwězdami a řećeć z róžu

A wobraz duše namkać we krystalu!

O hrozna hra! Hač zymny sym hač palu
So, ničo njejsym, ničo njezamóžu,
Haj ani sebje zujesć a wjesć a tworić!

J. Ćišinski, Přiroda a wutroba.

148.

Po bitwje

... Kaž bě Napoleon wěšćil - popołdnu w 3 hodź. bě bitwa dobyta.

Hač pak bě Napoleon spokojom? Rozmjasc bě njepräčela chcył a tu khwilu bě so jemu njepräčel kaž wuhof z rukow winyl, ani jatych, ani bróni njezawostajiwši. „Tajkele mordowanje,“ zdychny Napoleon, „a žadne wuspěchi! Ani hozdzika mi njewostaja!“

Droho běchu Francózojo dobyće zaplačili. 20.000 bě jich na bitwišću wostało - njepräčel bě jenož 15.000 přisadził.

Bitwa je himo. Prusko-ruske wójsko je so k Lubijej a k Wósporkej horje wotsaliło. Wot tam přikhadžeja poslednje dozwuiki wójskeho hołka. Drobne črjódki jězdnych šerja hišće po wsach, ščěkajo so z njepräčelom. Ale tež wone wustawaju. Po něčim so wšo změruje: kanóny a mječe, ludžo a skót. Čłowječa natura je

gylniša hač ludžaca złósc - a kładže wšo do spanja. Wojacy padaju z mučnosću. Spicy khodža, spicy kolebaju so na konjach. Slónčko je so z časom skhowało. Bě so nahladało, napolušało na to hubjeństwo. A tajke krwawe čerwjene bě so khowało, kajkiž bě tón cyły dzeń był. „Wjacy krwě hišće poběhnje,“ wěšćachu ludžo. We wječornych směrkach poslednje pruhi hašeja.

Ale nihdze njezwonja swjateho wječora. Zwony žaruja. Zwónicy su rozčekali.

Ale druhe hłasy po bitwišću skiwla - cychnuja. Wot lužiskich hór hač dele do Sprjewinych nižinow klinči jedyn struchly kěrluš - plač a žalósc ranjenych a mrějacych. Dži, hdžež chceš, wšudže zakopnješ so wo čěla, wšudže dyrbiš slyšeć samsne hrózbne dozwuiki. W kefkach to

stona a na lukach, w dolinach a na horach. Tomu je kula ruku wutorhła, nohu rozmjatła; tamnomu je mječ přez wutrobu přešoł, hlebija mjez rjebła zajěła. Toho su konje poteptale, kanóny přejěle, wonoho bajonety rozpróle, třělbowe toporo mjezwočo rozbiło.

Kelko bolosće, hubjeństwa na poměrnje małej přestrěni!

A kaž woda po hrjebickach, tak čehnje so bolosć po dróhach hłubje nutř do kraja. Na karach - konje, wozy su jim wojacy zebrali - dyrnja burja, roboćenjo ranjenych do lazaretow wozyć. Mój Božo, kajka to pokuta - za toho, kiž wjeze, a za toho, kiž so wjeze. Ach, te puće tajke škropawe, džěrawe, a te kary nic na pjerach! Kak to kołsa, kak to krjuduje! Kelko jich ducy po puću wudycha. A zaso bě woběmaj lóže, tomu na karje - wón bě přetrał - a tomu z karu - zwróci karu z čělom do hrjebje.

Kak je so našimaj wowcynymaj bratromaj žešlo? Hač staj so na tajkej karje ze swěta wjezłoj, abo hač su jeju kanóny roztorhale, mječe rozrubale, hlebije dokałale? Hač snadź tam ležitaj w měsće na Tuchorju - w tom hobrskim zhromadnym rowje, na kotrymž stoja słowa: „Jenož žiwjenje hidži- smjerc wujednawa?“ Abo hač staj na bitwišću do blóta steptanaj ležo wostałoj? Nó naposledku wšo jene, zo jenož njebuštaj žiwaj pohrjebanaj. Hač tež to so njestanje? -

Cyła budyška krajina wot horow hač do Delan, hewak tak płódna a ludna, je so za dwaj dnjej do pusćiny přewobročila. Nihdže žiweje duše. Pola rozteptane, rozjězdžene, štomy roztorhane, rozlamane, twarjenja roztrělane, wupalene. Pozběhn woči a rozhladuj so! Kajke zapusćenje do koła. Kajka čěrwjeń na njebju, kelko božich wohnjow na zemi. Cyłe wsy so pala a nikoho njeje, kiž by płomjenjam wobarał. A k Lubijej horje same biwaki. Tam wotpočuja wojacy wot swojeje krwaweje roboty. W Nowych Poršicach biwakowy woheń najwyše sapa. Tam sedži Napoleon ze swojimi generalemi za wječerju. Je wjesoleje mysle a žortuje.

Hač tež to jemu do mysli přińdže, zo tež jeho dla te stony, te płomjenja k njebju stupaju, hač tež to zdychnje za tych, kiž su džensa za njeho na prawdu Božu wotešli?...

J. Wingeř, Krajan 1913.

149.

Serbskim wótčincam

Budź wěrnym Serbam sława,
Kiž swjatu horliwosć
We wutrobach nam haja
Za Serbow narodnosć.

Džak wutrobny wšěm njesće
Kiž płodža Serbowstwo,
We spěwach krasnych česće
Wšě serbske towarstwo.

A kwětki njech njezwjadnu,
Wot Serbow sadžane,
Te zwjazki njech njespadnu,
Wot bratrow wjazane.

Budź khwalba serbskim mužom,
Kiž prawa žadaja!
Jich sławne mjena wšudžom
Niech hódnje česćuja.

Njech w serbskim kraju znaja
Tych mócných ryčerjow,
Njech Łužičenjo praja,
Zo maja wótčincow.

Mikławš Jacslawk, Hórnikowa Čitanka.

150.

Hendrich Jaroměr Imiš

(16. dec. 1819-1919.)

Smolef, Hórnik, Imiš su tři hwězdy přenjeje wulkosće na njeju serbskeho narodneho žiwjenja. Jan Ernst Smolef so narodzi 1816, bě přeni budžer našeho ludu, a wumř 1884. Po nim bě najwjetši zastupnik serbskeho naroda Michał Hórnik. Po jeho smjerći 1894 zdaše so, jako by časnik našich stawiznow cyle zastał. Tola hišće bě tu Imiš. Z ertnym a pisanym słowom bě wón mójny zastupnik našich naležnosćow. Z Imišowej smjerću spadny posleđnja z tutych třoch wulkich hwězdow, tola, Bohu džak, nic cyle: tak wulkotni duchojo su dale žiwi we swojich skutkach. Štož su woni wusywali, to nětkole skhadža, a stož su woni sadželi, to nětko so přima, rosće a zakčewa w nalěcu demokratiskeho časa. Štož je Imiš z přeswědčacym, napominacym a zahorjacym słowom zaščěpjał Serbam do wutroby, to hišće džensa rjane płody njese a rjeńše lubi, hdyž slóncu swobody přenje prubi tež do serbskeho kraja sće. Jeho mištrowska zrěčniwosć njeje hišće wotmjelkła, a wohniwy zwuk jeho płomjeniteho słowa ma hišće džensa swój wothłós we wutrobje džakownych poslucharjow, swěrných wučomnikow a pilnych sčehowarjow.

„Lubosć njewumřje!“ Lubosć k bližšemu, lubosć k serbskemu ludej bě kóžde jeho słowo. Ani třeskaca zyma njewustudzi horcých začuócow, kotrež je jeho ert we wutrobach rozhrěł, ani najhlubši sneh ženje njezawěje w pomjatu serbskeho ludu mjeno Imiš. - Šěsnateho hodownika budže sto lět, zo je so Imiš narodził. Z njewurjeknitej zahorjenosću přizamkny so wón hnydom zahe jako młodženc Smolerjej a druhim budžerjam ludu a skutkowaše ze zapalom we wažnych lětach 1848-49 na polu serbskeje politiki a pismowstwa. Jeho wulka wobdarjenosć, jeho njepowama wola a wutrajnosć doby jemu bórzy sławne mjeno šěroko a daloko po Serbach, haj, tež dale serbskich mjezow. Imiš bě hižo tehdom njebojazny zakitowař prawow serbskeho naroda, před wulkimi, tež najwyššimi knježimi zastupowaše raznje a wustojnje swój lubowany lud.

„Wutroba so mi horješe!“ Tak by Imiš často swoju řeč započal. A to njebě hołe słowo. Štož Imiša znaješe, tón wjedžeše, zo za tutymi słowami stojachu tež skutki. Jeho wutroba bě poła křescanskeje lubosće, a wón swoju lubosć wšěm najnadobnišo wopokazowaše ze skutkami. Žadyn wopor njebě přewulki, štož móžeše, Imiš činješe, jeho darniwa ruka wo'prowaše dosć husto posleđni zbytk khudemu, hubjenemu. Wón předowaše lubosć, wón činješe lubosć. Čehož bě poła jeho wutroba, to řečeše jeho jazyk, to činješe jeho prawica. Tohodla skutkowachu jeho słowa na njewuprajnje žohnowane wašnje. Jasnje, krasnje, raznje Imiš řečeše kaž lědma što druhi.

„Kóždy tydzeń dyrbju ja něšto do „Serbskich Nowin“ napisać.“ Tak wón jónu nastawk pisajo rjekny. To bě sebi wón wotmyslił, to bě wón slubił a to wón swěru dopjelnješe, doniž móžeše jeho ruka pjero wodzić. Imiš bě kruty kharakter, spušeć móžachmy so na njeho. Wón stoješe kaž we wichorach dub. Tutón rjany slub, kotryž je Imiš swěrnje dźeržał, njech pohnuje do dźěła, komuž je wot Boha daty dar myslenja, řečenja, pisanja. Nichtó njesmě zaryć talenta, hewak budže zamołwjenje ćežke.

Jara podobne našemu časej běchu lěta 1848 - 49. Kaž džensa naš lud wocuća, tak tež tehdom wocući. Z džakownosću spominamy na mužow, kiž tehdom do zjawnosće wustupichu, kaž Smoleř, Domaška, Mikławš Cyž, Jórdan, Zejleř, Kocor, wosebje pak tež Imiš. Džensa, wězo, su cyle hinaše wobstojenja: móc jednoho, móc někotrych a tež někotrych worštow je wosłabnyła. Lud, cyły lud, płáči džensa wjele, bjez mała wšo. Tola - a to njesměmy ženje w politycy zabyć - lud sam bjez wjednika a bjez wjednikow niceho njedocpěje. Wězo tež runje tak mało wjednik bjez ludu. Tohodla budź Bohu džak, zo je tež nětko nam pósłał prawych, njebojaznych, woporniwych wjednikow, kajkiž bě naš Imiš.

„Imiš tu je!“ Imiš tu hišće je, jeho njehinite skutki nowe skutki płódza, jeho słowa njech dale powuča, zbudźuja, přeswědča, zahorja k pilnemu dźělu naš lud z ertom a pjerom.
„Wopomnjeće sprawneho wostanje w žohnowanju!“

J. Libš, Serb. Now. 1919. č. 50.

151.

Na Helgoland

Tuž w božim mjenje! „Dajće łódzi poľnu paru!“ Rječazy wrjeskotaju. Kótwica wuplunje z wody na łódź. Mašiny na dnje hoberskeje łódže zadudnja. Kolesa khodža - z wuhnjow porska para - nadobo so dudławje zawuje, kaž by lawow crjóda zaruła. To je znamjo! Z dobom so łódź zahibota, pjerje kaž husyca z křídłomaj, hdyž so kupa, z pobočnymaj kolesomaj do wody, zo so wšo ješći a wari - a kaž wódny ptak wuplunje łódź do šěreho morja. Haj šěre je wšo njebjo nad nami - woda pod nami - šěra je kurjawa, kotraž kaž pawčina z njebjes hac do zemje dele wisa - šěry leži kraj za nami, wot kotrehož so zdaluje so zdalujemy. Je 1/2 4 rano a w tu khwilu hišće kupa Norderney, wot kotrejež wupłtynychmy, twjerdže spi.

Tež na łódzi widziš zasparne mjezwoča... Njejsu mi cuze. Znajuju je z Borkuma a wot wčerawšeje jězby na kupu Norderney. Najskejje su ci zaspancy wčera hac do nocy'hdže sedźeli - a nětk je hłowa wołojana a woči stej kaž zaklijenej. Zo jenož so jim to njepowjeći!

Mxije wožiwja čerstwy wodych'mórskich žołmow, přez kotrež sebi łódź puć ryje. Ach, kak to wočerstwuje čuwy. Sedžu na zadnim kóncu łódže a hladam na tu nazeleń bělu šćežku, kotraž so za lodžu céhnje. W powětre našu łódź přewodža šwita bělych rybačkow. Mam w brěmješku něšto kulkow całty. Te mórske ptačata su kaž džěci. Widža-li čłowjeka jěsć, zechce so jim tež a kjawkaju, doniž so njesmiliš. A tajke maja wótre woči! Čisnješli jim srjódka całty do pěnjacych žołmow, kaž z błyskom zleća za nej a wołaja ju z warjaceho morja. Zbožowne to skoćatka - w powětre na kraju - na wodže - wšudže su doma. A kak' wutrajne su jich křidła. Sta mil přewodžuja łódź přes šere morjo. - Całta je rozdrjebjena.

Kurjawa je wopadła. Njebjo - módre čiste wumjećene bjez mrócałki a tež mórska woda je so rozmódrila. Tak daloko hač wóčko saha, wupřesčera so hoberska modra płachta a přez nju céhnje naša łódź bělu nitku. Hdys a hdys wupłunje nam napřečo łódź pak parnik - pak płachtowa a céhnje kaž mórske zjewjenje wot nazdala nimo. Wšo to nas puta - wšo štož mórsku pusćinu wožiwja.

Prekłodžuju so po łódzi. Sym kolebanju zwuknył. Mórski njeduch njeje so mje dótknył. Horda to myslička! Kaž farisej na cłonika spohladuju na wbohich rawsow, kotřiž po kutach pokućeja za wčerawšu předołho Wužitu nóc. Wčera pawki - džensa dawki.

Bóle po křesćansku hakle začuwach, wuhladawaši předku na ławcy žónsku, bělu kaž twaroh w mjezwoču, z džěćatkom, do rubiškow zawalenym, na klinje. Tu njewinowaći čěrjachu. -

A dale céhnje łódź swoju brózdnu přez módry mórski zahon. Kapitan po svojim mosćiku khodži. Hdys a hdys bjerje škleńcu a hlada w stronu, w kotruž naša łódź płowa. Nadobo so jeho wobličo rozswěći, kaž by pruha přelećała přez mhlowe njebjo - z jeho erta wuskoči słowčko a kaž elektriska škrička přelětuje ze rta ke rtej. A za wokomik je jene słowo na kóždym jazyku - Helgoland - Helgoland. Wšitko so čěri do předka - wšitko wótri woči a štož ma, hraba za škleńcu.

Na wobzorje skhadža spodziwny wobraz. Z wopředka zda so ci, kaž by z njebjes dele wisala čěrjwena płachta a so do morja tunkała. Trochu bliže so přeswědčiš, zo to njeje płachta - ale skerje hoberski čěrjwjeny hród, kiž je z dobom z morja wurostł. Hišće bliže rozpóznaješ, zo je

to na 50 metrow wysoka čerwjena skała, kotraž ma na hłowje zelenu čapku, postajanu z domčkami a cyrkwičku, kaž z džěćacymi hrajkami.

Woprawdže lubozny to napohlad - tale čerwjena kupa wosrjedź módreho morja.

Njewěrjach sebi słowčka piknyć. Bojach so, zo mohł so tónle pyšny wobraz rozplunyc, hdy bych słowčko prajił. A tež džensa hišće njezwažu so jeho dótknyć - Sym prosaik - a tón njech so njezwěri na předmjety, kotrymž je jenož basnik zrosčeny.

Tuž kładu pjero. - Njech naš basnik rěči! Słyšće:

Aj, ty krasna helgolandska kupa!
K njebjes wysokosćam hłowa saha,
Z mocu na dno mórske noha stupa,
W zymje, wleće w morju stojiš naha!
Błyski z mróčelow do tebjje pjero,
Rany ryja tebi do khribjeta,
Z hłubin wotmach na tebjje swój bjeru
Žołmy, do wocow ješć morjo mjeta.
Wichor do hłowy či krónu pleće
Martańsku; krej z kóždoh' ćeše stawa.
Jako mróčele pak slónco zmjeće
Z njebjes - tak je jasna twoja sława.
Stój, mój Helgolando, stój mi kruće,
Přimaj twjerdže do bróni, do škita,
Kedźbu błyskow žahu, žołmow ruće
Njeměj, doniž slónco zemju wita!

Łódź bě dopłunyla. Wućisnychu kótwicu wonka na morju. Helgoland nima přistawa. Kaž mórske łastojčki přilečachu Helgolendženjo z wuzkimi dołhimi čołmami po nas a zobrachu nas sobu na kraj. Na pobrjohach wočakowaše nas syła ludźi, zasadźiteje nizkeje ale sylneje postawy. Kajki to rozdžěl mjez ludom w južnych krajach a tu i a sewjeru. Wustupiš-li tam na kraj - so wokoło tebjje wšo hiboce, škrěci - žebri a za wačokom hraba, zo móžeš so lědom ludźi wobróć. Tu stoja ludžo němi kaž z kamjenja česane postawy - čmowje zhladujo na přikhadnikow. Wotedawši swoje břemješko pušćich so na kupu. Njeje wulka. Do dołhosće

měři 1600 metrow, do šěrokosće 600 metrow. Wobstoji z dweju džělow, z delnjeho a hornjeho kraja. Runje wot mosta, na kotryž z čolma wulězechmy, wjedže najrjeńša a najwosebniša dróha, Kejžorowa dróha, do městacka, kotrež je so tu na stopje kupy pod skalami rozložilo.

Je to lubozne městačko - číche, z wozami so tu njejězdzi - jenož z nazdala slyšiš wothlós morja. Dróhi wuzke - čiste - domčki małe, po zastarsku ze swislemi do dróhi hladace. Ale w tychle domčkach knježi hižo nowocasny duch. Wšo tu maš, štož čłowjek w našim času žada, piwo z Plznje a Mníchowa, šunku z Prahi - kołbaski z Frankfurta - twarožk ze Šwicafskeje, wino z nadrynskich pobrjohow, tež tokajske a šampanske, pomeranče, winowe kiće z Italskeje - pohladnicy z Drježdžanskich twornjow - jenož pinčnički běchu, z najmjeńša w tym hosćencu, w kotrymž so ja wokřewich, wše rodžene Helgolandki.

Čas bě mi wotměrjeny - jenož tři hodžiny. W popołdnjii jednej pojedu dale do Hamburga. Tuž do skoku! Doleću horje na wjerch Helgolandskeje kupy. Dwaj pućej so mi tu poskićujetaj - rjane šěroke skhody a elektriska připrawa, kotraž ma či wobćežne postupowanje po skhodach zalutować a će z błyskom wot deleka na wjerch kupy sčahnýć. Rozsudžich so za ćežši, ale za mnje zajimawši puć po skhodach. Wulkotny bě wuhlad ze skhodow na njesměrne módre morjo, posyte při kromach z bělymi płachtami rybařskich čolmikow.

Dóndžech na wjeršk. Šćežka wjedžeše mje po samej kromje čerwjonych skalow, kotrež na 28 hac 30 metrow z morja won rostu. Džiwý to napohlad! Kak su te skały roztrihane. Hłuboke škaloby je móřski nawal do nich wurył a móčne stołpy wot skalow wottorhnył. Někotre hišće zwišuju kaž z wuzkim mosćikom z kupu - druhe cyle wopušćene w morju stoja a kajki změja kónc, zhódaš snadno, hdyž dele na móřske dno zhladuješ. Te je krwawe čerwjene wot rozpadankow a drjebjenkow jich prjedownikow. Džiwna to wěc. Woda tak mjehka, elastiska - a tola skału přemóže; powala - požera - zjednoćena njewustawaca móc milionow słabych kapkow. Wukńmy přjednosť a wutrajnosť - a skały powalimy!

Zo bychu móřske zmohi kupu cyle njerozdrěle, twarja na wosebje exponowanych městnach hoberske murje. Čłowjeski duch - čłowjeske džělo - na jednej - džiwja njerozumna, ale za to čím hrózbniša móc přirody na druhej stronje.

Štó tež to dobudže? Hač tež to so Helgolandej njezeńdže kaž něhdy serbskemu městej Wineće, kotrež so do morja- zapadže? Štó wě, hač njeje Jendželčanow runje to pohnuło, zo so

za drohe pjenjezy z kupy z časom wucofachu? A dale mi mysle du. Na Łužicu spominam - na naš luby serbski ludźik - tež tajka kupa w rozwuzdženym mórju.

„Łužica, ty Helgolandej w morju
Runja sy. Kak ćesni mje a krudži,
Zo sy w boju hoberskim a w horju
Jako syrotka w srjedź cuzych ludźi.“

To běchu Ćišinskeho mysle, hdyž snadź samsnu šćežku džeše, a jeho słowa ćehnjechu tež mi tehdom přez wutrobu. Wospjetowach:

„Ćežko wutroba ći twoja stona,
Nihdy zažić nochcedža te rany.
Wo dnjo płačeš, w nocy ćežkoh' sona
Wobraz šeri z krewju molowany.“

Tež mje tu poča wšitko šerić, wopominajo wosudy swojeho serbskeho ludu. Khwatach dale.

Něšto kročeli wot kromy pasechu so corne wowcy a wokoło nich honjachu so hólčiska. Zbožowne štworjeńčka. Bjez starosće wjesela so žiwjenja. Njewidža, kak morjo lika wo słopu jich sydlišća, kak so žołmy jemu dale hłubje do bokow ryja - kak tam pod luboznym módrym zwjěrchom njeprěćelske mocy postawki jich žiwjenja rozwaluja. Zhladuja k njebju - a njebjo je jasne - a na jasnym njebju miły je Bóh - a tón ma tež jich do swojeje wšohomóčneje ruki zapisanych a bjez jeho wole tež jim njespadnje włóska z hłowy. A to zbudźuje dowěru - a ta jich krući. A tu je mi, kaž bych basnika słyšał.

„Tola njeboj, syrotka so wboha,
Wjele z tobu płače swěrných woći,
Wjele swěrných duši prosy Boha,
Wjele za tebje so rukow poći!
Jako k połdnju twoje hory stoja
A k połnocy twojej' hołe štomy,
Tak dzerž kruće, Łužica mi moja,
Serbske wutroby a serbske domy!“

A wokřewjeny spěcham dale. Strach wo naš narod je popušćil. Nakhadžam horstku namórníkw. Třěleja z kupy do tarče w morju wustajenej mórskej přestrěni. Nětko su to hrajki. Ale běda, hdyž budža třělby łuskać do žiwych tarčow, do ćopłych ćłowskich wutrowow! Běda, hdyž raz wocuća te čorne njeduchi, kotrež na hromadkach, po kupje rozložonych, spja, abo kotrež hišće pod zemju čakaju na wothłóš wójnskich trubow, zo bychu ze zemje stawali, běda, hdyž budže cyła kupa we wohnju, hdyž budža kanóny kaž hadžiska woheń pluwać morju do módreju wočow! Kajke snopy běleho ješća budža tehdy z morja k njebju stawać při kóždym wutřělu! Kak budže morjo dudnić a so warić. Hdže so potom wučeknjeće, lube waweki, drobne džěci, hdyž budže so zemja z morjom bėdžić? Hdžež su je zahon zrały do syćenja.

Tak filosofowach, doniž so njeminych do wuzkeje dróhi, doniž njeběch wosrjedž khuduškich rybařskich domčkw. K zemi su přilěpjene - jedyn dzerži so druheho - do kulki su stłóćene kaž stadło nasplóšanych kurwotow. A mjez nimi, kaž pala wosrjedž kurjatow, stoji šěroko založeny boži dom. Zastarski to twar - nizki - zasadžity, kaž helgolandski lud. Horje so njewěri. - Tam wot morja duje a wichor drěje. Wjele pomnja tele murje. Stojachu hižo, hdyž běchu Danojo nad kupu z knjezom. Přetrachu časy jendželskeho nadknježstwa - a stoja hišće njezlemjene džensa, hdyž němska korhow nad Helgolandom wěje. Zastupich. Ćmowy je dom boži - kaž ćmowe pohladnjenje helgolandskich wočow. Wjethki zwóńk, z bělej kaž sněh brodu a z horstkami bělych włosow na hłowje, mi rozpokazowaše. Wot wjercha wisaše lódz, kotruž bě pječa wěsty sławny Helgolandžan natwarił, a kotruž bě swět přejězdziwši, do cyrkwy jako wopomnjeńku powsnył. Po khórach su swjećata namolowane, kotrež stawizny stareho a noweho zakonja we wobrazach předstajeja, biblijske stawizny za woći! Wušedši z cyrkwy doskočich hišće do Helgolandskeho museja a do wulkotneho akwarija, wobhladach sebi swět Helgolandskich ptačkw a rybow, něhdy wjele bohatši hać džensniši džen, hdyž je ćłowječa rubježna ruka jón zapusćila a hać to tež raz na tónle mały ludžik rjad njedóndže?

Njemóžu mysličku dopřasć. Časriik pokazuje na jednu - lódz hižo raz zakuta - dyrby dale - bliže k domiznje.

Božemje, ty krasna helgolandska kupa,

Njepodaj so. Stój ty w morju kruta!

J. Wingef, Łužica 1907.

152.

Jan Ernst Smoleř

(* 3. měřca 1816).

Přeco a we wšěch wobstojenjach janak nadžějepolny, wobstajny, pilny a džělawy; z kóždym přecelnje, dobroćiwje, lubosćiwje wobkhadžeše; stajnje bě hotowy, zaradzić, pomhać, sobuskutkować a podpjerać, štožkuli móžeše bližšemu, wosebje serbskemu ludej wužitne być. Tajki naš njezapomnity, wulki wótčinc a wjednik Jan Ernst Smoleř běše.

Kak derje bě, zo wón hišće z časom kupi ležomnosć serbskeho domu, pozdžišo budžiše to njemóžna wěc byla. W něhdyšim twarjenju na rózku zwonkowneje lawskeje drohi a lawskich hrjebjow založi swoju ćišćeřnju a swoje klamy za knihikupstwo a nowiny. Tu w nizkich małych klamach widžu jeho hišće tak derje a jasnje jako bych jeho wčera posledni króć postrowił: hłuboki, trajacy bě zaćišć, kotryž jeho wosobne zastaće, wuraz jeho rjaneho wobliča činješe, kotrež swědčeše wo njewšědnej wobdarjenosći ducha. Kóžde pohibnjenje, kóžde słowo a kóžde pohladnjenje pokazowaše, kak wjelestronscy zdžělany muž před nami stoji; dlěje jeho znajachmy a bóle sebi jeho wažachmy.

„Ćeta, wujo, što pak je pola was noweho?“ Tak by so prašał tych, kiž bychu z dalšich kóncow přikhadželi; štož bě zajimawe, podawaše w svojich „Nowinach“. Jenak wustojnje wědžeše wobkhadžeć ze wšědnym čłowjekom kaž ze zdžělany a wysoko postajenym. Tohodla jeho wšitcy česćachu, wšitcy tež lubowachu a rady na jeho radu dźiwachu a posłuchachu. Na wobkhadženje bě wón mištr. A runje toho dla bě wón tak wubjorny wjednik cyłego luda.

Mnozy z našich rowjeńkow su jeho hišće po wosobje znali, mnozy znaju jeho ze wšelakich spisow, druzy z ertneho zdžělenja a wopowědanja, wšitcy pak budža džensa na njeho spominać z lubosću, česćownosću a džakownosću. Tohodla je zawěsće wšěm krótki wobraz jeho žiwjenja a skutkowanja witany na tymle dnju, na kotrymž je so před sto lětami narodził.

Jan Ernst Smoleř narodži so 3 měřca 1816 we Łucu pola Łaza w pruskej Łužicy; jeho nan bě tam z wučerjom, přesydli so pozdžišo do Łaza. Zahe přińdže na gymnazium do Budyšina, hižo jako 14lětny młodženc bě za maćerņu rěč zahorjeny, zahorješe tež druhich serbskich sobušulerjow za nju, pućowaše na prózdninach po serbskim kraju, zběraše ludowe pěsnje, přisłowa, hrónčka, zapisowaše wšitko, štož bě za stawizny a wašnja našeho luda zajimawe.

Tak wón cyły kraj, w kotrymž hišće Serbjo bydlachu, dokładnje spózna, wopisa a na wosebitej karće woznamjeni a wobrysowa.

Lěta 1836 přindže Smolef do Wrótsławja na univerzitu, zo by bohosłowstwo studował. Tu spózna tež druhe słowjanske řeče, wosebje pólsku a čěsku, zezna so tež z druhimi synami lužiskeje domizny, založi z nimi „Towarstwo za lužiske stawizny a řeč“; do njeho słušachu Serbjo a Němcy; Smolef měješe w towarstwje preni přednošk a to wo serbskich ludowych pěsnjach. Lěta 1842 wuda wón wulkotne džěło w dwěmaj zwjazkomaj: Pěśnički gornich a Delnich Łužiskich Serbow“. Z tutym džěłom je wón našemu ludej a sebi trajny pomnik stajił.

Hdyž bě Smolef l. 1839 bohosłowstwo dostudował, wobroći so nětko hišće bóle na to, zo by serbsku a ji blizke słowjanske řeče studował. Wón k tomu dosta na poručenje hrabje Stillfrieda, wyššeho ceremoniskeho mištra pruskeho krala Bjedricha Wylema IV., stipendium a to z dokhodow krala sameho. Smolef pókaza swoju džakownosć zwonkownje tež z tym zo je swoje přenje wulke džěło „Pěśnički“ Jeho Majestosći kralej Bjedrichej Wylemej poswjećił. Wón wosta we Wrótsławju hač do l. 1846 a džěłaše tam jara pilnje a spisa knihi: „Mały Serb“, „Serbskoněmski słownik“. Khorowaty bě so 1846 do Łaza wrócił a skhori bórzy hišće bóle a to na pluca, woslabny a dyrbyeše so lehnyć. Mało bě nadźije, zo wotkhorí, a zdaše so, zo bórzy z nim wšě nadźije, kotrež młode Serbstwo na njeho twarješe, do rowa póndža. Ale Boh bě hinak wobzamknył. Smolef so spodziwnje wulěkowa, móžeše po něčim zaso k svojim zatorhnjenym studijam a k spisowanju so wrócić a skrutny zaso tak derje, zo móžeše so l. 1848 do Lipska přesydlíć, hdžež wudawaše „słowjanske lětopisy“ w němskej řeči. Swjatki samsneho lěta pak přesydlí so cyle do Budyšina a wosta tu hač do swojeho zbóžneho skónčjenja.

Wón přiřa redakciju „Serbskich Nowin“, kotrež bě farań Handrij Zejleř, sławny serbski pěsnjeř, založił. Při tym so wobdžěli na wšěch zjawnych prócowanjach“ serbskich wótčincow, bě založeř „Maćicy Serbskeje“, přeni redaktor „Časopisa Maćicy Serbskeje“, wosebje pak so wo to staraše, zo so Serbjo z njeměrníkami a zběžkarjami tamneho časa njezjednočichu, ale stajnje kraloswěrní wostachu, a so prócowachu, zo bychu po zakońskim puću swoje prawo docpili a wobkhowali. Lěta 1853 prync Albert, pozdžiši sakski kral swój mandželski zwjazk z pryncesu Karolu wobzamkny. Při tej składnosći wupraji jemu w mjenje wšěch Serbow wosebita deputacija, kotruž Smolef nawjedowaše, zbožopřeća serbskeho ludu w serbskej řeči. A kralowski prync so tež w serbskej řeči podžakowa, kotruž bě, dlěši cas w Budyšinje přebywajo, wot Smolerja nawuknył.

Kaž bu hižo prajene, njebě Šmolerjowa strowota kruta, a tola je wón dźiwajo na wobšěrne a jara napinace dźěło khětro wysoku starobu docpěl. Wón zemrje 13. junija 1884, hdyž bě 68 lět překročil. Jeho čěło pokhowa so 16. junija na Hrodzišku pola Budyšina, najwažniši zastupnicy serbskeho luda jeho k rowu přewodźachu.

Na wulku syłu jeho wědomostnych, nowinařskich a basniskich dźěłow njemóžemy nadrobnišo spominać. Ale kelko dźěła, starosće wobhladosće žada sebi jeno jeničke čisło „Serbskich Nowin“. A kelko je jich za 36 lět wudał! Runje nowinarjo su z wulkeho dźěla swoju strowotu w młódšich lětach přetrjebali, dobrej wěcy woprowali, kotruž njepřestawajcy zastupowachu. A tola so runje tuto dźěło tak mało waži. Stajnje svojim zasadam swěrnje jako dobry Serb, křesćan a poddan je Smoleř ze swojimi nowinami naš lud po prawym puću nawjedował, swoje mocy a dary ducha na to nałožał a hač do poslednjeho zdychnjenja pilnje dźěłał a so prócował. Z nutrnej dźakownosću dyrbimy dženso wšitcy wopominać tón zbožowny dzeń, na kotrymž je boža předwidźiwosć před 100 lětami nam darila tuteho muža, kotrehož zaslužbow ženje nchtó dosć wažić njemóže.

Wulke běchu jeho dary ducha, z dołhim studowanjom bohosłowstwa, řečow a stawiznow je wón je wudokonjał a tak nabył tamneho šěrokeho rozhlada, kotryž dyrbi měć wjednik, kiž ma cyły lud, wučenych a njewučenych, wysokich a nizkich, zbožownje nawjedować. Rozhladny, mudry, znjesliwy, sčerpny, lubosćiwý a wutrajny dyrbi wón być, kaž to sw. pismo wuči a přikazuje (1. Kor. 13). W tym nastupanju bě Smoleř cyle podobny swojemu młódšemu přećelej Michalej Hórnikkej. Hdyž je móhl wo Hórniku dobry serbski wótčinc prajić, zo je kóždy rad k njemu khodzil, a nchtó rad wot njeho njekhodzil, směmy to wo Smolerju runje tak wobkrućić. Nchtó njeje lubosćiwšo wšo přijimał, kiž radu a pomoc pytachu hač Smoleř, nchtó njewjedžeše přećelnišo z nami wšěmi wobkhadžeć dyžli Smoleř. Kelko młodych Serbow je wón zahorjał, rozwučał, podpjerował při pisanju nastawkow, wudawanju knihow a časopisow. „Pisajće jeno, štož so wam lubi, a pósćelće mi, ja to přehladam a porjedžu.“ Tak je tež pisarjej tutech rjadkow prajił. A wón wšitko z wulkej mjelčitosću a swěru wobstarać a na prawy puć dowjesć wjedžeše. Něhdy hrožeše wulka překora mjez jara nahladnymi serbskimi spisowačelemi, jeni běchu starši, druzy młódši. Smoleř pak steješe wosrjedz nich, wón dobre zmyslenje na woběmaj stronaj připóznawaše a ze swojej nahladnosće a rozomnosću docpěl, zo so zmohi zaso zhladkowachu a wšitcy měrnje a swěrnje dale cłžělach. Runje tajka cyle njesebična lubosć, kiž na sebje sameho zabywa, swojeho wosobinskeho wužitka njepyta, rady wopruje mocy, dary ducha, dokhody cesće a nahladnosć swěta, debješe našeho Smolerja,

wukhmanješe jeho k tomu, zo nad stronami steješe a zo jara wustojnje a wuspěšnje jednać a wujednawać wědžeše.

Ani dobytko, ani sławy njehladaše, tehodla wotrjekny so wulcy česćaceho powołanja do cuzby, hdžež so jemu wunošne a wysoke městno poskićeše. Tehdom wopokaza Smolef hač na nanajjasnišo, kak jeno ze sameje čisteje lubosće k swojemu małemu, ale dobremu narodej, cyłe swoje žiwjenje wopruje. Naš sławny pěsnjer Handrij Zejlef na to z horcym džakom spomina we wosebitym spěwje, kotryž „Maćica Serbska“ jutry 1863 Smolerjej poswjeći.

„Twoje zaslužby wo serbski narod znaju,
Sławny mužo, serbskoh' kraja synojo;
Tebje Serbja jako swojoh' lubo maju,
Rjeknu: „Džak a sława ći, naš Smolerjo!“
Twoje sławne mjeno, džěło wótcínske
W Serbach stajnje w žohnowanju wostanje!“

Słabeje strowoty dla njeje Smolef mohł jako předař fařskeho zastojnstwa přijec, ale runje z tym je předwidźiwosć boža jeho pokazala na druhe, wjele šěrše polo džěła. Wón njeje słowo bože do serbskich wutrowow wusywał z ertom, za to pak ćim pilnišo a spomožnišo ze svojim mištrowskim pjerom. Njeh su tež jeho spisy, wosebje „Nowiny“, mnoho swětnych powjesćow přinošale, zawěsće tež te běchu našemu ludej wužitne, ženje pak na žane wašnje škódne. Hižo to rěka wužitny być, hdyž škody nječiniš. Kelko špatnych nowinow so njewudawa, kelko njewěry a njekhmanstwa so zě spisami njerozšěrja! Cyłe ludy su najbóle z njehańbitym njewěriwym pohanstwom hinyłe, haj, zahinyłe. Hižo z tym potajkim, škódne spisy wot našeho luda po móžnosći wotdžeržował, je sebi Smolef wo wěru, póćiwosć a wobstaće našeho luda jara wulke zaslužby dobył. Tola hišće wjele wjacy. „Serbske Nowiny“ su lěto wot lěta jara wjele rjanych, pobožnych, nabpžinskich, natwarjacych pěsnjow, spěwow a kěrlušow přinošale, jara wjele dobrych, powučacych a k dobremu křesćijanskemu žiwjenju pohonjacych powědančkow mjez ludom rozšěrjale. Tež to je wulki kruch předařskeho skutkowanja. A hišće wjacy. Spisowaćel njerěči k wutrobje jenož w jeničkej wosadze, ale we wšěch wosadach wšem wučbu poskića, kiž to čitaju. Rečnikowe słowo wuklinči, so po něčim zabywa, ale pisane, ćisćane słowo wostanje. Hižo stari Rom. jenjo prajachu: słowa so zaleća pisany pismik wostanje.

Sławny předař w Americy bě wjele tysac króc - jónu za jeničke lěto 900 króc, - słowo wěčneje wěrnosće připowědał pódla pak tež jara mnoho dobrych spisow za lud zestajał. Hdyž nětko we wysokej starobje čuješe, zo so jeho džeń nakhila, rjekny při sebi něhdže takle: „Swojich předowanjow chcu co zdać, jeno skhowaj mi moje spisy, o Božo.“

Wězo, předař skutkuje wulcy spomožnje ze žiwym słowom spomožnišo tón, štož řeči a pisa, tola jara spomožnje skutkuje tež tón, štož jeno pisa, ale derje! Hišće po smjerći řeči wón dale.

Tak stoji w pomjatkju wšěch swěrných Serbow wěčneje jenak jasna, nadobna a njepowalna postawa wulkeho zbudźerja, wožiwjerja a wjednika Jana Ernsta Smolerja. Wichory jeje njepowala, wody jeje njepodmłěja, zub časow jeje njewobškodźi, zezawina so jeje njedótknje. A džensa je runje stoty króc so wrócił tón džeń, na kotrymž je nam jeho darila lubosć a wšehomóc boža; tuž džakujemy so Bohu za tutón njewurjeknity dar, z kotrymž je naš lud přez narodźenje našeho njepřetrjeheneho wótčince wobohačil, wosebje z tym, zo tež my wšitcy lubujemy a sebi wažimy, štož je Smoleř wosebje lubował a wažil, serbsku řeč, narodnosć, pobožnosć a swěru. Kóždy řeč rady a derje serbski, wuč druhich serbski, a štož móže, skutkuj tež z pjerom, zo by Serbstwo dale kćěło, rostło a wobstało.

Kóždy njech so z džělom zaraduje
Na naroda roli namrětej,
Puć a wašnje njech stej wšelakej!
Jedna wola njech wšěch nawjeduje!

Jurij Libš, Łužica 1916.

153.

Ernst Smoleř

Štó sy ty rjeko khrobły, pjera a słowa sławny?
Jasny duch so twój zjewja w ryzach wobliča žiwych,
Woci so wótrei blyšćitej khrobłoswěrnej,
Čoło wysoke wysokich taji mysli zlět.
Hobrskoh' ducha móc.

Khowa za nopom kosćatym bėdna nćc.
Taji skutki, kiř zjewjeja mćc genija,
Taji mysle, 'noř myslene wćtrje, hľuche pak,
Zničene přez dćnt a zľćc a smjerć a row -

Hdyř so ľudy zbėhnnychu,
Bėdřicy wo swobodu ćľowsku a narodnu
Z wotročstwom, tyranstwom tyranskim
Stejach sam na ladach pustych,
Krwawoćerwjnych,
Zrudneje zańdřenoscė -
Ranje so bėľe z ćmoweje nocy zbėhny.
Widřach slćnćko skhadřec w nalćcu,
Kořic stwćrbu w slćdkim wobjeću
Wopľodřejo zemje suche kosće.
Ze řereho zdonka zrosće
Pupkow mnohosć k znamjenju mnohosće.
Spinaře so lipa slćwjanska
W zeleni a kćewje krasna,
Tola w pľodach - potajnska.
Haľřka jenićka 'noř sucha.
Z měrcom zańdře nalćco a z meju,
Slćnco ćopľe wodu sřebaře
Mėjo z tuřnotu a z ľćcom reju.
Ja pak stojach - -
Přepytowach dny a nocy,
Wařach mysle, slćwa, mocy - -
Stojach strařuju nad ludom spjacym,
Zesputanym z kowom spara.
'řno bė w ćasu, hdyř so řitow kľosy
Kľonja smjertnej kosy -
Njewjedro na firmamenće zeskhadřa;
Stojach strařuju.

Spěšnje so mróčele čorne bližowachu,
Wšitkó spaše;
Bliže hrimanja błuke ržachu,
Wšitko spaše;
Najbliže blyski so žehliwe seklowachu,
Wšitko spaše.
Z hłosom tu k stawanju zatrubich,
Zo so truba mjedžana pači.
Prošach a hrožach a lubjach,
Doniž so njewróci rozom mudry do ćěłow spjacych;
Wohnja a płomjenja pyrjace sapachu
Nadžije złoteje, sylneje dowěry.
Tehdy posłědnja womłodny
W horcym léću,
W sapacym njewjedru
Słowjanskej' lipy n'ajmlódša hažka.
Serbstwa sym budžeř - w ćěmnej nocy,
Khrobły wodžeř - po nahlej drozy.
Stražowach swěru
Nad ludom lubym
Zdžeržujo přeradu jěru
Wot prawa, ludu a sebje.
Stojach -
Syčo w ćopłym léću
Pozběhny hadowa smjertna so hlowa,
Zaryc zuby jědojte do ćěla běleho,
Žiwjenje přeradnje ze smjerću sycić,
Wěrnosć podusyć, wusywać njeswěru,
Serbstwo khować w zymnym rowje.
Tola ja stražuju stojach,
Do hlubin čornych storčich tu waku helsku,
Rozpjeřšich rujacu syłu wjelsku,
Duchow přećiwnych w boju strašnym morjach.
Dobyćeř stražuju stojach -

J. Nowak, Z duchom swobody.

154.

Z autobiografije J. E. Smolerja

We Wrótstawju tehdy tójšto Łužiskich - Serbow a Němcow - studowaše. Na svojich serbskich krajanow dźiwajo Smolef sebi wotmysli, tam serbske towarstwo založić, kotrehož sobustawy bychu so we serbskim rěčenju a pisanju rozwučowali. To běchu tamniši lužisce Němcy zhonili. Woni k Smolerjej přińdžechu z namjetom, zo by wón lužiske towarstwo ze serbskim a němskim wotdžělenjom založil. Smolef sebi pomysli, zo mohło wobstaće towarstwa čím twjerdše być, hdyž změje čím wjacj sobustawow. Tuž je pod mjenom „Towarstwo za lužiske rěče a stawizny“ z přizwolenjom akademiskeho senata založi. Za protektora towarstwa bu universitny profesor němski stawizhař Stenzel wuzwoleny a to tohodla, dokelž so za lužisku historiju trochu interesowaše. Wona so wotewrić universitetnej auditoriji w přitomnosći rektora a někotrych profesorow wot Smolerja z přednoškom wo lužisko-serbskim Słowjanstwu.

Bórzy potom běše universitny profesor Purkyně, najslawniši fyziolog tamnišeho časa, wo lužiskim towarstwje zasłyšał a Smolerja teho dla k sebi přeprasy. Tón sebi njemóžeše wuklasć, što chce fyziolog z theologom,- tola jako knjemu přińdže, knjez profesor ani na fyziologiju ani na theologiju njespomni, ale jeho za lužisko-serbskim Słowjanstwom wuprašowaše, wo kotrymž njeběše hač dotal ničo wědžał. Smolef jemu na jeho prašenja wobšěrnje wotmolwješe, štož so knjezej professorej tak spodobaše, zo jemu skónčnje wozjewi, zo móže kóždu njeđzelu připołdnju wot 11-12 hodžin k njemu přikhadžeć a pola njefro z někotrymi młodymi Polakami česku reč wuknyć. Purkyně běše mjenujcy jara horliwy Čech a teho dla młodych Słowjanow rad česku reč wuceše. Jemu so Smolerjowe prócowanje za lužiske Serbstwo po času tak lubješe, zo jeho do swojeho doma wza, za což tón njetrjebaše dale ničeho činić, khiba za šulskimi džěłami jeho dweju synow hladać a jeho wobšěrnu bibliotheku w porjadku dźeržeć, kotraž wosebje z knihow wšitkich słowjansldch narodow wobstoješe. Smolerjowi pólsky towaršojo běchu jeho z pólskej kulturu, Purkyně pak z českej zeznajomili, a Purkynějowa bibliotheka jemu drohu do literatury wšitkich Słowjanow wotewri. A dokelž słowjanscy wučeni, wosebje Polacy a Čechowje, professora Purkyněho často

wopytowachu, měješe Smolef tež často składnosć, hódnych reprezentantow pólskeje a českeje narodnosće widzec.

We Wrótsławju bě Smolef při wšednym wobkłodze z profesoro-maj Purkynju a Čelakovskim podrobnje zeznał, na kajke wašnje čescy patriotojo za pozbělmjenje swojeje narodnosće džělaju a jemu so wosebje jich towarstwo „Matices Česka“ spodobaše. Tuto běchu k temu založili, zo bychu so z lětnych pjenježnych přinoškow knižki ža česki lud wudawale. Smolef toho-dla po wustawkich „Matices České“ statut napisa a z nim srjedu po jutrach 1843 do Budyšina přijedze, zo by tam w zhromadźiznje serbskich patriotow „Towarstwo Mačicy Serbskeje“ založil. Wšityc jeho projekt radostnje witachu; ale kak wobtwjerdjenje statuta wot saskeho ministerstwa dostać, to njewědzachu sebi wuradzić. A Smolef sam njemóžeše w tajkim nastupanju ničo dokonjec, dokelž běše pruski poddan. Skóncnje pak wjedzeše wón měšćanskeho radziceła dra Klina za tu wěc tak zainterisować, zo tón, ministerstwo wo wobtwjerdjenje statuta prošeše a je tež w l. 1846 dosta. Tola móžeše towarstwo hakle w l. 1847 faktisce do žiwjenja stupić, jako běše mjez tym tež wot pruskeho knježerstwa dowolnosć dostata. Za jeho předsydu bu Dr. Klin wuzwoleny a Smolef za redaktora „Časopisa towarstwa Mačicy Serbskeje“, hač runje w Budyšinje njebydleše. Wón přeni zešiwk „Časopisa“ V Meji 1848 wuda, w srjedz politiskeho ropota, kotryž bě so tehdy z Francózskeje nimale po wšitkich krajach Europy rozšěrił.

We Wrótsławju so Smolerjowe słowjansko-linguistiske studije w l. 1844 skóncichu, wón pak tam hišće někotry čas wosta a z časami tež w Łužicy přebywaše, doniž so w l. 1846 do Lipska přesydli, zo by tam Jordanowe „Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst u. Wissenschaft“ redigował. Tam měješe Smolef čezku płucowu khorosć wutrac, kotraž tež jeho tak zainfircirowa, zo wón dlějši čas njemóžeše rěcec. Ale při wšej swojej khorowatosći wón tam słowjanske towarstwo založi, w kotrymž so z dowolenjom universitneho rektora lipscy studentojo lužisko-serbskeje, pólskeje a česko-słowakskeje narodnosće skhadzowachu.

Jako běše měrc 1848 francózske kralestwo powalił, so tež w Lipsku na někajku revoluciju hotowachu, ale žadna njenasta, dokelž saski kral do kóždého žadanja saskeho luda zwoli. Mjez tym pak powěsć přindze, zo je w Barlinje revolucija wudyrila. Tuž běše wjele Lipsčanow tak lohkomyšlnych, zo wobzamknjachu do Barlina dojeć a sebi řevoluciju z daloka wobhladać. Smolef tež do tych lohkomyšlnych slušese. Na puću drje so dopomni, zo je hluposć započal, a budžiše so najradšo wrócił, hdy budžiše so njehanibował. Tola zbože jeho hluposć wuruna, přetož jako železničnyčach Barlinej so bližeše, dale a wjacy pruskeho

wójska nimo njeho čehnješe. A jako so wojakow prašachu, što ma to na sebi, či wotmolwichu, zo je revolucija skónčena, dokelž je kral wojakow z Barlina won wupósłal.

Smolef sebi přemysłowaše, zo budža so při tym nowym čerstwym politiskim žiwjenju (t. r. w l. 1848) drje tež lužiscy Serbja trochu swobodnišo hibać móc, z dobom wobzamkny, so z Lipska do Budyšina přesydlíć. Wón to tež we swjatkach 1848 sčini čujo, zo je nětko, hdyž je „swobodna prasa“ proklamowana, čas přišoł zo ma wón redakciju serbskeho organa „Tydžeńska Nowina“ do ruki wzac a přez njón za lěpše serbskeje narodnosće skutkować. Wón tež redakciju dosta. „Tydžeńska Nowina“ tehdy jeno napołlistnje wukhadžeše, wón . ju na cyłe listno powjetši. Tole, kaž tež to, zo smědžeše so w njej tež politika pisać a zo po njej horliwy serbski duch wěješe, ličbu abonentow za měsac wot 375 do 872 přispori.

Swoje hesło „njech so Němcy wo Němcowstwo, Serbja pak wo Serbowstwo staraju“ Smolef wosebje tež přez to wožiwi, zo po serbskich wosadach serbske towařstwa založować pytaše, ale wšitke z dowolnosću wyšnosće. Jich centrum běše „budyske serbske towařstwo“ a Smolef jich generalny sekretar. W tutych towařstwach so jenož wo to jednaše, štož možeše serbskej narodnosći k lěpšemu słužić, a při tym so Serbam poradzi, zo móžachu přeni króc někotrych horliwych Serbow jako zapósłancow do saskeho sejma pósłać. A kak to serbski lud z česćownosću serbskeje rěče napjelnješe, hdyž slyšeše, zo móže so tež ze serbskimi słowami wo najwažnišich naležnosćach čłowjestwa zjawnje rěčeć.

Wšudže so tehdy ludy na swoje knježefstwo ze wšelakimi žadanjami wobročachu, tuž žadyn dźiw njebě, zo tež Serbja na saske ministerstwo peticiju pósłachu, w kotrejž wo to prošachu, zo by serbska rěč w cyrkwi, šuli a před sudom fune prawo z němskej dostała a zo by na gymnaziju, kaž tež na wuceřskim seminaru w Budyšinje serbska rěč za serbskich gymnazijastow a seminaristow wučbny předmjet była. Deputacija, z 15 Serbow wobstojaca, tajku peticiju ministerstwu přepoda a potom tež kralej, pola kotrehož běše sebi audijencu wuprosyła, swoje počesćowanje wopokaza, To so jemu jara spodobaše, přetož w tamnym, z kóždym dnjom bóle k republikanismu so přikhilacym času so mało ludži za kralom prašeše. Za někotre měsacy saske ministerstwo serbskim petentam wotmolwjenje pósła, w kotrymž bě prajene, zo chce jich próstwy dopjemić, hdyž tež we wužšich rozměrach. Serbja běchu z tym spokojeni, wšak běše tola zaso něšto za jich narodnosć dobyte. Reakcija, kotraž potom pód nowym ministrom Beustom zastupi, je drje wjele teho, štož bě přjedawše ministerstwo Serbam přizwolilo, zaso skazyła, ale wjele je tola tež wostało.

Č. M. S. 1917.

155.

J. E. Smoleř - J. Purkynjej

W Zhorjelcu, 10; smažnika 1841.

Sławny knježe;

Wjelečesceny kniez profesoro!

Hdyž wěm, kak wy lubosć kóždemužkuli Słowjanej wobswědčujete, a hdyž spominam na wšitku dobrotu, kotruž sće mi we Wrótsławju a tež pozdžišo wopokazował, so kruće dowěrjam, zo móžu tež tón króc na Wašu miłosc džiwać a tak tónle lisćik a knižki, kotrež připoložich, bjeze stracha podać do Wašeju rukow. Dajće sebi tohodla tutón njenahladny mój plód literariski a khuduški dar mojeho počesćowanja spodobać a popřejće Małemu Serbej tež małe městačko we swojej knihowni! Po čišćenju napisma běše mje runje boža ručka zajala, běch na smjerc khory, zo ničo njemóžach porjedzec, a tež nikoho njemějach, kiž běše to mohł mi wobstarać, a tak wšelake zmylki w knizy wostachu. Štož ortografiju nastupa, kotruž nałožich, pola nakładnika nico wuskutkować njemóžach, hač jeno to, zo smědzach z łaćanskimi pismikami dać čišćeć a „cz, cz“ za: č, ć stajić; myslu pak sebi, zo sym tola zašo mału kroćelku sćinił k dospołnišej ortografiji a zo móža tute knižki jako překhod ze stareho do noweho prawopisa plaćić, kajkiž w serbskich ludowych pěsnjach nadeńdžeće; hač dotal hišće serbskich knihow nimamy, kotrež bychu byle čiscane z łaćanskimi pismikami.

Njebyšće snadź Wy, nadobny knježe, tak dobry był a mału recensiju tutech knihow do Tygodnika Poznańskeho abo tež do druhich słowjanskich nowin stajił abo stajić dał? My Serbja hač dotal hišće žadnych nowin nimamy, kotrež bychu našim słowjanskim bratram mohle přizjewić, što je pola nas wušło, a tola je třebna wěc, zo tež wukrajni Słowjenjo wědža, što so pola nas piše, zo bychu serbske knihi kupowali a tak našej literaturje k pozběhnenju a k rozšěrjenju připomhali, hdyž ma w Serbach samych, w 130.000 hornich a 115.000 delnich, přez meru małe knihařske wiki. Starajće so tež tohodla za to, zo by so na tute knižki nic jich wažnosće, ale skerje jich žadnosće dla w nowinach spominało.

Pječ listnow mojich serbskich ludowych pěsni je čišćanych a za štyri njedźele drje budže so přeni zwjazk wupósłać móc. Za šěsć abo sydom njedźeli sam do Wrótslawja přińdu a chcu tam lěto abo dlěje wostać. Hač do toho časa, najskerje pak wokoło Michała, budže drje stoł słowjanskich rěči wobsadźeny? My tu cisće rjenje ničo njewěmy, što budže tam słowjanšćinu wučić. - Naše budyšske serbske towarstwo dale bóle rosće, a hdy bych wědzał, zo bychu powěsće jeho založenja, rosćenja atd. w někajkich nowinach namakało městačka, bych so dał do jich spisanja. My smy so wšitcy wulcy zwjeselili, hdyž čitachmy, zo sće našich wrótslawskich Serbow tak dobroćiwje a přecelniwje rozwučował; mějće naš najwutrobnši dźak!

Knjez Sreznjewski je mi w spočatku wulkeho rózka z Prahi pisał, sym jenrn potom list přez knjeza Šafařika pósłał, kotremuž kartu našeho serbskeho kraja pósłach, dokelž njewědžach, hdže přebywa, štož pak tola wěsće Praženjo budža wědžeć.

Připołożenych 6 serbskich pěsničkow wuwzach z „Lausitzer Magazin“, kotrehož čišćeńja hišće serbskich pismikow njeměješe, bórzy pak dóstanje; tohodla su w němskim přeložku čišćane.

Maće-li Wy žadne pólske narodne pěsnje w swojej knihowni, byšće so snadź dał naprosyc a mi je pósłał, zo bych je z našimi serbskimi mohł přiřunac; z dźakom Wam je wrócu, hdyž do Wrótslawja přińdu. Serbske, słowakske, česke, morawske, tež něšto ruskich, a němske sym přiřunował, ale pólskich nihdže dóstać njemóžach.

Budźće Božemje a, je-li móžno, dźiwajće na próstwy.

Wašeho najswěrnějšeho Smolerja.

Jos. Páta, Z českeho listowanja J. E. Smolerja.

156.

Łužiskim Serbam

(Poswjećena Michalej Hórnikkej a Janej Ernstej Smolerkej.)

O, mječ chcył móc, kaž sonet Kollarowy,
kiž jako wórlica dže wyše zlětny
a na Słowjanow zabyte žno rowy
přez wótry křik swój promjeń swětła mjetny!
'Nož rowy! - Ně, wšak žiwjenja kćew nowy
so pokaza, hdžež spar bě dołholětny;
lud mały wojujo na slónčku zhrěwa
so nadźije a jeje pěseń spěwa.

Móc słowjanske wot Boha štomy maju
na brjohach/Łobja, Wisły abo Sprjewje,
zo jenak ha'zy swoje přescěraju
při ruću wichorow a w błyskow hnewje,
njeh bitwy hołk tež hrimota w jich kraju;
w nich drěma błysk - škra w popjele, wón w kćewje -,
lud zahori we swobody hodžinje,
kćew nowych skutkow zwabi we pusćinie.

Čas naš sej žada bitwu wo žiwjenje,
to Serbja najwjac' znaja - wšo jim wzachu:
mječ bitwy, pěsnje, pychu, wšitko rjenje,
tež wjesło płuća, wšo, štož lubowachu.

Wšo podarmo! Zas' kćėje w božim mjenje,
štož njesmjertne! Tak dołho wojowachu -
tuž pycha Sławije su nětk, lud mały,
hdyž stotki stojachu kaž twjerde skały.

Zo lud tón žiwy je, so zda być baja,
a zo ta kupa stoji wosrjedź wody!
Dwaj řjekaj ducha, synaj toho kraja,
štom dđeržitaj tu, wšitke jeho płody
nam khowataj - a wšitcy lubosć znaja,
z kotrejuž znajetaj rozhrěwać lody;

dwaj rjekaj plahujetaj z džěłom, słowom
štom Serbow rjany nad Sławije rowom.

Rěč wótcow, kiž so złotom' herbstwu runa,
a pěsnje, baje z minyłosće doła,
wšě zorna, steptane do zemje huna,
taj stražujetaj jako měd swój pčoła,
a z womory pak jeju słowow truna
lud budži smjertnej', k žiwjenju jón woła -
hač, kaž kćew sněhowki raz w zymske ranje,
lud serbski ze sławneje zemje stanje!

To hordosć naša, radosć nam wšěm droha:
hdyž swět nas hidži - my so lubujemy,
hdyž njepřecelstwa do nas pjerje zmoha -
zo wumožnik je w našich nadrach, wěmy!
Hdyž rólnika tež próca čaka mnoha,
my tola nadźije so dzeržeć chcemy:
do putow spjaty, bity, klaty wšudže,
hdžež jónu bě, stać Słowjan přeco budže! -

J. Vrchlický; ze zběrki „Na domáci půdě“ přeł. Adolf Černý, Łužica 1891.

157.

Na Belvederu

Horda Čechow hłowa, złota Praha! -
K połdnju Vyšehrad kaž skała stoji,
k ranju Žižki hora zakit stroji
a k połnocy Hradčín k njebjú saha.
Srjedža Wołtawa so wala z waha,
kupy, zahrody a wińcy poji;
rybak na čołmiku ryby łoji,
horje, dele łódžow črjóda čaha.

Wěžow sto so zběha z domow morja,
wjele swědkow sławnej zańdženosće.

Kajki wobraz radosće a horja! -

A lud słowjanski tu kće a rosće,
cuzom železu so njepokorja. -

O stój kruće, skała słowjanskosće!

J. Čišinski, Kniha sonettow.

158.

Čechowje a jich narodne dźiwadlo

Hdyž w třicytych lětach tuhoto lětstotka jako młodźenc, česku Prahu wopytach, - što tam tehdy slyšach a widzach? a hdyž tam nětko jako šedziwc přińdu, što zaslyšu a wuhladam?! W tamnym času běše Praha, tak rjec, nimale wša němska a wšitcy, kiž běchu po francózskej módze zwoblekani, mjez sobu němski rěčachu, přetož to běše tola - wosobnišo, dyžli česki rěčeć, štož jenož wjesni ratarjo činjachu. Po tajkim bě za toho, kiž hižo njeznaješe, hdže a wot koho so česki rěčeše, woprawdžita ředkosć, hdyž w zjawnosći česke slovo do jeho wucha zaklinča. Ja so toho dla njemało spodziwach, jako so mi to jónu radži. Běch so při čmičcy z Hradčan do stareho města wrócił a so někak zabłudził, tak zo njewědzach, na kajku stronu mam so wrócić, zo bych swój hosćeńc nadešoł. Ja so toho dla ludži naprašowach a mjez nimi tež šewskeho pachołka, kiž nowe škórnje k někomu njeseše. Moje, naprašowanje sta so, kaž běch tehdy w Prahy zwučeny, w němskej rěči, ale wotmolwjenje rěkaše: „Nix dajč!“ Ja běch njemało přeslapnjeny a z dobom tež zwjeseleny, zo běch ryzeho Čecha nadešoł. Tuž so dale česki prašach a potom pjeć krajcarjow wučahnych a je pachołkej za to dach zo bě mi puć čescy wukazał. Na wulicach běchu wšudze jenož němske napisma, před kralowskimi a měščanskimi zastojnistwami so němski rěčeše a jednaše, česke nowiny njesmědzachu pak so žadne wudawać. Wukhadzachu drje „Pražskě Noviny“, ale wyšnosć je wudawaše, a w nich dale ničo njeběše, khiba wukazy zastojnistwow a někotre nawěštki. Wo žadnym českim dźiwadle ničo njepytnych.

Jako bě mje w léce 1842 knjez Lad. Čelakovsky, tehdy profesor slowjanskich řečow na wrótslawskěj universiće, za čas prózdninow do Čech sobu wzał, běchu so wobstejenja hižo wo wjele k lepšemu přeměnilé. Běchu drje tam mjez duchownymi a druhimi wučenymi hišće mnozy „odrodilci (wotrodžeńcy)“, za to pak čím wjacy „vlastenců (wótčincow)“, kotřiž posledni so po cyłym kraju znajachu a česćachu. Haj w šulach počachu hižo tu a tam česke čitanje a pisanje wučić - a běchu to z wjetša młodzi duchowni a hišće bóle mlódši wučerjo - kiž tajke džělo činjacm, hač runje žadneho drugeho myta za to njedostwachu, khiba zo so wot němcowateje duchownskeje a wučerskeje wyšnosće hanjachu a přesčěhachu. Česke politiske nowiny so wšak tež hišće žadne wudawać njesmědzachu, tola běchu Němcy skónčnje wudawanje tydzenika „Květy“ dowolili, kotrehoz wobsah běše něhdže tajki, kaž. jón naša „Lužica“ poskića. Dale bě so towarstwo „Českého Muzeum“ z podrjadom „Česka Matice (Maćica)“ založilo a muzejowy „Časopis“ podawaše wučene nastawki, kaž je'w wěstěj měrje tež naš „Časopis Maćicy Serbskeje“ podawa; Maćica pak wudawaše knižki za lud, kaž to tež naša secbska Maćica čini. A w němskim dźiwadle mějachu so njedzělu popołdnu tež česke předstajenja, haj na růžowej wulicy bě so samostatne česke diletanske dźiwadlo založilo. A w prózdninach w mjeńšich městach, haj na wsach studenci jako dźiwadlownicy wustupowachu a po času jim tež knjenje a knježnički w předstajenjach pomhachu. Mi pak so njemało spodobaše, jako móžach w l. 1842 přeni króc widžež, kak w Turnovje čěscy studenci a česke měšćanske knježny w českim dźiwadlowym předstawjenju wustupowachu. Ja běch tam toho dla z k. Čelakovskim, kaž tež z libuńskim fararjom k. Markom a z k. kovańskim dekanom Vinařickim přijěł. Tež bě hewak, dobreho příkłada dla, wjele wotčinskozmyslneneho duchownstwa do dźiwadla přišlo a tamniši k. dekan po skónčenym předstajenju wšitkich, kiž běchu w tutym skutkowali, k sebi na wječef přeprasy, prajo, zo so duchownstwo

wot ludowych zabawow wotwlakować njesmě, dokelž přez duchownsku přítomnosť tajke zabawy hakle prawu swjećiznu dóstanu. - A wulcy wažne bě tež to, zo Čechowje wšudze towarstwa za zabawu a powučenje založowachu, kiž so najbóle „besedy“ (bjesady) mjenowachu a w kotrychž so přednoški dzeržachu, spěwne koncerty a dźiwadlowne předstajenja dawachu. Českich knihow pak so hižo telko wudawaše, zo bě to woprawdže spodziwne. To wšo k wubudženju, přisporjenju a wudokonjenju Čechowstwa jara pomhaše, lud sam pak so přez to wot pića a druhich njekhmanych, nizkich zawjeselenjow cyle wotwuci.

Wšitko to dale a bóle k tomu pomhaše, zo Čechowje, hač runje pod krutym němskim knježstwom stojachu, pomalu česke ludowe a tež wyšše šule, jako gymnazije, realki atd., haj

w l. 1883 tež česku universitu dóstachu. Woni mějachu tež hižo dlějši čas swoje porjadne česke nakhwilne dźiwadlo w Prazy, w kotrymž so kóždy dzeń hraješe. W zapocatku 60tych lět pak na tu mysličku přińdžechu, sebi wobšěrne, wulkotne narodne dźiwadlo w Prazy natwarić. K tomu wuzwoli so twarski wubjerk, kotryz drje so stróži, jako bě so wuličiło, zo budže k tajkej twarbje přez milión šěsnakow trjeba. Ale wón so bórzy zaso zebra, jako jemu ze wšěch stron k wědženju dawachu, zo chcedža k dokonjenju tajkeho skutka wučeni a njewučeni, měšćenjo a wjesnjenjo, rjemjeslnicy a ratarjo swoju šerjepatku składować. A do lěta 1868 bě so telko pjenjz nahromadziło, zo móžeše so zakładny kamjeń narodneho dźiwadla položic. To sta so na jara swjedžeńske wašnje, a mjez druhimi lužiskimi Serbami běch tež ja k tomu přeprošeny. W twarbje so dale a bóle pokračowaše, česki lud pak tež k njej dale a bóle pjenjezy składowaše. W lěće 1881 běše twarba, na kotruž bě přez dwaj miliónaj šěsnakow trjeba było a wot luda so tež nawdało, skónčnje hotowa, a bě hižo dzeń postajeny, na kotrymž by so swjedžeńske wotewrjenje českeho narodneho dźiwadla stać měło. Ale krótki čas prjedy w nirn woheń wudyri a wone so tak strašnje w znutřkownym wupali a wopali, zo dyrbyeše so bórzy nowotwarba započec, jelizo nochcychu twarjenju cyle rozpadać dać. Ale k tomu bě z nowa wjele pjenjz - a to 800.000 šěsnakow - trjeba, twarski wubjerk pak so strachowaše, tajku sumu wot českeho luda žadać, kiž bě wšak hižo přez dwaj miłiónaj darił. Ale što činić? Wón so tola zwaži znova, wo smilne dary prosyc a hlaj, što so sta? Česki lud z nowa dawaše, haj wón hišće wjac nawda, hač so wot njeho žadaše, mjenujcy přez jedyn milión šěsnakow. A kak dołho je k tomu trjeba bylo? Jenož tři měsacy. - Je žadyn druhi lud na swěće za swoju narodnosć tajku woporniwość wopokazał? My so na to dopomnić njewěmy. Čechowje nam pak wukładuja, zo prawe wótčinstwo w tym wobstawa, zo tón, kiž wě za swoju narodnosć rěčeć, tež njech při kóždej składnosći za nju rěci; štož pak wě pisać tón njech za nju piše a z tajkeho rěčenja a pisanja potom lud spóznaje, zo ma kóždy po swojim zamóženju k lepšemu swojeje narodnosće pjenjezy dawać. A tak su Čechowje k twarbje swjeho Narodneho dźiwadla dawali - zamožići wjac, njezamožići mjenje, haj najkhubši so njejsu hanibowali, kóždy tydzeń swój krajcafk přinjesć; a hlajće, za lěto bě to přeco přez hriwnu. A na tajke wašnje su Čechowje - kaž poslednje rozličenje pokazuje - k naspomnjenej twarbje wšo do hromady tři milióny 200.000 šěsnakow, po tajkim něhdze dwaj miliónaj tolef abo šěsć milinów hriwnow nawdali. Tež někotři Němcy su swój přinošk dali; tola woprija wšón jich dar jenož 3500 šěsnakow.

K swjedžeńskemu wotewrěnu narodneho dźiwadla běše twarski wubjerk tež přeprošenje na lužiskich Serbow pósłať.

Česke narodne dźiwadlo je so njedźelu 18. oktobra t. l. na pyšne wašnje wotewriło. Nadźijamy so, zo so při tajkim swěrnym a při tym zakońskim prócowanju, kaž je mjez Čechami widźimy, tež wšěm druhim potřebam českeho luda bórzy dosć scini.

J. E. Smolef, Łužica 1883.

159.

Złota Praha

Ty sy kaž pruha złoćana českeho slónca,
Lubozna wón we Słowjanow wulkotnym kraju,
Blyščaty demant mjez městami do swěta kónca,
Ty sy kaž hordozna kralowna we krasu raju.

Ty džě sy Serbow narod škitaca pata
We strašnych njewjedrach ludy ničacej' złoby,
Přećiwo tyranstwu krewje lačneho kata
Škitařka namrětych prawow swjateje doby.

Ty sy kaž syćaca lawina ćěšiła Serbow
Z mlokom narodnej' česće a słowjanskej' sławy,
Škitała mužnje před pazorom škodźacych sčerbow;
Z bojaznych kowała rjekow kaž khroblive lawy.

Kamjeńtna skała bě kruta serbskemu ludej;
Hdyž so naš khabłacy čolmik nórješe w nuzy,
Smilna sy znova nas wutorhła zatrašnom' błudej.
Přez čmy sy wjedła nas k slónčno blyščatej pruzy.

Město ty sławy a słowjanskoh' ducha a čuća!
Wuč pelikanow nas lubosć a wopornosć swjatu!
Pomhaj nam kamjenje powalec z černjojtoh' puća!
Wubudźej, spinaj Łužicow nadźiju spjatu!

Čěski lawje, o zaruj, zbudź spjacych ze sonow,
Zo so zatřasu wěže budyšske z mocu,

Wotući drěmacy byk zas khoćeb'skich honow!
K swobodze zběhnje so Łužica z čekacej nocu.
Swobody znamjenja na murjach budyšskich wěja,
Khorhowje serbske w Khoćeb'zu zmahuja z juskom,
Swobody pěsnje wokoło Lubina spěja; -
Zlamane kwakle Šprjewja wotnoša z kluskom.

J. Nowak, Z duchom swobody.

160.

Naš slawny wótčinc Jan Arnošt Smoleř w Hućinje w korčmje

To běše blisko štyrcetym lětam zašeho stotka, a běchu žně.

My sedzachmy w Hućinjew korčmje, a bě džě nas wjeselych młódzencow njewulki wěnk. Tu běchmy jeničcy hosćo, dokelž bě hišće za bšly dzeń. A što džě ći młódzency běchmy? Seminarisći, wučowni budyšinskeho seminara. To z Hućiny Ptak, Kisličan Bjar, drobjanski Bartko a židowski Libša a ja.

Wšitcy ći přećeljo spja hižo w rowje po svojich zemskich prócach. Tón luby Ptak we Wósporku w smjertnej komorcy leži; Bartko a Libša na budyškim Tucharju spítaj, a Bjarej su w Rusowskej - Bóh wě hdže - poslednje lěhwješko dali. Jich ćělám budź wotpočink w zemi, jich dušam zbóžnosć w njebjeskim raju! -

Přeco nam tehdy w towařšnym wěнку duše tak z wjeselom džěchu? Hlej, to baše wšak na spocětku prózdnin našeho seminara. A što to slowo „prózdniny“ za nas na sebi měješe, zrozumi kóždy, kiž slyši, zo mějachmy wšědnje wot ranja pjeći hač do nocy džesaći wuknyć, zo mozby so zamućić mohle. - - -

My běchmy z pěknym towařšom Ptakom šli sobu do jeho ródneje wsy. Bjar chcyše potom přez Klukš a Minakal do Łaza dale dokelž běše, njemějo staršeju, na farje w prózdninach z domom. Njeboh' knjez duchowny Zejleř, tón dobroćeř serbskeje młódziny bě jemu tam wukhow a hospodu dał. Nimo toho tež runy puć přispominam, kak je jemu pjenježnych

podpjerow skićał, zo by mohł seminar wubyć. - Bartko chcyše z nim na Minakał sobu a potom k staršimaj do Drowow dale. Libša pak běše so ze mnu do Delan změrił. Mój chcychmoj do hole dele na wobhlady hić, tam kraj a ludowe žiwjenje zeznać. -

Haj, wjeseli běchmy, njech tež bě móšnička lóžka, a pijachmy małko. Ale je pak tež spěšnym pachołam wulkeho napoja z khmjelenej brěčku džě trjeba?

My spěwachmy z wysokim hłosom:

Wo kroški se njestaramy;

To nam hłowu njełamje;

Hdyž korčmarjej praw zaspěwamy,

Smužkow lubje zabudže.

- korčmarjej lětachu při tym po wobliču směwki, ale na to podobne njebě, jako by rjekł: Waša pěseń mi za worćiznu płáci. - Smužkow však tola tež při našich srěbańčkach žadnych njeběše trjeba. -

A słyšće! Što to?

Nade wsu woblizka korčmy so zanjese pisk z jasneje trompety. My zmjelknywši pinachmy wuši. To be tón pólski, tehdy tak často słyšany hłós toho spěwa: Hišće Pólska njezhinyła -, po kotrymž so nětko po serbsku hroni:

Hišće Serbstwo njezhubjene:

Swój škit we nas ma;

Nowy duch wšo wošlabjene

Sylnje pozběha.

Tu póstowski wóz před hosćencom zasta. Z njeho so njeznaty poknježski młodženc na zemju pusći. Tón běše na stawach swižny a do wočov blědojteje barby. Z wóčkow pak hladaše swěćaty duch a lubozna duša.

„Njeje to snadno“ - prajichmi sebi - „po zdaću někajki cuzy student?“

Stupiwši do jstwy, nas za Němcow mějo, wón postrow po němsku zhroni. Ponižnje blisko při durjach so sydneywši, sebi wot korčmarja škleńcu mloka z ćichimi slowami skaza. - Nam bě to

nimale směšno, z najmjeńša dźiwno, zo tajkemu hosćej huba na piwo njeńdže, hdyž běše tola na horcym dnju.

Dokelž pak z pristojom njeje, na čłowjeka wukać, kiž je njeznaty do korčmy stupił, rěčachmy mjez sobu dale.

Sobubratr Bjar bě wšak pachoł khětro spěšneje huby. Jemu tak njewólnje wujě: „Tón suchušćk je woprawdku někajki Němčik.“ Wón měješe za to, tón wony knjezyk to ani njesłyši abo tola zrozumić njemóhl. Tomu pak za Němca mětemu přeběhny po wobliču posměwk. A potom wón poča z hladkim hłosom: „Haj, warno, suchušćk drje sym, ale nic Němčik. Ja wjeselu so, tu serbskich młódzencow nadenć. Dowoliće lubje, zo so wam znateho sćinju. Moje mjeno je Smolef.“ Sym wróclawsku uniwersitu wubył a wróćam so hotowy k lubymaj staršimaj domoj do łazowskeje šule.“ -

My žadyn hac dotal njeběchmy wo nim ničeho wědźať. Bjar jenož běše tón jenički z nas, kiž bě jeho we Łazu na farje mjenować słyšať.

Mje chcyše boleć, zo be tón njemiłki waraz wo suchim Němčiku z našeho towarstwa wujěť.

Tuž stupiwši k njemu, jeho prošach, zo by so za naše blido sobu do bjesady dať.

Radlubje to sćini, a ja jemu rozprawu zdawach, što smy a kak žadyn rěka. A bórzy so wo Serbstwje a jeho pismowstwje žiwa rozmołwa zebra.

Tu dyrby po prawdže wuznać; wšo naše Serbstwo hišće bě tehdy smjerć khudne, hačrunje běchmy wšak rodźeni Serbja a serbskeje džěćiny dla na seminarje. Ale što by na nas dla toho pohrimać chcył? Tehdy hišće w Serbach. narodne žiwjenje z wjetša z womoru spaše. Žadnych serbskich nowinow njeba, a štož ze serbskeho pismowstwa nimo pobožnych knihow znajachmy, bě „Ptači kwas“, „Hungerski njewjesćinski kěrluš“, „Dobry wiečor, kmótra baba“, „Wósporski hermank“ a tomu podobne wěcki. Nětkolna młódzizna kepa što wě, kak hłuchich časow w narodnych wěcach smy dyrbjeli wuměć.

Wo němskich pěsnjerjach wědźachmy njemalko rěčeć: Schillerja a Uhlanda móžachmy z hłowy; tež móžachmy wo methodicy a psychologiji njehlupu zabawu wjesć; ale wo słowjanskej literaturje nic pik ani mik. Słowjanski swět nam ničo hac hoła pusćina njebe.

Zrudny narodny čas! Tola žada sebi wěrnosć, zo dyrbi njeboh' knjez Lubjeński, najwyšši budyšski duchowny knjez wonoho časa a horliwy Serb, tudy do walkeje česće zběhnjeny być.

Tón bě wot krajneho knježeřstwa stajeny na to, nam serbskim wučomcam na seminarje serbšćinu před woči stajeć. A wón to wukonja po najswěrnjšim wašnju. Jeho mudreje, wustoja poľneje rozwučby zabyli njesmy. To jeho džějo nad nami w džaknym pomnjeću traje.

Ale kelko móžachmy za tu malinku serbskich hodžinkow nabyć? -

Smoleř nětk při nami sedžo, nam wotewri nic jenož serbski, ale tež cylički słowjanski swět. Nam zwonjachu do wušow mjena Šafařík, Kollár, Mickiewicz, Puškin a druhe, nam tehdy wšě do cyła cuze, a džensa w ludach ze sławu znate.

A při tajkich rozprawach doby naš nowy, tak wjeleswědomy přećel na wobliču žiweje barby, a zerničy buštej jemu jako jasnje pruhatej hwěžcy.

My na njeho hladachmy z nutrnej kedžbu, a našeho dycha njeběše słyšeć. A žadyn z našeje črjódki wot tehdy tajkeho zahorjateho zeznatka z tym pozdžišo sławnym wótčincom ženje zapomnil njeje.

Džak a khwalba budź tómu zbudźerzej na wšitkón přichod! -

Wujimka z Radyserbowych knižkow „Moje poměnki“, Łužica 1900.

161.

Wbohej Łužicy

Martrańka swjata sy Łužica, kruta a swěrna,
Čwilow sy ćerpenja z wutraćom přenjesła mužnym
Přećiwo zlobam a tamanjam ćicha a měrna,
Swěrna w jasnosći slónca a w njewjedrje tužnym,
Pruty hdyž šwikachu, ćěsnješe bolosć će jěrna.

Hanjene Serbstwo, hidžene, putane, wbohe,
Džensa so wójsko za tebje hotuje rjekow,

Za wótcow prawo a prócu a za kubła drohe.
Njekomdź so, Serbo, zakhować dobrejstwo wěkow
Před katom plećacym zlóscé a přerady mnohe!
Njepadaj k zemi na kolena, wótcina moja,
Před knjezom krutym će z robotu ničacym krwawnej,
Z twojich džě mozli so kormjacym, kotrež jom' hoja
Wjeselow błyskot a frinkot k zabawje sławnej!
Spominaj mocow či teptanych do ćmy a hnoja!
Pozběhn džě hłowu swobodnu, wótcina serbska,
Pohladaj slóncu runje do swětliny błýšća!
Čista kaž slónco je tarča či po wótcach herbska,
Njeh su tež wutrobu mjatle či bolosće styšća,
Z krwawjacej tlamu će ćěsniła čerćina sćerbska.
Ćěžkeho spara mjedžane rječazy zlemi
Swobody myslička, žedźaca, khrobła a swjata.
Wocući žiwjenja nadźija po serbskej zemi.
Wuskhnyta hałužka Słowjanstwa do smjerće data
Wožiwi z nalěca spěwom a wyskanjemi.
Józ. Nowak, Z duchom swobody.

162.

Wocućenje, bjeznadźijnosć a wobrot k lěpšemu w Delnjej Łužicy (1848-84)

Nowe narodne hibanje w Hornjej Łužicy njeskutkowaše na Delnju Łužicu. Štyristalětne braniborske knježenje a prócowanje němskich a němcowatych duchownych a wučerjow bě serbskeho ducha moriło. Młodžina njekhwataše na studije do Lipska, hdžež by so zahorić mohła, ale do Berlina a Halle. Němscy ryćerjokublerjo nježadachu pozběhnjenje ludoweho rozwućenja, ale jenož přeněmćenje. Boži dom bu arena za swětné požadanki, z pomocu němskich přédowani a modlitwow dyrbyeše so serbski lud do němskeho přestworíc. W kohoćbuzskim a hródkowskim wokrjesu běchu hišće na spočatku tuteje doby serbscy přédarjo, ale w kalawskim a žarowskim běchii městna z Němcami wobsadźene, abo

prédowaše so jara z rědka po serbsku. W lěće 1848 bě w Delnich Serbach hišće 36 serbskich předarjow w 33 cyrkwjach; po casu su hišće woteběrali. W šulach so z mocu přeněmčowaše. Serbska rěč zahanješe so tam z pukami a pjenježnym khostanjom! Tak njemóžeše žadne wopřijeće wo samsnej narodnej dostojnosći w ludže nastać abo so wobkhować.

Zadžěwk pózdneho wocućenja a zcyła słabosće Delnjeho Serbstwa je njedostatk widžomeho centra w měšće Khoćebuzu, njedostatk staršeho pismowstwa abo spisowaškeje tradicije a njewaženje narodnostneje ideje.

Wocućenje wozjewješe preni a jenički časopis „Bramborski serbski Casnik“ 1848 pod redakciju fararja Nowki; ale wón chcyše bóle přećiwo němskim demokratam skutkować dyžli za Serbstwo.

Tohodla zańdže 1852 dla njedostatka woteběrarjow na poł leta potom pak so dale wudawaše wot fararja Pauka z Dešna a wot 1867 wot wučerja Šwjela. W tym času nasta přenje towarstwo serbskich gymnasiastow pod J. F. Tešnarjom w Khoćebuzu. W lěće 1859 založi so „serbske towarišstwo nižnjeje Łužicy“ ale zemjanskeho naměrjenja swojeho patrona v. Werdecka zańdže po wudaću małych brožurkow.

Sami duchowni wodźicerjo ludu njemějachu tehdy nadžěje, zo lud wot poněmčenja wotwobaraju. Widzachu, zo je mało delnjoserbskich knihow a sami njemějachu ani wědomosće ani srědkow, zo by chudosć trěbnych nowych knihow wudali. Někbtři duchowni kaž Štempel a wučer Grys wobstarachu někotre knižki, ale za lud bě lo přemało.

Najpilniši spisowarjo běchu slědowacy: J. F. Tešnař, serbski duchowny w Khoćebuzu (1857-63) porjedži prawopis, wuda nowy zakon (1862) a někotre druhe nabožne („prjatkařske“) a šulske knihi. Wučer Šwjela doby sej zaslužbu z tym, zo 1863 redakciju „Bramborskeho serbskeho casnika“ na so wza a arije za šule wuda. Wučer Grys wozjewi „kjarliže“ a „spiwanja“ za lud, mjez tym zo běchu orjinalne a z Phaedra a Theokrita přeložowane kruchi fararja Štempela jenož pokazki delnjoserbskeje rěče za wučenyh. Farar Pawoł Broniš wudawaše nabožne knižki a spěwy. Wučer Hendrich Jordan zběraše wot l. 1873 ludowe pěsnje, wuda wjacore knihi a słuša do najpilnišich serbskich spisowarjow. Němc dr. Sauerwein z Hanoverskeje wuzwoli sebi Delnju Łužicu za druhu wótčinu a serbsku rěč nawuknywši pěsnješe w njej a wozjewi „serbske stucky“ (1877). Mato Kósyk z Wjefbna poča

pilnje serbski pisac a pesnic, wozjewi idylu „Serbska swazba w Blótach“, syłu pesni w časopisu a w nowinach. Někotři druzy wozjewjachu mjeńše literarne wudželki.

Tola wšitke prócowanja jednotliwych přečelow serbskeho ludu njedosahachu. Lud sam hišće přemalo wažnosće na swoju řeč kładžeše, wjesni hospodarjo sćelehru mało synow na gymnasium w Khoćebuzu, hač runje bě tam dr. Tschirner serbsčinu jako dobrowólny předmjet postajił. Zdžela maja tam Serbja mało srědkow, zo bychu synam studować dali a zdžela so přewulkich wudawkow boja.

We wšitkim tym nasta wobrótk k lěpšemu w lěće 1880. Tehdy wuda nazymu Alfons Parczewski ze swojim nakładom přenju serbsku pratyju. Na jeho narnjet založi so „delnołužiski wotrjad“ při Maćicy Serbskej w Budyšinje a poča 27. meje 1880 z přenjej zhromadźiznu swoju džělawosć za serbski lud. Do předsydstwa słušeja Tešnař, Rocha, Jordan, Šwjela a Latk. Tak nasta literarne zjednoćenje mjez přečelemi Serbow, kiž chcychu serbskemu ludu duchownu žiwnosć poskićeć, a pódla tež „Towarstwo Pomocy“, kotrež studowacych podpěrać poča podobnje jako w Hornjej Łužicy. Spomnjeny wotrjad wuda wottal někotre wužitne knihi, pódla wozjewi parczewski hišće druhu a třecu pratyju, potom wotrjatej přeopatu. W decembru 1880 přeměni Casnik swoje mjeno na „Bramborske Nowiny“, kotrež wottam Šwjela, Jordan a Kósyk redigowachu. Posledni z nich bórzy z redakcije wustupi, hdyž so do Ameriki na studije přesydli. Přez pratyju, Nowiny a druge spisy, kiž so nětko pilnišo roznošowachu, nawukny lud lěpje serbscy čytać. W tym zaměrje spisa H. Jordan na pohnuwanje A. Parczewskeho wosebitu „Cytanku“ (1883). Hdyž so lud bóle do serbskeho čitanja zalubuje, budže tež w Delnjeje Łužicy móc serbskeje narodnosće přiběrać.

Mjez tym pak dyrbi za Serbstwo w cyrkwi a šuli so hišće wjele stać. W politiskim nastupanju su Serbjo kraloswěrní, plahuja wosebje wojeřske a někotre spěwařske towarstwa. Na swoje prawa při wobsadźowanju duchownskich městnow hišće přemalo kedźbuja, při wólbach na sejmy su hišće jara indiferentni a njemějachu dotal ženje žadnoho serbskeho zapósłanca.

Historija serbskeho ludu w tymaj provincijomaj, hžež wón dotal traje, ma we woběmaj při wšej rozdžělnosću wjele podobneho. Tohodla je nětko trjeba, zo sebi Horni a Delni Serbjo z radu a skutkom blizy wostanu po přikładze lubosćiweju sotrow.

W. Boguslawski - M. Hórnik, Historija serbskeho naroda.

163.

Sprewja w Blótach

Zołmy přez nižiny zwaha nosy
Sprewja, koši róže při brjozy,
majka łopjenate hałozy.
Ach, bych wostać mohła! želnje prosy.

Słyši spěwow njebjomile hłasy,
kiž sej čołmař zynči młodostny,
słyši, kak spěw klinči radostny
koło wokoł' do serpa, do kosy.

Wottorhnyć so njezamóže; zmohi
do sta małych rěkow rozlinje.
„Ach bych wostać mohła, serbske brjohi!

Ach bych wěčnje nosyć serbske čołmy
mohła k cyrkwi, k džělu, k hosćinje!“-
A přeč płačo njese swoje žołmy.

J. Čišinski, Kniha sonettow.

164.

Serbja w Texasu

Texascy Serbja su swoje stare wašnja swěru hač do nětko wobkhowali, štož so najlěpje spóznowa při kwasach, křóznach atd. Tohorunja swjeća woni wysoke swjate dny tři dny, Amerikanojo jenož jedyn dzeń. Při wšěch jich swjedženjach a džělach so samsna stara serbska pobožnosć pokazuje, kaž na druhej stronje samsna přinarodžena wutrobna žortniwosć. Woni džě njezabudu na třěci swjaty dzeń k susodej na „wulku kołbasu“ hić abo do wjesoleho bjesadowanja. Njedželu wječor skhadža so młodžina ze starymi a potom so powěda mladym wo lubej dalokej domiznje, jeje zbožu a jeje njezbožu. Štóž wě, tón powěda stare bajki wo připołdnicach, ludkach, zmijach, džikim Bjarnatu, wódnym mužo a wo

zakuzłanych serbskich kralach. Młodzi, kiž Łužicy widželi njejsu, zahorjeni so doprašuja, džiwapu a naposlědku zanjesu wšitcy hromadže serbske kěrluški ze „Spěwarskeho wjesela“, wot Kiliana 1858 w Budyšinje wudateho. A hdyž su tute spěwy wuklinčale, potom přińdže hišće wosebity, mjenujcy „Hdyž budžemy so widžeć“, a hlej, starym kapaju sylzy z wóčkow, młodzi pak stykują rucy - boži měr - slódky měr - to je wony kěrluš, z kotrymž woni něhdy lubym bratram a sotram doma „božemje“ dachu - na přeco. Starym stoji tamne božemje hišće žiwje před wočomaj, a młodzi čuja sobu, što starym wutroby hnuje.

Jich rěč je tohorunja hišće ta luba stara maćerna serbska a to doma tak derje kaž w domje božim. Ale nic jenož swoju narodnu maćernu serbsku rěč sebi texaski Serb jako drohe kubło waži, khowa a wužiwa, ně, wón rozumi tež němscy, jendželscy a mnohi tež mexikanscy. Tak wustojnje a husto kaž delnjołužiski bratr w Błótach z čołmom jězdzi, tak wustojnje a husto jěcha texaski na konju. Hižo jako mały pachol ćeri na brunačku, zo tak mróčele procha zady njeho lětachu a młodženc ćiska z konja swój „lasso“ runje tak derje kaž najwušikniši mexikan. Tež „na fryjach“ jěcha texaski serbski młodženc ze swojej lubej a slubjenej wokoło Serbina a hordozna Serbowka leći z nim sobu w najspěšnišim skoku.

Serbska wosada w Serbinje ma štyri sta dušow. Hewak bydla Serbja hišće zhromadnje we Wardže, pjeć mil wot Serbina, we West Yeva, dwanaće mil wot Serbina, w Giddingswendenje, šěsć mil wot Serbina a k tomu mjez Němcami we wšelakich dalšich wsach a městach.

Mato Kósyk, Łužica 1884.

165.

Epistola

Přecelo, što so tak džiwnje prašeš:

Kak so mi wjedže na cuzej zemi?

Cuze wobliča a cuze zynki,

Cuze pocinki a cuze wašnjaja,

Cuze wšitko, ach! Ach, wšitko cuze!

A ja cuzy sam! A kak tu je mi?

Praj, što škowrončk k njebiesam sowjerći
Praj, što ze zorna pod ćmowym hruzłom
Stwjelčko z mocu dobywa so k swětłu?
Što so mjetel koleba na kwětcy?
Što so pčołka koši z kćenjom słódkim?
Praj, što wječor šwórći do khowanki
Bruk a ptak što w swojim spēwa hnežku'
Kóžde stworjenje ma swoje džěło,
A je dokonjeć sej kóžde žada,
A swój domčk a statok kóžde znaje,
Pyta, haji, lubuje a škita -
Hdže pak statok mój a moje džěło? -
Přećelo, ty Bohu džakuj so, zo
Doma jěśc a džělač směš a bydlić
A so wjeselić. Wěř! Doma jeno
Słódka kće a wonja kwětka zboža.
Doma jeno wutroba ći změrnj
So, ta njeměrna a žadosćiwa.
Štož tež kće a wonja, spēwa zwoni
W cuzbje tebi, zymne tola cuće
Wostanje, a zrudoba a sylza
Z sobu towařšitej so. Hdžež stała
Kolebka, tam doma je a doma
Wostanje z tym zbóžnym kuzłom swojim.
Moje mysle, moje sony domoj
Noša mje: We čerstwožiwej barbje
Stupaju mi před woći te hona,
Hórki, haje, łuki, puće, sćežki,
A te ćiche wsy a čiste dwory,
A te lube domy, hdžež sym sydał,
Khodził, džěłał, směwał so a spēwał,
Hdžež sym róže šćipał, róže sadžał...
Často w zamyslenju serbske słowa,
Serbske spēwy słyšu, widžu lube

Serbske wobliča, kak njewinosće
Róže na nich ktu, kak lubosć, swěra
Z wokow swěći - Potom we wutrobje
Něžnje hiba so a dźiwje šumi:
Stysk a lubosć hrajetaj we trunach,
Wjesołosć a zrudoba tak dźiwne
Hłosy w duši budžitej a tajna
Móc do trunow moje porsty kładže;
Spěwać dyrbju swoje bole, spěwać
Swoje wjesela, do słowow kować
Dyrbju, štož a kaž so we wutrobje
Hiba zynčo, wichorjo a šumjo -
A hdyž takle spěwam sej a pěsnju,
Potom serbski duch mje woblětuje,
Potom z mojich pěsnjow kraj mi serbski
Rosće a lud serbski z nich mi kiwa
A mje postrowja a mi je, jako
Był bych doma. Potom wutroba so
změruje a w pokojnym so blyšču
Woko zaswěća. - Hlej, přećelo, tak
Poesija bolosće a rany
Moje hoji z balzomom a z wočow
Sylzy ze rtom želniwym mi koši -
Tuž so njerudź pře mnje nimo měry!
Njesmědźach być žiwy, jakp chcych, tuž
Nětk sym žiwy, jako dyrbju; wjele
Wola kruta přewinje a znjese. -
Hdyž pak čitać budžeš moje pěsnje,
Dopomń so, što tehdom mačalo a
Wodźiło je pjero Čišinskemu!

J. Čišinski, Formy.

Wójna

Pisachu pak tehdy lěta 1870. Na znate wašnje so swětne podawki wotwuwachu. Nalěčo začahny po dolhej krutej zymje do serbskeho kraja. Synowe žně běchu so hižo započale. Tu přińdže gtrašna powěsć tež do našeje serbskeje wjeski, zo je wójna wudyriła, wójna z Francózskej. Strach a bojósć začahny do Jelenic domu. Mać a Mařka płačašej hófke sylzy. Jenó nan so zwon-kownje z najmjeńša wobknježeše. A bórzy přińdže druha powěsć, kiž tež potrjechi Jelenic dom: Zahrodnikec Jan dyrbjel hnydom do wójnska. Ale wjele bóle hišće zešeri tuta powěsć Zahrodnikec swójbu. Jich nan njewědžeše, što započec. „Hdy by tam Jan wostał w bitwje surowej? Potomnika nimam!“ Janej drje njebě runje won přelohko, so dželić wot nana, maćerje, lubeje, ale tola so jemu tež zaso lubješe, zo smědžeše jako wojak sobu won do pola. Najzrudniša bě Jelenic Mařka. Potajnje klečeše w swojej čichej komorcy a k Bohu, wodzerjej bitwow, so nutrnje modleše: „Hlej, Wótče, njebo a zemju sy stworił a pod twojej hnadnej ruku je žiwe wšo stworjene! Ach, Božo, to jeničke wotwobroč a njedaj padnyć jemu w strašnej wójnje!“ A horce sylzy mačachu bělej jeje ručcy.

Na druhi dzeń jědžeše ze Zahrodnikec dwora wóz.

Nan swojeho jeničkeho syna do cuzby wjezeše. Hač hdy so wróci? To je njewěste! Najradšo bychu jemu sylzy do wočow stupile, ale wón jako muž njechaše być słaby. Jan měrny do přichoda zhladowaše. Jako wozyk nimo Jelenic jědžeše, wobroci so Jan k zahrodze. A hlej, tam wohlada Mařku, snadź posledni króc. Srjedz nalětnich kwětkow stojiše wona, kwětkow najrjeńša. Pozběhny hłowičku a z čéńkim hłosom šeptny: „Jano, přińdź zaso!“ A Jan ji z ruku kiwny: „Přińdu, Mařka, přińdu!“ Zahrodnikec nan prasny z křudom a rychle khwataštaj brunačkaj dale. „Jano - Jano, lubši Jano- -“

Wot Jelenic Arnosta dóńdže bórzy powěsć, zo je hižo na puću do njepřecělskeho kraja. Mařka měješe nětko wězo wjele wjacj džěla, ale wšo wona swěru wobstara. Tola stysk a bojósć wo lubeho škodžešej jeje strowosći, počinaše někak khoric. - Dalše powěsće wot Arnošta a Jana njeběchu dóšle, tak zo nchtó njewědžeše, hdze staj a kak so mataj. Wjesni nowinkarjo drje hižo powědach, zo staj wobaj padnyłoj, tola jim to nchtó njewědžeše.

Jako bu tehdy Zahrodnikec Jan do wójnska powołany, dyrbjel hač do Lipska pućować. Z cyłej syłu młodźencow so tam wjezeše, přeni raz po železnicy. Kajka bě to horliwosć a

zahorjenosć pola wšěch. Ze wšěch wozow klinčachu wójnske spewy. Wšitcy běchu jeneje mysle. A wšudže, hdžež přejědžechu, jich syła ludu witaše a strowješe. Janej bě to wšitko nowe. Někotrych přećelow a znatych bě drje trjechił, nic pak Arnošta. Wósom njedžel traješe ćežka služba w Lipsku. Janej bywaše často hórko a jemu so styskaše. Tola jene mjeno pokhilenu hłowu stajnje zaso zběže: Mařka. „Za dvě njedželi počehnjemy tež my do wójny“, pisaše z krótka domoj strowiwiši wšěch lubych. Horco wočakowany wokomik skónčnje přińdže. Wulka wjesołosć a zahorjenosć wšitkich młodych wojakow wobknježeše. A nětko nastupichu tu dalóku jězbu k francózkim mjezam. Přeco a přeco zaso zaklinčachu nowe spewy a z nich najmóćnišo stajnje tón spěw wo straži nad Rynom. Daloke a wobćežne běchu te přenje pokhody. Jan hižo přenje dny trošt dawace słowa domoj pisaše: „Da-li Bóh, luby nano, stojimy za tydžeń před njepräćelom. Bóh je z nami, wjedže nas! ...“ To bě hojacy balzam do bolostneje nanoweje wutroby. Sylzu we wočomaj roztlóči. „Hólče, ty sy lěpši dyžli ja“, džeše a začini list. A runje zasta časnik tikotać, nan so stróžiwiši na njón pohlada, jako by so jeho woprašec chcył: „Jano, Jano, što je so ći stało?“ Tež Jelenic Arnošt domoj pisaše, zo je strowy a zo přebywa w Trieru. Jana pak widzał njebě. Wbohu Mařku martrowaše a čwiłowaše njewěstosć a starosć wo lubeho. Ow, wulka ćeža je stysk, hdyž duša bludži w njewěstosći, hdyž džiwyje wětry šumja a wuja. Ale derje, zo jedyn tróšt, jena nadžěja njezańdže: A njech tež žołmy so wyše a wyše waleja, čas dyrbi přińć, zo so zaso změruja, zo bože slónčko zaso krasnje a jasnje zaswěći. A komuž tuta nadžija w duši so blyšći, tón předobudže wšitku zrudobu a tyšnosć.

Tam, hdžež módry kostrijanc a čerwjena makowina kćěještej, tam holičo casto khodžeše a hladaše, hač na puću so nihdže znaty wozyčk njezjewi. Tak bě tam tež džensa zaso dóšla. Bože slónčko w domčk džeše a rozliwaše džensa tajke krwawne pruhi na wšu krajinu. Samo stara brěza, pod kotrejž Mařka stoješe, wša krwawješe. Wšo bě tak spodziwnje ćicho. Mařka čuješe so do wysokosće pozběhnjena. Křidła njesechu ju kaž jandželka do dalokosće, bliže a bliže krwawnemu slóncu. Z dobom dótkny so něchtó jeje ramjenja. Mařka so wobroći. Zady njeje steješe na dobo młodženc we swětlej drasće, a jeho hłowu wobdawaše wulka jasnosć. Tón wotewri swój ert a džeše: „Što pytaš tu? Je traš ći naš kral křidła myslow spožcił, swět přećelíc?“ „Twojeho krala njeznaju!“ wotmołwi Mařka wustróžena. „Naš kral je wšudže a wšo; a ty sama sy služownica jeho stoła. Wón je kral myslow, kral čućow, a kóždy čłowjek je jemu poddany.“ A džiwny młodženc so zhubi,

a na jeho městnje wohlada Mařka njeskónčnje wulki jězor. Na nim wjezeše so kolebajo łódź, a nutřka sedžeše čłowjek. Na dobo pozběłny so strašny wichor. Njebjo so čornješe, a błysk zapaše za błyskom. Źołmiska so walachu a přemjetowachu. Mařka wša trepotaše. „Štó drje je tón, kiž tam na łódzi přećiwo wětrej a žołmam wojuje?“ Wona stykny rucy. Łódź so dale a bóle k njej bližeše. A hlej a hlej, njebě to Jan, jeje horcolubowany Jan, tón wbohi łódźnik tam na jězorje? Ale kak mohł Jan tule sem přińć? „Jano“, zawoła Mařka wótře do hobrskeho šumjenja. Ale rozhorjene jězorsko póžrě te zynki. Ze wšej mocu zawoła Mařka zaso to lube mjeno. Ale Jan jeje njesłyšeše. A njewjedro přeco džiwišo howrješe. Horiska žołmow rosćechu a so hnydom zaso w njeskónčnych hłubinach zhubjachu. A hlej, što Jan tam čini? Wón na sćežor lěžeše, tam hdžež wětry najdžiwišo zakhadžachu. Kóždy wokomik móžeše spadnyć. Mařka chcyše wo pomoc wołać, ale hižo njemóžeše. Nětko Jan rucy k njebju zběhaše, a hlej, žehliwy błysk do njeho dyri. A Mařcy so před wočomaj začmi. - Muž pak, kiž wječor nimo brězy domoj kjiwataše, namaka Jelenic Mařku bjez wědomja w mjehkej trawje ležo. Zběhny ju a donjese ju khětře domoj. W ćopłym łóžku drje wona zaso k sebi přińdže, ale jeje wóčcy sapaštej woheń. Mařka nikoho njeznaješe a jeje džiwnym řečam nihtó njerozumješe. Jelenic nan bě so jara wustróžał, da pak hnydom krutu poručnosť, zo nihtó njesmě maćeri što wo tym njezbožu powědać. Bórzy přijědže lěkař, kiž Jelinec nana změrowa. A Mařka hižo měrnišo drěmaše.

Bě na druhi dzeń, njeđzelu rano, boža stwórba blyšćeše so w cyłej swojej krasności. Mile rańše zerja njeběchu wjacjy krawawne, ale nasycene z njewurjekliwej lubosću a nadžěju, wěšćejo nowe zbože. Hišće jónkróc so lisćo štomow zelenješe, powitać dzeń hnady. Hišće jónu spytachu kwětki, hłowicku zběhnyć k njebju. Mařka wóčcy wotewri a hladaše strachotnje wokoło so. Njeje tu jězor, łódź, błysk? Ně, hlej bože slónčko měrnje a mile z woknom nutř kukaše. „Je so mi to jeno tak hróznje džało?“ prašeše so wona. „A njeje wón zašoł?“ Hlej, tam ptačik na štomje sedžeše a zahwizda: „Trilomfi!“ „Ach, kak krasny dzeń!“ Mařka zdychny. „Trilomfi“, ptačik z hłowicku kiwny. Mařka spyta stanyć, tola čuješe so hišće jara słaba. Lědom móžeše khodzić. Što bě so to z njej stało, njewědžeše so wona dopomnić. Jelenic nan ju z radosću postrowi, bě wjesely, zo bě Mařka zaso strowiša. A řečeše ji: „Mařka, ke mši džensa njepóndžeš, sy hišće přesłaba;

wšako budu so ja za tebję sobu modlić.“ A Mařka bě z tym spokojom. Wšako so wona tež doma z cyłej wutrobu nutrnje modleše a prošeše wo měř a hnadny škit boži za swojeho Jana.

Cyła wosada bě so w božim domje zhromadźila. Džakne serbske kěrlušy šumjachu přez boži dom. Duchowny knjez tak hnujace słowa z klětki dele sćeše, zo wutroby wšitkich poslucharjow hłuboko zapřimny. A čím nutnišo stupachu po předowanju modlitwy pobožnych kemšerjow horje k božemu trónej. Kóždy wšak měješe tam wonka w hrózbym wojowanju někoho ze swojich lubyh. We wójnskich časach so ludžo wjele bóle k Bohu dźerža hač w časach měra. To be tež tu widžeć; dokelž někotryžkuli a někotražkuli, kiž do božeho domu hewak zrědka hdy přikhadžachu, so tu džensa pobožnje modleše.

Jurij Wjela-Kubšan, Wójna, Łužica 1914.

167.

Hymnus Serbam na puć do noweho stotka

Přez kraje, přez morja wětry wěja,
Pod njebjom so honja mróčele,
Žołmy pót sej z dźiwich čołow trěja,
Hdyž jim brjohi haća kročele ...
Z nohu jako na skok časy ćěrja,
Khwatnje lěta za lětami du,
Jako žołmy, wětry spěšne su.
Do skoka kaž napřemo so měrja
W kwakli džěla přez swět čłowjekowje,
Hač měr wšitcy doběhnu sej w rowje. -
Hwězdy na njebjesach bože stoja,
Pokoj proša do wutrowow wšěch,
K Bohu wabja z bědy delka, z boja,
Měrnja wutrowow a rukow spěch.
Čas a puć a tyće wšo ma z Boha,
W nim pak přemjenjenja nihdy nej'.
K Bohu dowěru a k sebi měj,
Mojich wótcow zemja pře' wšo droha!

Slyš džě! Bóh je z nami, Bóh nas wjedže,
Wosud nam tež z ruku wěčneje předže.
Bóh pak wote wšěch sej žada džělo.
Džělač, Serbja, džělač dyrbimy,
Zo by rostło Serbstwo nam a kćělo;
A nam skhadžec budža slónčne dny.
Chcył bych Samsonowu móc męc w slowu,
Wětrow spěch a hrimotanjow hlós,
Chcył bych jězdzić jako błyskow wóz,
Slónčneje' pruhi móc męc płomjenjowu,
A bych do džěla wam z wołnjom kazał
A wam woheń do wutrow wjazał!
Do džěla chcył młodych, starych honić,
Zo by było zemi serbowskej,
Kaž hdyž rano widžu rosu ronic
So a brózdę dešćik srěbać sej,
Zo by narod kćěl a dawał płody,
Kaž hdyž kćenja z pupkow tlóča so
A so wišnje w hał'zach na přemo
Rozsyduja horjekach a spody.
Do džěla hahoj, wy serbske syły!
W džěle kaž muž jedyn lud budź cyły!
Woheń, njebjesa mi lijće do rta,
Zo bych woheń do was, Serbja, lał,
Hdžež je křćiznow radosć Bóh wam dał,
Hdžež so staja na kwas bant a borta.
A tež nowy stotk nam budže strowić
Serbske wutroby a serbsku rěč,
Budže z božim slóncom krajik hrěć
Nam a z młodej mocu narod nowić -
Haj, stój w žołmach časow, ludo mały,
Jako twoje hory, twoie skały!

168.

Zwjazk Serbskich Towarstwow

Zarjadowanje gmejnskich, šulskich, ani cyrkwinskih naležnosći w Serbach njeje serbske. Wina naša njeje. Naša wina pak je, zo ani towarstwowanje w Serbach njeje serbske. A tutón njepoměr - kotryž k tomu jenož z tróšku dobreje wole zamóžemy porjedzić, nas woprawdže pohańbuje před přećelom a před cuzbnikom. Hakle w poslednich lětach so hibanje w serbskich rjadach počina. Tu a tam so zjednoćenstwa pozběhaja, wuzběhujó swój narodny wuznam.

Z jich prócowanjow pak nuznosć zjednoćenja podobnych towarstwow ryzy serbskeho ducha a naprawjenja wukhadža, nuznosć, zo so zjednoća k jednomu cyłkej a k zhromadnemu skutkej. Jenož w tajkim postupowanju tež nadžěja je, zo so wěcy w Serbach k lěpšemu wobroća. - Wo tajkeho Zwjazka nadawku a skutkowanju pak su měnjenja hišće jara dźělene w kruhu serbskich zjednoćenstwow. K spokojacemu rozjasnjenju w naležnosći Zwjazka Serbskich Towarstwow přinošować - je zaměr slědowacych rjadkow.

My Serbja organizacije potrebujujemy, přisprawneje nam a našim poměrám, Při tym na naprawy druhich narodow přez měru džiwać njesměmy. Druhe narody su w druhich poměrach. My to wolimy, štož mamy w tutym času za sebje nuzne a wužitne. A to je po našim měnjenju Zwjazk Serbskich Towarstwow.

Zwjazk Serbskich Towarstwow - što ma do tutoho Zwjazka słušeć? Wšitke serbske - chceće-li - ryzy serbske towarstwa, njech hewak słuža zaměrej kajkemužkuli. Z wurazom dodawamy; serbske, ryzy serbske. Měšeć njebudžemy. Zo je tajkich towarstwow dotal mało - to „Zwjazka“ njezastřóži: jeho prócowanje wosebje budže, ličbu tajkich ryzy-serbskich towarstwow powjetšować. Zo je to móžno, stawizny poslednich lět wobswědčuja. Přeco bóle so strowa a jeničcy prawa zasada předobywa: Serbam serbski spěw a serbske słowo. Z hanjenjom a směšenjom witana, je tuta zasada směšerjow a hanjerjow zahańbiła. To je skutk lět najposlednišich - ale dotal daloko njedokonjany. Mocy, drjebjene, njech so zraža do hromady a w Zwjazku dźěło dokonjeju.

Zwjazk chce być jednotliwym towařstwam rukowanje, zo kćęja a wobstoja, Zwjazk knjezić nochce, służyć chce, zjednorić a wopłodźować chce skutkowanje w jednotliwym towařstwie, Zwjazk, w žiwym, stajnym wobkhađže z towařstwami přebywajo, chce jim być srjedźišćo a cyłemu krajej wóhnišćo narodneho wědomja.

A to je jeho druhi zaměr. W stronach, parowacych - a ze škodu parowacych serbske towařstwa, člıce Zwjazk tajke srjedźišće serbskeho žiwjenja tworíc. Kopicy towařstwow a towařstwičkow pak k tomu njetrjebamy. Za jednu wosadu, abo nuzno-li: za jednu wjetšu wjes z wokolnymi wsami jedne jeničke narodnoserbske towařstwo dosaha jako zdonk, kotremuž so po potrebnosći přidružuja wotrjady, wšelakoreho nadawka, na př. hospodařski (burski), spēwny, dźiwadłowy, knihowy, kołoježdny a druge. Tajki wotrjad je sam za so samostatny, ma po žadanju swoje zamóženje a zarjadnistwo. Džěło w tajkim wotrjedže je jednore, aparat snadny. Wustawki su samsne kaž w lokalnym towařstwie; jenož skutkowanski porjad ma wotrjad swój. Předsydstwo je zhromadne z předsydstwom zdonka; wotnoha jenož nawjedowarja trjeba.

Zdonk, t. j. městne towařstwo wotnozy - wotrjadaj rukuje za byće a tyće. Zastupichu-li njepríhódnosće, wotrjad traš wusnje, z čěžka pak zhinje. Lěpše poměry jón hnydom zaso na nozy staja. Wšak zdonk žiwy zwostawa, a zdonk skónčnje hinak hac z wotnohami žiwy njeje. Hako přikład budž tu „Serbske towařstwo za Khwaćicy a wokolnosć.“ Tute towařstwo měješe wotrjadaj dwaj: dźiwadłowy a spēwny. Druhi je njedawno wotpočnył - ale jenož wotpočnył. Na lěpše časy čakamy. Hdyž tu budža, wotrjad wocući - wšak zdonk stoji a jedna jeho hałusa sp rjenje zeleni: tež druha so zaso zazeleni.

Kelko serbskich towařstwow jenož w poslednich dźesaći lětach pomnimy ... Byłe, kćěle, hinyłe, zahinyłe su - abo so zněmčile. Kelko prócy a woporow dobrych Serbow je z nimi pokhowane - haj, hdyž so towařstwo zcuźbi - runje přećiwo nam wuwužite ... Idealna mysl bě serbske hrono wutworila, hdžež njebě ničo bylo - nětko so tam cuzbařstwo rozčahuje: štož je hórje, dyžli to prjedawše: ničo. Njemylmy so: wuhubjenje narodneho ducha džensa kóždemu serbskemu zjednoćenju hrozy hdžežkuli, njech je w srjedźiznje, njech na mjezach - kelko dobreje wole a wulkeho džěła, wo dnjo a po nocach, so tak bróji, hdyž njeje centra, kotrež žiwi a poji. A tajku prócu na lěpši wužitk stajić, tajke srjedźišća twarić a z nimi wotrjadam žiwjenje zawěšćować - je zamysł Zwjazka.

Přinoški maju być snadne, a to tak zryadowane, zo móže sobustaw zastupić do wotrjada kóždéhozkuli, byrnjež do wšěch wotrjadow było - a přinošk so njepowyšuje. Wšak wotrjady, kaž spěwaŕski, dźiwadlowy, předstajenja, koncerty zarjaduja, z kotrychž jim dokhody wukhadžuja. Su-li wudawki w přěnich časach wotrjada - na př. spěwaŕskeho na hudźbniny atd. wulke, zhromadna pokładnica, zdonkowa móšeń towaŕstwa wupomha. Tež z wobdželeńskimi lisćikami so trěbne pjenjezy zwjesć hodža. Tajke wobdželeńske lisćiki z nowinku njejsu, ale naprawa, dawno pruhowana a za dobru připóznata. Zo bych z přikładom poslužil: khwaćičanskeho towaŕstwa spěwny wotrjad tak swoje hrajadło kupi, dźiwadlowy jewišće a druhu potrebu. Wobdželenki pak su dawno wupłaćene - a hišće su pjenjezy po stach na dani, runjež so za narodna a druhe zaměry bohaće składowało było.

Wužitk a spomóženje tajkeho zdonkoweho městneho towaŕstwa za wotrjady - do wočow bije, tak jasnje so póznawa. Ćim wjetši je wužitk zwjazka za wšě serbske towaŕšnistwo. Zwjazk budže mohł rjec, z centralu, budže wutróba towaŕstwow wšěch družinow po wšěch Serbach. Zwjazk samostatnosć zjednoćenstwa w ničim podrywać nochce - ně, wón chce swoje džěci a dowěrjene towaŕstwa sylnić, z nutřka a zwonka, chce być sprócnje padacym ze stołpom a z podpjeru. Haj, združenjam jednoho zamysla so wěsta autonomija zawesćić derje hodži. Tak móža na př. spěwaŕske towaŕstwa, w Zwjazku zjednoćene, swoju pokładnicu wobkhować, do kotrejež lětnje swój pjenjez płaća za nakładowanje nowych spěwow a pod. Zwjazk chce wjazać, jednoćić, nic knježic, tyranisować. Přinošk jednotliwych towaŕstwow do pokładnicy Zwjazka budže snadny.- -

Zwjazk Serbskich Towaŕstwow wulkeho wuznama nabudže. Hlejće jeho narodnu wahu! Prjedy bu napisane, kelko 'žno móže jednotliwe towaŕstwo za swoje wotrjady dokonjeć a žiwjenju wosady w kóždym nastupanju - dźiwadło, spěw atd. - dać a dzeržeć serbski raz; ćim spomóžniši budže Zwjazk, kotryž wobejmje wšě serbske wosady, wšě Serbstwo.

Ćłowjek, njech rataŕ, njech rjemjeslnik dyrbi so džensa brjoha přimać, zo by hospodaŕscy wobstał - serbski ćłowjek tež. Zwjazk budže tež w tym zmysle nałožować swój wliw a swoju móc: k dobremu towaŕstwow, kaž jich stawow. Za rataŕske, kołojezdne a dr. towaŕstwa dospěja so při zawěsćenju, při kupjach a předawkach přihódne wuměňjenja - ćim přihódniše, ćim sylniši budže Zwjazk. - Nuzne ani njeje, zo so stajnje zhromadnje kupuje, jedna. Štóž jenož so hako staw towaŕstwa, w Zwjazku zastupjeného wopokaže, z tym tež prawow Zwjazka wužiwa.

Njewijće z hłowu! Štož so druhim Zwjazkam hodži, budže serbskemu móžno. Stóž je w džensnišim wobkhodže jenož trochu honjeny, wuznaje, zo wjele dospějemy. - A runje w tutych hospodařskich dobytках za Zwjazk nimo měry wulka wabjaca a rozšěrjaca móc leži. Ta je jemu předewšěm nuzna. Našim Serbam dyrbymy zamóc předpołožić tež widzomny wužitk, kotryž móžeš, kaž so praji, z rukomaj přimać. Tu pak jón změja. Za snadnuški pjenjez budža sobustawy telko zjednoćenstwow a wužitk z nich wjšeitkich změja!

Na kónc hišće něšto, štož by było njesprawno njenaspomnić. Najebač swoju wobšěrnosć a powšitkownosć so Zwjazk njerozščěpi na słabe hałužki, ale mócny korjeń do wšěch rózkw strowe wotnohi počěri. Te budža krute haćenje škódnym, swójbne žiwjenje podrywacym wurostkam towařstwowanja našich lubyh wěcnych susodow. Hladajće kołwokoło so! Kóždy sprawny ze styskom wuznawa, zo je w nětčišim towařšnym žiwjenju khoroba, zła, kaž rak zasakły. Kelko towařstwow a towařstwičkow! Wječor kaž wječor nekajke posedženje, kóždu božu njedzelu nekajki wulět, swjedzeńk abo zawjeselenje! Swójba, Boži dom stej pozabywanej...

Hdyž wšak njezakročimy, tajke časy a poměry tež serbskemu ludej nastanu. Cuzolubstwa je dosć w nim. Potom wšak tež: Božemje serbska pobožnosć a póćiwosć, tak khwalena - božemje, dobre serbske wašnja a počinki! Hladajće kołwokoło so! Spočatki hižo maće. Wšelacy cuzbnicy, k nam přiběžawši, ludźička často dosć mało čisteje zašłosće, za krótku dobu wjedženje towařstwow mjez nami na so storhnyć zamóžēju, dawajcy jim raz, našim narodnym załožkam a tradicijam cyle cuzy. A my so jim klonimy, hura a hajlo wołajcy za nimi běhamy a hišće jich podpjerujemy .. . Drohe wjesela, nizke duchowne a mało dobre ćelne wokřewjenja skićace, so hotuja - jenož korčmarjej k wužitku, kotryž je nam často cuza wosoba.

Štó by prajił, zo je hinak? Bratřa, čas je'wulki, zo wobaramy strachej, dobremu mjenu našeho naroda hrožacemu. Towařstwowanje w Serbach ma serbske być - a to Zwjazk chce. Njeh kóždy po mocach pomha wutworić Zwjazk Serbskich Towařstwow!

E. Bart, Lužica 1898.

169.

Protyka a protyki

Běchu protyki přecy tajke, kajkež mamy je džensa?

Njeběchu.

Hišće hač do połojcy poslednjeho stotka wužiwachu w Pomořskej na přikład tu a tam na kraju protyku najstaršeho styla. Kus drjewa to bě, do kotrehož so dny zarězowachu: džělawe dny z mjeńšim - njedzele a swjate dny z wjetšim zarězkom. Měsačkowe přeměnenja: młody měsačk atd. wuznamjenjachu zarězki z boka tutoho hłowneho rjadu zarězkow. Džělačerjo njeswědomi čitanja pomjatkowachu sebi z tajkimi zarězkami dny, kotrež běchu na knježich dworach za wěsty čas džělali. Hejtman měješe tu w knižcy pisane a jeho pisanje by potom při plaćenju mzdy z wopomnjenym řezanjom přirunane było. Podobny narězowany kij bě potajkim protyka prastarska, wisajo w kóždym burskim domje.

Po času, hdyž bu knihičišć wuslědženy, zhubjowachu so naspomnjena protyki pomału a džensa ma hižo kóždy staw, kóžde powołanje swoju protyku. Před wuslědženjom knihičišća pisachu knihi. Tak lež tehdom protyki pisachu. Mniša w klóštrach tak w modleřskej knizy na poslednju stronu pisachu protyku. Ličby dnjow stojachu ličba pod ličbu. Džělawe a swjate dny mějachu swoje pismiki. Tohorunja běchu dny, jenotliwym swjatym w běhu lěta poswjećene, woznamjenjene. Zbywace prózdne městno na stronje wupjelnachu přispomjenja wo wjedrje a hwězdach. Wzdžělani mniša tež hižo smjerć toho abo tamnoho krala, kejžora, biskopa zapisowachu: jara wažne to w mnohim připadže za stawizny. Tež zarjadnistwa městow khowaju podobne zapiski. K tomu wužiwachu, kaž mniša poslednju stronu nabožnycli knihow: tući - poslednju wšelakich zakonikow a pod. To wšak pak běchu drje protyki, ale nic za šerši lud, ale jenož za tón, tamny kraj, za te, tamne městno. W šuli mějachu tohodla džěći nimo druheho tež cyle mechanisku protyku z hłowu wuknyć. Slabšim džěćom wučerjo mjenje swjatych dnjow wuknyć dawachu a hišće jim je w hrónčkach poskićachu.

Hinak bu, hdyz w 15. stotku knihi čišćeć počachu; nětko wukhadžachu tež čišćane protyki. Tute woprijachu pak tež wšelake lékařske srědki, wosebje wěšćenja do přichoda. Tehdy běchu tež najslawniši lékařjo přeswědčeni, zo maju hwězdy a jich khód wulki wliw na zemske wecy: hač budže wójna, drohota, mór. Wšelake operacije zložowachu lékařjo po khodže hwězdow. Hišće džensa nakhadžamy druhdy w protycy powucenjo, hdy ma so to a to

naložować, što ma so stać, hdyž je młody abo poľny měšačk. To su powostanki z tamnych časow. Dale stojachu tam wěšćenja a činjachu protyku jara wažnu. Kralowje a kejžorowje, wučeni a njewučeni, bohaći a khudži wěšćenjam wěrlachu. Wšitcy so bojachu - hdyž pak potom připowědžene njewjedro, mór, wulka woda abo boži woheń njepřindže - wjeselachu so. Njedziwajo na wšo to, wěšćenjam kruće dale wěrychu.

W protykach bě rada, wotrada, kak mohła so někotražkuli khorosć zahojíc a čwela wotstronić. Kaž meješe tehdom kóždy bohaty hrabja, zemjan, swojoho hwězdarja, kotryž přichod we hwězdach widžeše: tak słužeše prostym ludžom protyka. Ta we wšem wědžeše radzić a pomhać. Z tym so sta, zo buchu protyki najznačiše knihi. Z nich čitaše ratař, hdy ma žito syć, polo hnojić, skót kupować a předawać. Tam kóždy zhoni, hdy ma něšto twarić, nowu drastu so woblekać, krew' komu pušćeć. Haj, w berlinskej protyky z lěta 1766 su dny, k třihanju nohcow a włosow najpřihódniše z ćerwjenym čišćom wuznamjenjene. Znata je tež stara medicinalna protyka hwězdarja Hoeflera, w kotrejž na lěto 1524 připowědži lijeńcu a końc swěta. Tež mnozy lékařo podobne protyki wudawachu. Tak bě w Sakskej wosebje Dr. Wolmarowa, w Pólskej a Pruskej Misocariowa rada měta.

Čas postupowaše a z nim tež protyki. Recepty a wěšćenja wšak wostachu hač do 17. stotka. Džensa wězo je protyka nuzna a třebna na wsy tak kaž w měsće. Protyka žnjeje tež lubosć a druhdy nakhadžeš „knihownjú“ na wsy ze samych protykw zestjano. Protyka dóstawa čestne mjeno a městno w domje.

Tohodla pak njech tež naše serbske protyki přinošuja nastawki, kotrež zaslužuja, zo kóždy dzeń na nje pohladaš. Njech su originelne, wosebje pak spisane w narodnym duchu. Njech wuča wo narodnych potřebnosćach a přislušnosćach, dawajo nic jenož dobre napominanja, ale tež přikłady! Njech přinošuja w tym duchu to najlěpše a hdyž nimamy na serbskej zemi snadź bohužel tajkich powědančkow a rozprawow, to sahnmy do susodnych bratrowskich literaturow. Z tym potom protyki budža tež nam přeco a přeco powědać ze scěny: Budźmy prawi, cyli Serbjo!

Jan Andricki, Łužica 1903.

170.

Julius Caesar

Struhlohra w 5 jedn. IV. jednanje, 2 wustup.

Torhojšćo. Brutus, Kassius a lud wustupi.

Měšćan:

My wusprawńjenje wot was žadamy.

Brutus:

Tuž pójće, přěćeljo, a pos'chajće.

A zastupy tam džělće ludowe.

Štóz na mnje pos'chać chce, njech wostanje,

Štóz hić pak z Kassijom chce, njech

Tam za nim dže - -

A zjawne winy słyšeć budžeće

Za Caesarjowu smjerć.

Prěni měšćan:

Ja słyšeć pak

Chcu Bruta tudy.

Druhi měšćan:

Tak přirunaći potom móžemoj,

Što tón a tamny ludej prajił je.

(Kassius z džělom ludu wotstupi. Brutus stupi na rěčnjěrnju.)

Třeći měšćan:

Hlej, Brutus hižo stoji tam! Budź měr!

Brutus:

Haj, měrni budźće do kónca!

Romjenjo, krajenjo, přeceljo! Posłuchajće na moje słowa, a mjelčće, zo mje słyšíte; wěfće mi mojeho mjena dla a dźiwajće na nipju česć, zo wěriće. Sudźće mje po swojej mudrosći a zbudźće rozom swój, zo mje čím lěpje sudziće. Jeli so w tutej zhromadźiznje štó namaka, kiž by tak prawje wěrný přecel Caesarjowy był, tomu ja praju: nic mjeńša, hač jeho, je Brutowa lubosć k Caesarjej. Hdyž so tutón přecel potom praša, čehodla je so Brutus přećiwo Caesarjej zběhnył, ja wotmolwju: nic tohodla, zo sym Caesarja mjenje, ale zo sym Romu bóle lubował. Byšće radšo chcyli, zo by Caesar žiwy był, a wy jako wotročcy wumrěli, hač zo je Caesar mortwy a wy sće jako swobodni mužojo žiwi? Dokelž mje Caesar lubowaše, jeho woplakuju; zo bě zbožowny, mje zraduje; dokelž bě mužny, česću jeho; ale dokelž bě knježenja lakomny, sym jeho morił. Tu su sylzy za jeho lubosć, radosć za jeho zbože, česć za jeho mužnosć, ale smjerc za jeho knježenja lakomosć! Štó je tudy tak nizki, zo by chcył wotročk być? Je tu jedyn, njech řeči, přetož jeho sym ranił. Štó je tudy tak hruby, zo njeby Romjan chcył być? Je tu jedyn, njech řeči, přetož jeho sym ranił. Štó by tudy tak njekničomny był, zo njeby swoju wótčinu lubował? Je tu jedyn, njech řeči, přetož jeho sym ranił. Zastawam khwilku a wotmolwjenja wočakuju.

Wšitcy:

Tu njeje nchtó, Bruto, nchtó, nchtó!

Brutus:

Tak nikoho ranił njejsym. Ja Caesarjej wjacy činił njejsym, hač štož maće wy Brutej činić. Kak je so z Caesarjowej smjercu mělo, je na Kapitulu zapisane, jeho slawa njeje zmjeńšena w tym, hdžež bě wulki, ani jeho wina powjetšena, za kotruž je smjerc ćepił.

(Antonius a druzy wustupjeju z Caesarjowym ćělom.)

Tu ćělo njesu, wobžarowane wot Marka Antonija, kiž hač runje na Caesarjowej smjerci džěla nima, budže tola jeje dobrotu wužiwać, přez to, zo w nowym zarjadowanju hódnosć dostanje. A štó wot nas njeby tež hódnosć dostał? A z tym zaroćenjom wotstupju, zo kaž sym svojeho najlěpšeho přecela za zbože Romy mórił, tak tež tutón kalač na sebje samoho naložu, hdyž budže so wótčinje spodobać, moju smjerc žadać.

Měšćenjo:

Budź žiwy, Bruto, slawa, slawa tebi!

Prěni měšćan:

Joh' domoj wjedźće w čahu slawnostnje.

Druhi měšćan:

Jom' sochu stajće w rjedže džědowskim.

Třeci měšćan:

Njeh wón je nětko z Caesarjom!

Štwórty měšćan:

Štož dobroh' było je na Caesarju,
Njeh w Brutu krónu dostanje.

Prěni měšćan:

Haj, jeho
Dom wjedźmy z wjes'łym wyskom slawnostnje.

Brutus:

Krajenjo - -

Druhi měšćan:

Měr! Čicho!

Brutus:

Mi, přeceljo, hić dajće samomu,
Nětk domoj, wy pak tudy wostańće
Mi k woli pola Mark-Antonija!

Česć wopokažće ćělej Caesarjowom',
Tež česće řeč, kiž Mark-Antonius
Po našim samsnym přizwolenju nětko
Tu dzeržeć budže k sławje Caesarjowej
A nchtó z města njezdal so hač ja,
Dónž z řeču njeskónči Antojiius. (Wotstupi.)

Prěni měšćan:

Tuž wostańmy a wusłyšmy, što nětk
Nam prajić budže Mark Antonius.

Třeći mešćan:

Njech postupi džě tam na řečnjeńju.
Měr! Kedžbu! - wustup wšak, Antonijo!

Antonius (na řečnjeńju stupiwši):

Ja Bruta dla mam přislušnosće k wam.

Štwórty měšćan:

Što wón wo Brutu řeči?

Třeći měšćan:

Wón praji, zo ma přislušnosće k nam
Dla Bruta.

Štwórty měšćan:

Přec' njech pěknje hlada so,
Zo ničo zleho njerěči wo Brutu.

Prěni měšćan:

Tyran je Caesar był.

Třeći měšćan:

Haj to maš prawje!

A zbožo je, zo jeho wotbychmy.

Druhi měšćan:

Měr! Čicho! Tuž nětk tola posl'chajće,

Što prajíc móže nam Antonius.

Antonius:

O lubi Romjenjo - -

Měšćenjo:

Měr budź a čicho!

Antonius:

Wy přeceljo a lubi Romjenjo,

Nětk khilće wuši ke mni, posl'chajće,

Pohrjeb chcu zhotowaći Caesarjej,

Nic khwalić jeho.. - Stož zloh' činimy,

Nas přežiwi, to dobre husto pak

So z mortwym ćělom našim pohrjebje -

Tež z Caesarjom budź tak. Wšak jeho wam

Je sprawny Brutus husto wobskorzał,

Zo knježenja bě łakomny. Hdyž tak

Je přešoł so, był je to ćežki hrěch,

A ćežku zapłatu je Caesar dał.

Po dowolenju Brutowym a tych,

Kiž z jeho towařsemi su (hlaj, wón

Je sprawny muž a towařsojo tež)

Směm Caesarjej ia dźeržeć ćělnu reč.

Wón bě mój přecel wěrnny, prawdziwy,

Hlej, ale Brutus jeho wobskorža,

Zo sebi knježstwo chcyše připrawić,
A Brutus sprawny, čestny čłowjek je.
Do Romy Caesar jatyh přiwjedže,
Jich wjele, a z jich wulkim wukupom
Tak statne pokładnicy napjelni.
Bě tole snano škódna lakomnosť?
Při nuzy khudych Caesar plakaše:
Ja měnju z twjerdšich wutkow džělany
By dyrbjał čłowjek być, kiž knježić chce.
Hlej, ale Brutus jeho wobskorža,
A Brutus sprawny, čestny čłowjek je.
Sće wšitcy widželi, kak třikróć jom'
Na Luperkalach krónu poskićach,
Kiž bu wot njeho třikróć zacpěna.
Je znamjo to snadź knježstwolakomstwa?
Přec' Brutus joh' pak toho wobskorža,
A bjez dwěla muž sprawny Brutus je,
Tež nochcu słowam řečec napřečo,
Kiž Brutus řečał je; mi słuša so,
Zo tudy jeno wupraju, štož wěm:
Sće wšitcy lubowali Caesarja,
A z połnym prawom to; što wadži wam
Nětk hófko žarować wo jeho smjerć
Je rozom čeknył k džiwim zwěrjatam
A čłowske bydła snano wopušćil? -
O lubi, mějće ze mnu sčérpliwosć!
We kašću leži moja wutroba
Tam z Caesarjom, a tuž ja zamjelknu,
Dónž wona wot tam zasy wróci so.

Prěni měščan:

Po mojim zdaću wjele rozoma
We jeho słowach je.

Druhi měščan:

Haj, Caesarjej,
Hdyž prawje sebi wšitko wobmysliš,
So tola wulka křiwda stała je.

Třeći měščan:

Boh' skorženo! Haj, kmótře, mi so tež
Tak byc zda. Snano wjele hórši nětk
Na jeho město přińdže! Božedla!

Štwórty měščan:

Sće słyšeli? Wón krónu zacpił je.
Tuž tola njebě knježstwa lakomny.

Prěni měščan:

By bylo tak, to by drje hubjenje
So zešlo tomu a tež tamnemu.

Druhi měščan:

O hlejće! Wbohi muž, kak jemu woči
Wot hófkich sylzow čerwjenitej so.

Třeći měščan:

Zawěrnje lepšoh' muža nimaće
We cyłym Romje, hač Antonija.

Štwórty měščan:

Měr! Kedźbu! Wón zas rěčeć počina.

CLASS=„osoba“Antonius:

By wčera hišće swětej napřečo
So Caesar stajić mohł, a džensa wón
Tu leži mortwy, ani prošeř so
Wjac' k počesćenju před nim njeķlonja.
O knježa, hdy bych waše wutroby
A waše mysle nětko zmućić chcył,
Bych křiwdu cinił Brutej, Kassijej,
Kiž staj, kaž wěsće, sprawnej čłowjekaj.
Ne, njechcu teju knjezow zrudzići,
Chcu radšo křiwdzić morwom', sebi, wam,
Hač zo bych jimaj znapřećiwił so. -
Hlaj, tudy w rucy dżeržu pergament,
Ma pječat Caesarjowy, nam'kał sym
Jón zamknjeny we jeho kamorje.
Je Caesarjowy wotkaz. - Krajenjo!
Hdy byšće wjedźeli, što steji w nim -
Ja pak to čitać nohcu, wodajće -
To byšće šli a rany košili
Nětk smjertne Caesarjowe, rubiška
W krwi swjatej jeho sebi mačeli,
Wo włósku z jeho hłowy prosyli,
Ju zwostajiwši svojim potomkam
Kaž drohi namrěwk k wěčnom' pomnejću.

Štwórty měščan:

Jón słyšeć chcemy: wotkaz čitajće!

Wšitcy:

Haj, wotkaz, hnydom čitajće!

Jón słyšeć chcemy: wotkaz Caesarjowy!

Antonius:

Wam čitać njesměm, lubi přećeljo,
Wy wjedźeć njesměće, kak Caesar was
Je lubował, wy njejsće z kamjenja,
Tež z drjewa nic, ně, jeno ludžo sće.
A tuž by strašnje zahoriło was
A zblazniło, hdy byšće wědzeli,
Što Caesarjowy wotkaz wobsaha.
Wy zhonić njesměće, što stoji w nim,
Wy wědźeć njesměće, zo herbja sće
Wy Caesarjowi; što by nastało,
Hdyž wam by tole přišlo k wědženju!

Měšćenjo:

O čitajće nam wotkaz, Mark Antono!
My chcemy wědźeć, što je wotkazał
Po swojej smjerći sławny Caesar nam.

Antonius:

So sćeřpnyć njechaće a počakać?
So překhwatał sym, zo sym rěčał tak.
So boju, wobskoržił sym sprawnych mužow,
Kiž morili su Caesarja. Mam strach!

Štwórty měšćan:

Su přeradnicy! Sprawni mužojo?!

Wšitcy:

My chcemy wotkaz słyšeć! Wotkaz! Wotkaz!

Druhi měšćan:

Su wšitcy njechrnanicy! Mordarjo!
Nam zjewće wotkaz! Wotkaz zjewće!

Antonius:

Mje nuzujeće wotkaz čitaći?
Nó, tak so stupće wšitcy do koła
Tu wokoło džě mortwoh' Caesarja,
A dajće pokazać mi toho wam,
Kiž wotkaz sčinił je. Mam dele přińc
Ja k tomu k wam? Je waša wola to?

Wšitcy:

Haj, stupće dele!

Druhi měščan:

Dele stupće k nam!

(Antonius z rěčnjefnje stupi.)

Třeći měščan:

Wam dowolimy rad.

Štwórty měščan:

Do koła stupće so! Do koła!

Prěni měščan:

Wot marow, čěła trochu wotstupće!

Druhi měščan:

Anton'jej z puća! Mužej hódnemu!

Antonius:

So nječišće tak ke mnje! Stupće přeč!

Wšitcy:

Jom' čínće měštno! Nazad! Z puća!

Antonius:

Hdyž maće sylzy, nětko płakajće!
Wam znaty je tón płašć. Ja spominam,
Hdyž přeni króc jón Caesar nošeše,
Na lětnim wječoru we stanu bě,
Bě runje Nervijow wón porazył. -
Tu je jón překłół kafač Kassija -
A tajku džěru Kaska sčinił je!
Tu Brutus překłó, lubowany syn;
Hdyž wrócił bě wón kafač zaklaty,
To poča puzolić so ćopła krew'
A z wotewrěnych durjow běžeše,
Kaž chcyła hladać, hač je Brutus był,
Kiž wonka klepaše tak njecunje,
Haj, Brutus - Caesarjowy lubostnik!
A kak bě lubowany, Bóh je swědk!
Bě rana Brutowa najhórša wšěch;
Hdyž toho kafač Caesar wuhladny,
To jeho přemó njedzak bóle hac
Brón přerady, so zlemi wutroba!
A płašć pred woci sebi sćahnywši -
Při znamjenju Pompeja polatym
Z krwju jeho - padny wulki Caesar naš.
O kajki pad to běše, krajenjo!
Tam ja, tam wy, tam wšitcy padnychmyl
A krwawna přerada bu z knjezom nětk.
Wy płakaće, móc želniwośće je
Was přewinyła, sylzy krasne su,
Kiž mojej woči płakać widžitej.
Wy dobri! Sylzy hižo do wočow

Wam stupaju, hdyž płašć 'nož widziće,
Płašć Caesarjowy krwawny; hlejće tu
Wón sam pak leži, hroznje překlóty
Wot přeradniskich kałačow.

Prěni měšćan:

O zrudny postup!

Druhi měšćan:

Sławny Caesarjo!

Třeći měšćan:

Dnjo poľny njezboža!

Štwórty měšćan:

Wy njekhmanicy, mordarjo!

Prěni měšćan:

O krwawny pohlad!

Měšćenjo:

So wječmy! So wječmy! Preč - pytajće - palće - zapalejće - pjeřće - mořće - ani jednoho
přeradnika žiweho njewostajće!

Antonius:

Nic čekać, wostańće tu, krajenjo!

Prěni měšćan:

Měr! Čicho! Posľchajće na jeho řeč!

Měšćenjo:

Jeho slyšmy - jeho scěhujmy - z nim wumrějmy!

Antonius:

Wy lubi přeceljo, so njedajće
Přez moje słowa k strašnom' zbežkej hnuć!
Wšak sprawni ludžo skutk su wuwjedli.
Drje njewem, kajka tajna złoba je
Jich k tomu wabiła, su sprawni pak,
A wěřće, wam wšo bórzy rozkładža.
Mi njeje móžno zhrěć wam wutroby,
Ja njejsym řečnik, kajkiž Brutus je,
Sym - kaž mje wšitcy znaja - prosty muž
A sprawny přecel, to tež wědža ći,
Kiž dowolili su mi řećeć k wam.
Ja nimam wćipa, slowow, hódnosće,
Tež nimam wuraz, přednošk, řeće šik,
Zo bych do zahorjenja přiwjedł krew'.
Stož hižo wěsće, prosće powědam,
Wam pokazuju rany Caesarjowe
A rany něme za mnje řećeć dam.
Bych ja był Brutus, wón Antonius pak,
To by Antonius tudy stał, kiž by
Was mócnje zahorił, a jazyk, řeč,
Dał kóždej ranje Caesarjowej, tak,
Zo bych z tym so same kamjenje
We měsće Romje k zbežkej zbudžile.

Wšitcy:

So zběhńmy!

Prěni měščan:

Brutowy dom zapalmy!

Třetí měšćan:

Preč! Póje! Přeradnikow pytajće!

Antonius:

Na słowčko hišće, lubi krajenjo!

Měšćenjo:

Měr! Čicho! Rěčće, sławny Mark Antono!

Antonius:

Wy k džělu džeće, njewěšće pak što,
Z čim Caesar wašu lubosć zasłuža?
Ně, wy to njewěšće, tuž praju wam:
Na jeho wotkaz pomńće, přeceljo!

Měšćenjo:

Zawěrnje wotkaz! Słyšće! Wostańće!

Antonius:

Hlaj, Caesarjowy wotkaz tudy wam
Ja předpołożam z jeho pječatom.
W nim wustaja so kóždom' Romjanej
Po hłowje drachmow sydomdžesać pječ.

Druhi měšćan:

O hódny Caesarjo! - Haj, pójmy nětk
A wječmy so za jeho smjereć!

Třetí měšćan:

O kralo Caesarjo!

Antonius:

Mje doslyšće!

Měšćenjo:

Měr! Čicho!

Antonius:

A wjac' 'šće: Wón je swoje hrodžišća
A khłódnicy, kiž hodža zamknyć so,
A derje plahowane zahrody
Na ľeweje stronje Tibra daril wam
A wašim potomnikam na wěčnje,
Zo byšće tam po swojej spodobje
So móhli rozkhodžeć a zabawjeć.
Haj, to bě Caesar: hdy so wróci zas?

Prěni měšćan:

Ach, ženje, ženje! - Prečku! preč!
Na wonym swjatym městnje z płomjenjom
Nětk spalmy čěło, potom zapalmy
Z nim domy přeradnikow, mordarjow,
Tuž zběhněće čěło!

Druhi měšćan:

Woheń přinjesće!

Třeci měšćan:

Wšě ławki roztorhajće!

Štwórty měšćan:

Sydła tež,
A klamy, hětki, wšitko ztorhajće!

(Měšćenjo z ćělom wotstupja.)

Antonius:

Njeh takle nětko dale pleće so! -
Haj, njezbožo, we běhu sy; so wal
Pak tam pak sem, na katruž stronu chceš!

W. Shakespeare. Přel., J. B. Pjech.

171.

Naše dźiwadlo

Lěta 1862 so w Budyšinje na „Třěleřni“ přenje serbske dźiwadlo hraješe „Rohowin Štyrirohač“. Dr. Handrik-Ćěsla, kiž džensa w Neveklovje w Čechach jako lékař skutkuje, bě hru do serbsčiny z V. K. Klicpery přeložil. To bě nadobny skutk serbskeho studenta.

A naši studenća wostachu tež dale pěstowarjo serbskeho dźiwadła. Tři mjena so w pozdžišich lětach wosebje často na polu serbskeje dźiwadloweje literatury zjewjuja: Arnošt Muka, Jakub Bart a Mikławš Žur. Muka přeložowaše swoje hry „za dźiwadlo serbskich studentow“. A studenća hrajachu tute hry a poskičachu z tym serbskemu ludej docyła nowu zabawu. Lud krasnosť serbskeho dźiwadła bórzy zapřimny, a dołho nejtraješe, zo tež serbske towařstwa započachu serbske dźiwadlo hrać. Jaseńčanska Kat. Bjesada hižo přez 30 lět serbske dźiwadlo pěstuje a haji. Tajcy stari hrajerjo su tež Radworčenjo, Khwaćičenjo, Bukecenjo. Wjele so džensa hišće powěda w Njeswadćidlanskich wokolinach wo sławnym serbskim dźiwadle něhdušeho serbskeho towařstwa z Zarěčr. Tež zašla Budyšinska „Bjesada“ słuša do tych towařstwow, kiž přenje stupachu na serbske jewišćo. Bórzy nastawachu nowe narodne towařstwa - a z nimi rosće tež serbske dźiwadlo. Pomału přiběraše tež serbska dźiwadlowa literatura. Džensa dobywa so serbske dźiwadlo dobyćeŕscy do wšěch serbskich wjeskow. Bohu džak! Jenow Delnjej Łužicy błudzi serbske dźiwadlo hišće jako khuda, wopušćena

syrota wonka w howrjacej nocy. Zrědka hdy smě wbohe džěco ně dže do rozswetleneje sale zastupić. Ale da-li Bóh so tež tam bórzy jeho wumožnik zjewi!

Dokelž je naše džiwadło woprawdže jara wažny faktor w našim narodnym hibanju, zalěži wšěm swěrnym wótčincam wjele na tym, so so wone pěstuje a haji.

Wo znowanarodženje serbskeho naroda ma serbske džiwadło njeprějome a wulke zaslužby. We wšelakich stronach je so serbska myslička zas a zas raznje a jasnje docyła jenož z jewišća ludej předowala, a lud je tomu rozumil. Někotryžkuli serbski pachoł, někotra serbska knježnička njejstaj w šuli bohužel ani serbskeho pismika wuhladałoj, při hraću serbskeho džiwadła pak staj pěknje serbski čitać nawuknyłoj. Naše jewišćo je tuž mohł rjec naša narodna šula. Nic jeno čitać so naš mlody lud tam nawuči, wón tež nawuknje dobru a najlěpšu serbsčinu rěčeć a wužiwać. Tohodla budž to stajnje přenja zasada našich spisowacelow: Na naše jewišćo słuša riaplěpša a najčisćiša serbska rěč, dokelž ju lud wuknje. Při wuknjenju serbskeho džiwadła zeznaje so naša młodžina ze serbskim pismowstwom a přiwuknje je lubować a podpjerać.

Zdžěla samsne dobytki ze serbskeho džiwadła ma tež připoslušacstwo. Tež wono wuknje w džiwadłe dobru serbsčinu česćić a lubować. Naše džiwadło pokazuje našemu ludej často hladadło, zo by w nim spóznał, kajki njesmě być. Pomyslće sebi na př. na burske hry „Na wuměnk“ a „Burska krew“ a druhe. Džiwadło wuču lud we swojich historiskich hrach spóznać swoju zańdženosć.

Serbske džiwadło je našemu ludej kužoł njezkaženeho wjesela a přistojneje zabawy, dokelž so našemu ludej jeno dobre hry předstajeja. A w tom hižo leži wjetša hódnosć serbskeho džiwadła na našich wsach, dokelž wo němskim džiwadłe - tež pola nas! - so to stajnje bohužel rjec njehodži. Čłowjek njeby skoro wěrił, zo móža Serbja něšto tajkeho hrać a sebi wobkladować, kaž je so to hižo na cuzorěčnych bjesadach w serbskich wsach stawało. Serbske džiwadło haji tuž pódla narodneho zmyslenja tež dobre, přistojne wašnja našich wótcow. O, zo by to wostało wěčnje tak! Serbske džiwadło podpjera widžomnje serbske pismowstwo. Žadyn džěl našeje literatury njeje tak płódnje so wuwil kaž džiwadłowy. Mamy džensa juž přez pjećdzěsat čišćanych serbskich hrow! A kelko jich leži hotowych a jeno čaka na šćedriwych nakładnikow!

Naš wutrobny džak słuša tphodla wšěm tym česćehódnym mužam, kotřiž su w prjedawšich časach započeli serbske džiwadlo hrać. Woni su nam drohotne herbstwo zawostajili, kotrež chcem my, dale a bóle wutwarjene a wudospołnjene, jónu přepodać svojim potomnikam, zo by nam Serbstwo njezhinyło.

Fr. Kral, Naše džiwadlo.

172.

Na Hrodzišću

Činohra w 5 jednanjach.

I. jednanje, 3. wustup.

Miliduch

(zamysleny steji; potom pócnje samemu sebi):

Što?! So dlěje tajić njehodži
tyšny strach a bojósć w wutrobje!? -
Hrozna mysl, kiž we mni hobrscy
stawa, ducha česnje putajo,
duše horjatej' proh překroči,
do skutka so přewobroči, lud
bědny puta putać nječasne!? -
Hižo njehodži so rozćepić
wacy njenasytnej hłowisko,
zničić dych jej' klamy zahubny!? -
Abo dyrbi, - dyrbi zahinyć
kwětka na honach na połobskich
zbožoplódna złotej' swobody,
wotročkowstwa nosyć hanibnu
kwaklu serbske ramjo swobodne!?!- -
Tola slyš pak Franko tyranski,

za swědka budź ty mi Pjeruno!:
Doniž jedno ramjo mocy změje
přimać brónje so, dóńž posłědnja
krewje krjep ze storhowatej' kipić
budže wutroby, Serb wótcne budže
maćeć hona z krewju kurjatej,
zo by kćěła kwětkka swobody. -
A ty, mječo mój, kiž wjesoły
kupał sy so w krewi njepräčelskej,
smjertne rany rył do wutrowow,
namrěty po rodže swobodnym,
pycha dawna mjenow Serbam swjatyach,
nihdy po bjedru njeswobodnym
nješčerč, skiwlo žalósć wotročstwa;
radšo do mojej' so wutroby
zaryj a so we mni na kruchi
złamaj ze zlamany Serbowstwom! -

4. wustup.

(Miliduch je so za blido sydnył a woblico do dłónje zaprěł; Brónmil z durjemi na lěwicy do jstwy stupa.)

Brónmil:

Na dworje žno žada ryčerstwu
wójniwosć do zjězdźowanja, jenož
twojeho mi čaka rozkaza. -
Što! - Ty zrudny!?! - Džensa!?! - Při kwasu!?!
Radosć woko błyska kóždzičke
na Hrodžišću, sydłu kralowskim;
kajki česni stysk to wutrobu
jeno twoju!?! -

Miliduch:

Radosć z domom je
na Hrodzišću wysk a wjesele;
ach pak budže dzeń, dzeń zahuby,
a na hrodže Miliduchowym
zrudoba b'dže šepać z wječora
wokoło tych stołpow rozbitych
mjena Milec rodu kralowskeho,
a b'dže z hrodu toho kralować
z horda ludam serbskim němski Frank.

Brónmil:

(tež so sydajo):

Z ćežkej myslu wulka wutroba
bėdzi so ći džensa; tola nihdy
njezaswitnje bėdonošny dzeń
sydłu Milec rodu sławnemu.
Hišće rodzi statne serbska zemja
ryćerstwo, krew' serbska po žiłach
hišće šumi rjekam swobodnym,
a mysl žadosćiwja swobody
po stawach so mójnje rozliwa:
a kćew rjeńši khrobloh' ryćerstwa,
Wjelesław, kaž z njebjes Porywit,
kitać budže korjeń swobody,
tónle hród, ze swojej wutrobu,
mužnych Milec mjena dostojny.

Miliduch:

Znaju, znaju pychu ryćerstwa,
widzał wójniwość sym rjekowsku,
spytał sylność krutych ramjenjow. -

Tola podarmo so wobara
law, hdyž na sto wjelkow na njeho.

Brónmil:

Haj, law jedyn, ale cyły ród!

Miliduch:

Tež so wjelkow njedowobara.

Brónmil:

Tež nic cyły ród?!

Miliduch:

Hdyž jedna mysl
na wjelki móc lawsku njewjedže. -
My smy na stajnosći w překorach:
na wójnu šće ženje jedna mysl
wjedła njeje splahi přezjedne,
a drje nihdy ludy połobske
přećiwo tym Frankam njestaja
přezjednosť, škit njepřeražliwy,
kaž by ćežiło nad našej zemju
Čornoboha hrozne pokleće.

Brónmil:

Swobodnosť sej splahi swoju haja,
kaž to było hižo za starsku.

Miliduch:

Zmylk zmylk wostanje tež prastary.

Brónmil:

Zmyłk? - To dziwny zmyłk! Traš přez črjody
wójnskich ludow njewurubałe
puć sej splahi naše daloki
wot Wólgi hač k Łobju našemu!?

Miliduch:

Črjody rozdrjebjene přewinyć,
skutk to njewulki.

Wjelesłow

(kotryž je njepytņjeny zastupił a jimaj hižo khwilu připosłuchał):

Skutk njewulki, ale Frankow wotmach wotrazyć! -

Brónmil

(postawajo a so na Wjelesława wobroćejo):

Frankow tež so Serbja njestróža.
Štó naš z ruku k bróni hotowy
njebył do boja za lud a kraj,
do boja za statok namrěty?!

Wjelesław:

Ale štó tych rjekow powjedže?

Brónmil:

Kóždy swoju črjódu wójwoda.

Miliduch:

Rozkora jim budže wjednica,
dobyće pak kwakla wotročstwa.

Brónmil:

Serbsku brón a khrobłósć přewinyć
Frankojo!?! - Ha! kajke hanjenje!

Miliduch:

Rozkora ju naša přemóže,
Frankam puć na knježstwo wuruba - -

Brónmil:

Ha twój zamysl! Ród chce kralować
Milec splaham wšitkim sam!

Miliduch:

Štó to praji!

Brónmil:

Wzac chceš Serbam swobodu,
ródny lud swój měć za wotročka!

Miliduch:

Prawa ludam rosće swoboda
ze zakonja. - Jedne kralestwo
rune płodži prawo kóždemu.

Brónmil:

Kajka lesna řeć!

Wjeleslav:

Wo susoda
susod wuknyć dyrbi rozumny,
ze samsnej so brónju wobarać
jeho bróni. - Přichod njewěsty

naš, dóňž jedyn kral a jedyn Bóh
njebudže wšëm splaham poľobskim...

Miliduch:

Swobody row zažny serbskeje
samostatnosć budže splahowa...

Brónmil:

Běda! Cuze wašnje, Bóh ...!

(Wrótnik z wěže zatrubi a móst so přez přerow pušća.)

Wjelesław:

Što to!? -

Wrótnik zatrubi a mostowy
šćerči rječaz!

Miliduch:

Hosćo doješli
k nam juž ze wšěch hrodow, hrodžišćow.

J. Čišinski 1880.

173.

Rozhlad a wuhlad

Tak smy póznali, zo běchu Serbja něhdy wulki lud, skóncnje pak mały, ale zo tola jako wosebity narod čas swojeho narodneho znodarodjenja dočakachu. Na tej zemi, hdžež su Serbja wot starodawna autochtonojo, wobsydluja hišće rjany kruch kraja. Tu dđerža so jako druge mjeńše ludy w swojich stronach na přikład Rhaetoromanojo abo Ladinojo, Islandženjo

a Friaulojo, abo podobnje jako kolonistoj z wjetšich ludow, wot wótciny zdaleni, na př. Němcy w Sedmihródskej a druhdze, Armenojo, Grekojo a druzy.

Prawo swojeho byća maju jako druzy po božej woli, dostojnosći žiwjenja přihotuja sebi sami z darami wot Boha datymi, a ze swojey prócu a wutrajnosću. Cyrkew a stat z jich byća žadneje škody nimatej; Serbja su swěrní wuznawarjo swojeje wěry a lojalni poddani, štož je wobojaj wyšnosć wjele króć připóznała.

Wjele stow lět hižo wěšća Serbam poněmcenje a w nowišim času su tajcy falšni profeci časćiši. Jedni praja: Serbja zhubja swoju narodnosć, dokelž Němcow po procentach bóle přibywa dyžli Serbow, ale woni njepřirunuja němske wsy ze serbskimi wsami, ale městske wobydlerstwo z wjesnym a wuča njekřescansku wučbu, zo dyrbi wšudže wjetši lud mjeńšemu ze zaničenjom hrozyć. Druzy rjeknu: nuzowana šula poněmči Serbow; ale tajke šule mamy hiža wot l. 1835. Zaso druzy powědaju: Železnicy dopomhaju poněmcenju; ale tajke přerězujaj naš kraj tež hižo wot l. 1846. Hišće druhim je powšitkowna wojejska winowatosć jako wěste znamjo poněmcenja; ale w Pruskej dokonjeju ju Serbja hižo wot l. 1813 a w Sakskej tež wot 1849. Někotremu zda so zakon wo swobodnym přesydenju přihódny srědk za poněmcenje, a něhdžežkuli poserbšća so džěci přičahnywšeho Němca. Najwjetši triumf měnja swječić, štož praji: Serbsčina zańdže, dokelž njeje khmana, zo by nowišu zdžělanosć rozšěrjaj. Rozom a pedagogika pak wučitej, zo so ludej intelektualna a moralna zdžělanosć po najbl žšim puću wudžěluje z jeho wótcowskej řeču. A tež wyšša zdžělanosć hodža so, jako z kóždej drugej, ze serbskej řeču rozšěrjeć. Hdyž so wučeni poprócuja, móžaj serbsku řeč znajmjeńšaj ze wšěmi wurazami wuhotowac, kotrež su na srjedžnych šulach trěbne. Tak hodži so wjele za zdžělanosć skutkować, byrnje najwyššaj zdžělanosć so potom z pomocu němskeje abo drugeje słowjanskeje dokonjaj. Němsku řeč nawuknu Serbja w šulach a serbskaj řeč je jim kluč k druhim słowjanskim, wosebje k pólskej a českej. Za přirunanje z druhimi je tež serbskaj khmana!

Často so wo zdžělanosći jednotliwych Serbow wopak rozsudzuje, hdyž so na př. němscy měšćenjo z wjesnymi Serbami přirunaju! Serbja su w swojim powołanju runje tak zdžělani jako druge ludy w samsnym. Tohodla praji z prawom cuzy wučenc - profesor A. N. Pypin - wo serbskich spisowarjach, zo ze serbskej řeču wědomosć a moralnosć do luda přinjesu, a zo z małymi srědkami džělo wukonjeju, kotrež wšitku česć zaslužaj.

Něhdžežkuli so z mocu džěła na poněmčenje, kotrež pak njeprawda wostanje před sprawnym Bohom a rozomnymi ludźimi. W šulach nałożowane namócne němčenje je wobškodjenje duchowneho žiwjenja, system wohłupjenja a wodžiwjenja, jako je wjelekróć dopokazane. W žiwjenju wotrostłych je němčenje často na njerozumnej hordosći založene a zadžěwa prawej kulturje. Sprawni Němc a přećel serbskeho ludu, dr. Sauerwein, tohodla z pohladom na němcowarjow přezcylnje praji: „Nětčiši splah, kotrehož čłowjeski rozom a strowe čuće so skazytej, njemóže swojim džěcom zawostajić, štož je sam zhubił!“ Wo dalšim žiwjenju Serbow pak reči takhle: „Jeno telko prajmy, zo tajki lud, tak strowy na čěle a duchu, - lud z tajkimi mlodymi hišće přeco nowymi narodnymi pěsnjemi - lud z tajkej žiwej a w cyłym swojim žiwjenju so wopokazacej poeziju, - lud, kiž tajke originalne pěsnistwo jako na př. Zejlerjowe a Kósykowe wupłodźuje, - lud, kiž ma hišće tak strowe narodne a nabožne žiwjenje, kajkež je serbske - zo tajki lud njewuhlazuje, jako by bórzy wumřěć chcył abo dyrbjał. Při tym pokazuje na křesćansku zasadu: Štož chceće, zo bychy wam činili atd., jako tež na historisku Nemesis.

Dalše rozwiće našeje narodnosće stanje so, da-li Bóh, jako dotal na zakońskim puću. Hdyž so Serbja jako tajcy čuja a na swoju dostojnosć dzerža, směmy ze zhromadnej prócu mjez Hornimi a Delnimi Serbami lépsě časy wočakować. Njech je kóždy w swojim powołanju džělawy a swěrný Serb a štož móže, njech so stara, zo bychy Serbja duchownych, wučerjow a druhich wučenyh měli! Hdyž Serbja swoju narodnu česć sebi waža, nawuknje tež přichodnje jako dotal tón abo wony Němc abo Słowjan z druhich krajow z lubosće k nim serbsku reč, zo by Serbam wužitniši był w swojim powołanju. Kotřiž móža, njech pilnje dale pisaju do časopisow abo knihow, kotrychž wjele hišće trjebamy a zaso druzy njech so staraju za rozšěrjenje serbskich knihow! Dotalne serbske towařstwa dyrbja z pomocu swěrných a woporniwyh sobustawow swoju winowatosć činić a někotre trěbne nowe dyrbja so hišće založić. Najmóćnišo pak dyrbitej skutkować literarne towařstwo „Maćica Serbska“ w Budyšinje z maćičnym domom jako widžomnym centrom Serbowstwa a „Towařstwo Pomocy“ za studowacych. Wobě towařstwje stej wot wyšnosće připóznatej a zo je so jimaj z časami podpjera z cuzby dóstała, njeje nico njezakońske; runje jako se přećeljo našeju towařstwow za Serbow sobu staraju, tak staraju so Němcy ze „Schulvereinom“ za Němcow we wukraju.

To je naš rozhlad a wuhlada! Sprawni a rozswětleni ludžo w Europje džěrwaju so, kak je małemu serbskemu ludej móžno było, w datych wobstojenjach dotal swoju narodnosć

wobkhować; njech tež widža, zo z wótčinskej myslu a narodnej dostojnosću dale wobstojimy jako dobri a zdžělani Serbja, hódni spominanja w historiji!

W. Bogusławski - M. Hórnik, Historija serbskeho naroda.

174.

Łobjo

Wichor howfi, tolstych črjóda émowa
mróčelow so honi hrózbniwje;
žoľma žoľmu khowa strašniwje
a zas nowu zběha z mokroh' rowa.

Łobjo, kaž by sylzow, kotrež khowa,
hóřkosć čuło Serbow ćěrpjacych,
stona, syći, kaž by mrějacych
horca krew' z nim měšala so z nowa.

Kaž na Poľobjanow krwawnej smjerći
by so zastróžilo, zastanje,
do dna swoje žoľmy ješćo wierći.. -

Wichor woćichnje, a Łobjo dźiwje
žoľmy měřni, zněmi stonanje,
k oceanej khwata - bjezčući wje.

J. Čišinski, Kniha sonettow.

175.

Z Waršawy do Moskwy

Běloruska wjes! Z čim pak so po prawym rozeznawa wot kajkeježkuli z našich serbskich wsow! Nizke domy, z ćesanych, nad so składženych hrjadow natwarjene, ze słomu kryte abo

ze šindzelom, měwaš džě tež pola nas hišće do našich dnjow, a prjedy hinašich ani we Łužicy njebě.

Ale něšto dźiwneho tu tola maš. Nihdže njeje zahrody, ani zahrodki před statokom abo při statoku, haj ani štoma, ani keřcka njewohladaš, kaž we wsy nic, tak nic přede wsu. Kaž na płonu łuku zdadža so ći khěžki zestajane być.

Njejsu to njerjane twarjenja, ale cyle přihódne, a po swojim wašnju tež přijomneho napohlada. Poskhodow njebywa, w šerokim přizemju bydla ludžo a skót. A z nahła nad domom wustupuje wysoka třěcha, z wjetša ze wšěch štyri stron. Swisle su proste, z rědka debjene, kaž w našich Blótach z konjacymi hłowami. Za krydło słuži słoma - dale k ranju wšak přikhadžeće: drjewo. Barba knježi šera, barba drjewa. Tajke nizke twarjenje, z drobnymi woknješkami, skića wobraz pokojnosće a měra. Jewišćo dopjelnjeju wurazne wysoke studnje, kaž by je šćo sem přenjesl był wot Trjebina, wot Slepoho.

Pódla bróznje mějachu tu z wjetša wysoku, šeroku rjebliznu. Na nju běše, kaž scěna wulki rjad žitnych snopow nawěšany na sušenje. Najbóle wšak tu burjo hakle syno syčechu, hrjadki rozćepować pak so jim treba być njezdaše, ani tu syno njezdžělachu, kaž pola nas. Smalace ruske slónco syno tež na hrjadjach wusušuje.

Lud je w tych stronach khětro njezdžěłany hišće. Ale ćežko tu komu šćo porokować; to wšak zwisuje ze zemjepisnym połoženjom. Bjez měry khuda krajina je běłoruski kraj. 13 ludži bydli tam na kósnym kilometru; a to je krajina hižo přewobydlena; wjacny zežiwić njemóže. Zo bychy so wobydlerjo z najmjeńša cyrkwinscy zastarali, nakhadžeš dosć casto cyrkew-syrotku wosrjedź wulkeho lěsa. Jenož tak je móžno, zo móža pobožni z dalokich wsow a ze wšěch stron na swjaty dzeń do cyrkwyje hić. A šulu? Teje wšak tu z ćežka na wsach nadeńdžeš, Kak daloko měle tu džěći jenož do šule khodzić... Toho dla maš tu tež jenož porědko ćłowjeka, kotryž by mohł čitać a pisać.

Kachlow w tych kónčinach hišće nježnaju. Po starsku widžiš tu wóhnišćo w srjedź jstwy, při kotrymž so po našich prawótcow wašnju hišće džensniši dzeń w zymje wohrěwaju. Kuř pak pyta sebi puć do božeho powětra, hdžež so runje hodzi: z woknom, z durjemi, z pod třěchi. Tam a sem drje běše we wsy tež hižo wuheńčk wohladać, kotryž z třěchi kukaše jako swědk, zo kultura ćehnje ... Wopomń wšak při tym, zo je wjes, kotruž wopisach, pódla železnicy, a zo je železnica žiwjoł kultury. Šćo znaje, kak je dale ...

Prěnje ruske město, kotrež wo dnjo wohladach, beše gubernialne město Minsk, khuduške hnězdo, kaž wšě města běloruskeje krajiny, z drjewjanymi domami. Jenož někotre twary so wuzběhowachu: wulka katolska cyrkew, dom gubernatora, kasarmy a „ostrog“, t. j. jastwo. Při dwórnišću mierwješe so z mazanymi, wobtorhanymi židami; židža wšak tworja třeci dźěl wobydleństwa Minska. Židža to najkhudšeje a najhóršeje družiny.

Za Minskom bě luty hobrski lěs bjez kónca. Jara mokro tu bě a wjele zwěriny, kotraž lubuje wodu. Njewěm so dopomnić, zo bych hdže telko baćonow wohladał, kaž tu, a skludny widzach skót. W Borisowje beše na dwórnišću baćonowe hnězdo. Delka parowóz hroznje pachaše, hnydom pódla klepotaše na štomje baćon z młodymi wjesoły w hnězdze.

Za někotre lěta snadź so tale krajina wotwódni. Rusko knježerstwo připrawuje wulki kanal, wot Baltiskeho do Čorneho morja, tak hłuboki a šěroki, zo budže najwjetšim wójnskim lódžam móžno, jón wužiwać. Kanal ma bliže Minska se položiť, a budže wón bjez dwěla dźěło znamjeniteje kulturneje wažnoty.

Bórzy dale Borisowa překročuje železnica rěku sławneho a struchłeho wopomnjeća: lesnu Bjerjezinu. Mějach ju za rěku podobnu Sprjewi pola Małsec a Něwsec; móžno pak, zo sym so mylił a zo je šěrša. Pomalu běžeše po rěčnišću woda - njemóžno mi bě wěrić, zo je w tutej rěcy, něhdže 12 wjerst na sewjer wot železnicy, w zastrašnych dnjach, wot 26.-28. novembra 1812, ze 70.000 mužow zahinyło drja połojca.

Wozpjat přejědžechmy šěroku drohu, k Moskwje wjedźacu. Stare štomje, wosebje brězy, při drozy stojachu. Haj, mohle-li wone rěčeć, te bychy nam powědale z młodych lět, kak je tu ćahnul Napoleon z hordym wójskom, dobyć Moskwu bělu a hobrske carstwo - a tak je tu zaso ćahnul, čekajo a khudši wo 300.000 mužow.

Zajlmawa beše stacija Slawjany. Kopica ludži tu stoješe, kotřiž wšelako wokřewjenja pućowarjam skićachu: pšěńčne pječwa, warjene jeja, mloko w pěkných bleškach, kórki, kotrež běchu čas w selenej wodze ležale, a druhe; dźěci pak běchu za kiješk trubičku z březoweje skory tyknyłe a předawachu tajke trubički, napjelnjene z malenami abo holanskimi jahodami, za někajku kopejku.

Tu mějach tež składnosć, běloruske drasty studować. Běloruski mužik - bur - drasći so na bělo. Do wysokich škórnjow su běle kholowy stykane; hornje čělo kryje běla košla, kotruž so

na kholowy woblekaš a z pasom přez pas přepasaš. Běła košla z čerwjenyimi nitkami rjenje wušiwana bywa.

Žónske drasty su pisaniše. Běła košla je nad ramjenjomaj z rjanymi čerwjenyimi wušiwanjemi debjena. Nad košlu maš wutřihany štačik, suknya je najbóle z čerwjeno-róžičkateho katuna, tohorunja su šórcuchi na čerwjeń. Hłowu přikrywaše rubiščo, druhe rubiščo lěhaše so na křiž přez wutrobno, a běše na khribjeće zwjazane.

A. Sommer, Łužica 1899.

176.

Glosa

Stupać w taktu, kaž so piska,
z wjelkami wuč z jednej truby,
Wěc mi stajnje běše nizka -
A tak mnohim njeběch luby.
(Formy 1888).

Tole wobsah drobnoh' spiska:
Lachmanow a knježkow hidžu,
hdyž jich w směšnych rejach widžu
stupać w taktu, kaž so piska.

Połne khwalbow wšě su huby -
Widžu mudrocha a blaznja
Přezjedneju; přěnja kaznja:
Z wjelkami wuč z jednej' truby.

Rozkaz hrozny knjez jim ćiska;
Jednych košić, druhich kusać,
Z jednym žrać a z druhim tusać ...
Wěc mi stajnje běše nizka.

Na mnje zrěca so, zo hruby
Sy m, hdyž prajach-lžě njej' trjeba,
Mužow hańba to, nic deba -
A tak mnohim nieběch luby.

J. Čišinski, Ze žiwjenja.

177.

Jakub Bart-Čišinski

Tež' Čišinski! Wón mjez nami wjac njeje,
Joh' wóčko hasło, hort je womjelknył
A styski, juski harfy basniskeje.

Hdžež źórli a klukota Klóštrska Woda a majka přez lětstotki brjohi kukowskeho hrodzišća, tam njedaloko w Kukowje je stała kolebka našeho basnika. 20. awgusta 1856 so tam Bartecom abo kaž jim tam do domu rěkach Šewcecom narodzi hólčec, kotrehož na Jakuba wukřičihu. Sydom lět khodžeže Bartec Jakub do kukowskeje wučefnje. Dokelž njewšedne dary wotkrywaše, wotamkny so jemu puć, kotryž wjedžeše k dostojnosći „knjeza“. Wukhodziwši lěto tachantsku šulu a wot jutrow 1870 hac do Michała 1871 preparandu katólskeho wučefnskeho seminara zastupi jako khowanc do serbskeho seminara w Prahy. Na tutej historiskej pódze, hdžež z elementarnej mocu a z přikładnej energiju biješe wutroba českeho naroda, začu so syn sławneje džowki Sławije, a tež jemu horješe so wutroba a sapaše w dotal njeznatym, wohenju na drohi swój mały serbowski lud. A w „Serbowcy“ běše žiwy duch Hórnikowy, kiž zasłapi tež Bartec studenta, zo slědowaše tutón čěf. A hižo 1877 bě jako starši „Serbowki“ sam wurazny wjednik Serbowčanow. Dostudowawši a wustudowawši wróci so do kraja wótcneho a po jednolětnym dobrowómistwje bu 27. měrcu 1883 wuswjećeny na měšnika. Njebě jemu popřate skutkowac dołho mjez serbskim ludom. 1883 bě kapłan w Ralbicach, 1884 bu administrator w Radworju a hižo lěto 1887 jeho wotwjedže ze Serbow. a w samej cuzbje rozwijeja so młode a mužniše lěta basnikowe. W njewjesołym drohowanju dowjedže jeho kapłanska služba do Šerachowa, 1889 k dwórskej cyrkwi w Drježdžanach, 1896 do kowarniskeje začornjeneje Kamjenicy. A zaso wróco - kaž žolma - drohuje basnik 1901 jako farski administrator do Radeberga a rozderdany na čuwach (hižo

lěta 1903) na wotpočink do raja svojich džěćacych sonow do Kukowa-Pančić, zo by tu njezastał dołho, ale dokročil 16. oktobra 1909 tu posłědnju kročel do ćicheho Wotrowa, hdžež jeho rozbolane ćěło nětk spi spar měra a pokoja.

Serbski narod je zhubił swojeho wulkeho, najwjětšeho poetu. Hdyž smy w Zejlerju měli ludoweho basnika - nam Ćišinski wupłodži klasisku periódu našeho basnistwa. Zejleř ćěrpaše z narodneje pěsnje a přikłoni so tež jeje formje. Ćišinski wuknješe na rozkćěwacej českej poeziji a na swětowych basnikach; wón je nam přinjesł do literatury nowy rym a rytmus, nowu dikciju, nowe formy. Je basnik razu reflektivneho. W tym je podstatny rozdźěl mjez Ćišinskim a Zejlerjom. Zejleř, cyle kuzłu narodneje pěsnje so podawši a w jeje klinje kubłany, sam jeje ducha přija a njeje za njeho zbožownišich khwilow, hač hdyž móže tworić a spěwać, kaž sami tworjerjo tych narodnych pěsnjow, hdyž z razom pěsnjachu a spěwachu tak radostnje a tak krasnje, džěšćowscy naivnje a jasnje. Ćišinski je moderniši: kontemplativny, individualny, swójski. Wobrazy přirody a jeje žiwjenja wotražuju so w jeho duši a tak wón z nutrin wuwazujo - wobraz pěsni. Z tym su jeho basnje subjektivne; basnik - hladajo drje k universu a k swojemu ludu, tola ze sebje ćěrpa a sebje rysuje, swoje piše žiwjenje.

Jeho impulsivna powaha wupłodži howrjace žiwjenje, kiž měrnje bě so započalo a w měrných kolijach dowukonči. A tutoho žiwjenja wotraz su jeho basnje.

Mi žiwjenje bě bój a běda,
A brón a škit a puć bě pjero.

Z cuzymi zynkami bě z „Knihu sonettow“ w lěće 1884 wotewrił nowu dobu serbskeje poezije. Krasne myšličky zakuzlać do zdobneje řeče a formy to bě tendenca tuteje knihi, kaž tež knihi „Formow“, w lěće 1888 wušleje. Tola hižo na kóncu „Formow“ je řeč wo „roztorhanych trunach“. „Mi so spěwać njecha“ a „mje ćěrja do satiry“, tak stona wutrašena wutroba a krew' so mući. Hišće plůwa pak ćiše jeho žiwjenje w knizy „Přiroda a wutroba“, 1889 wušlej, kaž mejski jězork a jeho žołmički w tym nalětm duchu, w slónca měrnym swětlenju a spěwje ptačkow. Tola scěhowaca perioda so njewjedrata wutwori a zła. Njedorozumjenje krajanow, lodowa zymnosć svojich doma a hišće wjacy ranjaca liwkosć tych, kotrymž z krwju swojeje wutroby pisaše, basnikowu dušu rozjědmi. Daloko wótčneje zemje, w nječujacej cuzbje, zhórknychu dny samoty, wupłodžichu 1899 knihu „Ze žiwjenja“, hdžež w zymicy a w ćmowych khwilach klinča struchłe, płačite, dotal njesłyšane hłósy, kotrež dobudža wyšinow w knizy „Z křidłom worjołskim“ (1904). Wša romanca wutrobnych

plačow hač k ironiji, k zajědliwosći sarkasma stopnjowana wubuchnje tu jěrje. Tu rozličuje swoje žiwjenje a ze swětom a z ludźimi so rozličuju. Tola hižo je wukhodził drohu bolosćiwu dospěwši měrneho přistawa doma při svojich. Prjec je wšědny hołk, su swětnje starosće:

„Bart mortwy je, nět Ćišinski budź žiwy.“

Měr duše a wutroby klinči a pozlačuje knihu „Za ćichim“. Je měr namakał, dokelž je z kóždeju žilku swojeje bytosće zakorjenjeny w Bohu. Bohu dawa česć kaž je zdobne Serbej. Haj njesměmy zatajić, ale ze sprawnej hordosću dyrbimy wuznać, zo je kaž cyle naše wašnje, tak tež naše pismowstwo bohobojne a sprawne, štož w pońnej měrje plaći tež w basnjach Ćišinskeho. A harmóniscy kónci swoje žiwjenje. „W pruzy njebjeskej“ je hižo tu žiwy a žedži za tamnym rjeńšim swětom.

Za wšě basnje Ćišinskeho je wuznamny jeho razny, wótčinski hlós: wot přenjeje „Zrudny wowceř“ we „Łužičanu“ wozjewjeneje hač do poslednjeje.

Wósebjje „Serbske zynki“ su poľne wohniweje lubosće k Serbam a styska po nich, po drohich Serbach. Su tež „wótre“ zynki, liwkim krajanam a wosobam plaćace. Wuražuja starosće, su bojose wo wobhroženu ródnu zemju a drohe jeje kubło. Nochcedža ranić, přimać: ale přimnyć wězo chcedža, zo byehu jenych wubudžale z narodneho spanja, druhich pozběhowale k wótčinskej horliwosći a zaso druhich posylnjale w njesnadnej, njesebičnej džěławosći za naš serbski lud. A samsne zynki, samsna lubosć klinči z knihi „Z juskom wótčinskim“ (1904) a „Wysk a stysk“ (1903). Njewučěrpajomna je basnikowa wutroba, hdyž chce serbsku zemju, kiž je „radosć moja, žalosć moja“, wosławić a khwalić tule zemju serbsku, serbske cyrkwe, serbsku korhoj, serbske prawo, serbskeho fararja, wučerja, serbsku řeč, serbsku młodžinu a towarstwa...

Zo njeje basnik jenož lyrik, ale zo je universalny w tworjenju a wumjelskim idealu, dopokazuje Ćišinski w baladach a romancach „Formow“, wosebjje pak knihi „Krew a kraj“ (1900), dopokazuje dramatiski dar w přenjeje samostatnej činohře „Na hrodzišću“ (1880), episki talent w eposu „Nawoženja“ džewjeć spěwow wopřijacym (1875-1879). Tež w prózy znaješe pisać, kaž dopokazuje jeho roman „Narodowc a wotrodženc“. Wobknježeše řeč, kaž žadyn druhi, wo tym swědči tež „Lipa Serbska“, wubjorny to časopis najrjeńšeho wopomnjeća, kotryž redigowaše wot 1877-1881 a belletristiski naš časopis „Łužica“, kotrejež redaktor je był wot lěta 1904. Haj Ćišinski měješe řeč w mocy, a hakle w jeho pěsnjach

prawje spóznaješ, kak wona jeho poslušaše. Naše najwyšše narodne kubło, najryzyši wuliw ludoweje duše, serbsku rěč je wón čistu a krasnu přenjesł na polu poetiskich skutkow a z genijom Musy ju wuzłócił a překrasnił. Wón běše knježeř nad serbskej rěču a literaturu, kaž bě jemu wěšćeřscy prajił njezapomnity Smolef. A zawěsće krasna, wujadrjena a wuhładkowana je jeho rěč a forma. Wón je pokazał hibitosć, rjanozynk a bohatosć serbskeje rěče, sam pak so zjewił jako jeje mištr. Wón je naš Swjatopełk Čech z idejoweje, naš Jarosław Vrchlický z formalneje strony. Wón je serbsku rěč a poeziju na městna dowjedł, docyła jej nowe, na městna, kotrež su ju stajile do stawiznow rjaneje literatury, za kotruž ani čas ani přestrěň nimatej zasadneho wuznama: do literatury njehinjaceje, trajaceje hódnoty:

Tuž Čišinski: Twój lud Če njezabudže!
Měj džak, kiž hordosć Serbowstwa sy był.
Daj Bóh Či mer a pokoj nětk tam druhdže!
Lud serbski Bóh pak wjesć a škitać chce!

Jan Cyž, Łužica 1910.

178.

W zymicy

Hwězda zběha so a hwězda pada,
W khójnach ómowych wjelk na sornu łaka,
W korjeniskach syćec słyšu hada,
Čorny rapak wokoł domu kraka.

Sprawni ach kak jara su mi rědcy!
Wulkim małym z dwojej měru měrja;
Swědka trjebaju 'šće mali swědcy,
Wulkim lžě najwjetše radzi wěrja.

Kaž so hołbje wjerća we wětriku
Wušerjene z domjaceho hnězda,
Tak mi wjerća w kóždym wokomiku
Mysle so we stysku džiwjoh' zjězda.

Lohke wětřiki su bjeze ćěrje,
Wuhnaty sym ja bjez zaradženja -
Wočakuju, je-li wěrić wěrje,
Domojwrót wot wočow zandželenja.

Tomu dobre dawać dyrbjju słowa,
Kotryž mje a mjeno moje kowa
do putow, kiž smjertny jěd bjez winy
Z wječú rozpyrjeny na mnje liny?
Nihdy! Twjerdy Serb nop nosy z česću;
- Ani sudnik z mocu, ani z lesću
Pop jón njerozmjehči - runu šiju
Nosy, njech ju majkaja, njech biju.
Z njezhibjenym khribjetom so khwali
Serb, njech zbože kće, njech běda pali.
Twjerdy nop a khribjet, kruta šija
Móc kaž z kuzłom do naroda, wija.
Prawo chce, kiž dołho był bjez prawa;
Ze sprawnosće mužej rosće sława,
Bohu koleno a khribjet kłoni
Serb, česć z kěrlušemi jemu zwoni.
Tola ruku toho pos nož khudy
Liza, kiž na khribjet měri krudy.
Zacpiwam a hidžu slěpca, rapsa,
Hdyž je z njemužnosću přišoł na psa. .

Džiwaš so, zo hižo běła włosy
Mi so, młody hdyž sym hišće tola!
Kaž mróz do łopjenow blědosć nosy,
Tak mje z čłowčim mrózom włosy bola.
Chceš mi čerwjeń nadychać do lica?
Škoda prócy! Młódnosć licow hasła

Je mi. Młódnosci je zbože pica,
Mi pak bólne borto běda nasła.
Daj sej być a njehládkuj mi čóło!
Myto něhdy nam'kam w fałdow slědže.
Mje je z nožom přez wutrobu kłóło -
Boju so, hdyž mysl mi tak zjědže:
„Hdyž je rozłamane moje zbože,
Njech tež zymnje zlemja moje čéło;
Tola rjemjenjow by z mojej kože
Ke khostanju narězać so měło!“

J. Čišinski, „Ze žiwjenja“.

179.

Serbski dom w Budyšinje

Što nahle ješći so a wyska w Sprjewi?
Što w Budyšinje horka jej so zjewi?
Nad Budyšinom wjerća we kolesu
So bačony a Blótam powěsć njesu.
Štož w nim je wudypał ze sněžnej' skory
Sej kós, to hwizda nět přez serbske hory.
A z jeho łastowička widlowata
Do Serbow powěsć bjerje poľna khwata.
A škowrončk hdyž ju wyska do mróčeli,
Ju Wětrec hólcy hrabnu přewjeseli. -
Što ptačata do Serbow khwatnje honi,
A kajka powěsć Serbam z wětrow zwoni?
Dom w Budyšinje twarja majestotny,
Zo bywał lud by serbski njepowrotny.
W nim serbske zbožo kryć so w Budyšinje
Ma jako židam něhdy w swjatej křinje.

W nim studžeń serbskemu być dyrbi duchej,
A wloha kipić z njeje zemi suchej,
W nim sydać budže Serbow mać kaž pata
A křidle rozšěrjować nad kurjata - -
Do murjow wjazuje so wjele potu
A město wapna bjeru lubosć złotu.
Haj, wutrowow so bjeru cyłe kruchi,
Zo němy kamjeń žadyn njej a hłuchi.
Škit změje wot slónca a wot mróčeje,
Hdyž w dušach za njón modli so tak wjele.
A dno je hódne jako nihdže žane;
Je dołho ze krwju serbskej wulěpjane. -
Dom Serbam k zbožu stać a kruty budže,
Hdyž w njebjesach ma škit a zakład w ludže.

J. Čišinski, Z juskom wótčinskim.

180.

Karl Arnošt Muka

Třiceći lět je so minyło wot smjerće Jana Ernsta Smolerja, dwaceći lět wot smjerće Michała Hórniky. Dołhi čas běštaj Smolef a Hórnik najznaćišej, najpopularnišej mjenje po wšěch Serbach we woběmaj Łužicomaj: bjez Smolerja a Hórniky njemóžachmy sej wědomostneho, literariskeho a politiskeho žiwjenja ani myslić. Nětko wobaj wotpočujetaj na brjohomaj wótčinskeje Sprjewje tam, hdžež něhdy posledni kral swobodnych Serbow knježeše a jeho twjerdy hród do serbskeho kraja zhladowaše. - Runje džensa, hdyž tole pisam, je dwaceći lět wuklincało, zo so zrudni a starosćiwi rozžohnowachmy wot čerstweho rowa našeho Hórniky, lubuška wšeho serbskeho ludu. „Doniž bě žiwy, nošeše cyły narod we swojej wutrobje, nětko po smjerći nosy jeho cyły narod we swojej wutrobje.“ Tuto krasne słowo českeho basnika směmy z dobrym prawom prajić wo woběmaj, wo Smolerju a Hórniku.

Ale nic cyle staj nas wopuściłoj tutaj wulkaj wótčincaj a wjednikaj: jeju duch bě hišće dale žiwy, a tež zbychu nam hišće mužojo, kaž Imiš, Kocor, Bart-Cišinski. Ale džensa tež tych

wjacy njeje, jeno jedyn z jeju najlěpšich šulerjow a sobudžělačerjow, kiž je w mnohim nastupanju jimaj podobny, steji hišće njezlemjeny, z poľnej mocu ducha a čěła, mjez nami, Karl Arnošt Muka - naš Muka.

Muka je přede wšěm bohate herbstwo Hórnikoweho wědomostneho a literariskeho skutkowanja na so wzał a hač nanajzdobnišo přisporjał. Po Smolerju, Buku, Hórniku nětko dwaceći lět wudawa Časopis Maćicy Serbskeje, naš jenički wědomostny časopis, kiž pak ma wobšěrnny a njesnadny nadawk, serbsku rěč, serbske stawizny, serbsku ludowědu, wšo, štož Serbstwo nastupa, hajić, wobdžělować a tež druhe wědomosće w našej maćeřšćinje pěstować, Hižo redigowanje tuteho časopisa sameho je wulke džěło, žada sej mnoho a to wjelestronskeje wědomosće, pilnosće a nazhonjenja; kelko nastawkow je redaktor sam do njeho podawał, kelko sobudžělačerjow namoľwjał a wukubľował!

Ale hižo wjele prjedy je naš jubilar jako zahorjeny serbski studowacy, jako zběrař narodnych pěsni a přisłowow, jako spisowaćel a swěrnny sobudžělačer a wudawař knihi a časopisow zjawnje wustupił, tola runje redigowanje Časopisa Maćicy Serbskeje je jeho tak cyle do srjedzizny wšěch našich wědomostnych a pismowskich prócowanjow stajiło a jeho mjeno šěroko a daloko po słowjanskim a tež hewak dalšim zdžělanym swěće znate sćiniło.

Karl Arnošt Muka so narodzi na zemjanskim kuble we Wulkim Wosyku pola Hornjeho Wujezda 10. měrca 1854. Štóz tutu serbsku wjesku znaje, tomu je so zawěsće jeje rjana poľoha a wokolina bórzy do pomjatka začišćała. Blizko módrych serbskich horow, pod čornym lěsom Tuchorjom, wo kotrymž nam někotražkuli powěsć hižo z dawnych časow powědać wě, leži Wosyk na wyšinje, zhladuje z wjerchow dele do pola, do hole, do nižinow, do wsow a městow našeje wótcneje Łužicy. Tu sonješe naš přecel přenje sony zlotych džěšćowskich a młodžeńskich lět, tu čerpaše z erta a zwutroby serbskeje maćerje a serbskeho nana přenju znajomosć „slěbroklinčnych serbskich słowow“ a srěbaše přenju lubosć k serbskemu ludej, hdyž wotući jeho duch k wědomju a hdyž poča jeho wóčko jasnišo, šěršo a wěsćišo hladać do kraja, kiž bě jeho domizna, do stawiznow a rěče toho luda, z kotrehož bě so narodził. „Rjana Łužica, sprawna, přecelna, mojich serbskich wótcow kraj, mojich zbóžnych sonow raj, swjate su mi twoje hona!“ A tute ideale rosćechu z młodžencom, tworachu podložk jeho přeswědčenja, zo je Serb a zo ma winowatosće jako Serb, a z tuteho přeswědčenja wuwijaše so dale a wěsćišo tamna powaha wobstajnosće a woporniwošće.

Muka wopokaza so hižo zahe jako zbudzeŕ a zarjadowaŕ abo organisator, wón z Holanom a z druhimi založi „skhadzowanki serbskeje studowaceje mlodosće“, založi časopis „Lipa Serbska“, redigowaše jón sam něšto časa, založi a wudawaše jara dołho „Łužicu“, kiž stupi na město „Lipy Serbskeje“ a něhdyšeho „Łužičana“. - Wosebje zahorjowaše Muka studentow, wukaza jim za hłowny nadawk, zo bychu z koncertami a z dźiwadłom a na druge wašnje zběrali pjenjezy na wudaće Zejlerjowych spisow. Muka sam redigowaše tutón zhromadny wudawk spisow našeho wulkeho ludoweho basnika, po něčim wuda štyri nahladne zwjazki a napisa jara dokładny, kritiski a tež narodnje powučacy a zahorjacy žiwjenjopis Handrija Zejlerja. Z tym je basnikej, ludej a tež sebi samemu rjany a trajacy pomnik stajił. To je deba serbskeho pismowstwa, žórło, z kotrehož móža a budža sta a tysacy čerpać stajne čerstwe wokřewjenje ducha a wutroby a zahorjenje za Serbstwo.

Muka pak je tež wmuž z ludu a za lud“. Pućować a zaso pućować po Serbach je jemu přinarožene, a po Janu Ernstu Smolerju je drje lědma što telko króć a tak wutrajnje serbskej Łužicy překi a pódlu, po horach a dołach, překročil a pěši přeměřil, kaž Muka. Kaž sławny Zejleŕ, by tež naš woslawjenc tašu z knihemi a zapisnikom, pjero a čornidło při sebi a k rucy měł, kóždy serbsku pěseň, kiž so pak cyle, pak trochu njeznata zezda, kóžde napadne serbske slovo a přisłowo, kóždu napadnu twórbu řeče, tež njeznate hłosy atd. atd. swěru zapisał. Wšitke tute nahromadžene maćizny je wón z džěla hižo zřadował, wědomostnje wobdžěłał a tež w časopisach abo we wosebitych spisach wudał. K tomu sluša tež wudaće Wjeloweje wulkeje zběrki serbskich přisłowow a prajidmow, kotrež je Muka zřadował a do čišća dał na swoje wudawki. Přede všem pak je na z kładže svojich studijow, zapiskow a přinoškow sobudžělačerjow spisał: „Statistiku lužiskich Serbow“. Wobličenje a wopisanje z ludopisnej kartu. Je to wulke, dokładne a spuščomne džěło. Wosebje je jara wažny dospołny němsko-serbski a serbsko-němski zapis wšěch serbskich mjenow wsow a městow. Karta je tež sama za so wušła.

Tež jako basnik so Muka z dobrym wuspěchom pospyta: najzajimawiši je jeho sonet „Při Sprjewi“ (1875, Łužičan) a balada „Mrějace džěčo“ (1876, Łužičan). Wěso sluša sem tež jeho prócowanje wo serbske dźiwadło. Won wudawa hižo dołhe lěta zběrku „Serbske dźiwadło“, za kotruž je sam přeložil „Nankowe škórnje“, „Pražski wuj“, „Winy wosud“ a druge.

Tola basnistwo njemóžeše jeho hłowny nadawk wostać, wobdarjenosć a potřebnosće našeho pismowstwa jeho na druge wobšěrne pola pokazachu. Tu su přede všem literarne stawizny serbskeho ludu a hišće bóle serbski a słowjanski řečespyt. - Mnoho rukopisow, najstarše

nječišćane a čišćane pomniki serbskeho pismowstwa, kaž Jakubicowy delnjołužiski přeložk Noweho Zakonja z lěta 1548, rukopisne zapiski M. Brancla we knihowni žitawskeho gymnasia, je Muka jara pilnje studował a wěcywustojnje zwupisował z nich to, štož je za našu rěč a pismowstwo wažne a wužitna tute wudźělki je wosebje w Časopisu M. S. wozjewjał. Wšitke tute zběranje słowow, pěsni a prajidmow a studije starych spisow připrawjachu mjenje bóle podložk k spisanju jeho najwjetšeh džěła, kiž w němskej rěči lěta 1891 w Lipsku wuńdže z napismom „Historische und vergleichende Laut- und Former lehrederniedersorbischen Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialekte und des Obersorbischen.“ Za šěrše woršty wěso tuta spisana njeje, ale jeno za zdžěłanišich, tola budže pilnemu a kedžbnemu čitarjej móc jara wužitna być. Rěč njeje ničo jeno zwonkowne, materielne, mechaniske, rěč je z wulkeho džěła duch a žjwjenje, kotrejuž sej nchtó dać njemóže, ale kotrejž je stworićel nam z dušu z dobom zadychnył. Tohodla praji sławny Šafařík: „Powědaj, štož chceš, rěč je tola wujaw ducha božeho.“ Tohodla tež z dobrym prawom hižo prastara laćonska sada rěka: rěč nima njepřecela, khiba tajkeho, kiž jeje njeznaje. A tuto wěrne słowo je sej naš jubilar jako hesło za swoju rěčnicu wubrał. Tuž směmy z dobrym prawpm radzić wšěm, kiž chcedza jako rěčnicy a spisowaćeljo z ertom a z pismom naš lubowany lud wjesć a k dobremu a k lěpšemu nawjedować, ze bychu sej čim dokładnišo, čim lěpje twórby, formy a rjanosće našeje rěče přiswojeli. A kluč do bohateje pokładnicy serbskich zynkow a formow poskića jim kniha našeho jubilara. Wona najprjedy Delnjołužičanam, ale skoro runje tak derje tež Hornjołužičanskim Serbam služi, wopřija tež wšě zakonje a twórby hornjoserbskeje rěče w jara snadnych přehladach. Druhosłowjanske słowa su we laćonskim pismje podate. Duž so snadnje čita. Tohodla: Wzmi a čitaj!

Jara zwjeselace je, zo je naš wučenc tež dobrych šulerjow a sobudžěłaćerjow namakał a sej wukublał, kajcyž su knježa fararjo Handrik, Šwjela a druzy. Wosebje je tež jara wužitne, zo je Šwjela, ródny Delnjołužičan, jara dobru krótsu rěčnicu k přěnjemu studowanju wobeju serbskeju rěčow spisał. Z dobrym prawom pak naspomni k tomu, zo by čitař so prócował, w Mukowej wulkej knize dale so rozwučować a wudospolnjeć.

Nam njeje móžno, wšěch spisow a nastawkow pomjenować, zabywši hakle wopisać, kotrež su z jeho pjera wušte. Dodawamy hišće, zo je so wón tež wosebje wo twarjenje Serbskeho Domu prócował, tu wěc z radu, ze skutkom a z wulkimi woporami podpjerował, zo je tež sam za swoje pjenezы swoje a spisy druhich wudawał, so zkrótka na wšěm, štožkuli mohło serbskemu ludej spomožne być, nanajhorliwšo wot młodosće wobdžělał.

Jurij Libš, Lužica 1914.

181.

Worjolej

Mój worjoło, to bédne běchu časy,
Hdyž z lesću jachu će a do čmy spnychu -
Střas z křidłow nóc! Kiž skóncować će chcychu,
Su do čmy bjezdna zwjazani kaž djasy.
Drje wuzespinać móžachu na pasy
Ći křidłow móc a kamjeń walić k dychu
A rozcychnować hordych pjerjow pychu,
Nic khrobłosć pak a krew' a krutosć rasy -
Leć do hór nět' a z duchom móc a jasnosť
Pij, kotraž ćece z njebjeskeho stoła,
A z hwězdow sebi do pjerjow pleć krasnosť!
Staj na wjeřch horow swojej' sławy krónu
A z horda zanjes do palčikow doła:
Stó móc ma w pjasći, sčinić ze mnje - wrónu?!

J. Ćisinski, Z křidлом worjołskim.

182.

Revisor

Wjeselohra w pječich jednanjach.

V. jednanje, 8. wustup.

Jstwa w domje měšćanosty.

Dotalni a póstmistr (w skoku z wotewrjenym listom w rucy).

Póstmištr:

Spodžiwna wěc, knježa! Zastojnik, kotrehož smy přijeli za revisora, njeje revisor był.

Wšitcy:

Što, njebył revisor?

Póstm.:

Žadyn revisor, - ja sym to s lista zhoňl.

Měšćanosta:

Što, što? z kajkeho lista?

Póstm.:

Nó, z jeho samsneho lista. Přinjesechu ke mnje na póst list. Pohladnych na adresu - widžu: „w Pětrohrodže, na póstowskej drózy“. Stojach kaž zaraženy. Hnydom sej myslach: „Na, zawěšće je wón na pósce njeporjadki našol a pisa to knježerstwu.“ Wzach list a wotewrich.

Měšć.:

Kak sće tola mohł?

Póstm.:

Sam njewěm kak; přeznaturaška móc mje zmuži. Hižo běch kurěra zawołał, zo bych list najspěšnišo wotesłał; ale wćipnosť, tajka wćipnosť mje zaja, kajkejež hišće ženje začul njejsym. Njemóžu, njewěm, je mi, kaž bych njesměł! ale čehnje mje, jeno tak čehnje! W jednym wuchu kaž bych słyšał: „Ně, njewotewri! wotewriš sej row!“ ale w druhim wuchu mi štó wě kajki čert šepce: „Wotewri, wotewri, wotewri list!“ A hdyž so zygloweho pječata dótknych - džěše mi kaž woheň po žilach, a hdyž běch wotewrił - kaž by mi krew' samjerzła, woprawdže lód w žilach. Rucy mi třepotaštej a na wočomaj so mi wšo pisanješe.

Měšć.:

Ale kak pak sće so zwažić mohł list wotewrić, list tajkeje poľnomóćneje wysokeje wosoby?

Póstm.:

Haj, tu špak tči, zo wón ani połnomócný njeje, ani wysoka wosoba!

Měšč.:

Štoha myslíce, što je?

Póstm.:

Ani Jan, ani Jakub; čert wě, što je!

Měšč. (rozhorjeny):

Kak ani Jan, ani Jakub? Kak směće wy rjec, zo njeje ani Jan, ani Jakub, a hišće tež čert wě, što je? Ja was do khlódka...

Póstm.:

Štó? wy?

Měšč.:

Haj, ja!

Póstm.:

Maće krótkej rucy!

Měšč.:

Wěsće wy, zo sej moju džowku bjerje, zo budu ja sam wulki muž, zo móžu was runy puć do Sibirskeje pósłać?

Póstm.:

Ach, Aritono Antonowičo! Do Sibirskeje to je dołha noha! Ja wam radši přečitam. Knježa! směm list přečitać?

Wšitcy:

Čitajće, čitajće!

Póstm. (číta):

„Khwatam Ći zdželić, luby Třepičkino, kajke so ze mnu džiwy stawaju. Ducey po puću je mje wěšty wyšk pěškow do čista wukutlił, tak zo chcyše mje hosćencař hižo do klódy tyknyć dać; hač nadobo cyłe město džiwajo na moje pětrohródske wobličo a moju drastu mje za revisora přijá. A ja nětko pola měšćanosty bydlu, wyžiwam dobry čas, wjerću so kaž mutlička před jeho žonu a džowku, jeno zo njewěm, z kotrej bych započal - myslu prjedy s maćerku, dokelž ta je, kaž so zda, ke všemu hotowa. Dopominaš so, kak šmój so bědžiloj, kak smój z prórdneho wobjedowaloj, a kak mje raz tón konditor za kornař hrabny, hdyž běch něšto poprjancow na dołh jendželskeho krala zjědł? Nětko wězo je wšo nawopak! Wšitcy mi požčuja, kelkož chcu. Hotowi Hansowje: puknyć so ze směchami mohł. Ja wěm, ty do nowin pisaš: piš raz wo nich, zo so pismowstwu njezhubja. Z přenja: měšćanosta - hłupc, kaž wóslik...“

Měšć.:

To njeje móžno! To tam njestoji.

Póstm. (pokazuje list):

Čitajće sam!

Měšć. (číta):

„Kaž wóslik“. Njeje móžno! to sće wy sam pisał.

Póstm.:

Kak bych ja to pisać móhł?

Artemij Filipovič:

Čitajće!

Luka Lukič:

Čitajće!

Póstm. (dale čita):

„Měšćanosta - hlupc, kaž wóslík...“

Měšć.:

Helski dračo! dyrbiće to hišće wospjetować! Wšako tam tež bjez toho stoji.

Póstm. (čita dale):

Hm... hm... hm... „kaž wóslík. Póstmištr je tež dobra duša. (Zastawa citać.) Nó, tu wón wo mni tež njeprístojnje pisa.

Měšć.:

Ně, čitajće!

Póstm.:

Ale k čomu to?

Měšć.:

Ně, čertowske činjenje, hdyž chceće čitać, tuž čitajće! Čitajće wšo!

Art. Fil.:

Dowołće, ja předčitam. (staja sej nawoči a čita): „Póstmištr je cyle na služownika Michejowa spodobny, potajkim zawěsće tež šibak a wopilc -“

Póstm. (k poslucharštwu):

Nó, te proso, pukow je hódny, dale ničo!

Art. Fil. (dale čita):

„Dohladowaŕ bohumilych wusta... a... a...“ (zajika so).

Korobkin:

Ale što sće přestaŕ?

Art. Fil.:

Nječitomne pismo... nimo toho widžeć, zo je wón njekničomnik:

Kor.:

Dajće mi! Ja mam, myslu, lěpšej woči. (Bjerje pismo.)

Art. Fil. (njedawa pisma):

Ně, tuto město móže so wuwostajíc, ale tam dale so čitać hodži.

Kor.:

Ale dowolće, ja to wučitam.

Art. Fil.:

Ja wšak móžu tež čitać; dale je wšo jasnišo pisane.

Póstm.:

Ně, wšo čitajće! wšak je přjedy tež wšo čitane było.

Wšitcy:

Dajće jemu, Artemijo Filipowičo, tón list! (Korobkinej.) Čitajće!

Art. Fil.:

Hnydom. (Dawa pismo.) Tu dowolće... (zakrywa z porstom.) Wottal čitajće. (Wšitcy přistupuja k njemu.)

Póstm.:

Čitajće, čitajće! hłuposć, wšo čitajće!

Kor. (číta):

Dohladowař bohumiłych wustawow Zemjanica je hotowe swinjo w cankatej khapje.

Art. Fil. (k přihladowarjam):

Słaby rozumčk! Swinjo w cankatej khapje! hdže je swinjo w cankatej khapje?

Kor. (číta dale):

„Šulski dohladowař wšón za kobołkom wonja.“

Luk. L. (k přihladowarjam):

Bóh moj swědk, kobołka ani do huby brał njejsym.

Amos Fedorovič(w stronu):

Bohu džak, z najmjeńša wo mni njepisa.

Kor. (číta):

„Sudnik...“

Am. Fed. (w stronu):

A tola pisa!... (Wótře.) Knježa, ja myslu, list je dołhi. A što budžemy tajkile čertowy njerjad čitać!

Luk. L.:

Ně.

Póstm.:

Ně, čitajće!

Art. Fil.:

Ně, hižo čitajće!

Kor. (pokračuje):

„Sudnik Lapkin-Čapkin je najhórši moveton...“ To je zawěťće francózske słowo.

Am. Fod.:

A čert wě, što rěka! Bych sebi hišće lubić dať, hdy by rěkało jeno jebak, ale móže być, tež něšto hórše.

Kor. (pokračuje čitać):

„Ale hewak je to hospodliwy a dobrodušny lud. Božemje, luby Třepickino. Ja sam chcu so po twojim přikładze z pismowstwom zaběrać. Wostudłe je, bratře, tajkele žiwjenje, skónčnje, tež duša za swojim prawom žada. Widžu, zo so dyrbjú z něčim wysokim zaběrać. Pisaj mi do saratowskeje gubernije, a wottud do wsy Podkačilowski. (Wobroća list a čita adresu.) Zbožoródnemu, wjelečescenernu panu Janej Wasiljewičej Třepičkinej, w Pětrohrodže na póstowskej drozy, čisło sydom a džewjećdžezate, na dworje, třeci poskhod na prawo.“

Jedna žónska:

Kajki njewočakowany poswar!

Měšč.:

Tón je mje kóncował a skóncował! Morjeny sym, morjeny, domorjeny! Ničo njewidžu! swinjace rydła widžu město wobličow, a dale ničo... Wróćće mi jeho, naspjet s nim! (Macha z ruku.)

Póstm:

Wróćće, ale kak! Ja sym w dobrej mysli konjacemu přiřezał, zo by jemu najlěpšu trójku dať; a čert je mje napjerał, zo sym tež dalšim póstowym stacijam tak poručil.

Korobkinowa žona:

To pak su woprawdže bjezpřiříkladne šmaty!

Am. Fed.:

Ha, djas a Judaš, knježa! wote mnje je sebi tři sta rublow požčil.

Art. Fil.:

Wote mnje tež tři sta rublow.

Póstm. (zdychuje):

Och, tež wote mnje tři sta rublow.

Bobčinski:

Wot naju s Pětrem Iwanowičom šesćdzesat, lubi ludžo!

Am Fed. (jako by njemohl zapřimnýč, rozmachuje z rukomaj):

Kak pak běše móžno, knježa? Prajće mi, kak smy so móhli tak wukutlić dać?

Měšč. (bije so do čola):

Kak sym ja, kak sym ja so rězać dał, ja stary hlupak? Rozum sym, hlupy boran, zhubił...
Třiceći lět w zastojnstwje; ani jedyn překupc, ani jedyn dodawaćel njeje zamohl mje wobšudzić; šibakow přemo šibakow sym jebał, tajkich liščakow a posleńcarjow, kotřiž běchu hotowi wšón swět wobkradnýč, sym na lěp wodził. Třoch gubernatorow sym wojebał! Što gubernatorow! (mačmywši z ruku) njeje hódno wo nich rěčeć...

Hana Andrejewna:

Ale to njemóže być, Antonko: wón džě je so z Marku slubił...

Měšč. (rozzlobjeny):

Slubił! Slěpc - tón je so či slubił! Přilěze mi na woči ze slubom!... (w samych zlobach). Tu hladajće, hladajće wšón swět, wšo křescíjanstwo, wšitcy hladajće, kak je měščanosta wobšudženy. Nadawajće jemu hlupakow, hlupakow tomu staremu šamałcej! (Hrozy sebi samomu z pjasću.) Ech, ty, wole! Tajkeho hwižka, tajkeho lapaka sy za wažneho čłowjeka mě! A wón sebi nětko po cyłym puću rjenje klinkotać da! Roznjese po wšěm swěće tu

stawiznu. Njeje dosć, zo budžeš wšěm k směcham, - nadeńdže só někajki pisak, šmórak a staji će do keklije! Kak to boli! Česće a mjena njelutuje, a wšitcy budža so z rjehotom smjeć a z rukomaj placac. Čomu so smějeće, smějeće so sebi samym! Ech, wy!... (Ze zlobami zaskakuje.) Ja bych wšěch tych šmórakow! Hu, šmóracy, liberalni pokleći! čertowe symjo! Do suka bych was wšěch zwjazał, na muku bych was roztołkł wšěch, a čertej, do zakow zwusypał, do čapki!... (Zahanja so z pjasću a bije z pjeńkom wo podłohu.) - (Po krótkim mjelčenju): Dotal njemóžu k sebi přińc. Haj zawěsće, chce-li Bóh khostać, wozmje čłowjekej prjedy rozum. Nó, što běše w tym wokomiku na revizora podobne? Ničo! Ani na małušk spodobny njebě - ale z dobom wšitcy: revisor, revisor! Štóha je přěni rjekł, zo je wón revisor? Wotmołwće!

Art. Fil. (zběha rucy):

Haj kak je so to stało, njemóžu rozjasnić, a byrnjež mje zabili. Čma je nam žiwjenje wzała, tu ćmu je djas z hele přinjesł,

Am. Fed.:

Ale štó je započal, - štó: tutaj hólcaj! (Pokazuje na Dobč. a Bobč.)

Bobč.:

Ně, ně, ja nic! ja njemyslach...

Dobčinski:

Ja hewak ničo...

Art. Fil.:

Wězo, wy.

Luk. L.:

So rozumi. Wój priběžeštaj kaž bjez rozuma zhoscenca: „Přijěł je, přijěł a pjepláci...“ Rjaneho ptačka staj našloj!

Měšć.:

Rozumi so, wój kleskarjej měščanskej, zežženčej poklataj!

Art. Fil.:

Zo by waju čertwzał z waju revisorom a kleskami.

Měšč.:

Jeno po měsće so áhataj, nikoho na pokoj njewostajitaj, šćebotakaj poklataj! Blady předawataj, krótkowopušnej srócy!

Am. Fed.:

Poklataj mazuchaj!

Luk. L.:

Kožanej čapcy!

Art. Fil.:

Krokawskej žabje! (Wšitcy jeju wotstupja.)

Bobč.:

Bóh swědk, to ja njejsym był, ale Pětr Iwanowič.

Dobč.:

Ně pak, Pětrje Iwanowičo, wy sće tola přeni to...

Bobč.:

Ale ně, wy sće přeni był.

Poslědni wustup. Dotalni a stražnik.

Stražnik:

Zastojnik, kiž je po wosebitej prikazni z Pětrohroda přijěl, žada was hnydom k sebi. Wón je w hosćencu zastał.

(Wuražene słowa poražuja kaž z błyskom wšěch. Zwuk přestapjenja zleci na raz žonam ze rta; cyła hromada z dobom položenje přemeniwši wostawa w skamjenjenju.)

Němy wobraz.

Měšćanosta stoji wosrjedža kaž slop z rozpřestrynymaj rukomaj a z hłowu znak. Na prawej stronje jeho žo'na a džowka k njemu zhnutej; za nimaj póstmištr kaž same prašenčko, wobročeny k ludžom: za nim Lukaš Lukič kaž wbohe žatko; za nim na samej zadnej scěnje tři knjenje, jena k druhej přiklonjena, hosćo, ze samym wusměšenjom na měšćanostecow hladajcy. Na ľewej stronje měšćańosty: Zemjanica, nakloniwši hłowu něšto na bok, kaž by na něšto sluchał; za nim sudnik z rozdrjenymaj rukomaj, jako by so chcył do zemje zwjesć a rozdajiwši hubu, kaž by zahwizdać chcył abo rjec: „Tu maš, wowka, to je swjateho Jurija!“ Za nim Korobkin wobroćiwši so do ludu ze zandželenym wóckom a na měšćanostu jěrje mikajo; za nim cyle zady Dobčinski a Bobčinski, wupřestrěwši jedyn k druhemu rucy, rozdajiwši hubu a rozdrěwši na so woci. Druzy hosćo stoja kaž stołpy. Skoro połdra minuty skamjenjena hromada takle stoji. Zawěšk so pušći.

N. Gogol; z rušćiny přeł. M. Nawka.

183.

Kak je so stało, zo sym serbski nawuknył

Běše wjecor. Čišina wšudžom wokoło mje, wonka na wulicach a w mojej jstwičcy, hdžež sedžo w knižkach a nowinach čitach. Na posledku hišće knihi do rukow w zach, w kotrychž so wo tym .a tamnym a tež wo starych Serbach, jich řeči, wašnjach, skutkach a t. d. powědaše. Na kóncu swojeje rozprawy spisaćel praji: Haj wšak, tutón serbski lud, mały zbytk wulkeho serbskeho naroda, je něšto prawje zajimawe, - kak romantiscy klinča na přikład serbske narodne spěwy na kčějaty ch brjohach slěborneje Sprewje, ;ale to je było; nimo! nimo! - poł sta lět so wjacjacy minyc njemóže, zo je poslednje serbske přėdowanje z klětki wjesneje

cyrkwički, poslední nutry serbski kěrluš, poslední wot stareje wowki powědana bajka, poslední serbske słowo doklinčalo! Nimo! Nimo! -

Čitach tute słowa, a čitach zaso, - a ja zacuch něšto w swojej wutrobje kaž wichor, kaž swjaty hněw! Zawěrnó, sylzy ronjachu so mi po licomaj, horce sylzy. - W tamnym wokomiku Knjezowu blizkosć začuch. W mojej wutrobje hlós boži wołaše: Knjez je telko za mnje činił, njechaš tež ty raz něšto za njeho činić?

Swjatki běchu blizko: na přěnich swjatkach běše Knjez sam wšitke rěce tuteje zemje poswjećil, tak zo přez přědowanje božeho słowa wšitke narody w swojej maćérnej rěči jeho wulke skutki slyšachu. Kóždy narodnosć, kóždy maćérna rěč je wot Boha postajena, wot Boha data, ta dyrbi so zdžeržec a wostać, dóniž so kralej wšitkich narodow lubi. - A spodownje, nazajtra dostach brožurku, w kotrejž farař Imiš z wutrobu hnujacymi słowami wo duchownej nuzy mjez Serbami pisaše, w kotrejž nutrnje prošeše, zo bychu pomocnikoj, džělačerjo do Knjezoweje winicy přišli k nasycenju hlódných a lačných po wěrnosći, po božim słowje, kotrychž je wjele w serbskim kraju. - Zaso tamny hlós w sebi slyšach, zaso so prašach: Njemóžeš ty sam pomhać, njepláci Knjezowe powołanje k misionstwu a přede wšěm w samsnym wótcnym kraju tež mi? Ale ach, kak móžach ja pomhać, ja rodženy Němc, kiž sym cyłe žiwjenje mjez Němcami był; kak móžach tak daloko dóńc, zo móhl serbski duchowny być, serbski přědować!

A tola! boža móc je w słabym mócna, tak sebi prajich; započń w božim mjenje, a wšitko so derje radzi. Wobročich so na fararja Imiša a prošach jeho, zo by mi na moje prašenje wotmołwił, hač je móžno, zo rodženy Němc, kiž hewak dobre dary wot Boha, dobru wolu a dosć wutrajnosće ma, serbsku rěč tak dospólnje nawuknje, zo mohł pozdžišo jako duchowny w Serbach skutkować. Za někotre dny dóstach luby, přecelniwy lisćik, toho woprijeća: „Haj, započńe w božim mjenje a Bóh Knjez žohnuj Waše skutkowanje; w wulkich prózdnicach pak přińdžće ke mni, do serbskeho seminara.“ Tuto wotmołwjenje dostach kónc měsaca julija, do serbskeho seminara buch na 24. džen měsaca awgusta přeprošeny, tuž wosta mi krótki čas jednoho měsaca za nawuknjenje započatkow serbskeje rěčnicy. Tutón čas pak sym džělał džen wote dnja, haj hišće dolho w nocy; nawuknych serbske słowa, kaž małe džěčo, sklonjowanja a časowanja, a spytowach w Hórnikowej wubjernej čitancy čitać a přeložec.

24. žnjeńca do serbskeho seminara, do hodžijeskeje fary zastupich; w zahrodže džowka džělaše, mje witaše a na moje němske prasenja němski wotmołwješe, z dohom pak stejo

wosta a so mje khětro njesćerpliwyje prašeše: „Nó, könn'se denn gar nichts wend'sch?“ Ja wotmołwich: „Nó haj, něšto hižo móžu, ale mało.“ Ale nětko, luby čitarjo, hdyby ty ju slyšeć mohł, to džěše kaž mlynske koło; štó wě, kajke rjane a krasne powědancka je mi powědała, rjane su zawěsće byle, škoda jenož, zo nico zrozumić njemóžach. Kak nutrnje, z kajkeju wo prawdze wótcowskej lubosću a dobrotu knjez faraf a knjeni mje powitaštaj - to wopisać njemóžu, ale wot přenjeho wokomika začuch: tu namakam lubosć, kaž hewak jenož hišće w staršiskim domje, a ženje njezapomnju, wšitke swoje žiwe dny nic, na tamne wutrobne serbske powitanje w Jězusowym mjenje, tam w różowej zahrodze hodzijskeje fary. - Kak bohaće sym bože žohnowanje zhonił w tamnych dnjach přenjeho přebywanja w serbskim seminaru, kajki krasny čas, kajke wjesole studium! Hižo za krótki čas móžach sobu powědać a so rozrěcować, třecu njedzelu při swjatym wołtarju liturgisku božu službu a na posledku serbsku katechesu měć. To bě wjacjy, wjele wjacjy, dyžli běch so nadžijał. A Bóh Knjez, kiž je tutón dobry skutk we mni započal, tón je jón tež dale wjedł. W času svojich prózdninow, na universiće a wšudžom, hdžežkuli, hdyžkuli a kažkuli móžach, dale serbski studowach, a hdyž za lěto druhi raz do lubeje módrohorateje Łužicy a do hospodliweje hodzijskeje fary přińdžech, bu mi přez božu hnadu spožčene, lubym Serbam bože słowo w maćernej rěči předować. Što sym tutón krasny dzeń swojeho přenjeho serbskeho předowanja začul, so wuprajíc njeda, ale sylzy sym zaso ronił, druhe, hac tamny wječor, kiž je za wšón khód mojeho žiwjenja tak wažny był, - horce džakne sylzy. -

Hišće nejstěj so dvě lěće minyło, zo sym swoje serbske studije započal; hdyž džensa wróćo hladam, dyrby so sam prašeć, kak je to wšitko tak dziwnje přišlo, kak je to móžno bylo?! To pak wěm: Bóh luby Knjez je mje sam k tomu powołał. Ja sam ničo činił njejsym, khiba mały džěl swojeje swjateje přišlusnosće, a kajke zbože, kajku spokojnosć a radosć sym w tom namakał a kóždy dzeń namakam, - njech druzy praja, štož so jim lubi, - za cyły swět a jeho krasnosć to njedam.

Sym na kóncu swojeje małeje rozprawki; kaž je so stało, tak sym powědał. Z jednym słowčkom pak chcu hišće na tutym měsće swojemu wysokočesćenemu, nutrnje lubowanejnu rozwučowarjej w lubej rjanej serbsćinje wutrobny horcy džak wuprajíc. Česć a khwalba pak Tomu, kiž w słabym mócnj jě! Česć Bohu Knjezej dajće! -

Jan Wałtaf, Almanach serb. stud. młodosće 1884.

184.

Zaslepjeni

Powědančko ze serbskeho žiwjenja.

Nic ze słowom 'nož hajić chcemy narod,
Ze skutkom džěłaj za lud, rěč a kraj!

„A tola mi njebudžes dale w tutych serbskich drabach khodzić,“ zawoła Křižan, dyri z pjasću wo blido, wuńdže zakliwajó ze jstwy a zaprasny durje, zo cyły dom ržeše. Za blidom sedžeše burowka, hórke sylzy ronjo. A w kuće stoješe džowka, přičina mandželskeje rozkory. Z rukomaj zakrywaše sebi swoje wobličo. Twjerda hlówička - nanowa holca!

Křižanec běštaj zbožownaj w dołholětnym mandželstwje. Zhromadnje wobdžěłaštaj domjacu rolu, zhromadnje so wjeseleštaj, so rudžeštaj. Dobraj a zbožownaj serbskej mandželskaj! Serbska zemja bě jimaj k wutrobje zrostła. Serbski kraj - zbóžny raj! -

Nadobo so wšo přeměni. Křižan jězdžeše z wjetša kóždu sobotu do města. Zezna so tam z wjele ludźimi, spřeceli so z nimi. Tući „přeceljo“, kotrymž na, „přecelstwje serbskeho bura“ wjele zaležeše, dobuchu bórzy škódnego wliwa nad nim. Hewak dobry, stróžby čłowjek wróćeše so dzeń a pozdžišo z mesta. Druhdy njebe wjacy svojich zmysłow mócný. To starosćiwu žonu hłuboko zrudzi. A jeje zrudoba so hišće powjetši, hdyž dopózna, zo běchu mužowe nahlady so w tym a tamnym přeměniłe. Wón, kiž prjedy wšo serbske škitaše, za Serbstwo rěčeše a wojowaše, započinaše wótcowske nałožki a wašnja wusměšować. A dale a hłubšo so tutón njepočink do njeho žerješe!

Skónčuje zabu so tak daloko, zo narodnu drastu, kotruž žona a džowka a prjedy tež njeboh mać z česću nošachu, a kotruž tohodla prjedy tak lubowaše, započinaše hidzić.

To běchu njekničomne scěhwki „přecelstwa“ měścanskich towařšow. Či jemu narěčachu, zo „rozomny“ Serb swoje džěci wjacy po zastarsku njedrasći. Moderny čas - moderny raz!

Jeho žona, kiž z lubosću na ródnej zemi a starych dobrych wašnjach wisaše, bě cyle njezbožowna. Wbohi, zaslepjeny muž! Wona naložowaše swój cyły wliw, zo džowka njeby do nanowych kročelow stupala. Podarmo! Zaslepjenosć nana přeńdže tež na džowku, kiž chcyše radšo džensa hač jutře wot so čisnyć serbsku drastu a ju z cuzej seklatej zaměnić.

Tohodla dóndže huscíšo k wótrej rozmołwje mjez hewak přezjednymaj mandźelskimaj. Runje džensa knježeše rozhorjenosć w cyłym domje, dokelž chcyše Křižan Haňži w měsće němsku drastu kupić. Maćerna zrěčniwosć a wša nutrna próstwa njemóžeštej zaslepjenu wutrobu džowki zmjehčić.

„Džěco, što z toho budže?“ rěčeše mać płaco. „Štóž swój lud a wótcowske wašnjaja wopušći, njemóže ženje zbožowny być!“ -

Haňža mjelčeše zasakle. Bě z maćerju njespokojna, dokelž so ta nochcyše podwolić „rozomnym“ idejam nana.

Bóle a bóle póznawaše mać, zo je tu kóžde słowo, wša próca podarmo. Ze styskniwej wutrobu woteńdže ze jstwy, džěše do ćicheje komorki a poruči tam w paćerjach muža a džowku božej miłosći. Bě kruće přeswědčena, zo tute započinanje k dobremu kóncej njedóndže.

Mjez tym přahaše Křižan konja. Njemysleše wjacy na swoju zrudženu žonu, na jeje ból, na jeje warnowace słowa. Tak daloko z nim hižo bě. Jeho mysle běchu w měsće pola wjesołych bratrow, pola tych, kiž jemu rubichu měř a pokoj wutroby.

Do města přijěwši wobstara najprjedy někotre wěcy, a potom chcyše tamnym towařšam dopokazać, zo ma zdělanosć, zo wróco njestoji, kaž móhli traš hewak wo nim myslić.

Džěše do znatych klamow, hdžež husto za žonu a džowku kupowaše, wězo hač dotal serbsku drastu. Młodženc, kotrehož nós žida přeradžeše, witaše jeho z hubjenej serbsčínou.

„Ah! Knjez Křižan! Witajće k nam! To je rjenje, zo sće nas zaso raz wopyta! Što je k službam? Mamy krasne serbske wěcy, najnowšeje módy. Rjane židžane šórcuchi, trodlate rubiška - -“

„Džíce mi ze serbskimi drabami,“ wotrězny jemu Křižan słowo. „Tak hlupy wjacy njejsym! Chcu za swoju holcu němsku drastu kupić. Njesmě mi wjacy khodzić w zastarskich, njelepych bantach a suknjach!“

Překwapjeny žid hnydom spózna, kelko je bilo a wobroći korhojcku po wětřiku. Rěčeše kóždemu po hubje, hdyž jemu jeno k pjenjezam tyješe.

„Maće prawje, knjez Křižano, cyle prawje! Narodna drasta je so přežiwiła a njetraje, a wšitcy rozomni Serbja tež tak činja. Zawěrnó, sym stajnje prajił: Knjez Křižan je wosobny rozomny muž!“

Tajke khwalenje židowskeho młodźenca zajědže zaslepjenemu burej do nopa a wažeše wjacy, hač prošnja a napominanja swěrneje, starosćiweje mandželskeje.

Mjez tym wućeže překupc cyłu kopicu tyzow, staji je na blido a wukhwalowaše swoje twory. Po jeho słowach bě wšitko moderne, nobl, elegantne, krute, tak krute, zo chcyše so žid najradšo za płať powěšeć, a z tym krutosć a khmanosć dopokazać. Huba jemu džěše kaž młyńske koło, a słowa so jeno tak kułachu.

„Haj, knjez Křižan! Ludžo na wsach pěstuja hišće swoje zastarske naležki. Ale štož je zdžělany, so z tajkim čaporom wjacy njenasadźuje. Na zdžělanosći na wsach hišće jara pobrachuje. Tajcy njejsu kaž wy, knjez Křižan!“

Tajke słowa so Křižanej lubjachu, a překlepany žid napowěsny jemu stary draby, kiž lěta dołho w khamorje na kupca čakachu. Křižan zapłaći wšo dosć droho, a židowski młodźenc so hłuboko před nim klonješe zawdawajo jemu ruku. „Božernje, nazasowidženje!“ Tak strowjo zawrě durje za zaslepjenyrn burom.

Křižan džěše nětk runy puć do korčmy, hdžež svojich měšćanskich towařow nadeńdže. Či jeho lubje witachu, dokelž džě wědzachu, zo jim kćěje wjesóły wječor, mokra zabawa. Hdyž Křižan do města jědžeše, tykny sebi stajnje někotre „módre lapy“ do kapsy, kiž w běhy dnja so jeno tak rozbrojichu. Wón zapłaći worćiznu. Měješe to za nobl. Njemóžeše tola tajkich wosobnych přecelow zdarma měć. Měšćenjo pak so smějachu „hłupemu serbskemu burej“, kaž jeho často mjez sobu mjenowachu.

Džensa bě khětro céžke posedženje. Zmužite wotmyslenje knjeza kublerja Křižana, skónčnje že starymi hłuposćemi złamać - tak jemu so liščachu či „dobri přeceljo“ - dyrbyeše só přihódnje woswječić. Doma rudžeše so žona a modleše so za zaslepjeneho muža. W měsće pak praskaše jena bleša po druhej, a škleńcy so při wjesołym spěwje porjedzachu a klinčachu. Křižan a jeho mudri přeceljo žujachu jedyn přemo druhého - -

Jurij Słodeńk, Łužica, 1913.

185.

Hrónčka

I.

„A čišća so tež wot bokow
Tu wšudže Němcy do Serbow,
Da tola Serbja wostańmy;
Njeh česć je nam, zo Serbja smy!
Tón Serb pak, kiž so woněmča,
Njej' hódny prizy tobaka!

II.

„Sym' wobšěrny wohladał kraj,
Jón překujo horje a dele.
Wjes, město, lěs, polo a haj
Ma wšudžinko rjanosći wjele:
Mi nihdže pak krasnišo njej,
Hač w domiznje we lužiskej.“

Pětr Mlónk, „Khěrluše a spěwy!“

J. Bartko, Łužica 1892.

186.

Brunčikowo njezbože

„Brunčiko, Brunčiko, što-ha je so čí stało?“ prašeše so Janinka. Ale Brunčik njemóžeše ani słowčka ze sebje wurazyć, a płakaše a płakaše, „Što je so čí stało?“ Ale Brunčik płakaše a płakaše.

Tuž so Janinka k njemu sydney, položi jemu ruku na ramjo. „Słyšiš, Brunčiko, słyšiš? Što je so čí stało, što? Słyšiš, ty mój luby Brunčiko, što?“ A Brunčik płakaše a płakaše, hač so wupłaka,

a jenož hišće jikaše. „Što je so ci stało, Brunčiko, što? Tak to tola praj!“ - „Ach, wona ma kwas!“ - „Štó?“ - „Wjerunka.“ - „Kotra Wjerunka? Ta z różowca? Wšak sym sej ja to myšlila.“ - „Haj, a bjerje sej toho Wjerunka. To je mje wón tehdom tak zbił.“ - „Ach wón?“ - „Wón. Ja sym tam pola Wjerunki pobyl, ale jenož na wokomik, a syrn so jeje woprašal, by-li wona tež chcyła tajki brunčk być. Wona bě mi jónu powědała, zo by to chcyła. A tu wón přileća, a poča mje bić, a zawoła sej hišće jednoho, a woboj mje bještaj, hač mje potom wo zemju wrjesnyštaj. Wot toho časa tam byl njejsym, a hdyž sym tam džensa lećał pohladać, maja tam kwas.“

A hižo Brunčik zas plakaše a plakaše a bjez džiwa, zo běše Janincy joho žel.

„Ach, ach, Brunčiko, wšak sym so ja toho stajnje bojała, a ty ně, ně - zo budžeš posluhać. Wěš hišće? Widžiš, kak sy juž zas njeposlušny byl. Kotry poslušny brunck wopuści dha swoje městno, a leći, hdžež nima lećeć? A potom, Brunčiko, Brunčiko, štó-ha je to hdy slyšal, zo by brunčk khodzil za Wjerunku, a zo by sej docyła na nju myslil? Ně, to njeje poslušnosť. Tak to Bóh knjez njecha. A štož mje najbóle na tebje mjerza, to jo, Brunčiko, zo sy nanka a maćerku wobšudzil. Sy džěn rjekł, zo sy tehdom padnył. To maš nětko lžu na swědomju.“ - „Ale ja tola lhał njejsym. Sym na zemju padnył.“ - „Haj, ale lhał sy tola. Woni su sej to hinak myslili, a sy to tež chcył! Njewurěčuj so! Z tym to jenož zhóršiš. Nětkle skoku hišće leć, a šikowanje swěć, a potom to wšitko wuznaj.“

A Brunčik sej rěčeć da. Lećeše a šikowanje swěćeše, dóniž nank z kmótom po nejho přilećeštaj. A lečachu a njeprajichu sebi ani słowčka. Ale hdyž mějachu so rozeńć, poča so Brunčik spowědać: „Prošu waju, nanko a kmótře, - hdyž mějach tehdom tu wuwalenu nohu, njejsym ja na zemju padnył. Dwaj wjerunkaj běštaj so do mnje dałoj a mje zbiłoj.“ - „Wjerunkaj? A čehodla byštaj će zbiłoj?“ - „Ja, ja - a sym něšto króc tam při tym różowcu pobyl, - prošu waju, wodajtaj mi to! Je mi toho žel.“ - Nankej stupichu sylzy do woči: „Ach, ach, ale, ja ci to wodam,“ a Brunčik wokoša jemu ruku.

Z maćerku běše to tež tak. Da so do plača, ale rjekny, zo jemu to woda, jenož hdy by hižo swěrnje posluhał. A běše zas derje, aře Brunčikej njeběše hišće derje. Swěćeše, swěćeše, swěrnje swěćeše, ale běše wohańbjeny a skoro ani njerěčeše.

Jónu hižo pozdže, hdyž wšitcy ležachu, myśleše maćerka, zo Brunčik spi, a poča nankej mjelčo powědać: „Tak tu běše Janinka, a powědaše, zo budže hižo čas, zo bychmy Brunčika

woženili.“ Brunčik však njespaše a slyšeše to. „Ně, ně, maćerka, ja so ženić njebudu.“ - „I, mjelc! Čehodla by so nježenił?“ - „Ně, ja so njebudu ženić.“ - „I, so tola woženiš.“ - „Ach ně, maćerka, ja so njewoženju.“ - „Nó, tak nic. Ale nětk 'nož spi!“

A Brunčik spaše. Ale druhi dzeń založi pola Janinki. „Ja so njebudu ženić.“ - „Ty zo so njebudžeš ženić? A čehodla by so nježenił?“ - „Wšak so njetrjeba kóždy ženić.“ - „Štóž njemóže, njetrjeba, ale štóž móže, dyrbi. Z najmjeńša so kóždy poslušny brunčk ženi, móže-li. Tak to Bóh knjez chce. A nětk sej rozmysli, chceš-li tohodla poslušac, zo so to tebi abo někomu druhemu lubi, abo tohodla, a jenož tohodla, zo to Bóh knjez tak chce.“ - „Ale však so ty tež wudała njejsy.“ - „Njejsym, - dokelž njejsym mohła. Muška njemóže hić, a njemóže sej někoho brašćić. Wona dyrbi čakać, dóńž sej někajki poslušny brunčk po nju přińdže. A hdyž žadyn poslušny brunčk njeřińdže, tak wostanje čas žiwjenja swobodna, a wě, zo njeje tohodla nchtó po nju přišoł, dokelž jó to Bóh knjez tak chce. Nětkle to hišće njekhwata, ale ty so wožen, dokelž to Bóh knjez tak chce. Wšak je maćerka hižo stara, a pócnje tak někak khorowac. Njechaš dha, zo by sej mohła tola hróšku wotpočnyć? Tak juž leć! Wšakto hižo dolho trać njebudže.“

A Brunčik njepraji nič, a lećeše, a swěćeše a swěćeše. Wšak to hižo dolho njetraješe, a poča zyma być. A tuž so brunčki zrěčachu, zo nihdže njepoleća. Jenož zo so hišće pola Janinki zeńdu. A zeńdzechu so, kmót a kmótrička a Muška, a nank a maćerka a Brunčik, potom hišće tón mlody a stary brunčk ze stłanja, a powědachu sej a mějachu so rjenje. Brunčik sedžeše při Janincy, běše dobreje mysle, ale njepraji nič. Maćerka boješe so jara zymy. Drjewa drje maju dosć, mysleše při sebi, ale zo je tajka hubjena, zo njewě, přetraje-li to. Ale tón stary brunčk ze stłanja wěšćeše, zo njebudže zła zyma, zo je to pytnyl na mrójach. A tak sej powědachu, dóńž so zas njerozzohnowachu, a kóždy lećeše swój puć. Janinka stoješe před khěžku w mochu a hladaše za nimi.

Wšak běše hižo zyma. Maćerka so hnydom lehny, a nank z Brunčikom daštaj so do džěla. Wšitko znosyštaj do kuchnje, zamknyštaj znutřka durje, zastorčištaj zasuwu, zatykaštaj wokna a durje z mochom, - a nětk njech to božemje mjerznje. Ale maćerka strachowaše so tola. Hišće sa pomodlichu:

O, mój najlubši Jězuso,
Sćiń sebi we mni čiste žlobjatko!

Wotpočuj w mojej wutrobje,
A njedaj mi zabyć na Tebje!

a spachu a spachu a spachu. Rjenje so jim to spinkaše.

Z „Brunčkow“ J. Karafiata. Přel. C. Wjeńk,

187.

Zdźerž serbski lud!

(Ghazela.)

Słyš, knježe, hdyž swój paćeř praju:

Zdźerž serbski lud!

We wótcnym mojim lubym kraju

Zdźerž serbski lud!

Kiž módre hory nam a hona nam zelene

A ptačkow spěwy škitaš w haju,

Zdźerž serbski lud!

Hdyž wótcow rěč a ród a rolu zańč nimaju,

Na mać a statok zabywaju,

Zdźerž serbski lud!

Daj lubosć do wutrobow z njebjes, móc do stawow,

Hdyž swěrne woči zapłakaju:

Zdźerž serbski lud!

Ty ludy wodźiš, kraje škitaš a sudźiš brón;

Hdyž dźiwje mocy zahrimaju,

Zdźerž serbski lud!

Njehc tebi hlós mój šepa přeco tu modlitwu,

Hdyž do procha tež w rowje stłaju:

Zdźerž serbski lud!

J. Čišinski, Formy.

188.

Přepjata narodnosť

Polu mnohich Serbow płaći wašnje, wšitko, štož so za Serbow čini a džěła, přepjatu narodnosť mjenować. Haj samo, hdyž Serb to wužiwa, k čemuž ma wón zaručene prawo, samo tehdom je jeha činjenje „přepjata narodnosť“. Zajimawe tež je, zo mjenje Němcy, ale wjele bóle serbscy wotrodžency tajkichle słowow wužiwaju.

Tak běše jónu w Budyšinje - je to hižo dlěši čas, - w serbskej cyrkwi serbske předowanje; w tachantskej cyrkwi samsny čas ničo njeběše. Dokelž so tomule předowanju pobožnosť z požohnowanjom přizamkny, bě tež něšto Němcow w cyrkwi. Nětko je sebi wěsty Serb žadał, zo by so dźiwajo na tutech Němcow serbscy njeprědowało, ale němscy. A tutón Serb mjenowaše serbske předowanje na tamnym dnju „přepjatu narodnosť“.

Zo wón tudy prawje njeměješe, je tak jasne kaž slónčko. Ale chce-li štó tež prawje rozumić, zo tajkile Serbam sčinjeny porok prawy njeje, dyrbi sebi wón wěc hlubje wobhladać a sebi tež na prašenje wotmołwić, „čehodla?“ Pola nas džě je často tak, zo wutroba před rozomom khwata. Prjedy hač je sebi rozom wěc prawje rozkladł a přemyslił, je wutroba ze swojim rozsudom hižo hotowa. Tak je to tež w tutym prašenju. Zo je porok njesprawny, so čuje - to čuje wutroba -, ale čehodla tomu tak je, na to wotmołwja po dlěšim přemyslenju rozom.

Što je potajkim přepjata narodnosť?

Kóždy čłowjek słuša k někajkej narodności. Wón sebi tule narodnosť sam wuzwolił njeje, wón je do njeje powołany. Tohodla ma wón před Bohom a před swojim swědomjom winowatosć, w teje narodności žiwy być. Haj, wón do swojeje narodnosće tak kruće słuša, zo wón z njeje wustupić, ani so jeje slec njemóže. Čłowjek móže cuzu řeč wužiwać, wón móže po cuzych nałožkach žiwy być, wón móže cuzbařstwo bóle lubować, hač to, štož jemu Bóh a narod do kolebki položistaj - to wšitko je móžno, a so wosebje mjez Serbami bohužel husto dosć stawa, ale swoju narodnosť wotpožić, do druheje narodnosće přestupić čłowjek njemóže a byrnjež sebi to bóle přať.

Dokelž je potajkim narodnosť tak kruty naturski, potajkim tež boži zakon, tohodla dyrbi wón tež swoje naturske prawa měć, kotrychž so wón sam zdać a kotrež jemu nictó wzać njemóže, dokelž kóždy drje ma swoje prawa, nictó pak nima prawa, druhemu to prikrótčić, štož jemu

sluša. To je zasada přirody, a kaznje přirody su runje tak dobre, kaž bože kaznje, dokelž Bóh je přirodu stworił a jej kaznje dał.

Bohužel so na swěće bože kaznje přecy njedźerža, kajki dźiw potom, zo so tež naturske, přirodne kaznje, nic jenož husto, ale w mnohich nastupanjach bjez přestaća přestupuja. Němcy su stajnje mištrjo w tajkim přestupowanju byli a su to hišće džensa. Wšitkim njeněmskim narodam w němskim kejžorstwje so zlé dže, a nic najposlědy nam Serbam. Tak wjele je wěste, zo so nam nihdže to njeda, k čemuž bychmy my wot přirody, kotrejež zakonje su wot Boha date, prawo měli.

Móc je nad prawom! To je zasada swěta. Prawo my mamy, ale hdyž je njedostanjemy, nimamy mocy, zo bychmy sebi tuto prawo wunuzowali. Tohodla džě je so w swětowej politycy samo sada wutworiła, zo je prawo jenož tam, hdžež je móc. Tuta sada je zawěšće njemoraliska, tohodla začisnjenja hódna, ale tola wona w swěće plaći.

Hdyž so tuta sada, zo je prawo tam, hdžež je móc, na narodnosće nałožuje, potom nastanje z toho „přepjata narodnosć“.

Sama na sebi njemóže žadna narodnosć přepjata być. Čłowjek je Serb, abo wón to njeje, čłowjek je Němc abo nic, wón je Francóz abo nic atd. Hdyž pak je wón Serb abo Němc abo Francóz, potom žada sebi jeho přirodne prawo, kotrež jemu wězo tež winowatosće nakładuje - dokelž nihdže njeje prawa bjez winowatosćow - potom žada pak sebi tež jeho samsna česć, zo je wón to, štož wón je, tež cyły! A wjacy hač cyły wón njemóže Serb abo Němc abo Francóz być. Tohodla je słowo „přepjata narodnosć“ same na sebi njezmysl. Samo na sebi narodnosć nemóže ženje přepjata być.

Praju a wospjetuju z wotpohladom: Samo na sebi. Chcu z tym prajić, zo drje so tež narodnosć přepinać hodži, hdyž wosebite poměry k tomu přińdu, kaž bě to horjeka hižo naspomnjene.

Dokelž ma kóždy čłowjek cyłe prawo, haj tež cyłu winowatosć k swojej narodnosći, tohodla ma wón samsnu winowatosć, narodnosć swojeho sobučłowjeka česćić a jej to dać, štož jej sluša. Zo so Němcy napřečo Serbam tak njezadźerža, na to drje so dale spominać njetrjeba. Hdyž někajki čłowjek druhej narodnosći jeje prawa prikróćuje, druhu narodnosć potlóćuje abo jej možnosć jeje wužiwanja bjerje, potom ćerpi wón na přepjatej narodnosći.

Hdyž sebi my po tutych zasadach naše poměry wobhladujemy, potom njetrjebamy dołho za wotmołwu pytać, na kotrej stronje je narodnosć přepjata. Haj, z cyłej wěstosću hodži so rjec, zo na swěće Serba njeje, kotryž by na přepjatej narodnosći ćerpił, dokelž žadyn Serb w našich wobstojnosćach na to njemysli abo myslić njemůže, narodnosć Němcow potlůčować abo na škodu Němcow za swoju narodnosć so starać. Zo pak wšelacy so prócuja, swoju narodnosć zdźeržeć a strašnemu poněmcowanju haćić, to so nihdy džěło na škodu němskeje narodnosće mjenować njemůže, dokelž Němcy k přeněmcowanju žadneho prawa nimaju, tuž so jim tež z hajenjom serbskeje narodnosće a všeho, štož k tomu słuša, žadneje křiwdy nječini.

Tohodla narodne džěło Serbow nihdy přepjata narodnosć njeje, ale dopjelnjenje wažneje a zamołwjenja polneje kaznje. Zadźěwki pak, kotrež so z němskeje strony srbskemu narodnemu džěłu činja, su přepjata narodnosć. Tu je potajkim widžeć, zo maja so poroki přepjateje narodnosće dla Němcam činić, nic Serbam.

Wot Němcow njeje rjenje, zo woni serbsku narodnosć potlůčuja, serbski lud poněmčić spytujo, a zo woni srbskemu narodnemu džěłu telko zadźěwkow činja. Wjele hroznišo pak je wot Serbow, hdyž woni Němcam při tym hišće pomhaju. A tajkich Serbow je bohužel mjez nami tójšto. Serbja, kotřiž při krótčenju serbskich narodnych prawow polěkuja a při tym hišće Serbam přepjatu narodnosć wumjetuja, snadź ani na to njemysla, zo woni sami na přepjatej narodnosći ćerpija, aje nic na serbskej, ale na přepjatej němskej narodnosći.

J. Deleńk, Kat. Posoł, 1914.

189.

Pruha wutrobineje žily

Běše njedźela. Wuhlanskich zahroda měješe napohlad hosćenca abo kofejownje. Z mužemi, žonarni a džěćimi so tu wšo mjeřwješe. Wuhlanscy běhachu won a nutř, zo bychu wšitkich hosći derje spokojili. A běše to khwalenje a wuzběhowanje! Bjez džiwa; huby džě běchu z mlokem a kofejom namačane a z mjedom slůdke, „Tajkile rjany boži dar, kaž sama całta! hdy bychmy my w měsće jenož jónu tajkoho měli! Ach a tale butra, slůdži kaž włóski worjech. Ow tónle slůdki mēd, to je widžeć, zo wubjerny pčolař za kołčemi stoji! Kuchařku, kiž tajkile kofej warić wě, móžeš druhdze po swěće na běłym dnju z latarnju pytać, a tola jeje

njenamakaš. Wěćće, to was wobkhowamy w dobrym wopomnjeću! Ně, to ženje njezabudźemy, tajkule lubosć a hospodliwosć! Hdyž jónu do města příndžeće abo hewak rady njewěšće, wšako wěšće, hdže my bydlimy...“

Tu nadobo zaklinča do mjerwizny wšelakich řeči surowy hlós kaž hrilot:

„Hrom a błyski! što je tu do bédneho posluženja w tejle kortowskej koffijowni!“

To běše zawěšće cuzy, kotrehož bě napis wonka na wrótkach zamylił a zawjedł, zo tu zastupi a za prózdnym blidom so posydny. Srjedź towaršenja a zabawy njebě to nichtó pytnyl. Nětko doběža Wuhlanski spěšnje tomu knjezej a zamołwješe so: „Ach wodajće, knježe, mjez tej zabawu so njedohladachmy - što by wam k lubosći bylo? Z čim móžu poslužiť? Njechaće traš so tamle tym knježim přisydnyć, snadź někotrehožkuli znajeće?“

„Džakuju so,“ wotmołwi cuzy, „mi je samota lubša. Přinjesće mi šalku kofeja, ale trochu spěšnje, čakał sym dołho dosć!“

„A traš něšto k přikusowanju? Mjedowu pomazku, abo“ -

„Džakuju so, njetrjebam nič dale, jenož kofej.“

Wuhlanski khwataše požadany kofej wobstarac. Mjelčo při sebi so z radosću posměwaše, kak budže so cuzy džiwać, hdyž so jemu powě, zo tu njeje kofejownja, ale jenož hospodliwy dom za přecelow a znatych.

Za khwilu tež to cuzy zasy z kijom wo blido klepajo wołaše:

„Chcu płaćić.“

Wuhlanski přiskoci z dobom a wujasnješe zdwórliwje:

„Wobžaruju, knježe, njemóžu pjenjez brać. Je mi bylo wutrobne wjeselo, wam poslužiť, ale mój dom wšak njeje, kaž je so wam zdało, kofejownja. Su to moji znaći z města, kiž su mje wopytali.“

Cuzbnik poskoči zastróžený a tež trochu hněwny, tola hnydom so zasy zhraba a rjekny khutnje:

„Luby knježe gospodarjo, dżakuju so wam za wasu dobrotu. Dowolće, zo bych wam swoje spodziwanje nad waszej njewšednej hospodliwosću wuprajil. K dopokazej swojeje dżakownosće pak bych was rady na něšto kedźbneho sčinił, jeli rodiće; hodži so, zo traš móžeće moju radu něhdy wužić. Wěšće, luby knježe, sadžu z wami štó wě što: Čile přeceljo a znaći nětko vaše mjedowe pomazki a waš kofej a mloko wukhwaluja na přemoh a was wuzběhuja do wšech mróčeli; potrjebaće-li pak jónu jich pomocy a poprosyće-li jich, pońdza nimo was, kaž nimo prózdneho kołča. Štó so wo prózdny kołč stara? Trjebaće jónu spytać a zhoniće bórzy, zo sym prawje měł! Hišće jónu wulki dżak a dobry wječor, luby knježe!“ Z tym poda jemu khartku ze svojim mjenom a so poklonjejo woteńdže.

Wuhlanski hladaše zamysleny za nim a bórbotaje něšto při sebi, kaž: Štó wě, hač nima tón knjez prawje? Tola bórzy běše nuzowany, so zasy k svojim hosćom wrócić, tuž njeměješe khwile, dołho za jeho słowami myslić. Hakle pozdže wječor, hdyž běchu so posledni hosćo wotsalili, nadeńdže přiležnosće, swojej žonje wo žadnym wopyće a jeho słowach powědać. - -

W nocy běše so Wuhlanskemu něšto wudźalo. Nazajtra dawaše služownym po dworje rozkazy do džěła, sam pak khwataše zasy nutř a sydaše so z papjeru a pjerom za blido a pisaše jara horliwje. Z časami so posměwaše a bórbotaje při sebi: „Sym wćipny, kak budže to skutkować, haj sym woprawdže wćipny.“ Pisaše pak list, kotryž měješe něhdže tónle wobsah:

„Mój luby přecelo! Sym wšelake njezbožo měł a do wuzkosćow přišoł. Tohodla sym nuzowany, Was wo pomoc a podpjeru prosyć, Njedawno sym na wšelakich městnach pjenjezy přisadził, a jeli so mi njeradzi na druhe wasnje džěry zatykać, boju so, zo budu skónčnje swoje kubło predać dyrbjec. A to by mi tola jara žel činiło. Prošu Was tohodla, zo byšće mi chcył z wašimi bohatymi srědkami k pomocy stać, z najmeńša na khwilu. Wopominajće tule naležnosć jako wěc tajneje dowěry a njewopušće swojeho přecela! Borzy přilubjace wotmołwjenje wotčakujo zwostawam Waš Handrij Wuhlanski.“

„Takle,“ měnješe skónčnje Wuhlanski, „to drje budže dosahać, zo so jasnosć pokaze. Nětko hišće džesać abo dwanaće wotpismow. Potom hižo wohladamy, je-li řečnik dr. Preklepany woprawdže prawje wěšćil.“ -

Přichodnu njeđzelu popońdnju - spodziwnje - wosta pola Wuhlanskich po domje a po zahrodže wšitko čicho. Njebě tu pódla domjacych ani žiweje dušč. Wuhlanscy tajkeho pokoja skoro njezwučeni, hladachu wćipnje z časami z tym a zasy z tamnym woknom po puću do

města, ale nihdže ani scína někajkeho přečela. Hakle před wječorom namaka so jedyn jenički - mlody lékař dr. Krjepka.

Wuhlanski jeho přečelnje postrowi, ale kak so džiwaše, hdyž so mlody muž trochu tajnje woprašá:

BNjebych mohł z wami khwilku sam porěčec, knjez Wuhlanski?“

„Rady lubje,“ wotmołwi Wuhlanski, Bhačruniž njewěm, što by wam moje słowo abo moja rada pomhała, rady lubje wam poslužu.“

Lědma běštaj samaj, njemóžeše so Wuhlanski tomu dodžiwać, što jemu lékař powědaše: zo je wo jeho njezbožach słyšał, zo wutrobnje wobžaruje, ale tola so zasy wjeseli. „Sym njedawno po dałokim wuju małe zamoženje namrěl: pjenjezy su kóždy čas k rucy. Knjez Wuhlanski, bjeřeće sebi je k wužitku, kaž dołho so wam spodoba. Prošu, sčínće mi to wjeselo!“

„Ale hdže dha sće tu cyłu stawiznu zhonił?“ wurazy Wuhlanski.

„ach ty slódka dobrotá! Tych řeči džě je cyłe město polne, zo budžeće dyrbjec z kubla čeknyć. Runje hdyž z města džěch, zetkach překupca Kupinskeho. Hižo z nazdala wołaše na mnje: BHdže tola tak spěšnje, knjez doktor? Tola nic do Noweje Wsy lř Wuhlanskiih? To sebi tola dajće być! Tam šeri. Štó wě haě tam hižo cuzych ludži njezetkaće! Z najmjeńša je wšitko w cu-zych rukach. Haj, te wułyčinjenje! Kóždy karan khodži tak dołho po wodu, doniž so njerozbije. Sće-li sam sebi dobry, njekhodźće tam radšo! Kedžhujće radu dobreho přečela!

Wuhlanski wurazy z lutymi směchami:

„Tu to mamy. Tak spěšnje a dokładnje sebi ani njemyslach. - Podajće mi ruku, knjez lékařarjo! Chcu ju wutrobnje tłócić, dokelž je woprawdze přečelna ruka. Chcu wam z prawdu wuznać, běch na was hněwny, dokelž sće so jónu abo dwójcy poskićeneho kofeja wobarał. Zdaše so mi, zo so hordziće; wodajće, sym so mylił! Ale tež nad tamnymi sym so mylił. Khwalachu mój kofej a pijachu jón, z mojim mjedom sebi huby namazowachu do syta, ale jich přečelstwo so nadobo rozsypny. Džakuju so wam tak wutrobnje, kaž bych woprawdze wašeje pomocy trjebał. W skutku pak je to jenož basnička. Wěc je cyle hinaša. Sym jónu do wašeho rjemjesła přimał. Cheych svojim přečelam jónu na žiłu pomasać, kak mi jich wutroba pukota, a tu pokazachu mi, byrnjež sebi to ani nježadał, wšitcy rjenje swój jazyk.“

190.

Epigramy

I. Wotrodźencam

Wótcny kraj a narodnosć
zynk žadyn prózdny njeje,
njewidžiš tu stwjelca rosć
na honach Łužiskeje?
Zemja, kiž će skubłała,
lubosće je dostojna.

II. Lubosć

(Hrónčko.)

Lubosć je štom žiwjenja,
wěčnje zeleny a młódný,
wichory jom' nješkodža;
je čím bóle tehdy plódný
a će zbóžnje wokřewi,
hdyž će wšitko wopušći.

III. Serbskim wótčincam

Haj, we cyłosći přezjednosć,
we wosobnosći swobodnosć
njech pola nas přec' knježi!

H. Zejleř, Zhrom. spisy III.

191.

Serbskej mladžinje

Rěč serbskeho wótčince na skhadźowancy serbskich studentow

Česćeni zhromadzeni!

„Ani dobytko ani sławy.“ To je idealne hesło, to je wysoka mysl, kotraž nawjedowaše českich wótčincow: samy čisty idealismus. - Bjez ideala žadyn lud njewobstoji, njech je hišće móćniši. Bjez idealow ani materielne zežiwjenje čěła njeje móžne. Idealny je kóždy wěriwy, dobry křesćan. Bjez serbskeho swědomiteho a tehodla pilneho rólnika a bjez swědomiteje džělačěrskeje serbskeje holcy a žony by wjele stow, wjele tysac swójbow tradało, zahinyło... Zo tomu tak je, to wuci zrudny wosud ruskeho ludu a tež wobstojenja we kraju, kiž je nam blizki. A swědomity je serbski čłowjek, dokelž hišće wěri. Wón wěri a wě, zo je Bóh Wótc tež jeho stworił, zo by džěłał, z ruku, z duchom, zo by z tym spěchował swoje samsne zbožo a zbožo svojich bratrow a sotrow, Bóh Syn je nas wumóžił, so naš bratr sćinił, zo bychmy my byli po zmyslenju jeho bratřa a sotry a tak tworili jednu jeničku wulku swójbu - serbsku swójbu - serbski lud. Kaž je wón nas lubował, tak lubujmy my jedyn drugeho, wšitcy wšitkich. To je prawa republika, to je prawe republikanske zmyslenje, to rěka: zjawna zhromadna wěc, naležnosć, kotraž je a ma być všem na starosći, čím bóle čím lěpje. Duch Swjaty je nas woblekł prawu nadzemsku kwasnu drastu, drastu lubosće. „Lubujće nic ze słowom jeho, ale ze skutkom.“ Džěłajće a prócujće so jedyn za drugeho: tak změje kóždy za swoju lubosć zaso lubosć drugeho, bližšeho - za swoju pomocnu ruku tež druhu pomocnu ruku. Nichtó njebudže sam, wosamoćeny, wopušćeny, zhubjeny a njezbožowny. „Wěra, nadžěja, lubosć maju być a nawjedować nas a našu politiku, najwjetša pak je lubosć.

A komu nětko, lubi studowacy bratřa a lube studowace sotry, maće najprjedy a najbóle přiwobroćeć swoju lubosć? Samo so ro-zumi, swojemu ludej, serbskemu ludej, našemu ludej.

Wobrazy wulkich serbskich wótčincow nas strowja we tejle lubi, woni běchu wšitcy idealistojo, křesćanscy zmysleni, a runje tohodla njespróćniwi džělačerjo za serbski lud. Swědomje jim kazaše, džěłaj za serbski lud, lubosć jich zahorješe, jim pjero wodžeše, nadžěja jim dušu a wutrobu sylnješe: „njespušćemy nadžěje rjaneje, wšak wróca so złote časy.“

Wulkotni duchojo to běchu, wulkotne powahi, krute njepowalne kharaktery. Hakle smjercé je jim poslednje serbske zacuće, poslednje serbske słowo z erta a zastajene pjero z dlónje wzała. Wšo su woprawdže woprowali cyle a dospołnje serbskemu ludej. Jan Smolef, najwjětši zbudźeř serbskeje ideje, zhromadneho serbskeho čuća a serbskeho wědomja, bě čisty idealist. Cuzy kraj poskićeše jemu wysoke, jara čestne městna z bohatymi dokhodami na wysokej šuli, ale Smolef zwosta mjez serbskim ludom, mjez swojim horcolubowanym ludom, wšitcy wótčincy so nad jeho idealnym zmyslenjom zradowachu. Khudy serbski spisowaćel a nowinař wón zwosta hač do smjercé, ale króna, kralowska króna je nětko jeho džěl.

Smolef wojowaše, džělaše, a wón njeje podarmo džělał. Wumrěł Smolef je, tola nic cyle a cyły, jeho duch je žiwy dale. Jeho skutki su kwětki, kiž kćěja dale tež po smjercí, štomik, kotryž je wón sadžił, njese plody. Serbski ideal, serbska ideja njeje zahinyła, druzy jeho štomej přiliwachu, z ertom a z pjerom: Hórnik, Imiš, Pful, Zejleř, Čišinski, Wjela, Fiedler, Kocor, Bartko a jich pomocnicy.

Zbožowny, štož je tutych muži hišće znał, zbožowniši, štož je na jich duchu podžěl měł, najzbožowmši, štož we jich duchu dale skutkuje. Někotři swěrní wučomnicy hajachu jich serbski ideal dale; tak serbska mysl ženje cyle njewusny a so dowukhowa hač do džensnišeho dnja tež přez najzrudnišu dobu serbskich stawiznow. A nětko ze krewje wójskich woporow, kotrež je tež naš lud woprował, je z nowa wocućił nowy čerstwy duch mjez ludom a - mjez młodej inteligencu, mjez serbskimi študowacymi.

Smolef a Hórnik mataj tež na rowje krasny serbski pomnik, ale Pful nic. A tola bě tež wón čisty idealist, wulki horliwc, swoje widženje je woprował na serbski słownik, swoju strowotu na džělo za serbski lud, ale ze wšitkich serbskich słowow, kotrež je jako drohi pokład zběrał a wukhował před zabyćom, ani jedne, ani pismika na jeho narowniku njestoji! Tež Fiedleř je pódla njeho pokhowany, nadžijamy so, zo so dopomnja, zo bě Fiedleř jedyn z našich najlěpšich basnikow a zo jemu džěšćowska lubosć staji serbski pomnik, kajkiž je stajiła Smolerjej. Štož je so našemu horliwemu wótčincej Mikławšej Andrickemu zwonka serbskich mjezow w Žitawje dóstało, serbske napismo na rowje pódla němskeho, to je tola wosrjedź serbskich mjezow čím wěsćiše. Naša serbska narodnosć njesmě so tupić. Tak zaslužbni mužojo su hódni wěčneho wopomnika a to serbskeho wopomnika wosrjedź serbskeje zemje! Smy dha my cuzbnicy we swojej samsnej domiznje!

W narodnej wsy našeho wulkeho basnika Handrija Zejlerja a podobnje tež w domiznje našeho Ćišinskeho měła studowaca młodość dostojne znamjo zjawneje džakownosće wobstarać. Štož jich česći, česći sebje a lud. Tajke znamjenja runaja so pokazowarjam puća, kiž wjedže do serbskeje wutroby. „Swój k swojemu!“

Wy, lubi serbscy bratřa a lube serbske sotry, maće młodu, čistu, za najwyšše ideale zahorjenu wutrobu. Wy lubujeće swoju drohu serbsku mać, kiž je was wučila rec, wěru, póćiwosć. To su tři drohotniše kubła dyžli złoto a dejmant. Z kajkej njewurjeknitej prócu a z kajkej njesebičnej woporniwošću su wam tute kubła wukhowali čile džělačerjo we winicy Knjezowej a w zahrodže serbskeje narodnosće! Hluboko do wutroby zaćišćmy sej jich skutkowanje a scěhujmy jich přikład. Ničo njekubluje tak snadnje, kaž čitanje dobrych žiwjenjopisow; tohodla pilnje čitajće, štož je so wo našich narodowcach pisało w „Časopisu Maćicy Serbskeje“, w „Serbskich Nowinach“, w „Katolskim Posole“. Khowajće sej tute časopisy a dawajće tež druhim do ruki tajke žiwjenjopisy. „Přikłady ćahnu, słowa jeno pohnuwaju.“ Powjedańčko „Naša wowka“ je po prawym sama biografija, žiwjenjopis, najnadobniši wobraz českeje słowjanskeje žónskeje. Do wšěch pismowstwow su tu knihu přeložili. Mjehka, pobožna, lubosćiwa słowjanska wutroba, dobroćiwa, stajnje k pomocy hotowa žona z ludu, póćiwa, starosćiwa, scěrpná mać, to je wobraz, kotryž je mištrowske pjero českeje basnjeřki w tutej knize wumolowało. Ničo krasnišeho a lěpšeho so nam, wosebje wam, lube serbske sotry, do rukow dać njemóže.

Syn rad hospodari na kuble, kotrež je namřěl po nanu, kotrež su ze swojim potom swěru wobdžělowali jeho serbscy prjedownicy što, sta lět. Ow, kak syna wutroba boli, hdyž jemu njezbože tutón drohi namřěwk wótcow z rukow drěje, hdyž njesmilny lichownik jeho wustorči ze statoka, kotryž z lubosću haješe kaž zerničku swojeho wócka! Kak jeno by móžno było, zo by dobry serbski student, potomnik česćownych serbskich prjedownikow a prjedownicow, dobra serbska studentka, swěrna džowka serbskeje maćerje, zacpiła, začisnyła drohotne kubło maćernej řeče a serbskeje narodnosće a zdžělanosće. Waša samsna wutroba wam wšěm, nam wšěm, jasnje wótře praji: daloko prječ wot nas tajkale myslička, tajkale nizkosć: daloko, dale hač slóncó wot zemje! Za to ćim hlubšo nutř nam wšěm do wutroby lubosć ke wšemu, štož je dobre, serbske!

Ani dobytka ani sławy, ale radosć! Dobytk drje móže nahrabneho wokomik za lud pozahorić, sława abo česć česćelakomneho na khwilu k dobremu pohnuć, ale ničo wulke ani nahrabny ani česćelakomny njedokonja. Radosć, radosć dobrego swědomja, zo sym w mnohim ludej

pomhał, njezbože wót njeho wotwobroćał a jeho zbože spěchował, to je myto, kotrehož paduch njepokradnje a zertzawina njeznici. Tajku radosć dawa kóždy dobry skutk za lud, tajka radosć pohnuwa k nowym dobrym skutkam, wjedže wot dobreho k dobremu a k lepšemu, wot lepšeho k najlepšemu: wot ideala k idealej! Přeco wyše, wyše horje k hwězdam! Prawy idealist njetrjeba připóznaća swěta, njepyta ani česće ani bohatstwa za to, zo so hori za lud, zo' džěła za lud! Myto ma we sebi samym. Tohodla praji česki filosof: „We wutrobje njech kóždy pyta, čohož swět jom' nihdy njeda!“

Naš mały, ale dobry lud je mnoho, jara mnoho ćěrpjeł, přetrał zrudne časy, dokelž jeho studowani synojo husto jón wopušćichu, džěchu do cuzby za dobytkom, za česću. Woni džěchu nimo swojeho ludu bjez čuća, bjez lubosće, zymni, njeđzakowni a nochcychu ani widźeć kak wón z ranow krwawi, nochcychu słyšeć, kak wo pomoc žalosći. A cuzy Samaritan so druhdy nad nim smili! Smě so to hdy zaso stać! Ženje wjac! Ani jedyn z nas, ani jedyn, ani jedna z was, kiž sće zahorjeni, rozwučeni a najnadobnišo zmysleni synojo a džowki serbskeho ludu, ženje wóčka ani wucha ani wutroby wotwobroćić njesměće wot swojeje lubowaneje maćerje, wot serbskeho ludu. Swědomje by porokowało: ty sy nimo šoł a njejsy so smilił. Do najlepšich ze serbskeje krewje chcemy my, chceće wy słyšeć, tuž dyrbymy so prócować, zo bychmy tež najlepší Serbja a Serbowki byli ze słowom - ze skutkom.

Sebi samemu bě naš lud so wocuzbnił, zabył na swoju zańdženosc, zhubił pod nohomaj dno, na kotrymž bě něhdy stał jako cyły lud, zamožite, tak mjenowane inteligente stawy běchu zapřełe swoje pokhadjenje ze serbskeje narodnosće, jeno nižše woršty so dźeržachu, ale drěmachu, haj smjertny spar so do nich dobywaše. Tola Bohu džak, hišće w prawym času wutorže hrimanje a hołk swětoweje wójny wšě, wosebje słowjanske ludy, z drěmanja - tež naš serbski lud. 1849 bě to podobnje, ale jeno podobnje. Tež tehdom wucučichu ludy, ale nic wšě, a nic tak mócnje, a reakcija wot horka zaso pohłuši jich wocučene wucho a z nowa ludy zadrěmnychu. Tak sylna reakcija, namocne wróćenje starych wobstojenjow džensniši džen njehrozy. Tehdom serbska inteligenca derje zapřimny do koła serbskich stawiznow, tež někotři mužojo z ludu su mnoho za zdźerženje našeje narodnosće dokonjeli. Najznaćiši bě Handrij Keřk jako zapóslanc na sakskim sejmje, a Pětr Młyńk jako ludowy basnik. Keřk bě rodzeny rěčnik, wobrotnje, wutrobnje, raznje wón rěčeše a wjedžeše tež našich studowacych sobu storhnyć a zahorić. Kajka radosć, hdyž dobry, derje měnjacy předař tak rěci, zo posłucharjo jeho słowa sćěhuja z wuchom, wokom a wutrobu. Kajke myto pilnemu serbskemu spisowaćelej, hdyž čitarjo njemóža docakać, zo bychy zaso něšto z jeho pjera

móhli dóstać - wužiwać. Haj, to je wužiwanje, wokřewjenje a wužitk z dobom! Dobri ludowi spisowaceljo a řečnicy su prawi wjednicy, woni nawjeduju lud z wěrnosću, z lubosću, zahorjenosću z nižinow na wyšiny, z wyšinow hač k hwězdam. Hižo na zemi je jich myto wjesolósć, pp smjerći wěčna radosć. „Kaž hwězdy budža so błyšćić ći, kiž su mnohich wukubłali k sprawnosći!“ Nichtó njesmě swojeho talenta zaryć, nimo swojeho ludu hić kaž cuzbnik, na bok ležo wostajić wboheho bratra.

Jara radno by tohodla było, hdy bychy so zhromadnje wudałe naše najpopularniše spisy, kałkež su wušle z pjera wulcy wobdarjeneho wulkeho serbskeho humoristy Mikławša Jacsławka, Jurija Wingerja a tež někotrych, kiž hišće su - Bohu džak - mjez žiwymi. Tajke spisy mamy potom wšudže k rucy, tež hdyž njemóžemy do ludu hić. Dobře źórło ludoweje řeče su tež přisłowa a pěsnje. Wulku zběrku staj wudałoj Radyserb-Wjela a Muka, prjedy hižo Jakub Buk mału.

A nětko hišće wažne słowo! Nic zahorjenosć sama smě nas wodzić, ně, tež přeswědčenje dyrbi naš rozom rozswětlec, našu wolu skrućeć a našej wutrobje mocy dawać. Zahorjenosć sama sominje, hdyž je wohnjowe słowo wotmjelkło a zahorjena pěseň doklinčała. Ale přeswědčenje, zo my słušamy k ludej, z kotrehož pokhadžamy, słušamy jako džakowne džěčo do serbskeje swójby, kotraž je nas žiwila a wukubłała^ zo my nihdy njesměmy zapřěd

nana a maćerje, tute přeswědčenje njesmě nas nihdy a nihdže wopušćić. Talent njesmě w zemi ležo wostać, ale z nim dyrbi kóždy džělać, dóniž je džeń.

Inteligenca bjez ludu je słaba, hłowa sama njemóže nas žiwic, ruka, kiž płuha a kosu wodzi, dyrbi inteligencu sobu žiwic. Ale hłowa, inteligenca, dyrbi za lud myslic, wo lud so starać, lud we wšěm prawym a dobrym rozwučeć. Hłowa ma swój nadawk, tež ruka ma swój nadawk, jedne džěło je čestne, druhe runje tak čestne, jedne nuzne, druhe tež. Hłowa, wutroba a rukn słušeja hromadu, kaž korjeń a wukorjeń, kaž zdonk a štom. Wutorhń štomik z korjenjom ze zemje, a štomik wuskhnje, zajiinje. Tak tež studowacy Serb a studowaca Serbowka zahinje a so zhubi na wulkej pěskowej runinje, hdžež slóncu pali a smali, hdžež rosa wěry, nadžije a lubosće njewokřewja wutrobu. Ale hluboko zapušćeny korjeń w serbskej pobožnosći a wěry dowudžerži we wšěch spytowanjaoh mlodych lět a štomik wotrosće na štom, na dobrego wótčinca, na dobru wótčinku. Tež nadobnje zmysjeny němski basnik Schiller k tomu cyle podobnje napomina: „k wótčinje so přizamkni, k wótčinje drohej: tule su sylne korjenje twojeje mocy!“ Dwě rucy ma čłowjek, podobnje tež cyły lud. Jena ruka płuha a

kosu wodzi a žiwi ćelo, druha ruka pjero wodzi, sylni duch a wokřewja wutrobu. Wobej rucy dyrbi lud męc, kaž ćelo prawicu a ľewicu.

Je dha hdže žadyn druhi lud ľpři, hódniři, zo by měl serbski inteligent jemu swoje dary a mocy woprować, swój samsny serbski lud pak zacpěć! Njesu dha cuze wulke ludy same dosć bohate na zdźělanych, čehodla potajkim maľemu serbskemu ludej brać studowacych, a studowanych, kotrychž je maľo! Njeje to njerozom a křiwda z dobom! Serbjo w cuzbje a cuzy w Serbach! Kak často je kóždoho wótćinca wutroba zabolala, hdyž je serbski duchowny, wučer, lékař, prawiznik, wučenc, technik, šoľ do cuzby, hdyž tola trjeba njebě. Khudemu bratrej brać a bohatemu cuzbnikej dawać! Čuće, ně, nic jeno čuće, swědomjo z wótrym mócnym hłosom řeči a porokuje: to je surowa křiwda! Daloko přeć wot nas, z našeje wutroby tajka křiwda! Wbohe serbske džěćo žada rozwucenje wot někoho, kiž jemu, a kotremuž wone rozumi, wbohi serbski křesćan žada za słowom božim, kajkež wóli rozumi a kaž jemu jeho wutrobu wokřewja, serbske słowo bože, wbohi khory serbski čłowjek chce lékařej wopisać swoje bolosće, serbski čłowjek swoju naležnosć wuložić serbskemu prawiznikej, ale ći su - w cuzbje. Njeh ženje wjacy wo jednym serbskim inteligentu, kotřiž wuńdu z wašeje a našeje srjedzizny, žalosć serbskeje maćerje njeplaći, kotruž slyšimy z erta serbskeho pěsnjerja: „To su sylzy maćerje, kiž wo syna so rudži, kiž ju zacpě, w cuzbje bludzi“ - -

Jasny přikład za swěru su nam dali naši wulcy wučency Smoleń, Hórnik, Muka. Wšěch třoch je cuzba přeprosyla, zo bychu tam přiwzali wysoke, čestne, dokhodneměstno jako swětoslawni znajerjo serbskeje a druhich řečow. Ale wšitcy zwostachu serbskemu ludej a krajey swěrnj. A nic mjenje mócný přikład je nam zawostajiľ Čišinski sam. Do domizny so wón wróci, rozbolena bě jeho wutroba ze styskanjom, hišće bóle rozbolena ze zrudobu, zo naši zdźělani swój lud tak maľo lubuja, nictó njeje serbski lud a serbsku zemju horcyšo lubowaľ hać Čišinski. Runje tuta lubosć jeho wobraznosć stajnje z nowymi myslemi wobohaćeše, jeho dušej tak sylne mocy dawaše, zo so wón hać k slóncu znošowaše. Jen tak je wón mohľ wulki pokład pěsni a basni zawostajić a pismowstwo našeho maľeho ludu wobohaćić, zo smě so we mnohim nastupanju měřić z pismowstwom wulkich ludow. Tež Zejleń wažeše sej sam swoje pěsnje wyše hać bohatstwo zemjanskeho knjeza we wosadže. Tak khuda serbska řeć, serbske pismowstwo, serbske basnistwo njeje, kaž sej ći mysla, kiž to njeznaju: nawopak, nas je maľo, tola poměrnje, štož licbu nastupa, su hižo Serbja jara mnoho dokonjeli. Njeje ani myšlićki, ani čuća, ani wopřijeća, kotrehož njemohľ Serb wuprajić ze swojej řeču. Nawopak! Štož serbsćinu znaje, wě: dosć husto je riaša řeć bohaćiša hać cuze, zo

můžeme jasnišo a krasnišo wšo wopisać, štož rozom myśli a wutroba začuwa. Tola to nas nječini hordych,- ale nas wokřewja, to nas njewjedže k tomu, zo bychmy druhłch zacpěwali, ale to nas pohnuwa a sylni k džělu a ke skutkam za serbski lud. Budźmy ponižni z ponižnym serbskim ludom, kiž je dobry a hódny. Horda inteligenca, kiž je horda na hordy lud, wjedže do stracha, zo lud a inteligenca zhinjetaj. Sławny wjednik českeho naroda Franc Ladźisław Rieger je prajił: po wuprajenju jednoho z jeho najlěpšich přećelow, kiž bě farař, ma kóždy čłowjek tak žiwy być, zopo nim wostanje čestne wopomnjeće. Sławneho mjena kóždy měć njemóže, wo dobre mjeno ma so kóždy starać, a kóždemu dobremu wótčincej je w serbskim kraju čestne wopominanje weste. Wysoka mohila, wysoki nasyp, kajkiž su Riegerej natwarili džakowni narodowcy, njemóže nam debić row, ale nizka hórka serbskeje zemje budže škitać mučne stawy a křiž nad nimi připowědać: „Tu spi dobry Serb a křesćan!“

„Spěwaj a džěłaj!“ Spěwaj swój raňši kěrluš, swoju wjesołu pěseń, a džěłaj z bjezstarostnej głowu a z nadžěju poľnej wutrobu. „Ze spewom k wutrobje, z wutrobu k wótčmje!“ Bóh sam tebi pomha, jeho žohnowanje budže z tobu! Přez zrudne časy je nas wjedł, z nami był, do jasneho přichoda nas wjedže. Hižo so mróčełe džěła, nowa hwězda mjez nimi skhadža, džeń a jasniše pruhi k nam sćełe: to je přichod serbskeho ludu. Z miłym błyščom so hwězda zyboli, to je cyle błyšč serbskeje powahi, serbskeje duše: to je błyšč, kiž njepali, njesmaži, njeniči, to je błyšč, kiž lubje swěći, wěšće wjedže horje k zbožu, k rosćenju, k zdžěłanosći, k prawemu křesćanskemu žiwjenju na zemi, k wěcnemu zbóžnemu žiwjenju w njebju! Ženje njesmě nam hida, zacpěće, našu wutrobu wohidžeć, z wutrobu a z ruku lubujmy, lubujmy a skutkujmy. Potom nas ničo njewottorhnje wot idealow, ničo njewottorhnje wot twjerdeho wjazka, kotryž wjaza wutrobu k wutrobje: my Serbja, budžemy potom mjeze wšěmi ludami drje po ličbje mały lud, po póćiwosći wulki lud, po zdžěłanosći sławny lud, po počinkach dobry křesćanski lud. To budže naša wulkosć, naš dobytk, naša česć, naša radosć!

Bóh sam pak, Wótc swetłow a dawař wšěch dobrych darow. žohnuj naše wotmyslenje, naše prócowanje!

„Bóh žohnuj moje Serby!“ Tak piše naš wulki Čišinski.

„Bóh žohnuj naše Serby!“ Tak přihłosujemy wšitecy.

„Bóh žohnuj Serb'ski kraj a serbski lud.“

J. Libš, Serbske Słowo 1919.

192.

Młodym Serbam

Hura, bratřa zahrimajće
Spěw ze šijow młoduških!
Lubinej a Błótam prajće
Žadosć synow lužiskich!

Ruku, bratřa, sebi dajmy,
Škitać mjeno serbowski!
Jednotu za hesło stajmy
Na korhoj sej wysoko!

Wutroby nam swěrna wjaza
Lubosć k mdej ródnemu.
Serbska krew' sej k sebi kaza:
Synojo smy Łužicy.

Za wašnje a za rěč serbsku,
Za lud, za kraj wojujmy!
Wótcow česć a khwalbu herbsku
Ze rtom spěwow česćujmy!

Njeh tež wšitcy w čestnym boju
Cofnu z myslu přeradnej,
Stojmy swěru pod korhoju
Módrej - bělej - cerwjenej!

Bóh nas wjedže, Bóh nas škita,
Bohu dowěrjamy so.
Po nocy dzeń młody swita
Po boju dzeń swobody. -
Hura, bratřa, zahrímajmy
Mócnu sławu Łužicy!
Swěru wěčnu přisahajmy
Bratřa luděj serbskemu!

193.

Serbske studentstwo

Pola wšěch słowjanskich narodow bě studentstwo z wuznamnym činićelom při wubudženju a rozšěrjenju narodneje mysličky. To widźimy wosebje jasne pola našich južnych bratrow Čechow, Słowakow a Južnosłowjanow.

Tola čim bóle so tute narody kulturnje a politisce zesamostatnjowachu a strach wo jich narodne byće do pozada stupaše, čim bóle wobročachu tamniše studentstwa swoju kedźbnosć k samym kulturnym a socialnym prašenjam. Docyła hinaše poměry knježa pola nas Serbow, kimž njeje hišće přichod kruće zawěšćeny a kotrychž je tak mało a kiž dyrbymy so bédźić takrjec wo kóžde serbske słowo a kóždy hrúzlik našeje zemje. Dyrbymy zjednoćeć wšu našu energiju, zo bychmy so wukhowali hač k časej, hdyž tež nad nami slónco swobody so wusměje. Nimamy hač dotal ani jeničkeje srjedźneje šule, a w ludowych šulach knježi, wosebje w pruskej Łužicy, poněmčowacy system, kiž njemóže być hórši. Wotrodźency a němscy wučerjo wuhonjeja za wosebite knježerstwowe myto serbsku řeč a drastu wo přemoh z našich šulow z pukami, zakaznjemi a wusměšowanjom. Hakle nětko po revoluciji počina być pomałku lěpje. Z tajkich zrudnych poměrow přikhadža nětko młodźenc na někajku němsku srjedźnu šulu, z wjetša přesyćenu ze wšoněmskim duchom, kotraž prócuje so wězo ze wšej mocu, zo by wuhašila w dušach młodych studentow tež hišće poslednje płomješko narodneho wědomja a njebychmy-li měli našich studentskich towařstwow, wušli bychu drje wšitcy serbscy studenća ze srjedźnych a wysokich šulow jako Němcy po zmyslenju a skutkach. W studentskich towařstwach prócuja so studenća ze samsnej pilnosću wo to, štož jim němske srjedźne šule we Łužicy, wudžeržowane tež z dawkami serbskeho wobydlerstwa, dać nochcedža myslo, zo jedna njezawjazna hodžina serbsćiny na někotrych šulach budyšinskich dosaha za wukubłanje serbskeje inteligency. Zaměr wšěch tutech zjednoćenjow je samsny: pěstować a hajić narodnu mysličku, wudospolnjeć so w maćefnej řeči z čitanjom, z pisomnym zwučowanjom, z prednoskami a deklamacijemi, studować domjace pismowstwo a stawizny. A potom, w prózdninach, khodža studenća mjez lud, zarjaduju skhadžowanki, wuhotuju dziwadlowe a spēwne wječory a jězdžo zhromadnje na wulěty.

Najstarše towarstwo serbskich studentow je „Serbske předařske towarstwo“ w Lipsku, založene l. 1716 přez serbskich ewangelskich bohosłowcow, kotrež kćěješe wosebje wokoło l. 1825 po přikhadže młodeho basnika Handrija Zejlerja. K tutomu čilemu žiwjenju přinošowaše bjez dwěla tež wliw Čecha Franca Palackeho a Južnosłowjana Milutinovića. Handrij Zejler da towarstwu nowe mjeno „Sorabija“, z čehož je nastalo nětčiše „Sorabicum“. Narodne hibanje 1848 tych lět a založenje lektorata serbskeje reče při tamnišej universiće wuwolaštej nowu džěławosć w towarstwje. Pozdžišo w 70tych lětach džělaštej w nim z wuspěchom wosebje Arnošt Muka a Arnošt Holan. W swětowej wójnje wusny Sorabicum drje docyła, ale hnydom po prewróće započa nowu džěławosć.

Bórzy doby wjedniske městno mjez studentstwow pražska „Serbowka“, towarstwo khowancow, bydlych zhromadnje w „Serbskim seminaru“ na Małej stronje a studowacych na bohosłowскеj fakulće a na gymnasiju. Pražscy studenća su zawěsće hižo wot sameho založenja seminara na započatku 18. lětstotka so rozwuceli w maćérnej reči, tola hakle l. 1846 dóndže tu k wužšemu zwjazkej. Wot toho časa je Serbowka džělała z najwjetšim spomoženjom a bjez přestaća k lepšemu našeho naroda. Z njeje wušla je ličba najlepšich prócowarjow za narodnu wěc, wučencow a basnikow, znatych nic jenož doma, ale tež poja druhich Słowjanow jako Michał Hórnik, Jurij Libš, naš najwjetši basnik Jakub Bart-Ćišinski, Mikławš Andricki a Józef Nowak. Wulcy spomožny wliw na zmyslenje młodych studowacych wukonjowachu wuzke, přecělske počahi z českimi wučencami a budźićelemi.

Wulki slavista Józef Dobrovský, Wjacław Hanka, Karl Jaroměr Erben, Jan Purkyně, Franc Doucha a tež wjele ruskich a pólskich wučencow přebywacych w stowěžatej Praze, wopytowaše rad „serbske hodžiny“ w jědźelni zastarskeje khěže we Łužiskej wulicy. Cyłu swětowu wójnu bě „Serbowka“ takrjec jeničke towarstwo, kotrež džělaše nic jenož nutřkownje, ale kotrež tež do zjawnosće wustupowaše.

Serbja, kiž studuja na českich šulach pražskich, su sobustawy „Čěskoserbskeho Towarstwa Adolf Černý“. Tute towarstwo založi so l. 1907 přez serbskich a českich studentow a z jeho nadawkom je hajić kulturne, hospodařske a towaršnostne počahi wobeju narodow. Wosebje po wuwolanju Českosłowakskeje republiki rozwiwa wobšěrnú džěławosć k lepšemu Serbow ze swojim měsacnikom „Čěskoserbskim Wěstnikom“, swojimi publikacijemi a přednoškami wosebje ze zaslužbu dra Józefa Paty.

Nětko wobroćmy so do Łužicy sameje, do našeho duchowneho srjedzišća Budyšina. Hižo młody H. Zejler zhromadźowaše tu na započatku minyłego lětstotka na gymnasiju svojich towařow a po nim sławny Jan Arnošt Smolef, zo njebychu zabywali na swój narod. Skhadźowachu so zwopředka w bydlenju młodeho Hendricha Jaroměra Imiša, ale po wotkhadže Smolerjowym do Wrótsławja l. 1836 přestachu tute skhadźowanki, a hakle po třoch lětach zjednoći Mósak Kłosopólski wšech budyšinskih gymnasiastow do „Societas slavica Budissina“, pozdžišo „Budissimensis“. Mócny pohon we wótčinskim skutkowanju bě wopyt Słowaka Ludewita Štúra, kiž zložil kedźbnosć młodych zahoriencow na českeho basnika Jana Kollara, na Hurbana a Červenaka, z kotrymiž nasta čile listowanje a kotřiž wobohačichu knihownju towařstwa ze syłu českich a druhich słowjanskich knihow. Horliwe skutkowanje měješe za scěhwk hóršenje a napady němskich nowin we Łužicy, tak zo by było skoro dóšlo k rozpušćenju towařstwa. Po revolučnych lětach zhraba so towařstwo zaso wokoło l. 1853, hdyž bu Jan Arnošt Smolef powołany za wučerja serbsčiny. Bohužel towařstwo njeje dotal rozwiło wšě swoje mocy a khmanosće, njech je so to stało z liwkosću jednotliwcow, abo z njeprěćelskim zmyslenjom předstajenych.

Podobny wosud matej a z podobnymi přećiwnosćemi bėdźitej drugej towařstwje budyšinskej. Stej to „Włada“ na katólskim wučerškim seminarje, založena l. 1876 a „Swoboda“ při krajnostawskim seminarje wot l. 1877. Po štyrilětnym džěle přińdže kruty rozkaz, zo njesmědža Serbj w Swobodze so wobdžěleć na skhadźowankach a direktorjo wustawa - zwjetša wšoněmscy zmysleni - přescáhowachu so m|ez sobu we wutupjenju narodneho čuće svojich khowancow a tak so stawa, zo wukhadžeja z tutoho wustawa, založeneho w přenim rjedže za Serbow, často najwjetši njeprěćeljo swojeje samsneje narodnosće.

L. 1919 založi so „Wita“, přenje towařstwo serbskich studentkow a lěto pozdžišo zjednočichu so studenća w Drježdźanach a w Rychbachu.

Bórzy čujachu studenća njedostatk krućišeho zwizka mjez sobu. Pospyty wo wutworjenje powšitkowneho zwjazka padaju hižo do lěta 1849. Ale tutón zwjazk, „Lipa Serbska“ mjenowany, njedopjelni nadžěje, kotraž bě so do njeho kładla. Lěta 1871 wustupi „Lubin“, zwopředka jenož zjednoćenstwo Budyšinjanow, wudawajo tež swój wosebity časopiš „Nowinkař Lubinski“ a wotměwajo kóždolětnje skhadźowanki we wulkich prózdninach. L. 1875 dóńdže w Khrósćicach k založenju tak mjenowaneje „Hłowneje skhadźowanki serbskeje studowaceje młodžiny“, kiž so skhadźowaše trójcy wob lěto, hody, jutry a w lětnich prózdninach. Tu podawaju starši jednotliwych towařstwow přehlad towařstwoweje

džělawosće, přednošuje so wo časowych studentskich naležnosćach, hraje so dźiwadło a ze zhromadnym wulětom do někajkeje narodnje wohroženeje wsy kónči swjedzeń. Tute skhadžowanki tworja kruty zwjaz mjez inteligencu a burstwom, su narodne swjedženje w prawym słowa zmysłu. „Hłowna skhadžowanka“ je sej dobyła njehinitu zaslužbu z wudaćom zhromadženych spisow Handrija Zejlerja, wuda tež jubilejny „Almanach“ a wot 1876 hač 1881 wukhadžeše měsačnik „Lipa Serbska“ a štyrnaće lět pozdžišo wukhadžeše krótki čas „Łužiski Serb“.

Smy widželi, kajke zadžewki mějachu přewinyć towařstwa w Budyšinje, wšak wjetše zadžewki stajachu so do puća w Khoćebuzu. Tu nasta w lětach štyrcytych pod wliwom Hornjołužičana Jenča „Łužyca“ a na gymnasiju započa so serbska rěč wučić, ale l. 1889 bu tuta wučba wotstronjena na wyšši rozkaz. Něšto lět potom wožiwi hišće raz studentske žiwjenje w Khoćebuzu a tež w Starej Darbni załožichu sej seminarisća towařstwo. W samsnym času nasta „Zwěztk“, zwjazk delnjołužiskich studentow, kiž wuda l.1893 wubjerk basni Mata Kósyka a redigowaše něšto lět ludowu protyku „Pratyju“. Ale Delnjołužičenjo dawaju hac dotal mało znamjenjow čileho žiwjenja.

Tež na druhich městnach, we Wittenbergu, Wrótšlawju, Lubiju, Dobrosoli, Barlinje, Žitawje a Doupovje w Čechach bywachu jónu podobne studentske zjednoćenstwa, štož je z dopokazom, zo bě tam wjetša ličba studowacych, haj samo do Hollandskeje, Luxemburskeje, do Kolonje nad Rynom, do Paderborna, do Mohuča a Erfurta zabłudžowachu so druhdy jednotliwcy.

Čas swětoweje wójny bě wězo tež za studentstwo z dobu pruhowanja a njeplódnosće. Starši buchu powołani do wójska, hdžež dyrbjachu wojować za zajimy njepřećelow a podtlócerjow Serbstwa, ale po rewoluciji zběhny so tež studentstwo zhromadnje ze serbskim ludom z procha a přimaše so wospjet džěla na narodnej roli, poča wudawać časopis „Serbski Student“, wutwori sej krutu organisaciju w „Zwjazku lužiskoserbskeho studentstwa“ a je zastupiło do zwjazka a počahow ze studentami druhich słowjanskich narodow a hotuje so, zo by wustupiło tež před šěršej, mjezynarodnej zjawnosći.

J. Wićaz.

194.

Spěw serbskich studentow

Slónco nad Lubinom skhadža,
Z nocy stawa Serbow raj;
Młodžency sej radu radža,
Škitać wótcow swjaty kraj.
Bratřa my - škitajmy
Wótcow herbstwo - naše Serbstwo!

Z brónju swětlej zejhrabajmy,
Njebojmy so železa!
Rjekow spjacych nječakajmy
W twjerdym klinje Lubina!
Bratřa my - škitajmy
Wótcow herbstwo - naše Serbstwo!

Słyšeli smy Serbstwa nuzu,
Bratrow křik za pomocu.
Widželi smy drapu cuzu
Wačić so na wótcinu,
Bratřa my - škitajmy
Wótcow herbstwo - naše Serbstwo!

Do koła tuž, bratřa, swěry,
Přisahajmy bratrowstwo!
Hdyž was šwika wosud jery,
Hajmy naše přecelstwo!
Bratřa my - škitajmy
Wótcow herbstwo - naše Serbstwo!

Józef Nowak, Serbski student 1919.

Łužičenjo a Mišnjenjo na krakowskej universiće w 15. a 16. lětstotkomaj

W zahim gotiskim srjedzowěku wědomostne žiwjenje bě zjednocene w universitych; universitne wustawy běchu z najrjeńšim kćěwom duchowneje dźěławosće tamnišich časow, běchu podobne studni žiwjenja, z kotrejež źórleše wokřewjaca woda mudrosće. Dołhe lěta Bołonja a Pariz ze swětosławnym rjadom svojich wucerjow a z wulkej ličbu wučownikow zyboleštej so z nazdala cyłemu europskemu swětej kaž jasnej hwězdze na zmróčenym wobzoru; do Bolonje khwatachu prawiznicy, do Pariza theologojo ze wšelakich, haj samo z najdalšich stron. Hišće při kóncu srjedzowěka w lěće 1495 w Parizu je so ličiło 15000 studentow, z tutech pak be znajmjeńša 9000 wukrajnych. W Němcach a powšitkownje w srjedznej Europje dołhi čas universitnych zarjadowani njeznajachu; jenož w „němskim Romje“, t j. w Kolnje kćěješe theologiske „studium generale“ w klóštromaj dominikanow a franciskanow: přenja teju šulow je swoju sławu dobyła přez Alberta Wulkeha a Tomaša z Aquina, druha pak přez nic mjenje wustojneho Dunska Scota; do němskeho Roma přićahowachu čerpać wokřewjenje ze studnje mudrosće nie jenož młodźency ze wšelakich němskich krajninow, ale tež ze Šotiskeje, Šwjedskeje a Danskeje. Dołho běše Köln z jeničkim žorłom wědomosćow za Němsku a susodne kraje, znajmjeńša na theologiskim polu. Hakle w Prahy so srjedz XIV. lětstotka přenje pruhi swětla rozšěrjachu. Wukubłany pod francózskeho wliwom Karl Luxemburski, kral čěski a romsko-němski kejžor, je w tutym měsće rozšěrjał duchowne a wumjelske žiwjenje, přejasnjene z idealom romanskeje kultury. Za přetwarjenje pražskeje domskeje cyrkwy je wón wubjerneho francózskeho wumjelca Matiasa z Arrasa přiwołał; hród na Hradčanach je natwarił na podobu parižskeho Louvra, hród pak na Karlštejnje na podobu bamžoweho hrada w Avignonje. Basnik Petrarca je jako hósć na Karlowym dworje přebywał w lěće 1356; něšto prjedy prebywaše tam tež znaty Cola di Rienzi. W lěće 1348 bu pražska universita založena, přenja a najstarša we wšitkich słowjanskich a němskich krajach powšitkownje. Bórzy potom susod Karlowy, Kazyměr Wulki, kral pólski, w Krakowje w lěće 1364 universitny wustaw na podobu bolońskeje a padowskeje university do žiwjenja zawoła. Na tajke wašnje w pěšćenju wědomostneho žiwjenja bratrowskaj słowjanskaj narodaj a krajej přesćěžeštaj němski; w tym času, hdyž hižo pražska universita kćěješe a krakowska do žiwjenja stupi, dospołne universitne wustawy njeběchu hišće znate w Němskej.

W tamnym času wšitke ludy w kuljturnych poměrach hladachu na křesćanstwo jako na wulku swójbu, statne a narodne mjezy njerozdželowachu hišće ludži z tajkimi tolstymi murjemi suroweho hłdženja kaž je to džensa. Wukrajne studium njeběše ze zadžěwkom, ale dospołnje dosahaše k dospěću wyšich cyrkwinskih a politiskich zastojnistwow we wótčinje. Němscy přikhadžachu radži studować do Krakowa a nimale wšitke němske diecezy sćelegu tam swojich młodźencow wukubłanja dla.

Tola předewšim a wosebiće je so při tutym hibanju wobdželiła mišnjanska dieceza a powšitkownje lužiski a mišnjanski kraj tam-neho časa. Na to skutkowachu sobu někotre wěste historiske a geografiske poměry. Bjezdwělnje bjez wliwa w tutym nastupanju njeběše politiske sobužiwnjenje Łužicy ze Šlezskej z jedneje strony, z druheje pak čehnješe jeje cyrkwinske zjednoćenje z Mišnom tež Mišnjanow na tutu stranu. Dale njesměmy zabyć, zo hižo na pražskej universiće Łužičenjo a Mišnjenjo běchu k pólskemu narodej přidželeni. K bohatemu wopytej krakowskeje university ze strony Łužičanow a susodnych Mišnjanow je snano tež prinošowała připadna wobstojnosć, zo bě jedyn z přěnich jeje wučerjow, haj samo z fakultowym dekanom Mikławš z Budyšina. Jeho stojnišćo, při tom swójbne a znajomnostne poměry su snano druhih krajanow pohnuwale a so stałe z jednym z wjacorych nastorkow k přebywanju cyłego rjadu lužisko-mišnjanskich scholarow, kotřiž přez cyły XV. a přěnju štwórcinu slědowaceho lětstotka po starym lužiskopólskim puću prez Zhorjelc a Wrótsław khwatachu do krakowskeje šule.

Alfons J. Parczewski, Č. M S. 1901.

196.

Serbskim žonam

(Kanción.)

Zony w žiwjenju kaž róže stoja;

Wonjeja a wabja, ktu a haja

Swoju pychu z čěrnjemi sej swěru.

Z dychom lubosće a z kćěwom hraja

Žony, pócciwje pak pře njón boja

So a zaščěpuja česće wěru
Z kuzłamócněj měru.
W domje dychaju najrjeńšu žony
Wón a měr a žohnowanje syja.
Lubosće a zboža hněžko twarja,
Česć a přistoj maju za škitarja.
Z něžnym wodźěwčkom móc swoju kryja,
Wodža mužow mysle wšě a sony.
Pobožnje a kedźbnje mólčkich črjódki
Stoja, hdyž je maćefny ert slódky
Wući a jim lička koši rjane.
Maju město měšniske we domje,
Twarja swójbje, jako brěčka w štomje,
Zeleń, wón a kćew a płody. - Žane
Njejsu tmny k khwalbje jich dosć khmane!
Serbske žony, wulka waša, hlejće!
Ważnosć, dostojnosć a swjate džěło.
Drohe kubła maće kublač, škitać.
Zo by mjeno serbskej' žony kćěło
Z wónju slódkkej, pilnu starosć mějće,
Zo móhl kóždy z hordosću was witać
A česć wašu čitać!
Hajće žónskoh' splaha něžnu pychu!
Město jandželowe zastawajće!
Mužam pócciwosće špihel budźće!
Boha, prawo, česć a narod wučće
Džěći lubować a zańč měć! Hajće
Lubosć k serbskej zemi w kóždym dychu!
Doniž w swójbnej swjatnicy so swěći
Lampa lubosće a mać dóńž džěći
Serbscy čěši, koleba a nosy;
Ludej serbskemu krew' njezaprahnje,
Smjertny wosud Serbow njedosahnje - -

Klinčće do wutrowow, trunow hłosy!
Serbski pěsnjeŕ, Serbowki, was prosy.

J. Čišinski, Formy.

197.

List serbskemu studentstwu

W Parizu, 28. julija 1919.

Lubi serbscy bratra studenći!

Sławna skhadźowanka!

Tele rjadki pisajo, nimam hišće powěšćow, hač lětsa skladźowanka budže. Ale wěšće tola budže. Tohodla sebi dowolu Tebi, sławna skhadźowanka, pósłać dopis wot tudy, pósłać najwutrobniši postrow z dobow we mjenje wšěch tych swěrných přecelow Słowjanow bratrow, kotrychž wutroba so hori za swojeho Benjamina, kiž su nam podali pomocnu ruku a kotrychž duch a wliwa poľna zamožnosć džěłataj za dokładne wuswobodjenje našeje serbskeje narodnosće.

Bratra studenći, smy na puću k narodnej swobodze. Nětko je na nas a předewšěm na Was, Wy kćějaca młodźina, Wy] nadźija přichodnych lěpšich časow, časow zakćěwanja wulkeho Słowjanstwa, zo sće hódni nastawaceho wulkeho časa, časa serbskeje swobody.

Wy dyrbiće dale twarić na tym, štož nastawa. Wy nětko dyrbiće hromadzić wšu rozpróšenu serbsku inteligencu. Wy dyrbiće krajinu wot krajńny, wjesku wot wjeski přepytać a slědźić za kóždym studowacym, kiž je syn serbskeje maćerje! Žadna móc, žadne pjero njesmě so nam pominyć. Wy dyrbiće zamóc, zo kóždy studowacy Serb so stupi pod Wašu korhoj. Lubosć hory přesadza, a Waša młodostna zahoritosć za našu drohu maćerńu rěč dyrbi njemóžne zmóžnić. Mamy njedostatk na duchownych mocach. Najwobdarjeniši synojo serbskeho ludu, kotřiž maja pokhilenje k studijam, dyrbja so poswjećić duchownym powołanjam kóždeje družiny. Za tajkimi mocami slědźće a nam je mjenujće. Wulke prašenje přichoda budza rozrisować najžiwiše duchowne mocy. Džak budź Bohu! Serbski narod, strowy na čěle a na

duši, může nam tele mocy poskićeć. Z Wašich rjadow ma wtkłhadžeć naša aristokratija, aristokratija ducha a iniciativy.

Nowy čas nastawa. Hrukej nasylnosći a nawalnosći je so z božej pomocu rjap zlemił. - Wšudžom budžće hódni serbskeho naroda. Kak wjeseli nas, zasłyšawši, kak hódni synojo a džowki naše su te, kiž nětko studuja na słowjanskich šulach. To je za nas pozběhowace. Wukńće cuze rěče, słowjanske, předewšěm na francózsku a Jendželsku njezabudžće. Móžu Wam přeradzić, zo su za Was z pomocu bratrow Słowjanow, městna wotewrěne na francózskich a jendželskich akademijach. Nuzne je, zo někotři z Was tutej rěči dokładnje wobknježa. Přetož naše serbske prašenje, naše narodne prócowanja su zastupiłe do mjezynarodneho zwjazka. Tu Wam budže zaležeć po nas zakitować a wutwarjować dobytu serbsku swobodu. Ale wukćew serbskeje wobdarjenosće sćelće na tele so nam. wotewrjace akademije. Sami mjez sobu maće to rozsudzić, štó budže hódny, tute so Wam wotewrjace městna zajimować. A tohodl'a Was wospjetnje naležnje namołwjam, rozsylnjejeće, rozmnožujeće Waše rjady. Hdžežkuliž na někajkej wyššej šuli serbskeho młodźenca je, tón ma we Wašich rjadach stać. Nic samo na univrsitach, gymnasijach a seminarach slědžće za ródnyimi bratrami. Ně, tež na překupskich, ratafskich, industrielných, techniskich a wšech móžnych druhich, slědžće za serbskimi synami, a zahofće jich za naše, za Waše wysoke ideale. Prječ z njerodu, prječ z přeradu! Žadna móc so nam zhubić njesmě. Ow wulki, krasny za naše poměry, leži Serbow přichod před nami, před Wami. Ow, budžće hódni tehle wulkeho časa. Slubće, ně přisahajće wěčnu swěru Wašemu njezbožownemu, ale drohemu ludej. To budža nětko korjenje Wašeje mocy, Wašeho časneho a duchowneho zboža a přichoda. Wy dyrbiće sebi w tymle nastupanju wutworić cyle nowe zasady za česć a dobre mjeno! Beda tomu, we wočach Wašich, kotryž z Wašich rjadow nastupi puć wotrodźenca. Jeho mjeno budž na wěčnje wuplunjene z Wašeho erta. Přetož, štóž w tychle časach wuswobodžeřskeho bėdženja móže wopuścić korhoj narodnosće, słuša do wopluska čłowjestwa. Młodźencojo serbscy, nowy swět nastawa džensa před Wašimi a našimi wočemi. Čas přichodny, wo kotrymž naši narodni wěšćerjo, naši pěsnjerjo, předewšěm naš njesmjertny Čišinski, wuhladowši we swoim rozswětlenym duchu skhadžowace zerja Serbowstwa, je nětko ducy k nam. Tohodla přiwołamy Wam z tych historiskich městnow, hdžež tež Serbow wosud so rozsudžuje: Młodźencojo, zestawajće, totřiž sće Wy Serbow nadžěja! Lubinej a Blótam prajće, žadosć synow lužiskich. Serbska krew' sej k sebi kaza, synojo sće lužiscy. - Hlejće, kak Lubin so hižo swětli we rańšich zerjach a te naše krasne praserbske Blóta, su naše,

naše tam nowe žiwjenje pukoce praserbske. Tohodla njebudźće zaspancy, ale rjekojo, hódni
swojich serbskich wótcow.

Waš Bart.

Serbske Słowo 1919.

198.

Słowjanam

Woko woslep! Wucho wohłuchń! Na sewjeru
Z morjom rozniendrjenym čołm so mały bědži.
Z mocu přezčłowjeskej džěła, čeknyć slědži,
Tola wjesło po wjesłu jom' žołmy bjeru...

Přez čołm rujo wujo dźiwje zmohi pjeru -
Z čołma muž za mužom pada žołmam k jědži -
K połdnju zhladuja we smjertnym straše blědži,
K połdnju žalósća tam w čołmje na sewjeru -

Ach a nihdže, nihdže pomocneho čołma!?
Ha! Nan, mać, bratr, sotra - wšitcy w smjertnym klinje.
Na pomoc, zo njepožrě jich dźiwja žołma!

Na pomoc, štož we wutrobje čłowske čuće
Ma a słyši smjerćenosnych žołmow ruće,
Prjedy hać muž posledni w tym čołmje zhinje!

J. Čišinski: Kniha sonettow.

199.

Łužica a Čechojo

Čechojo nihdy njemóžachu zabyć na swojeho najmjeńšeho słowjanskeho bratra, wot kotrehož běchu drje přez němski pas wotdžěleni, ale z kotrymž běchu přecy w duchownym zwjazku. Stawizny šerbskočěskich počahow słušeja k najbóle hnujacym kapitolam w stawiznach słowjanskeje wzajomnosće. Polacy zajimachu so wo serbski wosud, Rusojo wěnowachu jim kedžbnosće, tež zdaleni Južnosłowjenjo dopomnichu so na nich druhdy, ale Čechojo běchu z nimi přecy a nastajnje.

Běchu džěn Serbja Čecham jónu jich najbliži bratra, přibuzni jim přez naložki a rěč, bě džěn tež we Łužicy wjele čěskich emigrantow žiwych, znajachu džěn tež we Łužicy čěske knihi a čěske stawizny, a hač dotal spěwa so w serbskich ludowych pěsnjach wo Čechach a čěskim kraju. „Naše prawa su w Čechach zakopane,“ tak powědaju serbscy wjesnjenjo a spominaju we svojich bajkach na čěskeho ryčerja, kiž sej wotwjedže serbsku Popjelku na hród do Čech a powědaju sej tež wo spjacych ryčerjach w „ploniskej“ horje.

Wrócamy so w duchu do wubudźeńskich časow, hdyž jewješe wulki słowjanski patriarch Józef Dobrovsky horcy zajim wo Serbow a zaběraše so z jich rěču, hdyž hišće kónc wosomnateho lětstotka khodžeše k Serbam w pražskim seminaru, jich powučěše a namoľwješe k wuknjenju maćeřšćiny, sam pak zestaji serbsku rěčnicu, kotruž - bohužel - w khorobnym stawu - zniči. Dobrovsky pokazuje so tež z tym jako mócný předstajiceř słowjanskeje wědomosće w Čechach, wěnuje-li kedžbnosć rěči najmjeńšich Słowjanow, a dopisuje-li sej tohodla z demjoľužiskim přeložerjom Stareho zakonja Janom B. Frycu. W času, hdyž so hišće nichtón za Serbow njezajimaše, namoľwješe pražskich seminaristow k lubosći a džělu za ródnu rěč, sam jónu wob tydzeń jich wučěše a kładžeše z tym kruty zakład k serbskemu znowa-narodźenju na samym prjozy džewjatnateho lětstotka.

A zajimanje za Serbow přija wot swojeho mištra tež jeho njedokonjany wučomc Wjacław Hanka. Hižo za Dobrowskeho khodžeše z nim do serbskeho seminara a po jeho smjerći staraše so sam wo tamnišich Serbow, wučěše jich čěšćinu a starosłowjanšćinu a da skónčnje tež nastork k založenju „Serbowki“.

Z Hanku khodžeše do seminara tež spisowaćel Franc Doucha, kotryž před Adolfom Černym najbóle znajomosće wo Serbach pola Čechow rozšěrješe. Doucha pózna so z J. P. Jórdanom w kupjelach Liebwerdže l. 1839 a bu wot njeho dospołnje za serbski narod dobyty. Wot lěta 1840 pisaše rjadu nastawkow do musejneho časopisa „Květow“ a druhdže, rozprawješe wo serbskich wosudach, přeložowaše pokazki serbskich pěśni a basni do čěšćiny, ze Smolerjom

sej horliwje dopisowaše a njeprěsta w swojej dźělawasći hač ke kóncej swojeho žiwjenja, scěhowaše wšě dźela wo rozwiću serbskeho naroda, a to we wšěch wotrjadach narodneho žiwjenja. Čěscy čitarjo móžachu wjacy hač štyri lětdžesatki citać Douchowu powěšće a přeložki serbskich pěśni a basni, z kotrychž wočišća najporadźeniše Fr. Vymazal w druhim dźěle swojeje „Slovanskeje poezije“ l. 1878. A hišće l. 1883 čitamy we „Slovanskim Sborniku“ serbske powěšće Fr. Douchi. Doucha bě woprawdže z přenim pěstowarjom a přizjewjerjom woprawdžiteje serbskočěskeje wzajomosće, kaž nic jenož Čěša ale tež Serbja wuznawachu. A hdyž l. 1884 Doucha zemrě, potajkim samsneho lěta, hdyž so pominy jeho najlěpši serbski přećel a dopisowar J. A. Smolef, namaka so mjezy wěncami na jeho marach tež ławrjencowy wěnc wot „zrudženych a dźakownych Serbow“.

Ale tež druzy Čechojo su trajnje do stawiznow serbskočěskich počahow zapisani. Fr. Lad. Čelakovský zaběraše so horliwje ze studijom serbskich pěsnjow, z kotrychž přenju zběrku - zdobom přenju zběrku serbskich pěśni docyła - hižo l. 1830 wočišća. Zaběraše so tež ze serbskej rěču, dopisowaše sej ze Zejlerjom a ze Smolerja wukubła we Wrótsławje zhromadnje z J. Ev. Purkynju sebjewědomeho Serba a Słowjana. Wulki přizjewjeť słowjanskeje wzajomosće Jan Kollar pomhaše tež při wubudženju serbskeje narodnosće, pretož w třicytych lětach minjeheneho lětstotka dopisowaše młodemu serbskemu studentskemu towarštwu na budyšinskim gymnasiju, sćelesje jemu słowjanske knihi a namołwješe studentow k lubosći k ródnej zemi, runje tak činješe Ludevit Štúr, kiž tohorunja do Łužicy zawita a do mjenowaneho budyšinskeho towarštwu khodžeše. Serbska epizoda žiwjenja Słowaka Štúra njenamaka doma wothłósa w jeho žiwjenjopisu, hačrunjež njeje nic bjezwuznamna. Tež F. Józef Šafařík znaješe Serbow derje, pretož zaběraše so z nimi we wšěch svojich wědomostnych dźělach a hižo lěta 1826 wočišća we swojej „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“ w druhim dźěle „Geschichte der Sprache und Literatur der Serben oder Wenden in den Lausitzen“. Podobnje napisa nastawk wo Serbach do svojich „Slovanskich starožitnosći“ l. 1837, kotrež potom Serb Mosak Kłosopólski do němčiny přeloži. Wosebje krasnje porěča wo Serbach we swoim „Slovanskim narodopisu“ l. 1841. Ani Fr. Palacký njepobrachuje mjez tymi kotřiž k wutwarjenju serbskočěskich počahow přinošowachu: jeho wliw na Zejlerja w Lipsku a sobudžělo při tworjenju Maćicy Serbskeje w Budyšinje stej derje do stawiznow serbskeho naroda zapisanej. Tež K. J. Erben njezaby na serbske bajki we swojej słowjanskej čitancy l. 1862. Wšitycy tući čěscy budźiceljo pokazachu dobry puć, po kotrymž dyrbjachu druzy prócowarjo kročić. A serbskočěska wzajomosć posylni so nic jenož z literarnymi, ale tež z wosobinskimi počahami, kotrychž

najlepší posřednicy běchu přecy pražsey seminarisća, ke kotrymž po Hankowej smjerći K. J. Erben khodžeše a potom M. Hattala. Wukubłancy seminara pisachu potom domoj wo českim ludu a kraju a přinošowachu tež sami do českich nowinow a knihow, kaž to wosebje činjachu Michał Hórnik, Jakub Bart-Čišinski a nimo nich tež dr. Arnošt Muka. Mócnje skutkowaše na př. na młodostneho Smolerja zajězd do Prahi a do Čech l. 1843, Tehdom wza jeho Čelakovský sobu do Prahi, hdžež Smolef bydleše pola wótčinskeho lěkarja dr. V. Staňka a předstaji jeho přnim českim narodowcam a zezna so z českim narodnym žiwjenjom. Tehdom pózna Smolef tež libuškeho fararja Ant. Marka, zahorjeneho Słowjana a z kovaňskim tachantom K. Al. Vinařickim, z kotrymž sej potom tež dopisowaše, tehdom zezna Smolef česku narodnu džělawosć, česke knihi, českich ludži, česke „bjesady“ ze wšěm tym narodnym wustupowanjom, kotrež potom derje zamó zwužitkować za samsne skutkowanje we Łužicy!

Lěta 1868 wotpóslachu Serbja k českim džiwadłowym swjatočnosćam do Prahi swojeho zastupnika M. Hórnik. W dobjě, hdyž słabnje Douchowe pjero, bjerje je z jeho ruki słowjanski literarny historik H. Máchal a piše do „Světózora“, „Słowanskeho Sbornika“ a druhdže zajimawe nastawki wo serbskim bajesłowstwje, piše wo znowazrodženju serbskeje narodnosće a literatury, wopisuje serbske wašnja a drasty, přeložuje serbske pěsnje a rysuje systematiscy stawizny noweho serbskeho pismowstwa. Molef a komponista Ludwik Kuba pučuje po Łužicy, moluje serbske wobrazki a zapisuje serbske pěsnje, zo by je zarjadował do swojeje wulkeje zběrki „Słowanstwo ve svých zpěwech“. Józ. Perwolf rěči wo Serbach we swojich českich a ruskich a słowjanskich rozpominanjach. Ed. Jelínek piše wo nich w swojim słowjanskim „Sborniku“. Fl. Fencel piše wo nich wutrobne nastawki, čescy spisowaćeljo rady na Serbow spominaja: W. Hálek wopisuje l. 1861 „serbski narodny swjedžen w Budyšinje“, Jan Neruda spomina na swoje přecelstwo z M. Hórnikom, Swjatopołk Čech we swojich „pisanych pućowanjach po Čechach“ l. 1891 powěda wo dwěmaj Serbomaj a Jarosław Vrchlický je „lužiskim Serbam“ krasnu baseň wěnował. Přihotowane stawizny serbskočeskeje wzajomnosće swědča najlěpje wo wulkosći a nutrnosći tutech počahow, kotrež namakachu swój wjeřšk w džěle wulkeho słowjanskeho prócowarja Adolfa Černého. Adolf Černy je cyłe swoje dotalne žiwjenje Serbam poswjećił. Na nich nihdy njezabywaše, tež hdyž bě jeho časowy zajim k druhim Słowjanam wotwjedł, wróćeše so k nim precy zaso, dokelž woni trjebachu najwjac pomocy. Adolf Černy wojuje wot swojeje přenjeje powěsće wo Łužicy w „Słowjanskim Sborniku“ 1884 hač do poslednich powěsćow a džěłow w Parizu njesprócnije za najmjeńšeho Słowjana, piše do českich nowin wo Łužicy a nawopak do Łužicy wo českich wěcach, zeznamja českich citarjow ze serbskimi džěłami, pokračuje w nich a dopjelnja je, tak

zo bórzy so před nami zběha lužiski Serb w cyłym swojim historiskim, narodnym a kulturnym wuwicu. Adolf Černý piše kaž za Serbow, tak za Čechow. Z holeho powěšćerja bywa bórzy kedźbliwy wobkedźbowaf, kiž dotalne Smolerjowe, Hórnikowe, Mukowe a wšěch druhich serbskich prócowarjow dźěla ze samsnymi dźělami a wědomosćemi dopjelnja, piše Čecham pěkne „Serbske wobrazki“, „Wšelake listy wo Łužicy“ a naposlědk systematisku knihu „Łužica a lužiscy Serbja“ (1912) přeložuje ze Zejlerja a z Čišinskeho, Serbam wudawa jich pěsnje, piše nam stawizny našeho basnistwa, wobdźěluje bajesłowstwo wopisuje serbske twarjenja, přeložuje Serbam Halkowe „Wječorne pěsnje“ a z pokazkami z českeje literatury zcyła wobohačuje nic jenož česku literaturu, ale tež serbsku. Adolf Černý je wjelekróc cyłu Łužicu w Sakskej a w Pruskej podłu a překi překhodził, je sobudźělał při wšěch serbskich předewzaćach, wobdźěli so na připrawach k drježdźanskej wustajeńcy a w Prazy zarjadowa sam serbske wotdźelenje w českosłowjanskim narodopisnym museju, khodžeše do serbskeho seminara a jako lektor serbskeje řeče na českej universiće w Prazy wukublowaše mlódsu generaciju a njezaby nihdy ničeho, z čimž by serbskej wěcy pomhać mohł. „Serbski konsul“ su jeho pomjenowali jeho stajneje dźělawasće za Serbstwo a woporniweje hotowosće dla, hdyžkuli a hdžežkuli sej to serbske zajimy žadachu. Z jeho dźelow čerpaše wjele českich ludźi powučenje wo Łužicy, wot njeho jako wot wótcowskeho radnika dachu so wjesć do Łužicy, z nim wopytowachu serbske hory, lěsy, runiny a Blóta, z nim slyšachu serbske spěwy a wobdźělachu so na serbskich swjedženjach, zhromadźiznach a cyłym žiwjenju při wšelakorych składnosćach a we wšelakich počasach. Je wěste, zo je so z jeho zaslužbu zajim wo Łužicu w Čechach nimo měry posylňi. Přednoški wo Łužicy běchu na programje hromadže z druhimi přednoškami „Osvětowego Svaza“, wjesne towařstwa za zdźělanosć je zarjadowachu a „Čěskoserbske towařstwo Adolf Černý“ załožene l. 1907 w Prazy chcyše tutón zajim dale posylnić a serbskočeske počahi wosebje zkrućić. Tohodla wuda tute towařstwo krótkeho „Přewodnika“ po Łužicy a załoži z klubom českich turistow w Budyšinje nóclěhařnju, pósła do Łužicy klankowe dźiwadlo, wuda Wjenkowsy přeložk Karafiatowych „Brunčkow“ atd. Rozumi so samo wot so, zo dobri, słowjanscy zmysleni Čěša njemóžachu na Łužicu zabyć, hdyž so swětowa wójna nad Europu roznjemdri a cyłe Słowjanstwo wohrožeše...!

A hdyž bě potlóčowanje w Čechach jenož tróšku popušćilo, wołachu hłosy za škitom słowjanskeje Łužicy. Skoro wšitycy čěscy narodni prócowarjo na nju myslachu, wo njej jednachu a hotowachu so ji na pomoc. Z tyšnosću wołaše so do Łužicy, hač njebu dospołnje w žalostnej wójnje zadušena a z. radosću přijimaše so kóžde mjeńše znamjo narodneho

žiwjenja. A poča so jasnić, hdyž germanska hruba móc a nasylnosć podlěhaštej a hdyž sprawnosć a prawo dobywaštej. Wilsonowe zasady wo sebjepostajenju ludow, wo swobodnemu rozwiću wšěch narodow, nic jenož wulkich, ale tež małych a najmjenšich, wubudźichu mócny a radostny wothłós pola wšěch potłóčowanych narodow. Změrom hladachu hižom Češa do přihoda, zjednoćowachu so Serbokhórwatojo a Słowincy, hotowachu so Polacy. Tež Serbja zastupichu z razom do noweje doby swojeho žiwjenja, hdyž po padu Bołhařskeje Rakuska so rozsypowaše a słabjaca Němska dnja 12. winowca 1918 Wilsonowe měrowe wuměnenja přija. A mjez nimi tež štwórty dypk wo sebjepostajenju narodow...

Jos. Páta, Łužica; z češć. přeł. J. Wićaz.

200.

Łužicy

Štóž sej kraje serbsku pokrutu,
Wostań Serb, měj serbsku wutrobu!
H. Zejleř.

Sy mortwa, Łužica, ty sotra bědna?
Zo słyšeć njeje twojoh' hłosa stysk? -
Z króny českej' spadła parla jedna. -
Je zničič juž će Saks za směch a trysk?
Snadž Prušak hordy na tym pyšnym hrodu?
Połobskich Sławow posledni sy skhow,
Sy torhana přez wětry dźiwich dnjow,
Do procha teptana za njeswobodu.

Ně, njejsy mortwa, sotra ty, sy žiwa,
Hdyž hlós tež słyšeć njej' přez třělbow hru,
A smjerć přez njeprěćela tebi kiwa,
A běda z tlamu lóji za tobu.
O třepotaj, hdyž knjez so swěta stanje
Twój tyran, kotryž ma će w pazorach,

A za posledni dych ci budze strach,
Wón wutupi ci řeč, zo wšitko spanje.
Twój tyran zhiny ... doruchu kanóny,
Swět wodychny, dže swobody zas dych.
Serb z knjezom doma, zaso pólskej' króny
So swěci blyšč a puta strasy Čech.
Tež tebje, Łužica, zas widžu stawać,
Do swěta wołaš: Njecham w kwakli zhnić!
A svojich wrahow džěćom mloko pić
Wjac serbskich žonow njecham sylna dawać?
Tak, derje tak! Sto čakać, dóńž so zbudži
Rój ryčerjow tych spjacych w Lubinu,
Hdyž žiwym synam hori lubosć w hrudži,
Čas k rjekam změni słabu młodžinu.
A prawo žadaj! Pokaž swětej lica
A nadrow rany, slěny, blóto, krew',
Štož ćěrpjeła, wšo sudej prawdy zjew?
Stań wulka w horju, sylna wjećěfnica!
Ty po swobodže wołaš, wěc je swjata,
A kak by křik twój preslyšec móhl swět
A dale wostajic će w mocy kata,
Kiž z krwě je twojej' zbohatnył a bėd?
Tež tebi dyrbi wěk naš spłodzić zorju,
Ći rany zhojic, znicic železa,
Ně, njesmě řeč ci zhynic słowjanska
W tym hroznym nahrabnym wšoněmskim morju.
Zo wěki přahał wrah će k swojom' džělu?
Što wo to? Nadžěj směmy k tróštej klasć,
Zo k žiwjenju tež prawo mas a syłu,
Hdyž cyłe wěki njezmjatla će pjasć.
Njech wotroči, štož služacy rad bywa.
Tuž stań! Du z tobu bratřa wicežni.

Spěw Zejlerjow' ći na puć zazynći,
Duch Hórnikow' će z požohn'wanjom krywa.

Ant. Klášterský, J. Nowak, Z duchom swobody.

201.

28. winowca

Dnja 28. winowca 1918 roztorže ćeski law puta, kiž joho lětstotki dołho spinachu, khroble zběha hłowu, swoju pazoru na starych podtłóćowarjow stajejo. Dzeń swobody so nětko w Ćěskosłowakskej swjeći. Kóždy tam se zahorjenej wutrobu na tych spomina, kiž su tutón hobrski čin do skutka stajili. Tutym pak je njesebična zahorjenosć a lubosć za swój lud a kraj spožčila móc, samo tež w ćežkich časach njesprócniwje džělać a twarić na narodnym polu a skóncnje wuwjesć najwjětši ideal kóždeho Ćecha. Lěpsi, sławniši přichod je zeskhadžał ćěskemu ludej.

Tež my Serbja po přewróće so lěpsich ćesow nadžějachmy. Myslachmy, zo tež nam zerja swobody zeskhadžeja. - Přewjele běchmy so nadželi. Překruće spinachu puta, kiž dyrbjachmy wotřasć, přesłabe naše mocy, kiž so za našu wěc zastajichu, pornjo mocam našich přeciwnikow. Cyle přeměnić dyrbi so narodne žiwjenje we Łužicy, chcyło-li so něšto docpěć.

My serbscy studenća - smy serbskeho ludu přichod. Na nas staja serbski lud swoje nadžěje, zo bychmy před lětom započate džěło wuwjedli. My mamy wotřasć puta. Dyrbimy so tuž přiřotować na ćežke džěło, dowjesć naš lud k lěpsim casam, k swobodze. Wopory, kiž su so hac dotal přinjesle, njesmědža być podarmo.

Wróćiwši so ze zajeća woćakowach wjetšu zahorjenosć za naše narodne hibanje. Nadžějach so, zo nadeńdu naš lud wedomy swojeje narodnosće, wosebje pak woćakowach to wot serbskich studentow. Tola tomu njebě tak. Stara liwkosć hišće je mjez nami a jenož ći, kiž su prjedy džělali a so prócowali, su tež džensa hišće nam z přikładom - jeno jara mała ćrjódka je so jim přizamknyła. Na čím to zaleži?

Bojiće so snadź swojich němskich wučerjow a předstajenych? Myslu, zo smy žiwi w dobje, w kotrejž so nchtó wjacj njetrjeba. hańbować před swětom wuznać swoju maćefšćinu.

Nohcymy-li w tutym nastupanju, wosebje w šulach, khroblišo wustupować, ženje ničo njedocpějemy. Dyrbimy sebi na wšech srjedźnych šulach žadać prawo wuwučowanja w maćérnej rěči. Zmožićiwiši dyrbjja so zjednočić a z podpjeru jednoho z našich wótčincow předpołožiť tutu sprawnu žadosć. Z přećelnym wobkhadom dyrbjja so potom tež ći za nas dobyć, kiž z liwkosću našemu hibanju přihladuja. Tu rěka trochu idealnje džělać, to njespokoja nic jenož wutrobu ałe myto budže tež wěsće scěhować.

Abo strachujeće so snadź, zo sebi pozdžišo njemóžeće zasłužić swój khlěb mjez serbskim ludom. Tu poskići so nam najwažniše polo w našich studentskich lětach. Dyrbimy našemu hidej do swědomja zaščěpić, zo je wón serbski a zo dyrbi jako tajki słowjanscy čuć a myslić. Wot Słowjanow mamy jeno lěpši přichod wočakować. Hdyž wón to spóznaje, potom budže sebi tež žadać swoje prawa, prawa, kiž nam zawěsći zakon: škit mjeńšinow. A mamy-li my tak prawa, potom kóždemu z nas zrosće zastojnstwo mjez našim drohim ludom.

Ći, kiž drje su serbskeho pokhada, nimaju pak lubosće k swojej maćérnej rěči, za tych nimam słowčka wyšše. Njedopjelnja nic jenož štwórtu kaznju, ale su tež přeběžnicy a kóždy dobry serbski student dyrbjjał jich zjawnje mjenować, zo by serbski lud tutych wotrodźencow spóznał a jim ženje někajke zastojnstwo njeřidowěřił. -

Serbscy bratřa! Naš lud ma prawo na existencu. My dyrbimy jón wutworić a skrućić. Na nas čaka surowe džěło. Za wšemi našimi mocami dyrbimy so dać do zhromadneho skutkowanja. Stać muž při muži. Z cyłej wutrobu być za našu wěc. Nichtó njemóže dwěmaj knjezomaj služić. - Swjate dyrbjja być naše ideale.

Smy zwjazali zwjazk serbskeho studentstwa. Tola wuspěch? Zwjetša so dale kroči po starych pučach. To je wjacy dyžli hańba. Tajcy wotrodźency chcedža jónu wjesć serbski lud. „Njeznajemy was,“ dyrbi so tajkim wotmołwěć, když sebi jónu službu pytaju, „hladajće, zo sebi druhdže swój khlěb zasłužić!“

Žiwjenje dyrbi do nas! Słowjanske studentstwo móže nam być z příkladom. W Prazy móžemy wuknyć. Kóždemu mohł radzić - štož ma pjenjezy - jónu wulećeć do słowjanskeje złoteje Prahi, město do někajkeho wšoněmskeho kónca. Tu mohł wobdźiwać słowjansku kulturu a by cyle hinajši zaćišć dóstał, hač kajkiž so nam wočehnje na němskich šulach. Chcemy založić serbske sokolske towařstwo, zo móhli so skhadźować z riašimi słowjanskimi bratrami. Zda so mi, kaž bychmy w našim serbskim hibanju hižo lěpše, plódnije časy poměli, hač nětčiše su -

znajmjeńša na literarnym polu. Spominam na dobu Zejlerja a Čišinskeho, Smolerja a Hórniku. Woni njech su nam z příkladom! Hdyž cyle Słowjanstwo k lěpšemu přichodej postupuje, chcemy my wróco wostać? Nihdy!

Tuž do džěła, serbscy bratřa! Njech přinjese nowe lěto nowe žiwjenje mjez nami. Chcemy być Serbja we słowje a skutku a so přihotować k ćežkemu džělej, zo by tak za nas a z dobow za naš drohi lud zaswitał lěpši přichod.

J. Cyž-Žurčanski, Serbski student 1919.

202.

Zora puca

(Zerja skhadžeju.)

Połnóc přešla; što mje budži
W tutym času ze sna mojom?
Truny same zašumichu
Na husličkach džěda mojom'.
Zašumichu čěmnje, číše:
Zora swita, swětło bliže.

Połnóc přešla, hišće kryje
Měr přeslódki doł a horu,
Ale wětrik cuni šepce
Wot wukhoda k morja nóru,
Šepce slódcy, šepce číše:
Zora swita, swětło bliže.

Połnóc přešla, zasporna 'šće
Leži mórska wokolina.
Wubudžene rańše ptačo
Leći z wukhodowoh' klina,

Spěwa slódcy, spěwa cíše:

Zora swita, swětlo bliže.

Połnóc přešla; hišće we cími

Njebjo, zemja je a woda,

Zjewja pak so wot wukhoda

Wila słowjanskeho roda,

Rěči ke mni, rěči cíše:

Zora swita, swětlo bliže.

K ranju swita, swětlo bliže!

W złotej pruzy dzeń so budži,

Sławna zemja dałmatinska,

Zerja blyšća so cí w hrudži,

Wotkryte cí dary kładža

Twojej' zemje - slónco skhadža.

Petar Preradović. Přel. Józ. Nowak, Z duchom swobody.

203.

Różowa holina

Za cíchim, mjez žołnjacym žitom, za kotrymž so lěski khójnow čornja, je mała lučina zkhowana, přez dwacyći kročel dołha a pjatnaće šěroka. Na jeje kromach kčěja nizke keččki čefwjonych połnych róži. Su spodziwneje družiny. Druhdže, w šěrokej wokolinje njejsu. W druhej pódze so njeradža. Přesadźichu je, ale njeprimnychu so. Potom chcychu je wuplěć, wurychu je, ale samsneho lěta so zasy zelenjachu. Rozšěrjeja so a rostu hač do srjedž holiny.

Po nich ma swoje mjeno wosamoćene městno, poswjećene z horjom pobožnych prjedownikow. To je różowa holina na hórce njedaloko Morašic, dobru hodžinu puća wot Litomyšle k wječoru.

Lubozny je wottud rozhlad po krajinje, na hajki, mjez kotrymiž je widžeć makovska wěža, na wsy dokoła wokoło w zelenym so bělace, wosebje pak k ranju po hórkach a rozpadanki pola Čěskeje Třeboveje a na stary hród litomyšlski krasneho twara.

Tam sydlachu před štyri sta lětami, hdyž hišće přenjoťny hród stoješe, knježa Kostkowje z Postupic, swěrní škitarjo Čěskich Bratrow.

Pola toho hrodu tam na měsće stoješe bratrowska rada, a w měsće wjetšina wobydleřstwa - sami bratřa.

Hdyž Ferdinand I. spjećowanjo stawow přewiny wza knjezej Kostkej z Postupic litomyšlske kubło a hród a bratřa z města a wokolinu dyrbjacku do wuhnaństwa. Tehdom bu tež zajaty starši jednoty, Jan Augusta. Jako bur zwoblekany khowaše so we wokolinje Litomyšle. Ale sam so přeradží. Zaby na swoju bursku drastu a wučěže pječa za lacom čerwjene, židžane rubiško, zo by sebi spoćene čolo wotrěł. To wuhladachu wojacy kralowskoho hejtmana Šejnohi, toho časa zarjadnika litomyšlskoho hrodu, zajachu Augustu, wotwjedžechu jeho do Litomyšle, z wotkel bu ze swojim pisarjom, bratrom Bilkom, na hród Křivoklat dowjezeny.

Tam pak sedžeštaj w ćežkim jastwje přez štyrnaće lět.

Po lětach pod kralom Maximilianom, Ferdinandowym synom, nastachu swobodniše časy. Bratřa so z wuhnanstwa wróćachu a zasydlachu so zasy w Litomyšli a we wokolinje. Swobody wšak dołho njewužiwachu. Přihna so wulki wichor, kiž so roznjemdri lěta 1618. Wulke horjo padny na čěsku zemju w nabožniskich wojowanjach, a najbóle po bělohorskej bitwje.

Štóz njebě katolik abo štóz so swojeje njekatolskeje wěry njewotrjekny, dyrbješe z kraja. A tak tež Bratřa z Litomyšle a z wokolinu. Prjecly hač woteńdžechu, zřečachu so, zo so wšicety hišće jónu zeńdu, zhromadnu pobožnosć wukonjeja, dokelž ju zjawnje a swobodnje wjacy wukonjeć njesmědžachu, a zo so zhromadnje tež z rodnej zemi rozžohnuja. Na tutu zhromadźiznu wuzwolichu sej holinu za Morašicami mjez lěsami.

Wěstosće dla zeńdžechu so w nocy, tu mjez mjelčacymi čornymi lěsami, pod hwězdny firmamentom wěčnych njebjes; tu naposlěd na wótčinskej pódze wopravenje pod woběmaj štałnosćomaj přijachu, naposlěd so k Bohu modlachu, pobožnje zaspěwachu.

A potom rozžohnowachu so, zhromadnje, z domiznu. Mnogi nahraba sebi na wopomnlečo horstku hlíny z ródneje pódy, mnohi wokoši zemju, kotruž běchu ze sylzami krjepili. A z tych sylzow potom wukćěchu róže, zo bychu swědeile wo swěrności a lubosći k wěrje a wótčinje.

W tutej nocy pjeca, hdyž bě pobožnosť skóncena, zloty kěluch zahrjebachu, z kotrohož běchu přijimali, a tutón kěluch leži hłuboko w zemi na holinje.

Lud po času na Bratrow zaby; městno pak, hdžež běchu so rozžohnowali, wobkhowa w česćomnosći. Holina bě něhdy wjetša a čmowíše a hłubše lesy so koło wokoło čornjachu. Nětko su z lěsow jenož hajki a prózdne role; tež holinu zworachu, hač zby jenož lučka. Tež tu chcycłm zdžělać, do pola přeměnić, kaž so hižo dokoła wokoło wšudžom role rozpřestrěwachu. Mjez tymi bě holina jako zhubjena a na zadžěwku. Toho dla měješe so minyc.

Ale jako by předwidziwosć sama wo to městno so starała. Sta so něšto podobneho kaž na Žižkowym polu pola Přibisławja. Worachu holinu, ale płuhy so skazy abo kón padny.

Skónčnje nasychu tu lena. Rosćeše, rozkče, wutorhachu jón, namočichu a wusušichu jón a hižo jón drějachu; tu spali so len z płomeniom. Wot tohu zapali so pazdžerňa a cyły statok toho hospodarja, kiž bě holinu z lenom zasył, a w tym wohnju zahiny tež młoduška džowka samsneho hospodarja. Wot toho časa njezwěri sebi nictó wjacj holinu zworać. -

Hdyž tu lěta 1813 Rusowje čehnjechu postupujo přećiwo Napoleonej I., naprašowachu so někotři po rózowej holinje; hdyž bu jim prajene, zeskakachu z koni a po kolenach dolžezechu hač na samu holinu, a tu so nutrnje modlachu.

Tež stare wešćenjo počahuje so na holinu, na kotrejž pječa bitwa budže bita, a tak hrozna, zo krew' z „kolebkami“ počece. Ale potom zeńdže so tu sydom kralow a čí wujednaju wěčny měř.

Tu, mjez rózemi, na městnje, hdžež so Čěscy Bratřa, přećiwnicy wójny a přeliwanja krewje, z wótcnym krajom so rozžohnowachu. Róže na holinje kčěja, žita na polach koło wokoło so žołnja, žmuja, „wowcki“ so po nich znošuja. Čicho tu, mile, ale njejaby spominaš na starych prjedownikow, kajke horjo jich wutroby přimaše, hdyž nasta hófka khwila džělenja, hdyž ze sylzami krepjachu ródnu pódu, a žiwíšo rozumiš proste hrona čěskoho exulanta:

„Bóh će žohnuj, Čěska zemja!
Z tobu so zrudnje rozžohnuju.“ -

A nimo minje so zhromadźizna wbohich wuhnancow, kak ducy do wuhnanstwa so zastawaju,
ze sylzajtym wóčkom wróco hladaju, na žohnowany, luby kraj, hdžež běchu jich domy a
wótcina přecelna. -

Alois Jirásek, „Staré pověsti české“, přel. M. Krječmar.

204.

Pětr Bjezruč

Slyšach we Łužicy twojich horow hnujacy plač,
Twojich skalnych hobrow dušinu zrudźbu,
Slyšach bolosće, hidy a nuzy hudźbu,
Kotruž cí we kraju splodzil twój surowy drač.

Slyšach twój plač:

Wo tysacach zněmčenyh,
Wo tysacach spólščenyh,
Sto tysacach zněmčenyh.
Tež my běchmy tysacow tysacy,
Tež my džesać tysacow tysacy. -

Džesać pak tysacam zawdachu z jědom,
Sto pak nam tysacow morichu z přeradu,
Tysac nam tysacow rubichu z mjedom. -
Njezby nas tysac tysacow.

Sto tysacow licimy hišće wokoło Budyšina,
A wósomdžesat tysacow zby wokoł' Khoćebuza.

Pětrje Bjezruč, zrodženy ze skalnej' wutroby,
Splodženy z mužskeje mocy a žónskeje bole,
Tež nam so do kraja njepräcel z namocu předoby,

Krew su pile tež naše hory a hole.
Naju narodow dónt je kowany z kowom
Samsnym, dolho smój stałoj před zahubnym rowom.
We wulkim jězoru płuwa čerwjena krew',
Jasna kaž mak. Njewinowata to čista a blyščata krew'. -
Cuzych to džak!
Krew ta je točena z křudami pukow,
Z mocy mozlojtych burowskich rukow,
Z česće knježjnskich ćěłow,
Z khrobłosće wótčjnskich džěłow.
Rozlata z njeprawdu krew', ach, sy-li 'šće žiwa,
Njejsy-li na honach serbowskič dospoľnje zhnila,
Zahub a nič nětko tu ješčefsku drapu,
Kotraž je móc našu narodnu žadostnje piła!

J. Nowak, Z duchom swobody.

205.

Sokol w Serbach

Serbscy bratra! Europski přewrót je wjele noweho do žiwjenja jednotliwych narodow přinješ. Wosebje słowjanske narody su so wuswobodžili z cuzeje kwakle. Džensa bėdzimy so jenož my hišće njesprócniwje wo zawěšćenje swojeje narodneje existency. Njedwěljujemy, zo tež nam pzińdže džen swobody a samostatnosće; dodawk k měrowemu wujednanju z Němskej wo škiće cuzych mjenšinow je z přěnim zakładom našeho dalšeho džěła. Twarmy sej tohodla swoju domowinu, kaž su sej ju twarili a připrawjeli druhe słowjanske narody wosebje Čěša. A što je sej wosebite zaslužby wo čěsku swobodu a samostatnosć dobył? Sokolojo su to byli! Što je Sokol? Sokol je towarstwo, kotrež je založil w Prahy w Čěchach dr. M. Tyrš, hdyž bě tam zrudno a ćežko kaž we Łužicy pod němskim knježefstwom. Tyrš běše wučenc, filosof a wjednik Čěchow. Běše póznał, čeho je trjeba, zo by podtlóčeny čěski narod zasy swoju bywšu swobodu wudobył. Tyrš wědžeše, zo jenož strowy, sylny, wobrotny a zmužity čłowjek móže swój narodny a žiwjeński nadawk dospoľnje dopjelnić. Tohodla hromadžeše w ćěložwučnych

towarstwach českich mužow a české žony, zo bychu tam swoje čelo zwučowali, zo bychu byli wšitcy sylni a strowi. Přetož strowota je z najdrohotnišim pokładom kóždého čłowjeka, staranje wo strowotu a sylnosć naroda je zawěšće wótcinstwo. Tohodle rěka zakladne hesło sokolske: Tužmy so! (Skrucmy so!) Cyły naš narod ma so skrucować, zo by był strowy a sylny. Ale dr. Tyrš chcyše hišće wjacy; chcyše, zo bychu Čěša byli narod swobodny a demokratiski, zo bychu so wšitcy lubowali jako bratřa a sej pomhali. Tohodla njeje w „Sokole“ rozdžěla mjez knjezom a džělačerjom, njeje rozdžěla mjez bohatymi a khudymi; tohodla praja sebi wšitcy Sokołojo mjez sobu „ty“ a rěkaja sej „bratřa“. W Sokole njeje politiskich a nabožinskich rozkorow. Wšitcy su sebi mni. Jich hesło je: Swoboda, runosć, bratrowstwo. W Sokole dyrbymy swój wosobinski zajim stajíc pod zajim cyłka, cyłego naroda, njesměmy so rozmysleć, jedna-li so wo wopor na wołtař wótciny. Po tym mějachu so cěscy a južnosłowjanscy Sokołojo za čas swětoweje wójny. Z tym přinošowachu tež k wuswobodženju swojemu wótcinow, přetož mějachu na mysli hesło: „Ani dobytka, ani sławy“. Sokołojo prócuja so wšak tež wo swoju zdžělanosć. Kruće njepowalnje kroča dopredka. Załožeja knihownje, zarjaduja přednoški, čitaju, wuknu, spěwaju. Džělo hiba z cyłym swětom, znadobjna čłowjeka, napjelnja jeho žiwjenje z radosću. Tohodla džěłaju Sokołojo we wšěch wotrjadach čłowjeskeje džěławosće. A njespokojeja so z tym, štož wědza, ale chcedža so bóle a bóle wudospołnjeć. Tu je z jich hesłom: Wěčny pohib-wěčna njespokojnosć, přecy dale a wyše, hač na najwyšši kónc. To je prawidło jich žiwjenja. A při tym sčehuja jako hłownu přikaznju hajenje dobrych počinkow - moralnosće. Dobrych počinkow a moralny je tón, kiž jedna tak, kaž rěči a rěči tak, kaž mysli, štož je mužny, wotewrěny a šlachotny. A tajcy ludžo su tež we Łužicy. Trjeba je jenož, zo bychu so tajcy ludžo zjednočili do jednotneje organizacije, do jednotnych sokolskich towarstwow rozšěrjenych po cyłej Łužicy ze srjedzišćom w słowjanskim serbskim Budyšinje. Doprědka, swěrnj Serbja a Serbowki, załožeje sokolske jednoty, k wužitku nam i cyłego našeho naroda!

Sokolski lětak 1920.

206.

Traće Serbowstwa

Trać dyrbi Serbstwo, zawostać,
A serbska korhoj zmahować,
Kaž dołho z drjewom zelene
Te hory stoja lužiske;

Dońz kamjeń tam na kamjenju
So zběha k njebju módremu
A Sprewje źórło slěborne
Do Serbow žołmy ponjese!

Trać dyrbi Serbstwo, zawostać,
A jeho kćew mi přiběrać,
Dónž bože slónčko wobswěći
A měšačk tón krai lužiski;

Tak dołho hač tam deščik dže,
Zo boža stopa tučna je,
A brjóžk so žadyn zeleni
A žadna kwětka zyboli.

Trać dyrbi Serbstwo, zawostać
A wótcny duch jo pozběhać
Kaž dołho ruta zelena
Za čestne rosće holiča;

Trać dyrbi wašnje wótcowske
A kóžde prawo khwalobne,
Dónž žadyn zwón we kraju rži
A witaju so wote mši.

Trać dyrbi Serbstwo, zawostać,
Dónž budže ćěšić žadna mać
Sej lužičanske džěcatko
A kolebać jo spěwajo;

Kaž dołho mocy myslenja
Duch lužičanski žadyn ma
A žadyn jazyk hiba so:
Trać dyrbi naše Serbowstwo!

207.

Z prawnyř stawiznow Hornjeje a Delnjeje Łuřicy

Jako kraj wot serbskich splahow wobydleny, mějeřtej Łuřicy w spočatku serbske prawo. Tola so nam njejsu řadne jeho direktne dopomnjenki zakhowaře, jenoř z najstarřich lisćinow a z někotrych němskich krónikow znajemy někotre jeho zasady. Tu a tam je teř hiřće mřžno z wosebitosće pozdřiřeho řuřiskeho wuwřća stare serbske prawo wusřědzowař a snadř nadeřdřemy teř w ludowych přiřlowach jeho zwuki.

Z wobsadřenjom kraja přeř Němcow zawjedře so wřudřom sakske prawo, kotreř pak bu řasto nowym poměřam při měřjene. W 11. řetřotku płaři sakske prawo za cyře wobydřetřwo bjeř rozdřela. Jenoř serbski bur zakhowa sebi někotre wustajenja swojeho stareho wředneho prawa a wobmjezuje z tym wustajenja sakskeho prawa, kotreř wřak hewak teř za njeho płaři. W bėhu 12. řetřotka dřeři so tuto jednotne prawo po stawach. Dotalne powřitkowne prawo pře mění so jako zemske prawo do prawa zemjanřtwa a do wupjelnjaceho so prawa statnych prawow. Půdla njeho nastawa wřak cyři řjad wosebitych prawow za jednotliwe stawy (cyrkwinske, mēřćanske, burske) a jednotliwe poměřy (wřiceřne, hůrniske). Při tym pak maju wřitke tute prawa zaso swřj korjeř w sakskim prawje.

Wobē Łuřicy buřtej tehdy w bėhu řasa stawaj wulkeje krajnosće sakskeho prawa a płařachu tam řůrřa, teř druhdře w sakskim prawje wuřiwane, půdla někotrych wosebitych domjaceho pokhoda. Jako druhdře, so teř we Łuřicy w 16. řetřotku pořina rozdřel řinić mjeř powřitkownym sakskim prawom (*ius Saxonum commune*), zřehowacym so na sakske hladadřo („*Sachsenspiegel*“) a statutarnym prawom, zepjeracym so na pozdřiře domjace řůrřa. Dokelř pak bu w XVI. řetřotku wosebje z wutworřenjom prařskeho apelaciskeho (powořanskeho) sudnistwa zwřsk řuřicow ze zbytnej sakskej krajnosći w prawnym wuwřću přeřtorhnjeny, we řuřicomaj za řas řeskeho knjeřeřřtwa pozdřiře sakske zakonje, wosebje *Constitutiones Saxonicae*, nje płařachu.

W tutym wobřasu teř we Łuřicy na mēřto sakskeho prawa romske prawo stupać pořinaře. Pře prawa k tomu bėchu dřeřla Mikřawřa Wurma a druhich prawnikow, teř we řuřicomaj řasto

wužiwaných, kotrež hižo mnoho romskich wustajenjow wobsahowachu, a studije Łužičanow na Lipsčanskej universiće, hdžež so w XVI. lětstotku hižo porjadnje romske prawo přednošowaše. W XVI. lětstotku so romske prawo w zemskim a měščanskim prawje a langobardske prawo w wícežnym (leńskim) prawje přijima.

We woběmaj Łužicomaj přewjedže so recepcija abo přijimanje w zemskim prawje w XVI. lětstotku. Delhjołužiski sudniski porjad z lěta 1526 zawjedže sud, w kotrymž pódlaw stawowskich přisydow dwaj doktoraj prawow sydaštaj, a nowy porjad z lěta 1538 připóznawa subsidiarnosć abo pomoc romskeho prawa w někotrych mjenje wažnych wěcach, patent delnjołužiskeho bohota z lěta 1539 připóznawa pak romskemu prawu hižo powšitkownu plaćiwosć jako subsidiarnemu žórłu. Wuznam romskeho prawa bu powjetšeny, hdyž bu w lěće 1548 apelacija abo powołanje abo k pražskej komorje wot najwyššeho sudnistwa kaž hornjołužiskeho tak tež delnjołužiskeho připušćena. Na zjednoćenju romskeho a sakskeho prawa wotpočowachu wšě zemske zarjadowanja a sudniske porjady za wobě Łužicy, wudate w XVI. a XVII. lětstotku, z wjetša z přidatym přispomnjenjom zo ma, nimaju-li privilegije a zemske zarjadowanja kruteho a wěsteho wustajenja, sakske prawo a w padže njedostatka tuteho prawa romske prawo rozrisować (hornjołužiski sudniski porjad z l. 1612). Hdyž Ferdinand I. za lužiske města powołanje do Prahi w lěće 1548 zawjedže, tež postaji, zo ma so rozsudžować po popisanim prawu a po jednanju a rozsudže w Hornjej Łužicy plaćacym“. Tež Budyšski porjad připóznawa pomoc romskeho prawa ze słowami: „po powšitkownym swětnym a sakskim prawu“.

Z dohom stupi na město sakskeho manskeho leńskeho, wícežneho prawa prawo langobardske (*libri feudorum*), kaž nas wo tym pozdžiše džěla wo manskim (wícežnym) prawje we Łužicy powučuja: Gersdorf w *De feudis Lusatiae superioris* 1709, Riech w *Differentiae juris feudalis communis atque lusatici* 1714, Müller w *Institutiones juris feudalis Lusatiae superioris* 1818.

Tola kaž druhdže w krajnosću sakskeho prawa, tak so tež we Łužicomaj romske a langobardske prawo na rněsto sakskeho prawa njezawjedže, khiba jenož k jeho wudospólnjenju tam, hdžež domjace prawo žadnoho wustajenja njeměješe.

Pódlaw prawizniskich žórłow tworja wažnu dopjelnjenku za spóznaće prawa wosebje staršeje doby stawizniske žórła. Za Łužicu su to wosebje króniki, kotrež su wudate w „*Scriptores rerum Lusaticarum*“ w stařšim rjedže Hoffmannoweho wudawka z l. 1719 a w nowej seriji z lět 1839-70.

Dr. Jan Kapras. Z knihi „Prawne stawizny Hornjeje a Delnjeje Łuzicy za čas českeho knjžerstwa.“

208.

Hymna

Wótče, Ci khwalbu jandželjo spěwaju,
Ty dawas ludam přebywać na zemi;
Ty wěš, kak dołho wšitke wostać maju
A khwalić ze wšemi Će narěčemi.
Za twój lud serbski słyš to požadanje:
Zdźerž jón a daj 'mu Swoje žohnowanje!

Zo bych wšitcy Tebi khwalbu dali,
Na swjatkach kóždy lud bu poswječeny.
Zo bych Tebje džaknje lubowali,
Njej' wot Twej' hnady žadyn wuzamknjeny.
Za Twój lud serbski słyš to požadanje:
Zdźerž jón a daj 'mu Swoje žohnowanje!

Swjeći su pósli pytali na swěći
Sły, kiž hnadu njeznali 'šće ženje;
Zwabili k Tebi našich wótcow džěći,
Je wučo, stworić w Jezusowym mjenje.
Za Twój. lud serbski słyš to požadanje:
Zdźerž jón a daj 'mu Swoje žohnowanje!

A nětko temple Twoje w Serbach steja,
Z wysoka, k Tebi wołajo, so zwoni;
W serbšćinje starej k Tebi hymny džeja,
Na swjatym městnje pokutnik so klóni.
Za Twój lud serbski słyš to požadanje:
Zdźerž jón a daj 'mu Swoje žohnowanje!

Wótče, Ty miły, hlej na Swojim trónje
Na svojich džěci přichod dele z hnadu;
Daj swjatu khrobłosć, dobyćeŕske brónje,
We zbožu, w horju Swoju móc a radu.
Za Twój lud serbski słyš to požadanje:
Zdđerž jón a daj 'mu Swoje žohnowanje!
Daj, zo my Tebi swěrnj wostanjemy:
Ty - naš Bóh, Serbja -Twój lud do wěčnosće!
Po Twojim słowje z ćicha k Tebi džemy,
Dónž Ty nas wozmješ z horja do radosće.
Za Twój lud serbski słyš to požadanje:
Zdđerž jón a daj 'mu Twoje žohnowanje!

Jan Wałtař, Łužica 1891.

209.

Serbja, twarće sej swój dom!

Hlejće, sta lět dołho su nas cuzy zacpěwali, potłóceli. Słužić jim a dawać smědzachmy, prawa, mjenujcy narodneho, pak žadneho njemějachmy. Ani w šuli njesmědzachu naše džěci so serbski nawučić. Haj, myta so plaćachu samo tajkim wučerjam, kotřiž serbske džěci prawje poněmčowachu!

Skónčnje ma być nětk dosć toho suroweho tyranstwa. Dosć sy krawiř a ćěrpjeř, ludo serbski w kwakli kulturneho njewólnistwa. Swoboda ći kiwa po dołhim, dołhim času. Raduj so a stań. Němska je Wilsonowe wuměňjenja swjatočnje přijala. W tutech wuměňjenjach pak je prajene, zo maju wšitke narody, tež te najmjeńše, swobodne być, zo ma so kóždy lud sam wobknježeć, kaž so jemu spodoba, sam sebi swój dom twarić a zarjadować k swojemu wjeselu a wužitku. Tež naš luby serbski lud chce być swobodny, a niktó druhi wo jeho přichodže rozsudzee nima hač wón sam, tež žadyn drježdžanski ministr nic. Ći hišće ženje Serbow lěpše spěchowali njesu. Nětko, hdyž je pozdže, hdyž widža, zo rězadla, z kotrymiž „hlupych“ Serbow ženje kruće dosć z wupřimać njemóžachu, jim z ruki padaju, počinaju

lubje z wóčkom mikać a ptački na lěp lója. Ale tak hlupy žadyn Serb njeje, zo by tajkim hluchim a ničo plaćacym lubjenjam wěrił.

Wšu česć našim' wučerjam. Ale zastupjerjo serbskeho naroda woni njejsu. Narod ani k mnohim z nich žadneje dowěry nima, dokelž widzi, zo z nim nječuja a serbske džěci ani serbski čitać njenawuča. Su wot serbskeho luda žiwi, ale husto dosć, wosebje štož pruskich wucerjow nastupa, nic za serbski lud. To su zjawnje pokazali na spodźiwnym wuradźowanju w Budyšinje. Njesmě wšak so zabyć, zo mějachu tam svojich předstajenych před sobu, a to so derje njewuradźuje. Čim wjetše připóznać slůša tomu jenomu, kiž njedziwajo na to swoje serbske stojnišćo a přeswědčeno njezapřě. Wón wě a widzi, zo cyle nowy swětowy porjad nastawa, zo tež za serbski lud nowy čas skhadža, swoboda a samoknježstwo. A to dyrbjał tola skoro kóždy, štož ma woči, džensa widzeć. A tež ći najzasakliši njeprěceljo Serbow njemóža tomu wjacy zadžěwać.

Serbski lud chce być swobodny a njecha wjacy wotročkować.

Hižo je česki minister dr. Beneš w njenje Serbow a Čěskeje 9. febr. konferency přednjesł, zo maju so žadanja lužiskich Serbow konferency předpołožić. Wubjerk prepoda wěc komisiji k wuradźenju a zarjadowanju. Dr. Beneš wupraji tež zjawnje před konferencynym wubjerkom, zo Čěša lužiskich Serbow za šebje nježadaju: Haj, na konferencu do Pariza, hdžež ludy ze wšoho swěta mjez sobu wuradźuja a nowy rjad postajeja, je serbski lud swojeju zastupjerjow pósłał, nic na budyšski hród. Wot drježdžanskich ministrow wón ničo dobreho wočakować njemóže.

Što pak jemu na budyšskim hrodze poskićuja? Po šuli měło, praja, serbske džěćo sedžeć, chcetaj-li staršej, zo maćerńu rěč čitać a pisać so nawučić! A nic na tym dosć. We Němskej nětkole njewěra na trónje sedži. Wšě wyšnosće po cyłych Němcach, předewšim pak Sakska, raznje přeciwo cyrkwi a wěrje wustupuje. Cyrkew ma so wot stata a šule džělic; haj w šuli njesmě so wjacy katechismus a křesćanska wučba, wucić žadna boža martra tam wjacy njesmě wisac.

Serbja, chceće wy to? Chceće wy, zo so cyrkej wupuła a ze zjawnoho žiwjenja wustorka, chceće wy, zo naše džěci kaž pohanjo wotrostu? - A chceće wy němski bankerot - kiž, kaž móžeš z němskich nowinow dopóznać, bórzy přińdže - sobunjesć a swoje z prócu a w počě nahromadžene zamoženjo hač na posledni gróš prisadzić? - Chceće wójnske dawki plaćić lěta

dołho, kajkež swět hišće płacił njeje? Chceće waše rjane kubła a žiwnosće skóncować dać wot ratařstwo ničacych zakonjow noweje němskeje wyšnosće chceće dale hanibnu kwaklu zacpěteho luda njesć, za cuzych so drěć a krew' přeliwać a swoje džěci poněmcować dać a kazyć -?

Ně, nihdy nic. Serbski lud je křesćanski a fatařski lud. Njekhmanym zakonjam přećiwo cyrkwi a cyrkwinej wučbje w šuli a přećiwo ratařstwu so wón nihdy njepodćisnje. Wón je sam swój knjez a budže sam sebi swoje zakonje dawać po Božej woli, njewotwisny wot čerwjonych ministrow w Drježdźanach abo Barlinje abo Weimarje. Zepjerajo so na swjate bóžske prawo a na swjatocnje připóznate Wilsonowe wuměnjnja žada serbski lud:

Zjednoćenjo wšěch hornjo- a delnjołužiskich Serbow do jednoho samostatneho kraja.

W tymle kraju dyrbja wšitcy zastojnicy serbscy rěčeć.

Serbske ludowe šule, na založku katolskeho a luterskeho wěrywuznaća, ze serbskimi knihami. Němčina ma so wot wěsteho šulskeho lěta we wosebitych hodźinach wučić; přetož tež němscy dyrbja džěci nawuknyć.

Serbski wučerški seminar, gymnasij, realku a ratařsku šulu.

Serbsku hospodařsku abo srědźnu šulu za hołcy.

Serbsku rěč na pósće, železnicy, sudnistwje, z cyla pola wšitkich wyšnosćow.

Serbski sejm, bjez kotrehož přizwolenja žadne zakonje we Serbach ničo njeplaća.

Serbsku ludowu woboru, trěbnu k zakhowanju znutřkowneho porjada a k wukubłanju trěbnych nižšich zastojnikow.

Hospodařsku a wikowařsku samostatnosć.

Swobodu a wšu podpjeru za wobej křesćanskej wěrywuznaći.

To su naše sprawne žadanja. Na jich podložku natwarimy sebi krasny serbski dom, dom serbskeje swobody a kultury. Zbožowni budžemy a w ćichim měrje žiwi w nowym serbskim staće. Ale hibać so dyrbimy a čas wužiwać. Kóždy a kóžda dyrbi sobu twaric na našim přichodže. Swěrnje a kruće stojmy k našim wjednikam, wosebje tež k našim časopisam.

Wotrodźencam a falšnym ludakam pokažmy durje! Liwkich budźmy ze spara. Budźmy přezjedni! A či, kotřiž wot Serbow potu so žiwja, njech njezapomnja, zo so hodźina khwatajcy bliži, hdyž budže serbski lud wot nich zamołwjenjo žadać. Tež tu płaći słowo-: štóž njeje z nami, je přećiwo nam! A njepräcelow, Judašow, njebudźemy mjez nami ćerpjeć!

Tuž stań, luby ludo serbski, a twař sej swój dom, zo će hrožaca zahuba njepožrě.

Bóh je z nami, wjedže nas!

Serbski lětak čo 15. 1919.

210.

Přećiwo Wšoněmcam

Smy njewólnicy byli, bići, khudži
Přez tysac lět, a ze wšěch stron sće drěli
Nam krew' a kraj, kiž w pazorach sće měli
Nas, zacpětych a sćeřpnych serbskich ludži!
Nětk, hdyž waš hrěch was ze wšěch stromow smudži,
Nas wot was narodny duch razny džěli
Nam swěri k serbskosći so w duěi želi
A mozhach, a nas z mortwych staću bładži!
Pod korhow, bratra, módru, čerwjenu a bělu
So stupmy! Njedajmy so zastrašić, so zabić
A z wšoněmskosću pohłušić a słabić!
My móc smy, z kruteju hdyž wolu
Sej wobaramy serbski dom a rolu
A rucy wše sej zawdawamy k džělu!

Jan Skala, Serbske Slowo 1920

211.

W Delnjej Łužicy

Z radosću móžachmy narodne hibanje w sakskej Hornjeje Łužicy wobkedźbować. W mócných žołmach nowe mysle přez lud dźěchu, kaž woheń so plomjenješe sapacy zahor. „Samostatnosć tež najmjeńšim“ bě serbske hesło. Nic njedyrbi w přichodže wjetši narod mjeńši narodnje morić. Tež Serbja su so skónčnje nabyli ničenja a tupjenja prez sylneho knježerja w dobach měra, nabyli pak su so tež mječa, přez ifotryž buchu we službach wójny ranjeni a morjeni. A jako džak jim kiwa potłóčenje a wukorjenjenje Serbstwa.

Hižo běchu so sakscy Hornolužičejno jenohłosnje za samostatny lužickoserbski stat wuprajili, hdyž naši pučerubarjo tež do pruskeje Łužicy swój puć nastajichu. Hišće z wjetšej a horcyšej zahorjenosću buchu tu witani. Přetož tudy běchu puta krućiše byle; tohodla bě tež jich radosć do lěpšeho přichoda čím jasniša, čím čisćiša.

Što pak budže z Delnjeje Łužicy? Někotremužkuli Serbej pukotaše wutroba při myslu na Serbow zabyty kraj, tam hdžež w lohkim pěsku naše khójny stoja a hdžež mjez dalokimi, šerokimi lukami Sprjewja swoje džowki rěčki rozescěla. Njebě tam Serbstwo přez čas suroweje wójny zahinyło? Kajcy běchu so wrócili młodostni serbscy pacholjo, kiž su prez štyri lěta mjez wšoněmskim dychom žiwi byli a jón srěbali w strachach a nuzach, w trelbnych hrjebjach a granatowych džěrach? Njeje wójna tych poněmčila, kotriž su swoje cyłe wupłady na polu a w hródzi dawali němskemu knježerstwu swěru a rady? Njeje tež tych poněmčila, kotriž su přez štyri lěta dołho klečo Boha prosyli wo pomoc a zakit za swojich synow a bratow a nawoženi a nanow, kotriž su wojowali za dobyće němskeho knježerstwa? A tola, bohudžak, němski duch jich njeje přewinył, hačrunjež je kaž jědojta waka swoje pazory za jich wutrobami wudžerał. Bohu budž skorženo - někotružkuli serbsku dušu je ranił, haj samo morił. Kaž serbske w pěsku zakorjenjene khójny na mjezach Serbowstwa njemóžachu wobstać . přećiwo wichoriskam wšoněmskeho ducha. Kaž khójna so zepjerajo kruće stoji, tak tež Serbja jenož we zwjazku swoju narodnosć wukhowaju. Stóž so do morja poda na lohkim čołniku, toho zmohi póžeru. Haj, to je prawda: Swěrnj Serbja su tam skoržili, zo su jim synow we wójnje poněmčili. A słyšach tam maćerje žaloscić, zo su jim džěci wot jich wutrowow storhli přez němsku šulu a wučbu.

Tež tudy wukhadža cyła płódžaca móc z ludu, z prosteho burskorólniskeho ludu, runje kaž w Hornjej Łužicy. A hišće bóle. Hišće njebě znata myslička samostatneho lužiskoserbskeho stata mjez Delnjoserbami. Mjez tym zo so inteligenca, fararjo a wučerjo jara pasivnje zadžeržachu, haj samo napřečo tomu stupichu, bě wjacy dorozumjenja mjez jednorym ludom. Pola inteligency, kotraž zdžěla napřečo džěla, je wulka wina, zo maju z wulkeho zdžěla z Němcami wužši wosobinski zwisk. Zo njebychu nětko tutym někak kamjeń pohorška byli, džělaju tući mužojo napřečo zbožu cyłego luda. Z egoistiskich, mólčičkich přičinow hraju ze zbožom cyłego luda a njemysla zamołwjenja za swój mazany čin. Sebičnosť je jich motiv, jich swjaty ideal, kotryž so wšelacy njejsu hańbowali tež wuprajić, jenož zo pod druhim mjenom. Kajka je to inteligenca, hdyž wučef, kotryž ze serbskeju staršeju ze serbskeje wsy pokhadža a kiž sam serbscy rěči, přeje, zo je Serb, dokelž su Němcy autochtonjojo po jeho zdaću we Łužicy a kotraž Němcam prisłuša; tu hlejće němsku winu. Stóž woči ma, tu widži a wuši k słyšenju, tu słyši. Přetož z wulkim hłosom woła tajka zaslepjenosć k njebiesam. Tudy njeje wjacy dobra wola. Hdže je hišće štwórta kaznja, kiž ze skamjeńnym hłosom žada: Ty dyrbiš rěč a nałožk swojich prawótcow česćić! Tudy so kóždemu sprawnemu woči wočinja. Je hišće tamanja hódniši skutk hač ludej narodnu rěč brać a zdobom tež wěru? Přetož tutej stej pola serbskeho luda hač do nětko kruće zjednoćenej byłoj a z jednym je so tež druhi zhubił. To bě jedyn zjew inteligency. Bohudžak, pak su tež tam hišće ludžo, kiž su sej tola najebawši wšeho zjednoćeństwa ze wšoněmskimi ideami tola strowy rozsud wobkhowali, hačrunjež je tajkich mało. Hižo před wójnu su čhcylu serbskich ratarjow do kruteho zwjazka zjednoćić. Přeca a žadanja Narodneho wubjerka w Budyšinje su jich mysl jenož přetrjehiłe. Tym bě myslička samostatneho stata jara přijomna.

Cyle hinajše su wobstojnosće mjez ludom. Wójna drje je tež tu hłuboke rany serbskemu narodnemu wědomju zrubala, hdyž je tysacy serbskich młodžencow a mužow do srjedźiznow wulkoněmskich idejow stajiła. Kajka krutosć kharaktera k tomu słušeše tu rěč rěčeć, kotruž doma fararjo a wučerjo hanjachu, kotruž w polu towařojo směšachu a kotrejž so předstajeni smějachu. Wohnjopruhu je serbska rěč přetrała.

Ale tola je w někotrych kónčinach jara zlě. Wsy, kotrež su před 20 lětami hišće cyle serbske byle, su so skoro cyle poněmčile. Druhdže drje so hišće serbscy rěči, ale nječuje a njemysli. Lědma je pytnýc, zo je Serb druheho pokhoda hač Němc. Runje tudy leži wulka zahuba pruskeho systema, zo je pomałku ludu podawał jěd, po kotrehož wužiwanju je lud padnył do hłubokeho spara ze wšoněmskimi sonami. Wukónc wójny je tudy sprawny sud boži. Bóh

njeje ludy stworil, zo by jedyn druheho wutupjał. Khostane buchu zdobom wšě hrěchi hordosće, zaccpěwanja a hrubeje namocy.

Tola tež w Delnjej Łužicy je lud serbski zwostał a słowjanski a zdžela lěpje hdyžli w Hornjej Łužicy. Tola jemu kiwa hórki dónt, zo stoji bjez wjednikow, bjez muži, kotřiž bychu jón dowjedli k zbožu. Džensa je winowatosć kóždoho Hornjołužičana, zo so tež wo swojich bratrow w delnjołužiskich holach a honach bydlacych postara. Mjez nami njesmě wjacy mjezow być kaž dotal. Bratřa, waša rěč je tež naša, a naša waša. My chcemy tež wašu wuknyć, wukńće tež našu! Ale tež politiske mjezy nas njedyrbja wjacy džělic. Nas njedyrbja wjacy cuzy mócnarjo přeciwo sebi ščuwać a nam brónje podawać, zo bychmy so mjez sobu kóncowali w surowych bitwach, kaž w l. 1866, hdyž husto bratr přeciwo bratřej stoješe, hdyž synojo jednoho ludu, haj najmjeńšeho słowjanskeho ludu, krwawjachu we službach za němskeju mócnari. Jako jedyn lud, jako swobodny lud chcemy jako Serbja w zbožu a nuzy hromadže trać we swobodnym staće!

J. Nowak, Čěskoserbski Wěstnik 1920.

212.

Wótčinska česć

Nas mało tak a telko strachow wšudže,
Hdyž z wonka so a z nutřka do nas ryje/
Hdže mječow brać a što nam khribjet kryje,
Hdyž spi, hdyž mrje jich telko w zymnym ludže?!
Serb w kamjenjach mohł stać a khodzić w rudže,
Ze sylzami so dawno hižo myje -
Hdžež wotrodžencej leži so a tyje.
A kajki kónc w tym bėdnym boju budže?
Hdyž wójnske njewjedro najhórje hrima,
Najwjětša česć, tam w přėdku stać na straži
Ze črjódku, w kotřejž jedyn za sto waži.

My črijódka smy, zbytk z bojow drobny. - W boju
Jow stać a trać za krew' a brózdu swoju,
To, Serbja, česć, kiž za hwězdami přima!

J. Cišinski, Wysk a stysk.

213.

List z wójny

Dobry připad, wot kotrehož džě z najwjetšeho džěla wšě móžnosće za wojaka wotwisuja, dawa mi khwilku, Wam tute rjadki napisać. Sym wot swojeho korhojnistwa, kiž je we Nišu zaměstnjeny, na někotre dny sem do Čuprije z štyrjomi jatymi Rusami komandowany, hdžež mamy lěkařstwa dostać. Dokelž symtu khwilu w nałożowanju časa samostatny, zmóžnich sebi hodžinku k pisanju. Chcu pak hnydom spomnić, zo sym najprjedy dvě hodžinje drjewo za naše kachle rubał, hewak bych ze zmjerskom ani pismika njemohł napisać. Nětko moji jeći dale drjewo džělaju a jedyn tepi, wari kofej, dokelž sym wopyt dóstał, kiž je kofej a cokor a běły khlěb a něšto całtow sobu prinješł. Nó, a tajki wopyt dyrbjju tola wěsće derje hospodować!

Dokelž je njemóžno, wšě zaćišće wobrazować - štož sebi po swojim dženiku pozdžišo zmóžnu - chcu Wam, luby knježe, mały wurězk ze wšědneho žiwjenja pósłać, žiwjenja, kiž mje wšědnje wobdawa a na kotrymž mam swój podžěl kaž na powětrě a swětle slónca. Bydlu tu w Čupriji, w serbskej khěžcy ze swojimi jatymi w jednej jstwě. Jstwa ma tři wokna a zašklencowane durje; w durjach a w jednym wohnje je škleńca rozbuchła we běhu wojowanja, tak zo je za wočerstwjenje powětra wo jstwje derje postarane. Kachle su železne a su-li derje dosć nasyćene - za čož so moji Rusojo z wutrajnosću staraju - duja ćopłotu kaž vulkan. Łožo je woklep slomy za dweju, přikryw - nó štož na ćěle nosymy. Zabawa so wotměwa ze spanja, jědze a rozmołwy we wšelakich rěčach. Mój wopyt je wobsedźer fabriki z Altony; z nim rěču wězo němski. Jedyn z jatych je Polak, jedyn ze Samadiskeje, jedyn z Podolskeje, jedyn z Kawkaza a posledni z Wolynskeje. Rozkazowacelstwo w měsće je wuheřska. Připokazowař kwartěrow je Slovak, rěču z nim česki, štož je widomnje za mnje a za njeho zrozumliwa rěč. Pjekař, wot kotrehož sebi tu a tam całtu kupu - jelizo znutřkowe wobstejnoscě mojeje móšnički to dowoleja - je Serb a druheje rěče njeswědomy. Tak

wospjetuju: z našej lubej, dosć husto zanjechanej serbskej rěču je mi móžno, wobkhađować z Polakom, Rusom, Juhoserbom, Slowakom, Bołharjom. To mi dawa wosebitu znutřskownu spokojnosć, ma pak tež swoje zwonkowne dobre. W našej stoćinje sym jenički, kiž jednu slowjansku rěč rěči; a tohodla sym wot druheje služby wuswobodženy; dokelž mje na wšěch kóncach trjebaju.

Před něšto měsacami je so tu w měsće krótka, ale po powěsći tu zawostatych, krwawna a horca bitwa wotměła. Zwonkowny napohlad města wo tym mało swědči jenož tu a tam z granatu rozdrěna khěžka a mnoho rozbuchnjenych woknow. Zrěčniwiši swědcy su wobydlerjo sami, kiž so do swojich domčkow zamkaju a z rědka z nami njeprěcelemi do wobkhoda stupaju, khiba zo jich sami pytamy. Tak dyrbjach džensa k rězanju drjewa sebi piłu wupožčić, khodžach tam dom wot domu, wšo ćicho. Skóněnje dowjedže mje mały, hibićiwý pachok do jednoho domu. Bě to jeho džěd, kiž w nim bydleše. Prošach jeho, mi piłu na někotre hodžiny přewostajić. Wón stany, da mi piłu kaž zo by so to samo wot so rozumilo. Ale, hdyž so podzakowawši woteńdžech stupi so ke mni a mjenješe: to je za cyłu wójnu přeni raz, zo je jeho štó z njepracelow wo něčo prosył, ale wšě su jenož brali. A hórko přistaji: njepracel je mi wostajil jenož domjacu nadobu, kiž za njeho žadneje hódnosće wjacý nima, hdyž je 72 lět stary. Z jeho džěci buchu synojo pak we wójnje morjeni a džowki su rozćěkałe. Wnuk je jenički, kiž je při nim wostał. A wo žadnym njewě, hdže je a što. Wbohi muž! A kak wjele druhimi po kraju horje a dele je to tak. Widžu cyły lud so wukrawić a za čo? A pomoc nihdže, sama běda!

Dyrbju nětko skónčić; počina so ćmić a swěčki a druheho rozswětlenja nimam.

Budźće z Bohom a lubie strowieny!

J. Skala. Łužica, 1916.

214.

Kónc sćěrpnosće!

Budź sćěrpny, w pokorje daj wšitko lubić

Sej! Serbej rěči so a radži maznje. -

To zmylk a hańba; wołam do was raznje,
Z tym zbytk naš hišće tež so dyrbi zhubić!

Štož serbske je, to wostań serbske! Rubić
Sej njedaj dale, hewak skónčnje wjaznje
Lud cyły! Džerž so rěče njebojaznje,
A njedaj dom a płuħ sej z rukow wubić!

Lud dołho dosć je sćěrpny stał a hladał,
A dołho dosć je mječ so dał za błaznja -
A tak je statok po statku nam spadał. -

Njeh sćěrpnosće je kónc! Njeh lud so stupi!
Nic ničo njedaj lubić sej! Budź kaznja
Nět! - Rězać dawaju so jenož hlupi.

J. Čišinski, Wysk a stysk.

215.

List serbskeho studenta ze zajeća

Lubi serbscy bratřa!

Někotre dny hišće a Wy budžeće k přenjemu razej zasy w nahladnej ličbje zhromadzeni při hłownej skhadźowancy. Wjele so woi Was wočakuje a cyły serbski lud, haj samo we wukraju, hlada ze zajimom na wobzamknjenja a płody tuteje skhadźowanki.

Kak sym so hač dotal wjeselił, zo budu móc přitomny być tutemu wažnemu wuradźowanju, zo bych skónčnje sam mohł widžeć, kajki wuspěch je hač dotal wulke narodne hibanje we Łužicy wupłodziło. Tola přecy hišće ležimy sputani za grotom, byrnjež tež měr dawno podpisany był a džeń wote dnja čakamy podarmo na skónčne wumóženje a horcožadany na wrót. Smy předani, zabyći! Nichton wjacy na nas njespomina!

Njemóžu-li tak mjez Wami być, chcu Wam znajmjeńša něšto słowčkow připósłać, zo byšće widželi, zo tež my w cuzbje sobu džěl bjerjemy na našej serbskej wěcy! Přez listowanje z mojimi přećelemi sym sebi trochu přehlad wo naroanym hibanju serbskeho luda wot 11.

novembra hač do džensnišeho dnja dobył. Dokelž so njeje wšo tak stało, jako smy so nadzjeli, je naša swjata winowatosć, mjez sobu kruće zwjazani, muž při muži džělać a twarić za lěpši přichod našeho lubowaneho luda. Kóždeho, hišće tróšku Serbscy eujaceho, dyrbimy wróco dobyć a tak tworić krutu njeprěwinjomnu zhromadnosć, -w kotrejž kóždy jednotliwy wě, wo čo so jedna a za čo so tu džěla.

K tomu pak, lubi serbscy bratea, je najwažniše: přezjednosć! Njepřezjednosć je bohužel naš stary brach - njewjedže k ničemu. Tuž prjec ze wšej hordosću, kiž.mohła drugeho zranić, ale z přezjednosću chcemy wšitcy so podać do džěla za naš luby narod. W přezjednosći jeničcy leži móc! W zhromadnym džěle kiwa nam wuspěch a lěpši přichod! Našeho luda wosud njesmě wjacy być tak zrudny, kaž dotal, rańše zerja, zerja swobody dyrbja za naš lud zaswitać. Hladajmy na našich zbožownišich słowjanskich bratrow! Woni su docpěli jich ideale. A wěsće budža nam k pomocy, hdžež budže móžno. Jim móžemy skoržić našu nuzu.

Tuž bratra hišće jónu: Do džěla! Wšudže je rola, kiž ma so wobdžělować. Njemóžu docakać wokomik, hdyž budu so móc Wam přizamknýc. Stajnje chcu być a wostać Waš swěrný sobjudžělaće!

Bóh je z nami, wjedže nas!

Z wutrobnym serbskim postrowom

W Montierchaume, 19. julija 1919.

Waš swěrný towařš

Jan Cyž-Žuričanski.

Serb. student. 1919.

216.

Postańće, Serbja!

Džeń swobody swita,

Džeń zraľeho žita.

Za kosu bratra, za brónju hrab'će,

Posyc swobody kłosy,

Zrosćene z włóžneje rosy,
Z wašeje krewě a wašeho potu!
Wostajće zwady a rozkory slab'će!
Runu so drohu za dobyćom dajće,
Swěrnosć a zmužitosć we hrudzi hajće!
Hłód sće ze synnosću krući znjesli,
Nuzu a čěsnosć boja,
Smjerdžiznu morjenych čěłow,
Hubjenosć přećiwnoh' hnoja
W jamach třěleńskich džěrow,
Dóniž sće w smjerći do rowow klesli.
Do přědka, Serbja, za čěsću, sławje!
Hižo wam při kiwa
Dobyća khorhoj čeřwjenokrwawje,
Swoboda naroda.
Torhńće tu pijelcu wot wašej' hrudže,
Pijacu wutrobnosć we serbskim ludže!
Złamajće kwakle, rozbiće puta,
Zadajće namóc was šwikacoh' pruta!
Ćisńće tyranow do helskoh' kuta!
Zničće znamjenja roboty,
Sćěhujće khorhoj swobody!
Hórnikej zajuskajće,
Smolerja wuwolajće
Wjednika sławy
W boju na lawy,
Rujace za krajom serbskim!
Lisćiny wotročstwa spalće,
Ćišińskoh' zmužitoh' khwalće,
Spěwarja swobody serbskeje,
Škitarja Łužicy herbskeje!

Postańće, Serbja, do boja z spěchom,
Wotplacće křiwdy wam činjene z hrěchom!

J. Nowak, Z duchom swobody.

217.

Serbska politika

Hdyž bu přeni raz zjawnje wo serbskej samostatnosei rěčane, so to zwjetša tak zrozumi, zo budžemy sami stat tworić. Na to sebi zawěsće nchtó myslil njeje, kiž so z politiku zaběra, a sebi tež njeje myslić trjebał, dokelž samostatnosć je we mnohej druhej podobje móžna a njenuzuje runjewon k wosebitemu statej. Wažne je jenož, zo je lud docyła zwólniwy k samostatnosći. Zo my Serbja to smy a hač do dopjelnjenja našich žadanjow přecy budžemy, je přez to dopokazane, zo smy so politiscy zorganizowali a budžemy w přichodže swoju organizaciju wužiwać nic jenož jako škit, ale tež jako brón. Dokelž k tomu nuzuja nas wšě nazhonjena, kiž smy kaž w zańdženosci tak w přitomnosći činili. Powrót po swětowej wójnje je wšudže starým mócnafstwam wunuzował koncesiju, kiž su něhdyžkuliž předaloko sahace, z wjetša pak, móžemy prajić, tola rozumne. Tež my Serbja smy so nadžějeli, zo njebudžemy tón króc wuzamknjeni z rozdželenja pokładow noweho časa. Smy so to čim bóle nadžějeli, hdyž buchu nowi dohladowarjo tutych idealnych pokładow strony, kiž su stajnje wojowali přeciwo wšoněmstwu z hesłom „Für Wahrheit, Recht und Freiheit“. Tež my chcemy „wěrnosć“, tež my chcemy „prawdu“, tež my chcemy „swobodu“ našemu serbskemu narodu. A što smy hač dotal docakali? Dypk za dypkom chcemy rozpominać.

Wo wěrnosci k nam njeje nihdže ničo słyšeć. Křiwe nahlady a wusudy z časow monarchiskeje doby je nowe mócnafstwo njeporjedžane sebi přiswojiło, a skoro so zda, zo su wone hišće křiwiše a hišće njerozumniše kaž hdy prjedy. We zašlej dobjě mějachmy tu a tam pola knježerstwow někotreho přecěla, kiž to woprawdže bě a tola so prócowaše, pola nas tajki začić zawostajić, dokelž nas trjebaše ze wšelakich, wosebje egoistiskich motivow. Běchmy wšudže wuwolani „kraloswěrní“ Serbja, mějachu nas za konservativnych hač do kosće a jenož to jedne bě jim do nosa, zo chcychmy my konservativnosć tež na swoju serbsku rěč a narodnosć nałožować. My smy byli „kraloswěrní“, dokelž so monarchija wjetšinje z nas zdaše rukowanje za naše narodne byće, nic pak „kraloswěrní“ na kóždy pad. Smy hižo w starým

staće wojowali za naše narodne prawa, dokelž so nam tehdy juž ničo njeprizwoli dobrowólnje a to snadne, štož dócpěchmy, smy sebi wunuzowali. Bohužel, smy stajnje byli přežara lojalni a něštožkuliž wjacy bychmy byli, móhli docpěć, bychmy sebi swojeje wažnosće a mocy wědomni byli. Wěm so tu derje dopomnić na časy wólbow a tehdy sym tak prawje začuł a do wutroby a rozuma je so mi zakorjeniło spóznaće, kak druzy z nami jako rozsudžacej mocu liča. A sym sebi wotmyslił po swojich snadnych darach sobu so prócować, zo my Serbja wšitcy spóznajemy swoju móc. Džensa, hdyž je zakład statneho byća přeměnjeny, chcemy a dyrbymy z tuteho sebjespóznaća wšě scěhowanja scáhnyć a to čím bóle, hdyž je nam narodnym mjeńšinam přez měrowu konferencu zaručene naše wosebite narodne žiwjenje. Jenož na zwjazk ludow a na našich słowjanskich bratrow směmy so z dowěru spušćeć, dokelž němske strony, kiž so tak rady mjenuja „demokratiske“, njejsu jara zwólniwe, z nami z wotewrěnosću a wěrnosću wobkhažec. A byrnjež nam to tež tu a tam lubili, njechamy jim tola tu wěc tak lohku činić, zo njebychu sebi woni, kaž ći stari knježerjo, myslili, my Serbja so damy z rjanymi słowami spokojić, wšo druhe pak mamy přijimać jako „fait accompli“, t. r. hotowy skutk. Kaž my so prócujemy, wěrnosć wuznawać, njech tež woni kusk wjacy wěrnosće ke swojemu skutkowanju přećiwo nam sobu přinjesu. Hižo to je njewěrnosć a bjezkritiknosć přećiwo jich samsnym zasadam, zo je „Sakskoswěrnym“ dowolene jako avantgarda přećiwo „Serbskemu Zwjazkej“ a jeho sobustawam wustupować. My smy až smy prjedy lojalni byli monarchiji, tež lojalni republicy. Dokelž pak smy sebi wědomiće swojeje narodnosće, swojeho kulturneho poklada, žadamy, zo so za nami njech z kamjenjami a blótom njemjeta. Žadamy, zo so wěrnosć njewotstroni z jich wustupowanja přećiwo nam a skónčnje žadamy, zo so docyła přećiwo nam njewustupuje, ale so jedna jako z runoprawnym ludom a narodom.

Jako jedyn muž dyrbi cyły narod stanyć a protestować přećiwo tamnym nizkim zasadam. Njebudźmy tak scěppliwi, Serbja, ale džělajmy kaž naš narodowc „jedyn za wšěch“ nětko „wšitcy za jednoho“. Na nas wšěch bě ta plista měřjena, kiž bu sprawnosći a prawdže 22. junija 1919 we Budyšinje data. Njeby nas to do šije hańba bylo, chcyli sebi to lubić dać, my Serbjo, kiž smy najwjetši džěl swojich młodych a najmłódšich bratrow we njekrasnej wójnje zhubili, my Serbjo, pola kotrychž nětko mnoha wopušćena maćefka na swój khudy rowčk čaka, mnoha wboha syrotka swojeho nana a zežiwjerja paruje, mnoha swěrna, pilna a njesprócna mandželska za swojim mandželskim žaruje sama abo z črjodku džěćimi, mnoha sotra za bratrom, mnohi přećel za přećelom žedzi. Wšo su nam wzali, a my kiž smy so z božej pomocu wukhowali, njesemy nětko céžu sobu a smy sobukhostani z tymi wšoněmskimi

ščuwarjemi kiž so njehańbujaja winu na druhich wotstorkować, kiž so njehańbujaja znjesliwy a ponižny lud bić a hanić, jenož tohodla, dokelž je „słowjanski“ lud. To spomńće a njech so nihdy na nihdy njestanje po jich woli z nami, ale jenož po našej. Tohodla chcemy a dyrbymy sebi tež wunuzować swobodu. W přirunanju ze zańdženosću smy hižo něštožkuli dobyli. Spokojić pak nas to na žadyn pad njemóže a njesmě, ale dyrbymy přecy zaso wustupować a raznje pominać na winowatosće knježestwa přećiwo nam. Njejsmy wjacy njewólnicy, kaž smy byli předołho, ale mamy kaž wšě ludy, a tež němski lud, začuće a žadosć za swobodu. Tohodla njesměmy so bojeć, při kóždej składnosći za swoje prawa wustupować, njesměmy bojaznje we svojich wsach a statokach čakać, „hač so wróća złote časy“, kiž smy we swojej swobodze meli před tysac lětami. Te so nam njewróća bjez napinaceho džěła a nihdže w swětowych stawiznach njeje lud dostał swobody, ale w kóždym padže je sebi ju wunuzować dyrbjał. A dokelž so z tymi brónjami, z kotrymiž su nas bili a morskali, džensa njemóžemy a njechamy wobarać, dyrbymy na wšě druge móžne wašnje zdžěłaneho luda wojować wodnjo, w nocy, džeń wote dnja, njepřestawajcy a z jeničkej myslu na wuswobodženje z njepřirodnych a potłóčowacych putow, kiž nas wuwjazuja z djabołskej njesmilnosću. Kóžda zhromadźizna, kóžda skhadžowanka, kóždy naš wustup do zjawnosće doma kaž druhdže ma być manifestacija našeje wole, našeje žadosće za swobodu. Smy po ličbje mało a tohodla je kóždy jenički winowaty kruće stać a so sobu starać, zo ani jedyn Serb njepadnje do cuzych pazorow a zo naše hrodzišća serbskich muži wostanu kaž w starodawnych časach žiwa murja skalneje twjerdžizny w Termopylach. Dyrbymy sebi wědomi być, zo hakle skedźbnosć za swoje wojowanje doma a we cyłym swěće dobudžemy, hdyž žadyn z nas so njepoda, ale raznje wuznawa: Ja Słowjan sym a Słowjan budu, a hdyž kóždy ze skutkom pokaza zo Słowjan wostanje. Na to dyrbi so přecy zaso pokazowóć a pominać, přetož časy su wo prawdze khutne a wosebje našim bratram, kiž su z nami sobu byli we wójnje, bych rady rěčał k wutrobje a bych jich prosył, zo chcyli moje słowo słyšeć. Štyri lěta wojacy su nas wutupili; někotre wutroby su stwjerdnyły, někotre zwjadnyły. Te dyrbymy zaso worać, wótrčić, tamnym z dobrym pozběhowacym słowom a skutkom krjepić a kóždemu zaso pokazać prawy puć. Dajće sebi rěčeć towaršojo, tež ja, kiž we wobćežnosćach tute słowa pišu, sym so we wójnje w cuzych kwaklach drěł, sym nana a mać a mandželsku a džowku někotry njekrasny raz z ćežkej wutrobu dyrbjał wopušeć a bėdźić so za tych, kiž su a běchu poľni hidy přećiwo wšemu, štož bě njeněmske. Nětko, hdyž je po wójnje, je swjata winowatosć wšěch, tež twoja a moja, so prócować, zo nihdy wjacy njedožiwimy tajkeje krawneje wójny, poľneje hidy a surowosće, samo přećiwo žonam a džěcom a šedźiwcam. Ta surowosć, kiž je tehdy zakhadźala přećiwo „njepřećelam“, je samsna surowosć, kiž so na nas měri, dokelž tež my

Serbjo smy jim „njepřećeljo“, dokelž smy Słowjenjo. Sy, towařšo, zabył, kak je će wutroba bolała, hdyž sy w Ruskej abo Pólskej abo Serbiji jako wojak wunuzowany dyrbjał pomhać při njeprawdže a žadławej surowosći přećiwo zawostatym wobydleřstwu? Jenož zlóstniska wutroba, kaž jeje w Serbach nihdy njemějachmy, mohła na to zabyć abo so trjeba ze spokojnosću na to dopominać. A tohodla prošu će, towařšo, dopomń so na tych, kiž su zawinowali tute do njebjes wołace hrěchi, dopomń so, zo je wurunawaceje sprawnosće na zemi a zo Němc nima na cyłym swěće ani jednoho přećela swojeho suroweho wašnjaja dla. Džensa, hdyž maš zaso swobodneje wole, dopomń so na ćežke časy wójny a potom so rozsudź a spóznej, zo twoja narodnosć, twoje Serbstwo ći lubi nowy přichod, swobodny a njewotwisny a zo twoje wuznaće k Serbstwu je wuznaće k sprawnosći a čłowjeskosći. Tohodla praju hišće jónu: prječ ze wšěm němcowanjom w džěle a zabawje, prječ ze wšěm, žedženjom za němskej modernosću, docyła za wšěm, štož so z mocu do nas Serbow z Němcow ćišći. Njetrjebamy, haj njesměmy tohodla być njepřećeljo Němcow jako čłowjekow, ale dyrbimy wšo wotpokazować, z čimž woni za nas měřja politiscy, hospodařscy a tež duchownje.

Na nas njebudže zaležeć, hdyž njebudže spokojnosće mjez Serbom a Němcom. Njech woni nam dadža naše prawa, našu njewotwisnosć, našu samostatnosć, politisku a kulturnu, a my jim ani kročele napřećo jednać njebudžemy. To pak njech hnydom wědža: Prjedy my so njespokojimy, dóniž so nam njestanje prawda a nihdy njewotrjeknjemy so swojeje serbskosće, swojeho narodneho a nabožneho zmyslenja, swojeho žadanja za runoprawnosću z druhimi ludami, byrnjež my tež slabši byli, kaž woni.

Nihdže njeje pokazki, zo so hdže što polěpšuje w tutym nastupanju. Kóždu kroćel, kiž my doprědka stupimy, je jim k hněwu a zlobam. Tež sprawnosće a wěrnosće njewočakujemy; štož štó nima, njemóže podawać. Zo pak hamtske organy we Łužicy kaž rječazniki na nas šćowkaju, zda so nam trochu džiwno. Wosebje kamjenski a budyški hamtski dženik wuznamuje so we tutym nastupanju. Dokelž pak nictó ze swojeje kože njemóže, zda so nam jenož směšne, zo, woni tak jara dołho we wowčich kožach mjeze namł khodžachu, měnjo: ći hlupi Serbja to njepytņu, zo njejsmy wowca, ale law. My dawno wěmy a znajemy svojich kwasarjow; pod jich wdwčej kožu njejsmy woprawdže nihdy lawa spóznać móhli ale - wjelka, a to je rozdžěl!

Jan Skala, Serbske Słowo, 1920.

218.

Naše Serbstwo z procha stawa

Naše Serbstwo z procha stawa,
stawa žiwa narodnosť,
sylny duch nam mocy dawa,
zbudži swjatu horliwość:
Wótcny kraj, krasny raj,
slawa! kóždy zajuskaj!

Serbja krući, młodzi džeja
z nadžiju do přichoda,
wyše hłosy hrimoceja,
wšitke žiły zaržuja:
Wótcny kraj, krasny raj,
slawa! kóždy zajuskaj!

Nowe slóncó zeskhadžane
rjeńše pruhi wupřestrje;
swobodnosť, to slóncó rjane,
krasni njebjo lužiske:
Wótcny kraj, krasny raj,
slawa! kóždy zajuskaj!

Bratrowstwo sej zawdawamy
w wótcńskich tych wutrobach,
jednotu sej přisahamy
k dobrom' skutkej w Łužicach:
Wótcny kraj, krasny raj,
slawa! kóždy zajuskaj!

M. Domaška, 1846.

219.

Narodne pěsnĭčki

Spójšlej stej dwa młodźeńca

Spójšlej stej dwa młoźeńca,
dwa: bělej, cerwjonej.

Gólku, gólku pšejžoštej,
zagrodu nadejžoštej.

Sednuštej se, glědaštej,
až stej tam husnulej.

„Chto bužo naju k žělu wólaś,
gaž bužo źeń bywaś?“

„Nad nama seda syłowik,
syłowik, drobny ptašk;
ten bužo naju k žělu wólaś.
gaž bužo źeń bywaś.“

Wbogi plějař

Za Kam'ėncom, za górami
tam w'elike sněgi su,
słyńco na ńe ńepśijžo,
mjasec jim nic ńeškóži.

Gaby pśišli šople wětšy
a te sněgi roztajali. -
Sněgi wše su wóttali
a w'elike wódy su.

Chtož ma lubku za wódu,
ńamóžo k ńej psez wódu:
gólc ma lubku za wódu,
ńamóžo k ńej psez wódu.

Gólc psez wódu plějašo,
żowčo jomu swěšašo.
Swěcka chopi gasowaś,
gólc se chopi zalěwaś.

Luby ako pšosar

Płakała Hanica,
płakała Hanica
sedym lět.
Psez swójog' lubeg', m' eńa dla.

Wósme se hudała,
wósme se hudała
na nowy dwór,
Swójog' pak lubeg' źezabyła.

Prědny raz gromaże,
prědny raz gromaże
wjacofaštej, we swójom nowem stwareńu.

Pśižo tam k nima,
pśižo tam k nima
pšosarik.
Ńekśěšo spiwaś, bjatowaś.

To źěn mě Ńeběšo,
to źěn mě Ńeběšo pšosarik,
to źěn mě běšo jeje luby.

Smoleń, Pěsnički

220.

Z nejstaršych casow

Cesto huryju se hu nas w serbskem kšaju na maľkich górkach wšake nopaški a gjarnyški, a we młogem namakajo se hyšći gjarstka popjeła a w tych w'elických młogi raz teke někotare carne a hopalone kósći. Gaž na take město stupijomy, žož taki wšaki glińany řed se namakajo, ga móžomy kuždy raz wěste bys, až tamkor jo w starodawnych casach „kjarchob“ był, na kótaremž su naše stare serbske wóscy, ako hyšći wboge tatany běchu, swóje humarliki spalowali a zgromažony popjeł ze šělow do takich gjarnyškow sypali a pótora do zeme stajali a zakopowali. Na tych maľch carných a šerych nopaškach nějo nic napisane, aby něchten moĝ hucytaš, kak abo co tam jo se stało; pšeto pak hulicuju nam take cřopowe huzbytki kradu a zjawně wo šamnych, žalostnych casach, gaž naše serbske wóscy su hyšći tatany byli a su swóje humarliki spalowali a kósći a popjeł do zagřebnišćow zachowali w takich gjarnyškach. Wóni hulicuju pši tom našomu nětejšnemu narodu, až pši takich zakopowańach nějo byla žedneje nažěje, žednogo spokojeńa, žednogo hochłóžeńa, žednogo humožnika daniž pomocnika. Tatańska šamnosć a pšibogojška pomrokotnosć jo tencas pokšywała serbski lud a serbski kraj.

Pšed towzynt lětami naše stare serbske wóscy nic něwěžeču wo žywem Bogu na něbju a jogo lubem synu, ale pšemodlachu se pšibogam ako wšykne druge ludy hokoło nich, ku kótarymž wjasela powěsć wo Jězom Kristusu hyšći pšišla něběšo.

A take pšibogojstwo cyńachu wóni na górah a pši wšakich w'elických kameńach, kenž hyšći něto how a tam laže, a kenž w kšescijanskich casach mě „cartowy kameń“ dostachu. Tež w gólah a nasypanych grožišćach wónł swójich bogow cesćowachu. Toš te pšibogi běchu z dřewa, z kameńa abo tež z kupra, a młoge mějachu wěcej ako jedno cłow'ecne hoblico. Pšibogi běchu dwóje, jadne dobre - běle - a druge złe - carne. K bělym bogam se módlachu, aby jira wšykno dobre hobražili, k carnym pak, aby nic złego na nich něpósłali.

Serby teke swójim pšibogam wšake hopry pšinošowachu, ako plody z póla, chlěb a tykańce, a řězachu teke wótergi k jich cesći zwěřata, ale žedně luži. W casu tšašnych wójnow z Nimcami jo snaž pla podzajtšnego móřa někotare razy se stało, až su wótrubane głowy swójich winikow swójim bogam k nogam kładli.

Ze starych serbskich pšibogow su nam znate: k přědnemu Swětowit, to jo swěty dobywař. To běšo nejhuššy Bog pódpołnocnych Serbow a tež drugich Słowjanow. Jogo znam'ě stojašo na kupe Rujańe; to běšo z dřewa hurězane, huglědowašo ako cłow'ek, mějašo pak štyri głowy, te glědachu do štyrich stronow cełego swěta; w jadnej ruce žaržašo w'eliku tšubału a w drugej

ruce wótšy mjac. Swětowit mějašo tež swójogo kóna, kenž běšo běleje barwy, a kótaregož jogo rheršniki třebachu, gaž zwěšćowaš kšěchu. Z dalokich zemjow, tež z Pólskeje a Českeje pórachu se pobožne duše a pósolstwa na kupu Rujanu), aby tam Swětowita cesćili.

Drugi pšibog starych Serbow běšo Radogosc. Kšěchu-li na wójnu, ga jogo wó radu pšašachu a jogo wósebne cesćachu. W měsće Rědore we Welikogrodskej stojašo jogo zname w templu. To znam'ě huglědowašo take ako cłow'ek a mějašo na głow'ě w'elikego ptaška z hupsestrětyma ksidłoma. Lěc su dolnołužyske Serby Radogosća cesćili, to nějo niži zapisane.

Zasej drugi pšibog běšo Triglaw. Ten mějašo swójo mě wót swójich tsich głowow, z kótarymiž běšo jogo zname hupyšnone. Znote jo, až mějachu za nogo pomorske Słowjany kšasny tempeľ w nětejšem měsće Sćećińe, kejiž bu w lěše 1125 rozlamany, ako tam kšescijaństwo dobywašo. Tež w měsće Braniboře, kenž ma něto mě Brandenburg, stojašo něga zname Triglaw a snaž tež we wšakich drugich městach serbskego kraja.

Tež bogowki mějachu stare Serby. Jadna taka běšo bogowka Žywa. Wóni wěrachu, až wóna žyw'ěne dawa a lubosc do hutšobow spložijo.

Stare kroniki powědaju teke hyšći wo wšakich drugich pšibogach, kótarymž su stare Słowjany služyli; ale na wěste nězgonijomy, kake běchu jich znam'ěna, teke nic, zo su něga stojali a zo su jich cesćowali. Ale to jo wěste, až su na husokich górach pla Budyšyna wšake pšibogi stojali a su Serby je tam cesćili. Tak ma nejhušša góra tam, na kótarejž jo něto husoki torm z kam'ěnow natwařony hyšći něto mě Carnybog - Čornobóh, dokulaž bu tam něga tomule pšibogu hoprowano, kótaryž za jich wěru něgluku, chórosć, smerś a wšykno zle na luže sćelo. Tež se nam hyšći něto pokazuju w'elike kam'ene, kenž něga hoľtaf běchu. Na drugej górze hoprowachu Bělobogu, to jo bělemu Boguju, kenž jim gluku, strowosc a wšake žognowańe hobražowašo.

H. Jordan, Drobence ze serbskeje histonje

221.

Pši pšězy

Gaž ja wjacor sama pilńe pśedu
A tak lubosny tam mjaseck glědnu
Tu pśez hokno na mńo słuchajcy,
Spiwam sebe ja 'ned chwatajcy:
„Luštńe hobertaj se kólasko,
Až mě niś z tog' lanu malsńej źo!“

Gaž ten wětš tam wence glušńe šarcy,
Mójo kólasko z nim teke barcy,
Ńepśestanu ja jo hobertaś,
Lěpej wóno mórcy, lěc co graś?
Luštńe hobertaj se kólasko,
Až mě niś z tog' lanu malsńej źo!

Coš mě skócyś, małsna nitka, z palca?
Ńecyń! howak bužoś wóte tkalca
Šćokana; 'coš pak mě ceła wóstaś,
Dejš že póšk za póškom wót mńo dostaś.
Luštńe hobertaj se kólasko,
Až mě niś z tog' lanu malsńej źo!

Ńocoš kólasko mě lasne byś,
Žož mě złobiś se a nocoš hyś,
Ga ja marskam si, ja twóje tšuny
Napinam, až klince ako zwóny.
Luštńe hobertaj se kólasko,
Až mě niś z tog' lanu malsńej źo!

Žinsa, niś, jan chwataj, až sy wša,
Witśe, witśe ga jo sobota,
Witśe ja śi njedu wěcej spiwkaś,
Pótom móžoś we tom rožku cywkaś.
Luštńe hob'ertaj se kólasko,
Až mě niś z tog' lanu malsńej źo!

M. Kósyk, zběrka dolnoserbских пѣsnjow.

Grod „Sedym dubow“ pla Mišna

Mjaze Drěžďzanami a Mišnom na lěw'em brjoze Łobja rozpadańki gródu „Sedym dubow“ laže; na tom měsće nět mała cerkwja „Pšosarikowa cerkwja“ poměnjona stoj.

Hokoło lěta 1000 tam stojašo mócny grod, na kótremž sejžašo kněz Wrośisław. Ten južor běšo psijašel nimskego kejžora, kótaryž psizo raz na hohlědy ku Wrośisławoju. Ten kejžoroju pokaza swój grod a pótom jogo wježašo do gumna, zož jomu pšedstawi swójich šesć synow. „Ja měnim, až ty maš sedym synow,“ žašo kejžor. - „Nic,“ jo rjakał Wrośisław; „mam jich jano šesć!“ - No! wótegroni kejžor: „jo-li tak, pótom tuder sajžim šesć dubow na hopomnješe, až ja was hopytał.“ Pótom kejžor hury šesć dubow a je sajži. Na to kejžor grod hopuści, a Wrośisław ze swójimi synami za nim na wójnu pšešiwu Łužycanam šěgńešo.

W přonej bitwje pak bu jadyn jogo synow zabity wót někakego carnego ryšarja lužyskego. Gaž pak bu we drugej bitw'e drugi syn z ruki togo samego ryšarja zabity, Wrośisław wěžešo, kto ten ryšaf jo, kotaryž jomu synow zabija. To běšo jogo staršy syn, kótaregož wón běšo zaprěl pšed kejžorom. Tak w kuždej bitw'e jadyn syn Wrośislawa zginu až do najmłodšego, kótryž běšo doma wostał. Wrośisław z tužyce a njespokojonej wědobnosći humrě. Tak bu najmłodšy syn kněz na wóšcojskem grože.

Pó někakem casu ku wrotam grodu póselstwo psizo wót Miška, hukazujce wjele dobrego wót Miška a grońece, až ten pšosy, aby Miško mogł do grodu stupiš na nócowanje ze swójeje žonu a swójimi žišimi a ze swójimi lužimi, a až nazajtša co dalej šěgnuś. Młody kněz jich puściś kažo. Po psiwitańu a hugosćeńu jogo do gumna wježašo. Tam Miško bratša hopšaša, wecga jo grod poměnjony „šesć dubow.“ Młodšy bratš wótegroni: Togodla, až jo kejžor, ako jo nana hopytał, sajžił šesć dubow. Miško rjaku: „Nas jo było sedym a ja som najstaršy! Žoga jo mój dub?!“ - „Tebe njeběšo doma,“ žašo młodšy; „togodla sajži kejžor jano šesć.“ - Miško se rozgori a hurywši młody dub sajži jen do drugich. Gaž pak młodšy na to slowko piknu, jogo Miško zabi a kśiknu: „Wot něnta se grod sedym dubow bužo mjenowaś, a ja som kněz na ņom!“

Kejžor to zgóniwšy, z wójskom psišěgnu a grod hoblagnu, a gaž jen doby, wón wšykno spali. Pši tom bu teke Miško zabity, ale jogo žona ze synoma Tugoměrom a Stojgněwom huběgnu pšez pódzemski chód a psizo do Łužyce. Pó dlejšym casu Tugoměr a Stojgněw na rozpadańki

wóskojskego grodu psízoštej a psí tych sedym dubach w gumnu psí swójich bogach psísegaštej, až 'cotej se na kejžoru pomsciś. Pótom dwa mójnej kija hurězaštej z Miškowego duba.

W tom pasu markgrofa Gero tśízascá serbskich kněžow z Łužyce hukaza na góscínu. Teke Tugoměr a Stojgněw plějaštej na cołne po Łobju do Mišna a dokulž běštej muža z kněszkego rodu, jima nicht psístup njemóžašo hobaraś. Ale Gero juž peřej jima běšo pšawo nosenja bronjow wótsužil, togodla wójnej psízoštej jano ze swójima dubowcoma. Stojgněw na cołne wósta, Tugoměr pak se na grod póda. Tam na grože běchu južor Nimcy a Serby zgromažone; Serby na jadnej strońe blida sejžachu a Nimcy na drugej. Wóni śi jadyn drugemu nedowěrjachu. Njedługo teke psízo do zwady a potóm do bitwy. Ned Tugoměr skócy na blido ku Geronuju a ze swójim kijom jomu prasnu na głowu, ale deri jomu jano na ram'e. Gero pak kaza jogo skóncowaś a hopšaša jogo: „Žoga jo twój bratsš?“ - Tugoměr jomu wótegroni: „Nocoś žen teke wěžeš, zo jo mója žena a móje źiś!“ a potóm skóncy. Mjasetom buchu wšykne Serby zabite, jano jadyn z grodu huběgnu k Łobju a Stojgněwu kśiknu: „Huběgnmy na drugu stronu, wšykne su zabite!“ - Toś Stojgněw wjasłowašo což móžašo, ale hosrježa rěki se złama to dubowe wjasło, to nēwěrne dřowo, a hobej smerś namakaštej we Łobju. -

Styrzasca lět pózdzej w nalětnej nocy psí swětle m'aseca z guscíny stupi na rozpadańki „Sedym dubow“ čłowjek z kijom w ruce a z měchom na rameńu, puści kij a položy měch na zemju. Pótom se rozglědowašo a cakašo. Po chylce drugi čłowjek psízo na te rozpadańki, a ten přěńši žašo: „Ah, ty tuder juž sy, luby mišter, hew su te p'ėneze!“ a psí tom wón tomu drugemu póda ten šěžki měch a kazašo jomu: „Twař mě tu cyrkwju, kaž som tebe kazał, bžez komžeńa!“

W drugem leše tam nowa cyrkwicka stojašo, a chto ten běšo, ako bě te p'ėneze dał? Syn Tugoměra to běšo, kenž běšo južor kśěsćijan, a peńeze wón běšo pšosyl pó cuzem kraju až do Włoskeje, a wjele lět wón běšo pšosyl, až běšo tolik nazběrał, až móžašo tu cyrkwicku natwariś, kótaraž hyšćeř žinsa tam stoj.

Jan Greško, Łužica 1899.

223.

Pla rowa

Do rowa nět ži!
Wótpocywaj zgasńone šěło,
Sy starosć how měło,
We Bogu ty spi!
We wjaselu sy!
Łdzy wěcej ńederbiš ty płakaš,
Ból nam'žo śi zmakaš;
To strow'e maš ty.
Kak słodko spiš nět!
Wša gluka na zemi zachada,
Nic nej' how ak zwada,
Jan žalosć ma swět.
Boj zbužiš b'žo si!
Nět nim'erne zajtšo śi swita,
Ten srědnik śi wita,
Tam zbóžny z nim sy.
Jo, domoj sy šeł,
Sy hušeł z tog' sámneho casa,
Ta ńebjaska kšasa
Jo nim'er twój źeł.

M'ertyn Grys, Č. M. S. 1873.

224.

Wódny muž a mjadw'ez

W starodawnych casach pšiže raz mjadw'ezář z mjadw'ezom na wjacor do Kózlikojc młyna a wósta tam pšez noc, dokulaž młynik běšo jogo stary znaty. Zwěře běšo do tłukařne zawrěte.

Na zajtšo pšilěze wódny muž do tlukařné a kšasašo hogoň, aby seb'e snědaňe zwaril; togodla běšo seb'e brodatu karpu a někotare šćipely sobu pšinasl. Mjadw'eža hubuži swětło. Cujašo a glědašo, co to by bylo. Zapředka se něwěrašo, ale naslědku pšilěze k hogňu, žož wódny muž w kótle z jagłoweju měšawku swójo snidaňe měšašo a hobrašašo. Gdyž běchu dosć wařone, hušěgnu nyks (wódny muž) karpu a zachopi ju kusaš. Mjadw'ež to wizecy tyknu tež pazory do kótlíka a hušěgnu seb'e šćip'ela. Něto akle hupytnu jogo wódny muž, pózwignu měšawku a řaknu: „Kac, abo ři dam plac!“ To pak jogo něwotegna; wón seb'e hyšći raz rybu hušěgnu. Zasej jomu wódny muž rowno tak grozašo, ale pódermo; dokulaž lěbda běšo mjadw'ež šćip'ela póžrěl, hustrě južo zasej pazoru. Ale něto jogo wódny muž z łopatku kšuše pšepřaska. Ale chej! Lěbda jogo klapnu, hobojmě jogo rozgniwane zwěře tak kšuše, až wón z bólosću zakšika a tak dlujko wólašo, až młynik a jogo gósc to slyšaštej a mjadw'eža wótegnáštej. Wódny muž pak chwatajcy do wódy zlěze.

Młynik běšo južo dawno na to wšo zabył, ako pšichodne lěto na Mariju naraz zaslyša wólaš: „Luby młyniko, maš ga hyšći tu groznu kócku?“ - „To se wě,“ wótgroni młynik, „a mam hysći styri mlode wót něje, kótarež su žew'es raz góřše něžli ta stara.“ - „Ga pótom božem'e!“ žašo wódny mužyk a něbu žedně wěcej we mlyne wizony.

Z Kulowskich stron, Šw'elowa Cytanka za serbske žiši.

225.

Noc

Złotne slyńco zejžo domoj,
Slědny blyšč juž zgasujo;
Noc se milna pušća dołoj
A wša stwórba k měru žo.

Gwězdžina pšez něbjo kšaca
Ako ředna něw'esta,
Z swětlym pasom se hokasa,
Kenž jo poľny dejmanta.

Wóna sypjo słodke spańe
Na wšych mucnych cłow'ekow
A pódawa žognowańe
Do wšych chamnych cłonaškow.
W pólach, w gólach, wšudy spańe,
Słodki měr wšo psíkšywa,
Spokojne wótpocywane,
Wšudy swěta šišyna.
Noc, ty luba, och pšescěraj
Twóje kšidła tež na mńo,
Nowe mócy zasej zběraj
A daj słodki měr do mńo!

Fr. Rocha, Łužica 1910.

226.

Reformacyja

Gaž nalěto psíchada, wótnowijo se ceła zemja, a młode žyw'ěne gibjo se wšuderkano. Tež reformacyja běšo w'elike duchne nalěto kšěscijańskeje cerkw'e. Zyma lažašo p'erw'ej nad kšěscijanami. Studńa cystego bóžego słowa, kótarež pšez Jezom Kristusa cłow'ekam běšo se zapowědowało, běšo zakšyta wót cłow'ecnych hustaw'ěnow a psíkazńow, evangelion néběšo wěcej swětło za swět. Tak ako pšed nalětom ptaški psilětaju ze sóplych stronow, zapowědujuce, až jo kónc zymy blizki, tak teke pšed reformacyjonom južo stanuchu muže, kótarež nowemu casu drogu psigotowachu. W Engelskoj pokazowašo Jan Wiklef (+ 1387) ze wšej kšutosću na nepšawdosć wšakich cerkwinskih hucbow a pšestawi bóže słowo do swójeje řečy. Za nim hustupi w Českej Jan Hus, kenž běšo farań a hucabnik na husokej šuli w Praze. Wón prátkowašo cyste bóže słowo a hucašo jano to, což z biblije móžo se huznaš. W'ele luži jomu psiwisowacšo, nébjaske slyńco swěšašo nad českeju zemju a hubuži tam kšasne nalěto duchnego žyw'ěna. Ale dlujko to nétrajašo. Hus bu w lěše 1415 w Kóstnicach spalony. Tšašne wójny nastachu; zapředka dobywachu Husowe psiwisowaře a psízechu tež až

do Bramborskeje a Łužyce, pótom pak buchu pšewińone, zezabijane abo z domacneje zeme hugnane.

Radny cas wósta hyšći bamžojška sámnoś móčna nad kšěscijańskimi ludami, pótom pak nasta pšawe nalěto pšez doktora Mertyna Luthera. Tensamy muž běšo w šěžkem nutšikownem wójowańu nazgonił, ažo žeden cłow'ek námožo ze swójimi dobrymi statkami swóje grěchy hutamaś, w'ele wěcej dostawaju wšykne wěreće wódawańe grěchow pšez Jezusowu sm'ers. Togodla hucašo wón ro dwóje: cłow'ek se huzbožnijo jano pšes wěru z lutneje bóžeje zmilności- a k drugemu: žrědło našeje wěry jo jano swěte pismo.

Lutherus běšo farań a hucabnik we Wittenbergu. Ako zachopeńk reformacyje pšaši žeń 31. oktobra 1517. Pšez wšykne ludy zazně powěsc Lutheroweje skobodneje wěry a nichten námóžašo se jogo duchu stawjaś, pšeto Bog běšo z nim.

Tež serbski lud bu wót takego płomeńa rozgrěty a wótžywjony. Chóšebuski kraj běšo južo tencas we ruce bramborskich w'érchow. W l.1539 pšistupi kurw'érch Joachim II. k nowej hucb'e a z nim teke jogo pódejšpniki, ale južo 1527 běšo we chóšebuskej serbskej cerkwi, kótaraž běšo tencas kloštař, mnich Briesemann Lutherowu wěru pšatkował.

Serbski lud akle tegdy pšawe kšěscijaństwo huzna. Do tych měst běšo se we łatyńskej abo nimskej rěcy pšatkowało, něto hukńechu tež serbske młóžeńce z kopicami na farańske a pšatkowachu doma we swójej mašerinej rěcy. Južo 1548 bu Nowy Testament do serbskeje rěcy pšeložony pšez Mikławša Jakubicu, kenž běšo niži we Žarowskich stronach za farańa. Dokulaž pak běšo serbski liid chudy, námóžachu se tegdy te knigły šišćaś daś a buchu zabyte, a togodla hyšći raz kóřeński farań Gottlieb Fabricius Nowy Testament we lěše 1709 pšeložy; Stary Testament pak bu wót farańa J. Fr. Fryca w Gólkojcach 1791-95 pšeložony a 1796 šišćany. Předne katechismusowe knigły spisaštej a hudaštej farań Albinus Mollerus (Młynik) w Tšupcu 1587 a farań Handroš Tara w Bedrichojcach w storkowskej strońe 1610. Pšatkařske knigły spisachu huššy farań Christlieb Fryco w Chóšebuzu 1791 - wón běšo bratš toho, kenž jo Stary Testament pšeložił - picański huššy farań Sigismund Šindlař 1829 a nižański farań Jan Fryco Tešnař 1869.

Pšez reformacyiu su předne serbske knigły nastali, a nowe duchne žyw'ěne jo naš lud napońiło. Wěрно deře jo, až jo wót toho casa serbska rěc na wšyknych kóńcach wóteběrała a jano slaby zbytk jo nam hyšći zawostał. Ale tež ten mały zbytk móžo bóžu cesć zapowědaś

we słowach a- statkach a w'ele płodow pśińasć, kótarež wóstanu do nim'ernosći. Gaby mjazy Serbami było jich w'ele, kótarež néglědajucy na zemski hužytk a swětnu cesć, by byli tak hobtwaržone a załožone we Bogu, až kšěli a mogli swójo cele žyw'eńe do jogo služby stawiś a z Lutherom póznaś: Ja namogu hynacej, daśi Bog mě pomóžo!

G. Šw'ela, Cytanka za serbske žiśi 1907.

227.

Mašerna rěc

Stare knorate štomisko
něhužytne se zezdańo -
ale z jog' sprojtych korabjow
stwarě se žiwy wót twarcow.

Młogi ma swóju mašernu rěc
za zestaranu sukatu wěc:
weto se wót něje huwiju
spiwne wěnaški z lažkosću.

Mašerna rěc je tež wót Boga
k sław'eńu ducha nam dańona;
cuze ju do wěnkow splěšuju,
doma pak młoge ju stergaju.

M. Kósyk, Łužica 1899.

228.

Pšerada markgrofy Gera

(Strofa 80-87).

Gero nět pak z krotkim huwołašo,
dyš jog' głos se w bustach łamašo,
A wšak sam nad swójim słowom rdžašo:

Lej, ten cas juž wabi k měru wšo

Smerši měr'cu teke wam nět dawaś,
Swěrne znanki b'du ze zem'estawaś,
Ab' naš zwězk se mogaljšěj staś,
Kcu te znanki górej hupósłaś.“

Lebda Gero nět se wótchylišo,
Ako z nim tež přijaśele wše,
Lej, ga kaki žiw nas hužěsyšo,
Žuřa w bokach howak pótajmne
Hobronite zrazom huchytachu,
Jo! ak hela śamna huparskachu
Na nas wbogich wšykno skazeńe,
K smerši žěšo našo žyw'eńe!

„Pšerada,“ tak zrazom z hustow zněšo,
Našog' sławnog' cestneg' wójwody,
Lej a wón tež južor hoblěžešo,
Kopjo jogo nadra pšew'erši.
Łdzy pak z kśikom zrazom huśišćachmy,
Ak tog' swěrneg' w kšwi hupytachmy,
Taka ból nas wěcej zapśimě,
Ak ta bójazń w sm'ertnej tšachośe.

Žiwno běchmy zrazom hubužone,
Nowu móc nam powda śaklina,
Lej! jan z pěścami nět hobrońone
Walachmy se wše na winika;
Což jan běšo z ruku dostańone,
Lažašo tež skóro roztergńone,
Tak my skóro nage skócychmy
K wójńe, a pón mjace łamachmy.

Našych ranow bóli néhucuchmy,
Zapalone běchmy k pomsćeńu,
A ak nimskej ruce huwinuchmy
Wótšu broń, jan za nas wóstšonu,
Aj ga ta nět' luštńe zaklinkašo,
Winiku móc našu pokazašo,
Až te złosne wšak bž'ez skobody
Běchu k našym nogam spadali.

„Sława, sława , z našych hustow zněšo,
„Stłamana jo nimska pšerada.“

Ako jěsno take honiměšo,
Chtož to dobyše tak huwóła,
Smertna słabosć ga nas obłapišo,
Ak se scakliwosć zas wótchylišo,
Našych swěrných pšestrě Smetrnica
Južor górej wšak na winika.

Kaka ból, ak nět nas zahobtuży,
Ze słowom zo nám'gu hugroniš.
Žedno gnuše pak nas nézablůzi,
Kšěchmy že se jěsno humóžyś!
Humarłym nět z ruki wóthurjrchmy
Mjace, tak se wšako hobronichmy
K hustup'ěnu z města tšachoty,
Žoš su naše swěrne padnuli.

Zrazom žiwy zogoł husłyšachmy,
Kśik a klěše górej zazněšo,
Lej! juž hužěšone hupytachmy
Kako mań se k nam zas walašo
Hobronitych wót pótajmnych rogow,
Hobdane tak buchmy wót wšych bokow,
Našu smerś nět zjawńe cujachmy,
Winik běšo w'ele mócńejšy.

M. Kósyk, Č. M. Š. 1881.

229.

Dolnolužyske Serbstwo w zachodnem lěše

Lěto 1905 běšo pšed drugimi wažne za našo narodne žyw'eńe. Naslědk glědajuce, wizimy z wjaselim žěło a póstypowańe we młogich wěcach. Wšake wosebne a wažne knigły a spisy buchu šišćane a hudane, gromadne hukńeńe a rozgrańańe lubowańow serbskeje rěcy nasta, Mašica Serbska swěšašo swójo 25-lětne hobstaše, z jadnym słowora: žyw'eńe se gibašo.

Glědajmy nejperw'ej na pismowstwo. Jogo zname jo: originalnosć. Mašica Serbska jo do něta wětšy žěl jano pšestawjone hulicowańa do šišća dała, licba jeje originalnych spisow jo łoni wó jaden pšiběrała: „Drobeńce ze serbskeje historije.“ Knigły su wót Hajna Jordana za jubilej Mašice zestajone. Wóni hopšim'ēju powěsći ze starych casow serbskich wósadow wót farańow pó cerkwinych knigłych zapisane, nastawk kantora Šw'ele wó nastašu nowych „duchownych kjarližow“, nastawk farańa Šw'ele wo pšeložěńu biblije do serbskeje rěcy, naslědku hopisujo Hajno Jordan nadrobno perw'ejše „serbske towarisťstwo“ a založěńe „Mašice Serbskeje“; list a pisma, Mašicu nastupajuce, su teke tam wótsišćane. Z tajkim su te knigły wažne žrědło za historiju serbskego naroda.

Dalej naspominam małej łopeni, wót hucabnika Fryca Rocha w Tuřeju spisanej; Fryco Rocha jo we młodych lětach rědne arije humyslił, pótom pak hum'elknuł, kaž młogi syłowik na serbskich zagonach. Nowy duch lěta 1905 jo teke jogo huzbužil k nowemu žělu a rědna licba lubosnych pěšńow jo z jogo pilnego pera běžała a zwjaseliła kuždego, kenž jo je słyšał.

Z drugich Rochowych pěšni naspominam: „Mój Tuřej“, „Lubosć“, „Dwě ruce“ we Wósadniku. „Powitańe gósci na Mašicnem jubileju“ - na wósebnem łopenu šišćane. Rědńe jo, gaž ma spiwań ned swójogo zgłosowańa abo komponistu. Tež taki jo nam hobražony. Młody Kurt Krygań, syn liškojskego hucabnika a sam hucabnik a nanow'y pomocnik, jo swóje bogate musikalne dary do serbskeje služby stajił a někotare dobre komposicije humyslił, kótarež pak na Mašicnem jubileju pak na liškojskem koncerse se słyšachu.

Ako dalšy plod serbskego pismowstwa nech se zapišo tudy „Wósadnik“, wót faraŕa Biegera-Picańkego a Riesa-Janšojskego založone a redigowane cerkwine łopeno. W decembrje 1904 hujže přědny raz na probu. Ned z nowym lětom 1905 móžašo se z psíjaznym dowolenim redaktorowu „Wósadnik“, tež za chóšebuzsku serbsku wósadu hudawaš. Z tajkim mějachny dwóji hudawk: jaden za picańsku a janšojsku, drugi za chóšobuzsku wósadu, pšeto wósebnosć „Wósadnika“ jo, až mjasecne powěsći z wósažinego žyw'ěna psínosy. Cytařow abo lěpej zaplašařow tego łopena we spomńenych wósadach jo na 1000; to jo husoka licba; jano pšez to móžna, až faraŕe sami dwór psí dwóŕe abonentow wabjachu a p'la hucabnikow swěrnju pódperu namakachu. Ze zachop'ěnkow nowego lěta jo „Wósadnik“ powětšony a tak zestajany, až wšykne wósady we njom swóju domowinu změja.

Naslědkujo z wjaselim se powitała „Rěcnica dolnoserbskeje rěcy“ (přědny žěl), hobžěłana a hudana wot chóšebuskego faraŕa G. Šw'ele.

To je krotki rozglěd pó dolnoserbskem pismowstw'ě zachodnego lěta. W'ele mogło se hyšći wo tych wěcach pisaš, pšeto zož jo žyw'ěne, tam tež móžo se něco hulicowaš. A psí nas jo chwališ Boga narodne žyw'ěne nastało.

Na Mašicnej gromaže 1904 bu hobzamkńone, filologisku wótžělbu založyš. To se sta nazymu samego lěta. Kuždy mjasec raz zejdu se cłonki, kótarež ze serbskeju rěcu se zaběraju w Chóšebuzu a rozgrańaju se wo filologiskich wěcach. Psíchada jich dosć: nižej 10 jich lěbda raz jo, cesto pak na dwačasća a wěcej. Wósebnje póspěchowańe takego žěla nasta z toho, až profesor dr. A. Muka na swětkach naš gósc běšo - a naš hucabnik. Wězba mjazy górneju a dolneju Łužicu dej dlej twaržejša nastaš. K tomu pak jano psízomy, gaž se zeznajomy krađu a hoglědamy how a tam. Rowno jomu mamy se žěkowaš, až młogi se jo serbskej wěcy psíchylil a młogi bu k dalšej pilnosći pogońony a mocowany. We filologiskej wótžělbe sta se teke psígótowańe Mašicnego 25-lětnego jubileja, kótarež dalše póstupowańe psínase a nam mjazy našymi lužimi w'ele psijašelow dobywa kaž tež swěžeńu we Zgófelcu pokaza se naša młožina a bu z psíjaznosću powitana. Kónc lěta huzwoli se z łubosnym liškojskim koncertom.

To su dobre zachopeńki nowego žyw'ěna we Dolnej Łužicy, ale jano zachopeńki; to nócamy zabyć. Krađu smy wiželi, až jo mjazy serbskimi burami w'elgin w'ele takich, kótarež swój narod lubo maju, wiželi tež smy, až jo mjazy huconymi Serbami młogi, kenž móžo něco dobrego na narodnem pólu dožěłaš. Togodla žělajmy dalej, kuždy pó swóжих mócach, kuždy zož stoj.

G. Šwela, Łužica 1906

230.

Serbska zemja

Serbska zemja, ty mój narod,
Mójich wóscow kólebka,
Droge město huchwalone,
Strona kšasna serbojska.

Twóje žowča hupyšnone,
Twóje spiwy narodne,
Twóje lěsy zatawjone,
Wšo tak lube domacne.

Twóje wsy a twóje města,
Twóje póla, łuki wše,
Wšykno mě tak jasné wita,
Zně mě zuki psijazne.

Tšuga Sprěw'e pak pšekšasni
Twóje kšomy struskate,
Žěli swójo žognowańe
Górejonej kaž dołojnej.

Wěžoš nas ak' lube bratši,
Górnu, Dolnu Łužycu;
Sy mě droga, luba Sprěwja,
Luba rodu serbskemu.

Fr. Rocha. Łužica 1911.

Něšto přispomnjenjow ze slowjesnosće

Słowjesnosť je wučba wo pismowstwje.

Pismowstwo je zebraće wšěch płodow, t. j. wšěch literarnych wutwarow, zakhowanych pak přez ertne přepodawanje (tradiciju), pak pisomnje (a to pak w rukopisu, pak w ćišću). Pismowstwo móže byćpak *wědomostne* (nawukowe), pak *krasne* abo *basniske*; woboje móže być pak přenjoťne, pak přeložene. Literarne wutwary (wudžěłki) móža być spisane pak w pěšej, pak wjazanej řeči (hrónčkach) a wšo, štož je spisane we pěšej řeči, mjenujemy z cuzym wurazom *prózu*, wšo pak, štož je pisane we wjazanej řeči abo hrónčkach, mjenujemy *poeziju* abo *basnistwo*.

Próza (z łac. *proversa* = *oratio*) je swobodna řeč, přirodžena, tak, kaž ju znajemy z bajkow, podlěhaca gramatiskim a słohowym (stylowym) prawidłam.

Basnistwo (poezija, z grek. *poieo*) je wumjelscy wutworjena řeč, wjazana z wěstymi a to nic jenož gramatiskimi a słohowymi, ale tež basniskimi prawidłami.

Próza. Najzakładniša družina prózy je jednore *powedanje*, z kotrehož póznajemy přitomne abo přichodne podawki z wobitojnosemi je přewodžacymi. Dyrbi być jasne, jadriwe, dospołne, dowidne, přeswědčace a běžne (hlej nastawki , 16, 19, 22 a d.). Wosebita družina je historiske powědanje, čerpane ze stawiznow (hlej W. Bogusławski-M. Hornik, Stawizny serbskeho naroda. Budyšin 1884 a nast. 41, 116, 120, 127, 148, 162, 173, 195.)

Wopisowanje je powědanje, kotrež wuzběhujewu znamne wosebitosće někajkeho předmjeta, spisowaćel we nim přnioš ak plaćiwosći tež swoje samsne zaćišće (nast. 16, 19, 72, 75, 110, 112, 124, 135, 141, 151, 175). Přirunamy-li při tom dwaj abo wjacu podobnych předmjetow, tworimy *přirunowanje*. Wopisowanje čłowjeskeje powahi a ludži zcyła mjenuje so *powahopis* abo *kharakteristika* (hlej nast. 73, 133 a dr.)

Podrobnemu a wobšěrnemu wopisowanju powahi, žiwjenja a džěła někotrych jednotliwcow rěkamy *žiwjenjopis* abo *biografija*. Při pisanju žiwjenjopisa podawaju wažnu maćiznu *samsne žiwjenjopisy* (autobiografije), *dženiki*, *dopisy* (listy) a dopomnjenki (memoiry). (Hlej příklady w nastawkach 70, 79, 81, 84, 100, 118, 133, 150, 152, 154, 155, 158, 160, 177, 180, 183, 197, 213, 215).

Wědomostneho razu su *rozběranje, rozpominanje, pojednanje*, w kotrychž so jedna wosobiće *wo wěc, wo předmět, nic wo skutk* (čin). Jelizo wučerpuje tajke pojednanje někajki předmět do podrobnosće, rěka *monografija* (nast. 3, 48, 58, 64, 66, 86, 88, 93, 97, 98, 102, 104, 105, 106, 108, 164, 168, 171, 193, 195, 199, 201, 207, 217).

Z jara wažnym slowjesnym wutwarom su *nowiny*, wěsta družina jednostronskeje korespondency. Přenje serbske rukopisne nowiny založi l. 1765 lipsčanske lužiske předařske towafstwo pod mjenom „Lipske Nowizny a Schitkizny“. Přenje čišćane serbske nowiny běchu „Serbski powědař a kurěr“, kotrež wudawaše 1809-12 w Budyšinje *Jan Dejka*. Hač do l. 1920 mějachmy jenož tydženiki. Wot l. wulk. rózka 1920 wukhodža přeni serbski dženik „Serbske Nowiny“. Wosebity džěl nowin twori *feuilleton*, t. je pisana měsěńca časowych napadow. Z tworjerjom českeho *feuilletona* je *Jan Neruda*. Pola njeho móžemy wuknyć w jeho knihach „Drobné klepy“, „Žerty hravé a dravé“ (hl. nast. 131.) Z wubjernym srědkom za agitaciju su *lětaki*. Serbske hibanje wužiwaše jich tohorunja (nast. 205, 209).

Z najdokonjanišim prozaiskim wutwarom je *rěč*. Rěč dyrbi skutkować na rozom a čuće. Na rozom skutkuje ze swojim wobsahom na čuće z zarjadowanjom a přednjesenjom. *Duchowna rěč*. předowanje, nastupa nabožinske wěcy, swětne rěče móža być: pojitiske, sudniške, přiležnostne (składnostne), swjedžeńske atd. Wilčba wo rěči so mjenuje *rhetorika* abo *rěčnistwo* (hlej nast. 26, 191).

Basnistwo móžemy rozdźělić po tym, hač basnik wujadrjuje swoje začuća, na *lyriske* t. j. wosobinske, zacućowe (z najzakładnišim dokładom je tu ludowa pěseń), na *episke* t. j. *powědate* (epos je powědaty hordžinski, rjekowski spěw), na basnistwo *dramatiske*, t. j. džějowe (drama abo džěj = čin, skutk). Maju-li basnje wšěch tutych třoch družin zjawny zamysł wukubłować a powučěć, potom so jim rěka basnje *tendencowe* (didaktiske). W *lyriskim* basnistwje přinoša basnik k płaćiwosći swoje samsne začuwanja, a to so stawa najlěpje w *ludowej* abo *narodnej* pěśni. Z napodobnjenjom ludoweje pěsnje nastawachu tak mjenowane *znarodnjene* pěsnje. (Na př. wjele Zejlerjowych pěśni.)

Ludowe pěsnje su z najlěpšim wurazom ludoweje duše; we wšěch časach a při wšěch žiwjeńskich składnosćach wupraješe přenjetny čłowjek swoje začuwanja njech zrudne njech wjesole z pěsnju: z pěsnju khwaleše Boha, přirodu a jeje krasnosće, z pěsnju přewodžeše

wšitke wuznamne podawki swojeho žiwjenja. Tež Serbja maju wulku syłu ludowych pěsni. Hlej wosebje knihy *Jana Arn. Smolerja* „Pěsnicki Hornich a Delnich Serbow“, hdžež namakamy tež serbske bajki, bamžički (legendy) a druhe wutwary ludoweho pismowstwa. Wjele ludowych pěsni je tež zezběrał *prof. dr. E. Muka* hižo wot lěta 1872 (hladaj mój zapisk v Narod. Věstniku Českoslovanskěm 1914 str. 20 a sčěh.); dale *Ad. Černý*: Narodne hłosy lužicko-serbskich pěsni, Budyšin 1888, druha zběrka samsneho lěta a třeca zběrka l. 1894, a *L. Kuba*, Slovanstvo ve svých zpěvech III. 5 (hlejt nast. 27, 46, 80, 132, 219).

Wumjelske lyriske basnje su na př. *óda, hymna, dithyrambus*, wosławne basnje, *psalm*, wujadrjowacy wotwisnosć čłowjeka wot Boha; zrudneho razu je *elegija* abo struchłospěw. Šěrši wuznam ma *basniski list*, w kotrymž piše basnik někomu wo swojich začuwanjach, ale po prawom chce rěčeć k šěršemu čitařtwu (hlejt nast. 1, 4, 6, 13, 17, 18, 21, 28, 44, 57, 63, 85, 87, 109, 118, 121, 141, 153, 156, 159, 161, 165, 167, 187, 192, 194, 198, 202, 204, 206, 212, 214, 218, 228.)

Z *episkeho* basnistwa su najstarše *baje* (mythy), to je powědanje ze žiwjenja pohanskich bózstwow, powědanje wo přirodže a wo čłowjeku zcyła. Kóždy narod ma swoje *bajesłowstwo* (swoju mythologiju), tež Serbja. Serbske bajki je zhromadził *A. Černý* w knihach „Mythiske bytosće lužiskich Serbow“, I. a II. zwjazk. Budyšin 1893 a 1898. (Hlejt nastawki 54, 66.) Něhdže w samsnych starych časach nastawachu bajki, t. j. powědanja, kotrež nimaju wěsteho časa a wěsteho městna, w kotrychž wustupuja wumyslne, bajkowe bytosće, w kotrychž so najbóle pokazuje wojowanje dobreho ze złym, při cimž dobre dobywa. Tež Serbja maju syłu krasnych bajkow, -kotrež su zhromadžili *J. A. Smoler* we swojich Pjesničkach l. 1841, I. str. 159-185, *K. J. Erben* we Slovanskej Čitancy r. 1865; dale *H. Jordan* l. 1876 w knižcy: Najrjeńše ludowe bajki, *Jakub Šewčik* we III. zešiwku Jubil. spisow „Serbowki“ „Bajki a basnički“ (1899) a najnowišo *M. Nawka*, „Baje, bajki a basnički“, 1. zešiwk we Budyšinje 1914 (hl. nast. 7, 20, 31, 33, 37, 39, 43, 45, 221).

Powěsće rmjenujemy powědańčka, - kotrež na rozdžěl wot bajkow so počahuja k wěstemu městnu, wěstemu časej a wěstej wosobje. Rozeznawamy narodne (ludowe), městne, hordžinske (rjekowske) a druhe powěsće (nast. 51, 56, 122, 203, 222).

Powěsć abo bajka ze žiwjenja swjatych mjenuje so *legenda* (bamžička; w nast. 62). Jara wobljubjene bywachu hordžinske (rjekowske) powěsće, kotrež so přenjetnje wobdžělowachu

we hrónčkach a so spěwachu přez ludowych spěwarjow, tak kaž nam to pokazuje Jakob Čišinski we swojim dramaće „Na Hrodzišću“.

Z druhich *episkich* basni stej woblubjenej balada (lyriskoepiska baseń, wožiwjena z dialogom, *torhane*, spěwne formy khutneho, haj, tragiskeho razu z nadzemskimi žiwjołami) a *romanca* (tež lyriskoepiska baseń, wšelakoreje formy, wjesoleho razu, z postavami a podawkami z ryčeřskeho žiwjenja; hl. nast. 52, 60, 94, 111).

Z najwyššim skhodženkom episkeho basnistwa je *epos*, t. j. wulka powědata baseń, wo wuznamnych podawkach pak ze žiwjenja cyłego naroda, pak wuznamneho jednotliwca. Mamy w cuzych literaturach a wězo tež w słowjanskich narodne, hordžinske (klasiskej hordžinskej eposaj Homerowaj „Iliada“ a „Odysseja“ stej přeloženej tež do serbšćiny wot M. Urbana), romantiske, duchowne, idyliske, zwěrjace a skónčnje moderne a reflexivne eposy (hl. 83, 113, 114, 116, 228).

Z drobnjšim dokładom episkeho basnistwa je basniske powědańčko (t. j. hrónčkowane powědanje někajkich zajimawych podawkow). K episkemu basnistwu liči so tež najwobsahliši prozaiski literarny wutwar: roman, kotryž džensa zjednoća w sebi wšě přednosće basniskich a prozaiskich družinow, kotryž ma so wuznamjenić z wuraznej kharakteristiku, z psychologiskej hlubokosću, z krutej přičinitosću, z wěrnosću a woprawdžitosću. Roman je wšelakory za tym, z kajkeje srjedzizny (milieu) je maćizna čěrpana (historiski, ryčeřski, wjesny, swójbny, towaršnostny atd.; hl. 117, 133, 138).

K romanej připinaju so krótsje prozaiske wutwory: *powědańčka*, *nowele*, *arabeski* atd., (hl. 125, 138, 144, 166, 184, 186, 188, 189). Wšěm tutym słowjesnym wutwaram prajimy tež *beletrija*. Najlěpša z wjesnych powědańckow je „Babička“ Boženy Němcoweje, přeložena do serbšćiny přez *Filipa Rězaka* („Naša wowka“, hl. nast. 22).

Dramatiske basnistwo předstaja nam dospołny a jednotny džěj (čin), budžacy jednotny zajim, přewjedzeny přez jednace wosoby w přitomosći tak, jako by so podawk runje wuwijał. Drama tohorunja zjednoća w sebi wšě słowjesne přednosće tak jako roman, ale ze swojim njeposrědnym začišćom móže wuskutkować wjele wjac. Wězo zaleži to na harmoniji něšto wumjelstwow, kotrež so tu zjednoćeju z *literarnym* wumjelstwom: t. j. architektoniske wumjelstwo, moleřstwo, rězbařstwo, dekoracija, deklamatorske a mimiske, t. j. hrajeřske wumjelstwo, a w operach tež hudźbne wumjelstwo.

Z nošerjom čina je dialog, t. j. rozmoŕwa jednacych wosobow. Je tu wjele lyriskeho žiwjoŕa. Z najwaŕnišej wěcu je *čin*, kotryŕ dyrbi być derje motivowany abo dopokazany. Po wobsahu džela so dŕiwadŕowe hry na *struchŕohry* (tragedije), *wjeselohry* (komedije) a *činohry* (dramata). Najlěpša serbska hra je hać dotal Čišinskeho „Na Hrodŕišću“, přeni džěl z wotmysleneje trilogije „Milecy“, poetiskeho pomnika zhubjeneje počobskoserbskeje samostatnosće. Zapisk serbskich hrow je zastajaŕ Fr. Kral w přiručneje kniŕicy „Naše dŕiwadlo“ w l. 1914. Wjetšina serbskich hrow je wobdŕŕelana po cuzych pŕikŕadach abo přeloŕena z češkeje, ruskeje a němskeje literatury. (Z jendŕelšćiny mamy klasiski preloŕk Skakespearoweho „Julia Caesara“ wot J. B. Pjecha). Z mlódŕich basnikow slubuje *Józ. Nowak*, zo so rozwije do dobreho, skutkowneho dramatika (hlej nast. 170, 172, 182; wo dŕiwadle nast. 171).

Z *tendenčneho* abo *zamysŕowneho basniŕwa* móŕeme porěćeć wo *powučnej basni*, dale wo *gnomje* (t. j. krótko hrónčkowane prajidmo) a skóněnje wo *epigramu* (t. j. krótko a ŕortniwe dwójhrono wšelakoreho wobsaha; z jara woblubjenym tendencnym zamysŕownym; wutwarom je bajka, w kotrejŕ wustupuja najbóle zwěrjata a jednaju kaŕ ludŕo; najbóle wupraja so tu někajka powŕitkowna wěrnosć, dobyta z nazhonjenja abo zcyŕa někajke powŕitkowne, ŕiwjeńske prawidŕo (nast. 14, 29, 38, 68, 89, 185, 190).

Stary wutwar ludoweje mudrosće su *pŕisŕowa*, kotreŕ wuprajeju praktiske ludowe nazhonjenja. Sŕowjanske pŕisŕowa je zestajaŕ čeŕski wučenc Fr. Lad. Čelakovsky w knize „Mudrosŕoví národů slovanských“; serbske namakamy we wobŕernej knize „Pŕisŕowa a pŕisŕowne hrónčka a wusŕowa hornjoŕuŕiskich Serbow“, hromadŕe wudate přez *J. Radyserba Wjelu* a *A. Muku* (hlej w mojej kniŕicy „Krátká pŕiručka hornoŕuŕické srbŕtiny“ str. 64-68). Prjedawŕi horliwi zběrarjo serbskich pŕisŕowow běchu H. Zejleŕ, J. A. Smoleŕ a J. Buk.

Z tutym krótkim naćiskom sŕowjesnosće ma so podać nastork k spisaniu *samostatneje wobŕernej serbskeje sŕowjesnosće*. Serbscy spisowaceljo budŕa tu najlěpje widžeć, kak wjele, džensa snadŕ zabytych literarnych, dokŕadow maju we swoim pismowŕtwje, kotreŕ mohŕe so zhromadŕić a wudać w knihach, kaŕ so to dotal činjeŕe ze zběrkami pěŕni, bajkow, bajow, pŕisŕowow, kaŕ je to so staŕo w zhromadŕenych spisach Handrija Zejlerja (Mukowa edicija) w Dŕiwadŕowej, zběrcy w Serbskej knihownje, w Jubilejnych spisach Serbowki atd., a teŕ spóznaju, kajke njedostatki su w serbskim pismowŕtwje. Jako w druhich wotrjadach, tak budŕe teŕ tu hiŕće trjeba wulkeho, skutkowneho džěŕa a pŕocowanja.

Přispomnjenje. Wo serbskim pismowstwje jednaja:

Adolf Černý: Stawizny basnistwa lužiskich Serbow. I. Budyšin 1910.

Handrij Dućman: Pismowstwo katolskich Serbow. Budyšin 1869.

Jan Bohuwěr Pjech: Das serbisch-wendische Schrifttum in der Ober- und Niederlausitz (Němski přeložk z ruski spisanych „stawiznow słowjanskich literaturow“ A. N. Pypina a V. D. Spasowiča) ze wšelakimi dopjelnjenkami, w Lipsku 1884.

J. B. Kukowski (= Čišinski); Die Literatur der Lausitzer Serben zu Anfang des XX. Jahrhunderts. (Samostatny wočišć ze „Zběrnka po slawjanowěděnju“) Pětrohród 1904.

Jakub Bart Čišinski: Razvoj literature Lužickih Srba sa osobitim obzirom na neno sadašne stane. Nowy Sad 1905.

K. A. Jenč: Pismowstwo evangelskich Serbow. Rozpróšene mnohe nastawki w Časopisa Maćicy Serbskeje lětnik VIII.-XXXIV. Budyšin 1855-1881.

K. A. Jenč: Pismowstwo a spisowarjo delnjołužiskich Serbow. W Časopisu M. S. lětnik XXXIII. Budyšin 1880.

J. A. Smoleř: Stawizny lužiskoserbskeje literatury. Budyšin 1881

Ad. Černý: Lužice a Lužičtí Srbové. Praha 1912.

Josef Páta: O Lužických Srbech. Osvěta 1911.

Z českeho listowanja J. E. Smolerja. Č. M. S. 1919-20; tež we woserbskej knize Budyšin 1920.

Bibliografiju (zapis) serbskeho ludoweho pismowstwa jak basniskeho, tak prozaiskeho do lět 90tych zestajił Ad. Černý w rewuji Český lid I. 1891, str. 77 a sčěh.

Přispomnjenja

(Čísło woznamjenja nastawk.)

1. Klio, musa (grekska nižša bohownja), škitarčka stawiznopisa.

2. Słowjenjo, džensa najličbniši splah indoeuropski w Europje; džěla so po svojich sydlišćach na tři hałuzy: 1. wukhódnju z Rusami (Wulkorusami, Małorusami (tež Ukrajincy abo Rusinojo mjenowanymi) a Bělorusami), 2. zapadnu z Polakami, lužiskimi Serbami a Čechosłowakami a 3. južnu ze Słowincami, Serbokhórwatami a Bołharjami. Wšěch Słowjanow je drje na 150-160 mil. Hlej w mojej knize „Krátká příručka hornolužické srbštiny“, Rozmlowy č.16.

Słowjenjo. - Keltojo sydlachu w Sasu Khrystusoweho naroda nimale po cyłej srjedźnej Europje; džensa su so wukhowali jenož na połkupje Bretagne we Francózskej, w někotrych městnach Sotiskeje a Jeńdzelskeje a w Irskej. - Germanojo su Jeńdzelčenjo, Flamojo, Hollandženjo, Danojo, Norwegojo, Šwjedojo a Němcy. - Romanojo su Portugalcy, Španojo, Francózojo, Italojo, Rhetoromanojo (we Šwicy a Italskej) a Rumunajo.

23. Julinske spadanki: Julin = Wineta, sławne wobkhodne město baltyskich Słowjanow, kotrež zniči Waldemar, kral danski, w poslednim zběžku Słowjanow kónc XII. lětstotka tak do samych zakładow, zo nasta pozdžišo bajka to bu wot morja póžrěne dla njepočinkow jeho wobydlerstwa. (Hlej č. 96.) Ragusa, italske mjeno za Dubrovnik, dalmatske přimórske město, w srjedźowěku sydło kćějaceje južnosłowjanskeje literatury a wumjelstwa (I. Gundulić). Bě hač do XIX. lětstotka swobodna republika. - Miloš, wójwoda južnych Serbow, nawjednik we wuswobodźenskeje wójnje l. 1804.

27. Serbske dobyće. Pan, pani = knjez, knjeni. Pěseń spominaca na tri wojny w započatku XI. lětst. pólskeho krala Bólesława Khrobleho wo Łužicu w tutech wójnach pomhachu jemu Serbja přećiwo Němcam.

34. Sława = Slavia, t. r. Słowjanstwo.

38. Ždyn = hižo.

41. W času poslednjeje wójny, t. j. napoleonskeje.

42. Lubin, hora na juh wot Budyšina, hdžež pječa spi 7 serbskich kralow, kiž wustupja, zo bychu wjedli serbski lud k nowej sławje, hdyž budže Lubin stać wosrjedź Budyšina, abo hdyž budže Serbam najhórje. Čechojo to samsne powědaju wo horje Blaníku pola Vlašimje.

47. Krali českem: wot 1319 hač 1635 słušeše Hornja Łužica k českej krónje. W pražskim měrje 1635 bu Łužica wotstupjena sakschemu wolefskemu wjeřchej Janej Jurijej, z wuměńjenjom, zo ma spadnyć wróco k Českej, hdyž wotemrě knježacy ród; l. 1815 bu Łužica roztorhnjena mjez Sakskej a Pruskej. Hlej moju „Łužicu“, přeł. do serbšćiny wot. J. Wićaza.

48. Autochton = domoródnny, přěnjotny wobydler; Rudne hory (něm. Erzgebirge) na pomjezach Českeje a Sakskeje; Džewin = Magdeburg; Jornandes (po prawom Jordanis) z rodow Alan (Južnoněmc), biskop krotonski w połojcy 6. lětst. Wuda spis wo powšitkownych

stawiznach romskich a wo stawiznach gothskich. Gothojo, germanski narod, kiž je zahinyl w času přećahowanja narodow.

52. Wodžan = wódny muž; gigawka (delnjołuž.), běła, hatna lilija.

56. Slepo, kharakteristiska serbska namjezna wjes w pruskej Hornjej Łužicy.

59. Mikławš, stare budyšinske pohrjebnišćo w rozwalinach stareje cyrkwy nad Sprjewju.

60. Korkotanje = korćenje, tótka = rowař.

75. Wot natwarjenja baćonskeje cyrkwy jěchaju Radwofćenjo do Baćona a nawopak; před reformaciju, t. j. před 1517.

77. Serbske nowinafstwo: hlej „Słowjesnosć“.

81. Parasol = slónčnik; fiakr = korejta z dwěmaj konjomaj (dróžka ma jednoho konja); Petřín = hórka na ľěwym brjohu Wołtawy w Prazy, mjez P. a Wołtawu rozpřescěra so „Mała Strona“, hdžež je tež Serbski seminar. Hradčany = tohorunja wyšina na ľěwym brjohu Wołtawy. Na H. stoji kralowski hród a katedrala swj. Wita. - Turnov, město w sewjerowukhódnych Čechach. Kozakov, hora pola Turnova. - Jean Jacques Rousseau (1712-1778), franc. spisowaćel. Wotrohowa wul, Swjatomikławšske torhojšćo (nětko Małostronske naměsto) na Mał. Stronje w Prazy.

97. Józef Dobrovsky, załožeř studija słowjanskeje filologije, přećel pražskich Serbow w seminaru na Mał. Stronje.

98. H. J. Heger, załožeř českeho a słowjanskeho rychłopisu. - Pawol Józef Šafařik, wuznamny česki a słowjanski wučenc, přećel Serbow. - Franta Šumavský, česki lexikograf.

104. Włochi = Italska.

111. Limas = hora pola Zhorjelca.

113. Ilias je wobšerny grekski hordžinski spěw, kiž wobrazuje nam posłědnje měsacy woblēhanja a dobyće Troje prez Grekow. Přećina k wójnje bě wotwjedženje Heleny, mandželskeje Menelaa, krala spartskeho, přež Parisa, syna krala Priama trojskeho. Hakle w dżesatym lěće woblēhanja padže Troja (město w sewjernozapadneje Małej Asiji, blizsko

nětčišich Dardanelow). Homer, po nahladu jednych basnik Iliady a Odysseje (Odysseja jedna wo blůdženju a nawrótu grekskeho wojowarja před Troju Odyssa do Ithaki (kupa zapaduje wot sew. Grekskej), po nahladu druhich jenož zestajeř hižo wobstojacych ludowych pěsnjow, haj někotři docyla přēja, zo je hdy žiwy był, hačrunjež činješe sej prawo na njeho jako krajana sydom najnahladnišich starogrekskich městow. - Achajscy, Danajscy = Grekowje. Nadrobnišo namakaš w kóždej grekskej mythologiji.

114. Njezapowědžu = njezapowěm; wila = nymfa; Ogygija - kupa.

115. Kosowe (polo) = wulka a plůdna runina w Starej Serbiji, znata z krwawnej bitwu južnych Serbow z Turkami l. 1389. W tutej bitwje padnyštaj wobaj wjednikaj, serbski cař Lazar a turkowski sultan Murat I. a swoboda Serbow bu tam pohrjebana. Serbski narod je skutki z njeličomnymi hordžinskimi pěsnjemi překrasnił, kotrež prednošuja t. m. guslarjo; mjez ludom je zezběrał serbski pisaćel Vuk Stefanović Karadžić; ljuba = mandželska.

116. Smělno, Palow, Zemicy, Tumicy = wsy w sakskej Hornjej Łužicy blizko Biskopic ; boršć - lěs pola Kamjenca.

117. Kopjo = (h)lebija. Z polskich zynkow stej jenož ą a ę serbskej rěči njeznatej, ą = francózske nosowe on w bon, son atd.; ę = franc. nosowe in we fin; ł, ć, ś, ź kaž w delnjołuž. narěčach. (ł) twjerdže z jazykom na džasna), ć, ś, ź skoro jako cj, sj, zj; cie, dzie, sie, zie = će, dže, še, že; ó - u; cz = č, rz = ř (rž), sz = š, ź = ž; i před a, e, o, u jako j; w na kóncu złóžkow a słowow jako f (to rěka jako česke v, nic jako serbske u). Wšo druhe kaž w serbšćinje.

123. Jara woblubljena baseň, woćišćena we „Łužičanu“, kotru je zhudźbnił B. Krawc.

131. Krejcar = 2 halerjej; buchta = woblubjene česke pječwo; šěsćak = 20 halerjow; złoty (šesnak)= 2 krónje (krejcar, šěsćak, złoty su ludowe wurazy, hišće džensa powšitkownje wužiwane); susodska = česka narodna reja.

133. Charles wupraj šarl; François = fransoa; Bienvenu = bienwnü (an a en přez nós); Jean = žan; Toulon, tulon město; Pontarlier (pontarlié), město; Magloirowa (wupraj magloarowa).

135. Serbska wustajeńca bě w Drježdžanach w l. 1896; Slovanský přehled, měšačnik wukhadžacy w Prazy pod redaktorstwom A. Černeho wot l.1899-1914; rozgraňane =

rozmořwa; stšuja = řečka; grobla, groblica, cera = pomjenowanje ramjenjow Sprjewje; ředne žowčo = rjane holčo; ustuga - wobsluženje; ubrania dla rabotników = drasty za džělačerjow.

138. Rok = lěto.

141. Kubšicy, Klukš, Malešecy, Krakecy, Bošecy, Plusnikecy, Zařhow, Lichań, Hućina, Delni Wujězd, Bart, Sowrjecy = wsy sewjerowukhódnje wot Budyšina.

143. Nižnij (Nowgorod), sławne wobkhodne město w sewjerozapadnej Ruskej: tež Rjazań; Wanja = Janko, 1 wjersta = 1 km 60 m.

146. Boranecy, Radwoř, Lutowč, Kamjenja = wsy sewjerozapadnje wot Budyšina; zhitarachu = jědžechu (ludówi wuraz).

148. Bitwa pola Budyšina w meji 1813.

154. „Swobodna prasa“ = swobodny ćišć; „Tydžeńsku Nowinu“ založi 1842 a redigowaše na Smolerjowe namořwjenje H. Zejleř; l. 1848 buchu wuzwoleni do sakskeho sejma tři serbscy burscy zapóslancy a to Pětr Cyž, Jan Hajna a Jan Jězorka; sakske knježeřtvo wotmořwi na serbsku peticiju z 5000 podpismami podatu l. 1848 hakle za 13 měšacow, mjenujcy 28. žnjenca 1849, hdyž běchu serbscy wojacy w drježdžauskim zběžku w meji kralej swěru wobkhowali. Ale Serbam so dósta město ryzy serbskich ludowych šulow jenož serbske čitanje a nabožinska wučba. Za drježdžanskich Serbow maju býć 4 króć (!) wob lěto serbske bohoslužby w dwórskej a křižnej cyrkwi a město serbskich sudnistwow dóstachu jenož toľmačerjow, kaž bychmy byli cuzbnicy w samsnym kraju. A šulska prawa buchu w šulskim zakonje z l. 1873 hišće tójšto přětřihane.

155. Tygodnik = tydzenik; Sreznewskij, ruski wučenc, kiž pućowaše w 40tych lětach po Łužicy, hdžež so zezna ze Smolerjom; hlej moju knihu, Z čěskeho listowanja J. E. Smolerja 1920. „Lausitzer Magazin“ němski wědomostny časopis wukhadžacy w Zhorjelcu. Paw. Józ. Šafařík, basnik a archeolog čěski; jeho „Słowjanske starožitnosće“ přeloži do němčiny serbski wótčinc Mósak-Kłosopólski.

157. Vyšehrad a Žižkova hóra, horcy na prawym brjohu Wořtawy ; Belveder abo Letná, hórka k ranju wot Hradčina abo Hradčanow na ľěwym brjohu.

158. Smolef piše, zo je jeho Čelakovsky w l.1842 do Čech sobu wzał; to je zmylk. Smolef bě w Prahy a w Čechach hakle l.1843, kaž je widno z jeho pražskeho lista Douchej. Hlej moju knihu, Z českeho listowanja J. E. Smolerja, str. 60.

160. Tuchof, wulke budyšinske pohrjebnišćo při „Lubijskej drozy“; hroni = groni - praji; Hungerski = wuheřski; Šafařik hlej c. 155; Jan Kollár (1793-1852), česki basnik, zbasni w sonetach „Sławy džowku“. Měješe tež počahi ze založerjemi „Societas slavica budissinensis (hlej nast. „Serbske studentstwo“ č. 193.); Adam Mickiewicz (1798-1855), najwjetši basnik pólski. Jeho najwuznamniše džěla su „Dziady“ (prjedownicy) „Gražynaa, „Sonety krymske“, „Pan Tadeusz“ a „Kónrad Wallenrod“. - Alexander Sergejewič Puškin (1799-1837), najwjetši ruski romantik a založer rus. basniskeje řeče kaž pola Serbow J. Čišinski. Jeho najlěpše džělo je hrónčkowany roman „Eugen Onjegin“, ke kotremuž spisa pozdžišo hudźbu ruski komponista Čajkovskij.

163. Wo Błotach jedna Domanjowy „Přewodnik po Błotach“, wudaty w Prahy 1920; hlej tež nast. 135.

164. Texas, južny stat w Zjednocěnych Statach Sewjeroameriskich.

166. Cyłu nowelu do českeho přeložil sym we zběrce „1000 najreńšich nowel“ w Prahy 1916.

170. Julius Caesar, romski wójnski nawjednik a spisowačel (44 před Khr.). Bu wot Bruta zakłoty l.44 před Khr., hačrunjež měješe jeho za swojeho lubuška, dokelž mysleše sej republikanska strona w Romje, zo ma mysle staru republiku wotstronić a sebje sameho na samoknježerje - kejžora -powyšić; zastupy = črjody, syły; Kassius a Kaska, přisahancy přećiwo Julijej Caesarjej; Markus Antonius, přećel Caesarowy i wjednik luda po smrjerći J. Caesara; Luperkule, Lupercalia, romski swjedžen wočisćenja i přezjednosće; Nerwijowje, germansko-belgiski kmjen, z kotrymž Caesar wojowaše a jón potłóči l.87 př. Khr.

171. Dr. Čěsla wumřě l. 1915; Kral je swoju přłručku „Naše džiwadlo“ wudał w l. 1914; Bukey (n. Hochkirch), wjes k ranju wot Budyšina; Khwaćicy a Zarěč wsy k pońocy wot Budyšina; Jak. Bart = Jak. Čišinski; Mikławš Žur, nětko scholastik pri budyšinskim tachantstwje.

172. Miliduch, serbski wjerch, kiž padny l. 806 pola Hvernafelda přećiwo wójsku franskeho krala Karla Wulkeho; Milecy, knježacy ród serbski.

173. Friaulowje, Ladinojo a Rhetoromanojo, małe romanske narody, po rěči najbližše Italjanam. Bydla w ital. Alpach a mały dzej w Šwicy; A. N. Pypin, ruski wučenc, kiž napisa zhromadnje ze Spasowičom „Stawizny słowjanskich literaturow“. „Stawizny“ přeložil do němčiny J. B. Pjeh; Towarstwo Pomocy za studowacych Serbow, załož. l. 1880.

175. Bělorusojo bydla w zapadnych gubernijach Ruskeje, jich susodža k połnocy su Litwjenjo, k połdnju Polacy, ke kotrehož kralestwu wulki džěl jich. dołho slušeše; wjersta = 1 km 60 m.

177. Wo Čišinskim je napisal tež M. Andricki rjanu brožurku w lěče 1906: hlej tež džěla Ad. Černeho a dr.

179. „Serbski dom“ w Budyšinje bu wotewrjeny 1904.

182. Ruska je rozdžělena do gubernijow, na kotrejež čole stoji gubernator. Gubernija wotpowěduje pruskej prowincy abo sakschemu woktrjesnemu hejtmanstwu; Saratow (na 200tysac wobydł.), město juhowukhodnje wot Moskwy, srjedž płódneje rataárskeje krajiny; moveton = frc. mauvais ton = njezdžěłanc, bjez hladkich wašnjow.

183. Serbski (homiletiski) seminar w Hodźiju, załožený 1877 wot fararja J. H. Imiša k praktiskemu wudospołnjenju ev. theologow w serbskej rěči. Nětko je seminar w Hrodźisću, pod wjednistwom fararja Mrózaka.

191. Hórnik, Imiš, Pful, Zejleř, Čišinski atd., hlej zapis spisowaćelow; Franc Ladislav Rieger (1818-1903), čěski Ijudźiciel, prichodny syn Fr. Pałackeho, z kotrymž załoži 1848 najstaršu čěsku politisku stronu t. mj. „narodnu“, pozdžišo mjenowami staročěsku. Bě tež přecel našeho J. A. Smolerja; wysoka mohila t. j. wulkotny rowowy pomnik Riegrowy stoji na sławnym pražskim pohrjebnišću na Vyšehradže, hdžež wotpočnja zwjetša wsitcy wulcy ludžo čěskeho naroda.

192. Lubin, hora k połdnju wot Budyšina. (Hlej nast. č. 42.)

193. Fr. Palacký, Józef Dobrovsky, Hankaadruzy: Hlej w mojej knize „2 čěskeho listowanja J. A. Smolerja Budyšin 1919); Sima Milutinooić(1791-1847), južnosłowjanski basnik, drarroatik a historik. Najwjetšeje slawy sej doby ze cyklom lyriskoepiskich basni „Srbijanka“,

hdžez sławi južnosłowjanskich rjekow. Hlej tež Wićazowe nastawki wo serbsk m studentstwje w českej „Stud. posće“ 1919 a w „Serb. studenće“ s. 1.

197. Arnošt Bart přebywaše jako předsyda serbskeho Nar. Wubjerka wot januara do měrca a wot apryla do póžnjenca 1919 na měrowej konferency w Parizu.

199. Józef Dobrovský a druzy - hlej w mojej knizy - „Z českeho listowanja J. E. Smolerja; Franc Vymazal (1841-1919), česki nakładnik a wudawař typiskich praktakich rěčnicow „Snadno a rychle“ ; Antonín Marek (1785-1877) farař, horliwy česki spisowačel a budźičel; Karl Alois Vinařický (1803-1869) farař, česki basnik a šulski organisator; Dr. Hanuš Máchal (* 1855) česki a słowjanski literarny historik; Ludwik Kuba, zberačel a wudawař serbskich narodnych pěsnjow (hlej jeho „Slovanstvo ve svých zpěvech“); je tež molował wobrazy serbskich wótčincow w budyšinskim Maćičnym domje; Józ. Perwolf (1841-1892), česki slavista, profesor na waršawskej unwersiće; Světozor, pražski wobrazkowy tydźenik; Slovansky Sbornik, česki měsacnik wěnowany wšosłowjanskim zajimam, wukhadžacy w Praze wot 1880-87 pod redaktorstwom Eduarda Jelínka (1855-1897), horliwego pěstowarja českopólskeje wzajomnosće; Florian Fencl, farař we Vodňanach w južnych Čechach, wulki pěstowar serbskočeskeje wzajomnosće, autor mnohich nastawkow wo Serbach, přecel Čišinskeho a Fr. Krala (hlej jeho nastawki w Česko-serb. Wěstniku 1920); Vítězslav Hálek (1835-1874), česki basnik, wos. lyrik, dramatik, spisowař romanow a powědańkow; Svatopluk Čech (1846-1908), pódla Zeyera a Vrchlickeho najwětši česki basnik ryzy českeho ducha a beletrista; „Osvětový Svaz“ w Praze prócuje so wo wyšše zdžělanje šerokich ludowych worštow. Ludowa universita.

203. Litomyšl, Česka Třebova, městačcy we wukhodnych Čechach. Litomyšl je ródne město sławneho českeho komponisty Bjedricha Sraetany, molerja Ot. Mařáka, narodohospodarja F. A. Braunera a dr.; Čěscy bratra: Jednotu Čěskobratrowsku založi kónc XIV. lětotka Petr Chelčický, česki nabožinsky spisowačel; Čěscy bratra chcyli žiwi być po přikładu přěních křesćanow. Křiwoklát, hród juhozapadnje Prahi w dole rěki Berounki; Ferdinand I. t wójwoda rakuski, bu wuzwoleny l. 1526 wot českich stawow za českeha krala. Z tym sa so zakład k Rakusko-Wuheřskej; Jan Augusta (1500-1572), biskop Čěskich Bratrow; wulki wichor l. 1618, t. j. 30lětna wójna; bělohorska bitwa bě 8. nov. 1620. Tu přewiny Ferdinand II. česke stawy, kiž běchu so na krótki čas wuswobodžili a sej za noweho krala Bjedricha Falckeho zwolili. Tu započina česki narod spadować, jeho najlěpši wótčincy - kaž na pr. wulki pedagog Jan Amos Komensky - běchu nuzowani wótčinu wopušćić, česka rěč a literatura spadujetej

tohorunja a česke zemjanstwo so poněmčuje. Hakle horliwi wótčincy započinachu za 150 lět, kónc XVIII. lěts. česki narod wubudžeć. W XIX. lětstotku zesamostatnjuje so česki narod bóle a bóle, najprjedy literarnje, potom hospodařscy a politiscy, skónčnje tež we wšitkich směrach; w swětowej wójnje 28. oktobra 1918 doby sej tež swojeje politiskeje samostatnosće a zjednoćiwiši so ze Słowakami wutwori Čěskosłowaksku republiku.

204. Pětr Bezruč (Vlad. Vašek) wuznamny basnik najmlódšeje českeje generacije. W swojej basniskej twórbje (Šlezske pěsnje) nam zobrazuje potłóčowanje českeje narodnosće w prjedawšej rakuskej Šlezskej.

209. Serbske hibanje započa so 13. nov. 1918 ze załoženjom Narodnebo Wubjerka w Budyšinje.

213. Korhojnistwo = bataillon; stoćina = kompanija; Čuprija wjes w Serbiji; Altona (173 tys), město pri Hamburku; Podolska, krajina w južnej Ruskej.

215. Wot 11. nov.; 11. nov. 1918 bě přenja zhromadźizna serbskich wótčincow w Serb. Domje, kiž załožichu Nar. Wubjerk; E. Bart bu z přěnim předsydu.

217. Saksoswěrní, wubjerk saksoswěrných Serbow, załoženy na nastork sak. knježefstwa, zo by wojował přećiwu N. W. a Serbsk. Zwjazkej, narodnej organizaciji wšěch Serbow; inferialny, njeknicomny; 22. junija 1919 buchu zasudženi jich džěławosće dla serbscy wótčincy dr. A. Muka, Nawka, B. Dobrucki, Hicka, Hantuš k jastwu a pjenježnemu khostanju; Termopyle, skalna wuzcina w srjedźnej Grekskej, hdžež zadžerža spartski kral Leonidas z horstku swěrných přemóćne wójsko perskeho krala Xerxa tak dołho, doniž so Sparta njewobtwjerdzi. Leonidas wězo zahiny.

219. Wo rozdzělu mjez hornjej a delnjej serbsćinu hlej zkrótka w mojej Přiruccy hornjołužiskeje serbsćiny; wobšěrnje wo delnjej serbsćinje jedna dr. E. Muka we svoj „Historische und verglęchende Laut- und Formenlehre der nieder-serbischen Sprache“ a G. Šwjeja we swojej praktiskej Řěcnicy. - Delnjo-łužiske słowa, kotrež by Hornjołužičan čezio zrozumił: Spójšlej = šloj, gólka = hola, lěsyk, gaby, aby = hdyby, chopłs (se) - započec, ifaena dla = zhubjenja (minjenja dla).

220. Tamkor = tam, tatan = pohan, humarlik = mortwy, hulicowaś = powědać, liochłóženje = wokřewjenje, pomrokotnosć = začěmnjenosć, mě = mjeno, hopry = wopory, wótergi =

druhdy, póraś se = čahać, lěc = hač, (ńe)gluka = (nje)zbožo, Šćećin, něm. Stettin, město při wuliwje Wódry do baltyskeho morja; Welikogrodska = Meklemburska.

221. Malsny = hibity, šarcaś = swórčeć, barcaś = bórčeć, šćokany = bity, lasny = spěšny, cywkaś = zywać (spinkać).

222. Gumno = zahroda, pomsćis = wjećić, južor = hižo.

223. Łdza = sylza, zachada = so minje, nimerny = wěčny, niriier = wěčnje, zajtšo = jutřisi dzeń.

224. Kśasaś = křesać, šćipeł = šćuka, pozwignuś = zběhnyć, hobojměś = wobjeć.

225. Kśasaś = kročeć, chamny = błuki, ćmowy

226. Perw'ej = prjedy, źrědło = źórło, kužoł, zachopeńk = započatk, pódejśpnik = podan; Kóstnica, něm. Konstanz, město při Bodamskim jězorje.

227. Sprojty = haluzaty, kórabja = rjebło, weto = tola.

228. Rdžaś = třepotać, znank = swědk, jěsno, jěśnej = spěšnje, spěšnišo, hužesyś - zastróžiť, huchytaś = wučiskać, wumjetać, zněś = kliněeć, hoblezaś = zblědnyć, w kšwi = w krwě, śaklina = złoba, pón = potom, wóstsonu = wotřenu, skoboda = swoboda, honiměś = woněmid, hobłapis = wobdać, predobycć, zahobtužyś = jimać, hugroniś = wuprajid, zogoł = hołk, mań = črjoda, syła; Markhrabja Gero napadže Łužicu a Milčansku (Hornju Łužicu), dokelž chcychu so Serbja wuswobodzić a so z Polakami zjednoćić, nad kotrymiž tehdom knježeše Mječisław I. Ale Gero přewiny Łužicanow a Milčanow, ale widžo, zo jeho dobyće njebudže trajne, preprosy k sebi do Młšna 30 lužiskich a milčanskich wójwodow, kotrychž da při hosćinje skóncować (w l. 963). Přirunaj činohru českeho spisowacela Aloisa Jiraska „Gero“ přeloženu prez M. Andrickeho do serbšćiny a nastawk č. 222.

229. Ned = hnydom, hucabnik = wučeř, wótźělba = wotrjad, wotdźelenje, psijazny = přećelny, wězba = zwjazk, zwisk.

230. Zuk - zwuk, zynk; tšuga = hrjebja, struha, rěka; struskaty = kwětkaty.

Beleška za jugoslavenske čitaoce

Lužičko-srpski jezik spada u skupinu zapadnoslavenskih jezika, pa zato je sličniji poljskome ili češkome, negoli srpsko-hrvatskome ili bugarskom jeziku.

Sledeći su glasovi po izgovoru ili pisanju nepoznati Srbohrvatu:

Samoglasni:

č se izgovara *ie*, kao nem. „frieren“: wěra, rěka, město (grad).

ó izgovara se *uo*, t. j. *u* s *o* završetkom, na pr. wóz, róža.

y je široko izgovoreno *i*, vrlo slično ruskome ili poljskome, a približava se *k e*, na pr. dym, mysl.

Beleška: 1. Različno od srbohrvatskoga jezika je i to, što iza *j* uvek dolazi *e*, gde u srpskome stoji *a*. Na pr.: jejo (jaje), jehnjo (jagnje) itd.

2. Na svršetku i u sredini reci se meko *e* vrlo često puta menja u *o*: morjo (more od starijega more, čit. morje), polo (polje) itd.

Suglasnici:

ć izgovara se mekče od *č* a tvrde od *ć*, a odgovara srbohrvatskom *t*: ćelo = tijelo, ćeta -- teta, ćiše = tiše.

dž se izgovara kao srbohrv. *đ*, na pr. džećel = djetelina, džed = djed.

ń je shrv. *nj*, koje se pred samoglasnikom i piše: kon, konja; džen, dnja.

b´, p´, m´, r´ nerazlikuje se nimale od srbohrvatskoga *b, p, m, r* a dolazi na koncu riječi ili slogova. Tek u ostalim se oblicima umekšava. Na pr. holb´ (golub), lekař, lekarja.

Lužičko-srpski jezik poznaje samo *w* za jugoslav. *v*, a *w* se sada izgovara *i* nekad piše *j*: krew´ (krej) = krv, cyrkew´ (cyrkej) = crkva, 2. pad cyrkwje. Kad reč počinje s *u* ili *o*, onda se meće *u* luž. pred *u, o* jedan *w*: wostać (ostati).

ř dolazi u gornjoluž. jeziku samo u skupinama *kř, př, tř*. *Kř* i *př* izgovaraju se *kš, tš*: krik (kšik) = krik, přecel (pšecel) = prijatelj; *tř* glasi kao *ts*, na pr. tři (tsi) = tri.

r i **l** su na koncu reci bezglasni: mysl (mis'), wetr (vjet). Slogo-tvoran *r* srbohrvatskoga jezika odgovara lužičkom *er*, a naše *u*, koje je postalo od starijega također slogotvornoga *l*, glasi u lužičkom *el*, na pr.: serbski, mjeŕwić (mrviti), smjerc (smrt); mjelčec (mučati), pjelnić (plniti, puniti), wjelk (vlk, vuk); *l* na kraju reci odgovara shrv. *o*: shrv. bio = luž. byt, andeo = jandzel; ili u drugim primerima pred sledećim tvrdim glasnim *o!*: połny (puni), žotty (žuti), dolhi (dugi), tolc (tući).

Suglasnik *h* je na koncu reci i pred drugim suglasnikom bezglasan. Na pr. bóh (buo, bog), hladki (vadki). Inače se pred samoglasnicima izgovara kao tvrdo, guturalno *h* (češko), a odgovara srbohrv. *g*. Na pr. had (gad, zmija), hora (gora, breg).

kh izgovara se kao nemačke *k* (odgovara jugoslav. *h*): khleb, khromy (hromi).

l se izgovara gotovo kao *v* (pre kao *u*, t. j. konsonantični *u*): lža (uža) = laž, połny (pouni) = pun; *w* i *l* na koncu reči ili slogowa se izgovara kao *u kał* (kau).

Naglasak je u lužičkosrpskom jeziku kao i u češkom uvek na prvome slogu. Jednosložni predloži primaju taj naglasak na sebe. Samoglasnici su uvek kratki, osim *o*.

Něšto přispomnjenow wo spisowaćelach

1. Wo serbskich spisowaćelach.

Andricki Mikławš (1871-1908), kapłan, redaktor Łužicy wot l. 1896-1904; wubjerny beletrista a publicista, njebojazny wojowař za prawa serbskeho naroda. Napisa studiju wo Ćišinskim (1906); preložowaše ze słowjanskich literaturow, wosebje dźłwadłowne hry (mjez tutymi tež na př. A. Jiraskoweho; „Gerona“ w l. 1906). (Č. 124.)

Andricki Jan (* 1880), wučer w Radworju, bratr předkhadźaceho. (Č. 169.)

Bart Arnošt (* 1870), wot l. 1911 zapóslanc na sakskim krajnym sejmje, njesprócniwy prócowar wo wozběhnjenje serbskeho naroda hižo před swětowej wójnu, organisator

serbskich towařstwow, wosebje ratařskich, załožeř „Domowiny“, zwjazka serbskich towařstwow. Wjednik serbskeho narodneho hibanja po prewrótu. Załoži 13. nazymnika 1918 „Serbski Narodny Wubjerk“. Wot wulkeho róžka 1919 zastupowaše Serbow na měrowej konferency w Parizu 2. winowca 1919 bu pri nawróće do domizny zajaty a wotsuďzeny dla „krajneje přerady“ a poby nimale lěto w jastwje w Gollowje pola Šćećina. (Č. 168, 197.)

Bartko Jan (1821-1900), wučer w Nosaćicach, wustupi z mjeńšimi basnjemi w druhej połojcy štyrcytych lět, potom womjelkny a wróci so w „Pomhaj Bóh“ hakle kónc swojeho žiwjenja zaso k basnistwje. (Najlěpša je baseň „Łužiske hory“). Přeloži Kornerowu wjeselohru „Nócnego stražnika“, jednu z najprěnišich serbskich hrow zcyła. Lěta 1848 redigowaše z J. Wjełu redikalniši tydzenik „Serbski Nowinkař“. Jeho hłowny wuznam wšak mamy hladać w jeho knihach za ewangelske serbske ludowe šule. Spisa „Biblijske stawizny“ a „Serbsku Čitanku“, wjacjy króc nakładowanu. Tež přeloži wubjerk Zejlerjowych pěsni do němcy. (Č. 185. II.)

Bjedrich Mikławš (Radlubin) (* 1860), byw. farař ralbičanski. Lyriski basnik. Jeho hłowny wuznam wšak wotpocuje humoristiskim powědańčku. Někotře jeho humoreski a powědańčka, w kotrychž nam předstaja postawy ze serbskeho burstwa a džělačěfs wa, kotrychž brachi a njedostatki njesmilnje šwika, wuńdžechu w „Serbskej knihowni“ („Z kowańnje domoj“ a „Stara jabłučina“), abo namakaju so rozpróšene w lětnikach „Lipy Serbskeje“, „Serbskich Nowin“, „Katolskeho Pósla“ a w protycy „Krajanu“. (Č. 189.)

Bjedrich-Wjeleměr Michał (1855-76) studowaše w Prazy, ale khorowatosće dla bě nuzowany wopušćić studije a bórzy potom zemřě zawostajiwši kedžbyhódne basniske pospyty we „Łužicy“, „Lipje Serbskeje“ a „Łužiskim Serbu“, zdžěla wobsaha erotiskeho, zdžěla samo socialneho, ale pod wliwom khorowatosće razu melancholiskeho a resignowaneho. (Č. 55, 101.)

Bryl-Serbin Jan (* 1879), profesor, studowaše w Prazy, hdžež je załožił l. 1907 z Cyrilom Wjeńku a bratromaj Francom a Józefom Pátu „Čěskoserbske towařstwo „Adolf Černý“,„ skutkowaše potom w Moskwje. Kónc swětoweje wójny wróci so domoj a wobdžěli so při narodnym hibanju we Łužicy a poby zhromadnje z A. Bartom tež w Parizu. Je napisał rjadu drobných naćiskow tendenčnje wótcěnskeho raza a přeložowaše z čěšćiny a rušćiny. Zestaji w l.1920 „Serbske stawizny w zańdženosci a přitomnosći“. (Č. 125.)

Buk Jakub (1825-1895) studowaše w Prazy, hdžež bě sobuzaložer studentskeho towarstwa „Serbowki“. Dwórski kaplan a gymnasialny wučer w Drježžanach. Po nawróće z Prahi přesta zahe basnić. Redigowaše časopis Maćicy Serbskeje. Džělaše w rěčespytu (Zynki hornjołužiskeje serbskeje rěče. 1852), a zběraše ludowe prajidma a přisłowa (1000 serbskich přisłowow a prajidmow, 1862). (Č. 34.)

Cyž Jan (* 1883), duchowny, basnik a spisowar něšto literarno-historiskich nastawkow. (Č. 177.)

Cyž Mikławš (1825-53),- kat. duchowny w Budyšinje. Sobuzaložer „Serbowki“ Zwjetša episke basnje z baladiskimi naběhami. (Č. 42.)

Cyž-Žurčanski Jan (* 1898), zahorjeny wobdželnik narodneho hibanja po přewroće, bě w americkim zajeću we Francózskej. (Č. 201, 215.)

Česla-Handrik Jan (1840-1915), wustudowawši lékařstwo w Prazy, zasydli so w Neveklovje w Čechach jako wokrjesny lékař. Hłowny wuznam ma jako epik („Serbow kral“ a „Kral Přibysław“), ale mějese tež wuspěch w baladze („Zabity“, „Rowar“). Jeho erotiske basnje, napisane widžomnje pod vlivom Halkowym a Heineowym, sluseja k najlepšim čidam serbskeje erotiki před Čišinskim, kaž bě tež wot swojeho wustupjenja powšě džesać lět z najplódnjšim basnikom pódla Zejlerja. Přeložowaše wjele z čěšćiny, mjez druhim Klicperowu wjeselohru „Rohowin Štyrirohač“ (1862), z kotrejž so započa serbske džiwadlo. (Č 5, 60, 87, 111.)

Čišinski-Bart Jakub (1856-1909), farar, najwjetši serbski basnik. Napisał je sdehowace zběrki basni: „Kniha sonettow“ (1884), „Formy“ (1888), „Přiroda a wutroba“ (1889), „Serbske zynki“ (1897), „Ze žiwjenja“ (1899), „Krew' a kraj“ (1900), „Z křidłom worjołskim“ (1904), „Z juskom wótčinskim“ (1904), „Wysk a stysk“ (1905), „Za čichim“ (1905), „Serbske wobrazki“ (1908), a po jeho smjerći wudachu so tři zběrki: „Swětło z wyšiny“ (1911) a „Z wotmachom. Z domachom. Z doškrabkom“ (1913). Čišinski je z basniskim wjednikom a wěšcerjom serbskeho naroda. Je z tworjerjom woprawdźiteje serbskeje basniskeje rěče, mištr słowa a hrona. Je wutworił tež přenje serbske drama, hrjadkowanu hru „Na Hrodzišću“ (1880), napisał je idyliske epos „Nawoženja“ a rjadu prózow dotal neznatych a roman „Narodowc a wotrodženc“. Z jeho basni je wušoł wubjerk wot Ad. Černeho, někotre buchu

preložene tež do druhich słowjanskich řečow a do francózšćiny a němčiny. Hlej wo nim nastawk č.177.

Deleńk Jurij (1882-1918), kaplan, predčasnje zemrěly zahorjeny wojowař za serbske prawa. Dobry publicista a wot l. 1910 redaktor „Katólskeho Pósla“, wubjerny řečnik a organisator, wobdžělnik běłohródskeho słowjanskeho nowinařskeho kongresa w l. 1911, bu w času swětoweje wójny presčěhowany a zahiny na zapadneje fronće w bitwje pola Armentieres jako wopór němskeho militarisma, runjež jako wučer Franc Kral-Rachlowc. (Č. 188.)

Dobrucki Jan (* 1854), farař we Wojerecach, z rodow Słowak, je napisał rjadu powědańkow a basni do „Łužicy“, posleđnje zwjetša pod pseudonymom Dušan. (Č. 19.)

Domaška Michał (1820-1897), ev. farař, serbski basnik, autor spēwa „Naše Serbstwo z procha stawa“. Pisaše zwjetša nabožiaske basnje jako zběrka „Zionske hłosy“ a dr. Bě mjez załožerjemi Maćicy Serbskeje a dołhi čas z redaktorom ewangelskeho nabožneho časopisa „Missionskeho Pósla“.

Dučman Handrij (Wólšinski) (1837-1909) studowaše w Budyšinje a w Praze a po krótkim pobytu we Łužicy skutkowase jako kat. duchowny w Lipsku a w Dubinje pola Drježdźan. Pisaše wótčinske basnje (wosebje „Wodžan.“), balady a romancy, didaktiske a nabožne basnje, ale tež wjesole pěsničky, satiriske šwihi a epigramy. Spisa rjadu powuenych a zabawnych knižkow za lud (powědańčka „Dwójnikaj“, „Othilija“, „Při maćernym rowje“), na-drobnu bibliografiju literatury kat. Serbow (1869) „Pismowstwo katolskich Serbow“. Doby sej wulke zaslužby wo serbsku folkloristiku ze zběranjom bajkow, pěsni atd., wo serbske džiwadło („Złote hrody“ a „Boži narod“). Wuda syłu nabožnych a modleřskich knihow („Žiwjenje swjatyh“,) a preložowaše z čěšćiny (Komenskeho „Labyrint“) a z němčiny (Schiller). (Č. 8, 52, 91.)

Dučman Pětr (1839-1907), dr. med.; wobdžělnik moskowskeje Narodopisneje wustajeńcy l. 1867. (Č. 105.)

Fiedleř Karl August (1835-1916), wyšši wučer na krajnostawskim seminaru w Budyšinje, knihownik Maćicy Serbskeje. Jedyn z najpopularnišich a najzaslužbnišich wótčincow. Je hlównje intimny erotik, ale pisase tež basnje wobsaha wótčinskolyriskeho a nabožneho a něšto baladow a to wosebje do „Łužičana“, „Łužicy“, „Serb. Now.“ a „Pomhaj Bóh“. Wuda

„Towařšny spěwnik za serbski lud“. Přeložowase wjele němskeje literatury (Goethe, Heine a dr.) (Č. 36, 99.)

Greško Jan, překupc we Waršawje, zběrař a wozjewjeř delnjolužiskich bajkow a powěsćow a podpjerař delnjoserbskeho pismowstwa. (Č. 222.)

Grys Mjertyn (+ 1878), wučer, wuda l. 1867 zběrku nabožnych a swětnych basni pod titulom „Spiwana mladym a starym“. Ale jeho basnje, kotrež so lež wočišćowachu w Č. M. S., nimaju přewulkeje literarneje hódnoće. Hewak bě M. Grys originalny čłowjek, wjesny wučer, kiž so w ničim nerozdželeše wot wašnja žiwjenja burow. Wučeše w swojej šuli serbski na samsne zamołwjenje tež tehdom, hdyžbě pruske knježerstwo serbsku wučbu zakazało. (Č. 223.)

Handrik Matej (*1864), pastor w Slepom, spisař narodopisnych a rěčespytnych studijow a zběračel ludowych składow ze slepanskeje wokoliny. (Č. 56.)

Hórnik Michał (1833-1894) studowaše w Budyšinje a w Prazy, skónčnje kat. farař a kanonik w Budyšnje. Zwoprědka pisaše wótčinske basnje, balady a romancy w narodnym duchu a epigramy („Žahadla“, „Kłoki“). Wot pjećdesatych lět wostaji so basnjenja. Jeho zaslužby wo pozběhnjenje našeho naroda su njesměrne. Zběraše ludowe pěsnje, přisłowa atd., pisaše literarno-historiske nastawki. Zhromadnje z Pfulom a Smolerjom džělaše w serbskim rěčespytu. Załoži a redigowaše „Měsačny přidawk“, „Łužičana“, „Katólski Posoľ“, „Serbskeho hospodarja“ a wot 1868 do swojeje smjerće „Časopis Maćicy Serbskeje“. Pisaše a wudawaše powučne, zabawne a nabožne knižky za lud, dale wobdžěla z Wylemom Bogusławskim „Historiju serbskeho naroda“ a z biskupom Jurjom Łužčanskim přeloži „Nowy Zakoň“, klasiski přikład čisteje spisowneje serběčiny. Zarjadowa „Čitanku“, wubjerk ze serbskeho pismowstwa. Bě z předsydu Maćicy Serbskeje a woporniwym nakładnikom wšelakich wažnych spisow. Wěrný japoštoľ a wjednik serbskeho naroda. (Č. 70, 75, 92, 120, 162, 173.)

Imiš Hendrlch Jaroměr (1819-1897), pastor w Hodźiju, wudawaše nabožinski časopis „Zernički“ w l.1849-1853, załožeř serbskeho ewangelskeho homiletiskeho seminara w Hodźiju (1877), wuda w l.1849 „Łužisku wustawu“, pozdžišo wuda syłu nabožinskich spisow a spisa němscy knihu „Der Panslawismus“, w kotrejž je zwobrazowane serbske prócowanje

wo zakhowanje narodnosće a němske potłóčowanje we Łužicomaj, wosebje w pruskej Łužicy.

Jacslawk Mikławš (1827-1862) wustudowawši w pražkim serbskim seminaru bu z kapłanom w Njebjelčicach. Wótčinska lyrika. (Č. 149.)

Jenč Karl August (1828-1895), ev. farań, serbski filolog, literarny historik a bibliograf. Wosebje je napisał „Stawizny serbskeje řeče a narodnosće“, „Krótki přehlad zhromadneho pismowstwa ewangelskich Serbow“, „Spisowarjo hornjołužiskich ewangelskich wot 1597-1800“, „Zemřěći spisowarjo hornjołuž. evang. Serbow wot 1800-1877“, „Pismowstwo a spisowarjo delnjołužiskich Serbow wot (1548) 1574-1880“ a druhich. (Č. 116.)

Jordan Hendrich (1841-1910), wučer w Popojcach z rodom Hornjołužičan, horliwy delnjołužiski prócowař, zběraćel Indowych pěsnjow, bajkow a narodopisnych primoškow; Wudawaćel powědańčkow za lud. Jeho džěła su: zběrka delnjołužiskich ludowych bajkow, 1876-79, delnjo-łužiska „Cytanka“ za samowučencow 1883, Bibliske stawizny, Delnjo-łužiski spěwaik, Drob'ence ze serbskeje historije a dr. - Jordan bě z hłownym džělačerjom Delnjołužiskeho wotrjada Maćicy Serbskeje w Khoćebuzu. Spisa tež „Pismowstwo delnjołužiskich Serbow (wot 1881-1900). (Č. 122, 220.)

Jordan Pětr (1818-1891), dr.; wobdźělnik na pražkim słowjanskim zjězdze l. 1848; wuda l.1841 „Serbske pesnički“ a Hornjołuž. řečnicu; wudawaše časopisjy „Jutničku“ a „Serb. Jutničku“; wudawaše w Lipsku, hdžež běše jako rektor serbsćiny na universiće, Slawische Jahrbücher a dr. Zemřě we Widni. (Č. 77.)

Kłósopbski-Mosak A., (1820-1898), založi l. 1839 w Budyšinje stud. towařstwo na gymnasiu; přeloži Šafařikowe „Słowj. starožitnosće“ do němčiny. (Č. 53.)

Kósyk Mato (* 1853), ewangelski duchowny w Texasu w Americy, dotal najlěpši delnjołužiski basnik. Wot l. 1878 napisa do Č. M. S. rjadu wótčinskich elegijow a basnjow, dale tež pěsnje a ballady a skónčnje wjetšu časoměrnú idylu „Serbska swažba w Błotach“ (1880) a historiskoepisku baseń „Pšerada markgrofy Gera“ (1882). Wubjerk z Kósykowych basni wuńdže l.1893 z nakładom delnjołužiskeho studentsiwa jako „Zběrka dolnoserbskich pěśnow“. (Č. 164, 221, 227, 228.)

Kral-Rachlowc Franc (1886-1915), wučer w Kamjencu, nadžejny narodny prócowar a organisator, soburedaktor „Łužicy“ wot l. 1909, založer „Raja“ a „Zahrodki“, časopisow za dźěci a wudawar „Nadžije“, protykl za dźěci. Doby sej wulke zaslužby wosebje wo organizaciju towarstwow we Łužicy a wuda tež dźiwadlownu přiručnu knihu „Naše dźiwadlo“. Padže pola Lens na zapadnej frónce. Bě horliwy pěstowar serbsko-českeje wzajomnosće, dobry Serb a Słowjan. (Č. 20, 171.)

Krawc Bjarnat (* 1861), komponista a spisowačel w Drježdžanach; wuda zběrku spěwow „Khwatajće, ale spěwajće“ 1910. (Č. 100.)

Krječmar Mikławš (* 1891), profesor. Přeložki z češćiny w Serbowkach: „Zastajeny kharakter (Sv. Čech), Wjesny Jakobin (V. Beneš-Třebízský), Tři włosy džěda Wšowěda (Erben), Bě prjedočink (J. Neruda). Wobšěrne rěčespytné džělo „Serbske słowjeso“ je w rukopisu. (Č. 203.)

Kučank Jakub (1818-1898), senior kapitla w Budyšinje, redaktor „Jutnički“, sobuzaložer M. S., nabožny Spisowačel. Wuda zhromadnje z Jakubom „Serbske Hornje Łužicy“.

Laras Jan dr. (*1845), profesor w Čěšinje w českej Šlezskej, přeložer psalmow a spisowar powědańčkow. (Č. 72.)

Llbš Jurij (* 1857), farań w Budyšinje, serbski rěčespytnik, autor přenjeje wubjerneje hornjołužiskeje składby (1884). Napisa tež syłu drobných, žiwjenjopisnych naćiskow do „Łužicy“ a „Serbskich Nowin“. (Č. 119, 139, 150, 152, 180, 191.)

Lorenc-Zalěski J. (* 1874), hajńk w Porynju, nowelista. (Č. 73, 112.)

Mjeń Jurij (1729-1785), studowaše w Lipsku, ev. farań w Njeswačidle, cyrkwinski spisowačel, hajeń čisteje serbskeje rěče, pospytowaše so jedyn z přenich wo swětne basnjenje. Jeho najwjetše džělo w tyra na-stupanju „Rycerski kěrluš“ (Serbskeje rěče zamoženje a khwalbu w rycerskim kerlišu spěwaše Juri Mjeń) wuda l. 1806 po jeho smjerći jeho syn Rudolf Mjeń (1767-1841), do Zejlerja najslawniši serbski basnik, tohorunja ev. duchowny. Ze spisow wobeju je so bohuželjara mało na naše dny zakhowało. (Č. 28.)

Mlónk Pětr (1805-1887), česla a wjesny sudnik w Džiwoćicach p. Budyšina, Samowučenc, jara woblubjeny ludowy pěsnjeř. Jeho basnje wukhadzachu w Serbskich Nowinach; wudal J. E. Smoler w l. 1879 a zběrca „Khěrluše a spěwy“. (Č. 185. I., 40.)

Muka Arnošt (* 1854) dr., profesor, stud. rada. Wulki słowjanski řešespytnik a etnograf. Wot lěta 1894 redaktor Čas. Mać. Serb. a hłowny dželačef w Maćicy. Po Hórnikowej smjerći wjednik serbskeho naroda. Po přewrótu so wobdžěli na narodnym hibanju za woswobodjenje Łužicy a bu za to wot němskeho knježerstwa přesčěhany. Z jeho wjele dželow maja wosebity wuznam: „Statłstika Serbow“ (1884-86), „Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache“ (1891), „Serbski zemjepisny słowničk“ (1895), dale zběrki ludowych pěsni a wulki spis wo bywšim delnjoserbskim łukowskim wokrjesu je: „Bausteine zur Heimatkunde des Kreises Luckau“ (1918.) Hlej wo Muky nastawk č. 180; wot Muki nastawki č. 48, 58, 84, 123, 134.)

Nawka Michał (* 1885), wučef w Radworju, zahorjeny wojowař za prawa serbskeho naroda; dobry Serb i Słowjan; novelist, přeložef někotrych džel ruskeje literatury. Bě soburedaktor „Serbskeho hospodarja“ a sobudželačef při „Rězakowym Němskoserbskim słowniku“. Připrawił jedyn zešiwk serbskich narodnych „Bajow, bajkow a basničkow“ (1914), napisal serbsku Rěčnicu (I. zešiwk 1919) a „přewodnika po serbskej řeči“ (1920). Přeložil Gogolowa „Rewisora“ (1907). Hlej nastawki č. 10, 146.)

Nowak-Horjanski J. (* 1864), farař w Radworju, spisowař powučnych nastawkow a wosebje přihotowjeř ludowych džiwadlowych hrow; na př. Marija Madlena. (Č. 106.)

Nowak Józef (* 1895), mlody, wobdarjeny basnik a dramatik. Wustupi před wójnu we „Łužicy“ z drobnymi basnjemi. Po wójnje wuda swoje basnje w zběrca „Z duchom swobody“ (1919). Z wuspěchom hraještej so na skhadžowankach jeho dramaće „Poslědny serbski kral“ (1916) a „Swobody njewěsta“ (1919). (Č. 153, 159, 161, 194, 204, 211, 216.)

Pful Kř. B. (1825-1889) dr., da ze swojimi filologiskimi spisami wědomostny zakład spisownej hornjoserbšćinje. Napisa Hornjoserb. rěčnicu (1861), wuda Łužiski serbski słownik (1866). By tež basnik a wobdžěli so horliwje na cyłym narodnym a lit. serbskim žiwjenju. (Č. 9, 88, 97.)

Pjech Jan Bohuwěr (+ 1913), knihikupec w Lipsku. Přeloži pod pseudonymom Jan z Lipy šěsć sonettow Shakespearowych w Č. M. S. 1857 a tež Shakesperowu struchłohru „Julius

Caesar“, kotruž je hakle w l. 1914 wočišćal dr. E. Muka w Č. M. S. a w 17. č. Serb. dźiw. zběrki. Pjeh wobdźěla němski tež Pypin-Spasovičowy Stawizny sloyjanskich literaturow w Lipsku l. 1884. Pjeh bu tež z přecelom čěskemu presidendej T. G. Masarykej, kotremuž da nastork k spisapju wobšěrneho dźěla wo wulkim wojowarju za čěske narodne prawa K. Havličkej. (Č. 170.)

Radyserb-Wjela Jan (1822-1907), wučer na Židowje, basnik, zběraćel přisłowow a ludoweje literatury zcyła, słownikar. Z basnistwa pěstował balady a epiku (Jan a Hanka 1880, Wobradženka 1893-95), napisa libreto k přenjejer serb. opereće „Smjertnica“ (1910). Zestaji hobrsku syłu přisłowow: Přisłowa a přisłowne hrónčka a wusłowa hornjołužiskich Serbow (zrjadowane a wudale l. 1907 wot prof. dra A. Muki), Metaforiske hrona (1905), Serbske rostlinske mjena (1910). (Č. 12, 18, 30, 107, 160.)

Rězak Filip (* 1859), dr. theol., w Drježdźanach, přeloži čěske dźěło Boženy Němcoweje „Naša wowka“ (Babička). Wuda wulki němskoserbski słownik w l. 1920. Zestajer serbskeho rychłopisa. (Č. 22, 98.)

Rocha-Turjanski Fryco (* 1963), wučer, delnjołužiski basnik. Jeho basnje wukhadźachu w „Casniku“, we „Łužicy“, a wjetša zběrka „Wěnašk dolnoserbiskich pěšnow w Č. M. S. 1898. (Č. 225, 230.)

Rostok Michał (1821-1893), serbski přirodospytnik, zestajer serbskeje přirodowědneje terminologije. Wjetši dźěl jeho dźělpw je w Č. M. S. wot l. 1848-92 a we „Łužičanu“. Jeho najwjetše dźěło „Neuroptera Germanica“ roznjese w swojim času jeho mjeno po cyłej Němskej a Rostok plaćeše tehdom za přenjejo wotrjadnika w tym nastupanju. (Č. 16.)

Skala Jan (* 1889), młody, wobdarjeny basnik a publicista. Jeho basnje wukhadźachu we „Łužicy“. Wosebitych zběrkow hač dotal njeje wudał. Po přewrótu wobdźěli so horliwje při hibanju wo wuswobodženje Łužicy. (Č. 140, 210, 213, 217.)

Slodeńk Jurij (* 1873), wučer, redaktor „Serbskeho Hospodarja“, autor něšto wótcinskich powědančkow (we „Łužicy“). Njebojazny wojowar za prawa našeho naroda. Je znaty tež jako komponista. (Č. 86, 184.)

Smoleř Jan Arnošt (1816-1884), wulki serbski budžeř, filolog, etnograf, załožeř Maćicy Serbskeje a Maćičneho Časopisa, wukubłanc Fr. L. Čelakowskeho a J. Purkyně we

Wrótsławje. Z jeho wulkeje literarneje džělawosće masowosebje wuzběhnyč klasiske džěło „Pěsnički hornych a delnych Serbow“ (1841-43), knižka němskoserbskich rozmołwow „Mały Serb“ (1841), „Němskoserbski słownik“ (1843), „Stawizny lužisko-serbskeje literatury“. Samsny žiwjenjopis Smolerjowy je wočišćał Adolf Černy w Č. M. S. Smolerjowe žiwjenje wotražuje so tež w jeho „Čěskej korespondency“, kotruž syin wudał l. 1919-20 w Budyšinje w Č. M. S. a we wosebitym wotčišću. (Č. 3, 79, 154, 155, 158.)

Sommer Adolf (1862-1909), wučer w Budyšinje. Spisaćeł powědańčkow a přeložował z ruskeje literatury. Sobudželaćeł Mukowy při zarjadowanju drježdžanskeje serbskeje wustajeńcy l. 1896. (Č. 127, 175.)

Šěca-Rachlowski K. B. (* 1858), wučer, novelista. (Č. 141.)

Šewčik Jakub (* 1867), farař w Kamjenicy; wustupi jako basnik w časopisu „Lužiski Serb“ (1895-96) a we „Lužicy“ a je we wěstym nastupanju epigon Čišinskeho. Pozdžišo pisaše drobne literarno-historiske přinoški do Č. M. S. (Č. 71, 90.)

Šwela G. (* 1873), evang. farař w Dešnj polo Chotěbuza, zaslužbny narodny a literarny dželadeř za Hornju i Delnju Łužicu. Napisa „Delnoserbski pšawopis“ (1907), „Lehrbuch der Niederwendischen Sprache“ I.-II. (1905 a 1911), „Cytanku za serbske žiři“ (1907), „Kurzes Lehrbuch der oberwendischen Sprache“ (1913) a syłu filologiskich a narodopisnych nastawkow do Č. M. S. Mimo toho napisa knižku „Evangelska wěra mjez Słowjanami (1915) a brožurku „Zur Wendenfrage“ (1919). Hlej nast. č. 64, 226, 229.

Urban Matej (1846), pastor, wótčinski basnik, kiž piše w antiskich rozměrach. Napisa a wuda l. 1900 „Wótčinske hrona“, a 1907 „Wokřewne wonješko“ a l. 1908 „Stawizny ćěrpjenja etc. Jězom Khrista“. Urbanej słuša tež zaslužba, zo je přeložil klasiskej grekskej eposaj Homerowej „Ilias“ a „Odysseju“, z kotrejuž wočišća pokazki we „Lužicy“. Z tym je wobohačil njewšědnje řeč a pismowstwo serbskeho naroda. (Č. 113, 114, 121.)

Waltař Karl Jan (* 1860), po prawom Walter. Rodženy Němc, kiž pak so serbskej řeči a serbskemu ludej tak přikhili, zo bu z njeho serbski basnik a spisowaćeł zahorjenych serbskich wótčinskich basni (Hymna, Mój ludo serbski). Je epigon Čišinskeho, něžny sonjeř bohateho začuwanja, basnik přirody, lubosće, čicheho styska a žedženja. Swoje basnje wuda w zběrce „Za dušu a wutrobu“ (1897). Přesta polom basnič a hakle w najnowšim času pokazuja so zaso

jeho werše - najbóle nabožneho, swjedženskeho a składnostneho razu - w „Pomhaj Bóh“ a w „Serb. Nowinach“. (Č. 183, 208.)

Wićaz Jurij (* 1899), stud. w Prazy, młody prócowar a spisowaćel, zahorjeny wobdźělnik narodneho hibanja wo wuiswobodženje po němskim přewrótu. Je přeložil do serbšćiny „Łužicu“ dr. Józ. Paty (1920). Rjadowaše wot l. 1920 serbski džěl měsacnika „Čěskoserbski Wěstnik“ w Prazy. Č. 193.)

Wićazec Herta (1819-1885), přenja serbska basujerka; jeje spisy je wudal Ad. Černý l. 1900. (Č. 35.)

Winger Jurij (1872-1918), farar w Lubiju, dobry powědańčkar a serbski spisowaćel, přeložowar ze slowjanskich literaturow, wosebiće z pólsćiny (Sienkiewicz). Jeho najlěpšej powědańcy stej „Hronow“ (1893) a „Poslědnja primicija na Tuchorju“ (1894). Připrawi tež něšto hrow za serbske džiwadlo (Na wuměnkju). (Č. 115, 117, 148, 151.)

Wjasławk Jakub (* 1885) dr., młody serbski historik. (Č. 93.)

Wjela-Kubščan Jurij (* 1892), wučer, novelist. Napisa někotre novele do Łužicy 1911-1914. (Č. 166.)

Wjelan Julius Eduard (1817-1892), ev. farar w Slepom w H. Ł. Přecel Smolerjowy, z kotrymž studowaše zhromadnje w Budyšinje a we Wrótsławju. Dostudowa w Berlinje theologiju a narańše řeče. Pisaše balady; jeho balada „Mortwy doł“ je najlěpša serbska balada před Čišinskim. Přeložowaše južnoslowjanske narodne pěsnje a kónc žiwjenja zaběraše so z rytmiskim přeložkom psalmow (Spěwajomne psalmy). Pisaše do S. N., Łužičana a do Łužicy. L. 1869 wozjewi wažne wědomostne džělo „Natnjezno-mužakowska wotnožka serbšćiny“. (Č. 94.)

Wjeńka Cyril (* 1885), absolwent pražskeje techniki, inženěr, sobuzaložer Čěskoserbskeho towarstwa „Ad. Černý“ w Prazy l. 1907; přeložowar z čěšćiny. Wuznanmy je jeho preložk Karafiátowych „Brunčkow“ z l. 1910. (Č. 102, 186.)

Zejler Handrij (1804-72), pastor, přeni woprawdžity serbski basnik. Zběraćel ludoweje literatury, založer a redaktor „Tydženskich Nowin“, wudawar „Missionskich powěsći“ (1844-49). Napisa němscy Hornjołuž. řečnicu (1830). Džělaše zhromadnje z Pfulom a Hórnikom na

hornjołužisko-němskim słowniku. Napisa hobrsku syłu lyriskich a episkich składow, drobných satyrow, bajkow a epigramow, kotrež so njewšednje mjez ludom rozšěrjachu a jara so lubichu. Mnohe jeho basnje so skomponowachu přez Kocora a znarodnichu. Jeho peseň „Hišće Serbstwo njezhubjene“ bu z narodnej hymnu. Zejlerjowe słowa běchu z přnim mócnym woňanjom w serbskim narodnostnym wojowanju w XIX. lětstotku. Smolef, Hórník, Muka, Čišinski a Nowak pokročuja po prawom w jeho duchu. „Zhromadžene spisy“ Zejlerjowe zarjadowa a wuda prof. dr. A. Muka w l. 1883-1893 w 4 zwjazkach.

2. Wo druhich spisowaćelach.

Bogusławski Wylem Józef (1825-1901), pólski wučenc, přećel serbskeho naroda. Napisa „Rys dziejów serbołużyckich“ a wuda jón w Pětrohrodze l. 1861. Pozdžišo rozšeri tutu knihu a předzěla ju z M. Hórnikom do „Historije serbskeho naroda“, kotraž wuńdže l. 1884 w Budyšinje. Bogusławski napisa tež l. 1885 žiwjenjopis J. E. Smolerja do „Biblioteki Warszawskiej“. Hlej nastawki č. 120, 162, 173.

Černý Adolf (*1854), česki spisowaćel a basnik (pseud. Jan Rokyta), redaktor „Slovanskeho Přehleda“. Wulki pěstowař serbskočeských počahow a tohodla mjenowany „serbski konsul“. Napisa nimo hobrskeje syły nastawkow a rozpominanjow z cyłego słowjanskeho swěta tež džěla wo Serbach. Z nich je česki wušło: „Různé (wšelakore) listy o Lužici“ (1894), „Lužické obrázky“ (1890), „Svatba(kwas) u Lužických Srbů“ (1893), „Lužice a Lužičtí Srbové“ (1912) a „Lužická otázka (prašenje)“ (1918); w serbskej řeči „Wobydlenje Łužiskich Serbow“ (1889), „Mythiske bytosće Łužiskich Serbow“ I. (1893), „Stawizny basnistwa hornjołužiskich Serbow“ (1910) a druhe. Adolf Černý je přeložil syłu českých basni do „Lužicy“. Do čěšćiny pak je přeložil wubjerk z Handrija Zejlerja (Sborník světové poesie 1896) a wubjerk z Jakuba Čišinskeho (Světová knihovna 1904) a basnje druhich serbskich baspikow. (Č. 66, 108.)

Gogol Nikolaj Wasiljewič (1810-1852), załožeř ruskeho realisma, spisowař romanow a dramadow. Z jeho twórby je najwažniši satyriski roman „Mortwe duše“, historiski roman ze žiwjenja zaporožskich kozakow „Taras Bulba“, a wosebje znata je jeho wjeselohra „Revisor“, do serbsčiny přeložena wot M. Nawki a wudata jako 16. čisło „Serbskeje džiwadłoweje zběrki“ w l. 1907. (Hlej nast. 182).

Hugo Victor (1802-1885), jedyn z najwjetšich předstajerjow francózskeho romantisma, kotrehož wliw je čuć w cyłej nowej fran. literaturje. Lyrik, satyrik a spisowař romanow a

dramatow. Z jeho romanow je sej dobył swětošlawnosće „Bědni“, dale „Triadźewjećdziesiąt“, „Cyrkew maćerje božeje w Parizu“, w kotrychž nam mištrowsky předstaja nic jenož stwórbu a podawki w njej, ale wosebje hibanja čłowjeskeho ducha a čłowjeskeje powahi. Naša pokazka wo biskopu Myrielu w nast. č. 133 je za to z blyšćatym dopokazom. W swojich basnjach a dratnatach wobjimaše wšě doby čłowjeskeje historije wot šereho zastarska hač na naše dny, („Legenda wěkow“).

Jirásek Alois (* 1851), česki spisowacel romanow a dramatow. Z jeho dželow najwazniše su wulke rornanowe cykle, z kotrymiž chcyše spisaćel wobjimać cyle stawizny českeho naroda. Su to romany: „Mjez zmohami“, „Přećiwu wšěm“, „Bratrowstwo“, „Husitski kral“, „W cuzych službach“, „Čěmno“, „Psohlavci“ (Wojowarjo za swobodu), „F. L. Věk“. - Z powědančkow je najznačiša „Filosofska historija“ ze studentskich stawiznow města Litomyšle lět 1848. Podobnje su tež jeho dramata, čěrpane z českich stawiznow. „Jan Hus“, „Jan Žižka“, „Emigrant“ s D. M. Rettigowa, ke kotrymž so přizamka wulke historiske drama „Gero“, přeložene do serbsčiny wot M. Andrickeho. Jara so lubja jeho hry z wjesneho žiwjenja: Wojnarka, Lucerna (Latańja), Nan a dr. Za džěci zhotowi rjanu knižku „Stare powěšće česke“, z kotrychž je wzata powěšće wo Róžowej holinje. (Nastawk 203.)

Kapras Jan (* 1880), doktor prawow, university profesor w Prahy, česki prawizniski historik a wudawaćel starych českich grawizniskich spisow. Wuznamne su jeho „Prawne stawizny krajow českeje króny“. Džěl z nich, Łužicu naslupacu, wobdžela spisowacel sam jako „Prawne stawizny Hornjeje a Delnjeje Łužicy za čas českeho knježenja“. (Je wušło w Č. M. S. 1916 a jako samostatna kniha.) Jako wubjery znajeť českeho prawa a českich stawiznow wobdžěli so jara skutkownje při jednanju na parižskej měrowej konferency a napisa rjadu wuznamnych pojednanjow, z kotrychž jednaju někotre tež wo Serbach. (č. 207.)

Karafiát Jan (* 1846), reformowany faraf a česki spisowacel. L. 1895 wzda so zastojnistwa a je wot toho časa žiwy w Prahy. Swoje spisy wudawaše anonymnje. Napisa „Mistr Jan Hus“, powahopis českeho reformatora, „Towaršowje“, „Brunčki“, „Reformowany spěwnik.“ a dr. Wot l. 1896 wudawa měsacnik „Reformowane Listy“. (Hlej nastawk č. 186.)

Klásterský Antonín (* 1866), česki spisowacel, wosebje zaslužbny ze swojimi přeložkami z jeńdželšćiny. Našu baseń „Łužicy“ (nast. 200) napisa při přiležnosći wulkeho serbskeho koncerta w měrcu 1919 w Prahy, kiž zarjadowa pod prolektorstwom presidenta T. G. Masaryka Čěskoserbske towarstwo „Adolf Černý“.

Mrštík Alois (* 1861), wuznamny zastupnik nowočeskeho realistickeho romana. W swoim „Rok na vsi“ (Lěto na wsy) rysuje nam žiwy wobraz wjesneho žiwjenja mórawskich Słowakow po lětnich počasach. Tež „Bavlňkove žony a druhe powědańčka“, kaž tež skulkowne, woblubjene drama „Maryša“, kotrejž napisa zhromadnje ze svojim bratrom Wylemom (1863-1912), čerpaju swoju maćiznu ze žiwjenja słowakskeho ludu na wukhódnej Morawje. (Hlej nast. 138.)

Němcová Božena (1820-1862), česka budzičerka a spisowačelka, kiž je sej dobyła swětoweho wuznama ze svojim krasnym wjesnym romanom „Naša wowka“, přeloženym l. 1883 tež do serbsčiny přez dra Filipa Rězaka, tehdom „praesesa“ serbskeho seminara w Prahy (nast. č. 22). B. Němcova napisa wulku syłu powědańčkow z českeho wjesneho žiwjenja, kaž tež wjele narodopisnych a pućowanskich naćiskow. Jara so lubja hač do džensa jeje krasne zběrki narodnych českosłowaskich bajkow. Ze spisow B. Němcoveje mamy tójšto přeložene, wjele tych přeložkow wšak leži džensa hišće w rukopisu wosobje w lětnikach pražskeje „Serbowki“.

Neruda Jan (1834-1891), česki basnik; lyrik (zběrki „Kosmiske pěsnje“, „Spěwy pjatkowne“ a dr.) epik w swoich baladach a romancach. Założer českeho feuilletona, w čeniž bě z mištrom, spisa jich přez 2000, kotrež wukhadžachu najbóle w pražskich „Narodnych Listach“, potom zhromadžene w zběrkach „Žerty hravé a dravé“, „Proti srsti“ atd. Wulku slawu doby sej tež za českimi hranicami ze svojimi „Małostronskimi powědańčkami“. Neruda studowaše w Prahy zhromadnje z našim rěčespytnikom M. Hórnikom, z kotrymž jeho wjazaše wutrobne přecelstwo. (Hlej nast. č. 81 a 131.)

Parczewski Alfons (* 1850), pólski spisowačel, přecel lužiskich Serbow. Z jeho džělow su najwažniše „Z dolnych, Łužyc“, „J. E. Smoleń“, „Serbjka w Pruskej“. Założy „Delnjołužiski wotrjad“ Maćicy Serbskeje a wuda ze svojim nakładom něšto delnjołužiskich knihow, wosebje „Cytanku“ (1883) a něšto lětnikow delnjołužiskeje „Pratyje“. Nimo toho napisa wjele nastawkow do Č. M. S., zwjetša razu lilerarnohistoriskeho a nastawki do hłownych pólskich nowin wo Serbach a serbskim narodnym hibanju po přewróće. (Nast. č. 195.)

Preradović Petar (1818-1872), najpopularniši južnosłowjanski basnik a připowědař słowjanskeje wzajemnosće. Ze swojej basnju „Zora puca, bit će dana“ (hlej č. 201) postrowi l. 1844 nowu dobu narodneho žiwjenja južnosłowjanskeho. Swoje wótčinske basnje wukhadžachu wosebje w zaderskej „Zorje dalmatinskej“. Jeho zhromadžene spisy wuńdžechu

k přenjemu razej w Zahrjebje a to „Přenjotki“ w l. 1846 a Nowe pjesme“ w l. 1851, a potom znowa a často wosebje za južnosłowjanske šule.

Shakespeare (wupraj šekspir) William (1564-1616), najwjetši jeńdželski dramatik, kiž sluša zcyła k přenim swětowym basnikatn. Nimo svojich basnjow (do serbsčiny zdžela přeł. wot J. B. Pjecha w Č. M. S.) napisa syłu dźiwadłowych hrow, z kotrychž su wosebiće wuznamne struchłohry „Coriolanus“, „Julius Caesar“, „Romeo a Julia“, „Hamlet“, „Kral Lear“, „Othello“, „Macbeth“; historiske hry „Richard III.“ a „Hendrichojo“; komedije „Skludženje zleje žony“, „Komediya poľna zmylenja“; činohry „Překupc bjenalski“, „Zymska bajka“, „Njewjedro“, „Son nocy swjatojanskeje“ a druhe. Shakespeare nam předslaja čłowjeske požadosće a sylne powahi, wustoji so na podawanje putaceho a pisaneho čina, z čiraž skutkowaše na rozwiće cyłego europskeho dramata. Naša pokazka (č. 176) nam předstaja skutkownu scenu nad čěłom Caesarjowym, kotraž so hodži z wuspěchom dramatisy předslajíc tež jako deklamacija. Znamjenity přeložk „Julia Caesarja“ wot Jana z Lipy (t. j. Jana Boh. Pjecha) bu dokončeny hižo w l. 1875, ale w čišću wuńdže hakle w l. 1914 jako 17. čisło „Serbskeje dźiwadłoweje zběrki“.

Sienkiewicz Henryk (1846-1916), pólski spisowař romanow. Napisa dźiwokrasny wobraz Roma za kejžora Nerona „Quo vadis“, wulku historisku trilogiju z pólskich stawiznow „Z wohnjom a mječom“, „Potopa“ a „Pan Wołodyjowski“, psychologiskaj romanaj „Bjez dogmata“ a „Swójba Poľanieckich“. Dale romany „Křižacy“ (w č. 117) a „Na polu sławy“ z časow krala Jana Sobieskeho a „Napuščinje“. Nimo toho wuńdže zjeho pjera syła mjeńšich novelow (kaž „Jan - dobyčer“, „Latařnik“ a dr.), kotrež su skoro wšě přeložene do serbsčiny wot J. Wijigerja a M. Andrickeho. Sienkiewicz ponóri so do dóńta swojeje přesčěhowaneje a tola tak sławneje pólskeje wótčiny, tak zo napisa swoje romany z hľubokim wótčinskim začuóm a z njewšědnym rysom powahow a podeńdženjow wusľupowacych wosobow.

Tolstoj Lew Nikolajewič (1828-1911), wulki ruski spisowaćel a wučenc, kiž so prócuje w svojich džěłach wo zľěpšenje a wudospołnjenje runočasneho čłowjestwa, kotrehož njepočinki njesmilnje šwika. Dla svojich nahladow, z kotrymiž wustupowaše přećiwo někotrym nabožinskim přewróćenosćam, bu l. 1901 z prawosľawneje cyrkweje wuzamknjeny. Z jeho romanow su najľěpše: „Wójna a měř“, „Hana Karjenina“, „Z mortwych staće“, „Sewastopolske powědańčka“, „Kublerjowe jutro“, „Kozacy“, „Spowědz“, „Kreutzerowa sonata“ a dr.; z dramatow: „Pľody kultury“, „Knježstwo čmy“, „Žiwe čěło“. Jara rjana a wuznamna je tež Tolsteho štyridžělna „Čitanka“ za lud. Tolstoj je z mištrom we

wobrazowanju čłowjeskich wosudow, při čimž so wšudže prócuje přiwjesć k plaćiwosći swoje zasady wo prawdze a dobrym. (Hlej nast. 144.)

Turgjennjew Iwan Sergewič (1818-1883), ruski novelista, spisowar romanow a dramатов. Jeho literarny wuznani je w realistiskim zwobrazowanja čłowjeskeho žiwjenja. Z jeho romanow a novelow su najznačiše: „Zapiski hońtwjerja“, „Rudin“, „Zemjanske hnězdo“, „Wótcowje a džěci“ a dr. Naša pokazka (č. 137) je z jeho romana „Zapiski hońtwjerja“.

Vrchlický Jarosław (po prawom Emil Frida) (1853-1912) bě z profesorom swětowych literaturow na pražskej universiće. Genialny basnik česki, najwjetši representant českeho kosmopolitismu, ze swojej wutrajnosću a płodnosću zbliži českej literaturje najbóle zapadnu kulturu. Je Čecham to, štož Serbam Čišinski. Jeho twórba wobsahuje basnje episke (woseb Cyklus „Złomky epopeje čłowjestwa“), potom za Serbow zajimawa „Pěseń wo Wineće“: zwobrazuje wojowanja našich prjedownikow - baltyskich Słowjanow - z Danami, ballady, romancy a legendy, basnje lyriske („Hłasy w pušćinje“, „Sonety samotarja“, „Štož žiwjenje dało“, „Na sydmi trunach“, atd.) Z jeho dramatiskich džělow su woblubjene wjeselohra „Nóc na Karlštejnje“ a drama „Exulanti“, kaž tež dramata z antiki (trilogija „Hippodamia“). Přeložowaše z francózštiny, španšćiny, italšćiny, pólsćiny, němčiny, jeńdželšćiny, norwežšćiny, danšćiny, madžaršćiny a peršćiny. Vrchlickeho basniske džělo wubudzuje wobdźiwanje ze swojim wobsahom a rozsahom (wok. 250 zwjazkow), myslowym bohatstwom a překrasnej basniskej řeču. Serbja znaja Vrchlickeho z wubjernih přeložkow Čišinskeho w zběrcy „Z wotmachom“ l. 1913. Sławna je jeho pěseń „Łužiskim Serbam“, woćišćena tu w nast. 156.

Poznámky

1 t. r. Wo nastaću serb. řeče, etym. słowj. přirunawacy słownlk, někotre džěla wo delnjej serbšćinje a stawizny ludu luž. a jeho wašnjow. Wšitko je spisane łaćonski.